

Toprak Uyanırsa

Ekmeksizköy Öğretmeninin Hatıraları

ŞEVKET
ŞÜREYYA
AYDEMİR

Remzi Kitabevi

TOPRAK UYANIRSA?..

(Ekmeksizköy Öğretmeninin Hatıraları)

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR

Toprak Uyanırsa

(Ekmekslzköy Öğretmeninin Hatıraları)

14. Basım

REMZİ KİTABEVİ

TOPRAK UYANIRSA / Şevket Süreyya Aydemir

ISBN 978-975-14-0161-8

BİRİNCİ BASIM: Kasım 1963

ON DÖRDÜNCÜ BASIM: Aralık 2012

Remzi Kitabevi A.Ş., Akımerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Remzi Kitabevi A.Ş. basım tesisleri

100. Yıl Matbaacılar Sitesi, 196, Bağcılar-İstanbul

Ö N S Ö Z

(ESER VE YAZARI HAKKINDA)

- Yakup Kadri Karaosmanoğlu -

Bu kitabın yazarı Şevket Süreyya Aydemir, kendi hayat hikâyesini, **Suyu Arayan Adam** isimli eserinde güçlü bir üslup ve tam bir açıklıkla vermiştir. **Suyu Arayan Adam**, İçeride ve dışarıda ilgi çekici tepkiler uyandırmıştır.

İlgilendiğim bu tepkilerden aşağıdaki özetler, sanıyorum ki bazı fikirler verecektir.

Bu eser hakkında, çok eski bir eğitimci ve üstün bir aydın olan eski Millî Eğitim Bakanlarından rahmetli Avni Başman şu satırları yazmıştır:

«**Suyu Arayan Adam**'da, her şeyden önce, son yıllarda hasretini çektiğimiz özentsiz güzel Türkçe ile, tatlı bir üslup buldum. Her safhası dolgun, manalı ve yazarının dediği gibi, "yeniden yaşamaya değer" hayranlık ve biraz da gıpta ile takip ettiğim hayat hikâyesi.

Dilimizde uluslararası fikir pazarına çıkmaya bunun kadar layık ve çıkması lazım başka bir eser yoktur sanıyorum. Türk fikir edebiyatı büyük bir kitap kazandı».

Değerli profesör ve düşünür Anne-Marie Schimmel (**Marburg Lahn**) **Die Welt des Islams** dergisinin (Almanya) altıncı cilt 3-4 numarasında bu kitap için yaptığı uzun tahlillerde, örneğin şu cümleleri yazmaktadır:

«Şevket Süreyya Aydemir, kendi hatıralarında yalnız kendi hareketli hayatının değil, daha fazla Türkiye ve Asya'nın, bu yüzyılın ilk yarısındaki gelişmenin plastik bir tasvirini yapmakta ve açıklamalarının çoğu, tarihî olaylara yeni bir ışık saçmaktadır ve halen karşılaştığımız olayları çok kuvvetle aydınlatmaktadır.

«**Suyu Arayan Adam**». Yazan: Şevket Süreyya Aydemir. İlk basan: Öz Yayınları. 536 sayfa. Yayınevimiz tarafından beşinci baskısı yapılmıştır. Remzi Kitabevi -

Kıtap, harikulade yazılmıştır. Ahval ve durumlarının isabetli, aydınlatıcı tasvirleri ile büyük bir açıklık kazanmakta ve tarihçi için de değerli detaylar ihtiva etmektedir.

Şair Behçet Kemal Çağlar, 26.4.1960 tarihli Vatan gazetesindeki geniş tahlillerinde **Şevket Süreyya ve Suyu Arayan Adam** için örneğin, şu cümleleri kullanmaktadır:

«Çile dolduran ve eren bir adam. Şimdiye kadar okuduğum kitapların hiç birinde, şu **Suyu Arayan Adam**'daki, çile çekme, inkârlardan inkârlara yönelme ve ermişlerden çoğuna kısmet olmamış bir gerçek olgunluğu, bir millî olgunluğa erme hikâyesini bu kadar tam, bu kadar açık, bu kadar bilgince, sanatkârca açıklanmış bulmadım.»

Münih'te (Almanya) **Institut zur Erforschung Der URSSR V** neşriyatında M. A. Azertekin imzasıyla çıkan "**Mufassal Takrız ve Tanıtma Yazısı**" kitabı bütün cepheleriyle işlerken şöyle demektedir:

«**Suyu Arayan Adam**, idealist bir Türk gençlinin ve bugün bir ekonomi uzmanı ve fikir adamının hayat hikâyesidir. Çok çekici ve sürükleyici bir üslupla kaleme alınmış olan bu hikâye, yalnız bir ferdin hayat yolunu, idealini, mücadelelerini, ruhi buhranlarını, hayal kırıklıklarını anlatmakla kalmaz, aynı zamanda, çağımızın, siyasî, sosyal ve iktisadî problemleri üzerine de eğilir. Biz burada, müşahede, olayları tahlil ve edebî bakımdan ciddi değerli bir kudrete sahip, cevherli bir kalemlle, ürünü olan bu eserin, "**Dergimiz karakterine**" uygun taraflarını belirteceğiz...»

12 sayfalık bu tahlil, «Bugünkü Türk genç neslinin bu eseri dikkatle okumasında fayda vardır» cümlesiyle biter.

Kaliforniya Üniversitesi Şark Edebiyatı Öğretmeni Profesör A. Tietze ise, yazara yazdığı bir mektupta, ezcümle:

«**Suyu Arayan Adam**'ı okudum. Sizinle benzer bir başka hatıra kitabına henüz tesadüf etmiş değilim. Kitabınız, insanda şahsınızla tanışmak için Türkiye'ye gelmek arzusu uyandırıyor...»

demekte ve intibalarını anlatmaktadır.

Edebiyatçı Fuat Güner ise, **Doğal** dergisinde VI. 1960 kitabı, bir başka cephesinden alır:

«Konu bakımından üzerinde topladığı aydın duyarlığı ve dikkatli uzun zaman üstünde tutabilecek olan **Suyu Arayan Adam**'da, arınmış bir öz olarak humanite arayış ve çabasını buldum. Onun içindir ki, humanite kavramını, yazarın düşünüşünün ve hatta hayat macerasının bir odak noktası gibi görüyorum.»

Şevket Süreyya Aydemir'in hayat hikâyesi olan **Suyu Arayan Adam**, Şevket Süreyya Aydemir'in kimliği, hayat yolu, fikir cephesi hakkında bizim ayrıca bir şey söylememize zaten lüzum bırakmamaktadır. Onun için, burada ve devletteki yüksek görevlerinden önce, onun eski bir öğretmen olduğunu belirtmekle yetineceğiz. Fakat bu öğretmenlik görevi sırasında Şevket Süreyya Aydemir, çalışmalarının niteliği ve başarısı üzerinde öyle bir takdir belgesine de mazhar olmuştur ki, bu belge, fanî hayatında, her Türk'ün bir şeref tacı ve bir öyküsü sayılabilir. Bu takdir, Gazi Mustafa Kemal'in, Şevket Süreyya'nın hem eğitim başarıları, hem de şahsiyetli üstündeki üstün ve pek eşli olmayan yazılı ifadeleridir. Bunu buraya aynen almaktan kendimizi men edemiyoruz. Bu yazı, rahmetli Atatürk'ün, Cumhuriyet'in onuncu yılında ve o zaman Ankara Ticaret Lisesi Müdürü olan ve kurduğu bu mektepte, en ilerli metotlarla yürüttüğü ve o zaman Atatürk'ün etrafındakilere ifade buyurdukları gibi, kendisinin de üniversitede tatbik etmek istediği çalışmaların neticelerini belirtmesinden sonra bir şeref belgesi olarak yazılmış ve gene Atatürk'ün emriyle radyoda yayımlanmıştır:

«Gördüklerim, yüreğimi sevinç ve büyük umulla doldurdu. Türk çocuklarının yüksek kabiliyetlerine inanım tamdır. Bunun bin bir delili görülebilir. Fakat, bugün burada gördüğüm eser, her halde görülmeye ve takdir olunmaya değer en kıymetli bir başarıdır.

Bu bilgi yapısında yetişmek fırsatına erişen çocuklarımızı tebrik eder ve memleketle faydalı olmalarını dilerim. Kıymet ve kudretli canlı eserleriyle göstermiş bulunan Müdür Şevket Süreyya Bey'i takdir eder ve kendisinin daha geniş çalışma eserlerini iftiharla göreceğime olan inancımı beyan ederim».

2/İkinci Teşrin/1933

Gazi M. Kemal

Şevket Süreyya Aydemir, Gazi Mustafa Kemal'in bu büyük takdir ve iltifatına şükranını, uzun zamanlardan beri çalışmakta olup, şimdi beşinci baskısı da çıkmış olan **Tek Adam** isimli üç ciltlik büyük eserinde ayrıca ifadeye çalışmıştır.

Şevket Süreyya'nın, şimdi elimizde bulunan:

TOPRAK UYANIRSA

(Ekmeksizköy Öğretmeninin Hatıraları)

eserine gelince?.. Bu eser; bir insan'ın hikâyesidir. Faal meslek hayatını bitiren, hak edilmiş bir dinlenme hayatının başıboşluğu içinde aradığı huzuru bulacağını sanan emekli bir öğretmenin, bir ilköğretim müfettişinin hatıralarıdır.

Ama bu insan, vaktisiz bir emekliliğin işsizliği, gagesizliği içinde, Şevket Süreyya'nın bu eserinde o kadar derinliklerle anlatılan, bütün ruh çökün-

tülerini yaşar. Bir an gelir ki, depresyon artık tamdır. Yalnızlık, çaresizlik, hiçlik içinde artık tükendiğini zanneder.

Fakat tükenmemiştir. Çünkü, adına İnsan dediğimiz kutsal yaratık, hakkın yaratıcı mucizesi ve Tanrı'dan bir parçadır. İnsan kolay tükenmez. İşte bu kıtapta da, hem de çöküntünün en derin çukurlarına düşüldükten sonra, bu insanın hem kendini yeniden yaratması, hem de, hiç bir zaman tükenmeyen o iç hazinelerini toprağa ve İnsanoğullarının önüne sererek, içinde yaşadığı küçük âlemi, sessiz sedasız, ama muzaffer bir hamle ile yeniden inşa etmesi vardır.

Şevket Süreyya Aydemir'in, bir bakışta o kadar iddiasız, o kadar sade bir üslup hüneriyle işlediği böyle bir konu, bizim edebiyatımızda henüz ele alınmamıştır.

Bu eserde, İnsan ve doğa, ve İnsanla doğanın savaşı, bu savaşın gayesi olan ve felsefi manasıyla insanın doğayı yenmesi suretiyle asıl hürriyetimizi teşkil eden hadise, en manalı şekilde terkib edilmiştir.

Bir bakışta emekli bir köy öğretmenin son yıllarını, çevre, hayat ve düşünce mihverine bağlanan bu eser, aynı zamanda öğretmenlerimiz için olduğu kadar, gençlik ve aydınlarımız için de didaktik bir değer taşımaktadır.

Şevket Süreyya'nın bu yeni eserini, okuyucularına tanıtırken zevk ve huzur duyuyorum.

Ankara, 1/VIII/1963

Bu kitabı, rahmetli dostum İsmail Hakkı Tonguç'un aziz hatırasına ve bütün yurt sathına yayılmış mücahit Eğitim Ordusu'na ithaf ediyorum.

S. S. Aydemir

Bu, bir roman değildir. Bu, Ekmeksizköy  ğretmeninin hatıralarıdır.

Bu köy neresidir? Bu  ğretmen kimdir? Ne olmuştur? Bunları sormayacaksınız.

Çünkü, Ekmeksizköy  ğretmeni de, dünyanın her tarafına yayılmış binlerce, milyonlarca adsızlardan biridir.

Bu adsızlar, başkaları için çalışırlar, ama gene de kendileri için yaşarlar. Ekmeksizköy  ğretmeni de başkaları için çalıştı. Kendisi için yaşadı. Ve kendi kendisiyle doydu.

O, ne bir sanatkar, ne bir kahramandır. Sadece, İnsan'dır.

Bir İnsan Nasıl Çöker ?

EKMEKSİZKÖY

Köyü sevmedim. Uzaktan bile soğuk, kasvetli bir görünüşü vardı. Hani hiç olmazsa karşıdan göze hoş görünen köyler vardır. İnsan bakınca, sevmese bile yadırgamaz. Ya bir tutam yeşillik, ya bir su izi gözleri okşar. Hiç olmazsa şurasında, burasında birkaç cam ışıldar.

Bunlar bile yoksa, akşam saatleri evlerin bacalarından köyün damlarına mavimsi dumanlar yayılır. Bu dumanların altında köy evleri, birbirlerine sokulmuş gibi görünürler. Bu evlerde birtakım insanların yaşadıklarını, hayatın kaynaştığını düşünürsünüz. Umutları, dertleri, inançları, aldanışları ile bu küçük köy de, büyük dünyamızın bir parçasıdır dersiniz. Orada yaşayanlara karşı içimizde bir yakınlık uyanır. Yorgunsanız, uzak yollardan gelmişseniz, orada birtakım insanların sizi hiç olmazsa güler yüzle karşılayacaklarını umarsınız. Serin bir dam altı, dinlenecek bir köşe bulabileceğinizi hayal edersiniz.

İşte uzaktan ve daha ilk görünüşte insanda böyle rahat duygular uyandıran köyler vardır. Oralara yaklaşırken adımlarınız düğümlenmez. Varılacak bir yere varmış olmanın yorgun ferahlığı ile yolunuzu alırsınız.

Fakat ben, karşımda gördüğüm köyü hiç sevmedim. Bu köyün ıssız, terk olunmuş bir hali vardı. Üzerine bir mezarlık kasveti çökmüştü. Hem de çıplak, çiğnenmiş bir mezarlığın kasveti. Sanki burada köyce ölmüş. Sanki içinde hiç canlı yok.

Şurasında, burasında bodur bacalardan süzülen cılız dumanlar bile, insana o damların altında bir hayat kumıldanışı duygusunu vermiyor. O halsiz, o şekilsiz belirtilere duman bile denemezdi. İçlerinde alevlerin kaynaştığı ocaklar böyle mi duman verir? Bacalardan sızan bu cılız belirtilerin daha bacaların ağızlarında hızları kesiliyor. Havaya bile yükselemiyorlar. Görünen her şeyde halsizliğin, tükenmiş-

liğin şikâyeti okunuyordu. Hatta bu sezilen, şikâyet bile değil. Şikâyet, içten gelen bir isyanın açığa vuruluşudur. Bir direniştir.

Zaten köyün pis bir adı vardı: *Keltepe!*.. Ama bu ad bile sahte. Bu köy, kel olmaya keldi. Bu kelliği bile miskin ve körleşmiş bir şeydi. Ama tpe nerede? Köy bir tepcede değil ki. Pis bir çukurun dibinde. Bir toprak kalıntısı. Bir harabe. Hatta buraya harabe bile denemezdi. Mamur olmamış ki harap olsun. Hem bu şekilsiz toprak kalıntılarına nasıl ev denebilirdi. Düpedüz birer köstebek kabartısı. Soğuk, ölü bir çıplaklık. Bir hiçlik...

*
**

Buraya gelebilmek için Ankara'dan trenle ayrıldım. Polatlı'yı geçtikten sonra treni, Sakarya kenarında küçük bir köy istasyonunda terkettim: Beylikköprü. Oradan yolculuk bir kağrı ile başladı. Önce Sakarya boyunca birtakım sazlıklara, bataklıklara daldık. Pis su birikintileri arasından bir düziye ilerledik. Ya çamurlu, ya tozlu yol izlerinde sağa sola kıvrıldık. Çayın kenarına vardığımız zaman, önümüzde ölü bir çamur akıntısı belirdi. Sakarya buydu. Bir yerde bu akıntıyı, kemerleri, taşları birbirine karışmış köprümsü bir yerden geçtik. Ekşi bir bataklık sıcaklığı içinde uçuşan ağustosböcekleri, yeşil sinek bulutları nefesi kesiyorlardı.

Sonra Sakarya sazlıklarını arkada bıraktık. İki sıra kireç tepeler arasında bozükdüzen bir yol izi doğuya doğru döne dolana uzanıyordu. Uzaktan Keltepe'yi seçtiğim zaman, köyle aramızda yeni bir sazlığın, bataklığın uzandığını gördüm. Burası, bataklıkla çoraklık arası bir yerdi. Yazın parça parça kuruyan, yeraltı sularının kabardığı, karların eriyip, sellerin yayıldığı mevsimlerde yarı göl, yarı çamurluk haline gelen cinsten bir yer ve her zaman sinek yuvası.

Bu bataklığın da bazen ortasından, bazen kenarından yol aldık. Köye yaklaştık. Bataklığın arkasında, üç tarafını birtakım keleş tepelerin çevirdiği yarı çorak, yarı sel yatağı bir çukura serpilmiş elli kadar toprak dam. İşte Keltepe burasıydı. Ortada, biraz yüksekçe olan yapı, köyün mescidi olsa gerekti. Mescidin minaresi yoktu. Etrafta okula benzer bir bina da göremedim. Bir de bana öyle geldi ki, bizim kağrı uzaktan köye yaklaşırken, şurada burada seçilen insan karaltıları da bizi görünce ortadan kayboldular. Öyle ki, köye varıp

da mescidin önünde durduğumuz zaman, bu lanetleme harabenin ortasında, beni getiren köylüyle ben, yapayalnızdık. Kağının yorgun öküzlerinin inen kalkan göğüslerinden sızan hırıltılı nefesler, bu ıssızlık içinde bize yoldaş olan seslerdi.

Güneş daha biz son bataklığı geçerken kaybolmaya başlamıştı. Köye girdiğimiz zaman hava kararıyordu. Mescit kapısının eşiğinde bir taşa çöküp de başımı kapı duvarına dayarken, pis, sıkıntılı bir akşam, Keltepe'nin üstüne çörekleniyordu.

İşte tam bu sırada, nereden kopup nereden türediğini anlamadığım hantal, hırpani, fakat her halde genç ve güçlü bir hayaletin, akşam karanlığının kasveti içinde karşımda dikildiğini gördüm.

Ama ben daha önce, size kendimi anlatabayım...

*
**

EMEKLİLİĞİN GAYESİZLİĞİ

Ben bir öğretmenim. Hem de tecrübesiz bir öğretmen değilim. Çok köyler, çok akşamlar gördüm. Ama böyle kasvetli bir köy ve böyle bir akşam görmemişimdir. Bu duyguda belki yaşamın da etkisi vardı.

Çünkü ben, bir emekliyim. Emekli bir öğretmen. Bir eski ilköğretmeni. Yaşım ellinin üstünde. Ama ne var ki bir köye işte gene hoca olmuştum. Bunun neden böyle olduğunu belki anlatmasam da olur. Çünkü anlatmaya değmez. Ama gene de bir şeyler söyleyeceğim. Şurada burada galiba otuz yıl kadar çalıştım. Basit, iddiasız bir adamım. Arkada bıraktığım yıllara baktığım zaman, elle tutulur, dişe dokunur hiç bir iş yapmadığımı da biliyorum.

Hele emeklilikten önceki son yıllarım büsbütün boş geçti denilebilir. Öğretmenlikten ziyade, gezici eğitim hizmetlerinde çalıştım. Eğitim müfettişlikleri, eğitim memurlukları gibi işler. Görevim; köyleri, mektepleri dolaşmaktı. Her gittiğim yerde sınıflara girer çıkardım. Uğradığım çevrelerde beni az çok güler yüzle karşılardı. Benim bir şeyler yapar görünmek, onların da bu yapmacıkları hoş görmek zorunda olduğumuzu iki taraf da bilirdik. Her sınıfta verecek nasihatler, her hocaya söyleyecek sözler bulurdum. Bu nasihatlerin,

bu sözlerin değerleri neydi. Onlar bunlardan faydalanırlar mıydı, bilmiyorum. Ama ben avunurdum.

Bu oyunların sona ermesini, emeklilik günlerimi özleyerek beklemiştim. Ankara'nın kenar bir mahallesinde, Cebeci sırtlarında, küçük bir evde oturuyorduk. Bu yarın gecekonduydu, benim bu gök kubbe altında tek dikili ağacımdır. Emekli olmadan önce burası için ne güzel planlarım vardı. Avuç içi kadar bahçemize güller, asmalar dizecektim. Pencerelerimize çiçek saksıları dizecektim. Bahçe kapımızın arkasına bir çardak kurar, ortasına bir kanarya kafesi asarız diyordum. Sabahları erkenden kalkacaktım. Asmamızı, çiçeklerimizi sulayacak, kanaryalarımı oynayacaktım. Sonra günün hayatı başlayacaktı. Günlerimi okuyarak, yazarak, kaygısız, gairesiz geçirecektim.

Oğlum zaten büyümüş, yetişmişti. Evlenerek kendi evini açmıştı. Kızım da kendi yuvasında artık bizden ayırdı. Oğlumuzdan bir kız, kızımızdan da iki erkek torunumuz vardı. Kızımız bir öğretmenle evliydi. Oğlum bir dairede memurdu. Her iki evi sık sık ziyaret eder, hepsini ayrı ayrı severdim. Kısaca bence her şey tıkırındaydı. Daha neye uğraşmalıydım. Ben emekli olunca da, evimizde, eşimle ben başımızı pekala dinlendirecektik.

Ama iş öyle olmadı. Emeklilikten sonra gelen işsizliğin, gaysizliğin bu kadar yıkıcı olacağını hiç düşünmemiştim. İlk çöküntü şöyle başladı: Önce kendimi kendi evimde fazla, lüzumsuz sanmak gibi bir duyguya kapıldım. Hatta eşimin gözünde bile kendimi küçülmüş sayıyordum. Bana zaten acıyarak, bazen küçümseyerek bakıyormuş gibi geliyordu. Bir şey demiyordu ama, ikide bir:

— *Canım biraz çıksan, biraz bir şeyler yapsan. Herkesin bir işi var, bu işsizlikle halimiz ne olacak. Hem bu geçim sıkıntısı...*

der gibi bir hali var sanıyordum.

Böyle anlarda içimden gelen bir hırsıyla hemen sokağa fırlardım. Evin kapısından tıpkı eski günlerde olduğu gibi canlı, kararlı ayrılırdım. Sokağımdan, mahallemizden gene eski günlerde olduğu gibi sert, aceleci adımlarla geçerdim. Sanki dairede, mekteplerde, yahut başka bir yerde yapılacak işlerim beni bekliyormuş da, oralara yetişecekmişim gibi hızlı hızlı yürürdüm. Ama bana öyle geliyordu ki, be-

nim bu yapmacıklı hallerimi komşular anlamaktaydılar. Bana içlerinden belki de gülüyorlardı.

Bu belki bana öyle geliyordu. Ama ben, mahallenin sokaklarından geçerken komşulardan, tanıdıklardan kimsenin beni görmesini istemezdim. Her rastladığımla acele selamlaşır, yürürdüm. Sanıyorum ki birileriyle ayak üstü biraz konuşsam bana, hemen emekliliğimi hatırlatacaklardır. Ne yaptığımı, nasıl vakit geçirdiğimi soracaklardır. Sonra görünüşte güler yüzle, fakat içlerinden acıyarak yüzüme bakacaklar, arkamdan kim bilir neler düşüneceklerdir.

Sokağımızdan, mahallemizden uzaklaşıp da caddelere çıkınca, adımlarım birden yavaşlardı. O kadar ki bazen, uzun yollardan koşmuşum gibi kendimi halsiz duyardım. Bir yerlere ilişmek, bir yerlere oturmak isterdim. Hele kalabalık yollara çıkınca başka bir sıkıntı başlardı. Emekli olduktan sonra bana yürüyüşümü unutmmuşum, çökmüşüm, ihtiyarlamışım gibi birtakım aşağılık duyguları geldi. Kalabalık içinde kendimi lüzumsuz bir sığıntı saymaya başladım. Sonra öyle sanırdım ki, sanki her geçen otomobil bana çarpacaktır, beni çiğneyecektir. Kalabalık yollarda kendimi idare edemiyormuşum gibi duygular duyuyordum. Kaç defasında yanımdan birden sıyrılan bir otomobilin, önceden sağa sola baktığım halde farkına varmadığımı görerek korkmaya başladım. Artık caddelerin ancak تنها kenarlarında korkak, ürkek ve utangaç yürüyordum.

Beni tanıyan birisine rastlamak, hal hatır sormak korkusu daima içimdeydi. Bazen de böyle tesadüfler oluyordu. Mektebine giden veya vazifesinden dönen bir eski arkadaşına rastlardım. Ayak üstü ister istemez bir şeyler konuşurduk. Böyle hallerde ben, güya acele bir yere gidiyormuşum, bir yerlerde beni bekleyenlerim varmış gibi görünürdüm. Ama bana öyle gelirdi ki onlar, benim bu uydurma, bu yapmacıklı hallerimi anlamaktadırlar. Benim işsiz güçsüz sokaklarda sürttüğümün farkındadırlar. Kendilerinden ayrılınca adımlarımı yavaşlatacağımı, gidecek bir yerim olmadığını ve ne yapacağımı bilmediğimi bilmektedirler.

Sokaklara düştüğüm zaman ne yapacağımı bilmediğim doğrudu. İlk günler bunun böyle olacağını düşünmemiştim. Her gün, her saat kendimden, hayatımdan memnun, günümü gün edeceğimi sanmıştım. Birtakım işlerim, birtakım başarılarım olacak sanıyordum.

Sonra çabuk anladım ki, benim emeklilik günlerim için hiç bir hazırlığım yokmuş. Bol bol okurum, yazarım, derken kendi kendimi aldatıyormuşum. Çünkü sabahları nihayet bir gazete alabiliyordum. İlk günler onu ilanlarına kadar okurdum. Fakat yaptığının saçmalığını pek çabuk anladım. Sonra vaktiyle emekli olunca kitaplara gömülür, hatta kitaplar yazarım diye de düşünmüştüm. Ama gene pek çabuk anladım ki, benim aralarına gömülecek kitaplarım yoktur. Evin şurasında, burasında uyuyan şeyler, yırtık pırtık birtakım mektep artıkları ile, hiç bir değeri olmayan yıpranmış döküntülerden ve eski dergilerden ibarettir. Sonra kitap da satın alamazdım. Hele kitap yazmak?.. İşte bu, düpedüz bir hayal, bir aldanıştı. Neyi, niçin, nasıl yazacak, hele nasıl bastıracaktım?

Evet bir aralık kendimi zorladım. Birtakım yazılar yazmak istedim. Bu yazılar «*Bir Öğretmenin Eğitim Alanında Tecrübeleri*» başlığını taşıyacaklardı. Önce bir gazetede, yahut bir dergide basılacaklardı. Sonra da bir kitap halinde yayınlanacaklardı. Fakat ayaklarım çabuk suya erdi. Anladım ki, benim eğitim alanında tecrübeler sandığım şeyler, hiç de ahım şahım şeyler değilmiş. Yetiştığım mektepler bana zaten pek bir şey vermemişti. Eğitim usulleri ise her gün değişmektedir. Ben bu usullerin hiç bir zaman önünde gitmedim. Her zaman arkasından koştum. Meğer benim sanatım ne kafamda, ne kalemimde, sadece dilimdeymiş. Her girdiğim sınıfta zaten ya bir ilkokul öğretmeni, yahut bir eğitim müfettişi olarak yaptığım neydi ki? Hocalıkta birtakım kalıpları tekrarlamak, müfettişlikte birtakım mekteplere gitmek, birtakım defterleri, kayıtları yoklamak, notlar almak, notlar vermek ve sonra sonu gelmez bir laf ebeği... Yarabbi, ben ömrümü meğer ne kadar boş geçirmişim...

Sokaklara fırladığım günlerin saatlerini de dolduramıyordum. Önceleri, eski arkadaşları sık sık ziyaret ederim diye düşünmüştüm. Fakat bu derenin suyu da çabuk kurudu. Emekliliğimin ilk günlerinde eski çalıştığım dairelere girerken odacılar beni görünce koşarlar, karşılardı. Saygı ile selamlarlardı. Hal hatır sorarlardı. Bu dairelere, mekteplere kendi evim gibi girer çıkardım. İlk ziyaretlerim bu hava içinde geçti. Her girdiğim odada iyi karşılandım. Ferah, rahat,

her işi yolunda, dünyada yapılacak pek çok işleri olan, kendine güvenen bir insan gibi görünmeye çalıştım. Dinçliğimden, canlılığımdan sanki yerimde duramıyormuşum gibi hareketler yapıyordum. Hele moralim sanki öyle mükemmeldi ki, etrafıma sıhhatimden, heyecanımdan bir şeyler saçıyordum. Arkadaşlarım bana:

— *Nihayet kurtuldun. Hürriyetine kavuştun. Ah, nerede bizim için de o günler?..*

gibi sözler söylüyorlardı.

Fakat pek çabuk farkına vardım ki, bu sözler, bu sevgi gösterileri, bu emeklilik hasretleri samimi değildir. Çünkü, daha dördüncü, beşinci ziyaretlerimde benimle kimse meşgul olmadı. Odalarına girdiğimi görenler, beni bıkkın bir baş işareti ile güya selamlıyorlardı. Sonra herkes işi gücü ile meşgul oluyordu. Kimisi telefonla konuşuyordu. Kimisi kâğıtları karıştırıyor, yahut bir şeyler yazıyordu. Artık odacılar bile beni görünce eskisi gibi yerlerinden fırlamıyorlardı. Hatta bir gün, bir odaya girince, masalarında oturanlar beni görmemezlikten geldiler. Ortalarda oturacak bir sandalye bulamadım. Arkadaşlardan biri nihayet isteksizce zile bastı. Odacıya bir sandalye bulup getirmesini söyledi. Sonra işine daldı. Ben, şöyle ayakta dolaşıyordum. Biraz nefes alıyormuşum gibi yapmacıklar yaptım. Ama, artık bana zaten kimsenin aldıracağı yoktu. Belki de içlerinden:

— *Bu adamın ikide bir burada ne işi var, çıksa da gitse,* diyorlardı.

O zaman, etrafa pek hissettirmeden ve en yakın arkadaşın omuzuna şöylece dokunarak, benim biraz işim var der gibi odadan çıktım. Dışarda oda kapısının kenarındaki kırık iskemlesinde pinekle-yen, kendisinden benim için bir sandalye isteyen adam, çıktığımı sezince, başını göğsüne indirdi. Kendisini uyuklamaya verdi.

Eski çalıştığım dairelere bir daha gitmedim. Ama hayat durmadı. Ondan sonra da yürüdü. Bakınız nasıl?..

*
**

Kapısını hafifçe tıkırdatıp da Vali Bey'in odasına girdiğim zaman, elimdeki evrakı biraz ileriye uzatarak, saygılı adımlarla ona doğru yaklaşmak istedim. Vali Bey, telefonla konuşuyordu. Yalnızdı.

Odada bir yaz öğlesinin sıkıntılı, uyku verici havası vardı. Fakat Vali, telefonda hararetle bir konuşmaya dalmıştı. Başını çevirip bana bakmadı. Ben, birkaç adım atarak durmuştum. Bekledim. Başım hafifçe öne eğik, bir elimde evrakım ve her iki elim göğsümün üstünde kavuşturulmuş bir saygı duruşu içindeydim. Bir aralık, acaba Vali Bey gizli bir şey mi konuşuyor, odasına girmekle hata mı ettim diye düşündüm. Hatta yavaşça çekilmek istedim. Fakat konuşulan şeyler gizli olmasa gerekti. Bir briç partisinden bahsolunuyordu. Vali, şen ve şakacıydı.

İşte tam bu sıralarda, başını hafifçe bana doğru çevirdi. Saygı ile eğildim. Beni tanırdı. Uzun zamanlar şu veya bu vazife ile huzuruna çıkmıştım. Beni her zaman güler yüzle karşılardı. Bazen de elimi sıkar, yer gösterir, oturturdu. Artık böyle bir ilgiyi elbette bekleyemezdim. Zaten ricam, elime tutuşturulan evrakımı imzalamasından ibaretti. Belki birkaç kelime ile hatırımı da sorabilirdi. Vereceğim cevapları zihnimde güzelce hazırlamıştım. Birkaç nazik kelimeyle teşekkür edecektim. Saygılarımı bildirecektim. Sonra da imzalayacağı evrakımı alıp çıkacaktım.

Fakat bunlara vakit kalmadı. Vali Bey beni görmesiyle beraber kayıtsız bir baş işaretiyle dışarıya çıkmamı ve yandaki odaya baş vurmamı bildirmiş oldu. Baş işareti açık ve kesindi. Yandaki odada Vali Muavini otururdu. Demek ki işim ona havale ediliyordu. Burda da yapılacak bir şey olmamalıydı. Yavaşça, fakat gene saygılı adımlarla huzurundan ayrıldım. Sonra kapıyı aralayarak yavaşça dışarı süzüldüm. Sessizce kapıyı kapadım. İmzalanacak evrakım hâlâ göğsümün üstünde ve sol elimdeydi. Başım hâlâ saygıyla eğiliydi. Olur ya, Vali Bey belki beni unutmuş olabilirdi. Hatta bana bir briç partisi bahsi gibi gelen telefon konuşması, belki de önemli devlet sırlarıyla ilgiliydi. Olabilir ya...

Vali Muavini'nin odasına aynı saygıyla, aynı sessiz adımlarla girdim. Onu da tanıdım. Genç, hareketli, üstlerine karşı serbest, emrindekilere ve iş sahiplerine karşı güler yüzlü bir insandı. Biz hepimiz onun geleceğinin çok parlak olacağına inanırdık. Bize kalırsa o, ileride vali, mebus, hatta vekil olabilirdi. Ama bunu neden böyle düşünüyorduk, bilmiyorum. Muavin Bey de odasında yalnızdı. Onu da saygıyla selamladım. O beni görünce iyi karşıladı. Hafifçe yerinden

doğrularak bana karşısında yer gösterdi. Elimi sıktı. Teşekkür ettim. Meşgul etmemek için özür diledim. Elimdeki kâğıtları yavaşça önüne sürdüm. Evrakımı bir yana çekmekle beraber beni bırakmadı. Oturmaya mecbur oldum. Birer sigara da yaktık. Konuşmalarından anladım ki, Muavin Bey, benim işimi bilmektedir.

Konuşmalarımız oldukça uzun sürdü. Bana ne emekliliğimden, ne de evrakımdaki işimden bahsetti. Biraz eğitim işlerinden, biraz memleket meselelerinden söz açtı. Gidişten galiba pek memnun görünmüyordu. Arada biraz da kendi çocukluğundan, kendi ailesinden, gençlik emellerinden ve gerçeklerin çetin davalarından konuştu. Hulusa beni kendine yaklaştırdı. Cesaret verdi. Sonra evrakıma hiç bakmadan imzaladı. Elime verdi. Elimi sıkarak beni biraz da kapıya doğru uğurladı. Yeni vazifeme tayin muamelem işte böylelikle bitti.

Vali Muavini'nin odasından çıktığım zaman vakit oldukça geçti. Resmi çalışma saatleri çoktan sona ermişti. Daireler, odalar boşalmıştı. Vali Bey'in odası gibi Muavin Bey'in odası da vilayet binasının ikinci katındadır. Bu katta bütün odalar geniş bir koridora açılır. Sonra bir hole çıkılarak iki taraflı merdivenlerden alt kata inilir. Merdivenlerin altındaki taş döşeli geniş holden de bahçeye çıkılır.

Ben, Muavin Bey'in odasından, gözlerimi yaşartan bir iç ferahlığı ile çıktım. Geniş koridoru sert adımlarla geçtim. Merdivenlerden uçar gibi indim. Vilayet konağının kapısından çıkarken, artık eski bitkin, ümitsiz adam değildim. Caddelere çıktığım zaman, nice günlerden beri kaybettiğim ruh güvenliğini tekrar duyar gibi oldum. Yolların en kalabalık yerlerinden, sokakların en hareketli saatinde, eski bir hocanın toplum içinde kendini yararlı ve lüzumlu gören nefsine inanışıyla yürüyordum. İşte ben de artık bir iş sahibiydim.

Mahallemize geldiğim zaman, rastladığım komşularla eskisi gibi serbestçe, güler yüzle ve hepsinin gözlerinin tâ içine bakarak şakalaşıyordum. Sokağımızdaki dükkâncılara selamlar veriyordum. Hele sokaklarda oynayan çocuklarla, durup güreşmediğimiz kaldı. Evimizin kapısını açtığım zaman eşim, küçük bahçemizde bir şeylerle meşguldü. Beni çoktan beri görmediği bir canlılık içinde görünce işini bıraktı. Yüzüme bir süre sessiz, fakat dikkatli dikkatli baktı. Bir şeyler sormak, öğrenmek istedi. Ama ben ona gülümseyerek ve şöylece hatırını sorarak yürüdüm. Evimize girdim. Kendimi odamızda ve yal-

nız bulduğum zaman, içimde birden ve yeniden bir halsizliğin belirdiğini, içimdeki dayanakların yıkıldığını, son bir iki saatten beri beni kanatlandıran sevinçlerin, umutların, kararların sarsıldığını duyar gibi oldum.

O kadar ki, dizlerim büküldü. Yere çöktüm. Odamızın pencere-leri boyunca uzanan sedire kapandım. Kendimi tutamadım. Birden boşandım. Uzun uzun ağladım. Kim bilir ne vakit bahçedeki işlerini bitirip odaya dönen eşim, bütün evliliğimiz boyunca beni, ilk defa o akşam ağlarken gördü.

*
**

GARİP BİR ODA ARKADAŞI

Keltepe köyü mescidinin kapı kenarındaki taşa çöküp de arkamı duvara yasladıktan sonra, onun nereden çıkıp başıma dikildiğinin hakikaten farkında olmadım. Belki yorgunluktan, belki hayal kırıklığından gözlerimi kapayıp biraz kendimden geçmiş olacaktım. Sonra gözümü açıp da, gittikçe koyulaşan akşamın kasveti içinde onu hantal, fakat her halde genç ve güçlü yapısı ile karşımda dikilmiş görünce yadırgadım. Zaten öyle bir ruh düşkünlüğü içindeydim ki...

Köy, akşamın daha o saatinde ölmüş gibiydi. Şuraya buraya serpilmiş uykulu toprak damların aralarında belki bazı karaltılar dolaşyordu. Şu damın önünde, bu çardağın berisinde belki birtakım bodur hayvan karaltıları da vardı. Ama köyün havası, koyun, kuzu memeleri, sığır böğürtüleri ile dolu sayılamazdı. En şaşılacak şey, köpeklerdi. Ben köylerin köpeklerini saldırgan bilirim. Halbuki Keltepe'nin köpekleri birtakım cılız saldırışlardan sonra hemen kendi pisliklerine dönen sıska, cılız, mendebur yaratıklardı. Ulumaktan ziyade, aksırıp tıksırmaya benzer sesler çıkarıyorlardı. Köylülerden önüme dikilen hırpani hayaletten başka kimse bize yaklaşmadı. Önümde dikilen adam, biraz bana bakar gibi durakladı. Sonra, beni buraya getiren köylü ile üç beş kelime konuştu. Yol arkadaşım cevap verdi mi, farkedemedim. Zaten yollarda benimle de hemen hiç konuşmadı. Tıknaz, saçı sakalı birbirine karışmış, susmuk herifin biriydi. Hiç bir şeye şaşmayan, her şeyi önceden bilen bir hali vardı. Yalnız köye girerken bir aralık bir şeyler mırıldandı:

— *Efendi, sen buralarda edemen ya, hele bak bakalım...*

Kağrı daha cami kapısına yaklaşırken, içimden ona hak vermiştim.

— *Herif haklı, ben buralarda edemem ya, hele bir görelim...*

Karşımda dikilen adam, onunla konuştuktan sonra bana hiç sormadan kağındaki dengimi omuzladı. Çantamı aldı. Bana da galiba, arkamdan gel der gibi bir şeyler söylemiş oldu. Cami damının köşesini kıvrıldık. Gene bu damın altına düşen basık kapıdan girdik. Dar, karanlık bir aralıktaydık. Sonra küçük bir kapıyı daha ayağıyla itince, içeriden ölü gözü gibi ışıldayan bir idare lambası bizi aydınlattı. Girdiğimiz yer, dar, sıkıntılı bir odaydı. Sağ tarafta, belki de dışarıya bakan pencerenin önü bir toprak sedirdi. Üzerine pırtık hasır, kilim parçaları serilmişti. Sol taraf daha genişçe, daha alçak bir minderlik halindeydi. Önümüzde ve ortada yerden biraz yüksekçe toprak bir ocaklık vardı. Bu ocaklığın iki tarafında hücreler bırakılmıştı. Bu hücrelerde yırtık pırtık birtakım kâğıt, kitap döküntüleriyle birbirini tutmayan fincan, bardak, cezve gibi şeyler hep bir arada uyukluyorlardı. İdare lambası ocaklığın üst kenarına konulmuştu. Eğer ocaklığın bir kenarına yığılmış yatak, yorgan, kilim yığını ile kapının ardındaki aralıkta görünen tepsi, ibrik gibi şeyleri de sayarsak burasını gözümüzde canlandırmış oluruz.

Ben odaya girer girmez kendimi sedirin bir kenarına bıraktım. Duvar boyunca dizilen, renkleri, şekilleri belirsiz ot yastıkların birine yaslandım. Önümdeki adam bir şeylerle meşguldü. Önce benim dengimi sedirin baş tarafına, ocaklığın yanına yerleştirdi. Çantamı da baş ucuma koydu. Ben bütün bu olan bitenlere boş, ilgisiz gözlerle bakıyordum. Eğer kendi kendime kalsam, gözlerimi kapar, kendimden geçer ve belki bir daha uyanmamacasına, sonsuz bir derinliğe dalmak, gömülmek isterdim. Bu boş, manasız yolculukta, bu boş manasız perişanlık içinde, gözlerimi kapamak, kendimden geçmek ve bir daha uyanmamak?.. Bu ne kadar yerinde bir son olurdu...

Daha yarım saat geçmeden, bu garip oda arkadaşşıma ait her şeyi öğrenmiş oldum. İşlerini bitirince önce şöyle bir boy gösterir gibi dikildi. Güler yüz mü göstermek istediği, yoksa alay mı ettiği pek

belli olmayan bir umursamazlıkla bir şeyler geveledi. Güya-bana hoş geldin dedi. Hatır gönül sordu. Cevap verdim mi, vermedim mi bilmiyorum. Sonra ocağa yöneldi. Bir kenara itilmiş küllerin üstünde uyuklayan bir bakraçtan bir çanağa bir şeyler koydu. Bir yerden bir kötü kaşık çıkardı. Bunları bir küçük siniye yerleştirdi. Önüme sürdü. Çanağın içinde soğumuş biraz bulgur pilavı vardı. Ama yanında ekmek yoktu. Bir aralık galiba gidip ekmek aramaya davrandı. Önledim.

— *Burası böyle işte efendi, ha deyince ekmek bile bulunmaz, senin anlayacağın, ekmeksiz köy...*

diye mırıldandı ve pis pis sırttı...

O akşamdan sonra Keltepe'nin adı aramızda, Ekmeksizköy olarak kaldı. Bu köyü ben hâlâ öyle anarım.

*
**

Bir taraftan bunları mırıldanırken bir taraftan da kendini anlatıyordu: Ona Samanpazarlı Hafız derlermiş. Yalnız Samanpazarı'nda değil, Ankara'nın her yerinde onu bilmeyen yokmuş. Bana önce Samanpazarı'nda falanın, filanın kahvelerini sordu. Sonra falanı filanı tanıyıp tanımadığımı öğrenmek istedi. Ben, hayır anlamına başımı sallayınca, biraz durakladı. Yüzüme uzun uzun baktı. Ama gene de anlatmaya devam etti. Bu kahveler Ankara'nın en meşhur kahveleriymiş. Sorduğu adamlar da Ankara'nın en namlı zarcıları, kumarıcılarıymış. Onlar, Hafız'la iyi arkadaşmışlar. Birbirleri için canlarını verirlermiş. Bir zaman oraları hep beraber haraca kesmişlermiş. Ama bir gün Samanpazarı'nda baba dostu bir hancı:

— *Hafız, demiş, sen artık buralardan biraz kaybolsan iyi edersin. Ortalıkta soysuzluklar arttı. Polis peşinizde. Sana bir kâğıt vereyim de, bir köye yollayayım. İmam mı olursun, müezzin mi olursun artık bak. Seni bundan sonra ya kodes, ya da oraları paklar.*

Hafız hikâyesini şöyle tamamladı:

— *Baktık ki dile düştük. Nerede bir vukuat olsa karakol başladı benden şüphelenmeye. Hangi taşı kaldırsalar altın-*

da bizi arıyorlar. Kendi kendime, bu iş artık cıvıdı Hafız, dedim. Çektik geldik bu köye imam olduk. Aslını ararsan imam da değil, imam vekili. Çünkü Keltepe'nin bir de acayip İmam'ı var. Ama yatalak.

— Peki ama, bu Hafızlık, İmamlık nasıl oluyor? İmamlık için bir şeyler bilmek lazım değil mi?

— A efendi, sorduğuna bak. Lazım olmaya lazım. Ama şimdi şehirlerde ipini sapını koparan, köylere hoca, imam, üfürükçü diye dağılır. Ben, bir aralık Kur'ân kurslarında sürttüm. Sesim güzel olduğu için köylere mevlüt, ilâhi okumaya da götürürlerdi. Ama bu sefer burada kötü kapandık. Hoş, uzun boylu bir işim de yok ya. Köylü de benden pek bir şey beklemez. Ölü kaldırır, ezan okur, namaz kıldırırım. Zaten camiye, dostlar alışverişte görsün diye gelirler. İçlerinden kaç tanesinin doğru dürüst abdesti olduğunu Allah bilir.

Samanpazarlı Hafız bu son cümleleri söylerken kötü kötü sırıyordu. Bana öyle geldi ki, kendisinin de abdestle arası pek hoş değildi. Biraz sonra Hafız, benim yatağımı sedire serdi. Kendisi de minderliğe kıvrıldı. Başını yastığa koyar koymaz da daldı, gitti. Ben daha yatağa girmeden kararımı vermişim: Bu köyde kalmayacaktım. Buradan kaçacaktım. Hem de yarından tezi yok...

Küçük idare lambası cami altındaki odaya kötü bir gaz kokusu yayıyordu. Samanpazarlı Hafız derin uykudaydı. İdare lambasını söndürmeye karar verdim. Lambayı söndürürsem, kendimi pekala kendi âlemimde ve kendi başıma sanabilirdim. Öyle yaptım. Işığı üfledim. Yatağıma uzandım. Ellerimi başımın altına kenetledim. Gözlerimi karanlıkta artık görünmeyen tavan boşluğuna diktim, düşünmeye başladım. Önce kararımı tekrarladım: Evet, buradan gidecektim. Hem de yarından tezi yok. Benim bu köyde yapacağım bir şey yoktu. Gerçi burada şu şaklaban Hafız'dan başka kimseyi görmemişim. Köyü, köyden kimseyi de tanımıyordum ama, sanki tanısam ne olacaktı? Bir bataklığın kenarına serpilmiş 50 kadar harap dam. Lanetleme bir boşluk. Bir tutam gövertisi bile yok. Yalnızlığa, yetimliğe, hiçliğine gömülmüş bir yer. Bir Ekmeksizköy...

Ankara'nın bu kadar yakınında, dünyadan bu kadar kopmuş, bu

kadar ıssız bir köşeyi nasıl düşünebilirdim. Hem de adı Keltepe!.. İnsanın içinde kusmuntular uyandıran bir isim. Haydi köyün bu adını unutalım da buraya, demin Hafız'la yakıştırdığımız Ekmeksizköy adını takalım. Ne çıkacak?.. Hiç! Yani bu isim de, aç, hiç bir şey vaat etmeyen bir yer demek değil mi. Böyle bir yerde ben ne yapabilirim ki? Hem de bu yaşta...

Halbuki Vali Muavini'nin odasından çıkarken ne kadar heyecanlıydım, ne kadar kararlıydım. Doğru bir iş yaptığıma, yeni bir hayata atıldığıma inanıyordum. Yeniden öğretmenliğe dönmeye, küçük bir ücretle de olsa, köylerin birinde bir öğretmenlik istemeye karar verdiğim o çetin geceyi hatırladım. O gece hiç uyumamıştım. Eşimi uyandırmamak için sağa sola kıpırdanamıyordum. Gözlerimi hiç yummamıştım. Başım bir değirmen gibi bütün gece uğuldamıştı. Her şeyi açıkça teraziye koymuştum. Her şeyi olduğu gibi düşünmüştüm. Gerçek şuydu ki, ben artık yenilmiş, tükenmiştim.

Ne dostlarım, ne arkadaşlarım vardı. Ne de bir çıkar yol umabilirdim. Zaten artık Ankara'da yakınlar, akrabalar da bizi unutmış gibiydiler. Oğlumun, damadımın ziyaretleri şeyrekleşmişti. Mahalle esnafına borç yapmıyorduk ama, onlar bile ben bir şey satın alırken, önce cüzdanıma davranmamı bekler gibi haller takınıyorlardı. Eşim de tedirgindi. Oğlunun, kızının kendisini artık, onlar sinemaya giderken, evlerinde çocukları bekletmek için aradıklarını biliyordu.

*
**

BİZİM HAZİNEMİZ

5000 lira bana tükenmez bir para gibi görünmüştü. Bu para emekli olduğum zaman devletin bana ödediği ikramiyedir. Birtakım muameleler, formaliteler tamamlanıp da 5000 lirayı almak için Emekli Sandığı gişesine sokulduğum dakikayı hâlâ hatırlarım. Gişedeki memur, önce gözlüğünün altından bana şöylece baktı. Emeklilik cüzdanımdaki resimle beni aynı adam bulmuş olacak ki, başını bir daha çevirmedi. Uzattığım numarayı elindeki evraka yapıştırdı. Alışık ellerle ve paraları şaklatarak önce üç tane binliği kendi önüne bıraktı. Sonra bunlara üç tane de beşer yüzlük ekledi. Geri kalan 500 liranın daha biraz takıntısı da vardı. Onları da yüzlükler, elliliklerle ta-

mamladı. Kalanı da küçük kâğıt paralar, ufaklıklarla hesaba uydurdu. Sonra bunları önüme doğru yeniden saydı. Başını hemen içeri alarak kendi işiyle uğraşmaya başladı.

Ama siz benim bu paraları 1000'lik, 500'lük diye kolayca anlatığıma bakmayın. Aslında ben parayı saymasını bile bilmem. Hele elimden büyük paralar hiç geçmemiştir. Yalnız bir defa, o da Ankara'daki yarı gecekondu evimizi satın alabilmek için, Öğretmenler Yardım Sandığına borçlandım. Fakat bu muamelelerde de parayı Sandıktan alıp Tapuda ev sahibine ödeyinceye kadar becerikli bir arkadaş peşimi bırakmadı:

— *Hoca, seni ya aldatırlar, ya çarparlar. Hele şöyle kenarda dur bakalım, bu işi tamamlayalım,*

eliye sonuna kadar uğraştı. Onun için 5000 lirayı almaya Emekli Sandığına giderken, korkular, spazmlar içindeydim. Gişeden paramı alırken de ne yapacağımı şaşırdım. Hemen birisi çıkacak, paramı elimden kıpacak sanıyordum. Ya da bana, parayı cebimden düşürürüm gibi geliyordu.

Hulasa gişeden ayrılınca önce, beni hiç kimsenin göremeyeceği bir yere girdim. Eşimin evden çıkarken yakamın altına iliştiği çenpelli iğnelerle parayı yerleştirdiğim cebimi sıkı sıkıya iğneledim. Sonra yola düştüm. Eve gelinceye kadar elim cebimin üstündeydi. Dirneğimle göğsümü sıkıştırıp duruyordum. Eve gelip eşim beni görünce de bu sefer onun şaşkınlığı başladı. Yüzü sarardı. Paraların çalınmış mı da kaybolmuş olmasından korkuyormuş. Zaten ben yola çıktığımdan beri telaştaymış. Gözleri yolda, bahçede dolanıp duruyormuş.

Fakat 5000 küsur liramızı sağ salim eve getirmekle de bu telaşı bitirmedi. Bizimki gibi bir evde böyle büyük paralar bir dakika bile duramazmış. Hemen derlendik toplandık. Yola düştük. Kalabalıkta kendimize güvenmediğimiz için otobüse binemezdik. Belki birtakım yankesiciler, Emekli Sandığından beri peşimdeydiler. Tenha yol kenarlarından, gözümüzü dört açarak bankamıza kadar yürüdük. Bankamız diyorum. Evet, bizim bir bankamız vardı. O bankada, son aldığımız emekli ikramiyesini yatırırken, eşim adına daha önce biriktirilmiş tam 864 lira paramız bulunuyordu.

Böylece, hen emekli olduğum zaman, bir hazinenin üstünde otu-

ruyorduk. Fakat Vali Muavini Bey'in odasından çıkıp da, yeniden hayata başlamak üzere Keltepe'ye köy öğretmeni tayin olunduğum zaman, bu bitmez tükenmez hazine, neredeyse eriyip gitmişti.

İlk gedik; doktor, tedavi masrafları ile açıldı. Eşimin ayakları zaten hastaydı. Bu hastalık birden arttı. Bize kliniklerde bekleyemezsiniz, ayak altında ezilirsiniz dediler. Kızılay Meydanı civarında bir doktor salık verdiler. Gittik. Doktor baktı. Bir şeyler söyledi. Bir şeyler yazdı. Hastayı da bir yerlere haftada birkaç defa götürüp getirip tedavi ettirmemiz lazım geliyordu. Doktora saygı ile teşekkür ettim. Sıkılarak borcumuzu sordum. Önemsemedi:

— *Dışarda söylerler, dedi.*

Hakikaten de söylediler. Beyazlar giymiş bir bayan, elimize küçük bir pusula sürdü. Elli lira ödeyecektik. Doktordan eve döndüğümüz zaman, doktorun verdiği reçete bedelleriyle birlikte, tam 114 lira harcamıştık...

Ama bu bir başlangıçtı. Sonra hastanede fizik tedavisi seansları başlamıştı. Her seans için 22,5 lira veriyorduk. Doktorun bir küçük tavsiyesi de vardı: Tedavi odasından çıkınca hastayı otomobille götürecektim. Sayın doktorun bu tavsiyeleri de yerine geldi. Hulasa, aylar pek eğlenceli geçmeye başlamıştı. Eşimin ardından benim birtakım doktorları, hastaneleri dolaşmam lazım geldi. Hele bu hastaneleri hiç unutamam...

Bir gün hava çok kötüydü. Gülhane Hastanesinde muayene yerini bulmak için kâğıtlar almak, bir yerlere birip çıkmak, bahçelerden, bodrumlardan dolaşmak lâzım geliyordu. Bu yerler arasında hiç bir bağlantı yoktu. Ortalarda yol gösteren, müracaat dinleyen kimse de görünmüyordu. Hastalar, hastaların adamları, köylü, şehirli, yaşlı, genç, erkek, kadın, çoluk çocuk perişan bir insan seli, bu yollar, bahçeler, dehlizler, bodrumlar arasında ileri geri itişe kakışa akıp duyuyordu.

Nihayet muayene yerini buldum. Burası dar, havasız, pis bir bodrumdu. Bu bodrumda iğne atılsa yere düşmezdi. Her yer tıklım tıklımdı. Kimin, hangi kapıya baş vuracağı da belli değildi. Ama her kapının önünde kirli önlüklü, tıraşları uzamış, suratları asık birtakım hademeler kapıları kesmişlerdi. Sanki onlar için esas olan kimseyi içeri

almamaktı. Muayene olmak isteyenler ise her kapının önünde top olmuşlardı. İşte ilk defa orada, kalbimin durabileceğinden hakikaten korkmuştum.

Cami altındaki karanlık bodrumun pis karanlığı içinde düşüncelerim bu noktaya gelince, nefesimin daraldığını hissettim. Kendimi topladım. Gece çok ilerlemiş olsa gerekti. Cami altı odasının karanlığı gittikçe bir mezar kasveti alıyordu. Havaya sinmiş olan gaz, tezek ve ter kokusundan içim bulanıyordu.

Kararımı bir defa daha tekrarladım: Ne olursa olsun, buradan kaçacaktım. Ortadan silinecektim. Yemeyecek içmeyecek, Hindistan'ın fakirleri, Yogileri gibi elde keşkül kapı kapı dilenecek, ama burada kalmayacaktım.

Bu buhranlar arasında dalmışım.

*
**

BAYRAKTAR

Gözlerimi açtığım zaman, Samanpazarlı Hafız yoktu. Karşımda bir başkasını gördüm. Ufak tefek, keçi sakallı, perişan kıyafetli bir ihtiyar. Saçları, sakalları kırçıldı. Gene kırçıl bıyıkları, sivri keçi sakalının çevrelediği zayıf yüzüne garip bir hal veriyordu. Bakışları yorgun olmaktan ziyade, sertti. Başına kasketle külah arası bir şey geçirmişti. Kıyafeti, köylerdeki bütün bu cins adamların kıyafeti gibiydi. Yalın ve her halde şahrem şahrem nasırlı ayaklarında parça parça pabuçlar vardı. Ne rengi ne şekli kalmış olan şalvarına gelişigüzel sokuşturulmuş lime lime bir mintan giymişti.

Bu görünüşte adamlar, köylerde ya bekçi, ya sığırtmaçtırlar. Sabahın bu saatinde sığırtmaç, sığırı kıra götürmüş olacağına göre bu ihtiyar her halde bekçiydi. Karşımdaki minderliğe ilişmişti. Ayaklarını gelişigüzel uzatmıştı. Elleri, çenesinin altına dayadığı sopasının buşında kenetlenmişti. Kim bilir ne vakitten beri karşımda uyanmamı beklemişti. Odada loş bir hava, ekşi bir koku vardı. Vakit her halde pek erken olmasa gerekti. Güneşin ışıkları örümcekli pencere-lerden süzülüyordu.

Ben bir taraftan odaya temiz hava girsin diye onları açmaya çalışırken, aklıma beni buraya getiren kağrı geldi. Selam sabahı kısa

kestim. Hemen onu sordum. Ama anladım ki, kağnıcı çoktan çekip gitmişti. Karşımdaki adam cırtlak, ama etkili bir sesle konuşuyordu:

— *Bu senin kağnıcı ova köylerinden, efendi. Onların gecesı gündüzü yoktur. Onların dini imanı didişme. Dinleri imanları para. İnşallah herife soyulmamışsındır.*

Adamın parasını akşamdan ödemiştim. Beni soydu sayılmazdı. Ama herifi kaçırdığıma üzüldüm. Zaten sessiz, kapalı, her işi çabuk görüp kaçmak isteyen, bu köyde fazla eğlenmek istemeyen bir hali vardı. Karşımdaki, bana kendini tanıttı. Daha on dakika geçmeden, onun da hikâyesini öğrenmiştim:

Ona, Sarı Çavuş derlermiş. Sarı Çavuş deyince de bütün Sakarya köylükleri onu bilirlermiş. Bir taraftan yatakları kaldırıyor, odayı topluyor, bir taraftan anlatıyordu:

— *Beni bu köyde çekemezler, efendi. Ama benden de geçemezler. Bu köye baş olmaktan, şu dağa taş ol daha iyi. İşte benim halime bak, anla. Yunan Muharebesinde Etem Paşaya, Seferberlikte Enver Paşaya Bayraktarlık et. Yemen deme, Arnavutluk deme, sürt Allah sürt. Çavuşluk rütbesini, gelsin, senin koluna ordu kumandanı taksın. Sonra Yunan, Anadolu'ya çullanınca yaşına bakma, düş Gazi Paşanın peşine. Gâvur, İslam sana pardon desin. En sonunda gel Keltepe milleti ile çek Allahın emrini. Bu düpedüz zebillik efendi, düpedüz zebillik...*

Sarı Çavuş köyün bekçisiymiş. Derdi de ondanmış. Milletın yükü tam üstündeymiş. Çavuş daha ne kadar anlatacaktı bilmiyorum. Ama Samanpazarlı Hafız kapıda görününce, sesini kesti. Hafız'a biraz da hışımla baktı. Sonra ekledi:

— *Al bir numara daha, benim halim zebillik, Hafız'ınkı rezillik. Bize bak, Keltepe'ye numara ver, efendi...*

Hafız aldırmadı. Hafifçe gülümsedi. Anladım. Çavuş, hikâyesinin yarıda kalmasına kızıyordu. Hafız elinde bir beze sarılı bir köy ekmeğini bir tarafa koydu. Sonra ocağın küllerini eşeleyerek oraya sırları dökülmüş köhne bir çaydanlık sürdürdü. İşlerimizi bitirip dışarıya çıktığımız zaman, güneş oldukça yükselmişti. Sarı Çavuş odada kaldı

ve daha biz adımıımızı odadan dışarı atmadan partal bir süpürgeyle odanın içinde tozu dumana katmıştı bile...

Ekmeksizköy, önümde seriliydi. Hepsi birbirinden perişan 50 kadar toprak dam avucumun içinde gibiydi. Tek tük insanlar, kadın - erkek, çoluk - çocuk şuraya buraya seğirtiyorlardı. Bir bakışta bunların, eski Türkmen boylarından artakalma olduklarını anladım. Kadınlar eskiden aşiretken sonra yerleşen, ama eski aşiret kıyafetlerini döküntüler halinde de olsa hâlâ muhafaza eden bütün Türkmenlerin kadınları gibi giyinmişlerdi. Bu görünüş beni duygulandırdı. Türkmenlere karşı garip bir zaafım vardır. Onlara rastladıkça, tarihin en az son 1000 yılı içinde, Türkistan'dan Tuna'ya kadar ileri geri dalgalanan sıhhatli, şahlevent bir kökün, şehirlere, kasabalara sığmayan dağlı özgürlüğünü düşünür, heyecanlanırdım. Altlarında uçsuz bucaksız topraklar, ellerinde kılıçları, kalkanları, peşleğinde dalga dalga davar sürüleriyle Çin sınırından Arap, Rum, Macar içlerine yüzyıllarca süren bir yayılış. Bu dizginsiz bağımsızlık bana, her zaman güzel görünmüştür.

Çağımızın gerçekleri içinde, bu duyguların elbette ki artık değeri yok. Ne Macar içinde, ne Rumeli'de, hatta ne de Anadolu'da artık dağlar aşiret çadırı barındırmaz. Şimdi bu aşiretlerden artakalan nişan, işte şu Keltepe kadınlarının lime lime partalları. Hemen her yerde bu. Ama ben gene de Türkmen'i severim. Ekmeksizköy halkının bir Türkmen boyu kalıntısı olduğunu anlamak, içimde garip bir burkuntu yarattı.

*
**

DAVAR AĞILI OKUL

Samanpazarlı Hafız'a bugün yola çıkacağımdan söz etmedim. Vasıta işini de nasıl olsa Sarı Çavuş'la görüşürdüm. Sarı Çavuş, eşyalarımı istasyona indirmek için bana bir eşek olsun bulabilirdi. Ben, yaya yürürdüm. Hem bu sapa yolları zaten yaya yürümeliydim. Bu cziyet, bu çile, bana layıktı. Hatta dengimi, çantamı sırtıma vursalar ve beni öylece tersyüzü yollara salsalar da olurdu. Bu gök kubbe altında sanki neydim ki? Ne değerim vardı ki?..

Bir taraftan bunları düşünürken, bir taraftan da Samanpazarlı

Hafız'la köyü dolaşıyorduk. Çocuklar duvar diplerine çekilerek alttan alta bizi gözetliyorlardı. Kadınlar başlarını kaldırıp bakmadılar bile. Erkekler ya şuraya buraya sıvıştılar, ya da sessiz, isteksiz mırıltılarla bizi selamlamış oldular.

Bu arada Hafız boyuna bir şeyler anlatıyordu. Önce biraz Sarı Çavuş'u çektiirdi:

— *Onun dırdırlarına kulak asma, bey. Söylediklerinin hepsi fos. Ethem Paşanın, Enver Paşanın bayraktarlıkları hikâyesi kendi masalı. Yalnız, galiba Abdülhamit'in sarayında çavuşluk etmiş. Ama hürriyetten sonra bu askerler bir isyan mı çıkarmışlar, ne olmuş bilmiyorum, işte o zaman Rumeli askeri İstanbul'u basınca, kaçan kaçana. Bazılarını asmışlar, kesmişler. Bizim Sarı Çavuş da nasılsa tüymüş, canını kurtarmış. Hepsi bu.*

— *Ya Gazi Paşa hikâyesi?*

— *Evet, Yunan zamanında köylü dağlara çekilince o Ankara'ya gitmiş. Ama ne yaptığını, ne ettiğini Allah bilir. Fakat iyi adamdır. Yalnız askerlik meraklısı, askerlik budalasıdır. Kendini hep büyük görür, harcanmış sayar, bütün kusuru bu...*

İşte sözün buralarındaydı ki, bir toprak damın önünde durduk. Kapısı derme çatmaydı. Boş, çerçevesiz pencerelerine parmaklığa benzer ağaç parçaları çakılmıştı. Bunların aralıkları bazı yerlerde taş, çamur, kerpiçle örülmüştü. Damın her tarafından davar, gübre kokuları geliyordu. Hafız kapıyı ayağıyle itti:

— *İşte burası mektep! Muhtar davarlarını buraya kapatır. Halbuki köyün salma parasıyla yapıldı. Vaktiyle içinde bir eğitmen biraz çalışmak istemiş. Ama seçimler yapıp devir değişince, Muhtar eğitmeni de savmış. O vakitten beri burası ağıldır...*

Hafız bir taraftan bunları anlatırken bir taraftan da muhtarı savunuyordu. Onun hesabına, benden özür diler gibiydi. Hem, muhtar daha beni görmemiş ama, işi varmış da ondan. Hoş, zaten pek yüzü görülecek bir herif de değilmiş ya...

— *Peki Hafız, sen köyün çocuklarına bir şeyler okutmaz mısın?*

— *Okutmaz olur muyum? Bazı çocuklara cuma namazlarından sonra cami altında namaz sureleri ezberletirim. İşte bizim Ekmeksizköy'ün maariifi bu...*

Odaya döndüğümüz zaman tam öğle sıcağıydı. Temmuzun ortasındaydık. Köyün büsbütün tenhaliği belki de halkın yaylaya çıkmış, tarlalara dağılmış olmasındandı. Eğer buraya gelirken gördüğüm tarlalara tarla demek mümkünse... Köyün alt başında, bataklığın kenarlarında da cılız bazı ekin öbekleri, harmana benzer şeyler vardı. Ama adlarına harman denilmek için bin tanık isteyen bu bereketsiz öbeklerle bir köy, ancak bu Ekmeksizköy olabilirdi.

Bizden az sonra bekçi odaya girdi. Elinde bir sini vardı. Bunu önümüze koyup üzerindeki peşkiri kaldırdı. Altından büyükçe, kapaklı bir sahan, onun etrafında yufka parçaları göründü. Sahanın kapuğunu açınca havaya, taze yağda pişirilmiş yumurta kokuları yayıldı. İyi çalkalanmamış, içinde ayrı ayrı kalmış tereyağı ile pişirilen sahan yumurtasının rengi biraz yanık siyahımsı olur. Ama kokusu daima iştah açıcıdır.

*
**

BATAKTAKİ MERMER

Üçümüz bir arada yemeğimizi yedik. Yufkaları elimizle koparıyor, sonra onu üç parmağımızın arasında sahana uzatarak yumurtıyla sarmalıyor, lokmamızı alıyorduk. Sonunda sahanın sıyırılması Sarı Çavuş'a kaldı. Arada su içiyorduk. Su serin, lezzetliydi. Böyle bir bataklık kenarında böyle bir suyun bulunmasına biraz şaşıtm. Sarı Çavuş anlattı:

— *Bu su, bataklığın tam ortasında, Üçgözeler'den çıkar. Hakkın hikmeti. Karasu'nun ortasında bu gözeyi kaynatsın? Şaşmak işten değil efendi.*

Karasu'nun, yani sulu çorağın ortasında bu gözeler beni meraklındırdı. Yolculuktan, geriye döneceğimden hiç bahsetmedim. Yemekten sonra Sarı Çavuş'u bir tarafa çağırır, bir çaresini bulur, çeker giderim diyordum. İş yolunda da gitti. Yemek bitince Hafız bizden ayrıldı. İmamın evine gidecekmiş. Biz Sarı Çavuş'la dışarı çıktık. Bir

tarafıta Keltepe, bir tarafıta bataklık, gene önüme serilmişlerdi. Ben önce nedense şu bataklığı şöyle bir göreyim dedim. Hem biraz dolaşır, hem Çavuş'la yolculuk işini görüşürüm diyordum. Yaz sıcakları bataklığın çok yerlerini kurutmuştu. Kuruyan sulu çoraklar bu mevsimde bir nevi çayır halindeydi. Şurada burada cılız, bodur sığırlar dolaşıyordu. Hepsi de daha şimdiden kuru kemikti. Bazı su birikintileriyle batağımsı yerlerde iri, yeşilimtırak sinek bulutları uçuşuyordu. Bu çürük toprağın batı kenarına doğru yaklaşınca, bugün suyunu içtiğimiz gözeler birden önümüzde göründü. Mırıkla çakılın karıştığı beyaz kumlar arasından billur sular kaynıyordu. En çok dikkatimi şu çekti: Bu kaynakların bir kenarında da, yarı yarıya sulara gömülü büyük, dört köşe, muntazam yontulmuş beyaz bir mermer taşı görünüyordu. Bu taş, buraya her halde başka yerlerden getirilmiş olmalıydı. Eski bir tapınağın kalıntılarından da olabilirdi. Ya bir sütun kaidesi, ya bir köşe taşıydı. Ölçülmüş, biçilmiş, yontulmuş güzel bir mermer parçasıydı. Şimdi bu bataklıkta yatan bu taşın, eski, çözülmeye değer bir hikâyesi olsa gerekti. Belki bir Frigya, ya da Roma eseriydi. Yoksa bu murdar bataklık bir zamanlar?..

Ben bunları düşünürken Sarı Çavuş başka şeyler anlatıyordu:

— *Aha bu bataklık var ya efendi, bunun adına Sıtmabükü derler. Keltepe'nin katili bu bataklıktır. Bu bizim Keltepe'de gün olur, mevsim olur, cümle ümmetimuhammet sıtmadan kafayı yere vurur da, kimsenin kimseye su verecek hali kalmaz.*

— *Yani, şimdi herkes evlerinde hasta mı?*

— *Yok efendi, senin talihine olacak. Bu yıl sıtma yılı değil. Ama belli olmaz...*

— *Demek bu köyün katili bu Sıtmabükü? Demek burası böyle ebedi bataklık?*

— *Yok canım efendi. Eskiden karanlık dere gürül gürül akarmış. Sonra ne olmuşsa olmuş. Önü tıkanmış. İki yandan seller gelmiş. Kayalar inmiş. Derenin akıntı yolu kapanınca arkası olmuş bir bataklık.*

— *Demek ki?*

— *Sen, ne diyorsun? Benim gençliğimde bile bu derenin boyu söğütlük, meşelikti. Bizim köy kaltaban. Seller, molozlar*

söğütlüğü, meşeliği gömünce, millet derenin önünü açacağına, dışarda kalan gövdeleri de temizledi. Ondan sonra bataklık büsbütün aldı yürüdü. Şimdi var gör hayrını...

Bu sefer de Karanlıkdere'ye merak sardım. Çünkü ortalarda ne karanlık, ne de aydınlık bir dere vardı. Sıtmabükü'nün sonundan Sakarya boylarına doğru iki sıra çıplak tepeler arasından eğri büğrü vadimsi bir şey uzanıyordu. Ama dereden, akarsudan pek nişan yoktu. Demek ki bu yatak, yıllardan ve belki de yüzyıllardan beri dağlardan, yamaçlardan sellerin sürüklediği molozlar, çakıllarla dolup kabarmış ve bunun ardındaki, belki de yemyeşil çayırılık bir bataklık olmuş çıkmıştı.

Kulağımın dibinde Sarı Çavuş durmadan söyleniyordu:

— *Aha sana eski Karanlıkdere'nin yatağı. Bu yatak Sakarya'ya kadar iner. Benim dedemin zamanında bu Karanlıkdere'nin meşeleri güneşi kesermiş. Işık, meşeyi sökemezmiş. Vaktiyle Köroğlu'nun taburları bu yüze indiler mi bu özde keyf çatarlarmış...*

Sarı Çavuş hem anlatıyor, hem kollarını yayarak sağı solu gösteriyordu. Canlı, cevherli, tükenmemiş bir adamdı.

— *Hem ben sana bir şey diyeyim mi efendi. Senin şu dün geçtiğin Sakarya özleri, benim askerliğimde bile meşelikti. Avcılar, meşeliğin içinde tüm kaybolurlardı. Ama Seferberlik gelince her şey bitti. Enver Paşa meşeyi kesin, trenleri işletin demiş. Sonra ben Seferberlikten dönerken gördüm ki, artık bu özde domuz değil, tosbağı bile saklanamaz.*

O gün bizim Sarı Çavuş'la bu gezintimiz uzadı gitti.

*
**

Camialtı'ndaki odaya döndüğümüz zaman hava kararıyordu. Samsanpazarlı Hafız beni görünce takıldı:

— *Bu deli sana kim bilir ne masallar anlattı?*

Odaya dönerken Sarı Çavuş'a yarın sabah için eşyama istasyonuna indirecek bir kağıt, yahut o da olmazsa bir eşek bulmasını söylemeyi unuttum. Bir kız çocuğu odaya elinde tepsiyle girdi. Sininin

etrafına üçümüz halkalandık. Sarı Çavuş, o gün testinin suyunu ta-zelemeye vakit bulamamıştı. Ama testinin suyu gene taze, serin, lez-zetliydi.

Muhtar, o gece de görünmedi. Ama, köyden başka iki misafir geldi. İsfendiyar'la Sığırtmaç Musa. Bir şeyler konuşuyorduk. Ben, içimden hepsinin bir an önce gitmesini istiyordum. Galiba içimden geçeni anladılar ki, fazla kalmadılar. Onlar daha çıkarken bekçi, bi-zim yataklarımızı serdi. Hafız gene, daha başını yastığa koyarken uyudu. Ben, idare lambasını söndürdüm. Ellerimi gene başımın altına kenetledim. Gözlerimi tavan karanlığının boşluğuna dikerek gene dü-şünmeye başladım.

Kararım karardı. Elbette bu Keltepe'den kaçacaktım. Ama ne-dense bu gece dün geceki kadar buhranlar içinde değildim. Belki yay-la güneşi, belki her tarafı saran çıplak, ama aydınlık tepeler, dağlar, belki Sarı Çavuş'un masalları beni açmış, biraz dinlendirmiş gibiydi. Dün gece ayağımın altından her şey kayıyordu. Ben, çevrem, ailem, geçmişim ve kendime inanışlarım, karmakarışık bir boşlukta hep bir-likte döne döne çöküyorduk. Şimdi de, aslında, değişen bir şey yok-tu. Ama nedense kendimi daha güçlü buluyordum. Sanki ellerim bir şeylere tutunuyordu ve ayaklarım toprağa değmiş gibiydi.

Evvela gündüz gördüklerimi düşündüm. Köyün sefaleti, muh-tarın ağıl yaptığı ve her tarafından davar, gübre kokuları taşan ker-piç mektep binası üzerinde nedense fazla durmadım. Köy kadınlarının lime lime dökülen eski Türkmen kıyafetleri de şimdi beni pek tedirgin etmiyordu. Evet, Türkmen çökmüştü. Ama aslında ulu, sıhhatli bir boydu. Anadolu'da Türkmen boylarının kolları Van, Ahlat üzerin-den bir taraftan güneye, Irak, Ürdün, Suriye, Hatay, Akdeniz'e kadar yayılırlar. Diğer kollar Sivas yaylaları üzerinden Toroslara, Ege dağ-larına varırlar. Hatta Rumeli'de, Orta Avrupa istikametinde, bugün artık kaybolan Türkmen boyları vardı.

Hele o renkli kıyafetler? Erkekler, bu kıyafetleri çoktan kaybet-tiler. Çünkü bir Türkmen çadırının süsü, en az 1000 koyunluk bir sürüye dayanır. Ama kadınlar hâlâ partallarla kendilerini gelenekle-rine bağlamak isterler. Aşiretlik, zenginlik zamanında pabuçlar sır-malıydı. Şalvarlar, yırtmaçlı entariler sırmalıydı. Bunlar kılapdanlı softan, ya da alaca ipekliden kesilirdi. Kuşaklar Gürün şalından olur-

du. İçlikler Şam, Halep, Arapkir dokumalarından dikilirdi. Açık alınlarına altın penezler dizerler, boyunlarının, feslerinin etrafına çepçevre altın dizileri geçirirlerdi.

Halbuki şimdiki şu Keltepe kadınları? Ama bunlar da giyinse, süslense, Sıtmabükü Keltepe'yi yemese? Sonra billur gözelerin içindeki mermer taşı düşündüm. Bu gözeler bir zamanlar belki de mermer bir tapınağın, mermer döşeli havuzlarından kaynıyordu. Etrafta ulu meşeler, dağlarda dalga dalga çamlıklar, ladenlikler vardı. Niçin olmasın? Gordiyon buralara bir nefeslik yoldur. 3000 yıl önce Frigya, Kızılırmak - Ege arasında bütün Anadolu'ya oradan hükmederdi. Frigyalılar için orman, tarla, su arkları, çift, hatta av hayvanları kutsalı. O zaman şu bizim Sıtmabükü kim bilir nasıl bir zümrüt çayırıldı. Karanlıkdere kim bilir nasıl çamlıklar, meşelikler arasında gürül gürül akardı.

Hem şu gördüğüm gözeler? Su ne kadar berraktı. Nasıl yosunsuzdu. Halbuki bataklık suyu hemen yosunlaşır. Yeşil lif tabakaları bağlar. Bu yeşil yosun lifleri kol kol, küme küme suyun akıntısı boyunca uzanır. Su yatağının iki tarafında keçeleşir. Böyle karasulak yerlerde su, mırıklar içinde kaynar. Pis, yeşilimsi, ağır kokulu bir çamur olan mırık, kendi kokusunu kaynayan suya da verir. Oysa, üç gözelerde ne mırık, ne yosun, ne de sularında ekşi bir koku var.

O halde bu sular derin, temelli bir bataklıktan gelmiyor demektir. Bataklık belki de yüzde. Bu derenin yatağı açılabilirse?

Evet, bana kalsa bu köyün eski bir hikâyesi vardı...

*
**

BİR SİĞINTI

Düşüncelerim bu noktaya gelince, bu köyden kaçmak için verdiğim karar gene içime saplandı. Evet, kararım karardı. Kaçmaya kaçacaktım. Türkmen masalları da, Frigya kalıntıları da, Sıtmabükü'nün uyanışı da saçmaydı.

Ama nereye gidecektim? Ankara'ya değil mi? Başımı alıp Hint fakirleri gibi elde keşkül köy köy, kapı kapı dilenemezdim ki?

Eğer buradan koparsam, kös kös Ankara'ya dönüp beni buraya gönderenlere:

— *Düşündüm. Size yalvardım. Beni bir köye hoca yol-
ladınız. Bu köy de nihayet bir Anadolu köyüydü. Ama ben ora-
dan kaçtım.*

demekten başka yapabileceğim bir şey var mıydı? Düşüncelerim bu-
raya gelince, beni bu yola çıkararak olayların içinde bir başka insanın
hayali gözlerimde canlandı:

Her şeyden elim üzümlü de, nerede, nasıl, ne ücretle olursa ol-
sun bir iş dilenmeye karar verdiğim o uykusuz gecenin sabahı, An-
kara Eğitim Müdürü'nün kapısına varmıştım. Kapıdaki odacılar, san-
ki beni hiç tanımıyorlarmış gibi davrandılar. Hatta bunlardan biri,
Müdür Bey meşgul der gibi bir vaziyet almak istedi. Fakat ona bak-
madan kapıyı vurdum. Odaya girdim. Müdür Bey'e lüzumsuz, mak-
satsız bir ziyaretçi hissini vermemek için de hemen dileğimi söyledim.

Eğitim Müdürü, yalnız değildi. Beni dinledi. Hiç cevap verme-
den, önce misafirini savdı. Sonra bana döndü:

— *Hocam, biz eski arkadaşız. Bana durumunu anlatmadın
ama, niçin öğretmenliğe dönmek istediğini bilirim. Yarın da
ben senin yerinde olacağım. Benim yerime oturacak birine, tıpkı
senin gibi gelecek, aynı müracaatı yapacağım. Bu ay mekteplerin
açılış ayı olduğu için, evin elektrik parasını ödeyemedik. Belki
cereyanı keserler, tedbirli olalım diye, bir yere birkaç mum istif
ettik. Çocukların kitap, defter parası bizim elektrik hesabını
yedi. Sonra da, mahalledeki dükkânların önünden geçmemek
için, şimdi daireden geceleri çıkıyorum...*

O bunları anlatırken, onun yüzüne bakmamak, belki de bera-
berce ağlamamak için gözlerimi indirmiştim, masanın şurasına, bura-
sına bakıyordum. Bir aralık bakışlarım elbisesine takıldı. Üzerinde
temiz, göğsü kapalı ve her zamanki gibi ütülü koyu renk bir elbise
vardı. Oysa hava sıcaktı. O konuşurken bu elbisenin solmuş, büzül-
müş yerlerini görebiliyordum. Kol yenlerinin palazlandığı, yakanın
yıprandığı, dirseklerin neredeyse Müdür Bey'i bırakacağı ayan be-
yandı. O zaman hatırladım ki, Eğitim Müdürü bu elbiseyi, bu ma-
kama geldiği yıllardan beri taşır, durur.

Benim için uğraşp, benim için didişip bu köyün hocalığına ta-

ysin ettirebildikten sonra, yola çıkmadan önce ona veda ederken Müdür Bey'i bir daha gördüm. Şöyle konuşmuştu:

— *Şimdi devir değişti, Hocam. Son seçimler, başka bir devlet idaresi getirdi. Şimdi ne ben, hatta ne de Vali, işlerimizin sahibiyiz. Şimdi Vekil, Vali, Müdür, hulasa her devlet elemanı, kendi etrafında, kendi yetkilerine ortak kuvvetlerle sarılmıştır. Mebus ,il, ilçe, ocak, bucak başkanları şeklinde sorumsuz bir kuvvetin havada esen baskısı, hükümet insanlarına dilediğini yaptırmak yolundadırlar.*

Seni evvela şu bizim eski Köy Enstitüsü'nde bir yere kaplamak istedik. Olmadı. Zaten onların kalıntıları üstünde de galiba ölüm çanları çalmak üzere. Onları biz kurmuş, gene biz yaralamıştık. Şimdi de son hizmeti, gene bize tamamlatmak istiyorlar.

Onun için artık nereyi bulursak oraya büzüleceğiz. Bir yerden bir kadro uydurduk. Sana bulduğum köy galiba pek ahım şahım değil. Adını ben bile yeni duydum. Ama bir deya işe bir ucundan sokul. Senin için Vali Muavini ile konuştuk. Bakalım ileride ne zuhur eder...

Eğitim Müdürü son sözlerini bitirince kalkmıştım. Gözlerine bakmak istedim. Gözlerini benden kaçırır gibi bir hali vardı. Galiba daha bir şeyler söylemek istiyordu. Sözlerini tamamladı:

— *Daireden, kalemden kimseyi görmesen de olur. Oralar da artık senin bildiğin gibi değil. Haydi güle güle. Yolun açık olsun kardaşım...*

İşte ben Ankara'dan böyle ayrılmıştım. Artık hem emekli, hem nişanlıydım. Şimdi tekrar oraya nasıl dönebilirdim ki?..

*
**

RÜYAMDAKİ TAPINAK

Bu karışık düşünceler arasında dalmışım. Daha doğrusu, derin bir uykuya mı daldım, yoksa kâbuslar mı geçirdim, bilmiyorum. Ama hatırlıyorum ki, rüyalarım bir aralık berrak, renkli şekiller aldı. Önce

alacalı bulacalı renkler içinde fırl fırl dönen Türkmen kadınları görür gibi oldum. Çepkenli, poturlu erkekler, heybetli sakallı, güler yüzlü Türkmen ihtiyarları ile, dalga dalga göçler, dağı taşı kaplayarak Keltepe'ye doğru akıyorlardı. En önde bir derviş ilerliyordu. Keltepe güllük, gülistanlıktı. Yeşil bir cennetti. Ama bu renkler çabuk karıştı. Bu kez kendimi bir zaman gezdiğim Ezzanî harabelerinin (Çavdarhisar) büyük sütunları arasında buldum. Hem bu sütunlar hiç de şimdiki gibi harap değildi. Ezzanî, en parlak günlerini yaşıyordu. Tapınağın alt katında şehrin hazineleri muhafaza ediliyordu. Kutsal bir gündü. Tapınağın terasından Ezzanî'ye bakıyordum. Forumun, gimnazyumun, stadın, tiyatrunun mermer kemerli kapıları önündeki meydanların, renk renk harmanileri uçuşan insan yığınları ile kaynaştığını görüyordum. Ben mabedin terasında büyük rahibin etekleri dibindeydim. Bir ucu omuzlarına atılıp, kıvrım kıvrım yere kadar inen ak harmanisinin yürürken çıkardığı hışırtıları duyuyor gibiydim. Yaşlı, temiz, güneşten yanmamış, beyaz bir yüzü vardı. Ben, bir müşkül içindeymişim de ona sokulmak, ondan bir şeyler sormak ister gibi bir hal taşıyordum. Onun etrafında, rahiplerle rahibeler dolaşıyorlardı. Galiba bir kurban töreni olacaktı. Galiba bir mezbahın başındaydık. Derinden flüt ve dua sesleri geliyordu.

Fakat rüyam boyuna parçalanıyordu. Ezzanî tapınağının dev sütunları bazen göklere yükseliyor, bazen üzerime çökecekleriniş gibi kubbeleniyorlardı. Ya da başrahibin sevimli yüzü, bazen çirkin bir Yunan maskesi taşıyan bir ölü şekli alıyordu. Yahut, kendimi Ezzanî'de değil de, şu Sıtmabükü'ndeki Üçgözeler'in yerinde, eski, terk olunmuş bir tapınağın içinde tek başıma buluyordum. Bu tapınağın mermerleri, sütunları birden sarsılıyordu. Ben, Üçgözeler'in çakılları arasında yatan o beyaz mermer parçasına sarılıyordum. Onu bırakmıyordum. Tam o sırada alttan kopan bir kaynak, fışkırarak, kabarak, bütün mabedi sarsıyor, bütün mermerleri savuruyordu. Bunların arasına gömülüyordum. O zaman, kaynayan, kabaran, fışkıran sular beni bu mermer yığınlarının altına gömerek etrafı yayılıyordu. Ama nedense pek korkmuyordum. Hatta bu fırtınalar arasında:

— Demek ki sonum burasıymış, mezarım burası olacakmış,

diye kafamdan bir şeyler geçtiğini gayet iyi hatırlıyorum.

Su, mermer, taşkınlar ve nefessizlik arasında birden gözlerimi açtığım zaman, ter içindeydim. Dışarıda, her halde güneş doğuyordu. Dünya ışımaya başlamıştı.

BİR OSMANLI İMAMI

Bu kâbusların sabahında başlayan günün, benim için bir dönüm günü olacağını sezinliyordum. Bu sezi nereden geliyordu bilmiyorum. Fakat yeni düşüncelere dalmaya vakit kalmadı. Sabah çayından sonra Samanpazarlı Hafız bana:

— *Bizim yatalak imama gidelim, dedi. Senin geldiğini duymuş. Hoca adamdır, duasını alalım.*

Camialtı'ndan çıktık. Köy evleri arasına yöneldik. Bu sefer karşılaştığımız köy çocukları bizi görünce yollardan kaçmaya, duvar diplerine saklanmaya pek lüzum görmüyorlardı. Şöyle kayıtsızca yüzüne bakarak kendi âlemlerine dalıyorlardı. Kadınlar için ise sanki biz yoktuk. Ne benden çekiniyorlar, ne başlarını çevirip bana bakıyorlardı. Erkeklerin ilgileri de aynıydı. Ha varmışız, ha yokmuşuz. Köy içinde yürürken, kendi içine gömülen yarı ölmüş bir köyde bir yabancının, nasıl daha ikinci gün unutulup gidileceğini, hatta bir sokak köpeği, bir harman yuvağı gibi faydalı varlıklardan biri değil de, düpedüz bir hiç, lüzumsuz bir moloz parçası haline geleceğini garip bir iç burkuluşu ile görüyordum. Bu köyler bizi, bu kadar düşkünlüklerinde bile içlerine almıyorlardı. Bizi bu hor görüşte, bu dışarıya atışta, kimbilir kaç yüzyıllık kırgınlığın, tabiat haline gelmiş kayıtsızlığı vardı.

İmamın evi de diğer damlardan farksızdı. Yalnız, biraz daha bakımlı, biraz daha yüze güler görünüyordu. Kapıyı yaşlıca, terbiyeli, şehirlimsi bir kadın açtı. Bizi iyi sözlerle karşıladı. Kendilerini aramadığım için biraz sitemde bulundu. Sonra imamın oda kapısını araladı. Girdik. Hoca, avluya bakan iki pencere boyunca uzanan sedirin bir köşesinde yarı oturmuş, yarı yatmış vaziyetteydi. Arkasını yastıklarla beslemişlerdi. Sirtında cüppemsi bir şey vardı. Başında, etra-

fına kırk yıl önceki İstanbul mollalarınınkı biçiminde solgun bir sarık sarılmış, rengini kaybetmiş bir fes vardı.

Bizim odaya girdiğimizi görünce biraz toplandı. İlk göze çarpan, kabarık kaşlarla kırçıl bıyıkların, her tarafına ak düşmüş çepçevre bir sakalın çevrelediği halsiz, çökmüş, fakat heybetli bir yüzdü. Gözleri fersiz, ama gene de ışıltılıydı. 75-80 yaşları arasında olsa gerekti. Vaktiyle güçlü bir yapısı olduğu belliydi. Bizi gülümser bir yüzle karşıladı. Kanı çekilmiş bir ölü aklı taşıyan yüzüne hafif bir pembelik yayıldı. Selamlaştık, oturduk.

Ben bu imamın lafı edildikçe onu, bütün Anadolu köylerinde rastlanan, kaba, görgüsüz, aksi suratlı köy imamlarından biri olarak düşünmüştüm. Oysa şimdi karşımda gördüğüm insan, eski tip bir Osmanlı hocasıydı. Eski İstanbul'un mahalle mescitlerinde görülen sakin, terbiyeli, efendi halli sarıklılardanandı. Ya da eski Osmanlı Rumelisi'nde binbir macera geçirmiş imamlardan biriydi. Bu imamlar, derli toplu, kanaatli, görgülü insanlardı. Bilgileri belki kıt, ama kendilerine yeterliydi. İstanbul mahallelerinin o zamanki renkli kalabalıkları içinde, Osmanlı paşalarından mahalle tulumbacılarına kadar her cins insan arasında, ya da Rumeli'nin binbir olayı arasında, kendilerini kullanmasını bilen, erkân, marifet öğrenmiş insanlardı.

Hemen geldiğim gün ziyaretine koşmadığım için özür diledim. O bu sözleri hoş karşıladı. Çabuk anlaştık.

— *Bu bizim hayta Hafız'ın hali ne?.. Senin köye geldiğini duyunca, bu deli Hafız onu bu köyden çabuk kaçırır dedim. Ama bakıyorum, daha buradasın.*

Hocanın tatlı bir konuşması, dost, anlayışlı bir hali vardı.

— *O beni kaçıramadı hocam. Ama ben kendim kaçma peşindeyim. Yarın Hafız sana gelip de, bizim öğretmen tüydü derse, şaşma.*

— *Onu artık geç. Bana kalsa sen ökseye yakalandın. Tıpkı benim başıma geldiği gibi. Vaktiyle buraya bir Ramazan cercisi olarak geldim. Bayramı da kaldırıp, köylüden hakkımı alacak, çekip gidecektim. Hatta geldiğim akşam Keltepe'yi görünce, heybemi omuzlayıp kaçmayı da düşündüm. Ama olmadı. O gün bugün kırk bir yıldır işte hâlâ buradayım.*

Sonra gülerek ekledi:

— *Bu yerin suyuna, Ermişin büyüü karışmış oğul. Üçgözeler'den bir yudum su içtin mi, bitti. Onun için Keltepe'ye yakasını kaptırmasın diye bu köye dışardan hiç yabancı ayak basmaz...*

Hocanın eşi sofrayı hazırlıyor, bir şeyler taşıyordu. Biz imamla, ermişin hikâyesine dalmıştık bile.

— *Ermiş bir derviş miydi, bir evliya mıydı, yoksa akıncı bir Türkmen beyi miydi bilmiyorum. Ama mezarı yayladadır. Git gör. Gençliğimde ben bu köye geldiğim zaman Keltepe pek böyle kelleşmemişti. Karadere'de meşelikler, Geyikli yaylasında orman artıkları, şurada burada gövertili alanlar, ufak tefek akarsular vardı. Bataklık gene bataklıkta ama, o zaman bu kadar azmamıştı...*

İmam bunları anlatırken onun fersiz gözlerine baktım. Yarı kapalıydı. Bir şeyleri hatırlamak, bir şeyleri okumak istercesine, belki de tek bir sayfadan başka bir şey olmayan hatıralarının silinmiş çizgilerine dalmıştı:

— *Gençliğimde bu köye geldiğim zaman insanlar da biraz başkaydılar. Türkmen, tam çökmemişti. Dağlar, yaylalar henüz nice davar sürüleri barındırıyordu. Köy içinde henüz poturlu, cepkenli ağalar dolaşıyordu. Bunların içinde bir Karaveli vardı ki, yaşı o zaman 100'den aşkın derlerdi. Düşküdü. Gelirsizdi. Ama köyün ortasında dinelince, gene herkesin ağası gibi konuşurdu. Bu köyün masalını bilen de yalnız oydu.*

«Keltepe'nin masalı mı olur» demek belki en doğrusuydu. Ama, buna öyle geliyordu ki, bu ölmüş toprakların eski bir hikâyesi var. İmam, ben sormadan anlattı:

— *Karaveli, masalına daima bir Ermişle girerdi. Sonra Türkmeni evvela Horasan'dan kaldırır, Acem, Arap içlerinden geçirir, getirir Keklikpınarı'nda konaklatır.*

— *Keklikpınarı neresi?*

— *Neresi olacak hocam, şu bizim Sıtmabükü. Hani bataklık var ya?*

İşte bu garipti. Bu şaşırtıcı bir şeydi. Ama doğru. Bu murdar bataklık nasıl olur da ezelden beri buraları kaplayabilirdi.

— *Karaveli bu hikâyeleri kendi dedelerinden dinlemiş. Onlar da kim bilir kimlerden?.. Bu iş güya beş yüz yıl evvel olmuş. Bir Derviş mi, Ermiş mi, yoksa bir Akıncı Beyi mi Horasan'da Türkmen'in başına geçmiş. Acem'i, Arap'ı dolaştırmış. Hep, ona rüyasında malum olan bir yeri ararmış. Nihayet bir gün aşiret, şimdi pis bir bataklık olan o zamanki Keklikpınarı'na varınca, ayağını basmış pınardaki mermer taşa: "Buraları sizin kışlağınız olsun" demiş.*

— *Demek Üçgözeler'deki mermer?*

— *Kutsal bir nişandır.*

— *Ya Geyikli Yaylası?*

— *Orası da onun ziyaret yeri. Aşiretini yerleştirip işini bitirince, savmış Türkmen'i başından. Çekilmiş Geyikli Yaylası'na. Toplamış dervişlerini. Bir ermiş olmuş. Dört yandan duasını almaya koşmuşlar. Tekkenin yıkıntıları hâlâ yaylada görülür.*

— *Demek Karaveli'nin hikâyesinde...*

— *Şunlar da var: O zaman Keklikpınarı bir çemenzarmış. Sonra etrafta ormanlar, akarsular, kaynaklar, iyi yaylalar varmış. Dağlar burcu burcu gül, kekik, reyhan, yavşan otu kokarmış, geyikler, ceylanlar, yaban keçileri insanlarla oynaşmış...*

Hoca daha bir şeyler anlattı.

Hocanın evinden çıkarken sanki kendimde değildim. Ernişin, aşiretine kapılarını açtığı dünya cenneti yerinde şimdi şu murdar Sıtmabükü'nü, şu ölmüş Keltepeleri görünmek için gözlerimi kapamak istiyordum. Ama gerçeğe niçin dosdoğru bakmamalı?

O gece Muhtar, ilk defa görüldü. Daha ben odaya girerken Sarı Çavuş, beni yakaladı, haber verdi:

— *Bu domuz seninle başa çıkamadı efendi. Bugün davarı mektepten çekmiş. Tabandaki davar kemrelerini de kürüttü. Samanlık odasını da boşalttı. Bu herif kolay kolay gürültüye pabuç bırakmaz. Galiba kulağına bir şeyler üflediler...*

Ben odaya girince oradakiler biraz derlenir gibi oldular. Muhtar ocaklığın yanında, minderin üst başına kurulmuştu. Yanında İsfen-

diyar oturuyordu. Beni de karşı sedirde ocaklığın yanına oturtular. Samanpazarlı Hafız oradaydı. Sığırtmaç Musa'nın, kapının arkasına saklanmış gibi eğreti bir oturuşu vardı. Sarı Çavuş hemen cezveye, çaydanlığa davrandı.

Odada önemli bir değişiklik olmuştu. İdare kandilinin yerini 5 numara bir lamba almıştı. Selam sabah kısa kesildi. Dereden tepeden konuşmalar başladı. Önce Hafız, birtakım şaklabanca hikâyeler anlattı. Sonra başka laflar açıldı. Sarı Çavuş tabii her lafa karışıyordu. Her suale kendini muhatap sayıyor, her meselenin cevabını da kendisi kestirip atıyordu.

Ben, en çok muhtara dikkat ediyordum. Kara yağz, tıknazca, boylu boslu tam bir köy muhtarıydı. Sıtınadan kırılan bir köye göre sıhhatli bir yapısı vardı. Bu adam bana, cephelede yedek subaylık yaparken gördüğüm çavuşları hatırlatıyordu. Bunlar sakın, itaatli ve biraz da içlerinden pazarlıklı olurlar. Ama müşterek bir karakterleri vardır: Onlar, emir ve kumanda bekleyen insanlardır. Eğer bir amir bulurlar ve o da bunlara emir vermeyi, kumanda etmeyi bilirse, onların yapamayacakları iş yoktur. Hem de bu kumandada gürültü patırdıya lüzum yoktur. Çünkü kumandanlık bir vasıf işidir. İyi kumandan, bu vasfını askerinin havasına yaymayı bilendir. Böyle bir âmiri bulamayan asker, mutlaka başıbozuklaşır.

O gece mektepten hiç konuşmadık. Muhtar da bana, köy sohbetlerinde her ilk tanışılan yabancıya sorulan beylik sualleri sıralamadı. Bazı delişmen muhtarlarla acemi ocak başkanları gibi, bildiği tanıdığı memurların, kaymakamların, mebusların adlarını da saymadı. Ankara'dan buraya gönderildiğim için beni bir şey sayarak karşısındakinin gücünü denemek isteyen pehlivan gibi, cıvık elense yoklınmaları da yapmadı. Belki hantal, ama oturaklı bir adamdı. Kendi kendime, bu adam kolay kolay yerinden kımıldatılmaz. Ama, biraz kımıldayabilirse, diye düşünüyordum.

Konuşmalarda en dertli, Sığırtmaç Musa'ydı:

— *Yıl kötü gitti efendi. Kuraklık bu yıl da kavurdu milleti. Sığır ot diye toprak yalar. Ekini tarladan avuçlarla yoldular. Harmana harman demek için şahit lazım. Bu gidişin sonu kötü efendi. Bu gidişle tüm dağılır gider Keltepe...*

— *Köy dağılır mı dedin?*

— *Ne zannettin ya efendi? Millet toprak yalayamaz ki...*

Sarı Çavuş gene atıldı:

— *Sen de şu Keltepe'yi köy mü belledin a Sığırtmaç Musa? Biz Seferberlikte Enver Paşayla Kudüşşerif taraflarında Yahudi köylerinde dolaşırken...*

Fakat Sarı Çavuş'a sözünü tamamlamadılar. Muhtar atıldı:

— *Yayladaki davardan da hayır yok. Gelen gidenler, do var topraktan ayrık çimleniyor diyorlar. Bu davar bu kış burada tüm kırılır...*

Köylünün çoğu yayladaymış. Keltepe'nin yaylası Gedikli Yaylası'ndan sonra bir günlük yolmuş. Köyde kalanlar harman için kalmışlar. İsfendiyar konuşuyordu:

— *Ne ekinde, ne davarda, ne sığırda hayır var. Dedelerimiz ormanı tüketince, Allah da suları kuruttu. Yağışı kesti. Vaktiyle bu dağların karını kurtlar, aylar sökemezmiş. Şimdi karı koydunsa bul. Yağmur dediğin de bir sağnak. Gelince tozu dumana katar. Dağda belde toprak diye ne kalmışsa onu da akıtır gider.*

Ben konuyu biraz daha dürtüşledim. İsfendiyar açıldı:

— *Efendi, sen aslını ararsan vaktiyle ne Keltepe, ne de Sıtmabükü varmış. Ne de Türkmen'e tarla lazımmış. Türkmen keklik gibidir. Bataklığa konmaz. O zaman Sıtmabükü bir çemenzarmış. Köyün yeri de kışlak. Zaten bizim aşiret Sakarya'dan, Köroğlu dağlarına kadar uzanmış. Her yer çayır, çimen ormanmış. Ama Türkmen ormanı ne yapsın? Ona mera lazım. Türkmen demek davar demektir. Bir dağın başından bakınca, öbür dağın yamacındaki sürüsünü görmeli. Ama orman bitip sular çekilince, meralarda da iş kalmamış...*

— *Böylece hem orman hem mera yürümüş desene?*

— *Elbette ya. Şimdi Ermiş, mezarından başını kaldırıp da etrafına baksa, acaba bu yerleri tanır mı?*

— *Peki sonu?*

— *Sonu ne olacak, eski Türkmen zaten sıtmadan kırıldı, kuraklıktan dağıldı. Burada Abdülhamit zamanında yıl olmuş; köylerde, kışlaklarda kıtlıktan kapı kapamaca ölmüşler. Şimdi biz de ya demiryollarında işçi, ya Ankara'da inşaat amelesi diye yakınlarda dağılır gideriz. Bir de fa köy sökülmeye görsün. On dan sonra bağlasan tutamazsın kimseyi buralarda...*

Dağılmak, sökülmek? Gecekonduklara dökülmek?.. Ben bunları dinlerken, o gün Hafız'la uğradığımız bir köy evinin avlusunda dinlediğim sözlerin anlamlarını şimdi daha iyi kavrar gibi oluyordum. Avlunun önünden geçerken içeride birtakım hareketler gördük. Öküzler çözülmüştü, kağnılar bir kenara çekilmişti. Evin önündeki sundurmanın altına ekin çuvalları yığılmıştı. Hafız:

— *Köse yabancı değildir, hele gel,*

diyerek beni peşinden avluya sürükledi. Girdik. Adam, köse değildi, ama böyle çağırılırmış. Selamlaştık:

— *Bereketli olsun...*

dedik. Çuvallardaki tahıl, Köse'nin bu yılki mahsulüymüş. Bu çuval lar 20 kadar vardı. Köse'ye birtakım beylik sözler söylemek, bereket dilemek için hazırlanıyordum. Vakit kalmadı. Ekin çuvallarının bir tarafına toplanan ev halkından Köse'nin eşi olması gereken yaşlıca bir kadın lafı açtı. Köse'yle aralarında sanki hepimize hitabeder ve hepimizden cevap bekler gibi kısa, kesik, yorgun bir konuşma başladı. Buna hatta bir konuşma da denemezdi. Sözler garip bir halsizlikle dökülüyordu:

— *Bu yıl işte bu kadar. Allah'a şükür desek,*

— *İçinden tohum da çıkacak?*

— *Değirmenci hakkı da çıkacak?*

— *İmam hakkı da çıkacak?*

— *Sığırtmacın, bekçinin hakkı da?*

— *Davarın kırması da?*

— *Salma da korlar mı dersin...*

İşi anladım. Bu ev halkı daha yılın mahsulü ambara girmeden yurunun tasesındaydı. Görünen şeydu ki, bu ortadaki çuval lar bu ev

halkını yaza çıkaramazdı. Sonra karı-koca arasında geçen bir mırılta başladı:

- *Kızı ere bi satsak,*
- *Oğlanı işe mi atsak,*
- *Kâmil ağam gibi.*
- *Saman da kıt,*
- *Ekini avuçlan yolduk,*
- *Hep millet öyle yaptı...*

Görülüyordu ki Köse'nin hali dumandı. Ama yalnız Köse'nin hali değil ki. Dağ eteklerindeki tarlaların çoğunu köylü zaten bırakmıştı:

- *Toprak aktı gitti.*
- *Vaktinde de yağmur kıt,*
- *Allah'ın hikmeti...*

Nihayet Köse köpürdü:

- *Alah bilir ya efendi, bu iş böyle sökmez...*
- *Tıkılmışız bir kere.*
- *Davar meleşir durur.*
- *Sığırın avurtları çökmüş,*
- *Sular tüm çekilir,*
- *Tövbe de ağa, gene Allah'a şükür...*

Biz Köse'nin avlusundan çıkarken kızlar, gelinler bize hâlâ ayran tedariki galesindeydiler.

Demek ki, Keltepe'nin hikâyesi buydu. Bu hikâye ne anlamsız, ne de acıklıydı. Sadece gerçetti...

*
**

ZAVALLI ROSİCA KAPADOSİCA

Köye gelişimin haftasıydı. Hâlâ köyü terkedemedim. Ankara'ya dönemedim. Uğursuz bir el, görünmez kısıkcıyla beni bu lanetli Keltepe'ye bağlamış gibiydi. Niçin hâlâ buradaydım? Sanki neyi bekliyordum? O gece yatağымda kendi kendime hep bu soruları sordum. Cevaplarını aradım. Fakat esrarlı bir tılsım bütün irademi, karar ka-

biliyetimi bağlamış gibiydi. Geceyi nasıl geçirdiğimi bilmiyorum. Sabah ışıyınca kalktım, giyindim. Erkenden köyden çıktım. Önce doğu yönlerinde köyü çevreleyen tepelerin aralarında kaybolan kuru bir sel yatağına daldım. İlk eteklere varınca, eğrile büğrüle yükselen vadedimsi bir boğazda tozlu, çakıllı bir yayla yolunu izledim. Yol gittikçe yükseliyordu. Çevrem ıssızdı. Ufuklar açılıyordu. Etrafta ne bir göverti, ne bir hayat belirtisi vardı. Çınlıçplak bir güneş altında uçsuz bucaksız kıraç dağlar gittikçe açılıyordu. Bir aralık kendimi dünyadan kopmuş, insansız bir gezegende dolaşıyor gibi düşündüm. Ama bir dönemeci kıvrılınca karşıma çıkan cılız bir dağ çeşmesi beni yeniden insanoğullarının âlemine bağladı. Bu çeşmenin başında, bodur, şekilsiz bir ahlat kalıntısı ile, dalları, dikenleri birbirlerine karışmış bir yaban gülü çalılığı vardı. Keltepe topraklarında benim, haşlarını yerden birkaç karış kaldırabilmiş gördüğüm tek bitkiler bunlardı.

Anadolu'da ahlat, eski ormanların son şahididir. Ya bir ahlat, ya da bir ardıç kalıntısı bize anlatır ki, onların ataları, kim bilir nice zamanlar önce, meşeler, çamlar arasında bu dağları kaplardı. Yaban gülüne gelince? Bu güller bana daima hüznün verir. Bir zaman Ankara'da İsveçli bir bitkiler bilgini ile küçük bir kafile halinde Elmadığı'na çıkmıştık. Bilginin aradığı Rozika Kapadosika (Rosica Kapadosica) idi. Ona göre dünyada gülün vatanı Anadolu'dur. En soylu Avrupa güllerinin kökü Rosika Kapadosika'dır. İsveçli bilgin, bizim çölleştirdiğimiz Orta Anadolu'da işte bu kökü arıyordu. Bozulmamış, aslının niteliklerini taşıyan orijinalleri alıp memleketine götürecekti. Orada bunlardan yeni yeni türler yetiştireceklerdi. Yayla yolunda karşıma çıkan, vaktiyle kim bilir nasıl gürül gürül akarken şimdi iplik gibi bir sızıntı veren dağ çeşmesinin başındaki soysuzlaşmış çalı yığını görüncü kendi kendime:

— *Zavallı Rosica Kapadosica,*

dedim.

Geyikli'ye vardığım zaman, güneş oldukça alçalmıştı. Burası kuzey, doğu ve güney tarafları gittikçe yükselerek kademeleşen, fakat hepsi de çıplak tepeler, dağlarla çevrili bir düzlüktü. Asıl büyük yayla, daha yukarılarda olsa gerekti. Bu düzlüğün ortasında, artık

körleşmiş, yosunlaşmış bir göl kalıntısı vardı. Etrafın yakın bir tarihte gür, yeşil, tabii çayırlarla örtülü olduğu belliydi. Ama şimdi göze çarpan; ezilmiş, çiğnenmiş, tohumlanmasına meydan verilmeyen fakir bir çayır florasıydı. Gölün ardındaki yamacın eteğinde ise Ermiş'in ziyaret yeri göze çarpıyordu. Burası, her tarafa alabildiğine yayılan çıplak bir dünya ortasında bir küçük ormancıktı. Bu bir tamam ormancık, sanki dünyanın başka bir yerinden kucaklanıp oraya oturtulmuş, bir yeşil adacık gibiydi.

Ermiş'in mezarına varmak için, karaağaçlarla meşelerin, yabani güllerle karaçalıların birbirine sarıldıkları dar, gölgelik bir patikadan ilerledim. Mezar, dört tarafı kaba saba taşlarla çevrilmiş bir tümsekti. Türbe yoktu. Mezar tümseğinin çevresinde evvelce yeşil bir parmaklık olsa gerekti. Şimdi bu parmaklığın döküntüleri mezarın etrafına gelişigüzel serilmişti. Hem bu yeşil parmaklık kalıntıları, hem mezar tümseğinde üreyen karaçalılarla yaban güllerinin dalları düğüm düğüm çaputlar, paçavralarla bezendirilmişti. Mezarın baş ucunda bir oyuğun içi, yanmış, sönmüş, erimiş mumların artıklarıyla doluydu. Ermiş'in mezarında onun ne adı, ne nişanı yazılıydı. Ama daha ilk bakışta görülüyordu ki, burası çok eski bir ziyaret yeridir. Çünkü mezar tümseğini çeviren taşlar arasında daha İslam devrinden önceki zamanlara ait olması gereken şekil ve nakışlarla kırık dökük çeşitli taş parçaları göze çarpıyordu. Anadolu'da ziyaret yerlerinde yatan ermişlerin çoğu, bu topraklarda birbirini kovalayan tarih devirlerine göre ad ve kimlik değiştirmişlerdir. Çünkü kutsal mezarlara her toplumun ihtiyacı vardır. Aslolan, ermişin kişiliği değildir. Onun içindir ki, kutsal ziyaret yerlerinde yatanların, çoğunlukla ne adı, ne sanı bellidir. Değişen devirlere, yerleşen inancalara göre, kamu inancı onlara ad ve kimlik vermiştir.

*
**

FRİGYA MAĞARALARI

Yayladüzünün güneyi garip bir boğaza açılıyordu. İki yanı yüksek kale duvarları gibi dikliğine kesilmiş sarımtırak kayalar arasında döne dolaşa uzanan, ürküntü verici bir alan. Bu dik kayalıkların yü-

z alabildiğine mağaralarla doluydu. İnsan elinden çıkmış, insan eliyle yontulmuş, sıra sıra, kat kat mağaralar. Bazılarının n kısmı aşınmalarla çökmüş, dökülmüştü. Bazı mağaraların kapılarında aşağıdan yukarıya, izleri, döküntüleri kalan patikalar, basamaklar görülüyordu. Vaktiyle kullanılan bu yollar, geçitler, aradan geçen devirlerin donları, yağışları, zelzeleleriyle erimiş, çökmüştü. Mağaraların çoğuna artık ıkılamazdı.

Frigya'da, Kapadokya'da bu mağaralara çok rastlanır. Hele Frigya'da Sakarya'nın kuzey bölgelerindeki yumuşak kumtaşları, tüfler arasında bunların yüzlercesi vardır. Hepsi de bin yıllar önceleri insanoğullarının elleriyle açılmıştır. oğunun yaşı tarih öncelerine kadar uzanır. Böyle yerlerde bu mağaralı tabii hisarlar, bazen kilometrelerce uzanır giderler...

Güneş ufka doğru alçalıyordu. Mağaralar âlemine derin bir sessizlik çökmüştü. Bu mağaralardan birinin ağzında bir kenara iliştim. Başımı duvar setine dayadım. Etrafım, dünyadan kopmuş kadar ısızsızdı. Bir sigara yaktım. İlk nefesin gr dumanını iimin gücüyle boşluğa savurdum. Gözlerimi kapadım. şu miskin, şu mendebur Keltepe bölgesinin, demek ki tarih öncesinden beri yaşayan sırlı bir hikâyesi vardır. Tarih öncesinin dev avcıları; arslanların, parsların pençelerinden kaptıkları avlarını, geyiklerini, karacalarını, belki bu kayaları saran eski ormanlardan avlıyorlardı. Yahut bu gln çevresinde pusular kurarak, şu mağaralar boğazına sürüklüyorlardı. Bu maceraların en az 4000 yıllık bir geçmişi olması gerekti. Mesela 4000 yıl önce bir avcının, tam bu benim çöktüğüm mağara ağzında, günün bu saatinde, taştan bıçağıyla bir yaban domuzunu parçalamış olması mümkündü. Sonra aradan nice nice insan selleri geçti. İlk toplumlar, sonra Etiler, Frigyalılar, İskender'in şu dağın arasında hemen yakınıımızdaki Gordiyon'a sürüklediği ordular. Sonra Galatlar, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Türkler... Her dalganın yüzlerce yıl siren hikâyesi var. Zaferler, yenilgiler, ileler ve nihayet şu Türkmen boylarının gelişi ve hazin eriyişi. Ormanların lş, suların çekilişi, meraların soysuzlaşması...

Hulasa, insanoğlu buralarda bizden önce de yaşamıştı. Daima

çarpışmış, daima çilesini çekmişti. O halde bu en azdan 4000 yıllık insan seli içinde en korkağı ben miydim?

Mağaralar âleminde ne kadar kaldım bilmiyorum. Fakat çöktüğüm yerden doğrulurken, artık kararımı vermiştim: Keltepe'de kalacaktım...

Tarih Öncesinden Çıkış

II

BİZİM KASABA

Ertesi sabah Hafız'la ilk işimiz, mektebe gitmek oldu. Mektep binasına varınca dikkat ettim ki, burası iki gözlü bir yapıdır. Bir tarafı derslane olarak düşünölmüş olacak. Ona bitişik batı kısmı da genişçe bir oda. Hem dershaneye, hem odaya birkaç basamak taş merdivenle çıkılıyor. Odaya girilirken ayrıca küçük bir hol var. Bu holün bahçe tarafına gelen duvarına bir küçük ocaklık da yapmışlar. Ben bu taksimatı önce görmemiştim. Çünkü binaya ilk gelişimizde burası bir davar ağılıydı. Odaya da saman doldurmuşlardı. Şunu da gördüm ki, odayla holün tavanı tahta döşelidir.

Her taraftan gene davar, gübre kokuları geliyordu. Hele ders odası toz toprak, örümcek ağıları içindeydi. Muhtar, kapı pencere boşluklarına çakılan iğreti tahtaları, odun parçalarını bile götürmüştü. Boş, ölü gözleri ile sırttan kapı, pencere aralıkları, dökölmüş çamur sıvaları, kasvetli görünüşü, davar, gübre kokuları ile benim hocalık yapacağım mektep işte burasıydı. Artık işim, Keltepe'nin işte bu mezbelesinde hocalık yapmaktı. Hem de eğer Keltepelî köylüler, bana okutmak için çocuklarını yollarlarsa...

Hafız'a bir şey söylemedim. O, kayıtsız görünmekle beraber, bu sefaletten sanki o sorumluymuş gibi, biraz çekingen, etrafımda dolaşıyordu. Bir şeyler düşündüm. Bir şeyler tasarladım. Binayı ölçtüm, biçtim. Ankara'nın Cebeci sırtlarındaki gecekondumsu evimle, Keltepe'nin bu dam döküntüsü arasında bir ara bocalar gibi de oldum. Bir an için kendimi, Cebeci sırtlarının gecekondu deryasına bakan evimle, bu ağıl artığı mektep yıkıntısı arasında gerilmiş, göze görünmez bir ipin üstünde oynayan bir cambaz gibi hissettim. Ama bu ruh çöküntüsü çabuk geçti. Burada neler yapabileceğimi bilmiyordum. Ama, evimde de yapacak bir işim kalmadığı meydandı.

Benim bu dalgınlık anlarımda Hafız, sanki içimden geçenleri se-

ziyorunuş gibi bir köşeye çekilmişti. Beni kendi düşüncelerimle baş başa bırakmıştı. Sessizce sigarasını içiyordu.

*
**

Bizim tarafın köyleri Polatlı'ya bağlıdır. Polatlı'nın pazarı perşembeye rastlar. O gün perşembeydi. Daha gün ışımadan köyde kırmıldamalar oldu. Atlı, eşekli birtakım insanlar dağlar tarafından keşirine, Polatlı'ya inen inişli yokuşlu yollara döküldüler. Kağnıyla gidecekler daha akşamdan yola çıkarlar. Ne alır, ne satarlar bilinmez. Ama köylü her hafta pazarına inmezse, kendini, olanını bitenini yitirniş bir önemsiz yaratık sayar. Hele pazara inmeyen erkeğin, ev halkının gözünde hiç kıymeti yoktur.

O perşembe ben de kafileye katıldım. İsfendiyar bana daha akşamdan bir mekkâre beygiri uydurdu. Bu hayvanın boyu bosu yerindeydi. Ama o da benim gibi emekliydi. O, bir ordu artığıydı. Gün ağarırken yollara düştüm. Ben biraz hayvana binmesini bilirim. Hayvan da galiba eski süvariye tanıdı. Eski günlerini hatırladı. Vücudunu gerebildiği kadar gerdi. Başını dikleştirebildiği kadar dikleştirdi. Yanlarından geçtiğim erkekler beni şöylece selamlıyorlardı. Kadınlar hiç görmemiş gibi yollarına devam ediyorlardı.

Polatlı'ya öğle olmadan vardım. Anadolu'da pazarlar, memleketin nabzıdır. Anadolu'nun kan damarları, şehir, kasaba pazarlarında atar. Bu pazarlarda yalnız civarın varını yoğunu göremezsiniz. Memlekette bostanlar, bahçeler mi görünüş, bacalar mı yükselmiş, uçtan uca yollar mı döşenmiş, bunların nişanlarını kasaba, köy pazarlarında görürsünüz. Köy ne verir, köy halkı ne okur, köy nasıl eğlenir, saçacak parası var mı, yoksa kıtlıktan mı bunalıyor. Bu soruları size hafta pazarları cevaplandırabilir.

Polatlı, Anadolu'nun önemli bir ilçesidir. Polatlı kasabası da Amerika'da gelişen mantar kasabalar gibi durmaktan genişler. 40 yıl önce bir köymüş. Büyümüş. Nahiye olmuş. İlçe olmuş. Kasaba, birbirine düz çizgilerle bağlanan yolları, dört köşe duvarlarla çevrili geniş avlularıyla bir Dobruca kasabasını andırır. Polatlı'nın sert buğdayı dünyanın makarna, bisküvi fabrikaları için aranır. Biralık arpa da verir. Toprakları geniştir. Bereketlidir. Hele son yıllarda makineli çiftçilik büyük çiftçileri canlandırmıştır. Ortaya hatırı sayılır zengin-

ler çıkmıştır. Kasabada zengin mağazalar, iyi atelyeler, tamirhaneler açılmıştır. Buğday siloları vardır. Askeri bir garnizon ve atış okulu; binocuları, lojmanlarıyla buraya renkli bir hareket vermiştir.

Polatlı'ya girince atı bir hana yerleştirdim. Sonra kasabanın sokaklarını, pazar yerini, dükkânlarını vitrinlerini inceledim. Birtakım dükkânlara, mağazalara girdim, çıktım. Hem de hiç bir şey almadan. Annü bütün mağaza, dükkân sahipleri, yerleşmiş bir alışkanlıkla beni de buyur ettiler. Bazı mağazalarda oturdum. Dinlendim. İşler arasındaydım, konuşabildiğim kadar da konuştum. İçim ferahladı. Yeniden insanlığın arasına karışıyordum. Kasaba yollarında, tıpkı kovboy filmlerinde olduğu gibi, yeni gelişen kasabalara inen çizmeli, kamçılı köylülerin edası ile sere serpe dolaşıyordum.

Gece kasabada kalacaktım. Handa odamı tutmuştum. Buradaki eğitim memurunu az çok tanırdım. Ona da uğradım. Eğitim memuru bana, beklediğimden daha fazla yakınlık gösterdi. Nice zamanlardır ben böyle bir güler yüzle karşılaşmamıştım. Daha da açıldım. Akşamına doğru birlikte çıktık. İstasyon bahçesinde oturacaktık. Bir şeyler içecektik. Bahçeye girince, bahçenin bir köşesinde uzun bir masanın etrafını çeviren kasaba ileri gelenlerinin halkasına biz de katılmak zorunda kaldık. Masanın etrafındakiler, kasabanın memurları, görevlileri olsa gerekti. Aralarında benim daha karşıdan dikkatimi çeken, yaşlıca, babacan biri, albaydı. Biraz çakırkeyfti. O söylüyor, o konuşuyordu. Kollarıyla serbest geniş işaretler yapıyordu. Bütün Polatlı'yı kavramak istercesine, galiba Polatlı hakkında bir şeyler anlatıyordu.

Arkadaşım beni birkaç kelime ile tanıttı. Biz de bir tarafa iliştik. Albay'ın anlattıklarını dinlemeye başladık. Gülünecek yerlerde gülüyor, susulacak yerlerde biz de herkese uyararak susuyorduk. Onun konuşmalarına ara sıra Kaymakamla, yaşlı bir Özel İdare Memuru karşılık verebiliyorlardı.

Anladığıma göre Albay, buranın garnizon ,ya da okul kumandanı olacaktı. Anlaşılan, garnizonun ilk kuruluşundan beri buralarda olsa gerekti. Sözlerini döndürüp dolaştırıp hep Polatlı'nın eski günlerine getiriyordu. O zaman sokaklarda çamur diz boyuymuş. Hükümetin eli de bol değilmiş. Her şeyi kıtakıt veriyorlarmış. Fakat Albay, işleri ele alınca önce müteahhitlerin gırtlığına yapışmış. Sonra

erlerin içinde marangoz, doğramacı, duvarcı gibi ellerinden iş gelenleri meydana çıkarmış. Atelyeler, tamirhaneler kurmuş. İşte bu kışlalar, lojmanlar hep böyle meydana çıkmış. İşçilerle harç karmış, yapıları taş taşımış. Bugün de o demirhaneler, marangozhaneler işleyip duruyormuş. Sohbet hoştu. Albay cana yakındı. Başarılarını anlatırken coşuyordu; müteahhitleri nasıl sıkıştırdığını, dalaverecileri nasıl künden den atlattığını anlatırken kahkahalarla gülüyordu. Bu Albay bunları şimdiye kadar kim bilir kimlere kaç defa anlatmıştı. Ama belliydi ki dinleyenler gene de bezgin değildiler. Herkes rahat görünüyordu. Hikâyeler sona erince halkadakiler dağılmaya başladılar. Eğitim memuru bana da işaret ediyordu. Ama ben bu işaretleri görmemezlikten geldim. Zaten öğleden beri Polatlı'da dolandıracak adam arıyordum. Şimdi elime düşmüş avı bırakır mıydım. Masa hemen hemen boşalıp da biz bize kalınca, Albay'a çullandım.

*
**

İNŞACI, YAPICI ASKER TİPİ

Bazı askerler vardır. Savaşçı olmaktan ziyade yapıcıdırlar. Onların bu damarlarına dokununca hemen kendilerini bırakırlar. Önce haklı olarak biraz övülmek isterler. Sonra onların bu yapıcılık heyecanlarını biraz kamçılmalıdır. Ben vazife gezilerimde bunların niceceğini görmüşümdür. Hele bir defa Gelibolu'da bir General tanımıştım ki, yarımada nöbetçi kulübesinden, barakalara, kışlalara, lojmanlara, asker okuma odalarına, subay gazinolarına, iskelelere kadar neler neler yaptırmıştı. Türkiye'de belki eşi olmayan bir ordu-evi bunlar arasındaydı. Ama asıl övündüğü iş; Bolayır'da Namık Kemal'in türbesiydi. Benim ilgilendiğimi görünce hemen otomobilini getirtmiş, yola çıkmıştık. Bu türbe ziyaretimiz benim anılarımda daima canlı olarak kalmıştır: Namık Kemal'e gelince? Benim bu Osmanlı şairine karşı garip bir zaafım vardır. O belki bir şair, bir sanatkâr bile değildir. Onun eski üsluptaki şiirlerini yeni kuşaklardan kimse anlayamaz. O, sonu gelmeyen *Sâkinamesi*, o birbirinin kopyası olan gazelleri, methiyeleri, hicviyeleri, kendinden öncekilerden ne bir adım ileri, ne bir adım geridir.

Ama gene de bir Namık Kemal vardır. Şu Magosa kalesinin pen-

ceresindeki demir parmaklıkları, soy bir erkek kudretiyle avuçlayıp, saç sakalı birbirine karışan heybetli başını bu parmaklıklara gömererek Akdeniz ufuklarına Vatan şiirlerini haykıran Namık Kemal. İşte bu adam bir şeydir. İşte bu adamın bizim tarihimizde, elinden hiç kimsenin alamayacağı bir yeri vardır. Bu adamla bizim ruhumuz arasında, bilmediğimiz, anlamadığımız, hatta unuttuğumuz, ama daima yaşayan bir bağılık bulunur.

Kolordu kumandanı ile birlikte, bir küçük bahçeciğin parmaklıklı kapısından yavaşça girmiştik. Güzel yonu taşlarından yapılan alçak bir duvarın çevirdiği bu küçük, bakımlı bahçenin ortasında, kubbesinin kurşunları pırıl pırıl ışıldayan temiz bir türbe yükseliyordu. Türbeye yaklaştık. Yerler, çimenler, döşeme taşları, henüz yağın ve sonra birden güneş açınca, her zerresi billur damlalarla ışıldayan göz kamaştırıcı bir aydınlık içindeydi. Paşayı takip ettim. Türbenin kapısını hafifçe araladı. Girdik. Ortada beyaz, tertemiz kaplamalarıyla bir kubir yükseliyordu. Burası, Rumeli'ye ilk geçen Süleyman Paşa'nın kubriydi. Bir tarafında Hocası, bir tarafında da atı gömülüydü. Önce onları ziyaretten sonra türbeden çıkınca yanda Namık Kemal'in beyaz, mermer sandukası ile karşılaştık. Her şey davetçi bir rahatlık içinde uyuyordu. Hiç bir şey ruha ürküntü vermiyordu. Sanki Namık Kemal başını kaldıracak, güler yüzle hal hatır soracaktı. Maceralarını dinleyecektik. Şiirlerini okuyacaktı. Gülüşecek, şakalaşacaktık.

Ben farkına varmadan mermer sandukaya dayanmışım. Bilmiyorum ne kadar sonra Paşa, hafifçe omuzuma dokundu. Hiç bir şey söylemeden, hiç bir şey konuşmadan, yan yana oradan uzaklaştık. O gün bugün içimdeki duygu, Namık Kemal'i sanki hayatında, temiz, aydınlık köşesinde, bir arkadaşımın ziyarete gitmiş gibi bir duygudur. Mihnetli, fakat yenilmemiş ifadeler taşıyan yüzü, bakımsız saç sakalı sanki omuzuna attığı bir valensa ile köşesinde oturduğu, gülümseyen titrek dudakları hâlâ gözümün önünde gibidir.

*
**

Polatlı istasyon bahçesinde, açtırdığı temelleri, kurduğu çatıları anlatırken kendinden geçen yaşlıca Albay'ı dinledikçe, Gelibolu'daki yarıcı Paşa'nın hatırası içimde canlanıyordu. Bahçe masasının etrafındaki dağdıkları sonra ben, bu saf, babacağ adama, o farkına bile

varmadan öyle saldırmıştım ki... Bilmem ne kadar sonra hep birlikte bahçeden ayrılırken, Albay çoktan kafese girmişti. Ona verdiğim bir kâğıt parçasını gülerek cüzdanına yerleştiriyordu. Bu kâğıt parçasında bir liste vardı: 5 büyük pencere, 3 küçük pencere, 1 büyük, 2 küçük kapı, bir de siyah yazı tahtası. Bunların hepsinin boyları, enleri, hizalarında dikkatle yazılmıştı. Kumandan kafese girmişti ama, bizi gene de bırakmak istemiyordu. Garnizon gazinosunda ona şeref vermeliydik. Garnizon arkadaşlarıyla tanışmalıydık. Başlarının üstünde yerimiz vardı.

Fakat arkadaşımın evinde de bizi bekliyorlardı. Bunu daha önce arkadaşım bana haber verince, evinde eşinin, çocuklarının çevrelediği bir öğretmen sofrasının manzarasını derhal tahmin ettim. Çoktan beri benim de böyle sade, ama sıcak bir yakınlığa ihtiyacım vardı.

Albay'dan özür diledik. İzin aldık. Ama daha sonraları, Polatlı su-baylar gazinosundaki güzel dost toplantılarından size ileride bahsedeceğim.

Eğitim müfettişinin evindeki hava ve öğretmen sofrası tam tahmin ettiğim gibiydi. Evin kapısından kendi evime girer gibi girdim. Sanki burası benim evimdi. Sanki neredeyse bir odanın kapısı açılarak, her zamanki gibi hem durgun, hem güleç yüzüyle eşim görünecekti. Torunlar ayaklarına sarılıp sofranın altını üstüne getireceklerdi. Damat ciddi oğlum saygılı; kızım, gelinim ayakta, oturun dememi bekleyerek beni sevgiyle saracaklardı.

*
**

BOZKIRDA BİR AVRUPALI ÇİFTÇİ

Ekmezsizköy'e ertesi gün de dönemedim. Polatlı'nın köşesi bucağı beni sarıyordu. Bir yerlere girdim çıktım. Birileriyle tanıştım. Dönüşte de kısa yoldan köye dönmektense, biraz etrafı göreyim dedim. Gordiyon'u daima duyduğumdur. Ama nerede olduğunu bile iyice bilmezdim. Eğitim Müfettişi bana, Sakarya kenarında, Beylikköprü tarafında olduğunu söyledi. Oraya yakınmış:

— *Gezer, görür yoluna devam edersin, biraz uzak olur ama...*

diye salık verdi.

Öyle de oldu. Beylikköprü'ye vardım. Orada kaldım. Ama okulda değil, bir Çekoslovak yahut Macar köylüsünün evinde...

Beylikköprü, şu bildiğimiz Beylikköprü'dür. Ankara Eskişehir demiryolu orada Sakarya'yı aşar. Küçük istasyonu önündeki birkaç akasya ağacını saymazsanız orası da kıraç bir Anadolu köyüdür. Sakarya vadisi, güneyde Kavuncu köprüsünden, kuzeyde Porsuk kavşağına doğru sazlıklar, bataklıklarla, kıvrıla kıvrıla uzanır. Burası Ankara avcılarının avlağıdır. Sakarya'nın hemen doğusunda, Sakarya muharebesinin kanlı tepeleri sıralanır. Yıldız sırtları, Üçpınarlar, Çekirdeksiz sırtları, Çobanören tepeleri, 1921 ağustosunda, yani benim tam şu Beylikköprü'ye vardığım günlerden nice yıl önce, gece-gündüz 22 gün bir cehennem gibi kân ve ateş kusan sırtlar. Bu kıraç, bu çıplak, bu tek gövertisi olmayan, ama bizim olan ve bize nelere malolan sırtlar.

Beylikköprü köyü öğretmeni beni iyi karşıladı. Müfettişliğimden duymuş. Hem de avcıymış.

— *Gel, seni Baha Beyle tanıştırayım,*

dedi.

Beylikköprü köyünün toprak damları arasında bir bey evi görünmüyordu ama, köyün alt kenarına doğru yürüdük. Anlattı:

— *Baha Bey, bir Çekoslovakyalı, yahut Macar'dır. Asıl adı Paha. Eşi de Bayan Paha tam bir Macar. Kanlı canlı, dinç, Macar kadanası gibi bir kadın...*

Baha Bey, Ankara'ya yabancı işçilerin geldikleri yıllarda gelmiş. Usta, tamirci gibi bir şeymiş. Avı severmiş. O zaman bu Sakarya bataklıklarının keşfetmiş. Karısı sefarethanelerde aççılık, hizmetçilik yapmış. Baha Bey evvela Türk arkadaşları ile geldiği bu avlaklara, sefarethanelerdeki ecnebileri de alıştırmış. Almanlar, Macarlar, İngilizler, Fransızlar her haftasonu buralara dağılmışlar.

— *Ama bu yoksulluk, çıplaklık?*

— *Sen ne diyorsun, hocam? Baha Bey her gelişinde bir tümseğe çıkar, etrafına gözleri parlayarak bakar, dünyada böyle güzel, böyle zengin yerler varmış da, ben nerelerde sürtmüşüm diye ağlayası olurmuş.*

— *Belki alay ediyordu?*

— *'Yok canım, bir gün gene gelince kararını vermiş. Muhtara tebelleş olmuş. Ben bu köye yerleşeceğim, karımı da getireceğim diye. Hem sizin sabanları, pullukları tamir ederim, diye tutturmuş. Buradakiler evvela inanmamışlar. Ama ertesi hafta Baha Bey pılı pırtısını yüklenince gelmiş, postu sermiş muhtarın ambarına...*

Öğretmen bunları anlatırken birkaç dönümlük bir yeri çepçevre saran bir kerpiç duvarın kapısına varmıştık. Öğretmen kapıyı aralayınca, önümüzde büyük bir avlu açıldı. Köpekler onu tanıdılar. Bizi selamlar gibi oynastılar. Kapıdan girince önce küçük bir su arkından atladık. Öğretmen:

— *Bizim köyde su kıttır. Ark yoktur. Baha Bey ne yapıp yapmış, köy pınarlarının ayaklarını bağlamış. Bu arkı akıtmış. Ama su bahçeden çıkınca boş yere dereye gider. Yandaki komşu faydalanmaz bile...*

diye söylendi.

Avlunun uzun duvarı boyunca üzüm asmaları sıralanmıştı. Asmalar çardağa alınmıştı. Asmalarda cins salkımlar hevenk hevenk, temiz bir yayla güneşi altında parılıyordu. Sonra bütün asmaların altında, hepsinin de yüzü güneye bakan sıra sıra kovanlar. Belki yüz kadar vardı. Avlunun etrafını zerdali, vişne, ayva ağaçları çevirmişti. Ortalar, patates karıkları, fasulye, domates, kabak karıkları halindeydi. Baha Bey'in evine kadar uzanan ve altı dönüm kadar tutan bahçenin ara yollarının etrafını Frenk üzümü, ahududu çitleri sınırlıyordu. Sıra sıra, önleri kafes telleriyle çevrilmiş kümeslikler, kuzeybatı duvarı boyunca sıralanmışlardı.

Ev, çiftlik binaları hep güneydeydi. Hepsi de tek katlı, kerpiç, fakat sağlam yapılı damlardı. Önlerinde çukurları boyalı iki kuyu bileziği görünüyordu. Bu kuyular, gümrah salkımsöğütlerin gölgesindeydi. Bu gölgeliklerde, ağaç koltuklar görünüyordu.

Baha Bey'in eşi bizi karşıdan görünce önce süzdü. Tanımaya çalıştı. Sonra elleriyle ikimizi de selamladı. Yanına çağırdı. Öğretmenin dediği gibi, canlı, yaşlıca, fakat hakikaten Macar kadanası gibi

sıhhatli bir kadındı. Sonra bir damın altından Baha Bey çıktı. Bizim şoförlerden, ustalardan herhangi bir farkı yoktu. Elinde bir şeylerle uğraşıyordu. Bizimle selamlaştıktan sonra ikimizi de bir masanın başına buyur etti. Ama akli, fikri işindeydi:

— *Bizim kuyular beton. Şimdi isterim bunları dipten birbirine bağlamak. Bu toprakların altındaki sular, üstündekilerden çok. Mazot motorunu taktım. Şimdi tam zamanı. Suları boşaltıp alttan büzlerle kuyuları birleştireceğim. Ondan sonra çek çekebildiğin kadar suyu. Evin altına bir lahanalık yapayım diyorum. Mahsulü yalnız Polatlı'ya satsam taşımakla bitmez.*

Beni asıl şaşırtan, binaların içi oldu. Küçük bir holden girince kendimizi filmlerdeki Karpat, ya da Tirol avcı pansiyonlarından birinin içinde bulduk. Uzun, ağır bir masa. Ağır sandalyeler. Kilimli halılı minderler. Yerlere, duvarlara gerilmiş av derileri, silahlar, av bıçakları. Büyük, vitrinli bir büfe içinde renkli tabaklar, çanaklar, kadehler, şişeler. Sedirlerin üstüne öyle mindercikler atılmıştı ki, bunların işlemeleri her halde Bayan Paha'nın işiydi. Sonra dar bir koridorun etrafında misafirlerin yatak odaları. Tıpkı bir Alman hanında olduğu gibi. Sade, temiz, ama oturaklı. Her yatağın başında lüzumlu her şeyi bulabilirsiniz. Buraları, Ankara'dan gelen ecnebi avcılarının peceledikleri odalardı.

Bayan Paha, beni oturtmak, ağırlamak istedi. Ama ben oturmadım. Elimden kurtulmuş olamayacağını, inatçı bir misafire düştüğünü o da anladı. Güldü. Önüme düştü. Önce mutfağa girdik. Burası bir köy mutfağı değil, küçük bir Alman derebeyinin aşhane dairesi kadar zengindi. Bir kapı kilere açılıyordu. Kilerdeki çeşitli yerli ve Avrupa içkileri bir duvar boyunca koca bir etajeri dolduruyordu. Reçeller, turşular, sucuk, jambon salkımları, boydan boya yarılmış, serilmişti. Bu da Baha Bey'in yeni ganimetiymiş. Sonra ambarları, tamirhaneyi gezdik. Ahırlar ferah, geniş, temizdi. Hayvanlar gürbüzdü. Samanlıkta otlar, samanlar bile sanki meraklı bir el tarafından, kademe kademe istif edilmiş gibiydi. Burası, Karpatlar altında, zengin bir Avusturya çiftliği gibiydi. Halbuki Orta Anadolu'da Beylikköprü'deydik. Şu kıraç, şu kavrulmuş, şu bataklık Beylikköprü'de ve dışarıdan

bu eve bakıldığı zaman görülen şey, tek katlı, şu bildiğimiz kerpiç damlardan başka bir şey değildi.

Baha Bey'in eşine, akşama geleceğimizi vaat ederek elinden kurtulduk. Zaten yarın gece istese de bizimle meşgul olmaya vakit bulamazmış. Ankara'dan avcılar gelecekmiş. Domuz avı olacakmış. Bu işte Almanlar ustaymış. Ama bu evde, İkinci Dünya Harbi içinde bile İngilizler, Fransızlar, Almanlar, ya da Almanlarla Ruslar aynı masa başında av etleri yerler, içkilerini içerler, şarkılarını söylerlermiş. Baha Bey ikide bir:

— *Avcının milleti olmaz. Avcının muharebesi avlakta başlar, avlakta biter,*

diyordu.

Ben gördüklerimin etkileri altında biraz sersemlemiştim. Hem üzgün, hem sevinçliydim. Bahçeden çıkınca Beylikköprü öğretmeni konuşmaya başladı:

— *Baha Bey buraya silahları, fişekleri ve birkaç battaniye ile gelmiş. Bir taraftan tamir işleri yaparken, bir taraftan da küçük bir avcı hanı kurmuş. Hatta sonraları gelenler bir arada eğleniyor, geceyi geçiriyorlarmış. Önce eşini getirmemiş. Ama sonra Paha, işi büsbütün avcılığa dökmüş. Karısını getirtmiş. Karısının yaptığı domuz, kaz tütsülemelerinin kilosu daha o zaman sefaretlerde 15-20 liradan gitmiş. Şarküterilerden siparişler almış. Cins tavuk, taze yumurta işi yapmış. Şimdi de her geceleyen, giderken bir avuç para bırakır. Çünkü her biri Paha'nın evinde kendi dağlarındaki hanların havasını bulur.*

— *Bence asıl önemli olan şu, bizim topraktan anlayan bir adamın neler yapabileceği?*

— *Evet, buralarda üzüm olmaz. Ama onun asmaları denklemlerle üzüm verir. Her tanesi de kıymetlenir. Bizim tavuklar yılda 80 yumurtayı zor verir. Onun tavukları yaz kış yumurtlarlar. Bizim ineklerin bir sürüsünden aldığımız sütü o, yılda yalnız iki inekten alır. Hele arılar? Buralarda ondan başkasında tek kovan yoktur.*

— *Halbuki Baha'nın bahçesinde en az 100 tane. Kilerde gördüğümüz tenekeler?*

— *Hepsi süzme baldı. Hiç petekler bozulmadan makineyle süzülür. En az 20 teneke vardı. Baha, bu balları Ankara'da lüks otellerle sefarethanelere satar. Baha Bey'in kovanları sönmeyiz. Tavukları hastalıktan kırılmaz. İşte hocam, sana başka türlü bir Beylikköprülü. Halbuki Baha Bey'in komşusu işsizlikten, demiryollarında iltimas arar durur. Hat bekçiliği versinler diye...*

Bahalarda geçirdiğimiz geceyi anlatmayacağım. Bayan Paha, hiç bilmediğim bir tavuk yemeği hazırlamıştı. Üzerine beyaz bir salça dökmüş, etrafına yeşil sebzeler konulmuş lezzetli bir yemek. Sonra salatalar, içkiler. Sofrada Baha buraları övdü durdu. Buraların avı hiç bir yerde yokmuş. Buraların güneşine Avrupa hasretmiş. Bahçesinde bir zerdali yetiştirmiş ki, kokusu insanı sarhoş edermiş. Hele buraların balı? Güneşin ta kendisiymiş. Yemeğin sonuna doğru Baha, sözlerini güçlü bir Macar şarkısı ile bitirdi.

Bayan Paha bana yatak odamı gösterip, Allah rahatlık versin derken, etrafıma bakındım ve Keltepe camisinin altındaki pis kokulu, pireli, sivrisinekli izbemi düşündüm. Ağlayasım geldi.

*
**

GORDİYON'DAN DÖNÜNCE

Gordiyon, Beylikköprü'nün karşısına düşer. Sakarya'nın ötesinde, Yassıhöyük köyü, Gordiyon'un yeridir. Gordiyon, Frigya'nın başkentiydi. O Frigya ki, tarımı, buğdayı, ormanı, yeşilliği kutsallaştırmıştı. Gordiyon'u kuran Gordiyas, aslında bir çiftçiydi. En erken kalkan çiftçi olduğu için, onu kral seçtiler. Gordiyas kral seçilince Gordiyon'un tapınağına kağnısının boyunduruğunu astı. Gordiyonlular bu boyunduruğun karşısında tarımı, buğdayı, çift hayvanını ve toprağı, su mahsullerini yüzyıllarda ilahilerle övdüler. Gordiyas'ın oğlu Midas ise bir şair ve musikişinastı. Onun bestelediği şarkılar, yüzyıllarca Ön Asya'da okundu. Frigyalılar topraktan en güzel testileri yaptılar. Ağacı, demiri, deriyi ve yapağıyı öyle işlediler ki, her Frigya çiftçisinin evi, tanrıların gölgesinde temelli, dokunulmaz ve bereketli oldu. Kâhinler, Gordiyas'ın tapınağına astığı boyunduruğun

düğümünü, ebediyete kadar çözülemez diye kutsallaştırdılar. Başkâhin onun altında başını eğip:

— *Bu düğümü ancak, dünyaya hükmedecek olan çözebilir,* derdi.

İsa'dan Önce VI. yüzyılda, Makedonya'dan Küçük Asya'ya geçip Ege üzerinden de İran seferine çıkan İskender'in, Gordiyon'a gelince bir kılıçta parçaladığı düğüm işte budur. Ondan sonra İskender dünyaya hâkim oldu. Ama Tanrının beğendiği tarım timsalinin yerine, kılıcı üstün tuttuğu için, devleti ömürlü olmadı, parçalandı.

Bugün Gordiyon'un yerinde, bir kale-sarayın kalıntısı vardır. Bu kale-saray, Sakarya'ya bakar. Şimdi Sakarya bir sazlık-bataklık içinde akar. Dolaylar gözün alabildiğine çıplak bozkırlıktır. Halbuki bir zaman buradan, Pelin'in tasvir ettiği deniz gibi ulu Sangaryus (Sakarya) akardı. Vadiler, yamaçlar, dağlar, dünyanın en güzel ormanlarıyla örtülüydü. Gordiyon'dan Ekmeksizköy'e kadar yolların hiç farkında olmadım. Öyle düşüncelere dalmıştım ki, köye girerken Samanpazarlı Hafız'la Sarı Çavuş'un beni daha köyün dışında karşıladıklarını görünce toparlandım. Acaba ben mi, yoksa üç gündür görünmediğim için altımdaki emanet atı mı merak ettiler, diye düşündüm. Fakat onların:

— *Hele gel hocam, hele gel!..*

der gibi aceleci bir halleri vardı. Köyün içine yöneldik. Biraz sonra mektebin önündeydik. Bu mektep, benim bıraktığım mektep değildi. Ben burada yokken burada bir şeyler olmuştu. Mektebin dışı baştan başa sıvanmıştı. Önce içine çürük saman katılmış bir çamur astar geçirilmiş, sonra ince bir cila sıvası vurulmuştu. Duvarların ekleri, çukurları kaybolmuştu. Sıvalar bir usta elinden çıkmış olacaktı. Duvarların yüzeyi düz, köşeler keskindi. Merdivenler yıkanmıştı. Sonra kapıdan dershaneye baktık. Dershanenin de duvarları, tavanı yeni ve ustalıkla bir çamur sıva altında parlıyordu. Yere iyi bir çorak düşeyip adamaklı dövmüşlerdi. Üstünü de sulandırılmış çorakla cilalamışlardı. Döşemeli holü, odayı da gördük. Oralar da sıvanmış, cilalanmıştı. Bu cila, usta elinden çıktığı zaman beton şap gibi olur. Hem parlar da.

Etrafımdakiler hiç bir şey söylemiyorlardı. Ama kendilerini tu-

tmayacak kadar sevinçliyidiler. Övünen bir halleri vardı. İlk atılan gene Sarı Çavuş oldu:

— *Sen buradan gidince efendi, İsfendiyar ustayı üşüştürdü, onları evvelden peylemiş, getirtmiş, haberimiz bile olmadı. Nine; kızları, gelinleri peşine taktı, buraya doldular. Amelesi de ustalarla geldiler. Köyden iş tutan olmadı. Ama İsfendiyar kolları sıvayınca milletten de yanaşanlar oldu. Hele Hafız'la beni deli gibi koşturdular. Sen daha özün başından görünürken iş yeni bitti. İş bitince de İsfendiyar milleti çil yavrusu gibi dağitti.*

Her tarafı inceledim. Ama hiç bir şey konuşmadan. Ben konuşmayınca onlar da gevezeliği kısa kestiler. Sonraki akşamlarda ne muhtır, ne İsfendiyar göründü. Akşamları cami altına uğrayan köylüler de mektepten söz açmadılar. Yalnız ben, imamı sık sık yokladım. Polatlı'dan bacıya kahve şeker getirmiştım. Fırsat düştükçe oturduk. O hana gençliğindeki Rumeli'den Jön Türk hikâyeleri anlattı. Ben ona getirdiğim gazetelerden okudum. Hoca, hele Mustafa Kemal'i öyle merak ediyordu ki:

— *Sen, Gazi Paşa'yı gördün ha?*

— *Gördüm hocam. Konuştum da, dinledim de...*

—

*
**

Aradan kaç gün geçti bilmiyorum. Mektebin sıvaları kurudu. Sıva ince çatlaklar yaptı ama, toprak özlüymüş, iyi tuttu. Köyde hayatımız günlük akışını aldı. Belki bir hafta, belki on gün sonraydı. Ben orada akşam için biraz salata hazırlıyordum. Polatlı'dan öteberi getirtirdim. Çünkü Ekmeksizköy'de sebze ne yetiştirirler, ne de bilirler. Hafta başları taşıdıkları pazar artıklarına da sebze demek doğru değil. Bizim köyde insanlar iyi kötü nişastalı yiyeceklerle beslenirler. Un, ekmek, bulgur, tarhana vs.

Tam o sırada Sarı Çavuş odaya daldı:

— *Efendi hele gel, köye gelenler var...*

Çıktım. Camiden biraz açılınca, uzaktan çift atlı bir arabanın to-

zu dumana katarak köye doğru ilerlediğini gördüm. Keltepe için çift atlı araba da, otomobil gibi, kamyon gibi yadırganacak bir şeydir. Köylüler bunları Polatlı pazarında görürlerdi. Araba köye yaklaşınca anladım. Bu, bir asker arabasıydı. Sarı Çavuş hemen seğirtti. Araba yüklüydü. Üstünde üç kişi görünüyordu. Atlar cami önünde durdular. Arabadakiler atladılar, selamlaştık. Hemen yükleri çözmeye başladılar.

Sarı Çavuşun bu yüklere dokunmaktan korkuyormuş, eğer onlara dokunursa bir zarar verecekmiş gibi ürkek bir hali vardı. Ama sonra o da işe koyuldu. Önce kara tahtayı indirdiler. Sonra beş büyük pencere, bir çift kanatlı kapı, iki tek kanatlı kapı birer birer arabadan indirildiler. Birbirlerine yaslatarak yere dizdiler. Ayrıca iki masa ile iki sandalye de arabadan alındı. Ortalığa taze çam tahtasının sert, güzel kokusu yayıldı. Gelenlerin başı olan çavuş, bana bir mektup uzattı. Arabanın bir yanından büyükçe bir karton kutu çekerek açtı. İki gemici fenerini masalardan birinin altına dikkatle koydu. Beş kiloluk bir gazyağı tenekesini de ayrıca bir kenara biraktı. Mektup, Polatlı Eğitim Memurundandı:

«Hocam,

Hani Polatlı'ya uğrayıp da çayını içtiğimiz büyük mağazanın sahibi var ya. Gemici fenerleri sana onun hediyesi. Gazyağı tenekesini de kimin yolladığını sorma.

Ama mağaza sahibi seni bekliyor. Sende galiba şeytan tüyü var. Adam sana vurgun. "Hoca dediğin böyle konuşur", diyor. Seni tanıdıktan sonra, onun yanında benim pabucum artık dama atıldı. Nasıl olsa daha çok şeylere ihtiyacın varmış. "Gelsin, ben taksitle de veririm, hocaya kanım kaynadı" diyor. vs.»

Gemici fenerleri ile gazyağını odaya aldık. Fakat o gece fenerleri yakmadım. Gene eski odada kaldım. Çoluk çocuk, kadın erkek birtakım köylülerin ya uzaktan, ya yakından geçer gibi yaparak gelen eşyayı merak ettiklerinin farkındaydım. Sarı Çavuş, postu eşyaların yanına serdi. Hafız, gelen askerlerle meşgul oluyordu. Garnizon kumandanı mektup yazmamıştı. Fakat gelen askerlerin başına tembih etmiş. Selam söylemiş. Gözlerimden öpüyormuş. Beni her zaman bekliyormuş...

Bekle bakalım Albay'ım, eğer ben seni bu davetine pişman ettirmezsem?..

*
**

Ertesi gün askerler işe giriştiler. Bu sefer malzemeyi oraya buraya taşırken köyün hemen bütün çocukları bize yardım ettiler. Kapılar, pencereler yerlerine takıldıkça, mektebin görünüşü değişiyordu. Gün baktarken iş tamamlandı. Akşama doğru Muhtar'la İsfendiyar iş dönüşü geldiler. İsfendiyar'ın yüzünde belli etmek istemediği bir sevincin izleri vardı. Muhtar takıldı:

— *Hoca, galiba senin niyetin kötü. Keltepe'ye yerleşmek istiyorsun? Bu İsfendiyar dedikleri de ben yayladayken tutmuş burada bir şeyler yapmış. Ama nafile. Buranın havası sana yaramaz efendi...*

— *Zararı yok Muhtar Ağa. Hele mektebe bir şeyler yapalım da hiç olmazsa içine davarı koyunca hayvan üşümez.*

Gülüştük. Akşam, askerleri de düşünmüş olacaklar ki, cami altına Muhtar'ın evinden, üstünde bütün bir tavuk olan bir lenger bulgur pilavı gönderdiler. Bir bakraç da yoğurt. Sarı Çavuş gözlerine inanamıyordu:

— *Bu işte bir oyun var efendi. Muhtar'ın evinden zırnık çıktığını gören olmadı bugüne kadar. Domuzun bir oyunu var. Bak görürsün...*

Ertesi sabah askerler dönerken, hem Garnizon Kumandanına, hem Eğitim Memuruna birer mektup yolladım. O gün mektebe taşındım. Bir yerden uydurduğumuz bir ahır kapısının altını taşla kerpiçle besleyerek bir kerevet kurduk. Sonra yatakları serdik. Bizimkinin, Ankara'dan gelirken bana hazırladığı dengin içinden kilimler, basma perdeler, hatta bir de duvar halısı çıktı. Masalardan birine bir örtü yakıştırdık. Odanın ortasına yerleştirdik. Yanma sandalyeler de konunca, odaya ılık, temiz bir görünüş geldi. Başka bir hava yayıldı.

Gece olunca iki gemici fenerini birden yaktım. Birini dershane-deki masanın üstüne bıraktım. Birini benim odaya yerleştirdim. Sonra avluya çıktım. Mektepten biraz uzaklaşınca geriye döndüm. Oracıkta

bir taşa iliştim. Mektebe baktım. Mektep ıslık ıslık. Pencerelerden zayıf, fakat tatlı, sıcak ışık huzmeleri taşıyordu. Mektebin kiremitli bir çatısı yoktu. Bina henüz beyaz badanalı da değildi. Ama hafif ay ışığı altında muntazam yapısı, sert köşeleriyle güzel ve rahatlık verici bir görünüşteydi. Gerçi dershanede ışık yanıyordu ama, aslında ne sıra, ne de çocukları oturtacağım bir hasır parçası vardı. Hatta öğrencilerim olacak mıydı, o bile belli değildi. Ama ne var ki bu toprak dam, artık her tarafından davar gübreleri taşan, camsız, çerçevesiz bir harabe olmaktan çıkmıştı. Kim bilir, belki bir gün gelir, bu toprak damın kapısından, şen, yaramaz bir yumurcak kalabalığının taştığını da görürdüm. Evet, niçin olmasın?

İliştığım kayadan kalkıp mektebe yönelirken, bu düşüncelerin altında ağlamaklı olmuştum. Kendimi tuttum. Odama girdim. Kapımı kapadım. Sandalyeye oturdum. Masamın başına geçtim. Çantamdan kâğıtlarımı, defterlerimi çıkararak masanın üzerine yaydım. Yerde gıcır gıcır temizlenmiş tahta döşemeler, pencerelerde henüz ütü yerleri belli basma perdeler, bir köşede üzeri bej renkli battaniye ile örtülü temiz yatağım, arkasında bir duvar halısı ve odaya yayılan taze toprak kokusu. Burası benim odamdı. İşte o zaman kendimi Beylikköprü'deki Pahaların, Karpatlardaki dağ hanlarını andıran odalarından daha anlamlı, daha dinlendirici bir dam altında duydum. Eşime ve Ankara'daki Eğitim Müdürüne ilk mektuplarımı o akşam yazdım.

*
**

Polatlı pazarı günü gene kasabaya indim. Polatlı'dan bana gemici fenerlerini gönderen tüccarın adı Süleyman Hesapsız'dı. Dükkânına girdiğim zaman, beni uzaklardan gelen eski bir dostuymuşum gibi sevinçle karşıladı. Yazıhanesine oturttu. Çay ikram etti. Bir taraftan da hemen alışverişe daldık. Önce bir kazma, bir kürek, bir de tırmık ayırttım. Bunlara birer sap uydurduk. Hemen paralarını ödedim. Sonra o, pek de bana sormadan seçtiği eşyayı bir köşeye yığmaya başladı. Fitilli bir gaz ocağı, çaydanlık, alüminyum bir tencere, bardaklar, tabaklar. Sonra fasulye ,pirinç, mercimek paketleri, tuz, sabun gibi şeyler. Ama iş bunlarla da bitmedi. Çıraklarından birini bir yere gönderdi. Bir yerden musluklu bir el yıkama tenekesi getirtti. Leğeni, ib-

riği, takunyaları tamamladı. Daha neler koydu, borcum ne oldu, bilmiyordum. Mağazanın bir tarafından da üç paket sigara ile bir paket kibrit getirdi:

— *Bunları benim hesabıma misafirlerine ikram edersin. Bugünlük bu kadar yeter. Nasıl olsa bu kapıyı daha çok aşındıracağız.*

Sonra kocaman bir defter açtı. Boş bir sayfa seçti. Başına adımı yazdı. Bir «Bismillâh» çekerek hesabımı geçirmeye başladı. Ben takıldım:

— *Yaz bakalım bildiğin kadar. Eğer beni bir daha koyduğun yerde bulursan...*

Polatlı pazarında ilk rastladığım Keltepelie tembih ettim: Mağazaya uğrayacak, eşyaları kağnısına alacak, köye götürecekti. Sonra ben Polatlı'nın çarşılarına daldım. Eğitim Memurunu bulduğum zaman vakit artık ilerlemişti. Daireden çıktık. Eve gittik. Akşam yemeğinden sonra da askeri gazinoya gidecektik.

Biz gazinoya girerken Garnizon Kumandanı gene bir masanın başında, bir halkanın içindeydi. Gene anlatıyordu. Sere serpe gülüyor, bağılıyor, kollarıyla birtakım işaretler yaparak etrafındakileri güldürüyordu. Beni karşıdan görünce yerinden fırladı:

— *Ah başımın belası gene geldi,*

diye bağırdı. Yanıma koştu. İki kollarını açarak beni kucakladı. Sanki kırk yıllık dostmuşuz, sanki uzun yıllardan sonra yeni buluşuyormuşuz gibi öpüştük. Sanıyorum ki, bu babacan Albay'la benim aramda, belki de aynı hamurdan yoğrulmuş olmanın verdiği bir kardeş yakınlığı vardı. O gece askeri garnizonda Albay'ın halkası, her gecekinden her halde biraz daha geç dağıldı.

Polatlı'da aşındırmadığım kapı kalmadı. Kaymakam iyi bir inandı. Ama yolcuydu. Başka bir yere tayinini haber almıştı. Evvelce İstasyon bahçesinde tanıdığım yaşlıca Özel İdare Memuruyla iyi kaynaştık. Yanında belki bir saat kaldım. Hem de sanki onun işlerini teftişe gelmişim gibi her şeyi didikledim. Toprak Mahsulleri Ofisi'nin bürolarını, silolarını, sanki ben buraya usta tayin ediliyormuşum gibi karış karış inceledim. Hatta bir aralık oradakilerden biri:

— *Çoktan beri mi Ofis'te çalışırsınız, nerelerde bulundunuz?*

diye sordu.

Oradan çıkınca Tarım Memuru'nun odasına dayandım. Ama tarımcı bana biraz yavan göründü. Onun gözü merkezdeydi. İnsan suyun başında bulunmalıymış. Bu sapa yerlerde gözden irak olunca küflenip kalınırmış... Halbuki Polatlı, memleketin en önemli tarım alanlarından biriydi.

Polatlı'da daha neler yaptım, nerelere daldım çıktım bilmiyorum. Ama bizim Ekmeksizköy'e ancak üç gün sonra dönebildim.

Köye döndüğüm zaman yeni bir sürprizle karşılaştım: Sıtmabükü bataklığı boyunca ilerleyip, köyün ilk görüldüğü dönemeci dönünce, köyde bir değişiklik farkettilim. Bizim köyün kara toprak damları arasında beyaz badanalı bir bina peyda olmuştu. Bu bina bizim mektepti. Gözlerimi açtım. Atın adımlarını hızlandırdım. Ama bu sefer ortalarda beni karşılayan kimse görünmüyordu. Ne Nafız, ne Sarı Çavuş, ne de Sığırtmaç ortalardaıydı. Ne vakit geleceğimi tabii bilemezlerdi ama, ben görününce karşımda bunların belirmelerine artık alışmıştım.

Köy, bilinen akşam halindeydi. Herkes son işleriyle meşguldü. Köye girince atımı mektebe yönelttilim. Gördüğüm bir rüya, bir serap olmasın diyordum. Mektebin önüne varınca attan atlardım. Karşımdaki bir gerçektir. Mektep binası tertemiz, pırıl pırıl badalanmıştı. Keltepe'nin ortasında beliren bu beyaz, yüzü gülen mektep binasıyla Keltepe'nin de kasveti biraz dağılmış gibiydi.

Önce dershane kapısını açtım. Taze kirecin hem yakıcı, hem ferahlatıcı kokusuyla karşılaştım. Havadaki bu kokuyu doya doya içime çektilim. Odam da tertemizdi. Badanalı, yıkanmış, eşyalarım yeniden tertiplenmişti. Polatlı'dan gönderdiğim şeyler yerli yerine yerleştirilmişti. İşte Sarı Çavuş, tam bu sırada göründü. Üzerinde ürkek, kararsız bir utangaçlık vardı. Biraz dikkatli bakınca gülmekten kendimi alamadım. Çavuş'un üstü başı, kaşı kirpiği, saçı sakalı kireç lekeleri içindeydi. Bozulmamış bir çocukluk kalıntısı taşıyan bu dost, bu her zaman telaşlı ihtiyarın, hem gülünecek, hem acı-nacak bir hali vardı:

— *Bu senin deli Hafız tüm badanacıymış yahu! O gün sen gidince bizi buraya kovaladı. Akşamdan adamlar bulunmuş, köyün çakallarını da peşine takmış. Çoluğu çocuğu yığdı. Bizi işe bir koştu ki efendi, Allah inandırınsın anamdan emdiğim burnumdan geldi. Be domuz Hafız, be imansız Hafız, bizi de Allah yarattı yahu. Ben bu işte bir daha yokum efendi, ne haliniz varsa görün...*

Sarı Çavuş hâlâ söyleniyordu. Ama belliydi ki hizmetinden memnundu. Sevincinden gözlerinin içi parlıyordu. Kendi kendini övmek, bana da övdürmek istiyordu. Kendini adamlar içinde adam saydırmak, kendini önemli görmek, önemli işlere karışmış görmek. Sarı Çavuş demek bu demektir. Bunlar onun kusurları olamazdı. Bunlar kendini bir şeylere vermek, birtakım insanlara bağlanmak isteyen, harcanmış bir adamın samimi özlemleriydi.

Ellerimi önce Sarı Çavuş'un omuzlarına koydum. Sonra bir elimle onun keçi sakalını yakaladım. Okşadım. Konuşmaya başladım. Ben konuştuğça, güldükçe onun da gözlerinin içi gülüyordu. Sıska vücudu, kısa boyu ile dikilebildiği kadar dikildi. Üzerine önemli, faydalı ve başarılı bir insanın gururu geldi. Biraz daha konuşsam, her zaman telaşlı, her zaman hiddetli ama, o kadar da çocuksu gözlerinden galiba yaşlar gelecekti:

— *Sen burada olmasan Çavuş, ben bu köyde kalır mıyını? Sen bu köyün direğisin Çavuş... Sen benim en eski arkadaşımın kardeşim...*

Sarı Çavuş birden gözlerini benden çevirdi, döndü, fırladı. Her hulde Hafız'ı aramaya gidiyordu. O koşarken arkasından uzun uzun baktım. Kendi kendime mırıldandım:

— *Bu dünyada herkesin bir benliği, bir kişiliği vardır. Herkes bir işe yaramak ister. Herkes bir işe yarar. Eğer bir insan kendini küçük, faydasız görüyorsa, bu helki de onun suçu değildir. O da bir iş yapmak, o da bir şey başarmanın gururunu duymak istemez mi?*

Hafız sessizce kapıdan girdi. Hiç bir şey söylemedi. Yüzüne, gözlerine baktım. O da gözlerini benden kaçırdı. Ortalıkta bir kusur var mı gibi, öteye beriye göz gezdirir gibi yaptı:

— İsfendiyar'ın ev sahibi, iş mayna olunca gene kızları, gelinleri buraya saldırdı. Yaman kocakarı. Hani hocam sen bekar olsan, o da muşmula suratlı olmasa, bu hatun sana tutkun derim.

Bizim deli Hafız'ın yanaklarını da hafifçe okşadım. Bir çocuk gibi büzüldü, sessizce çekildi, gitti ve gördüğü hizmetten hiç bahsetmedi.

*
**

O gece yemekten sonra hepimiz İsfendiyar'ın evine gittik. Bu benim köy içinde, imamın evinden başka gittiğim ilk misafirlikti. Muhtar oradaydı. İhtiyar heyeti oradaydı. Oda tıklım tıklım doluydu. Bu Keltepeliler beni ilk defa o gece aralarına kabul ediyorlar gibiydi.

İlk defa mektepten konuştuk. Muhtar, narayı basıyordu:

— *Sen bu köyün çocuklarını toplayamazsın ya efendi, bakalım nice olacak? Başımıza dert açtın hoca. Durdan duraktan da anlamıyorsun. Ters adamsın. Yahu, eski köye yeni âdet ne gerek... Ben bu işlerin sonunun nerelere varacağını bilirim, efendi. Sen, işi azıtırsın. Mektepti, medreseydi derken, yarın Müfettiş der gelir. Kaymakam der gelir, Vali der damlar. İşin yoksa dert anlat gayri...*

Sonra yerinde doğrulur gibi yaptı, gerildi, gürlledi:

— *Allahını seversen efendi, vazgeç sen bu işten. Boşla yakamızı. Keltepeinin başına dert açma. Hem sen, bu köyü bırakıp gitmek için ne istersen söyle. Konu komşu denkleştirip verelim. Çek elini bizim yakamızdan yahu!..*

Muhtar gürledikçe odadakiler kahkahaları basıyorlardı. Bana öyle geliyordu ki, bu köyde kim bilir ne zamandan beri böyle kahkahayla gülünmemiştir. Hayır, bu Keltepe'de, bu Ekmeksizköy'de böyle gülünemezdi. Bana öyle gelmişti ki, bu köyün insanları gülmezler. Hatta gülmeyi unutmuş değil, zaten bilmezler.

İşte ilk defa orada ve o gece Keltepe'yle ben, birbirimize kaynaştık. Bir köyün bir yabancı kabul edişi büyük bir şeydir. Etrafındaki insanları birer birer, uzun uzun süzdüm. Ömürlerinin nice nice

yıllarını Rumeli'den Garp Trablus'una, Arap Körfezi'ne kadar, kağ-şamış bir imparatorluğun tozlu yollarında, hastalıklar, isyanlar, harp-ler içinde çürütmüş şu yetmişlik Kurban Dayı, şu ayağının birisi bil-mem hangi cephede bir süngü yarasıyla kaskatı kesilmiş Peltek Os-man, şu gözlerinin içi bu yaşında bile yıldızlar gibi parlayan Satılmış Ağa, sonra bütün diğerleri, ihtiyarlarıyla, gençleriyle, gözlerimde hep-si de anlamlı, hepsi de değerli insanlar halini aldılar. Hepsinin yü-zünde harcanmışlığın, terkedilmişliğin mihneti yanında, zalim, sert ve tükenmiş bir toprakla gece-gündüz haşır neşir olmanın soy er-kekliği vardı. Sahte olan, bozulmuş olan, başkalarının sırtından geçi-nen bizdik. Bütün ömrümüz onları oyalamak, onları aldatmakla geç-miştii. Yüzyıllar ve yüzyıllarca onlara ne vermiştik ki?

İlk defa orada ve o gece onların köklülüğünü, özgürlüğünü, gu-rurunu ve bizim yenilgimizi anladım. Biz, çiğnediğimiz, ama tanı-madığımız bir insan temeli üstüne tünemiş yarasalardık. Onlar ise temeldi ve bizim bu temele karşı bazı görevlerimiz olsa gerekti.

Eğer bu insanları bu kılıksız hallerinden kurtarırsan, eğer yüz-lerini güleç tutar, onları birtakım ümitlerle hayata bağlarsan; eğer bu Sıtmabükü bir gün altın başaklı tarlalar, bostanlar, yoncalıklar, bahçelerle donanırsa; ambarlar dolu, evler şenlik olursa, bu cemaat her zaman bu geceki gibi gülebilir. Bak, hepsi de şakalar, cinaslar, esprilerle konuşmasını biliyorlar. Meselleri, hikâyeleri ve kim bilir kaç yüzyılın zekâ kristalleri olan atasözlerini ne güzel kullanıyorlar. Hayır, galiba ben aldandım. Bu köyde ölmüş bir çamur yığını değil, soy bir maya var. Soy bir mayadan yoğrulmuş, uyandırılmaya muh-taç bir insan hazinesi var. Burada ben, açlığa, çoraklığa bataklığa, sa-hipsizliğe rağmen toprağını bırakmayan, ona yapışan, yenilen, fakat geri çekilmeyen bir savaç cephesindeyim.

Köylülerimin her birini bir daha süzdüm: İsfendiyar, sanki bir hükümdardı. Soydan gelen bir büyüklükle tahtına kurulmuş, vakarlı, saygıdeğer bir insandı. Muhtarı, tarih içindeki akıncı kumandanlara benzettim. Hem iradeli, hem yumuşak bir idare adamı. Sonra birer birer hepsi?.. Mesela şu Sarı Çavuş? Şu Sarı Çavuş ki, Yunan muha-rebesinde Etem Paşanın, Seferberlik'te Enver Paşanın bayraktarlık-ını yapmamış olabilir. Ama bunları düşünmesi, özlemesi, benimse-mesi, kendisine, üstün, yönetici vasıflar yakıştırmaması, içten gelen bir

büyüklik özleminin tepkileri değil midir? Evet, ben artık bu köyün adamıyım. Onlardan biriyim ve kaderimi onlarla paylaşmalıydım.

*
**

KÖYÜN DİRLİĞİNE EL ATMADAN

Mektebin açılması hazırlığına koyulduk. Hafız'a:

— *Eğer okutacak çocuk bulursak, mektebe gelirken her biri kendi çul, hasır parçasını getirir. Onları yerlere oturturuz. Ben de derslere başlarım.*

diyordum.

Ama önce, köyde bir sayım yapmayı düşündük. Hafız'la ben, köyün evlerini birer birer dolaşacaktık. Bu sayıma girişirken, işimizi biraz geniş tutalım, dedik. Yalnız okuma yaşındaki çocukları yazmaktansa, köyün nüfusunu da derlemeye karar verdik. Kâğıtlar cetveller, fişler hazırladık. Köyün şekilsiz dağılışı içinde şöyle böyle sokaklar, semtler işaretledik. Sokaklara, evlere kendimizce numaralar verdik. Her ailenin bir fişi olacaktı. Bu fişlerde aile reisi, kadın, erkek kişiler, çocuklar, hatta evin hayvanları için de sütunlar ayıracaktık. Sonra ne oldu-olacak, şu sıtmalıları, hastaları da işareylevelim. dedik. Hazırladığımız tamam olduğu zaman, ortaya bir küçük arşivi dolduracak malzeme yığıldı.

Her iş bitince sayım gününü tayin ettik. İş, Muhtar'ı kandırma-ya kalmıştı. O gün onu da yanımıza alacaktık. Sarı Çavuş'u öne katacak, biz Muhtar'ın arkasından kapı kapı dolaşacaktık. Ama evdeki hesap çarşıya uymadı. Tam günü gelince öğrendik ki Muhtar, Sivrihisar taraflarına gitmiş. İsfendiyar da Polatlı'daymış. O zaman İmam'ın koştuk. O, bize bir akıl öğretebilirdi. Hoca'yı her zamanki köşesinde bulduk. Bizi görünce yüzü güldü. Ben sayımdan laf açmadan, o daha önce davrandı:

— *Köyü yazacakmışsın, yaz. Millet uysaldır. Direnmez. Ne sorsan cevap verir. Zaten hepsi meydanda. Ama bu gidişle yakında yazacak bir şey de kalmaz. Toprak kayar, mera tükenir, sular kurur. Allah yağışı da kısıyor. Keltepe bunaldı oğul,*

Keltepe'nin sonu göründü. Ne insanı insana benzer, ne sığına, davarına mahluk denir.

Son sözlerini söylerken Hoca birden değişti. Yerinden doğruldu: Yüzüne kan bastı. Gözleri parladı. Başını heybetle yukarıya kaldırdı, gürlledi:

— *Köyü yazarsın. Mektebi de açarsın. Ama sen bana bak, efendi: Köyün dirliğine el atmadıkça, Keltepe'ye mektep değil ya, darülfünun açsan nafile. Sen köyün dirliğine el at oğlum, köyün dirliğine bak...*

*
**

Hoca'nın evinden çıkarken onun sözleri kulaklarımda uğulduyordu. Evet, köyün dirliği düzelmedikçe, köyün geçimi nizama konulmadıkça, köyde istersen darülfünun (üniversite) aç, ne çıkar?.. Doğru. Toprak kısırlaşırsa, seller, rüzgârlar bereketli toprağı süpürüp, yamaçlar kıraçlaşıp, özler çoraklaştıkça, dereler yatağını kaybedip Sıtmabükü halkın iliğini kuruttukça, davar ağılını ya mektep haline koymuşuz, ya okul haline getirmişiz ne çıkar? Köklü bir köy topluluğu demektir. Sağlam bir yaşayış beraberliği, yurt ve gelenek beraberliği demektir. Ama, aynı zamanda doğaya, çevre koşullarına karşı bir savaş ve köy toplumunun bu savaşta bir kader birliği demektir. Bir gün gelip doğa bu savaşta köyü yenerse, köy bitmiş demektir. Tabiatı yenmek için ise, tabiatın kanunlarına hâkim olmak lâzım. İnsanoğlunun hürriyeti, yani en büyük zaferi bu değil mi? Ama bu savaş yalnız köyün gücüyle de olmaz ki...

Ben bir taraftan bunları düşünürken, bir taraftan da köye daldık. İmam, bizim yanımıza Satılmış Ağa'yı katmıştı. Sarı Çavuş önde, sanki fethedilmiş bir kaleye herkesten ileri giren acar bir sipahi gibi, hodur boyu dimdik, keçi sakalı havada, sopasını kapılara, duvarlara vurarak milleti çağırıyordu. Onun ardından Satılmış Ağa yürüyordu. Biraz çökük, biraz kamburca, ama o da sanki askerlikteki bir tabur muayenesine takımını hazırlar gibi, çevik, canlı kendini bu işe vermişti. Hafız'la ben, hemen işe giriştik. Her evin kapısında, avlusunda ev halkı ister istemez toplanıyordu. Erkekler biraz isteksizdiler. Ama kadınlar işi hiç yadırgamıyorlardı. Suallere sere serpe cevaplar veriyor-

lardı. Kızlar, gelinler de hemen her evde bize ayran, su ikram etmek telaşındaydılar.

Her evden ayrıldıkça, etrafımızdaki çocuk kalabalığı biraz daha artıyordu. Başka evlere, başka semtlere yöneliyordu. Köy hareketli bir hal almıştı. Mevsim ilerlemiş, yaylacılar da köye inmiş oldukları için, herkesi evlerinde bulabildik. Davarlar, sığırlar, köy köpekleri, çoluk çocuk kalabalığı arasında son durağımız, gene İmam'ın evi oldu. O, bunun böyle olacağını sezmiş olacak ki, daha biz eve girerken saçta pişirilen böreğin kokusunu aldık. Sivrihisar'dan dönen Muhtar'ı da orada bulduk. Sini, yere serilen sofraya bezinin ortasına konulunca İmam da sedirden sofraya başına süzülürdü. Arkasını yastıklar, minderlerle besledik. İmam'ın bütün bu olan bitenlere sevinen bir hali vardı. Gözleri ıslık ıslık. Yıllar yılı hareketsizlik, her günün birbirine benzeyişi onu da bezdirmiş olacaktı. Boyuna Muhtar'a takılıyordu:

— *Muhtar Ağa. bu Con Tiirkler bize daha çok oyunlar edecekler. Şimdilik adımız, esamemiz deftere geçti. Ardından bakalım ne marifetler gelecek?..*

Muhtar gülüyordu:

— *En çok bizim avratlara şaştım Hoca. Düğün derneği iinlenirler gibi yığılmışlar öğretmenin başına. hani yahu şehirliliyi görünce saklanacak sıçan deliği aradınız a yosmalar!..*

— *Sen onların hamuruna bak Muhtar Ağa. Aslını arasan, Türkmende kaç-göç yoktur. Evin efendisi kadındır. Erkeğin hükmü, savaşa, kıra, davara geçer...*

O gece bizim odada kâğıtları, fişleri eledik. Hesaplar çıkardık. Cetveller yaptık. Köyde 54 evde 295 nüfus yaşıyordu. Bu rakam beni şaşırttı. Böyle sıtmalı bir köyde bu nüfus kabarık sayılırdı. Bu evlerde 7 yaşla 12 yaş arasında 81 çocuk bulduk. Ama rakamların dükkümü ilerleyince gördük ki, evlerde aileler iç içedir. Damatlar, gelinler bir arada yaşıyorlar. Yani, evler açılmıyor. Ev kalabalıklığı bundandı. Evlenmelerde yeni evler açılmamasını Hafız şöyle aydınlatmaya çalıştı:

— *Topraklar çok. Ama işe yarar toprak az. Davarın, sığı-
rın da parçalanmaya tahammülü yok. Aileler çoğalıyor ama,
nüfus artmıyor olacak. Bu köyde çocukken ölenlerin haddi he-
sabı yoktur.*

Evet, bizim cetvellere göre de evlilik gruplarına düşen çocuk sa-
yısı normalin altındaydı. Demek, doğumlar çok, ama çocuk ölümü
fazlaydı. Bunun nedeni, belki sıtmaydı. Demek ki bizim Ekmeksiz-
köy, üremiyor, artmıyordu. Sonra bir sıra hesaplar daha çıkardık.
Köyde sıtma görmemiş kimse yoktu. Ama renkler pek bozuk sayıl-
mazdı. Çocuklarda dalak görünmüyordu. Sıtma burada yıl kovalar-
mış. Bazı yıllar millet hep yatağa serilirmiş. Bu yıl sıtma yılı sayıl-
mıyordu. Bunda yayla havasının ayarlayıcı bir düzeni olsa gerek. Bel-
ki de başka bir neden vardı. Ama gene öğrenmiştim ki, köyde sıt-
maya karşı gereği gibi kinin bile kullanılmamaktadır.

İşler bitince, Hafız'la kararımız; mektebi önümüzdeki Polatlı
pazarından sonra hafta başında açmak oldu. Demek ki daha beş gü-
nümüz vardı. Mekteplerin resmen açılmasının henüz günü gelmemiş-
ti ama, biz erken davranalım, bakalım kimleri toplayabileceğiz, di-
ye düşündük.

Ertesi gün bu fişlere, cetvellere biraz daha çekidüzen verdim.
Ondan sonra mektep için bir demirbaş defteri açtım. Yanımdaki boş
bir defterin üzerine «*İlkokul Demirbaş Defteri*» diye yazdım. *Kel-
tepe İlkokulu* yazmaya elim varmadı. Sonra mektebin açılış tarihi ola-
rak kararlaştırdığımız günü işledim. Ondan sonra ilk sayfayı açtım.
İşyanın adı, cinsi, numarası, giriş tarihi, bedeli gibi kayıtları göste-
ren sütunlar çizdim. Eşyaların başına da, Polatlı'dan aldığım kazmayı,
küreği, tırnığı işledim. Hizalarına «*Armağan edilmiştir*» kaydını geç-
tim. Sonra gemici fenerleri, bir kara tahta, bir sehpa, iki masa, iki
«*ındalye*, demirbaş defterinde yer aldı. Bunlar da «*Teberru edilmiş-
tir*» diye işlendi.

Sonra defterin arka tarafından başlayarak, mektebin vaktiyle
nüsül yapılmış olduğu, ne zaman sıvandığı, hangi tarihte badalandığı,
küpuların, pencerelerin ne vakit, nereden geldiği gibi vukuatı kaydet-
tim. Bu işler bittiği zaman akşamın inmekte olduğunun farkına var-
dım.

Lambamı yaktım. Yemeğimi hazırlamaya geçtim. Bu gece yalnızdım.

İşte o gecenin ertesi günü Keltepe tarihi bir gün yaşadı. Vakit akşama yakındı. Odamdaydım. Önce köyün altındaki bataklık tarafından bir uğultu duyuldu. Köyün üstünden bir talim uçağı geçiyor sandım. Sonra uğultu arttı, yaklaştı. Tam o sırada Sarı Çavuş, yıldırım hızıyla odaya daldı. Olağanüstü haberler veriyordu. Ama iş artık belliydi. Duyulan uğultu bir motorlu vasıta sesiydi. Polatlı'daki babacan Albay aklıma geldi. Galiba bize bir baskın yapıyor diye düşündüm. Dışarıya çıktık. Cami önünden mektebe doğru bir kamyon ilerliyordu. Köyün bütün mahlukatı ayaklanmıştı. Çoluk çocuk her taraftan bize doğru koşuyorlardı. Köyün o mıymıntı köpekleri bile birer arslan kesilmişlerdi. Kamyona doğru saldırıyorlardı. Kamyon tekerleklerinin kaldırdığı toz duman, havayı dolduran motor, klakson gürültüleri arasında çoluk çocuk, irili ufaklı köy köpekleri, itişe kıkışa geldiler. Kamyon, mektebin kapısında durdu.

Sonradan öğrendim ki bu kamyon, Keltepe'ye giren ilk motorlu vasıta. Zaten bizim köye varan o kötü yollardan bu kamyonun nasıl geçtiği de şaşılacak şeydi. Kamyon, mektebin önünde durunca şoför yerinden bir delikanlı atladı. Selamlaştık. Bana bir zarf uzattı. Zarfı görünce işi anladım. Mektup, Ankara'daki Maarif Müdürlüğü'nden geliyordu. Benim ona nice günler önce yazdığım mektubun cevabı olacaktı. Zarfı açmadan cebime koydum.

Şoför muavini kamyonun üstüne sıçramıştı. Kamyon yüklüydü. Birtakım ipler çözüldü. Kamyonun yükü mektep sıralarıydı. Görünüşüne göre, pek birbirini tutmayan, fakat benim rüyalarımı süsleyen mektep sıraları. Ankara'da yeni mektepler açılınca, yeni sıralar, masalar ısmarlandığını, eskilerin şuraya buraya dağıtıldığını, ya da bir yerlere istif edildiğini bilirdim. Maarif Müdürü'ne yazdığım mektupta, bundan da bahsetmiştim. Bir kolayını bulursa. En döküntülerinden de olsa bana bir şeyler yollamasını rica etmiştim. Demek ki bir çaresi bulunmuş, benim, pek de kendimi kaptırmamaya çalıştığım rüyalarım artık gerçek olmuştu.

Sıraların içeriye alınışı, sıraya dizilişi herkesi heyecanlandırdı.

Herkes sıralara dokunmak için yarışlıyordu. Hele Sarı Çavuş, küçükleri bu kutsal eşyaya zarar vermemeleri için sağa sola kovalarken, birliğine nizam veren bir kumandan edasıyla etrafa emirler savuruyordu. Başı yukarda, bu önemli işlerden ancak kendisinin anladığını belirten bir gayretle dönüp dolaşıyordu.

Kamyondan 24 sıra çıkmıştı. Bunlarda, ikişer üçer, hatta sıkı sıkınca dörder çocuk oturtabilirdim. Sonra raflı bir dolapla küçük bir etajer indirildi. En son olarak şoför, dikkatle sarılmış sarmalanmış uzunca bir kutuyu kucağında taşıyarak bana teslim etti. Bunu her iş bittikten sonra açtım. İçlerinden bir güneş sistemi çıktı. Bazı mekteplerde bulunan ve ortada güneşi temsil eden küçük bir petrol lambası etrafında, gezegenlerin ve uyduların hareketlerini canlandıran eski bir güneş sistemi...

Şirin bir dersanemiz oldu. Sıraları üç dizi üzerinden arka arkaya sekizer sıra olarak yerleştirdik. Raflı dolabı bir köşeye çapraz koyduk, üzerine de güneş sistemini oturttuk. Etajeri odama aldım. Polatlı'dan gelen masalardan biri, öğretmen masası oldu. Arkasına sandalyesi konuldu. Kara tahtayı sehпасının üstünde onun sağma koyduk. Altındaki olukluğa, Polatlı'dan aldığım beyaz tebeşirlerden koydum. Bir silgimiz eksikti ama, bir şey uydururduk. Sonra sıra sınıfı süslemeye geldi. Ankara'dan getirdiğim büyük bir Türkiye haritasını kapıdan girince karşı duvara astık. İki tarafına birer resim uydurdum. Bir derginin orta sayfasından alınmış iki resim. Biri denizi gösteriyordu. Denizde yelkenli bir gemi yüzüyordu. Öbüründe kadın erkek birtakım insanlar, merdivenler sehpa larla sıra sıra elma ağaçlarına tırmanmışlar, kovalar, sepetler, sandıklarla öbek öbek kırmızı elmalar topluyorlardı. Dünyanın başka yerlerinden, dünyanın başka görünüşleri... Bunları Keltepe çocukları rüyalarında bile göremezlerdi. Sonra gene resimli bir derginin orta sayfasından alınmış renkli bir Atatürk resmini de öğretmen masasının arkasındaki duvara ilıstırince işler tamam oldu.

Samanpazarlı Hafız bu hazırlıklarda kan ter içinde çalıştı. Sarı Çavuş'u da koşturdu durdu. Süpürmeler, silmeler, toz almalar. Sonra da üçümüz dershanenin kapısı yanına dizilip eserimize bakınca, ne-

dense sessizleştik. Daha dün denilecek günlerde davar sesleri veren, gübre kokuları yayılan bu toprak damın altında şimdi temiz bir tapınak kutsallığı vardı. Yarın bu damın altından, eski davar sesleri yerine, her birinin neler vaat ettiği bilinmeyen ve eğer bir usta eli ile işlenmezlerse, derelerdeki molozlar gibi şekilsiz kalacak olan, kız, erkek insanoğullarının, şen, şakrak cıvıltıları duyulacaktı.

Kalenin bir burcunu fethettik denebilirdi. Şimdi iş asıl bedenlerdeydi. Çarpışma bedenlerde olacaktı.

*
**

TARİH ÖNCESİNDEN ÇIKIŞ

Mektebin açıldığı günü hiç unutmuyacağım. Bir gün önceden Sarı Çavuş akşam vakti köyü ev ev dolaştı. 7 yaştan 11 yaşına kadar kız-erkek çocukların filan sabah mektebe gönderileceklerini, kendi tabirine göre emretti. Hafız'la ben bu emrin yerine getirileceğinden oldukça şüpheliydik.

Günü, vakti gelince Hafız'la mektebin önüne çıktık. Bahçe duvarı olmadığı için, etraf açıklıktı. İleride bir yerde beş on çocuk kümelenmiş bize bakıyorlardı. Hiç birinde mektebe yaklaşmak cesareti yok gibiydi. Biz yerimizde oyalanıyor, onlara seslenmiyorduk. Sarı Çavuş'u da bir bahane bulup içeride meşgul ediyordum. Yoksa ona bıraksam:

— *Bre yozlar, bre yabancılar,*

diye sopasını kapınca üstlerine çullanırdı. Eline ne kadarını geçirebilirse ağıla koyun tıkar gibi getirir, mektebe sokardı. Biraz vakit geçince etrafta görünen, şurada burada kümelenen çocukların sayısı daha da arttı. Onlarla birbirlerimize karşıdan bakışıyorduk. Kendi aramızda da Hafız'la şakalaşıyor, gülüşüyorduk. Tam o sıralarda en yakın çocuk grubunda bir kıvılcık oldu. Ufak tefek, yerden bitme bir yaratık, bize doğru ilerledi. On yaşlarında bir kız çocuğuydu. Narin vücuduna sıkıca sarılmış uzun entarisi içinde yürümekten ziyade seker gibi, sıçrar gibi bir adım atışı vardı. Önümüze gelince durdu. Güler yüzlü, hoş, rahatlık veren bir hali vardı. Çipil gözleri ısl ısl ışıdı. Başı yukardaydı. Gülerek bize bakıyordu. İncecik vücudu-

nu saran, topraklarına kadar inen alacalı entarisini belinden ince bir şalla sarmışlardı. Eski kamyon lastiklerinden yapılmış hantal ayak-kabıları içinde benekli yün çorapları ile küçücük ayakları görünüyordu. Sımsıkı sarılan başörtüsünün çevrelediği yüzü, uzunca, zayıf, fakat bir bahar çiçeği kadar tazeydi.

Ellerini göğsüne birleştirmişti. Koltuğunun altına yırtık, yıpranmış bir şeyler sıkıştırmışlardı. Önce karşılıklı baktık, gülüştük. Sonra sordum:

— *Kız, nedir o koltuğunun altındakiler?*

Yırtık, yıpranmış bir şeyler uzattı. Bu, bir «âmme cüzü»ydü. Her halde Kur'ân dersine bununla gidiyordu. Sonra adını sordum.

— *Celile,*

diye şakıdı. Dayanamadım:

— *Kız, senin adın Semra olsun...*

— *Olsun...*

Semra, benim kız torunumun adıydı. Semra belki Celile'ye pek benzemiyordu. Belki bu kır çiçeği kadar canlı, renkli değildi ama, benim için her şeydi. Bana düşkündü. Ben de Ankara deyince, önce onu düşünürdüm. O günden ve o dakikadan sonra Celile, benim için Semra oldu.

Biz Semra ile oyalanırken sağdan soldan yarı ürkek, yarı atılgan yaklaşan kız, erkek çocuklar etrafımızı sardılar. Buldukları kümelerden bunların önce bir ikisi sökülmüştü. Sonra arkada kalanlar yavaş, ürkek adımlarla halkamıza katıldılar. Daha ilerlerde, yol ağzlarında, dam altlarında hâlâ yerlerinden kıvıldamayan çocuklar da görünüyorlardı. Semra'nın yüzündeki gülümseme, benim yüzümdeki rahatlık etrafımızı saran çocuklara da geçti. Çekingenlikleri yumuşadı. Hele Kur'ân kurslarında bunların başına her halde cehennem yıldıırımlarını yağdıran Samanpazarlı Hafız'ın o sıradaki güler yüzü, şakacı hali onları büsbütün ferahlattı. Çocuklar gittikçe canlanıyorlardı. Sözlere karışıyor, gülüşüyor, seviniyorlardı. Gözlerimi hepsinin üzerlerinde ayrı ayrı gezdiriyordum. Bakışlarım hangi çocuğun üstünde durursa, o hafifçe gülümsüyordu. Artık daha fazla oyalanmadım. Etrafımdaki halkayı bir daha süzdükten sonra, onlara:

— *Haydi çocuklar, mektebe!..*

diye kumandayı bastım. Bir keklik gibi, bir tavşan yavrusu gibi ilk sıçrayan Semra oldu. Seke seke, koş a koş a kapıya vardı. Merdivenleri, sıçrayarak mektebe daldı. Diğer çocuklar itişe kakışa ona yetiştiler. Yanımdaki Hafız'a, haydi sen yürü der gibi bir işaret verdim.

Benim biraz yalnız kalmaya, biraz düşünmeye ihtiyacım vardı. Hayatımın yeni, fakat son çağı başlıyordu.

*
**

Sınıfa girdiğim zaman Hafız, Kur'ân derslerinde olduğu gibi, kızlarla erkekleri ayrı ayrı oturtmak için tedbirler almaya çalışıyordu. Ona hiç karışmıyormuşum gibi davranarak bunu önledim. Çocuklar, karışık olarak sıralara oturdular. Boylarına göre dağıtıyormuş gibi sıralayarak onları karıştırdım. Semra ortada ön sıraya düştü. Sonra öğretmen masasının başında ayakta durarak hepsini bir daha süzdüm. Bu sıtmal köye göre bu çocuklar hiç de sıhatsiz sayılmazlardı. Evlerinde anaları bacıları onların sırtlarına ellerinden geldiği kadar temizce bir şeyler giydirmişlerdi. Yüzleri'de kir içinde denemezdi. Karşımda 28 çocuk vardı.

Artık derse başlayabilirdim. Bizde her başlangıç dersine uzun bir nasihatla girilir. Nasihat, çocuğun aklına sesleniştir. Oysa akıl ölçüleri bu yaşlar için değildir. Bu ölçüler çocukta, eğitim denilen sanatın onlara sunacağı olaylar, onlarda uyuracağı duygularla, çocuk farkına varmadan yavaş yavaş gelişecektir. Bizim Ekmeksizköy okulunda ilk ders nasihatsız başladı.

Çocuklara önce, adlarını, soyadlarını soracağımı söyledim. Ben işaret edince birer birer ayağa kalkacaklardı. Ama, yerlerinden birden ayaklanacaklardı. Başlarını yukarıya kaldıracaklar, hep yüzüme bacaklar, dimdik duracaklardı. Bunları onlara, onların anlayabileceği gibi söyledim. Sonra tekrar hepsini süzdüm. Yüzümdeki güleçliğin onlara da geçtiğini, hepsinin serbest, rahat, tatlı bakışlarla dikkatlerini üstümde topladıklarını görüyordum. Önce Semra'ya işaret ettim:

— *Kalk bakalım ayağa...*

Gene keklik gibi sıçradı. Minicik boyu alçacık sıranın içinde bile kayboluyordu.

— *Söyle bakalım adını?*

Hiç çekinmeden cıvıladı:

— *Benim adım Celile. Benim babam Ankara'da...*

— *Ne yapar baban Ankara'da?*

— *Benim babam Ankara'da top atar...*

İlk kahkahayı koparan Hafız oldu. Ben de dayanamadım, güldüm. Çocuklar da bize katıldılar. Celile hepimizden fazla güldü. Halinden memnundu. Bu ilk dersten çocuklar da her halde şikâyetçi değildiler. Hafız bana sokuldu:

— *Celile'nin babası, Ankara'da asker. Tank alayında şofördür. İzinli geldikçe buradakilere tankı anlatmaya çalışıyor. Celile'yi de her halde Ankara'da, «bom! bom!» toplar atıyorum diye eğlendirmiş olacak. Bu Celile, İsfendiyar Ağa'nın torunu olur.*

Demek bu yavru İsfendiyar'ın torunuydu? Yüz çizgilerinin inceliği, bakışlarındaki soyluluk, demek ki dedesinden, belki de daha eski kuşaklara varan dedelerinden geliyordu. Ama bizim Celile, soyadını bilmiyordu. Hem askerlik yaşında bir gencin bu yaşta bir kızı olmasına da şaşım. Şimdi iş ona önce soyadını öğretmekteydi. Masanın üstündeki sayım fişlerinden İsfendiyarlara ait olanı buldum:

— *Baban gene topları atsın bakalım Ankara'da Şimdi sen hele şu soyadını öğren. Sizin soyadınız Germiyan. Baban Hüseyin Germiyan. Deden İsfendiyar Germiyan. Sen Celile Germiyan'sın. Anladın mı?*

— *Benim adım Celile Germiyan.*

Bütün sınıf gene gülüştük. Sonra sıra başkalarına geldi. Celile'den sonra ayağa kalkan çocuk:

— *Benim adım Satılmış. Ebemin adı...*

diye geveledi. Anlaşıldı. O da soyadını bilmiyordu. Öğrettik:

— *Senin adın Satılmış. Soyadın da Sunguroğlu. Sen Satılmış Sunguroğlu'sun.*

— *Ben Satılmış Sunguroğlu'yum.*

Sevindi. Soyadını belledi. Ondan sonra kalkan kız:

— *Benim adım Gülizar. Hidayet'in bebesiyim.*

diye cıvıladı. Onun da aile fişini bulduk. Öğrettik:

— *Senin adın Gülizar. Soyadın da Alanlı. Söyle bakalım adını, soyadını?*

— *Benim adım Gülizar. Soyadım da Alanlı. Gülizar Alanlı.*

— *Tamam. Bir daha söyle bakalım.*

— *Gülizar Alanlı.*

— *Haydi bakalım çocuklar, şimdi hep birlikte söyleyin. Bu kızın adı ne, soyadı ne?*

Sınıf karmakarışık uğuladı:

— *Gülizar Alanlı...*

Sesler karıştı ama, bu sesler bu çocukların bir arada, beraber çıkardıkları ilk sesler olsa gerekti. Ekmeksizköy'de ilk sesbirliği bana hoş bir heyecan verdi. Artık yalnız sayılamazdım...

Ders böylece ilerledi. Arada soyadlarını bilenler de çıktı. Ben şunu gördüm ki, bu çocuklar sıkılgan, pısrık değildiler. Rahat, güler yüzlü konuşuyorlardı. Başları yukarıda, gözleri canlıydı. Bence çocuğun mektepteki ilk günü, onda ömrü boyunca etkilerini yaşatan bir gündür. Eğer mektep çocuğu ilk günde kazanamazsa, ileride kazanmak için biraz yorulacak demektir. Biz ilk günü kazanmıştık.

Sual-cevaplar sona erince, onlara ilk dersin bittiğini söyledim. Şimdi mektebin önüne çıkacaklar, oynayacaklardı. Sonra Hafız Hoca düdük çalacaktı. Gene sınıfa gireceklerdi. Hem bundan sonra birbirlerini soyadlarıyla çağıracaklardı. Sözlerimi bitirince onları hep birden ayağa kaldırdım. Bunu birkaç defa tekrarlattım. Öyle ki son işaretimde tek bir vücut gibi yaylanıp fırladılar. Bu toplu oturup kalkma benim sevmediğim bir şeydir. İleride işi yumuşatacaktım. Ama şimdi bu dağınık kuzuları kavalın sesinde toplamalıydım. İleride istedikleri gibi sere serpe yayılabilirlerdi.

Hafız'la odama geçerken, onlara, bir daha baktım. Çocuklardan birkaçı koşa koşa evlerine gidiyorlardı. En önde Semra vardı. Mek-

tepte gördüğü harikulade şeyleri, ebesine anlatmaya koşuyor olmalıydı. Odada Sarı Çavuş ocağı hazırlarken hemen atıldı:

— *Ne çıkarsa efendi, gene bizim askerlerden çıkar. Benim çavuşluğumda da acemi neferlere önce adını, sanını, künyesini belletirdik. Bu domuz yavrularına da öyle yaptın. İyi oldu. Ama benim önümde konuşurken gülen kırıtan oldu mu, parçalardım sopayı kafasında. Yarın bu mahlûkat senin başına çıkmazsa iyi...*

Yemekten sonra Hafız düdüğünü öttürdü. Çocuklar sınıfa doldular. Hafız onların başındaydı. Biraz sonra ben sınıfa girince hepsi birden ayağa kalktılar. Hem anlaşıldı ki, öğleden sonra çocukların sayısı üç tane daha artmıştı.

İkinci dersi anlatmayacağım. Çünkü bu iş artık bir teknik sorundur. Bir hocalık sanatıdır. Bu, bir öğretimdir. Bu öğretimde sesler vardır. Sözler vardır. Adına harfler dediğimiz soyut işaretler vardır. Seslerin, sözlerin bu işaretlerle kâğıda dökülmesine yazı derler. Ama çocuklara bunları böyle anlatamazsınız. Öyle yapacaksınız ki, bu sesler, sözler, kendiliğindenmiş gibi ortaya atılacak, sonra harfler belirecektir. Bu kelimeler çocukların bildiği, benimsediği sevdiği anlamları dile getirecektir. Çocukların önünde yazılar âleminin ilk ve sihirli kapıları böyle doğacaktır. İşte o andan başlayacaktır ki, çocuğun kafasında eşyanın, insanların ve anlamların varlığı, adına yazı denilen şekillerle belirecektir.

İnsanoğulları, tarih öncesi dediğimiz yabanilik devrinden uygarlık devrine ancak bu işaretleri bulmakla geçtiler. Şimdi Ekmeksizköy okulunda da çocuk, bu binlerce yıllık yolu birkaç ay içinde aşacaktır. Yazısızlıktan yazarlığa geçecektir. Hem görünüyor ki bunlar, Keltepe köyünün yüzlerce yıllık tarihi içinde belki ilk okur-yazarlar olarak yetişeceklerdir.

Derse girerken bunları düşündüm. Ekmeksizköy'ün mektep damı altında, sanki insan uygarlığının tarihini yeni baştan yaratıyormuşum gibi duygular içindeydim. İlk sesleri, ilk sözleri canlandırır ve sonra tebeşirlikten tebeşiri alıp kara tahtaya ilk işaretleri yazarken kendimde, bu gök kubbe altında yapılabilecek işlerin en anlamlısına el atan bir üstün insan gururu duyuyordum.

Bu saf heyecan pek de yersiz değildir. Çocukların önünde ilk kelimeyi yazan hoca, onların kafalarında yaratılacak yeni bir âlemin ilk temel taşını atan usta gibidir. Bu âlem, insan uygarlığının en etkili, en devamlı zinciri olan yazılar âlemidir. Onların önünde bu yeni âlemin kapısı, sizin kara tahtaya çizdiğiniz işaretlerle açılmaktadır. Onlardan her biri, önlerine açılan bu yoldan nerelere kadar ilerler bilinemez. Ama siz bu işaretleri yazarken, ömrü binlerce yıla varan ve daha nice binlerce yıla varacak olan bu yola yeni bir kuşağın öncülerini elinizle salıyorsunuz demektir.

Gizli Bir Komite

ÜÇ KOMİTEÇİ GİBİ

Ankara'da Eğitim Müdürü benimle konuşmasını kısa kesti:

— *Hocam, sen şimdi git. Ben seni daireler dağıldıktan sonra burada bekliyorum. Şimdilik eski arkadaşlarını da görmene lüzum yok.*

Akşam saat altıyı geçe Müdür'ün odasında buluştuk. Vali Muavini de oradaydı. Aradan geçen birkaç aylık tatilden sonra tekrar buluşan mektep çocukları gibi karşılaştık. Hepimiz sevinçliydik. Hemen bir masanın etrafına oturduk. Ve pek çabuk kendi konumuza geçtik. Öyle ki, az sonra, sanki gizli bir toplantı yapan üç komiteci gibi. Birtakım sorunların içine dalmış gitmiştik.

Keltepe imamının kendilerine naklettiğim sözleri çok hoşlarına gitmişti. Vali Muavini ikide bir:

— *Şu sözleri bir daha tekrarlasana hocam.*

diyordu. Tekrarlıyordum:

«— *Milletin dirliği düzelmedikçe, milletin dirliğine el atmadıkça, sen istersen Keltepe'de okul değil, darülfünun aç, ne çıkar. Sen köyün dirliğine el at oğlum, dirliğine bak...»*

Söz buraya gelince başlarımız önümüze düşüyordu. Dalıp gidiyorduk. Nihayet Vali Muavini sordu:

— *Peki, ne yapalım hocam?.. İş söze gelince biz aydınlar bütün düğümleri çözeriz. Ama gerçeğin karşısında hepimiz bu düğümleri görmemezliğe gelmekten başka ne yapabiliriz ki?*

Gizli komiteyi tehlikeli kararlara sürükleyecek zaman gelmişti. Hemen çantamı açtım. İçinden genişçe bir kâğıt tabakası çıkarıp masanın üstüne serdim. Bu kâğıdın üstüne kabataslak, haritamsı bir şey çizilmişti. Bu taslak üstünde önce Sakarya vadisini gösterdim. Sonra Keltepe'ye çıkan eğri büğrü yollar üzerinde kalemimi yürüttüm. Tam

köye yaklaşınca koca Sıtmabükü bataklığını onların önüne serdim. Sonra Karadere'nin tıkanmış, kaybolmuş yatağını noktaladım. En sonra da Keltepe'nin toprak damları üstüne elimi bastım. Keltepe'yi çeviren sırtlar, Geyikli Yaylası, boğazdaki Frigya mağaraları, Ermiş'in mezarı, hatta Sıtmabükü içinde Üçgözeler'le, eski tapınak kalıntısı, artık meydandaydı:

— İşte, şimdi yapılacak iş önümüzde... Bu Sıtmabükü burada durdukça, Keltepe'de ister okul, ister üniversite açalım, nafîle. Ama biz, bu bataklığı akıtabilirsek sıtma biter, Sıtmabükü kurtulur. Yeniden keklik pınarı olur. En az 1000 dekara varan bereketli bir toprak kazanılır. Bizim Keltepe yalnız onu gereği gibi işlese, Ekmeksizköy olmaktan çıkar, Ekmekliköy olur.

Sonra o kadar da değil. Bu bataklık düzünden Sakarya vadisine kadar dolana dolana inen, hani şu kumlar çakıllarla kaybolmuş vadi de var. Bugün sellerin, molozların keyfine terkolunmuş. Ama yarın?

Önce yerin bir planı çıkarılmalıdır. Sonra şu Karanlıkdere'nin ağzını yarıp, bataklığın da ana kanalı açılmalıdır. Daha sonra da yan kanallar...

Hem bu bataklık yerli değil. Taban toprak yüze yakın. Bataklık sonradan peyda olmuş. Burası eski Keklikpınarı çayırı. Şu Ermiş'in asasını vurup "Kışlığınız bu çimenzar olsun" dediği yer. Hatta belki daha eski bir yerleşme merkezi. Yoksa yerli bir bataklık Üçgözeler gibi billur sular vermez. Türkmen, keklik gibiymiş, bataklığa konmazmış. Hem daha önceleri var. Buraları tarih öncesinden beri insanların uygarlık yatağı. O mağaralar? Ya o işlenmiş mermer taşı? Kim bilir Üçgözeler'in tünseğinin altında nasıl sırlar saklıdır? Bu 4000 yıllık uygarlık yolculuğunun en beceriksiz, en tükenmiş yolcuları biz mi olacağız?

Ben, ilk mektep törenlerinde şiir okuyan bir öğrenci gibi coşmuştum.

Biraksalar, daha kim bilir ne masallar okuyacaktım. Fakat Vali Muavini elini haritaya koydu:

— Anlaşıldı hocam, sen hem dersini almışsın, hem kafana bir şeyler koymuşsun. Eğer her ilkokul hocası köylerden buraya

senin gibi dönerse, Müdür Beyle bana kâğıdı kalemi toplayıp, sığınacak bir barınak aramaktan başka iş kalmayacak. Şimdi işe gelelim...

Geç vakitlere kadar konuştuk. Vakit ilerledi. Evlerimize gidelim, yemeklerimizi yiyelim gibi düşünceler nedense kimsenin aklına gelmedi. Konuşmalarımız bitip de daireden ayrılırken hepimiz, bu odaya kapandığımız andan daha dinçtik. Başlarımız yukarıda, kararlı adımlarla yürüyorduk.

*
**

Ankara'da bana kalan son iki günü, yalnız bizimkilerle geçirdim. Eşim, çocuklar, torunlar, damat, gelin beni sarmışlardı. Yalnız bizim Semra, Keltepe'deki Semra'yı biraz kıskanır gibi oldu. Ama onu da kandırdım. Hem de bizim köy için uydurduğum yalanlara hepsi inanmışlardı: Dereleri, ormanları, çiçekli yamaçlarıyla onların hayalinde Keltepe, bir cennet halinde canlanıyordu. Zaten köyün adını da sakladım. Onlara bizim köyü Keklikpınarı diye adlandırdım. Çocuklarla aramızda köy için bir de şarkı düzmüştük:

«Keklikpınarı, Keklikpınarı,
Çiçekleri kırmızı, kuşları sarı...»

Torunlar bu şarkı ile sıçrayıp duruyorlardı. Bana durmadan sualer soruyorlardı. Öyle ki, anlattıklarım neredeyse ben de inanmaya başladım: Bir Sakarya vadisi vardı ki? Sonra o billur gözeler? Hele o Frigya mağaraları? Yayla yolundaki pınarlar, ahlatlar, yaban gülleri, hele çayırlar, çimenler?.. Yarabbi, meğer ben ne usta bir yalancıymışım...

Köye neredeyse bir deve yükü eşya ile döndüm. Eşim bana kışlık giyecekler hazırlamıştı. Gelinin, damadın hediyeleri de başka. Kışın Keltepe'nin çamuru için bir çift çizme edindim. Sonra Ankaralı Semra'dan Keklikpınarlı Semra'ya bir yığın oyuncak geliyordu. Sarı Çavuş'la Sığırtmaç Musa'ya da birer lastik çizme aldım. Samanpazarlı Hafız'a Samanpazarı'ndan bir şeyler bulayım diye dolaşırken onu Keltepe'ye sürgüne gönderen hancıya da uğradım. Hoş, rahat ve şişman bir hancıydı. Bana:

— *Hafız'a bir sedefli tavla götürürsen her şeyden çok makbule geçer,*

diye takıldı. Ama ben, Hafız'a orta mekteplerde okunan bir tarih, bir de coğrafya kitabı seçtim. Sonra gözüme çarpan başka bir kitabı da sardırdım.

En son hediyem de, Hacı Bayram'a çıkan yoldaki kitapçılardan bizim köyün imamı için bir «Türkçe Kur'ân» almak oldu.

*
**

Beylikköprü'den kiraladığım bir kağınyla köye vardığım zaman hava kararıyordu. Benim ilk defa Keltepe'ye gelişim de bu saatlere rastlamıştı. Ama bu sefer ne oldu, nasıl oldu bilmiyorum, köye girişim bir mesele halini aldı. Önce bizim köyün çocukları geldiğimi nasıl haber aldılarsa, her taraftan koşuştular. Onlara genç, ihtiyar başkaları da katıldı. Sarı Çavuş bu törene geç kalmaktan özür diledi, fakat köyün acele işleriyle de uğraşıyormuş gibi telaşla odaya daldı. Odanın içi düğün evine döndü. Kimi elimi öpüyor, kimi utancından karşidan sırtıp duruyordu. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Ben, asıl şimdi evimdeymişim gibi rahattım. Sanki Hafızlar, Sarı Çavuşlar, Sıgırtmaç Musalar, Aliler, Veliler benim kardeşlerimmiş, sanki bütün bu öğrenci kafilesi benim çocuklarımış, sanki kırk yıldır yerim yurdum bu Keltepe okulunun odasıymış gibi, kendimi kendi çevremde sayıyordum.

Çocukları evlerine savdıktan sonra da, bu sefer daha başka köylüler sükün ettiler. Muhtar'la İsfendiyar'ı sandalyelere oturttuk. Geriye kalanların kimi halıya, kilime ilişti, kimi de şöylece duvar boyunca döşemelere çöktüler. Bana ilk çatan gene Muhtar oldu:

— *Efendi, bizi evimizden barkımızdan ettin. Bu kırk yıllık İmam'ı da kandırdın, aldın eline. Bize dur otur komadın. Sen buradan gidince saldı bizi Sivrihisar yollarına. Artık yalvar yakar elin yabanilerine. Şimdi senin anlayacağın meseleme şu: Sivrihisar köylerinde 150 kavak soyması bulduk. Şu senin başımıza dert ettiğin yıkılası mektebin çatısı mı çatılacakmış, çatısı mı yıkılacakmış, artık ne halin varsa gör. Ama bizden bu kadar. Zaten gittik gideceğimiz kadar güllenin altına...*

Şaşılacak şey... Demek Keltepe okulunun çatısı da olacaktı?..

Muhtar anlatırken memnundu. Gözleri parlıyordu. Ben, beyaz badanalı, kırmızı kiremitli, bacalarından dumanlar tüten, söğütlükler, çiçeklikler içinde pırıl pırıl bir mektebin hayaline dalmış gitmiştim. Beni bu dalginlıktan uyandıran gene Muhtar'ın gürlemeleri oldu:

— *Kavak soymalarının sahipleri diyesiler ki: "Bu sene vakit geçti. Ama gelecek yıl harman kalkınca Keltepe bize 20 çuval zahire verecek. Hem biz seni tanırız", diyorlar. Hele soymalar gelsin bakalım, onlar da Keltepe milletinden zor alırlar haklarını. Gün ola, eyyam ola...*

Muhtar büyük bir iş başarmış olmanın coşkun gururu içindeydi. Köylüler, bu kadar önemli bir haberin altında ezilmiş gibi başlarını önelerine eğmişlerdi. Yalnız İsfendiyar gülümsüyordu:

— *Bir dolandırıcılık da ben yaptım eşendi... Polatlı pazarında Hesapsızoğlu'nu kandırdım. Üç sandık çivi verdi. Bakalım nasıl ödeşeceğiz?..*

Sandıkları Sarı Çavuş sırtında taşıdı. Bu sefer de ben kendime hâkim olamadım. Demek ki dışarıya üç sandık çivi getirilmişti. Hemen dışarı fırladım. Sarı Çavuş işini bitiriyordu. Biraz sonra üç sandık çivi, hepimizin en aziz konuğuymuş gibi odanın bir kösesinde itibarla kuruluyordu.

Kısacası, haberler güzeldi, önemliydi. Ben bu toprak dama bir çatıyı daima düşünmüştüm. Ama bu uzak hayalden köylülere bahselebilecek kadar cesur olamadım. İmam, benden cesurmuş. İş şimdi kaldı kiremitlere. Atın yarısıyla iki nalı bulmuştuk. İş kalmıştı atın öbür yarısıyla diğer iki nala. Bir de bu anlaşılıyordu ki, bu Sivrihisar'daki kavak soymaları oradan buraya bizim kağnılarla taşınamaz. Bu, olacak iş değil. Ben işi uzatmadım:

— *Hele ötesi için Allah kerim!..*

diyerek bahsi kapattım. Ama ondan sonra da sözler dönüp dolaşıp hep ağaç, kavak bahsine geliyordu. Bir aralık Muhtar'ın yanında oturan Mustafa Geyikli'nin soyadı beni düşündürdü. Sordum, anlattı:

— *Senin gezdiğin mağaraların ilerisine Geyikli derler. Dedemin gençliğinde Geyikli'de meşeler varmış ki, üç adam ku-*

cakeleyamaznuş. O meşelerin yanında bizim ağılımız varmış. Geyikler ağıla kadar inerlermiş. Çayırın, çiçeğin hesabı mu varmış Geyikli'de...

— *Ya şimdi?..*

— *İşte gördün ya, Sivrihisar milletinden mektebin damını örtelim diye 150 kavak soyması dilendik. Meşeden, ormandan geçtik ya, bizim köyün bütün mer'asında yerden üç karış kalkan çalı çırpı bile bulunmaz.*

Ertesi gün hediyeleri dağıttım. Semra'nın oyuncaklarını öbür kızlara da taksim ettim. Karnına basınca ses veren lastik bir kaz, biraz kurunca yürüyen bir tank gibi şeyler birer mucize şaşkınlığı uyandırdı. Ama Semra, kocaman lastik bir bebeği kimseye vermedi. Kucakladığı gibi, fırladı gitti. İmam efendi Türkçe Kur'ân'a çok sevindi. Beni de kolay bırakmadı. Ona, Vali Muavini'nin, Eğitim Müdürü'nün selamlarını, muhabbetlerini söylerken duruldu. Gözleri nemlendi:

— *Allah tuttuğunuzu iyi getirsin efendi...*

Sonra coştı:

— *Bu milletin kökü Anadolu'daydı oğul. Ama dedelerimiz asıl Anadolu'yu kırdırdı, kuruttu. "Yemen" dedi, "Havran" dedi, "Arnavutluk" dedi aldı götürdü, bitirdi. Yerine de bir şey koymadılar. Yalnız ben bu ömrümde dört defa Seferberlik gördüm. Ayrıca hesapsız isyanlar için asker toplayıp gönderdim. Şimdi geçti sizin elinize ilikleri kurumuş, toprağı keleşleşmiş bir Anadolu. Allah taksiratlarını affetsin ama, bakalım babalarımızın günahlarının kefarecini nasıl ödeyeceksiniz?*

Evden ayrılırken mektebin çatısı için teşekkür etmek istedim. Beni söyletmedi. Kapıdan İmam'ın eşi uğurladı:

— *Efendi sıkılma, yıkanacak, yağunacak neyin varsa gönder. Börekten, neyden de canın istediği olur. Bizim yardımcımız çoktur. Ne yapar eder, iletir göndeririz.*

Teşekkür ettim. Ama o işleri Hafız ne edip edip halletmişti. Odam giderken Sarı Çavuş'u, Sığırtmaç Musa'yı gördüm. Ayaklarında lastik çizmeleriyle başları yukarda, Osterliç'te bir Napolyon gururuy-

le ilerliyorlardı. Öyle ki, yakınlarından geçtiğim halde, başlarını indirip beni bile görmediler.

*
**

KIRIK KİREMİTLER

Kasaba pazarına inince ilk uğradığım yer, Toprak Mahsulleri Ofisi oldu. Ofis şubesinin başındaki zatı ilk ziyaretimde tanımıştım.. Bana yakınlık gösterdi. İkranda bulundu. Hemen işe giriştim:

— *Müdür Bey, sizin avlunun bir köşesinde, istiflenmiş eski kiremit yığını var...*

Müdür, belki benim de, her gün biraz daha genişleyen Polatlı'nın bir köşesinde bir gecekonducuk kurmaya giriştiğimi düşündü. Ama, bunu sormadan cevap verdi:

— *Bu silolar, bu binalar kurulmadan evvel burada geçici birtakım yapılar, ambarlar varmış. Yeni tesisler kurulunca bunlar yıkılmış. Artan kırık dökük kiremitleri de avlunun bir köşesine istiflemişler. Ama avluda manevra yapan kamyonlar bunların kalanlarını da kuşa benzetir durur.*

Ben cevabımı almıştım. Müdür devam etti:

— *Bir aralık bunları satmayı düşündük. Ama bizde satmak almaktan zordur. Her gelen müfettiş bir şeyler söyler; kaldırın bunları buradan diye. Hakları da var. Hele bir gün deli şoförlerden biri bindirirse kamyonu bunların üzerine, artık git ver hesabını. Yazıp çizmesi yıllarca sürer.*

Müdür Beye hemen ciddi bir teklifte bulundum:

— *Müdür Bey, acaba bu dediğiniz hemen bugünlerde olmaz mı? Yani, acaba bir hayır sahibi şoför bulsak, kamyonunu şu kiremitlere bindirmiş olsa. Siz de enkaz diye kalanı satışa çıkarmış olsanız?..*

Müdür önce pek bir şey anlamadı. Belki şakamı da soğuk buldu. Ama sonra işi anlatınca, güldü. Hele ona üç sandık çivimizle 150 kavak soymamız da olduğunu anlatınca aklı yattı:

— *Kiremitleri kamyona çiğnetemeyiz ama, satılığa çıkarırsak da siz alamazsınız. Kırk tane talip çıkar. Sen hele Kaymakam'ı gör... Bakalım ne marifet çıkarırız. Daha doğrusu, dur Kaymakam'ı evvela ben göreyim. Çünkü yeni Kaymakam da senin gibi sivri akıllının biri. Sen kiremitleri kamyona çiğnetelim dedin, o kalkar içine bomba atmaya...*

Polatlı'ya bir deli Kaymakam'ın gelişine çok sevindim. Bu Kaymakam benim elimden kim bilir neler çekecekti...

Biraz sonra beni çarşıda yakalayıp, Kaymakam'ın huzuruna götürdüler. Baktım ki Eğitim Memuru da orada. Beni Kaymakam'la tanıştırdı.

Yeni Kaymakam gerçekten eskisi gibi değildi. Genç, kabına sığmaz bir hali vardı. Bize evvela yeni hükümetin muazzam kalkınma işlerinden, yollardan, barajlardan, fabrikalardan söz açtı. Dinledik. İş, sonunda şu bizim önemsiz kiremit işine geldi. Bu işin nasıl olduğunu, nice yollardan geçtiğini anlatmayacağım. Şu neticeyi söyleyeyim ki; iki gün sonra bana, Ofis avlusundaki hurda kiremitlerin 100 lira bedelle Keltepe mektebi için bizim köye satıldığını bildirdiler. Keltepe köyü bu 100 lirayı şimdilik makbuz verip, mahsul zamanında Ofis'e buğdayla ödeyecekti. Ama ben, *kalkınmacı* Kaymakam'ın yakasını bu kadarla bırakmadım. Onun bize verdiği nutuklar arasında bir nokta çok dikkatimi çekmişti. Ertesi hafta gene Polatlı'ya indim. Kaymakam'ı ziyaretimde münasip vaktini bulup hemen çullandım:

— *Kaymakam Beyefendi, nedir bu Sakarya projesi? Doğrusu geçen haftadan beri kafamı meşgul ediyor.*

Kaymakam'ın gözleri parladı. Milletın geleceği, memleketin kalkınması, hamleler, projeler ve hepimizi bekleyen görevler üzerinde kesin, canlı cümlelerle ateşli bir demece girdi.

Bunları anlatırken yüzü canlanıyor, gözleri parlıyordu. Orta boylu, tıknazca, açık mavi gözlü, kumral bir zattı. Belli ki gözü ilerdeydi. Her cümleinin içinde Ankara'daki dostlarının koruyucularının isimleri geçiyordu. Sonra bir yerlere telefon etti, birilerini çağırırdı. Aradan çok geçmeden koltuklarının altında dosyalarla gelen iki gençle birlikte hepimiz büyük bir masanın etrafına dizildik. Ortaya seri-

len haritaların üzerine bir kurmay heyeti gibi eğildik. Büyük işlere karışan, büyük sorunlarla karşılaşan insanların dalgın, düşünceli hallerini takındık. Açık yakalı spor gömleğinin üzerine keten bir iş ceketi geçirmiş, güneş yanığı genç bir mühendis, ortaya serilen haritaların üstünde işaretler yaparak geniş el hareketleriyle anlatıyordu:

— İşte burası Sakarya Nehrinin ıslah edilecek yerleri birkaç kısma bölündü. Bizim ıslah bölgemiz, güneyde Ankara - Eskişehir yolundan kuzeyde Porsuk çayının Sakarya'ya kavşak noktasına kadardır. Bu bölgede nehrin yatağı yarılacaktır. Kıvrıntılar kalkacaktır. Sakarya yeni, düz, temizlenmiş yatağına yerleşecektir. Taşmadan, yayılmadan tertemiz akacaktır. Yavaş yavaş etrafındaki durgun bataklık sularını çekecektir. Bütün vadi boyunca altın değerinde bir toprak kazanılacaktır. Ondan sonra görün siz, bu sıtmalı vadideki sıtmalı köylerin halini. Bunların yalnız pancar ekiminden kazanacakları para, bizim buraya dökeceğimiz masrafı birkaç yılda çıkarır.

— Pancar ekimi bu kadar önemli mi?

— Ne diyorsun bayım, pancar altındır. Siz bir köylü olmanız ve sizin köye pancar girse, Karun oldunuz gitti...

Sonra sözlerini şöyle tamamladı:

— İçinizde avcı olan var mı?

— Yok!..

— Öyleyse geçmiş olsun. Çünkü içinizde avcı olsaydı, benim anlattıklarımı dinledikten sonra belki bu haritaları parçalamaya kalkardı. Çünkü bu bataklıklar, Ankara'nın en zengin av alanıdır. Sakarya, uslu uslu yatağına girince buralarda ne ördek, ne kaz, ne de yaban domuzu kalır. Ama birkaç yıl içinde Sakarya boylarında toprak bereketten öyle kudurur ki, beyaz badanalı köylerde cins kümes hayvanları, cins kazlar, ördekler; Malta keçileri, sığırlar Ankara'yı gırtlığına kadar doyurur. Ben, bu Sakarya vadisinin cennet geleceğini şimdiden görür gibiyim.

Bu çocuk yaşta denecek mühendis bunları anlatırken ben, onun scre serpe hareketlerini, bozkır güneşinin sıhhatli bir esmerlik verdiği yüzünün inançlı ifadesini, gözlerindeki mağrur pırlıtyı seyrediyor-

dum. Bu delikanlı başka bir kuşaktandı. Başka bir dil konuşuyordu. Ama belki de farkına varmadan, bu yeni kuşağın hamurunu da biz yoğurmuş olabilirdik. O konuşurken ben, bizim köydeki yatalak İmam'ın şu sözlerini düşünüyordum:

«— Anadolu bu devletin temeliydi oğul. Sizden evvel gelenler asıl bu temeli kuruttular...»

Haydi biz kendimizi saymayalım. Biz harpler, ihtilaller içinde savrulmuş, erimiş bir kuşağız. Ama bugün burada konuşan çocuk ve onun bütün yurt yüzüne serpilmiş benzerleri, kendilerinden öncelerin, günahlarının kefarecini ne güzel ödüyorlardı.

*
**

Kaymakam'ın odasından çıkarken çok şeyler öğrenmiştim. Demek bizim Sakarya bataklığı artık yolcuymdu. İçimden:

— *Darısı Sıtmabükü'nün başına,*

diyordum. Hükümet binasından çıkıp da Polatlı çarşısına daldığım zaman hayalimde baş döndürücü şeyler canlanıyordu. İçimden kendi kendime konuşuyordum:

— *Haydi bakalım Sıtmabükü!.. Bir gün senin vaden de gelecek. Senin de bağrın yarılacak. Bataklığın, suluçorağın yerini, altın değerinde bereketli topraklar alacak. Bu topraklar üstünde pancar tarlaları, kara bostan, sebze bahçeleri, meyvelikler fışkıracak. Karanlıkdere ,yeniden yatağını bulacak. Kavakların, karaağaçların, dişbudakların gölgesinde koyun, kuzu sürüleri serinleyecek...*

Bataklığın yok olup da, senin kara bağrını bir baştan bir başa tertemiz kanallar sarınca, bunların bakımlı yataklarından pırl pırl billur sular akacak. Yer yer beyaz badanalı, kırmızı kiremitli evciklerin damları, çardakları, menekşe gülleriyle, sarmaşıklarla donanacak. Muntazam kümeslerde ehli kazlar, cins ördekler, beyaz Legorn, altın sarısı Nuhemşeyr tavukları, küme küme kafesleri dolduracaklar. Ya o salkımsöğütlerin gölgelelerine bağlı Malta keçileri?.. Her biri .bir inek kadar süt veren

mübarek hayvanlar... Peki ama, o perişan köy ne olacak? O dağınk, o kasvetli Keltepe?.. O mendebur Ekmeksizköy?..

Ya ben? Ya benim bu cennette geçecek son günlerim? Mesela şu Üçgözeler'in mermer havuzları yanındaki tümseğin üzerinde tek katlı, badanalı küçük bir evcik? Salkımsöğütlerin gölgelediği, güllerin, üzüm asmalarının süslediği mini mini bir köy evi? Mermer havuzlara, cennet bahçelere bakan bir teras. Bu terasta basit masalar, hasır sandalyeler bulunacak. Hem artık Ankara'daki ev halkını da aldatmak yok. Onlar da yollara düşüp Keklikpınarı'na gelince görecekler ki, bir ihtiyar koltuğuna gömülmüş, tatlı bir bahar güneşinin ıslıl ıslıl aydınlattığı bu cennet âlemin karşısında...

Tam bu andaydı ki biri kolumdan çekti:

— *Hocam, gene daldın. Etrafının farkında değilsin. Yanında olmasaydım seni çoktan otomobiller, kamyonlar çiğnerdi. Yahut da mağazaların, dükkânların vitrinlerine toslardın...*

Bunu söyleyen Eğitim Memuru'ydu. Halbuki ben, onun yanımda olduğunu, Kaymakam'ın odasından birlikte çıktığımızı, kasabanın çarşısında yan yana yürüdüğümüzü çoktan unutmuştum.

Polatlı'da çok işler hallettim. Önce Kaymakam'ın odasında bize Sakarya projesini anlatıp, Sakarya vadisinin geleceğini tasvir eden delikanlılar kafese girdiler. Dairelerine gittim. Beni güler yüzle karşıladılar. Ve hemen sordular:

— *Hocam, eskiden bayındırlık işlerinde çalıştın mı?*

— *Yok, çalışmadım.*

— *Garip şey?*

— *İlk defa dinlediğim için olacak. Ama şimdi benim derdim başka...*

Onları pek fazla ürkütmemek için evvela Toprak Ofisi avlusundaki kiremitlerden bahsettim. Bunlar köye taşınmalıydı. Bu işi basit gördüler. Ama ardından yüzümü kızarttım. Sivrihisar taraflarındaki kavak soymalarını ortaya atınca, beklemediğim bir şey oldu:

— *Oraları bizim etüt sahalarımız. Hemen her gün kamyonlar gider, gelir. Sen bize Muhtar'ı gönder. Kaymakam'ın da kulağına şöylece çıtlat. Bir haberi olsun. Sonra çekinme hoca. Hepimiz başkaları için çalışıyoruz. Bu başkaları da halk. Hepimiz aynı yolun yolcusuyuz...*

Ben çocukları dinlerken, vaktiyle Orta Anadolu'da bir devlet çiftliğinden her gün iş için şehre inen çiftlik vasıtasına, kasaba mektebine giden çiftlik çocuklarını da bindirdiği için mahkemeye verilen bir çiftlik müdürünün hikâyesini hatırladım. Bu, büyük bir suç sayılmıştı. Hepimiz onu teselliye çalışıyorduk. Ama müdür üzgün değildi:

— *Üzülme hocam. Buna benzer tam 62 davadan mahkemeye gittim. İçlerinde en önemlisi şu: Çiftliğe gelen bir yabancı heyete bir yemek vermişim. Ben de sofraya oturmuşum. Bir müfettiş el koydu. Mahkemedeyiz. Ama, mahkemeye verdiğim fotoğrafa göre, masanın başında oturan, bu müfettişin bağlı olduğu Bakandı?..*

Evet, yarım bu çocukları da mahkemeye verebilirlerdi. Keltepe okuluna, kiremit, soyma taşıttılar diye...

Polatlı'dan dönerken önce Kaymakam'la vedalaştım. Sonra hep dostları gezdim. Süleyman Hesapsız'ın eline, aldığım son maaşı olduğu gibi teslim ettim. Ama mübarek adam parayı olduğu gibi önüme itti. Sonra da bana birtakım paketler hazırladı.

— *Dur hele hoca, acele etme... Senin maaşın üstüne tüm oturmak için vakit var. Şimdi sen daha yerleşmedin sayılır.*

Sonra da beni aldı, bir aşçı dükkânına götürdü. Düşünüyorum; insanlar mı çok iyi. Yoksa şimdiye kadar, ben mi onları tanı mıyordum?..

*
**

Polatlı'dan döndüğüm günün gecesini rahat geçirdim. Görünüşe göre, köyde işlerimiz biraz artacaktı. Kaymakam her ayın ilk haftası köye bir doktor gönderecekti. Evvela sıtmalıların durumunu ele alacaktık. Köyde küçük bir ilaç sandığı kurulacaktı. Kinin, yara-

lar için merhemler, ilk yardım malzemesi bu sandıkta saklanacaktı. Bunlar bize Polatlı Sağlık Müdürlüğü'nden verilecekti. Bu sandığın işleriyle Hafız'ı görevlendirecektim. Her ay doktor gelince karşılar, yanına bekçiyi alır, kapı kapı dolaşırlardı. Her evin sağlık fişini de işlerdi. Vaktiyle bir hikâyecimizin, köylere gönderilen kininleri belki hükümet bir gün parasını ister diye köylülerin sakladıklarını, kullanmadıklarını anlatan bir hikâyesini okumuştum. Şimdi o günlerden oldukça uzaktık. İşlerin fişler üstünde takibi, devamlı muayene ve tahlilleri her halde kolaylaştıracaktı.

Sonra bugünlerde su işlerinin kamyonları bizim kiremitlerle söğüt soymalarını da getirmeliydi. Onun için de Muhtar'la İsfendiyar kasabaya gitmeliydiler. Soymalarla kiremitler gelince bakalım ne yapacaktık. Asıl sorun mektepteydi. Ertesi gün sınıfta esaslı bir yoklama yapmaya karar verdim. Bir de köyün yaşlı çocukları ve gençleri için açılacak okuma-yazma kursu işi vardı. Bu büyük, yorucu, belki de biraz şüpheli bir işti. Bakalım başarabilecek miydik. Kurs altı aylık olacaktı. Yetişkin bir insanın altı ayda az çok okuyup yazmayı, dört hesap işlemi, askerlikte işe yarayacak ilkel bilgileri öğrenebileceklerini biliyordum.

Ertesi sabah sınıfa girince kendimi, çoktan beri duymadığım bir ferahlık içinde buldum. Çocuklar beni sevinçle karşıladılar. Önce Hafız'ın bir işaretiyle birden ayağa kalktılar. Sonra da oturmadılar.

Hep bir ağızdan:

— *Hoş geldiniz, öğretmenimiz,*

diye bağıştılar. Bunu beklemiyordum. Çok şaşırdım. Hepsi de o kadar canlı, o kadar dimdik, hepsinin de yüzleri o kadar güleç, gözleri o kadar ıslık ıslık ki, kendimi tutamadım, gözlerim doldu. Neredeyse bütün şu son ayların birikmiş, dışarıya vurulamamış acılarını, yalnızlıklarını, iç dolgunluklarını bir sevinç seli halinde göz yaşlarımla çocukların önüne serecektim. Zaten onlara ne söyleyeceğimi, ne cevap vereceğimi de bilemedim. Fakat Hafız, anlayışlı davrandı. Hemen bir işaretle onları yerine oturttu. Ben, kimisine gülümsedim, kimisini okşadım. Gülmekle ağlamak arasında duygularla hepsini sardım.

Şimdi sınıfta 43 öğrencimiz olmuştu. Dershane tıklım tıklım

görünüyordu. Ama her yer temiz, her şey yerindeydi. O günkü yoklamalarım benim cesaretimi artırdı. Evvela sınıfta anormal çocuk yoktu. Aldığım sonuçlara göre çocukları üç gruba ayırabilirdik. Birinci gruba giren çocukların zekâları ve kavrama kabiliyetleri ortanın üstündeydi. Bunların sayıları da az değildi. Semra, bu grubun başında geliyordu. İkinci grup, normal zekâlı çocuklardı. Üçüncü gruba biraz fazla uğraşmak gerekecekti. Bunların ilgilerini uyandırmalıydık. Eğitim sanatının aslı da budur. Yoksa öğretim, nihayet bir usul işidir. Öğretimde her çocuktan netice alınabilir. Kaldı ki, hemen hepsinin kanında sıtma mikrobunun bulunmasına, göze çarpan bazı çelimsizliklere rağmen, vücut yapıları ve refleksleri normaldi. Hele birinci grup, daha şimdiden sade ve az kelimeli cümlecikleri yazabiliyordu. Mesela, Semra, tahtaya kalkıp: «Babam Ankara'da top atar» cümlesini tam yazamadı ama, «Babam top atar» kelimelerini kolayca çıkardı. İkinci grup biraz daha kararsızcaydı. Asıl üçüncü grupta bir aşağılık, bir gerilik duygusu yaratmamaya dikkat ettim. Bir öğrenciye bir defa aşağılık duygusu yerleşti mi, o öğrenci karşısında öğretim ve öğretmen yenilmiş demektir.

BATAKLIĞIN KARŞISINDA

O günlerde beni asıl şaşırtan başka bir öğrenciydi. Bu öğrenci, Samanpazarlı Hafız'dı. Ondaki değişiklikleri belli etmeden izliyordum. Ona bir okuma merakı gelmişti. Ankara'dan getirdiğim coğrafya kitabını cebinden düşürmüyordu. Hele bir gece odamdan ayrılıp cami altına giderken, sınıftaki haritayı bana göstermek istemeyerek gizlice alıp götürdüğünü farkettim. Ertesi sabah harita gene yerindeydi. Ben, bu işi hiç farketmemiş göründüm. Ama onun o gece ve cami altındaki odasında, 5 numara lambanın ışığında, coğrafyada yazılı isimleri, nehirleri, dağları bu haritada bulabilmek için nasıl dinmiş olacağını gözümde canlandırabiliyordum.

Hafız'ı bir de kooperatifçilik merakı sarmıştı. Bana vakitli vakitsiz bir şeyler soruyor, bir şeyler öğrenmek istiyordu. Ama pek çabuk farkına vardım ki, benim de kooperatifçilik bilgim Hafız'dan pek ileri değildi. Vaktiyle ilkokul hocası ve eğitim müfettişiyken, öğ-

rencilerin, öğretmenlerin önlerinde, onları mektep kooperatiflerine, ta-sarruf kooperatiflerine teşvik etmek için ne kadar masallar anlatmış-tım. Fakat bu sefer Hafız bu basmakalıp tekerlemelerimi yutmadı:

— *Hocam, gel şu kitabı birlikte karıştıralım,*

diye yakama yapıştı. Ama Sarı Çavuş diretti:

— *Bre deli Hafız, hocaya tebelleş olmasana... Bu adamı zaten bu Keltepe'nin mahlukatı bütün gün yer durur. Bari ge-celeri yakasını bırakın yahu...*

Bu işi yatıştırdım. Hafız'la ikimiz bir masanın başına geçip, koo-peratifçilik kitabını sökmeye çalışıyorduk. Böyle zamanlarda Sarı Çavuş bize kahve, su taşırken başını iki tarafa sallar:

— *Efendi, senin de bu deliden farkın yokmuş.*

diye söylenir dururdu. Bütün okuduklarımızı, tartıştıklarımızı da dal-gın dalgın dinlerdi. Nitekim sonradan öğrendim ki, bir sabah yata-lak İmam'ın evine koşmuş dayatmış:

— *Efendi, bu senin Jön Türkler azıttı. gece yarılarında ka-dar kaparıp kıkır kıkır bir şeyler okuyorlar. İnşallah bu köyün başına bir bela getirmezler. Ben bu gidişatı iyi görmüyorum...*

*
**

Köydeki işler sıkışmaya başladı. Sonbahar ilerliyordu. Bir gece, İmam'ın evinde toplandık. Muhtar'ın eline 100 liralık bir mazbata verildi. Polatlı'ya inecek, önce Toprak Ofisi'ne kiremitlerin ilerideki bedeli için köy namına bu senedi yatıracaktı. Sonra Kaymakam'ı, Eği-tim Memuru'nu, Suişleri adamlarını görecekti. Sivrihisar'daki soyma-ların, Polatlı'daki kiremitlerin köye naklini sağlayacaktı. Bu kiremit-lerle soymalar, sanki Binbir Gece Masalları'ndaki altın hazineleri gi-bi, benim her gece rüyalarımı süslüyordu. Gene o gece, doktor gel-dikçe yapılacak muayeneler, hasta olsun olmasın, bütün köylülerin bir defa doktor elinden geçmesi sorunu karara bağlandı. İlaç sandı-ğımı da mektebe yerleştirecektik. Bütün bu işlerin yöneticisi Hafız olacaktı. Ama yanına, ya Muhtar ya da topal Satılmış Ağa katılacaktı.

O gecedен sonra Muhtar'ın haline bir başkalık geldi. Milletin

yükünü omuzlarında taşıyan, birtakım işler, kararlar içinde koşan, yorulan, önemli, vekarlı bir insan hali takındı. Bu hal ona yakışıyordu da. İsfendiyar'ı da artık yanından ayırmıyordu. Her işi onunla kararlaştırıyordu. Sarı Çavuş'u, Sığırtmaç Musa'yı artık itiraz kabul etmez bir bölük kumandanı gibi sağa sola koşturuyordu. İşte o sıralarda ve tam Muhtar'la İsfendiyar'ı Polatlı'ya yolcu ederken Ankara'dan bir konuk geldi:

— *Ankara İli Sıtma Mücadelesi'nden Fen Memuru Behzat Ekinçi. Vali Muavini'nin emri ile geldim. Yapılacak işi siz biliyor musunuz? Ne emredersiniz?..*

Hayatımda hemen hiç kimseye, esaslı hiç bir şey için emretmemişimdir. Ama işi kavradım. Ankara'da Eğitim Müdürü'nün odasında verdiğimiz gizli kararlar galiba artık yürürlüğe girecekti... Konuştu hoş karşıladık. O gece onu Hafız'ın odasında misafir ettik. Gece şöyle böyle geçti. Asıl işi ertesi gün ve arazi üstünde konuşacaktık.

Gece pek az uyuyabildim. Saldıracağı kaleye hücum planları düşünen bir uç kumandanı gibi, yatağымda döndüm, durdum.

Sabah, mektebi Hafız'a bıraktım. Biz, Fen Memuru ile Sıtmabükü'ne yöneldik. Sarı Çavuş'u yanımıza aldık. Çünkü onun köye dalıp:

— *Bre ümmeti Muhammed, Ankara'dan adamlar doldu. bu Keltepe'nin başına kim bilir neler gelecek,*

diye vaktinden evvel ortalığı karıştırması mümkündü. Önce bataklık'ın yakın kısımlarını gezdik. Sonra Üçgözeler'e yürüdük. Bu gözelerin yanındaki tümseğe çıktık. Oradan bakınca bütün Keltepe bataklığı ayaklarımızın altına serilmişti. Fen Memuru'na anlattım:

— *Bey kardeş; bütün bu gördüğün bataklık Sıtmabükü'dür. Bu köyün katilidir. Bataklığın alt ucunda ta Sakarya vadisine kadar saatlerce uzanan kuru dere yatağına Karanlıkdere derlermiş. Bataklığın alt başında derenin ağzı seller, molozlarla tıkanınca evvela Keklikpınar Sıtmabükü olmus. Sonra da Karanlıkdere yatağı kumlarla, çakıllarla dolarak bütün bereketli topraklar örtülmüş.*

Şimdi bataklığın altından kaynakayan sular, yağın yağışlar, dağlardan inen seller hep bu bataklığı besler. Bu bataklık yarıl-

malı, bu dere bir belli yatak içine alınmalı ki, hem bataklık kurusun, hem topraklar kurtulsun. Yoksa bu köyün dağılışı yakındır.

Fen Memuru cevap vermedi. Etrafı uzun uzun taradı. Ben konuşmama devam ettim:

— *Eğer Karanlıkdere'nin yatağını yarabilirsek sular akıntı bulur. Bataklığın içinden bir kanal açılıp. Karanlıkdere'ye bağlanırsa, Sıtmabükü kurtuldu demektir. Sonra bu ana kanala elbette ki birkaç yan kanal eklenecektir. O zaman hem sivrisinek ölür, hem de en azından, altın değerinde bin dekardan fazla toprak kazanılır.*

Fen Memuru düşündü, taşındı, sonra konuştu:

— *Bu iş büyük iş hocam, çok büyük iş. Bizim Müdürlüğün kaldıracığı iş değil. Bu, devlet işi. Sonra, haydi derenin ağzını yardık diyelim. Ama bataklığa girince acaba altından ne çıkacak? Bataklık vardır, yarasını deşince yalnız adamları, mandaları değil, ekskavatörleri, tarak dubalarını bile yutar. Ama karar benim değil. Benim vazifem ölçmek, biçmek; basit haritalar yapmak. Onu da ben birkaç günlük iş sanmıştım. Halbuki burada çok iş var hocam. Beni bırakmazlar burada. Hem, yalnız da yapılacak gibi değil.*

Hemen atıldım:

— *O tarafını bana bırak dostum, ben yazarım. Sana emir verirler şanıırım. Köyde kalmaktan da korkma. Seni misafir ederiz, sen hemen işe başla. Adam, arkadaş lazımsa çekinme, söyle...*

Ben bunları nasıl, neye güvenerek söylüyordum bilmiyordum ama, Fen Memuru sözlerimi yadırgamadı. Etrafı uzun uzun gözden geçirmeye devam etti. Sonra bana döndü:

— *Sen artık işine git hocam. Bekçiyi bırak bana. Ben etrafı bir dolaşayım hele.*

Onlar bataklığa daldılar. Ben mektebe yöneldim. Beş on dakika sonra arkamdan döneceklerini biliyordum. Fakat öyle olmadı. Onlar mektebe geldikleri zaman güneş neredeyse ufka inmek üzereydi. Sarı Çavuş patladı:

— *Bu herifleri nereden bulursun efendi?.. Ne dur bilirler, ne dinlen. Eğer torbamda biraz bazlama olmasaydı, ikimizin de açlıktan ölümünü bulurdunuz bu domuz bataklıkta...*

Sarı Çavuş'un gözlerinin içi, gene bir iş yapmış, bir işe yaramış olmanın gururu ile yanıyordu. Ben asıl Fen Memuru'na bakıyordum. Sessiz, terbiyeli, fakat kararsız bir görünüşü vardı. Ama bu haliyle bile o, benim gözümde, sanki saldıracağı ejderhanın sırrını ve zayıf tarafını arayan bir mitoloji kahramanı gibi büyük, kudretli görünüyordu.

Birkaç gün geçmeden Fen Memuru bizim köye kaynaştı, hali değişti. Samanpazarlı Hafız onu öyle bir okuyup üflemişti ki. Halbuki ilk görüşte bu memuru pek gözüm tutmamıştı. Bana akli fikri hep Ankara'da gibi görünmüştü. Gerçi Sıtmabükü'ne ilk çıkışımızdaki sözleri de dikkatimi çekmişti. Hani şu «insanları, mandaları, makineleri yutan bataklıklar» hakkındaki sözler. Evet, her halde böyle bataklıklar da olsa gerekti. Ama bizim Sıtmabükü her halde o kadar huysuz olamazdı. Bu bizim bataklık koftu, dipsizdi. Sonradan bozulmuş, azmış bir iyi aile evladı gibi çevreyi haraca kesmişti. Şimdi ilk iş, şu memurun çıkaracağı haritadaydı. Hele onu bir önümüze se-relim...

Bu iş de galiba yürüyecekti. Memurun geldiğinin hemen ertesi günlerinde bir sabah Sarı Çavuş nefes nefese damladı. Hafız ortalarında yoktu:

— *Sıtmabükü'nde mühendis çalışıyor efendi. Hafız herifin kuyruğuna takılmış. Oraya buraya kazıklar, kancalar çakıyorlar. Senin mühendisin önünde kocaman bir topçu dürbünü var. Hafız da adamın etrafında ayağına diken batmış maymun gibi sıçrar durur. "Şu kazığı şuraya, bu kazığı buraya çakacağım" diye... Yarın da köyden bir manga adam isteyesilermiş...*

Sarı Çavuş heyecanlıydı. Kendini gene büyük işler içinde görüyordu. Mühendis dediği bizim Fen Memuru'ydu. Topçu dürbünü dediği de, onun ölçü, nivelman aleti. Kazıklar da her halde şakullerdi. Sarı Çavuş topçu dürbünü diye konuşurken, onun, bu işlerden yal-

nız ben anlarım gibilere gelen hali görülecek şeydi. Onu hemen cevaplandırdım:

— *Sıtmabükü'nü boşlama çavuş. Sen oralarda olmazsan hepimizin eli ayağı dolaşır. Bak, girdiniz artık bu işlere. Bir manga adam mı isterler, iki manga adam mı isterler, katacaksın milleti önüne...*

O, daha ben sözlerimi bitirmeden inledi:

— *Sen gayrı oraları düşünme efendi. Çıkarım evelallah hepsinin altından...*

Sonra fırladı, gitti. Giderken de, kendisi başlarında olmazsa Sıtmabükü'ndekilerin bir şey başaramayacaklarını anlatan birtakım işaretler yapıyordu. Arada, geçen üç günlük bir köy düğünü hikâyesini saymazsak, bataklıkta işler iyi yürüdü. Hafız, dağ köylerinden birine düğüne davetliymiş. Fen Memuru'nu da kandırmış. İki ata atladılar. Baktım, Hafız'a eski günlerin çapkın, uçarı hali gelmişti. Fen Memuru da ona uygundu. Döndükleri zaman ikisi de ele avuca sığmaz iki acar köy delikanlısı gibiydiler. İyi eğlendikleri belliydi. Daha köye yaklaşırken atları dörtnala kaldırmışlar, köyün sokaklarından, köye gelin alayı getiren efeler misali, geçmişler. O sırada ben İmam'ın evindeydim. Geldiklerinin haberini getiren Sarı Çavuş güreledi:

— *Hoca efendi, bu seninkiler düpedüz hayta. Eşkiya basar gibi köye girilir mi yahu?..*

Biz gülüyorduk. Hele İmam keyifliydi:

— *Sen, Fen Memuru cihetinden artık kaygılanma hocam. Anlaşılan Hafız ona kancayı taktı. Bugün düğün, yarın dernek derken, herifi buraya kırk yıl bağlar.*

Hakikaten de öyle oluyordu. Sabahları köylüler, daha alaca karanlıkta, güz işleri için kırlara yayırlırlarken bizim ekip Sıtmabükü'ne dalıyordu. Ama o günlerde öyle bir iş çıktı ki, Sıtmabükü'ndeki işleri kendi başına bıraktık...

*
**

Havalar serinliyordu. Biz de bir taraftan soymalar gelecek, kiremitler gelecek umuduyla mektebin toprak damını oldukça kürümüş,

hafifletmiştik; çatı üste binince duvara yük çökmesin diye. Ama gidenden haber yoktu. Çavuş bana takılmaya bile başlamıştı:

— *Hele bir yağmur yağsın efendi, görelim bu damın altında, sen kaçacak sıçan deliği bulur musun?*

Bu sözler beni gittikçe kuşkulandırmaya başladı. Ama bir gün, olan oldu. Köyün alt başlarından bir kıyamettir koptu. Ben dershanede meşguldüm. Büyük uğultu mektebe doğru yaklaşıyordu. Evvela çocuklar huylandılar. Ben işi anladım. Hemen dersi kestim:

— *Haydi bakalım, herkes evli evine...*

Sel gibi avluya taştlılar. Ama kimse evine gitmedi. Birbirinden yüklü iki kamyon, sağa sola yalpalar yaparak mektebe yaklaşıyordu. Geldiler. Durdular. Kiremit kamyonu öndeydi. Arkadaki dağ gibi kamyon söğüt soymaları yüklenmişti. Arka kamyonundan ilk yere atlayan Muhtar oldu. Yanında biri daha vardı. Kiremit kamyonundan da İsfendiyar'la başkaları indiler. Muhtar'ın hali görülecek şeydi. Çıktığı seferden yıllarca sonra dönen, ama bütün Asya'nın ganimetini peşinde getiren muzaffer bir Roma generali gibi, güya yorgun, gerçekte mağrur bir zafer edasıyla bize doğru geliyordu. Daha selam sabaha geçmeden, etrafa emirler vermeye başladı. Şoförlere bir şeyler söylüyor, etrafta toplanan köylülere, çocuklara kumandalar veriyordu. Zaten onun bu emirlerine pek de hacet kalmadan, sağdan soldan üşüşen millet, soyma kamyonuna saldırmıştı bile. Öyle ki, uzaktan bunları görüp de tabanı çatlarcasına koşan ve sanki:

«— *Bana sormadan bu herifler orda ne ederler?...*»

der gibi hışımla yetişen Sarı Çavuş bile, kafileye karıştı... Ağaç taşımaktan, ağaç istif etmekten başka bir şey yapamadı. Aradan çok geçmeden birbirinden uzun, birbirinden düzgün 150 kadar soyma, avlunun bir tarafına dağ gibi yığıldı.

Sonra sıra kiremit kamyonuna geldi. Önce kiremitlerin üstündeki çıtalaları indirmeye başladılar. Muhtar'ın hali sual sorulacak gibi değildi. O, bir meydan muharebesinin en hâkim, fakat en civcivli noktasında, ordusunu idare eden bir kumandan gibi, kendini işine vermişti. Sağa sola cevap verecek hali yoktu. Ben bu çıtalaların nereden çıktığını merak ediyordum. Bu çıta işi birkaç gece uykularımı kaçır-

mıştı. Soymaları bulmuş, kiremitleri peylemiştik. Ama çitasız kiremit döşenmezdi ki...

Çıta demetleri kamyondan indirilip sıra sıra yığıldıktan sonra kiremitlere saldırdı. Döşeme kiremitleri ayrı, mahyalar ayrı; avlunun bir kenarına dikkatle istif edilmeye başlandı. Görünüşe göre bunların sayısı benim tahminimden çoktu. Köyün hemen bütün erkekleri, hatta çocuklar da işe koşulduğu halde kiremit kamyonunun boşaltılması uzun sürdü. Öyle ki, iş sona erdiği zaman hepimiz yorgunluktan bitmiştik. Üstümüz toz toprak içindeydi.

İşte o zaman Muhtar lamı cimi söyletmeden hepimizi önüne kattı. Onun evine doğrulduk. Biz eve girerken ocağa asılı büyük bakraçtan taze tereyağlı bulgur pilavının kokuları buram buram etrafa yayılmıştı. Ortaya büyük bir sofraya bezi serdiler. Kaşıklar, ekmekler dağıtıldı. Biz çevrelendik. Sarı Çavuş'la Sığırtmaç Musa etrafımızda hizmete daldılar. Biz sofranın etrafında, askerlikte karavana başına çöken manga gibi halkalanmıştık. Pilav lengerleri geldi. Herkes saldırdı. Ancak neden sonradır ki, Muhtar'ın çenesi çözüldü. Ev halkına bir şeyler bağdırdıktan sonra çıkışma sırası bana geldi:

— *Beni dilenci ettin efendi. Seferberlikten beri amir yüzü görmediydim. Ama Polatlı paşası mıdır nedir, benim üstüme asker çekip gece yatağımdan kaldırdı. Yok Keltepe öğretmenine selamı varmış. Keltepe öğretmenin gözlerinden öpermiş. Keltepe öğretmenini hoş tutmalıymış. Mektebin çıtaları hazırmış. Artıklardan, daha da çıta doğratabilirmiş.*

Yahu, herif bir fincan kahve içirdi, bir vagon laf etti. Nasıl da kafese koyarsın bu adamları... Bu yaştan sonra paşa kumandası dinlenir mi hoca? Senin marifetlerin yanında benim Sivrihisar köylüsünü tongaya bastırışım hava... Doğrusu pes bira der...

Muhtar konuştuğu sofa halkı gülmekten kırılıyordu. Ben de onlara katıldım. Ara yerde çıtaların hikâyesini de anlamıştım. Demek ki şu mübarek Albay? Fakat bizim çatı derdini ona kim ulaştırmış olurdu ki...

Çatı atılıp, kiremitler döşenip iş meydana çıktığı zaman yalnız mektebin değil, köyün de rengi değişti. Şimdi Keltepe denilen toprak kalıntısının ortasında, beyaz badanalı, kırmızı kiremitli, derli toplu temiz bir bina yüze gülüyordu.

Çatı işine başlamadan önce Beylikköprü'den Geredeli iki usta bulundu. Onların yanına Hafız'ı kattık. Bir manga kadar da köy delikanlısını işe saldık. Çatı çevresine ilk soymalar döşenip, babaların dikilişini, atkılarn atılışını, çıtaların kesilişini, nihayet kiremitlerin döşenip mahyaların yerleştirilişini sonuna kadar izledim. İşin başından ayrılmadım. Çatı işleri yürürken Sıtmabükü'ndeki işleri Fen Memuru'nun omuzuna bıraktık. Fen Memuru'nu ancak geceleri görebiliyorduk. Fakat bataklıkta da işler aksamıyordu. Muhtar, mekteple uğraşırken, İsfendiyar kendiliğinden oraları yokluyordu. Benim asıl şaşıtığım; hem bataklıkta hem de mektepte gönüllü çalışan köy delikanlılarının işlerden hiç kaytarmamaları oldu. Sarı Çavuş ikide bir kulağıma eğiliyordu:

— *Sen keder etme efendi; hele kaytarsın domuzlar...*

Sonra elindeki boyuna yakın bekçi sopasını sallayarak sırtıyordu. Haydi öyle olsun, keramet Sarı Çavuş'ta diyelim. Çatı işi bitip, ortalık temizlenince bir sabah mektebi açtık. Mektebin açılacağı daha gecedен duyuldu; çocuklar inşaat sırasında da zaten mektebin önünden ayrılmadılar. Ama derslerin tekrar başlayacağı gün daha erkenden bahçeye doldular. Uykumdan onların cıvıltıları ile uyandım diyebilirim. Sonra giyinip, temizlenip kapıdan görününce, avluda bir çığıktır koptu. Oynayıp sıçrayarak, bağırsıp el sallayarak her biri kendi dilince şakıyarak beni sardılar. Öyle ki, Hafız'ın gelmesine, düdük çalmasına vakit kalmadı. Dersane kapısına sürüklenir gibi vardım. Kapıyı açtım. Hepimiz top olmuş gibiydik. Bütün çocuklar birden sınıfa girmek istiyorlardı. Dershanenin içine bir sel gibi yayıldık...

*
**

Yazı ve hesap derslerinde ilkel de olsa birtakım pratik usullere baş vuruyordum. Polatlı'dan satın aldığım kartonlardan birçok harfler, rakamlar kesmiştik. İlk zamanlarda bunlar işimize yaradı. Bir torba harfi, ya da rakamı masanın üstüne döküyorduk:

— *Kim bulur 8 rakamını, kim 98 yazabilir?*

dediğim zaman bütün sınıf ayaklandı. Yahut da onlara:

— *Kim bu harflerden “araba” yazabilir?*

— *Kolay!..*

diye çığırışıp yerlerinden fırlıyorlardı. Masanın başında bazen beş altı çocuğun birden, ellerini harf, rakam yığımlarına daldırıp, bunları birbirlerinden kaparcasına, birbirleriyle yarışarcasına bir şeyler sıralamaya çalıştıkları olurdu. Masa başına yetişemeyenler yerlerinde, sıralarında kalemlerine sarılıp istenileni yazarlar, sonra muzaffer haykırışlarla havayı çınlatırlardı. Yavaş yavaş rakamları alt alta dizmek, toplamalar, çıkarmalar yapmakta, çocuklar ders dışında da yarışlar tertipletiler. Dersler eğlence halini alıyordu. Bunları masada yapanların sonra tahta başına geçerek orada yazmaları gerekti. O zaman bütün sınıf yarışmanın tanığı, hakemi gibi oluyordu. Düşünme, arama ve bulma toplu bir iş halini alıyordu.

Fakat bizim bu basit ve ilkel usulün, mektep dershanesinden köy evlerine yayıldığını bilmiyordum. Çocuklar evlerinde, pazar arığı kâğıt parçalarından harfler, rakamlar keserek ev halkına da tebelles olmuşlar. Bir gün Semra'nın dedesi beni yakaladı:

— *Bizim evin hali curcuna oldu efendi. Senin Semra, koca ninesini “Sana okuma öğreteceğim” diye ikide bir önüne oturtuyor. Kadının hali harap. Ama kadıncağızı bırakan kim...*

Ben gülümsedim:

— *Gülme efendi... Ninesine çullanır durur: “A’yı bul, B’yi bul” der, dayatır. Zavallı nine, yazıyı söktürecek diye terler gider. Bunamış mı ne?!..*

Nine, her halde bunamamıştı. Bunları bana anlatırken, o soylu, terbiyeli İsfendiyar'ın gözlerinin içi gülüyordu. Altmış yaşında ninesini “Sana okumak öğreteceğim” diye önüne diz çöktüren on yaşındaki Semra'yı düşününce, ben de güldüm...

*
**

Bataklıkta iş nihayet tamamlandı. O gece bizim Ekmeksizköy'ün kurmay heyeti benim odada toplandı. İki masayı birleştirdik. San-

dalyemiz iki taneydi, ama köyden bir şeyler uydurduk. Sabahtan tavuk buldurunuştum, bulgur getirtmiştim. Yumurta, yoğurt da vardı. Kendi bildiğim gibi bir tavuklu pilav hazırladım. Beni masanın ta başına oturtular. Dayattım, Muhtar otursun diye. Kabul etmedi. Gürledi:

— *Efendi, başımıza bela kesildin gayri. Geç yerine, uzun etme, senden artık kurtuluş yok. Görelim bakalım şu Keltepe'nin kağnısını hangi hendeklere uçuracan?..*

Bir taraftan Sarı Çavuş hem hizmet ediyor, hem sırtarak ellerini oğuşturuyordu:

— *Oh olsun, dinsizin hakkından imansız gelir, gördün mü domuz Muhtar?*

diye kaynaşıp duruyordu.

Bir tarafımda Muhtar, bir tarafımda Fen Memuru yer aldı. Sonra İsfendiyar, Kurban Dayı, Petel Osman, Geyikli Ali. Nihayet Sarı Çavuş'la Sığırtmaç Musa da masanın ucuna iliştiler. Yemek gürültü patırtı içinde yendi. İmam bir tepsi börek yollamıştı. Muhtar tavuklu bulgur pilavını börek yufkalarına sararak yedi. Ben, Fen Memuru'nun bardağına kimse farkına varmadan biraz votka koydum. İlk yudumumu alırken göz göze geldik.

— *Haydi, sıhhatine!..*

der gibi işaretleştik.

Yemekten sonra masalar temizlenip örtüler örtülünce Fen Memuru çantasına davrandı. Çıkardığı krokiyi masaya yaydı. Önce tam bir sessizlik oldu. Sonra ağır ağır Behzat Ekinci konuştu:

— *Ağalar, aha burası Sıtmabükü. Bakın bu benekler sizin köy evleri. Şurası Üçgözeler. Bakın şimdi Karanlıkdere'yi göstereyim...*

Fen Memuru'nun kalemi birtakım çizgiler üstünde bütün masa boyunca yürüyordu:

— *Burası da Sakarya yanı. Aha bataklığın kaynakları. Bu büzülen yer var ya, Sıtmabükü'nün ağzı. Seller, molozlar dağ*

gibi kapatmış. İşte biz şu noktada, Keltepe mektebindeyiz. Bataklık işini konuşuyoruz.

Hocam, istedin geldik. "Kal" dedin kaldık. İşte sana bir taslak. Benim işim bu taslakla biter. Ondan sonrası mühendis işi, devlet işi... İlk günler gözüm tutmadı. "Bu keleş köyle bu yaşlı öğretmen bu işin içinde kaynar giderler" dedim. Bataklık sessiz, sinsi ve gizliydi. Şimdi ne yaparsınız bilmem. Ankara'da kim okur, kim dinler Keltepe bataklığını... Ama gemini yürütürsen, kaptansın. Çünkü devir, gemisini yürütenlerin devri. Ama gemisini yürütenin Keltepe'de işi ne. Fakat şu var ki bu bataklık kof. Korkma, dayan. Bakalım işin sonunu neye vardırırsın...

Fen Memuru konuşurken kimse ses çıkarmadı. Hatta sanki orada değilmişler ve bu masanın başında bir şeyler konuşulmuyormuş gibi, hepsi kendi içlerine dalmış görünüyorlardı. Muhtar kayıtsız görünmeye çalışıyordu. İsfendiyar, memurun kalemi ile işaretlediği çizgilere dalmıştı. Sarı Çavuş, Ekinci'nin arkasında ayaktaydı. Gözlerini açmış, hiç bir hareketi kaçırmıyordu. Sanki Fen Memuru'nun haritada bir hatasını yakalamak ister gibi gözlerini dört açmıştı. Her hareketi izliyor, her sözü ezberlemeye çalışıyordu. Fen Memuru tam sözünü bitirmişti ki, masanın alt başından bir inilti duyuldu:

— Hoca, Allah taksiratını affetsin ya, gel bu işten vazgeç. Şu Keltepe'nin toprağı zaten gitti. Sığırı, davarı da can çekişir. Bir işler peşindesin... Ama, ya bu bataklık da kurursa, bu hayvan-cıklar bir tutam ayrığı nereden bulacak?..

Bu inleyen, Sığırtmaç Musa'ydı. Bu iyi yürekli, bu derli toplu, eski redif çavuşlarını hatırlatan ihtiyar, neredeyse ağlayacaktı. Ama Sarı Çavuş bırakmadı:

— Sen ne anlarsın Sığırtmaç Dayı, dananın kuyruğundan haşka?.. Biz Enver Paşayla Kudsüşerif'teyken Yahudi köyleri gördük ki, bataklığın yerinde portakal yetiştirirlerdi. İnekler de orada kırk okka süt verirdi...

Eğer Muhtar susturmasaydı, Sarı Çavuş daha ötecekti...

Havalar serinledi, Polatlı'dan getirdiğimiz sobaları kurduk. Çatı inşaatından bize epeyce parça odun, talaş kalmıştı. Sarı Çavuş bunları idare etmek kaygısındaydı. Sınıfa ancak sobayı tutuşturacak kadar bir şey veriyor, benim odaya arslan payı ayırıyordu. Sonra bir kural koydu: Her çocuk mektebe gelirken birazcık tezek getirecekti. Yavrucaklar defterlerinin, kitaplarının üstünde bir parça da tezek kucaklayarak mektebe getiriyorlardı. Bunları gördükçe içim burkulu-yordu. Haydi 25 yüzyıl önceki orman denizi Frigya'dan vazgeçtik, ama daha dün denilecek kadar bize yakın zamandadaki Karanlıkdere meşeliklerinin, Geyikli ormanlarının yerinde şimdi, bütün bu ormanları tüketenlerin çocukları, kucakladıkları tezek parçalarıyla ısınmaya koşarken, insanda umutsuzluk duyguları uyandırıyorlardı.

Havalar ara sıra yağışlı ve oldukça sert rüzgârlı geçiyordu. Yalnız köy içinin toprağı kumlu, çakıllı olduğu için çamur fazla değildi. Ben artık çizmelerimi giymiştim. Sığırtmaç Musa, Sarı Çavuş ve ben, üç çizmeli olarak, sanki burasını dışarıdan gelip baskınla zaptetmiş yabancı askerler gibi köy sokaklarında, başkalarına yukardan bakarak dolaşıyorduk.

Dersler normal ilerliyordu. Çocukların okula devamlılıkları muntazamdı. Her çocuk sabahları bir parça tezeğini kucaklayarak mektebe koşuyordu. Ben, hiç olmazsa, bu kucakta tezek taşımayı önlemek istedim. Düşündük taşındık, İmam bize akıl öğretti: *İmam hakkı, Muhtar hakkı*, gibi bu sefer de köye bir tezek vergisi kestik. Hem de yalnız mektepte çocuğu olan evlere değil. İmam:

— *Köylüyü birbirinden ayırdettin mi, yandın. Köyün yükünü bütün köyün kürek kemiğine oturtmalı...*

diyordu. Öyle yaptık. Mektebin arka avlusuna artan ağaçlar, kiremitlerle biraz da kerpiç keserek helalarla bir sundurma yapmıştık. Sundurmanın altı birkaç gün içinde tezekle doldu.

Polatlı'dan doktorun ilk gelişi köyde bir hadise olmuştu. Doktor, yanında bir sağlık memuru iğneciyle geldi. Cipten inince onu önce mektebin çocuklarından görenler karşılamış. Evleri dolaşması, ilk gelişinde bile güçlükle karşılaşmadı. Ama sonraları köylüler, hele kadınlar doktoru adeta bekler oldular. Gecikirse sormaya başladılar. En gizli dertleri için bile doktordan akıl danıştıklarını işitiyordum.

Bu arada biz de evlerin sağlık fişlerini tamamladık. Öyle ki, her muayene gününün akşamı, bu fişlerin başına geçen Hafız, biraz yorulmadan bunları işleyemez oldu. Köyde salgın hastalık, verem, trahom, cüzzam, sıraca... gibi şeyler yoktu.

*
**

Bu kış köyün akşam yaşamında ufak bir değişiklik oldu. Köye geldiğim zaman bu köyde bir köy odası yoktu. Ara sıra, o da ancak köyün birkaç ileri geleni, akşamları Hafız'ın cami altında toplanırlardı. Birkaç defa da bizim odada bir araya geldik. Ama hem ben odanın devamlı köy odası haline gelmesini istemezdim; hem de gelenler burada pek sere serpe davranamıyorlardı. Onlar daha loş, dumanlı, basık, ama daha serbest bir yer arıyorlardı. Biraz uğraşmadan sonra bu işi hallettik. Bir oda bulundu. Bu oda, caminin hemen karşısında; yaşlı, erkeksiz bir kadının ona fazla gelen odalarından biriydi. Odadan dışarıya bir kapı açıldı. İç kapı kapandı. Sedirlere birkaç hasır, kilim parçası uyduruldu. Zaten odanın ocaklığı, ocağın iki tarafında iki göz hücresi vardı. Kapı arkasında da testiler için bir bölme yapıldı. Hücrelere cezve, fincan, kahve, şeker kapları gibi şeyler aldirdılar. Odanın idare veya 5 numara lambayla değil de, daha kuvvetli bir lamba ışığıyla aydınlanmasını sağlamak bana düştü. 20 numara bir lamba aldirdım. Bu lambanın bizim köy odasına biraz fazla geldiğinin, biraz yadırgandığının farkındaydım. Hani, onun yerine bir idare lambası alsam, galiba hepsi bayram edeceklerdi. Fakat bırakmadım. Hulasa odanın açılışında ilk geceye ben de katıldım. Odada iç içe, kucak kucağa en az otuz kadar köylü vardı. Ne yapıldıysa yapıldı, ilk gece şerefine bunlara, her biri bir başka biçimde hardaklar, taslar, çanakçıklarla şerbetler dağıtıldı. Masraf, Muhtar' dandı. Ben her köyde bir veya birkaç köy odası olmasını daima görmek istemişimdir. Müfettiş olarak gezerken bu işleri hep teşvik ettim. Köy odaları bizim köyün yaşayan, iyi bir geleneğidir. Bir defasında bir nahiyede, müdürün:

— Köylüler tembel, vakit geçiriyorlar.

diye köy odalarını kapattığını görmüştüm. O nahiyede müdürü bu kararından vazgeçirinceye kadar kaldığımı hatırlarım.

Keltepe'nin köy odasında da ilk gece iyi vakit geçirdik. Bir aralık söz düşürerek onlara bu nahiye müdürünün hikâyesini anlattım. Gülerek, şakalaşarak müdür beyi böylece çekiştirdik. Sarı Çavuş, tepiniyordu:

— *Kimmiş o müdür, efendi?.. Müdürü, Kaymakamı gel-sin bana, "Kapat köyün odasını" desinler de alsınlar cevapla-rını...*

Gençlerin hepsi Sarı Çavuş'un tarafındaydılar. Odadan dağılır-ken Muhtar bana gene saldırdı:

— *Bu mahlukatı neye başına toplarsın, efendi?.. Bu daha kur'ası çıkmamış bebeler mi nahiye müdürüne kafa tutacak?.. Müdürü, kaymakamı "höt" dese, gene iş bu kelbaşa düşer...*

Muhtarın omuzunu okşadım:

— *Elbette ağa, sen işini bilirsin. Ama bırak şu bebeler de sizin yanınızda biraz kendilerini insan bellesinler...*

Yılbaşı tatili gelince Ankara'nın yolunu tuttum.

*
**

Bizim gizli komite yine toplandı. Hem de bu sefer Vilayette ve Vali Muavini'nin odasında. Toplantı gece tertiplenmişti. Bu toplantıda Vali Muavini ile Eğitim Müdürü'nden başka kimseler de vardı. Ben, önce şunu anladım: Bataklığın taslak krokisi daha belirli bir harita halini almış ve ana haritalara uygulanmıştı. Yalnız iş şimdi göz-lerde büyümüştü. Bu işi Sıtma Mücadelesi başaramazdı. Sakarya pro-jesi ise, kenarda köşede işlerle uğraşmazdı. Ama gene de bazı im-kânlar belki de bulunacaktı.

Anladığıma göre Vali Bey, işe az çok yatırılmış sayılabilirdi. Ona şöylece bir şeylerden bahsedilmiş, o da Muavin'e bırakmıştı. İşin önemi hakkında da pek bir şey bilmiyormuş. Şimdi, asıl mesele. bu bataklığın kurutma planının çıkarılmasındaydı. Bunu da sessiz se-dasız ve kimseyi ürkütmeden Vilayet'in keşif ve araştırma imkânla-riyle başarmak gerekiyordu. Ondan sonra Allah kerim. Ama bunun seller basmadan, karlar yağıp ortalık kapanmadan ele alınması la-zımdır.

Önümüzde serdiğimiz haritalar üstünde bütün bunları gözden

geçirdik. Bizim cana yakın Fen Memuru Behzat Ekinci, kendi bağlı olduğu Müdürün de katıldığı bu toplantıya bu haritalar üstünde bilgiler verdi. Arada bazı ümit verici tarafları belirtti:

— *Karanlıkdere, kolay açılacaktır sanıyorum. Bataklık-
lığın alt başı akıntı verince havuzlanmalar olmaz. Çalışma kolay-
laşır. Sonra bataklık derin görünmüyor. Taban toprak yakın.
Hocanın bu işteki sezileri boş değil...*

Sonra bana harita üzerinde ilk kanalın ana istikametini de gösterdi ve şunları ekledi:

— *Eğer bataklık kurtarılabilirse, 1000 dekar kadar çok
verimli bir toprak kazanılır. Kaynaklar meydana çıkarılır, sel-
ler kontrol altına alınır, bataklıktan Sakarya vadisine doğru
da sağlı sollu çok yer meydana çıkar. Oysa, şimdi buraları her
zaman sel tehlikesinde. Kumlar, çakıllar altında...*

Hulasa sağa çektik, sola çektik. Sonunda şuna vardık ki; Sıtmabükü ile Karanlıkdere'nin asıl projeye esas olacak teferruat haritaları derhal hazırlanmalıdır. Ondan sonra bakalım kimleri nasıl kandıracağız.

Eğitim Müdürü, içine karıştığı iş genişleyip büyüdükçe biraz ürkek, fakat yeni ve başka türlü bir davaya karışmanın heyecanı içindeydi:

— *Keltepe gibi bizim de başımıza iş açtın, hocam. Ben bu-
rada boyuna nakil istidaları veren öğretmenleri oyalamak, me-
busların, ocak, bucak başkanlarının iltimas isteklerini sırala-
mak, mekteplere sıra, tebeşir gibi şeyler yetiştirmekle pekala oya-
lanıyordum. Şimdi bu Keltepe bataklığı rüyalarımaya giriyor yahu...*

Son sözler, Vali Muavini'nin küçük bir demeci şeklinde oldu. Bu demece, önce gene bizim Keltepe İmamı'nın sözleriyle girdi:

— *İmam haklı, dedi. Hem imamlar köyde, bizim gözlerimiz
olacak yerde, onların gözleri hep kasabada, şehirde. Ben her
gün odamda, hep şehirlere nakil müracaatları ile karşılaşırım.
Köye giden öğretmenler de nedensiz bir türlü köyün tutunacak
tarafını bulamıyorlar. Şimdi bizim hoca, nasılsa ayağını bu ba-
taklığa kaptırmiş. Görelim nasıl çıkacak...*

Radyoda köy saati, ziraat saati, haşaratla mücadele saati filan güzel. Ama önce köylere bizim temsilcimiz yerleşmeli ve yerleştiği köyün sabanına koşulmalı ki, meydana bir şey çıksın.

Yüzyıllar boyu ormanı tüketmiş, mer'ayı soysuzlaştırmış, toprağı yele sele vermişiz, doğru. Ama bunları yapan da biziz. Şimdi mesela şu Keltepe'yi bırakıp gidemeyiz ki. Oraya yapışmak, yeni geçim alanları bulmak için uğraşacağız...

Bana da birkaç söz düştü:

— *Baylar, bana kalsa bu işi, sanki bir başka gezegenden bu kıraç toprağa düşmüşüz ve başka kaçacak yerimiz olmadığı için ne yapıp yapıp bu bozkırda yaşamak zorundaymışız gibi düşünmeli. Halbuki bu kadar da yalnız değiliz. İş bu kadar da ümitsiz değil. Ne kadar kötü de olsa elimizde köyler, köylerden şehirlere yollar, yolların bağlandığı şehirlerde her gün artan bir nüfus var. Bu nüfus; ekmek, et, süt, yağ, yumurta ve her türlü yiyecekler isteyecektir. Bütün sorun, köyde toprağı uyardırıp köylüyü üretime koşmakta. Yoksa, şehre ne versen alır, yoğaltır. O halde iş, imkânları harekete getirebilmekte. Bir de fa bataklığı kurutabilirsek, mahsul fıskırır. O zaman da yollar, vasıtalar, krediler, makineler ve para, köye oluk gibi akar. Bizim düşmanımız, şu masadaki haritanın üstünde serili, Sıtmabükü bataklığıdır...*

Daha ne kadar konuştuk bilmiyorum. Ayrılırken şu kararı vermiştik: Tekrar toplanacağız.

*
**

Ankara'da günler boş geçmiyordu. İki defa daha toplandık. Bunlara; Nafia'dan, Su İşleri'nden gelenler de katıldı. Sonra Eğitim Müdürü beni bir gün aldı, bir mektep çocuğı gibi yanına kattı. Bir yerlere götürdü. Önce Ziraat Bankası'na uğradık. Şonra Atatürk Orman Çiftliği'ne, donatım atelyelerine, Bağcılık Enstitüsü'ne ve bir de Çocuk Cezaevi'ne gittik. Dönerken ceplerim, çantam, taşıyamayacağım kadar broşürler, kitapçıklarla doluydu. Meğer bilmediğim neler varmış. Hayat mektebine yeni başlayan bir çocuk gibiydim. Oysa ben, bir aralık hayat yolum sona erdi sanıyordum. Meğer onun başındaymışım...

*
**

Yılbaşında, eşimimi, çocuklarımın, torunlarımın ve dostlarımın arasında geçirdiğim geceyi anlatmayacağım. Yalnız şu kadarını söyleyeceğim ki; o gece onların halkasında ben, daha birkaç ay önce bu çatının altında işsizlikten, umutsuzluktan kıvranan, geceleri gözüne uyku girmeyen, ya da bu kadar yıllık eşinin karşısında sedirlere kapanıp hıçkıra hıçkıra ağlayan ben değildim. Ne olmuştu sanki?.. Cebim para mı görmüştü. Bir yerlerden kismet mi yağıyordu. Terfiler mi olmuştu. Piyango mu kazanmıştım?.. Hayır. Anadolu'nun en herbat bir köşesinde, en ölmüş bir köyünde, en fakir insanları arasında bir köy öğretmeni idim. Ama umutlar içinde idim. Hayata bağlanmıştım. Gönlüm ferahtı. En garibi de, ne var ki artık beni bu hayata bağlayan, yeniden şekilleştirip, yeniden koşturan varlık, pis, kasvetli, murdar bir bataklık...

*
**

Köye dönüşüm bu sefer daha gürültülü oldu. Beni her gören nedense, bir dosta, bir yakınına kavuşmuş gibi güleç, sıcak davranışlarla elime yapışıyordu. Hele çocuklar... Eğer bıraksam mektebin avlusunda, odamın kapısında geceleyebilirlerdi denilebilir. Akşam yemek sonuna kadar odaya gelen gidenlerle oyalandım. Sonra hep birlikte köy odasına gittik. Oda tıklım tıklımdı. Muhtar ceplerinden çıkardığı kahve, şeker paketlerini Sarı Çavuş'a verdi. Herkese kahve yapsın diye.

Fakat köyün bu hali uzun sürmedi. Aradan bir hafta geçmemişti ki Keltepe, birtakım yabancıların baskınına uğradı ve Muhtar'da şafak attı. Bir gün sınıftaydım. Çocukları yeni bir yoklamaya tabi tutuyordum. Öğrendiklerini unuttular mı diye. Derken kapı açıldı. Çavuş göründü. Kıkır kıkır şakıdı:

— *Efendi koş, Keltepe'yi bastılar...*

Sınıftan çıktım. Cami tarafından, hepsi de kırlarda çalışan vazifeli uzmanlar, mühendisler kılığında 4 kişi bize doğru geliyorlardı. Arkada bir sahra arabası duruyordu. Oysa ben bu vasitanın sesini dalgalılık arasında duymamıştım.

Karşılaştık. Tanıştık. Ankara'dan geliyorlardı. Su İşleri'ndenmişler. Vali Muavini'nden vazife almışlar. Beni görmeleri lâzımmış. Sıt-

mabükü'nün esas haritalarını işleyeceklermiş. Köyle kalacaklarını. Adlarını, soyadlarını da söylediler.

Hepsi de genç, olgun görünüşlü, yapacaklarını bilen insanlardı. Onları odama aldım. Çocukları kendi hallerine bıraktım. Sarı Çavuş'u hemen Hafız'ı bulmaya gönderdim. Sonra da çaydanlığı gaz ocağına koydum. Sobaya bir iki parça odun attım. Biri sahra arabasını getirmeye gitti. Biz de sandalyelere, yatağın kenarına iliştik ve pek çabuk anlaştık.

Çocuklar pişkin insanlardı. Dağda belde çok günler geçirmişlerdi. Ömürleri kamplarda, barajlarda geçmişti. Daha gün batmadan onları iki odaya yerleştirmemiz mümkün oldu. Köy odasını da, kimsezi kadının öbür odalarını da boşalttırdık. Temizlettik. Muhtar gene bana çatacak fırsat arıyordu. Ben ona uzaktan gülüyordum. Akşam odalarına vardığım zaman, odaları tanıyamadım. Portatif karyolar açılmış, yataklar yapılmıştı. Masalar, portatif sandalyeler yerli yerine konulmuştu. İki radyum lambası ortalığı gün ışığına boğmuştu. Odaların aralığında bir motor sesi çıkarırcasına yanan bir gaz ocağının başında bu gençlerden biri, daha şimdiden tencereyi ateşe vurmuştu. Konserve kutularını açmış, portatif masalardan birinde sofrayı hazırlamıştı bile. Beni görünce hepsi ayağa kalktılar. Birlikte yemeğe davet ettiler. Gülümsedim. Çünkü tam o sırada Muhtar kapıdan başını uzatmış, gördüğü şeyler karşısında da şaşırmış kalmıştı. Hemen onu gösterdim:

— *Bu gece Tanrı misafiriniz, bizim Muhtar olacak, baylar...*

Hep gülüştük. Muhtar süklüm püklüm odaya girdi. Neden sonra anladım ki, o bu odaya özür dilemek için geliyormuş. Misafirlere:

— *Bulgur tenceresini ocağa astırdım. Ama artık kusuru kalmayın...*

diyesiymiş. Daha ertesi sabahtan itibaren bu gençler, bu köyün kırk yıllık adamlarıymış gibi hayatımıza karıştılar. Yemelerini, içmelerini, ısınmalarını düzenlediler. Hatta Sarı Çavuş'a aldirttikları tavuklar, yağlar, sütler, yumurtalar yüzünden köye biraz para bile girdi.

SITMABÜKÜ'NE GİRİŞ

Sıtmabükü işleri için daha gecedен küçük bir ekip hazırladık. Sabah güneş yükselirken bataklığa çıkışımız, bir kafile halinde oldu Muhtar'la İsfendiyar önde gidiyorlardı. Sarı Çavuş, kendisinin önderlik hakkı elinden alınmış gibi, biraz küskün, benim yanımda yürüyordu. Ankara'dan gelen çocuklara pek bir şey anlatmadım. Zaten onlar daha bataklığa yaklaşırken, başlarını kaldırarak etrafı araştırmaya başladılar. Atılacakları avın kokusunu almışlar gibi dere yataklarını, tepeleri, sulu çorağı hesaplayıp duruyorlardı. Böylece Üçgözele'ye geldik. Hemen tümseğın üzerine çıktılar. O dakikadan sonra da bataklıkta kumanda onlara geçti. Aralarında işleri tasarladıklarını görüyordum. Öğleden sonra aletleri alıp ekip halinde işe dılacaklardı. Ben izin alarak mektebe döndüm. Onlar yemek saatini de geciktirerek Sıtmabükü'nde bir baştan bir başa dolaşmışlar, durmuşlar. Ondan sonra işler tabii akışını aldı. Her sabah haritacılar bataklığa dalıyorlardı. Hemen her gün yanlarına köy heyetinden biri katılırdı. Ya İsfendiyar, ya Geyiklili Ali, ya da başka biri, köyün sığırı artık bataklıktan pek uzaklaşmıyordu. Sığırtmaç Musa oralarda posta vazifesi görüyordu. Hafız ya mektepte, ya camide bulunuyordu. Kur'ân kursunu boşlamamıştı. Haftada iki gün akşama doğru kursa gelen olursa meşgul oluyordu. Muhtar'ın gırtlacağına kadar işe boğulmuş gibi bir hali vardı. Akşamları ya mektepte, ya da haritacıların odalarında toplanıyorduk. Cuma günleri mutlaka İmam'ın evindeydik.

Köyün önemli olaylarından biri işte o günlerde oldu. Bu olay, mektepte bir toplantıydı. Uzun zamandır düşündüğüm bir işe başlayacaktım. Yaşlılar için bir gece kursu açacaktım. Okuyup yazma öğretecektim. Aile fişlerinden askerlik öncesi çağında Keltepe'de 29 kişinin olduğu anlaşıldı. Bunların hiç değılse 15-20 kadarını kursa çekebileceğimi umuyordum. Fakat iş benim düşündüğüm gibi olmadı.

Gece kursunun açılışının biraz törenli olmasını istiyordum. Açılış gecesinin ve kursun haberi köye günlerce önceden yayıldı. Bir cuma akşamını seçmiştik. O gün öğleden sonra hazırlıklara giriştik. Sınıf derlendi, toplandı. Sıralar, masalar, sandalyeler yazı tahtası, hatta benim odamdaki kitap dolabı bile o gece için dershanede yerlerini aldılar. Haritalar, resimler, kara tahtanın arkasına asıldı. Duvarda bir

bayrak, altında Atatürk resmi, buraya başka bir canlılık verdi. Köy halkından isteyenler kadınlı erkekli o gece mektebe gelebileceklerdi. Bu, bizim mektepte ilk köy toplantısı olacaktı. Kadınların geleceğini sanmıyordum. Ama biz, kadınlı erkekli bir cemaat toplantısının hiç olmazsa lafına alışılmasını istiyorduk.

Akşam oldu. Gemici fenerlerini sınıfa yerleştirdik. Haritacıların bir radyum lambasını da mektebin kapısına astık. Mektep avlusu gündüz gibi aydınlandı. Binanın cephesi bir ışık yağmuru ile yıkandı. Kursta ders görece delikanlıları boy sırasıyla sıralara yerleştirmeye çalışacaktık. Bu, pek kolay bir iş değildi ama, onları biraz dik, biraz nazik oturmaya zorlayacaktık. Gelen misafirler de hasırları, kilimleriyle gelip etrafa serileceklerdi. Bizim sandalyelerle, haritacıları getirdiğimiz sandalyeler bir köşeye ayrıca dizilmişlerdi. Nihayet millet sökün etti. İlk gelenler, İsfendiyar'la Semra'nın koca ninesi olmuştu. Semra, ninesinin önüne düşmüş, onu çekiştire çekiştire, sanki yeni, harikulade bir âleme sürüklüyordu. Sonra başkaları göründüler. Onların arasında birkaç yaşlı kadın da geldi. Muhtar'ı, köy ihtiyarlarını sandalyeli köşeye yerleştirmeye gayret ettik. Ankaralı misafirlere gelince, onlar kapıdan girince, sanki bir kır toplantısına gelmişler gibi, hiç sağa sola bakmadan yazı tahtasının yanındaki duvarın dibine serilmiş bir hasıra çöktüler. Bağdaş kurup yerleştiler. İhtiyarların onları sandalyelere çekme gayretleri boşa çıktı. Muhtar bu neticeye razı oldu. Sandalyesine yerleşirken de biraz mırıldandı:

— *Efendi, siz bizi böyle başınıza çıkarmaya, baş köşeye oturtmaya pek de alıştırmayın. Sonra biz bu postu kolay bırakamayız...*

— *Doğru Muhtar ağa, ama en iyisi ne başta, ne ayakta olmaktır. En iyisi, milleti hizaya getirmek. Tıpkı askerlikteki gibi... Askerlikte muharebeyi kazanan kim? Baş mı, ayak mı?..*

Bu son sözleri söyleyen Sakarya ekibinin şefiydi. Cevap Muhtar'dan değil, Sarı Çavuş'tan geldi:

— *Muharebeyi kazanan ne baş, ne ayaktır... Nizamdır efendi, nizam... Muharebede nizam bozuldu mu, ne baş kalır, ne ayak. Biz Balkan Harbinde Arnavutluk'tayken...*

Sarı Çavuş'un askerlik damarları gene depresmişti. Gene hikâyelere başladı. Son cümlesi kesindi:

— *Nizam demek, herkesin kendi yerini, kendi vazifesini bilmesi demektir. Böyle olunca, kumanda söker ve millet de yürür...*

Ben araya karışıp işi yumuşatmasaydım, tartışma uzayabilirdi. Fakat asıl sorun; öğrenci sorunuydu. Bu iş daha ilk baştan sarpa sarı. Biz sıraları, askerlik öncesi yaşındaki gençlerden gelen olursa diye hazırlamıştık. Bu sıralar daha ilk dakikalarda istilaya uğradı. Kimse yaş, grup filan dinlemek istemiyordu. Mektepte okuyan küçüklerin dışında kalan büyük çocuklar şimdi okumak istiyorlardı. Gençler de okumak davasındaydılar. Sıralar tutulmuştu. Kimse yerinden oynamak istemiyordu. Herkes sırasına yapışmıştı sanki. Bizim iki kişilik sıralarda bazen dört çocuk kucak kucağa sıkışmışlardı. Oysa, nasıl gürültücüler henüz ayaktaydılar.

Muhtar'ın tarafı kakhahalardan kırılıyordu. Muhtar'ın öksesine fena tutulmuşum:

— *Nasıl hoca, kışkırtır mısın milleti. Hadi şimdi kurtar paçanı görelim. Yahu, ben bu dama 150 davar sokardım. Sen huncacık bebeyi sıkıştırıradın. Nasıl aldın mı başına şimdi Allah'ın derdini?..*

Asıl kıyameti koparan bir yaşlı kadındı. Güçlü bir yapısı, halinde eski bir aşiret anası otoritesi vardı. Bir sıranın kenarına yapışmıştı. 13 yaşlarında, cin gözlü bir oğlan çocuğunun başına dikilmişti. Ellerini sıradan atmasınlar diye torununun omuzlarına bastırılmış, çığırıp duruyordu:

— *Aman hoca, gözünü sevem. Ko bebemi okusun. Zeyrek, bebedir. Yeni şalvar geydirdik. Yeni pabuç aldık Polatlı pazarından. Etme çoluğunun, çocuğunun başı için. Koma bebemi öksüzü...*

Ben bozkırın bağrında bu sözleri duymak için bütün öğretmenlik hayatım boyunca yanmıştım. Nihayet, şu ölmüş Keltepe köyünde işte bu Türkmen hatununun ağzından bir rüya, artık gerçek oluyordu. Demek ki bebese mektep sırasında oturmazsa öksüz kalacakmış...

Bu kadarına kayanamazdım. Bağrıışlar, çağrıışlar, itişmeler, kakışmalar arasında ve bütün cemaatin önünde birden boşanmak üzereydim. Bu ne tatlı, ne mutlu bir göz yaşı bayramı olacaktı. Fakat bir muzice oldu. Mektebin dershanesi birden bir tapınak sessizliğine gömüldü. Ne olduğunu anlayamadım. Bütün gözler dershanenin kapısına dikilmişti. Köyün yatalak İmam'ı, iki köylünün kolları arasında, heybetli bir heykel gibi kapıda dineliyordu. Yüzü güleçti. Gözleri koruyucu bir şefkatle parlıyordu. Bir eli bastonundaydı. Bir elini kalbine bastırıyordu.

Ben, İmam'ı ayakta pek görmemiştim. İri yapılı, uzun boylu bir insanmış. Entarisi, cüppesi, cüppesinin üstüne attığı kürkü ve başına sardığı şal dolamasıyla, olduğundan da daha azametli görünüyordu. İlk şaşkınlıktan sonra cemaat kaynaştı. Herkes altındaki hasıra, kilime yapıştı, Hoca'ya yer hazırlamak istiyordu. Fakat ilk davrananlar gene haritacılar oldular. Sarı Çavuş, birkaç minderi, yastığı yetiştirdi. İhtiyarlar da ayağa kalktılar. İmam'ı yavaş yavaş köşesine oturtular. Toplandı, cüppesine, kürküne sarındı. İşte ondan sonra gözlerini herkesin üzerinde gezdirerek bana çevirdi. Selamlaştık:

— *Allah rast getirsin, hayırlı olsun, hoca...*

İşte o zaman Muhtar yavaşça omuzumdan kulağıma eğildi. Mırıldandı:

— *İşte şimdi haptı yuttuk efendi. Seni bu köyde bundan sonra top bile sökemez...*

Sarı Çavuş fıkır fıkır kaynıyordu. Sanki Muhtar'a:

— *Nasıl domuz, nasıl anladın mı?*

der gibi bir şeyler söylüyordu...

BİZ SAKARYA ÇOCUKLARI

Karışıklığı güçlkle, ama tatlılıkla önledik. Türkmen ağası görünüşlü kadının bebesini gündüz sınıfına alacaktık. Ben yetiştireceğime söz verdim. İki yaş grubunu da ayırdık. Ortada kalanlar için

önümüzdeki yıl bir şeyler yapacaktık. Asıl askerlik öncesi çağında olanları toptan kabul ediyorduk. Kısa zamanda iş, nizamı girdi.

Masanın başına geçtim. Kurs başlıyordu. Önce gündüz öğrencilerini çağırardım.

Babalarının, ebelerinin dizleri dibinden keklik gibi sıçradılar. Koşuştular. Sınıfın önünde masanın karşısına iki sıra dizilip işaret bekletiler. Sonra cemaata döndüm:

— Önce “*Sakarya Marşı*” okunacak, dedim.

İşaretimi verdim. Birden şakıldılar. Keltepe köyündeki eski ağıl binasında sert, canlı, mutlu bir rüzgâr esti. Bu rüzgârın uğultusu arasında Semra'nın billur sesi bütün seslere hâkimdi:

«*Biz Sakarya çocukları,
Babalarımız bu toprağı kanlarıyla sulamış,
Biz alın terimizle sulayacağız,
Yarın,
Biz Sakarya çocukları...*

Şarkı bitip de çocuklar sel gibi yerlerine akarken, ilk gözüme takılan, köyün yaşlı İmam'ı oldu. Başu göğsüne düşmüştü. Avuçlarıyla yüzünü kapamıştı. Bir eliyle şal dolmasının uçlarına sere serpe çağıldayan gözyaşlarını silerken, başu hafif hıçkırıklarla, mutlu bir kendinden geçiş içinde sağa sola sallanıyordu. İmam alçak sesle bir şeyler söylüyordu. Bunları duymadım. Belki şükran, belki yakarış sözleriydi. Ama, onun gözyaşları cemaati sardı. Ben de kendime hâkim olamadım. Hele Muhtar bir taraftan o gece için nasılsa giydiğı hayramlık ceketinin kollarıyla gözlerini kurularken, bir taraftan da herkesin duyacağı gibi söyleniyordu:

—*Bizi kötü ettin efendi. Hey Allahım, bu bebeler bizim ha?..*

İlk ders iyi geçti. Bir açış söylevi vermedim. Hiç bir nasihatta bulunmadım. Tahtaya ilk önce gündüz öğrencilerinden birini çağırardım. Ufak tefek, fakat bakışları derin, anlamlı, istidatlı bir çocuktu. İsmail Alanlı'nın torunuymuş. Ben onu seçip kaldırınca Alanlı ailesi tarafı birden karıştı. Utanmayla övünme arasında bir yadırgama anı

geçirdiler. Herkes onlara baktı. Küçük Recep Alanlı hiç yadırgamadan serbest adımlarla tahtanın başına geçti.

— *Yaz bana adını soyadını. Sonra dedenin, ebenin adını...*

Yazdı. Bu sefer ağlaşmak sırası Alanlılara düştü. Sonra Semra'yı çağırdım. Ankara'daki babasına bir satırlık bir mektup yazdı. Altına da imzasını koydu:

«Benim Babam! Ebem bana kalem aldı...»

«Celile»

Daha sonra ben tahtanın başına geçtim. Hecelerin aralarını ayırarak bir kelime yazdım: SA-KAR-YA... O geceki dersimiz buydu. Sesleri, harfleri, işaretleri anlattım. Harfler yanyana gelince heceler oldular. Heceler birleşince, söz, kelime meydana çıktı... Anladılar. Keltepe köyünde askerlik öncesi yaşında olan gençler için gece kursu işte böyle başladı. Ama dersler «Sakarya» kelimesini veya başka kelimeleri çıkarmakla kalmadı. Bu mektep çatısının altında onlar, kendilerinden öncekilerin dinlemedikleri sözleri dinlediler. Bilmedikleri şeyler öğrendiler...

*
**

Sıtmabükü'nde işler oldukça uzun sürdü. Ama bir gün geldi, bitti. Arada haritacılar Ankara'ya gidip gelenler oldu. Ankara'dan da bazıları Keltepe'ye gelip işi yerinde gördüler. İşlerin sona yaklaştığı günlerde ara sıra ben de onlara katılıyordum. Bu çocukların, Sıtmabükü'nün fethi davasına candan bağlandıkları belliydi. Bana ikide bir:

— *Hocam, bu iş çetin, sana tahsisat yok derler, hele gelecek seneye kalsın derler. Ama şimdi işler bir acayip. Eğer kulpunu bulursan, bütçesiz, tahsisatsız da bakıyorsun, nice işler ele alınıyor. Senin nasıl edeceğini bilmeyiz.*

Fakat eğer işi yürütürsek burada ekmek var hoca. Çok ekmek var. Bu bataklık fos. İnsan burasını, sanki jilette kendi yüzünü tıraş edermiş gibi kısa zamanda parlattır. Toprak bir defa meydana çıkınca da Sıtmabükü'nün yerinde eski Keklikpınarı' nı yarattın demektir. Ondan sonra buranın getirdiği altını kürekle karıştırmak lazım...

Evet, benim de hem kaygım, hem düşüm bu değil miydi? Bir defa işin kulpu bulunsa? Ama bizim köyde aksi gibi, ne ocak, ne de bucak vardı. O taraftan umutlanamazdık. Bakalım gün doğmadan neler doğardı. Bir defa Keltepe cemaatının pulluklarla, sabanlarla Sıtmabükü toprağına saldırdığı günleri görebilsek. Ben böyle hallerde bunları düşünürken bir taraftan da boyuna bir şeyler mırıldandım. Çocuklar için yazdığım mektep şarkısına fena dadanmıştım:

*«Biz Sakarya çocukları,
Babalarımız bu toprağı kanlarıyla sulamış,
Biz alın terimizle sulayacağız,
Yarın...»*

Bir gün haritacılar ekibini Ankara'ya yolcu ettik. Köyce onlara kaynaşmıştık. Bu toprağın çocuklarıydılar. Onları bataklığın yarısına kadar kafile halinde uğurladık. Mektep çocukları, onlar ayrılırken onlara sıcak köy bazlamaları, pideler sundular. Ankara'ya götürsünler diye.

Birkaç gün sonra da köye gelen İlçe Doktoru, bana Kaymakam'dan bir haber getirdi. Kaymakam beni istiyormuş. İlk perşembe Polatlı'ya indim. Orada neler yaptığımızı, neler konuştuğumuzu anlatmayacağım. Şu kadarını söyleyeceğim ki; ben, meğer ne yaman bir adammışım. Bizim Ankara'daki gizli komitenin, gizli kurmayın bir şubesini de Polatlı'da kurduk. Kaymakam, Eğitim Memuru, Sakarya projesi mühendisleri ile bizim babacan Albay. Kaymakam'ın evinde gece geç saatlere kadar toplantılar yaptık. Kaymakam bu toplantıların sonunda kıyameti koparıyordu:

— Hele bizi anlamasınlar, hele buralara el atmasınlar. Alimallah onların başında bombalar patlatırım. Dostlukları ne güne?.. Kalkınmaysa kalkınma. Yapıcılık ise yapıcılık. Babalarımızın, kardeşlerimizin kanıyla sulanmış bu kutsal Sakarya toprakları...

Polatlı'dan boş dönmedim. Önce hep dostları gördüm. Tüccar Süleyman Hesapsız bu sefer hesabını büsbütün şaşırdı. Eğitim Memuru'yla beni gece evine yemeğe çağırırdı. Biz Albay'ı da birlikte sü-

rükledik. Gece evin önünden geçenler, içeriden gelen kahkahaları, gürültüleri duyunca, bu evde düşün var sanmışlardır.

Köye iki gün sonra döndüm. Köyde gündüz mektep, gece kurs devam ediyordu. Hafız gittikçe yaman bir öğretmen oluyordu. Benim şimdi bir de Hafız'a vakit ayırmam, onunla çalışmam gerekiyordu. Bunu isteyen oydu. Beni biraz boş görünce yakama yapışıyordu:

— *Hoca, bu cehaletle, beni, evlensem karı kabul etmez. Artık beni başının belası say, ne sayarsan say; ama biraz çek çevir, adama benzet. Biz de adam mıyız sanki. Boyumdan posumdan utantıyorum...*

Oysa Hafız, aslında iyi bir insandı. Hem de hızlı bir gelişme içindeydi. Getirdiğim coğrafya, tarih kitaplarını, ezberlemiş gibiydi. Haritada, dünya önüne açılmıştı. Kooperatifçilik kitabı ise, onun nararında sanki bir hazineydi:

— *Bu kitapta çok iş var hocam. Bunu sökmek lazım. Ben bir defa Eskişehir taraflarında dolaştım. Bir köyde tanıdığım vardı. Kooperatifin kâtibi köyde muhtardan üstündü. Artık iş bunlarda. Müezzinlikte sittin sene camî altında çürümek fenama gidiyor, hocam. Bilmezsün çok fenama gidiyor.*

Ama iş, kooperatifçilik kitabına gelince, orada benim de iflahım kesiliyordu. Defter nünunelerine, hesap cetvellerine, bilanço tablolarına bakıyor, sonra da Hafız'la birlikte ikimiz de şaşırıp kalıyorduk. Evet, bu hiyerogliflerin elbette bir dili vardı. Ama anlayana.

Bir taraftan Hafız'la uğraşırken bir taraftan da Muhtar'la çatışıyordum. Köyün gençleri isyan hazırlığındaydı. Muhtar, dertliydi. Gençler ayrı bir köy odası istiyorlardı. Nihayet bir gün Muhtar, bana yapıştı:

— *Efendi, bu köyün nizamını zaten bozdun bozacağın kadar. Gel şimdi çık işin içinden bakalım. Ne olacak bu haytaların hali? Çocuklar, babalarının dizinin dibinden ayrılır mıymış?..*

Ona anlatmaya çalıştım:

— *Bir filozof var Muhtar. Yani senin anlayacağın, derin bir adam... Demiş ki; biz bir yayız. Çocuklarımız da bizim at-*

tığımız oklar. Bu oklar daha biz onları atınca bizden uzaklaşırlar. Bizden ileriye giderler. Onlar ille bize bağlı kalsın derssek, olmaz.

Muhtar'ın cevabı şu oldu:

— *Tövbe estağfurullah...*

— *Ama Muhtar, insanlar binlerce yıldan beri dağları, ormanları, yeni toprakları hep bu okları kendilerinden ilerilere atarak jethetmişler. Ermiş'in Türkistan'dan kopup Keklikpınarı'na gelişi gibi. Bırak şimdi bu çocukları. Odalarını kurup kendi dillerini konuşsunlar. Yarın onlar sizin yerinize geçtikleri zaman, dünyanın yüzü avuç içi kadar daralmış olacak. Onların yolu açık Muhtar. Yolları açık...*

Muhtar boynunu büktü:

— *Ne diyeyim hoca, ne diyeyim. Hokkabaz adamsın ves-selam...*

O haftanın sonunda Keltepe'de gençlerin ayrı odası açıldı. Biz bu açılışa cümbür cemaat gittik. Onların odası büyüklerininkinden daha tertipliydi. Bizleri buyur ettiler. Beni baş köşeye oturtular. Hal hatır sorduktan sonra, bize şerbetler ikram ettiler. Edepli, terbiyeli ellerini göğüslerine bağlayıp karşımızda divan durdular. Ben, "Oturun" demeye cesaret edemedim. Muhtar da bu eski Türkmen köyündeki patriyarkal otoritesinin tadını çıkarmak istiyordu. Odadan çabuk ayrıldık. Biz çıkarken gençler odanın önünde sıraya dizildiler. Herkesin elini ayrı ayrı öptüler. Ben önde gidiyordum. Fakat sırayı görünce hemen yana çekildim. Muhtar'ı öne sürdüm. Sonra İsfendiyar'ı, Patel Hüseyin'i, İsmail Alanlı'yı, Ali Geyikli'yi, Sığırtmaç Musa'yı, Sarı Çavuş'u ve diğerlerini yürüttüm. En son bana sıra gelince, herkesin ayrı ayrı omuzlarını, yanaklarını okşadım. Herkesin işitebileceği gibi:

— *Ben sizin odanızda kayıtlıyım çocuklar. Sakın unutmayın, sizinleyim...*

diye takıldım. Gülüştük, yürüdük.

MEKTEPLE CAMİ

Gece kursuna çok önem veriyordum. Yaşlı olanlar için öğretim bazı özellikler taşır. Onları çocuklar gibi, «Ali topa vurdu, Baba atı aldı» gibi sözlerle oyalayamazsınız. Bunlar onların günlük hayatlarının altında kalır. Sonra da, Keltepe ile Polatlı pazarı arasında başka dünyaları olmayan bu genç adamlara, yarın karşılaşacakları ufukların sırlarını açmak, yarın açacakları kapıların anahtarlarını vermek lazımdır. Yarın yollar alacaklardır. Şehirler görecektir. Belki de denizlerde, havalarda gezecekler... Ordu, kışlalar, fabrikalar, çiftlikler, sınır boyları, hulasa çağdaş bir devletin ülkesi ve sorunlarıyla karşılaşacaklar. Yarın bunlarla ayrı ayrı karşılaştıkça bu genç insanlar onları önceden duymuş olmalı ki, yadırgamasınlar. Bizim çocukluğumuzda Anadolu askerleri, şehirleri rüyada gezer gibi gezerlerdi. Anlamadan, karışmadan ve sevmeden. Sonra bu askerler terhis edilir, köylerine dönerlerdi. Ama sel gider, ortada kum bile kalmazdı. Oysa şimdi toplum; ölçüleri, sorunları ve vasıtalarıyla bir top gibi yoğrulup halihamur oluyordu.

Hulasa, gece derslerine çok şeyler sıkıştırmaya çalıştım. Öyle ki, yavaş yavaş bu derslere, kursa yazılmış çocuklarıyla birlikte, hasırını kilimini koltuğuna alan babalar, kardeşler, amcalar da gelmeye başladılar. Engel olmadım. Mekteple köyün birbirine kaynaştığını, öğretimle halk eğitiminin gittikçe yoğurulduğunu görerek sevindim bile. Hatta bana bir gün yatalak İmam, beklemediğim sözler söyledi:

— *Hoca, köyde mekteple caminin farkı şudur ki; köyde cami halkın malıdır. Mektep ise devletin. İmamı, müezzini cemaat arar, bulur, tutar. Yahut da İmamı devlet bile gönderse, o hemen halka karışır, halkın malı olur. Öğretmen ise, daima devlet memurudur. Köyde cemaatla devlet, caminin kapısında birbirinden ayrılırlar.*

Halbuki camiyle mektep arasında sınır olmamalı. Halkın bir şeylere inanması lazım. Ama imanla bilgi birbirini tamamlamalıdır.

Bakıyorum, sen milleti mektebe dadandırdın. Eğer genç olsaydım ayağına karpuz kabuğu koyardım ya, hele yürü bakalım iş nereye varacak...

O gün İmam'la bu sorunları epeyi didikledik. Bana öyle geldi ki, köyde bu işler, yanyana pekâlâ düzenlenebilir ve yürür. Köyü ne cumiden, ne mektepten ayırmak mümkün. Öyleyse camiyle mektep niçin karşı karşıya gelsin? Devletle cematın, caminin kapısında ayrılımlarına ne lüzum var.

«— Allah'ın hakkını Allah'a, Kayser'in hakkını Kayser'e ver,»

diye İsa, galiba bir gerçeği dile getirmiş.

Mekteple caminin yöneticilerini, müşterek bir dille, birbirlerini unlayarak yetiştirmek gereğini ben, ilk defa Ekmeksizköy'de bir imamdan dinledim.

Kış ayları fena geçmiyordu. Çocukların ilk karnelerini dağıttığım zaman köy çalkalanmıştı. Köy sokaklarından geçerken nice kadınlar, gelinler bana:

— *Bizim bebelerimiz ne vakit okuyacak?*

diye daha yaşlıca çocuklar için açacağımız mektebi soruyorlardı. Onlara ancak gelecek yıl bir çare düşünecektik. Ama bu mektep hasreti beni sevindiriyordu. Bir zaman Atatürk'ün arkadaşlarından biri bana, onun bir sözünü nakletmişti. Sakarya muharebesinden önceymiş. Ele geçen son asker kalıntıları derme çatına kıyafetleriyle Ankara istasyonundan vagonlara bindirilip, şimdi bizim Keltepe'nin de bulunduğu tepelere, dağlara sevkolunuyormuş. Atatürk, Ankara istasyonunda bir sandalyeye oturarak yorgun gözlerle onları seyrediyormuş. İşte tam o sırada tren ilk düdüğünü çalmış. Açık, ya da kırk kişilik vagonlarda bir kaynaşma başlamış. İkinci düdükte bu kaynaşma artmış. Kalanlar, gidenler, uğurlayıcılar, görevliler son dakikaların heyecanı içindeymişler. Tam o sırada açık vagonların birinde bir silah patlamış. Bunu diğer vagonlardan diğer silah sesleri izlemiş. Öyle ki, biraz sonra Ankara istasyonu meydanı, bir donanma gecesinde gökleri saran donanma fişeklerinin gürültüleri gibi yaylım sesleri içinde kalmış.

Atatürk'ün yanındaki yaverler derhal trendekilerin üzerlerine atılmak, silah atışlarını durdurmak için fırlamak istemişler. Belki

olanları Atatürk'e karşı bir disiplinsizlik sayarak, belki havaya yanan ve yarın Sakarya'da lazım olacak olan fişeklere acıdıkları için. Fakat Atatürk'ün yüzü birden değişmiş. Uykusuzluktan, yorgunluktan süzülen sararmış yüzünü birden zinde bir kan dalgası kaplamış. Ayağa fırlamış. Vagonlara atılmak ve silah seslerini durdurmak isteyen yaverlerden birini kolundan yakalamış ve bağlamış:

— *Bırak çocuk, bırak. Ne yapıyorsun? Görmüyor musun ki asker harbi, ilk defa kabul ediyor. Ben hep bu günleri bekledim...*

Evet, askerin harbi kendiliğinden kabul etmesi gibi, köylünün de mektebi kabul etmesi, benimsemesi lazım. Köylü mektebi kabul etmedikçe, biz köye istediğimiz kadar öğretmen gönderelim, mektep kuralım, beklediğimiz netice daima yetersiz kalacaktır.

Hulasa bu kış benim için, öğretmenlik hayatımın en garip, en düşündürücü kışı oldu. Hayatımdan her gün biraz daha memnundum. Ekmeksizköy'de benliğimi her gün biraz daha tanıyor, biraz daha buluyordum. Sanki o güne kadar geçirdiğim meslek hayatım benim için yalnız bir deneme devresiydi de, asıl öğretmenliğime şimdi yeni başlamış oluyordum. Oysa, artık emekli bir öğretmendim. Yani, şu emekli ve tükenmiş insan...

Ankara'dan, evimden de daima iyi haberler alıyordum. Her hafta Polatlı pazarına inen köylüler, bana Eğitim Memuru eliyle gelen mektuplarımı getirirlerdi. Ben de evime muntazaman yazardım. Beni merak etmemelerini, sıhhatimin emsalsiz olduğunu, odamın, mektebin sıcak ve rahat olduğunu, dağların, kırların, bir kış cenneti içinde ışıdığını yazardım. Onların mektuplarında da güzel sözler vardı. Torunlar bizim, «*Keklikpınarı Türküsü*»nü mahalle çocuklarına öğretmişler. Geceleri evlerde toplanınca bütün çocuklar bir koro teşkil eder, ortalığı çınlatır, birbirine katarlarmış:

«*Keklikpınarı, Keklikpınarı,
Çiçekleri kırmızı, kuşları sarı...*»

Bunları okudukça dalıyordum. Bazen kendimi zaptemediyor, hıçkırarak ağlıyordum. Ama:

— *Zavallı ben...*

demeye dilim varmıyordu:

— *Niçin zavallı olayım?.. Niçin zavallı olacaktım?..*

Şubat ayı ortalarında Ekmeksizköy etrafındaki tepeler, dağlar ve kocaman Sıtmabükü ovası kalın bir kar örtüsü altında kaldı.

*
**

Fakat gene de zaman zaman Ankara'dan gelen yolcular oluyordu. Bunlar bir cip, bazen de hafif bir sahra arabası içinde yoldan görünüyorlar, köye giriyorlar, mektebin kapısına dayanıyorlardı. Öyle ki, Sarı Çavuş'un bunları ara sıra gözden kaçırdığı ve daha onlar köye dalmadan bana haber yetiştiremediği için utandığı, kederlendiği olurdu:

— *Bunlar şeytan mı efendi?.. Hem bu saygısızlık? Bu köyün başı var, adamı var. Yolu erkânı var. Yol geçen hanına mı dalıyorsunuz mübarekler!..*

Onun gönlünü alırdım. Mektebe misafir damlayınca hemen çaydanlığa sarılır, çay hazırlamaya başlardı.

Gelenler Sıtmabükü'ne bazı sondajlar, düzeltmeler için gelirlerdi. Çaylarını içip hemen bataklığa dalarlar, işlerini kısa kesip arabalarına atlarlar, çeker giderlerdi. Bunlardan sonuncu ekip tam karın düşmesinden sonra geldi. Arabalarına Patel Hüseyin'i kattım. Ben de yanlarına sıkıştım. Bataklık kenarına varınca arabayı yolda bıraktık. Sıtmabükü'ne girdik. Yerler donmuştu. Onlar bir şakul çıkardılar. Bir makine kurdular. Patel Hüseyin, topal bacağına bakmayarak yanımıza gelmişti. Şakülü eline verdiler. Zavallı, o eski süngü yarasının kaskatı bıraktığı bacağına sürüyerek onların gösterdiği yere varmaya çalıştı. Hemen atıldım:

— *Hele dur Hüseyin Dayı, sana belki bir şey sorarlar. Buradan ayrılma.*

Sonra şakülü omuzladım. Gösterdikleri istikamette ilerledim. Nihayet dur dediler, durdum. Yüzümü onlara çevirerek şakülü önüme diktim. İki elle sımsıkı sarıldım. Onlar, aletlerine bakarak benim vaziyetimi sağa sola ayarladılar. Sağa gittim, sola yöneldim. Nihayet asıl aradıkları noktada dikildim. Fakat burası hafif bataklıkçıydı. Karın

altında donmuş toprak yoktu. Her geçen an yavaş yavaş bataklık çözülüyor, ayaklarım batıyordu. Onlara:

— *Burası bataklık...*

diyemedim. Önce şöyle kenardan ve ayaklarımın altında sağlamca bir toprak, bir taş parçası bulmaya çalıştım. Yoktu. Aletlerinin başında olanlar, bulunduğum yerdeki karlı çürük toprakları görmüyorlardı. Ellerini sağa sola açarak bana yeni işaretler veriyorlardı. Böylece tam çamurun ortasına sürüklendim. Çamurlar, sular önce çizmelerimin tamam kısmını örttüler. Sonra daha da yükseldiler. Öyle ki, aletin başındaki mühendisler bana:

— *Tam orada dur, sakın kımıldama...*

gibi işaretler verdikleri zaman, çamur dizlerime yaklaştı. Boyum gittikçe küçülüyor gibiydi. Onlar kağıtlarla meşguldüler. Nihayet çizmelerim tamamen batağa gömüldü. Mırık, pis bir bataklık suyunun çizmelerimin konçlarından çoraplarıma, ayaklarıma süzülmesini duydum. Az sonra dizlerimden aşağısı tamamen bataklık içine daldı.

Bataklık suları soğuktu. Buzluydu. Önce pek umursamadım. Dayanabilirim sandım. Az sonra ayaklarım donar gibi oldu. Önce buz gibi bir soğukluk duygusu, sonra duygusuzlaşma. Çizmelerimi dolduran çamurların içinde ayak parmaklarımı oynatmaya çalışarak onları ısıtmaya, kanı harekete getirmeye uğraştım. Parmaklarım buzlu bir çamurla yapış yapıştı.

Fakat asıl dert, elimdeki şakuldeydi. Onu düz, dik, hareketsiz ve yüksekte tutmak gerekti. Oysa ben, çamura dalıyordum. Önümde de onu dayayacak bir sağlam toprak parçası yoktu. Şakul batarsa mühendislerin işaretleri yanlış olabilirdi. Bütün gücümü topladım. Cıvık içinde donan, hissizleşen ayaklarımın derdini bir tarafa bıraktım. Vücuduma yayılan ürpertili soğuk dalgasını yenmeye çalıştım. Şakul doğru durmalıydı. Bütün gücümle onu havada ve dimdik tutmaya gayret ediyordum. Yaşımın, halsizliğimin bana bu kadar direnişi, dayanışı nasıl sağladığına hâlâ şaşırım. Fakat insan, bütün gücünü, bütün iradesini tek bir amaçta toplarsa, beklenmeyen neticeler alabilirmiş. Vücuduma yapıştırdığım kollarımın arasında şakul gittikçe ağırlaşıyordu. Ama gene havadaydı, gene dikti. Bir bayrak gibi...

Tam o sırada mühendisler işlerini bitirdiler. Elleriyle bana "gel!"

diye işaret ediyorlardı. Batak beni bırakmak istemiyordu. Onu dinlemedim. Ayaklarımı mırıktan kurtardım. Yürüdüm. Şakul omuzumdaydı...

*
**

Kış sonları; karlı, tipili geçmişti. Köylü memnundu. Toprak suyunu alacaktı. Sonbahar da az çok yağışlı olmuştu. Mümkün olduğu kadar kışlık ekin ekilmişti. Eğer hasattan önce sağanak, ya da dolu olmaz, toprak nisan, mayıs yağmurlarını da alırsa, bu yıl bereketli bir mahsul beklenebilirdi. Yalnız kış sonunda davar fazla sıkıştı. Keltepe'de zaten sulu toprak olmadığından davara yonca kesi gibi yemler verilemez, kışlar ince samanla, arpa kırmasıyla idare edilirdi. Halbuki son yıl zaten kurak geçmişti. Arpa bile kıttı. Davarda kışın az çok telefata oldu. Asıl kırıltış, baharda olacaktı. Fakat öyle görünüyordu ki, şöyle böyle kırıp sararak bu kışı geçirecektik.

Sulanır topraktan yoksulluk, Keltepe'nin büyük derdiydi. Hele yamaç tarlalar büsbütün akıp keleşleştikten sonra bu sulu tarla hasreti büsbütün uykuları kaçırıyordu. Bana öyle geliyordu ki, bizim Sıtmahükü'nü kurtarma davasına köylüler bunun için ses çıkarmıyorlardı. Bataklık kurursa, sığır yaylını azalsa bile, hiç olmazsa yorulmamış taban toprak ve belki de biraz sulu tarla bulacaklarını hayal ederek, yapılanlara uzaktan ve susarak bakıyorlardı. Yoksul bir Anadolu köyünde böyle bir teşebbüs, her kafadan çıkacak sesler arasında ve hükümet baskısı olmazsa kolay yürümez. Hoş, iş başa düşünce ne olacağı da belli değildi. Ama şimdilik Keltepe, barış içinde uyuşturulmuş, avunup gidiyordu.

Ben kışın köyden pek ayrılmadım. Ara sıra Polatlı'ya indim. Aylıklarımı alıyor, oraya buraya uğruyordum. Eksiklerimi tamamlıyor, köye dönüyordum. Bazen bu aldığım aylıktan, köye dönerken cebimde pek hazin bir şey kalıyordu. Fakat kiler dolu oldukça, nasıl olsa ıy başını bulurdum. O kış aşçılığı ilerlettim. Sade, basit yemekler icat ediyordum. Mesela bulgurlu, soğanlı, sirkeli bir et yemeği yapıyordum. Hafız'la Sarı Çavuş'a bakılırsa, Polatlı'da dükkân açıp yalnız bu yemekleri yapmakla pekala geçinebilirdim. Bulamaç, kaçınak, mısır unu, peynir ve yumurtayla yapılan çalkama, yoğurtlu ya da salçalı un çorbası benim ihtisaslarım arasındaydı. Pekmezli hamur

işlerini ancak misafir gittiğimiz evlerde yiyorduk. Bazen de Hafız'la Sarı Çavuş ellerinde kaplar, bakraçlarla ya bir tavuk haşlaması, ya da börek gibi yiyecekleri taşırlardı. Beylikköprü'deki Çekoslovakya'nın bana hediye yolladığı bir kavanoz bal, dolabımda duruyordu. O, ancak misafirlerin hakkıydı.

Mektepte yaptığım yoklamalar işlerin iyi gittiğini gösteriyordu. Karlar, tipiler sabah derslerinde devamı pek aksatmadı. Yalnız bazı çocukların böyle havalarda ayaklarına giyecek pabuçları yoktu. Bir kaçının da üst giyecekleri acınacak haldeydi.

Bir hafta sonu Polatlı'da Kaymakam'la bunları konuştuk. Biri lerini çağırttı. Çocuk Esirgeme Kurumu üyeleri ve yerli zenginlerden bazıları geldiler. Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kasası tamtakırdı. Kış sabadan köye yardım yapılıp yapılamayacağı da bir mesele sayılıyor du. Fakat boş dönmedim. Kaymakam, bana cesaret veriyordu:

— *Hocam, sen bunlarla kışı idare etmeye bak. Ama bu iş böyle olmaz. Yazın bir araya gelelim. Bakalım ne yaparız?.. Bu işlerin idaresine galiba senin katılman gerekecek. Görelim mevlu neyeler?..*

Gece kursu biraz aksak gitti. Ama delikanlıların köy odası işi me yarıyordu. Devamsızlık göze çarpınca oraya uğradım. Onları mektepten hiç söz açmazdım. Ama anlarıydı. Nihayet odada kendileri karar almışlar; kursa gitmek istemeyen, adını mektepten sildirecek, adını sildirmeyen kursa devam edecek. Yoksa, odaya gelmek yok. Kimse adını sildirmedi. Hele gece derslerini biraz da eğlenceli konuşmalara dökünce, sınıf tıklım tıklım dolmaya başladı. Mesela, konferansın biri şuydu: Bir tavuk kaç yumurta yumurtlar? Bir besi koyunu kaç kilo süt verir?

O günleide elime geçen bir koyunculuk dergisinde, İsrail'e ait rakamlar vardı. Bu dergiyi Polatlı'da bir resmi büroda, açılmamış, bir yığın halinde bulmuştum. Ben memurdan müsaade alarak bütün tomarı yükledim. İçinde neleç yoktu. Orada gördük ki, İsrail'de bir besi Aves koyununun rekoru bir sağım yılında 1.050 kiloymuş. İsrail köyünde bir tavuğun ortalama yumurta verimi yılda 250'ymiş. Amu 320 yumurta veren tavuklar çokmuş. Orada ineklerden 2.000 kilo süt alınıyormuş yılda. Halbuki bizim köyde bir koyun yılda 40 kilo

nit verirse, kahraman sayılıyordu. Tavukların yılda 60'dan fazla yumurtladığını bilen yok. Bizim ineklerin ortalama sütü de bir sağım yılında 300 kilonun pek üstünde olamazdı.

Bir başka gece de onlara, Beylikköprü'deki Baha'yı anlattık. Hepsi Beylikköprü'yü biliyorlardı. Baha'yı bir tamirci diye işitenler de vardı. Ama Baha'nın Beylikköprü toprağındaki duvarların arkasında ne yaptığından haberleri yoktu. O gece bunları dinleyenlerin hemen hepsi bana yapıştılar:

— *Hoca, hele bir havalar açılınsın da, bizi bu gâvura bir götür...*

Ama ben biliyordum ki Baha, bu canlı, fakat tembел, beceriksiz yaratıkları daha uzaktan görse, sopayla kovalardı.

*
**

BİR KARTPOSTAL

Nihayet hava ılıdı. Eteklerde karlar erimeye başladı. İlk cemre düştü. Çiçeksiz, renksiz step baharının kokusu geldi. Karın altından yeşil ekin örtüsü şurada, burada gözü okşamaya başladı. Köylü yaz ekimine hazırlanıyordu. Yalnız, davarın hali iyi değildi. Bir köyün geçimi, bütün kaderi yalnız kıraç bir toprakta ilkel bir hububat ekimine, bir de çiğnenmiş, verimsiz mer'alarda davar gütmeye bağlı kalırsa, orada her kış, her bahar, her mevsim ayrı birer kaygu konusu olur. Bu kaygıyı azaltmak için gelir kollarını çoğaltmak lazım. Kıraç tarlayı gübreli tarla, taban toprağını sulu tarla yapmak lazım. Yamaçlarda bağlar, kuru derelerin yerinde akarsular, dere boylarında ağaçlıklar, hulasa insana yiyecek, hayvana yem yaratmak lazım. Ama nasıl?.. İşte Ekmeksizköy'ün bilmececi buydu. Bu bilmece çözülebilirse?.. Günlerim, hep bu düğümü kurcalamakla geçiyordu. Ama, ne yapabilirdim ki?..

Bir gün Polatlı'da dolaşırken, yarı gazeteci, yarı kitapçı bir bakulın vitrininde birtakım kartpostallar görmüştüm. Bazısı Türkiye'ye, bazısı başka ülkelere ait çeşitli manzaralar... Kartpostallardan bazısı, galiba Fransa'da bir harman zamanını gösteriyordu. Renkli bir köy, yamaca yapışmıştı. Köyün ortasında bir kilisenin çatısı, sivri kulesi

yükseliyordu. Sırtın başında eski bir şatocuk vardı. Sonra şatonun yamacında set set, sıra sıra bağlar. Asma dizilerinin arası renk renk elbiseler giyinmiş üzüm devşiren kadınlarla doluydu. Yamacın altında elma bahçeleri. Dallar meyveden kırılıyordu. Ağaçların altında küme küme elma yığınları. Ufukta altın başaklı tarlalar, harmanlar görünüyordu. Şurada çiftlik harmanları, ötede üzüm küfeleri kadana gibi bir ata iki taraflı yüklemiş bir çiftçi. Ağaç bir mataradan su, belki de şarap içen güzel bir kadın vs...

Bu kartpostalı aldım. Yatağımın baş ucuna astım. Şimdi baş ucumda iki resim oldu. Biri, benim Ankara'daki Semra'm, ninesi, yeğenleri, amcaları, teyzeleri... Diğeri, bu kartpostal. Bir rüya. Uzak, erişilmez bir rüya.

Ekmeksizköy'de odama kapanıp da bu kartpostala dalarken kasvetli kış sonunun akşam karanlığı köyün üstüne çökerdi. İşte tam o anlarda kapı aralanır, elinde bir bulgur pilavı sahanı, koltuğunda sopası, hırpani kıyafetiyle Sarı Çavuş görünürdü. Sırıtır, sahanı masaya bırakır, sobanın ateşine bakar ve her zaman aynı sözleri mırıldanırdı:

— *Gene daldın efendi, galiba gene aklına Ankara'daki teyzemiz geldi?..*

Karşılıklı gülüşürdük...

*
**

Havalar düzelerken bizi telaşlandıran önemli bir şey oldu: Bizim İmam hastalanmıştı. Haberi bir sabah tam derse başlarken getir diler. Dersi kestim. İlaç kutusunu kapınca İmam'ın evine koştum. Kapıları kimseye sormadan açtım. İmam'ın odasına daldım. Hoca sedire yatırılmıştı. Başının altını, yanlarını yastıklarla beslemişlerdi. Üstüne kalın yorganlar örtmüşlerdi. Oda cehennem gibi sıcaktı.

Hoca perişandı. Gözleri sönmüş gibiydi. Elmacık kemikleri kışmında hasta bir pembelik belirmişti. Yüzü ölü yüzü gibiydi. Zorluklu nefes alıyordu.

— *Geçmiş olsun hoca.*

Gözleriyle cevap verdi. Konuşmak isteyince ağzından hırıltılı sesler geliyordu. Lafının sonunu da getiremedi. Elimi alınaya koydum.

Ateş gibi yanıyordu. Nabzını elime aldım. Deli gibi atıyordu. Ateşin derecesi meydandaydı, ama gene de dereceyi kutusundan çıkarıp üzerine biraz kolonya döktükten sonra İmam'ın dudakları arasına yerleştirdim. Termometreyi alınca, İmam'ın 40 derece ateşle yattığı anlaşıldı. Bu yaşta bu ateşe zor dayanılırdı.

Soruşturdum. Hoca iki gündür yatıyormuş. Ateşi hiç düşmemiş. Göğsü, omuz başlarının arkası ağrıyormuş. Hafif öksürüğü varmış. Zor nefes almış...

Hoca «pnömoni»ye tutulmuş olsa gerekti. Önce ateşi kontrol altına almak gerekti. Ev halkına biraz çıkıştım. Niye haber vermedikleri için. Hoca'ya biraz gülümsedim, saçını sakalını okşadım. Sonra hemen Hafız'la ilaç kutusunu açtık. Biraz ılık ıhlamurla Hoca'ya bir antibiyotik yutturabildik. Kaymakam'ın bize hazırlattığı ilaç kutusunda aspirinden, kininden, tentürdiyota, penisiline kadar her şeyler vardı. Ben de Ankara'dan gelirken yanımda bazı ilaçlar getirmiştım. Teyzeye antibiyotiklerin nasıl alınacağını anlattım. Sonra hemen mektebe dönerek bir mektup yazdım. Muhtar, gençlerden birini atlandırdı. Onu Polatlı'ya saldı. Eğitim Memuru'nu bulacak, o da Kaymakam'dan bize acele doktor göndermesini isteyecekti. Hoca'ya her halde iğne de yapılmalıydı. Cesaret edemedim.

Mektep dağıldıktan sonra Hoca'ya gittiğim zaman, halinde pek değişiklik yoktu. Doktorun da ne vakit geleceği belli değildi. O zaman bir karar vermek zorunda kaldım. Ev halkını odadan çıkardım. Sonra Hoca'ya yaklaştım:

— *Hocam, dünyada ömrümüz oldukça Allah dert verir, ama derman da arayın der. Doktor değilim ama, bana kalsa, senin nefes yolların hasta. Bu hastalığın şimdi ilaçları var. Artık beni öğretmen değil, doktor bileceksin. Ne dersem yapacaksınız.*

Sana iğne yapacağım. Belki hiç iğne yaptırmadın. Şimdi iğnelenmek peynir ekmek yemek gibi yaygındır. Bu sayede nice ağır hastalıklar hastalık olmaktan çıktı. Haydi bakalım, tedbir bizden, şifa Allah'tan...

Hoca ne razı, ne de karşıydı. Ama gözlerinden söylediğimi anludığı belliydi. Kadere boyun eğdi.

Enjektörü çıkardım. Hafız bunu dışarıda gaz ocağında bir kap

içinde kaynatacaktı. Ben penisilin şişesini, ona karıştıracağım fiziyo-
lojik su tûpünü hazır ettim. Hafız gaz ocağında kaynayan enjektörü,
kabiyla getirdi. Ona da dışarı çıkmasını işaret ettim. O zaman İmam,
kapalı gözlerinden yaş damlaları sızarak kendini bana bıraktı. Onu
hırpalamadan iğne işi tamamlandı. İmam yatağında gene eski vazii-
yetini aldı. Sonra dışarıdakileri çağırdım. Bir sandalye alarak kar-
şısına oturdum. İmam'a:

— *Hocam, sen artık konuşma, dinlen. Ben senin yerine
konuşurum,*

dedim.

Hoca biraz gülümser gibi yaptı. Sonra teyzeden bir kahve iste-
dim. Ev halkıyla şakalaşmaya başladık. Öyle ki, biz evden ayrılır-
ken bu evdeki ölü sesizliği dağılmış, hava ferahlamıştı.

*
**

Doktor, ancak ertesi sabah geldi. Daha kapıdan girerken çan-
tasına sarıldı. İki dakika geçmeden de:

— *Pnömoni, dedi. Ama hafif geçiyor.*

Derin bir nefes aldım. Ona yaptıklarımı anlattım. Doktor ba-
na takıldı:

— *Hoca, galiba ekmeğimizi elimizden alacaksınız...*

Sonra bir iğne daha yaptı. Aynı ilaca devam etmemizi istedi.
Bir kahve içti.

— *Gelmişken, köyü bir dolaşayım.*

dedi. Hafız'ı yanına kattık. Vedalaştı, çıktı. İmam'ın ateşi ancak
gece düştü. Hoca, ilkbahara biraz halsiz ve nekahat halinde kavuştu.
Ondan sonra köyde bana doktormuşum gibi bakmaya başladılar. Muht-
tar takılıyordu:

— *Hoca, yoksa sen gizli din mi kullanıyorsun?.. Doktor
musun, öğretmen mi? Ama iyi oldu, iyi. Nicedir ayağımın to-
puğu zonklar durur, şuna da bir ilaç bulsan.*

— *Senin ilacın at gibi koşturmuştur Muhtar. Arkandan atlı
kovalar gibi her gün Sıtmabükü'nü iki defa dolanacaksın.*

*
**

AĞLAYAN MUHTAR

Öğretim yılı sona erdi. Bahar işleri açılınca gece kursunu biraz kısa kestik. Anladık ki, gelecek yıl bu işi daha geniş düzenlemek kabîl olacak. Aldığımız neticeler fena değildi. Şunu da anladım ki, köylerde bu gibi kursları köyün, memleketin hayatına, sorunlarına bağlamak lazım. Yoksa, dar bir okuma-yazma öğretimi, yetişkinler için çekici olmaz. Mesela kursun son günleri seçimlere rastladı. Bizim Keltepe siyaset dışı bir yerdi. Ben köyde birkaç seçim gecesi tertipledim. Daha ilk gecedен bunu bir tartışma haline getirdik. İkinci gece sınıf kalabalıklaştı. Üçüncü gece ise bizim kurs bir seçim toplantısı halini aldı.

İlk tartışmayı köyde «Muhtar Seçimi» üstünde uyandırdık. İş mebusların, cumhurbaşkanının seçimlerine kadar dayandı. Muhtar durduğu yerde tepiniyordu:

— *Efendi, sen bunları anlatma. Bu Keltepe milleti bunları öğrenirse ben bu köyün dizginlerini tutamam...*

Keltepe milleti hem gülüyor, hem karşılık veriyordu:

— *Elbette tutamazsın ya. Nasıl var mıymış milletin mühürlerini kesene toplayıp, mazbatalara basmak, beni seçtiler diye...*

Son konuşmayı partilere ayırdım. Komşu köyler parti kavgalarından kırılıyordu. Ekmeksizköy bu işte de kendi içine kapanmıştı. Zaten bu köyü kimse saymamış, kimse kurcalamamıştı. Bu ilçede Ekmeksizköy sanki yoktu.

Kurs dağılırken delikanlılar öğrendiklerini ortaya koydular. Bunlardan birisi, yazı tahtasına kalktı. Ortaya bir Keltepe yazdı. Aradan bir çizgi çekti. Sakarya özüne vardı. Sonra Beylikköprü'yü işaretledi. Tren hattını çizdi. Hat uzadı, bir noktaya vardı. Oraya da Ankara yazdı. Sonra çizgiler açıldı. Yıldızlandı: İstanbul, İzmir, Mersin, Zonguldak, Erzurum, Van... Sonra bunları kıyıları, sınırlarla çevirdi. Tahtada bir ülke belirdi. Ortasına kocaman bir TÜRKİYE yazdı. Köylüler sanki bir mucize yaratılıyormuş gibi, susmuşlardı. Tahtada heliren çizgileri izliyorlardı. Tahta başındaki delikanlı hem çizgileri

çekiyor, hem çizdiklerini anlatıyordu. En son kelimeyi de yazınca, cemaate döndü. Şöyle konuştu:

— *İşte burası Türkiye... Bizim vatan. Yarın kur'amız çıkınca, nereye derlerse oraya varacağız. Her yeri bir!..*

Sözlerini böyle tamamladı.

Toplantı iyi bitti. Misafirler ayaklanınca çocuklar dışarı fırladılar. Mektep kapısından yola doğru iki taraflı sıralandılar. Mektebin kapısından önce Muhtar'la köy ihtiyarları görününce çocuklar davrandılar. Ama Muhtar, çıkıştı:

— *Bre cahal, önce Hoca'nın eli öpülür...*

O yıl gece kursu böyle kapandı.

Küçüklerin ayrılışı daha dokunaklı oldu. Muhtar daha iki gün öncesinden bana takıldı:

— *Bu işlere beni çağırma efendi. Cahallığım artık gücüm gidiyor...*

Ama ihtiyarları arkasına takıp törene ilk gelen gene o oldu.

Onları baş köşeye oturttuk. Dershanenin bütün duvar boylarını bu sefer kadınlar doldurdu. Ablalar, analar, nineler ve hepsinin de eteklerinin, dizlerinin diplerinde, ya da kucaklarında, kımıl kımıl kaynayan minimini bir müstakbel Keltepeliler ordusu. Eski Türkmen'in kadın-erkektopluluğu Keltepe'de zaten pek kaybolmamıştı. Çocuklar sıralarda dimdikti. Başları yukardaydı. Sıcak, canlı, cesur bakışları ışıl ışıldı. Onları çevreleyenlerin hallerinde de güleş, cana yakın ve inanan bir hava vardı. Bir yakınlık, bir inanma... Benim bu yılki asıl kazancım galiba bunlardı.

Herkes yerlerine yerleşip sesler kesilince, onları bakışlarımla okşadım. Söz benimdi. Ama konuşacak halde değildim. Çocuklara bir işaret verdim. Hep birden ayağa kalktılar. Sınıfta tatlı bir rüzgâr esti. Yaşlı kadınlar daha şimdiden yüzlerini bir tarafa gizlemeye çalışarak yaşmaklarının ucuyla gözlerini siliyorlardı. Sonra:

— *Hadi bakalım, dedim; şimdi "Geyiklerin Şarkısı"nu söyleyeceğiz.*

Bir el işaretimle birden şakıldılar:

*«Dedem benim yaşımdayken,
Yaylamızda geyikler, ceylanlar dolaşırdı.
Dereler, sular çağlar,
Güllerde, söğütlerde,
Hep bülbüller öterdi...
Karanlıkdere, Karanlıkdere,
Söyle bana şimdi:
Senin şenliğin nerde?..*

O günü daha fazla anlatmayacağım. Çünkü anlatamam. Dershanedekiler dağılırken Sarı Çavuş omuz başımda mırıldanıp duruyordu:

— *Sen düpedüz hokkabazsın efendi. Bu domuz Muhtar'ın bu köyde bugüne kadar ağladığını gören mi oldu ki?.. Bizim bir yüzbaşımız vardı da, Arabistan cephesinde...*

O sırada ben, pek Sarı Çavuş'u dinleyecek halde değildim...

Ejderha Yaralanıyor!

IV

KOÇ BAŞLI DEV

Mektep tatile girince Ankara'ya dönecektim. Yaz aylarının bir kısmını evimde, bizimkilerin arasında geçirecektim. Hem artık tanıdıklardan kaçmaya, mahalle halkından gizlenmeye sebep yoktu. Benim de bir işim vardı. Ben de bir işe yarıyordum. Her sorana kendimi:

— *Keklikpınarı Köyü Başğretmeni...*

diye takdim edebilirdim. Arkasından da kim bilir daha neler uydururdum. Keklikpınarı köyünün dağları, ormanları, çayırları, akarsuları, geyikleri, bülbülleri...

— *Ah birader, Keklikpınarı köyünü düşünemezsiniz. O hava, o su. Hem zaten beni oraya bağlayan bunlar değil mi? Yoksa, Ankara'da gül gibi yaşar, giderdim. Hem bizim arkadaşlar bana burada öyle işler teklif ediyorlar ki...*

Hulasa, soran olursa bu saçmaları sıralardım. Ama asıl niyetim; yazın bir kısmını seyahatle geçirmekti. Emekliye ayrılmadan önce Ankara'da uzunca zaman kapanmışım. Biraz başka ufuklara, başka manzaralara, başka insanlar görmeye ihtiyacım vardı. Hele deniz?.. Denizi öyle göreceğim gelmişti ki... Şöyle düşünüyordum:

Şimdi seyahatler kolay. Elime küçük bir çanta alır, şehrin garajlarına giderim. Oradan her saat, her dakika memleketin dört bucağına otobüsler kalkar. Otobüsler rahat, biletler ucuz. Gönlüm nereyi çekerse, gözüm nereyi kestirirse otobüse atlar giderim. Maksatsız, programsız gezer, dolaşırım...

Nerede istersem orada inerim. Hanlarda, kasaba otellerinde kalırım. Kahvelerde, bahçelerde istediğim kadar oyalanırım. İstedğim zaman uyur, istediğim zaman kalkarım. Sokaklarda, çarşılarda dolaşır, sinemalara giderim. Hatta bazen bahçeli aşçı dükkanlarında, deniz kıyısındaki balıkçı salaşlarında yer içer, sarhoş olurum.

Sonra yine kalkar, çantamı alır, dilediğim yönde yolculuğuma

devam ederim. Mesela Truva'ya, Bergama'ya, Efes'e, Hiyeropolis'e giderim. En azı iki bin yıl önceki insanların, iki bin yıl öncekinden nişan veren kalıntıları arasında dolaşırım.

Yanımda ancak birkaç kitap olur. Her sabah bir gazeteye şöyle göz gezdiririm. Sonra kıyılarda, tepelerde, çamlar, çınarlar altında ufuklara kollarımı açar haykırırım:

— *İşte ben de yaşıyorum. İşte ben de varım...*

Ama bu niyetler, bu kararlar, bu güzel düşler, daha ben kendimi toparlamaya kalmadan uçtu, gitti.

Tatile girişimizin daha haftası olmamıştı. Resmi kayıtları, defterleri tamamlıyordum. Eşyalarımı topluyor, akşama sabaha Ekmek-sizköy'den ayrılmaya hazırlanıyordum. Evime mektup yazmıştım. Geleceğimi bildirmiştim. Fakat olmadı...

Bir akşam üzeri İmam'ın evindeydik. Bu, aynı zamanda veda ziyaretim oluyordu. İmam oldukça iyileşmişti. Dincelmişti. Rengi yerine gelmişti. Ona Ankara'dan neler istediğini soruyordum. Onun bir isteği yoktu:

— *Sağlığını isterim efendi. İnşallah kendin gel, yeter. Zaten ben, hesapta olmayan günleri yaşıyorum. Son rahatsızlığım da bana geldiğin zaman, ben zaten yolculuğa hazırdım. Evdekilerle helallaşmıştım. Demek, Allah rızığımızı kesmemiş. Bana ilaç verdin. İğne yaptın. Doktor getirdin. Ama ben asıl senin sözlerinle sağaldım. Hızır gibi adamsın.*

Bu sözler beni hayli sarsmıştı ki, odanın kapısı birden ardına kadar açıldı. Bizim deli Sarı Çavuş, içeriye öyle bir dalış daldı ki, ona dur, yavaş demeye çalışan teyze, neredeyse yerlere yuvarlanacaktı. Çavuş selamı sabahı da unuttu, güreledi:

— *Koş efendi, koş! Çabuk davran! Köyü topçular bastı. Keltepe'ye top arabaları yürüdü. Ben cepheleyen...*

Sarı Çavuş'un hali görülecek şeydi. Onu hepimiz bilirdik. Biz telaş etmedik ama, olan bitenden de bir şey anlamadık. Sarı Çavuş'un bir şeyler sormak da faydasızdı. Hafifçe gülüştük. İlk konuşan İmanı oldu:

— *Hele davran hocam. Ama bana öyle geliyor ki; senin Ankara yolculuğun da, o tatlı seyahat hayallerin de galiba biraz bekleyecek?..*

Kalktım, İmam'ın evinden çıktım. Sarı Çavuş'a kalsa, beni yakamdan paçamdan yakalayıp koşar adımla nereye diyorsa oraya sürükleyecekti.

İlk evleri dolaşınca cami önü göründü. Orada bir kalabalık toplanmıştı. Büyük bir motorlu vasitanın, koç başını andıran ağır mili, bu kalabalığın üstünden havaya yükseliyordu. Yaklaştık. Anladım. Bu bir ekskavatördü. Yanında büyükçe bir sahra arabası da vardı. İmam'ın biraz uzakça, biraz kapalı evinden biz bunların köye girişinin gürültüsünü nasılsa duymamıştık. Sarı Çavuş hâlâ kulağımın dibinde; toplardan, muharebelerden söz ediyordu:

— *Bu köye bir topçu taburu gelecek efendi. Ben anlarım. Bizim cephedeki kumandan...*

Biz varınca cami önündeki halk, biraz aralandı. Makinelerin etrafında, şoförler, yardımcıları, mühendisler, teknisyenler olmaları gereken yabancılar vardı. Genç, fakat yüzleri güneşe ve rüzgâra alışmış pişkin insanlar. Beni şaşırtan, onların arasında gördüğümüz bizim eski Fen Memuru Behzat Ekinci oldu. Biz daha gelenlere hoş geldiniz demeye vakit kalmadan o üstümüze atıldı. Önce Hafız'la sarmaş dolaş oldu. Sonra Sarı Çavuş'un keçi sakalını yakalayıp tartakladı. Boyuna sarıldı. Bana gelince de hemen kendisini toparlayıp elimi öpmeye davrandı. Bırakmadım. Omuzlarımdan yakalayıp iki yanağımdan öptü. Bu, bir bakışta niteliği anlaşılamayan, fakat sade ve iyi yürekli insanda, bizi görünce ailesine, dostlarına kavuşmuş gibi içten bir heyecan vardı. Misafirlerle de selamlaştık. Tanıştık. Mesele anlaşıldı: Bu getirilen ekskavatör, Sıtmabükü'nün, ağzını yaracak, kanalları açacaktı...

*
**

Gelenlerin yerleştirilmesi biraz zaman aldı. Ama bizim Ekmek-sizköy, artık misafirleri yadırgamıyordu.

Ertesi gün makine, sahaya ilerledi. Etrafında bütün köy halkı da birlikte. Önce köyün altında, bataklığın sağ kenarı boyunca Sakarya:

vadisine doğru inen yolda ilerliyorduk. Oysa ben, ekskavatörü, sahaya yeni çıkan acemi pehlivanlar gibi hemen bataklığa girip, hasmuna saldıracak sandım. Öyle olmadı. Solumuzda bataklık, sanki bizden işkillenmiş, sanki kendine bir pusu kurulduğunu sezmiş gibi, sabah mahmurluğu içinde sessiz, yılgın, serilmiş yatıyordu. Önce ekskavatör, sonra sahra arabası, arkalarında biz, hepimiz, bataklığın alt başına doğru ilerledik. Bizim kafile tamamıdı. Erkek kadın, çoluk çocuk tozu dumana katarak yürüyorduk. Sarı Çavuş gene önce, bayrağı çekiyordu.

— *Bu öğretmen gene başıma neler açtı!..*

der gibi, bazen şu çocuğa çatarak, bazen bu kadına takılarak çekip gidiyordu. Muhtar'la taifesi beni ortaya almışlardı. Sanki bir şey olursa, bana sığınmak, ya da bir kötülük çıkarsa bana çullanmak ister gibi sallana sallana yürüyorduk. İsfendiyar durmadan Muhtar'a takılıyordu:

— *Bu köyün Muhtar'ı sen misin, yoksa bu öğretmen mi, ağa?.. Taktı hepimizi peşine, sürükler gider. Hani ya sen, bu öğretmen yokken kimseye söz ettirmezdin. Dur, derdin dururduk. Yürü, derdin yürürdük. Hani ya senin o kumandalar, ne oldu?..*

— *Sus kardaş, başımıza bir iştir geldi, artık uzun etme. Ben dedim size önceden: "Yapıp yakıştıralım, şu efendinin cebini dolduralım, bizim yakamızı bıraksın gitsin" dedim. İşte al çek şimdi Allah'ın emrini... Kim bilir başımıza daha neler gelecek...*

İmam'ı sahra arabasına bindirmiştik. İlk defa motorlu vasıtaya biniyormuş. Ara sıra arabaya yaklaşıyor, hatırını soruyordum. O da bana takıldı:

— *Burada, asıl beni kafese kapadın efendi. Ama otomobil, demiryolundan eyymiş. Dur deyince duracak, git deyince gidecek. Ölmeden bunu da görmek varmış.*

Ekibin başı olan mühendis aramızda yürüyordu. Bataklığın alt başına vardık. Karanlıkdere'nin yatağı asıl buradan başlıyordu. Ben orada duracağız sandım. Demek bataklığı aşağıdan yukarıya yaracaktı. Ama orada da durmadık. Makineler ilerledi. Muhtar'la arkadaşları takılmaya başladılar:

— *Yoksa Sakarya'ya mı yolculuk efendi, yoksa Seferberlik filan mı var?..*

Mühendis o zaman anlatmaya başladı:

— *Bu bataklığın suyu, altında uyuyor arkadaşlar. Su altta. Şimdi düşmanımız olan, ama yarın dostumuz, nimetimiz olacak olan su altta.*

Yüzdeki suya kulak asma... Şimdi biz, bataklığın hemen alt kenarından girsek, alttaki suyu çekemeyiz. Alttaki suyun yeraltından düzeyini bulacağız. Onu biraz aşağıdan emeceğiz. Onun için ilk kanala birkaç yüz metre ileriden başlayacağız. Ondan sonra inatçı keçinin memesini elimize geçirdik demektir. Artık sağ sağabildiğin kadar...

Nihayet bir yerde durduk. Mühendis kumandayı ele aldı. Dev ekskavatör, zaten bataklığın bir devamı gibi görünen taşlı çakıllı dere yatağına girdi. Harita ortaya yayıldı. Ölçüldü, biçildi. İşaretler kondu. Köylüler halkalandılar. İmam'ı da sarıp sarmalayarak kucakladıkları gibi halkanın en hâkim yerinde ön sıraya getirdiler, oturtular.

Sarı Çavuş'un etekleri zil çalıyordu. Sağa sola koşuyordu. Millete çeki düzen veriyordu. Herkesi hizaya getirmeye uğraşıyordu. Sanki bütün bu işleri o hazırlamış, o tertiplemiş gibi bir telaş içinde sekip duruyordu. Motor tam harekete gelirken İmam elini kaldırdı. Devlete, millete, köylüye ve hep ölmüşlerimize dua etti. Son olarak şu sözleri söyledi:

— *Allah bir ağaç dikene bin Hac sevabı vaat etmiş. Yarın bu bataklığa, binlerce ağaç dikilecek. Sıtmabükü Keklikpınarı olacak. Allah, bu hayırlı işlere sebep olanları yarlıgasın...*

— *Âmin...*

Yanımdaki teknisyen, kulağıma eğildi:

— *Hoca, bu sizin imam yaman. İmam değil, inkılapçı?*

— *Hayır, belki inkılapçı değil ama, iyi insan ve her şeyin başı insan olmak.*

Sonra sözlerimi bitirmeden bizim Muhtar omuz başımda türedi:

— *Hoca, bu işte ne olduysa bana oldu. Ben hapı yuttum gari...*

— *Hayrola?..*

— *Ne hayrı Hoca, İmam'ın bu duasından sonra seni bu köyden, deve koşsam sökmem. İmam bu işe sebep olanları dua ederken görmedin mi, milletin nasıl "âmin" diye çığırışıp ağlaştıklarını. Artık benden pes, bari muhtarlık mührünü de al da, bu iş bitsin...*

— *Elbette alır ya, ne sandın ki koca efe?.. Hani o zart-zurtun? Hele yarın kumandanlar, valiler buraya bir yürüsün de sen o zaman gör hocayı...*

Bunları haykıran Sarı Çavuş'tu. Eğer Hafız koltuğuna yapışıp:

— *Hadi Çavuş, sen vazifenin başına, bütün millet seni bekliyor,*

der gibi onu sürüklemeseydi, kim bilir daha neler yumurtlayacaktı. Fakat onun sözleri Muhtar'ın çok hoşuna gitmiş olacaktı ki, o du bizimle birlikte gülüyor, Sarı Çavuş'un da ardından haykırıp duruyordu:

— *Ulen Sarı domuz seni. Yakaladın ya beni zebunluk zamanımda. Öt gayri leş kargası gibi...*

Bizim gevezeliklerimizi tiz bir düdük sesi kesti. Birden kendimize geldik. Zaten İmam duasını bitireli iki dakika olmuştu. Ekskavatördeki mühendis etrafa hazırlık haberini veriyordu. Hepimiz sustuk, dikkat kesildik. Düdüğün son çığlığı ile mühendisin motora yol vermesi bir oldu. Ekskavatörün dişli kepçesi batağın bağına daldı. Sıtmabükü denilen dev, insanoğlunun elinden artık ilk yarayı almıştı.

Bu ânı garip bir heyecan içinde yaşadım. Mitoloji masallarında ki tanrıların kavgalarını hatırladım. Ama bu çamurla bu demirin savaşı bir gerçektir. Bu motorun üstündeki insan elbette ki bir masal kahramanı değildi. Ama elinde, tekniğin sihirli gücü vardı. O teknik ki, insanla doğa arasında ve insanın tabiatla savaşında, insan gücünün tanrılar ölçüsünde yücelmesidir. İnsanın tanrılaşması demektir.

Ekskavatörün dişli kepçesi, artan bir hızla bataklığın bağına saldırıyordu. Kopardığı toprak, kum, kil, çamur yığınlarını, zaferin birer ganimeti gibi önce başlarımız üstünde göğe doğru kaldırıyor, sonra bir yana deviriyordu. Az sonra toprağın yüzünde bir hendek

çizgisi belirmeye başladı. Bu hendeğin iki yanında, ağır kepçenin yığıldığı tepecikler sıralanıyordu. Hendek, adım adım ilerliyordu. Tespih taneleri şeklinde iki sıra tepecikler, ilerleyen hendek boyunca iki yanda uzanıyordu.

Dişler bazen kuma, bazen taşa, bazen mırığa rastlıyordu. Toprağın bağrından bu nesnelere koparılıp havaya kaldırılırken, kepçenin dişleri arasından süzülen su damlasından zincirler, ilk yarayı alan ve sanki artık sonunu gören ejderin göz yaşları gibi ayaklarımızın dibine süzülüyordu. Bu görünüş, bilmem neden bana dokundu. Ekskavatör kepçesinin toprağı her koparıp havaya kaldırışı, köy çocuklarının gittikçe çoşan çığlıklarıyla karşılanıyordu. Bu çığlıklar, onların dedelerini yiyip bitiren, şimdi de onları yemek, tüketmek isteyen Sıtmabükü devine karşı, hınç ve zafer naraları gibi, havaya dağılıyordu. Keltepe bir intikam günü yaşıyordu...

Ben de tıpkı çocuklar gibi, motorun yanlarında sağa sola koşuyordum. Ümidim artıyordu. Taban toprak her halde sağlamdı. Bu bataklık, mandaları, ekskavatörleri yutan zalim bataklıklardan olamazdı. Onun bugüne kadarki gücü, onun üstünde yaşayanların güçsüzlüğünden gelmişti. Ama dünya değişmişti: Sıtmabükü bu aldığı yaradan artık kurtulamazdı...

Daha ilk günün akşamı, Karanlıkdere ayağının içinde, asıl bataklığın alt başına doğru, pek fazla uzun olmayan, ama artık işe girildiğini, düşmanın ümitsizliğini belirten düzgün bir kanal çizgisi açıldı. Bu kanalın içinde iki yandan sızan, süzülen ince su tabakasının hafifçe yayıldığını, güneşin onu ısıttığını, sonra şırl şırl bir akıntının asıl Karanlıkdere yatağına doğru kaydığını görüyorduk. İnsanla tabiatın yeni bir savaşı başlamıştı. Bataklığa saldırmıştık. Bataklık yenilecekti.

*
**

KÖYÜ SARAN ŞÜPHE

Bataklığın ilk yarayı alması ve koçbaşı ekskavatörün Sıtmabükü'nün bağrından şerha şerha ilk kanalcıkları açmasıyla birlikte, Keltepe köyünün uyuşup kalmış iç hayatı da garip deprentiler göstermeye başladı: Tıpkı bir çocuğun veya bir ihtiyarın, aslında bilmedikleri,

alışmadıkları huysuzluklara başlamaları gibi. İnsana kızmaktan ziyade gülümsemek, onların huysuzluklarını daha da depreştirmek duyguları veren söylentiler...

İlk günler bunun pek farkına varmadım. Yalnız çevremdeki insanların, yavaş yavaş sessizleştiklerini seziyordum. Bana biraz çekingen, biraz şüpheli bakmaya başladıklarının farkındaydım. Muhtar bile gittikçe kendi içine kapanıyordu. Benden kaçınma yollarını arıyordu. Köyün sokaklarından geçerken bana rastlayanların selamları eskisi kadar yürekten değildi. Hele yaşlı kadınlara, bir ürkeklik gelmişti. Yalnız Hafız gibi, İsfendiyar gibi yakınlarımın, bütün bunları umursamayan, bunları yadırgamaktan çok, hoş gören halleri vardı. Nihayet İmam'a gitmeye karar verdim.

Çünkü bir köyün susması, bir köyün kendi içine kapanması, bir köyün bir insana iç kapılarını kapaması korkunç bir şeydir. Bizim filozof, iyi kalpli ve yattığı yerden her şeyi sezen İmam'ın, eğer benim duygularım gerçekse, bana bir şeyler söylemesi, beni uarması lâzımdır. Hoş, eğer böyle bir şey olsa, o beni arar, buldururdu. Kendi yalnızlıkları içinde ebedi çocuk kalmış bu Keltepe halkını kendi içlerine gömen kaygılardan bir şeyler haber verirdi...

Fakat köyün, bana karşı çekingenliği de bir gerçektir. Bir gün İmam'ı ziyareti tasarladığını bir sırada Sarı Çavuş duramadı, patladı. Zaten son günlerde suratından düşen bin parça oluyordu. Her zaman yanımdaydı. Beni koruyan, belalara karşı bana kanat açan bir hali vardı. Hele ben köyde dolaşırken, ya da gündüz Sıtmabükü'nde çalışanların yanlarına, gece teknik ekibin odalarına giderken, boyu kendi boyuna yaklaşan sopasıyla daima arkamdaydı. İşte, bu hava içinde bir gün birden köpürdü:

— *Efendi, bu domuzların tüm Allah belalarını verdin. Bunlar hep davar sürüsü. Sen bunları insan sayarsın. Öyle yapacağına al eline bir sopa, yaz Vali Paşaya, yollasın candarmaları. Yatır hepsini meydan dayacağına. Gazi Paşa zamanında bizim bir binbaşımız vardı da, asker boş kaldı mı, alırdı eline sopayı...*

Ben güldüm. Sarı Çavuş'un gözleri kan çanağı gibiydi. Günlerdir sıkıldığı, üzüntü çektiği, boşanmak istediği belliydi. Boşanıyordu da:

— *Yani şu bizim Keltepe süprüntülüğünde bazı domuzlar diyesi ki; sen şu lanet olası Sıtmabükü'ne göz koymuşsun. Hükümatı da kandırmışsın Mühendislerini, makinelerini buraya yağmışsın. Dilbirliği yapmışsınız Polatlı beyleriyle...*

— *Eee, sonra?*

— *Sonrası ne olacak efendi, diyesiler ki bu domuzlar; bataklık kurutulup da toprak meydana çıkınca, oturacaktıysınız eraziyenin üstüne. Tapılar bile hazırmış şimdiden. Sürecektmişsiniz milleti Keltepe'den. Bu işin içinde Kaymakam'ın bile parmağı varmış... Bunlara sopa lazım efendi, sopa!.. Sen bizim cephedeki Hacı Binbaş'ın yolundan şaşma. Bu bizim millet tüm sopa düşmanıdır. Bizi yola, sopa getirir efendi. Sen dediğinden şaşma. Yaz Vali Paşaya...*

Sarı Çavuş boşalmış, sakinleşmişti. Hatta artık işi umursamaz bir hali bile vardı. Arada daha bir şeyler de anlattı: Muhtar kaypakmış, ona başka türlü, buna başka türlüymüş. İş zaten Süleyman Alanlı'nın başının altından çıkmış. İsfendiyar, herifi az kalsın öldüreyazmış. Hafız bu lafları edenlerin tümünün tepesine tükürmüş. Hoş, milletin pek de aklı yatmamış ya bu işe, ne ise. Kötülük dedin mi, bizde kaşığı alan koşarmış. Sığırtmaç Musa'nın bile şimdiden suratı asılmış: «Tüm zebillik olur bu hayvancıklara. Bataklık da elden giderse, nerede yayarım sığırı?» diye yakını dururmuş. Sarı Çavuş'a:

— *Ya İmam ne der bu hallere?*

diye sormak gafletinde bulundum. Gözleri birden parladı. Gazaba geldi:

— *Kimin haddiymiş İmam'a bu kepezeliği yetiştirmek. Alimallah zebunum, hastayım demez; sopasını kaptığı gibi parçalar insanın başında. Hoş, ona her şey malum olur ya. Vakit saat gelsin, bak nasıl yıkar domuzları falakaya...*

Sarı Çavuş'u bıraksam daha da konuşacaktı. Çavuş'un, bu milletin sopayla yola geleceği inancı kesindi. Ona göre sopa, her şeyi hallederdi. Bu inancaya gülemezdim. Bu millet yüzyıllar boyunca köyde dövülmüş, şehirde dövülmüş, orduda dövülmüştü. Ağa dövülmüş, çakıya dövülmüş, jandarma dövülmüştü. Dövülenin şikâyetine kapılar ka-

palıydı. Bu kapılarda hiç kimse onun anlayacağı dili konuşmazdı. Hem, yalnız dövülmek mi? Yüzyıllar ve yüzyıllar boyunca aldatılmak? Köylünün kitabında doğruluğun, sevginin misalleri yazılı değildi ki?.. Evet, köylüye bugüne kadar ne verdik ki, ondan ne bekleyelim?..

Hem Polatlı beyleriyle bir olup, Keklikpınarı topraklarının üstüne oturmakta şaşılacak ne vardı ki? Hele son yüzyıllarda bu milletin tarihi, hep çalınmış hakların, üzerlerine oturulmuş toprakların, ağa, eşkıya, şehir mütegalibesi ve hükümet zulmünün, kanların, göz yaşlarının tarihinden başka neydi ki?

*
**

Makine, birkaç gün içinde asıl bataklığa girdi. Sıtmabükü'nün yüzü bayağı değişmeye başlamıştı. Şimdi ekskavatörün önünde bataklık, St. Jan'ın mızrağıyla dize gelen ejder gibi serilmiş, yatıyordu. Yarası her gün derinleşiyordu. Yaraları her gün dereleşiyordu. Daha şimdiden güneşli havalarda parlayan ıslıl ıslıl bir su şeridi, ana kanal boyunca, Karanlıkdere'den Sakarya istikametine açılan gedikten eski dere yatağının kumları, çakılları arasında sere serpe yayılıyordu.

Küçük Semra'nın babası tam o günlerde köye izinli geldi. Orta boylu, sıhhatli, dinç bir gençti. Kumrala çalan rengi, buralarda çok rastlanan çakır mavi gözleriyle eski Türkmen'in acar bir delikanlısıydı. Onu kolundan çeke çeke önce bana Semra getirdi. Yavrunun gözleri sevinçten parlıyordu. Daha karşıdan bağırmaya başladı:

— *Babam, benim babam geldi!..*

Dershane kapısının önündeydim. Bu çığlıkları dinlerken, mektebin açıldığı gün, Semra'nın:

«— *Benim babam, Ankara'da top atar»*

diye cıvıldaşıklarını hatırladım. Benim Ankara'daki Semra'm da zaman zaman ya dizlerimin üzerine sıçrar, ya koltuğun arkasından tırmanıp başımı kucaklar, elleriyle gözlerimi kapatır, böyle tatlı cıvıltılarını havamıza yayardı.

Babası Semra'ya ayak uydurmaya çalışıp bana doğru yaklaşırken anlatıyordu:

— *Şimdi geldim Muallim Bey kusura bakma. Bu yumurcak beni evdekilere selam sabah demeden, yakaladığı gibi, sü*

rükledi buraya. Yolda da bir sürü martavallar attı vurdu. Güya okuyup yazarmış, hesap yaparmış. Güya onun gibisi yokmuş...

— *Seni imtihan etmeye kalkmadı mı?*

— *Henüz yok ama, belki eli kulağında.*

— *Hiç şüphe etme. Eve dönünce bırakmaz. Koca ninesini bile önünde diz çöktürüp terlettikten sonra...*

Sınıfa girdik. Masanın başına oturduk. Semra'nın gözü daha şimdiden bir babasında, bir kara tahtadaydı. Hani, biraz boş bıraksam, galiba babasını tahta başına kaldıracaktı. Zavallı Hüseyin Germiyan, Ankara'daki assubayların elinden kurtulmuştu ama, Keltepe'deki Semra'nın elinden her halde çok çekecekti.

Hüseyin, Ankara'da tank taburundaymış. Zırhlı birliklerde tank şoförüymüş. Terhisine daha altı ay varmış. Semra kıyameti koparıyordu:

— *Benim babam Ankara'da top atar demedim mi?*

Öyle ya, ha tank sürmüş, ha top atmış; arada ne fark var. Biz, Semra'nın babasını hemen ertesi gün ekskavatör şoförünün yanına kattık. Sırayla çalışacaklardı. Şoför yardımcısı da misafirlerin evinde rahatça sofraya yardımcılığı yapabilecekti. Bizim Muhtar, bu kabile köye geldiği gün kulağıma bağırmişti:

— *Efendi, bunlar bizim fakara Keltepe'yi üç gün içinde yer bitirirler. Bizim köyün eti ne, budu ne...*

Fakat Muhtar'ın korktuğu olmadı. Gelenler kendi yiyeceklerini kendileri getirmişlerdi. İki de bir sahra arabasıyla Polatlı'ya, Ankara'ya gidip, ne isterlerse alıp geliyorlardı. Hatta iş tersine dönmüştü. Şimdi akşamları ekip karargâhına uğradıkça, bizim Muhtar'ı hemen her defasında misafirlerin sofrasına çökmüş, dil döker görürdüm. Sofranın bülbülleri, bizim Muhtar'la Fen Memuru Ekinci'ydi. Hafız da kervandan geri kalmazdı. Gündüzleri işler verimli, geceleri vakitler eğlenceli geçiyordu.

NE ELİNDE KILICI, NE BOYNUNDA SİLAHI VARDI

İşte o sıralarda bir gün, gene aşağıya incek olan sahra arabasına binerek Ankara'ya yollandım. Ama Polatlı'yı aşmak kolay olmadı. Geçerken şöylece selamlaşayım dediğim Süleyman Hesapsız, hemen yakama yapıştı:

— *Olmaz hoca, olmaz, bizî çiğneyip geçemezsin. Hem senin buralarda işin yalnız Polatlı beyleriyle mi... Bak görüyorsun ya, bütün foyan meydana çıktı. Seni düzenbaz seni, seni müte-gallibe seni...*

Anladım, kurtuluş yoktu. Bizim düzenbazlığın haberinin buraları yayılmış olması da hoş bir şeydi. Zaten Süleyman, bir taraftan bana takılırken bir taraftan da arabadaki çantamı indirtmişti. Çaresiz, gidenleri uğurladık. Polatlı'da arkadaşlar beni bir kahraman gibi karşıladılar. Gece askeri gazinoda topladık. Uzun bir masanın bir başını Albay'a, bir başını Kakmakam'a vermişlerdi. Beni ortada en seçkin yere oturtular. Özel İdare memuruna, Bayındırlık idarecilerine, Sakarya projesi mühendislerine, idare amirlerine, banka müdürlerine, Ticaret Odası, hatta partiler başkanlarına kadar Polatlı'nın önde gelenleri hep sofranın etrafında yerlerini almışlardı. Benim bir tarafımda eğitim memuru, diğer tarafımda Süleyman Hesapsız vardı. Buna çok sevindim. Bu efendi insanı her görüşümde ferahlardım. Ben Polatlı'ya inip de mağazasına girince, hem işini gücünü bırakıp elle-rime sarılır, hem bana takılırdı:

— *Olmaz hoca, olmaz. Hesap gene doksan beşi aştı. İpin ucunu kaçırdın. Azıttın iyice. Keltepe'de bir dul gelin mi buldun yoksa. İmam'la aran iyiymiş diyorlar. imam nikâhı mı kestirdin...*

Böylece gülüşür, şakalaşırdık.

Sofranın etrafında her rütbeden subaylar da vardı. İçimde şöyle duygular doğdu:

Bu geceki sofranın masrafıyla, bizim Keltepe mektebi çocuklarına neler neler alınmaz ki... Fakat hepimiz yerlemizi alınca, gülül-

tüler, konuşmalar arasında bu düşünceler çabuk dağıldı. Ben de millete uydum.

Daha ilk konuşmalardan, ilk kadeh kaldırmalardan anladım ki Polatlı'da ben, Keltepe'de mucizeler yaratan bir masal kahramanı haline gelmişim... Utandım, sıkıldım. Bu yanlış fikirleri nasıl düzeltiyim diye çareler düşünmeye başladım. Ama herkesin neşesini de bozamazdım. İşi şakalarla atlatıyordum.

Nihayet ilk sözü Kaymakam aldı. O burada devletin temsilcisiydi. İlk söz onundu. Hepimiz sustuk. Söze başlayınca anladım ki Kaymakam, Ankara'da Vali Muavini'yle her şeyi konuşmuştur. Demek o da, bizim gizli komitenin bir azasıydı. Zaten bunun böyle olacağını kendisini ilk gördüğüm sıralar sezmiştim. Hulasa bizim sırlar, artık pazara dökülmüştü...

Kaymakam coştı:

— *Keltepe'de bir inkılap oluyor. Atatürk'ün idealist evlatlarından biri, Atatürk'ün idare ettiği Sakarya harbinin şehit kanlarıyla sulanan bir köşesinde, iş başındadır...*

Bu vatan köşesinde bataklıklar, sıtmalar hayatı körletiyordu. Nesli tüketiyordu. Tarih öncesinden beri uygarlık alanı olan bu topraklar üzerinde en az 500 yıllık bir Türk köyü dağılmak üzereydi...

Sonra, daha neler söyledi:

— *Fakat bir gün orada biri peyda oldu: "Artık vazifemi bitirdim, dinlenebilirim" demeye hakkı olan biri. Bir eski öğretmen, bir insan... Ne elinde kılıcı, ne boynunda silahı, ne koyunda altınları olan emekli bir Hoca. Ama kalbinde toprak, halk ve insan sevgisi, ruhunda iman olan biri. Bir Sinelman (1)...*

Bağırmayan, çağırmayan, nutuklar çekmeyen, mitingler yapmayan bir insanın yenilmez gücü...

---

(1) Rus asıllı FİN yazarlarından Grigori Petrof'un yazdığı ve «Beyaz Zambaklar Memleketinde» isimle dilimize çevrilen ünlü kitapta, ülkesine köyde iş yaratarak faydalı olan insan.

Bunun böyle olacağını bilseydim, gelmezdim. Oturduğum yerde küçülüydüm. Utanıyordum. Yarın bunlardan biri kalkıp Ekmeksizköy'e gelecek olsa, ortada sanki ne görecekti? Bir toprak damın altında bir mum ışığı. Sonra kaybolmuş bir derenin tıkanmış yatağına açılan bir bataklıkta ortasında çat pat eden bir makine. Hem o da, sanki benim marifetim miydi?..

Fakat Kaymakam sözlerini bitirip alkışlanıyordu ki, Albay yerinden fırladı. İşte o zaman başıboşluğun, neşenin, ferahlığın havasına daldık. Kaymakamın şahsında ne de olsa hükümet konuşuyordu. Halbuki bu babacan insanın yarattığı havanın içinde hepimiz coşuyor, haykırıyorduk. Albay'ın neler söylediğini şimdi istesem de sıralayamam. Ama Albay sözlerini bitirdiği zaman, onu ilk önce, hemen yerinden fırlayan Kaymakam kucakladı, öptü. Sonra biz kucaklaştık. Sofra taşkın bir arkadaşlık havası içinde çalkalanıyordu. İşte tam o sırada sofranın bir tarafından hâkim bir ses yükseldi:

— *Haydi bakalım hoca, sıra senin... Paydos bitti. Zil çaldı. Geç bakalım kürsünün başına!..*

Bu sözleri söyleyen yaşlı, sevimli, Özel İdare Memuru'ydu. Sonra birden kumandayı bastı:

— *Öğretmen geliyor, ayağa kalk!..*

Herkes yerinden fırladı. Önce kahkahalar salonu çınılattı. Sonra hepsi de gülüşerek, konuşarak sıralarını düzelttiler. Sesler alçaldı. Hatta subaylar "hazır ol" vaziyeti bile aldılar. Sanki hepsi gerçekte talebeymişler, sanki gerçekte hoca karşılarındaymış gibi sessizleştiler. İster istemez ben de kafileye katıldım. İçten bir tebessümle, hepsinin yüzüne ayrı ayrı sevgiyle baktım. Sonra birden kumandayı bastım:

— *Oturun çocuklar!..*

Gülüşerek, şakalaşarak oturdular. Şu insanlar bazen nasıl çocuklaşırlar. Ben ne söyleyecektim, bilmiyordum. Ama hocalığım imdadına yetişti:

— *Keltepe'nin derdi artık ne bataklık, ne sıtmadır. Canavar bağına mızrağı yedi. Bu yaradan kurtulamaz. Önümüzdeki*

aylarda Sıtmabükü artık Keklikpınarı olabilir. Üçgözeler kaynağı da bir mermer havuz içinde parlar.

Önümüzdeki sonbaharda Keltepe'de neler olacak bilmem. Ama halk toprağa hücum edecek. Toprağı uyandıracak. Toprak ana ancak yoğurulmaktan hoşlanır. Memelerinin sütünü, ancak onları yoğurmayı bilene verir. Toprak, toprağa sarılmayı bilebilir...

Çılgınlarla karışık yaman bir alkış koştum. Ben sesimi yükselttim:

— Fakat siz, Keltepe'de başınıza galiba bir iş açtınız. Yarın, orada millet kazmayı küreği kavrayıp, toprağa çullanınca, sizin hükümet kapıları, ofis kapıları, banka kapıları, onların sonu gelmez isteklerinden kim bilir nasıl yaka silkeceklerdir...

Ondan sonra o gece neler anlattım neler... Tesis kredileri; kıymetlendirme kredileri, birlikler, kooperatifler, motorlu vasıtalar, çiftlik binaları, iyi cins hayvanlar, iyi cins tohumlar, yollar, geçitler...

Meğer ben ne yaman gevezeymişim?.. Kendime, kendim şaşıyordum. Hem ben bunları nereden biliyordum ki?.. Fakat dinleyenlerin, hele ziraatçıların, banka, ofis müdürlerinin bana benden çok şaştıklarının da farkındaydım. Hepsinin de benim yüzüme "Yahu, bu öğretmen mi, yoksa ziraatçı mı?" der gibi baktıklarının farkındaydım. Fakat bir defa gevezeliği ele almıştım:

— Bana öyle geliyor ki, bizde imkânlar çok. İş bu imkânları harekete getirebilmekte. Bu da güç. Ama ne var ki, Sakarya boylarında toprağı uyandırmak, Sakarya sırtlarında Sakarya muharebesini kazanmaktan daha güç değildir...

Sözlerimin burasında sofrada gene bir alkış sesi yükseldi. Alkış beklemezdim. Alkışa alışık değildim. Zaten böyle konuşmalara da alışık değildim. Ama, ancak o zaman farkına vardım ki, askeri gazino masaları boşalmış, asker, sivil o masalarda oturanlar bizim sofranın etrafında halkalanmışlardır. Bu halkalananların hepsi bu alkışlara katıldılar. Sıkıldım. Fakat artık ok yaydan çıkmıştı. Demek hayatımın bu çağında, ben de bir nutukçu olmuştum. Bu iyi alamet değildi. Devam ettim:

— *Okumak, yazmak, mektep, eğitim bütün bunlar gaye değildir, vasıtaadır. Gaye, halkın dirliğini değiştirmektir. Onu, doğayla, tabiatla savaşında silahlandırmaktır. Teşkilatlandırmaktır. Tabiata hâkim kılmaktır. İnsanoğlunun asıl hürriyeti budur.*

Biraz durdum. Bekledim. Ortaliğa derin, düşünceli bir sessizlik çökmüştü:

— *Yoksa orman tükenir, sular kurur, toprak akar ve insanın, yaratıldığı günden beri tabiatla süregelen savaşında insanoğlu yenilirse, midenin azgınlığı, kafanın değerlerini yutar. İnsan hayvanlaşabilir.*

Hem bizim Ekmeksizköy, hem de Ekmeksizköylüler için mesele bu. Sıtmabükü Keklikpınarı haline gelmezse, Ekmeksizköy Ekmekliköy'e dönmezse, halkın dirliği düzenlenip damlara şenlik girmezse, biz köyde okul değil darülfünun uçalım, ne çıkar?..

Sözlerimin sonunu tatlıya bağlayarak bitirdim. Yerime otururken gene alkışladılar. Fakat alkışçılar şimdi, neşeli olmaktan ziyade, düşünceliydiler. Öyle sanıyordum ki, hepsinin ruhunda hoş, ferah ve ümitli bir geleceğin hayali uyanmıştı.

Toplantının sonları güzel geçti. Benden sonra birkaç kısa konuşma daha yapıldı. Fakat iş nerdeyse bir kongre havasına sürüklenecekti. Bu havayı değiştirmek için birtakım latifeler yapmak bana düştü. Bu arada en eğlenceli konu; hani şu Keklikpınarı topraklarını Polatlı beyleriyle birleşip zaptetmemiz konusu da ortaya atıldı. Özel İdare Memuru bağıırıyordu:

— *Hoca, parmağım içinde. Yoksa karışmam, Üçgözeler benim.*

— *Orasını kendime ayırdım kardaş.*

— *Paylaşırız.*

— *Paylaşmam...*

Gazinodan ayrılırken, gecedен herkes memnundu. Ama ben biraz dalgınlaşmıştım. Yaşlılığın gevezeliği galiba benim de üstüme çöküyordu. Çünkü bu geceki kadar lafazanlık ettiğimi, nutuklar çekti-

ğimi hatırlamam. Hem bizim İmam'ın o güzel sözlerini de, nasıl kendi malım gibi satmıştım. Kulakları çınlasın...

*
**

ADAYI SARAN KALE DUVARLARI

Polatlı'da daha iki gün kalmaya mecbur oldum. Bütün dostlar beni ağırlamak istiyorlardı. Evet, artık benim de dostlarım vardı. Polatlı gözüme her gün daha şirin, daha cana yakın görünüyordu. Kimlerle tanışmadım ki... Bu arada Eğitim Memuru beni öğretmenlerin lokaline de götürdü. Öğretmenlerle tanıştırdı. Öğretmenler dertliyidiler. Kendilerini yalnız, terkolunmuş sayıyorlardı. Eğitim Bakanlığı ile aralarındaki ruh bağlantısı kopmuş gibiydi. Bu şikâyetleri dinlerken, Ankara Eğitim Müdürü'nün yakındığı halleri hatırladım. Böyle mücahit bir orduyu, böyle bir ruh düşkünlüğüne nasıl sürükleyebilirlerdi?..

Öğretmenlerle biraz günlük konulara da daldık. Biraz hayat pahalılığı bahsi, biraz particilik, öğretmen okulları, birlik-dernek çatışmaları. Fakat şimdi bunlar bana ne kadar boş, değersiz görünüyordu. Halbuki kısa bir zaman önce bu davaların içindeydim. Bunlarla haşır neşir olurdum. Bunlar o zaman bana da önemli, manalı görünürdü. Yoksa ben, artık kökümden kopuyor muydum. Yoksa, şu garip Ekmeksizköy, beni artık kendi içinde eritiyor, yutuyor muydu?..

Öğretmenler lokalinden, arkadaşların yakın ilgileri içinde, ama bir nevi ruh kırıklığıyla çıktım. Fakat ertesi sabah Kaymakam Bey, Eğitim ve Ziraat memurlarıyla beni yanına alarak bir devlet çiftliğine gitmek üzere yola çıkarınca, geniş bozkır daha ilk dakikalarda beni açtı. İçim ferahladı. Kendimi yeniden toprağın sihirli havasına verdim. Ekmeksizköy'de olduğu gibi...

Çiftlikte bizi çok iyi karşıladılar. Öğleden önce, çiftlik arazisinin büyük bir kısmını, hemen bütün binaları, bütün tesisleri gezdirdiler. Çiftlik büyüktü. Güzeldi. İyi kurulmuştu. Çiftlik adamları da işlerine bağlı kişilerdi şüphesiz. Fakat bana gene de, ortada bir eksiklik var gibi geldi. Bana öyle geldi ki bu çiftlik, sanki havadaydı. Çiftlik devletindi, ama halkın değildi. Halkla çiftlik arasında bir bağıntı yoktu. Sanki bu devlet çiftliğiyle halk birbirinden ayrıydı. Sanki çiftlikle halk arasında görünmez kale duvarları vardı. Bu çiftlik,

bir denizin ortasında bir ada gibiydi. Halk denizi ortasında, halktan ayrı bir ada...

Acaba bu devlet çiftlikleri, halk için çiftlikler olamaz mıydılar? Halkla kaynaşan, halkın içinde ve halk için çalışan birer iş ve teşkilat merkezi? Çevresine eğilen, çevresini düzenleyen, çevresine yön ve güç veren çiftlikler?..

Mesela bizim Ekmeksizköy'ün, böyle düzenleyici ve sürükleyici bir devlet işletmesinden alacağı ne kadar çok şeyler olabilirdi?.. Bu çiftliğin kolu bizim Ekmeksizköy'e ulaşırsa, onun gücü bizim köyü kendi öncülük alanı içine alsın ve bizim köylü onun kapısına kendi malı gibi varabilse? Tohumumuzu, gübremizi, toprak düzeltme, hendek açma makinelerimizi biçerdöverlerimizi ve hepsi ile birlikte çiftliğin teknik üstünlüğünü uzun süreli, kısa süreli anlaşmalarla oradan köye aktarabilirsek. Davarda, sığırdı, kümes hayvancılığında, arıcılıkta, her türlü ziraat sanatlarında, köy mahsullerini kıymetlendirmede ve ağaç yetiştirmede işbirliği, teşkilat birliği yapabilirsek. Kısacası devlet, kendi işletmesinde kapanmasa da, bütün çevrede öncü ve teşkilatçı olsa, köy devletle birleşse?

Polatlı çiftliğini dolaşır ve her adımda birbirinden güzel işleri görünürken, nereden türediğini anlayamadığım bu garip düşünceler kafamı yoğuruyordu. Hulasa o kadar güzel görünen ve bizi o kadar güler yüzle karşılayan devlet çiftliği, bana birtakım üzüntüler vermişti.

Gezilerimiz tamamlanıp da, idare merkezine döndüğümüz zaman, bizi sofraya davet ettiler. İdareciler bana saygı gösterdiler. Bunu yaşımın ileriliğine verdim. Kaymakam da beni daima öne sürüyordu. Sıkıldım. Oradakilerin arasına karışmak istedim. Olmadı. Sofrada bir şeref misafiri gibi yer almak zorunda kaldım. Yemek başladı. İlk konuşmalar da hep toprak işleri üstünde geçti. Fakat az sonra söz, Keltepe'ye döküldü. Anladım ki onlara bizim köyden bahsedilmiştir. Sudan cevaplar verdim. Fakat onlar, Keltepe'den söz etmekte ısrar edince önce sıkılmaya, sonra hırçınlaşmaya başladım. Nihayet nasıl oldu bilmiyorum, bu hırçınlığı birden açığa vurdum:

— *Keltepe'de olanları merak ediyorsunuz baylar. Buyurun. Size o topraklardaki bin yıllık hâkimiyetimizin eserlerini yerinde göstereceğim. Hepinizi bekliyoruz. Ama bu çiftlik için be-*

nim çözümediğim bazı düşüncelerim var. Bunlar belki çözülmeye bile değmeyecek görüş kırıntıları. Bunları ortaya serersem belki gülünç olacağım. Ama iyi niyetime verin.

Çiftlik Müdürü atıldı:

— *Estağfurullah hocam, çekinmeyin lütfen. İşletmemiz hakkında kıymetli uyarılarınızı dinlemek bizim için şereftir.*

Bu beylik, bu yuvarlak, bu her gün söylenen sözler, hırçınlığımı daha da artırdı:

— *İşletmeniz büyük. İşletmeniz güzel. Toprak iyi işlenmiş. Toprak usta insanların elinde. Ama bana öyle geliyor ki: bu çiftlik devletindir, fakat halkın değil.*

— *Nasıl olur hocam?.. Biliyorsunuz ki, 3460 sayılı kanun...*

— *Hayır, onu demek istemiyorum. Bu devlet işletmelerinin elbette ki birtakım kanunları olacak. Ama gene de eksik kalan bir kanun var. O da şu ki: bu çiftlik, denizde bir ada. Deniz halktır. Halkın çileli, mihnetli, ilkel hayat mücadelesidir. Ada ise bu çiftlik. bu çiftlikler...*

— *Yani buyuruyorsunuz ki...*

— *Hayır, buyurmak değil, sadece seziyorum. Bu seziler belki yanlış. Ama bana öyle geliyor ki, bu çiftlikle şu halk denizi ve halkın çileli hayatı arasında bir bağlantı yok. Çiftlik, halktan kopmuş değil, zaten ona karışmamış. Bu devlet çiftliği ile, halkın tabiatla savaşını birbirinden ayıran kale duvarları var...*

Bu sefer Ziraat Memuru söze karıştı:

— *Efendim, vekil beyefendinin dört ay evvel teşriiflerinde bize lütfettikleri malumata göre, Vekalet üç seneden beri bir çalışma programı hazırlamakla meşgul olup, yakında ilçemizde ve bu meyanda bu çiftlikte nice nice işler...*

Fakat sayın memurun sözünü Kaymakam kesti:

— *Müdür Bey, o hususta müteaddit içtimalar yaptığımızı*

biliyorsunuz, hakkîâliniz var. Ama öğretmen beyi biraz daha dinlesek.

— *Emredersiniz efendim.*

Ben daha fazla devam etmek niyetinde değildim. Zaten ne söylediğim gibi, ne söyleyeceğimi de bilmiyordum. Ama Kaymakam'ın bu müdahalesi üzerine ben de gelişigüzel konuşmaya başladım:

— *Evet, acaba devlet çiftlikleri, halk için, yani halk hizmetinde çiftlikler olamazlar mı? Bugün halk, çiftlikten ayrı. Arada bir bağlantı yok. Halbuki mesela bizim Keltepe'nin, bir halk için çiftlikten alacağı o kadar çok şeyler var ki?..*

— *Efendim, mütedavil sermaye talimatnamesinin...*

Bunu söyleyen, çiftliğin muhasebecisiydi. Kaymakam, onun da sözünü kesti:

— *Muhasebeci bey, misafirimizi dinlemeliyiz.*

— *Afedersiniz efendim.*

— *Evet, Keltepe'nin ve bütün Keltepelilerin alacağı, isteyeceği, muhtaç olduğu öyle çok şeyler var ki... Bu çiftliğin etrafını saran kalen duvarlarını yıkarak kapılarınızı halka açtığınız gün, burası cıvıl cıvıl kaynar.*

— *Mesela efendim?*

— *Mesela şöyle: Hiç bir köyde su çıkarma, toprak düzeltme, hendek açma, tohum ilaçlama makineleri yok. Bizimki gibi küçük, kıraç köylerde ise ne traktör, ne mibzer, ne tırmık, ne biçerdöğerler var.*

İyi cins koç, boğa, teke de yok. Bütün bizim civar köylerde tek bir kovan göremezsiniz. Cins yumurta, tavuk aşısı, karma yem de yok. Nihayet bağ çubuğu, asma, meyveli meyvesiz fidanlar da yok. Bütün bunları tedarik etmek değil, bakmak, öğrenmek de lazım...

— *Efendim bütün bunlar emir ve tahsisat meselesi.*

— *Ama yalnız bu saydıklarım sağlanabilirse bizim Keltepe'nin görünüşü derhal değişir.*

— *Fakat erozyon...*

— *Ama erozyon, Beylikköyü'de yerleşen Paha'yı, yani*

Baha Beyi yıldırمامış. O da aynı kıraç toprak üstünde çalışıyor. 6 dekar yer ayırmış. Etrafına duvar çekmiş. Bu 6 dekarda yalnız kovanlarından aldığı ballarla, bizim bütün Keltepe'nin gelirini sağlıyor. Asmaları var, ağaçları var, kümeslerine hastalık uğramıyor. İneklerin memeleri süttten çatlamakta. Kaz, ördök fümeleri Ankara şarküterilerinde kapışılıyor. Kuyularından sular fıskırıyor. Kileri bir İsviçre motelinin kileri gibi. Sofrasında misafirlerine kendi bağının şaraplarını ikram ediyor.

Ortalığa biraz sessizlik çöktü. Bu sessizliği bozan zavallı Muhasebeci oldu:

— *Efendim, bu buyurduğunuz zat cidden şayanı takdir. Maalesef duymamıştım.*

Kaymakam gene söze karışmak zorunda kaldı...

— *Ne zamandan beri buradasınız Muhasebeci Bey?*

— *On dört seneden beri efendim!..*

— *Halbuki Beyliköprü'den Polatlı'ya kaç adımlık yol var.*

Fakat benim ukalalıklarım beklenmedik bir şekilde bitti. Ben bu iki ucu birbirini tutmayan, ipsiz sapsız sözlerimle hepsini kırdığımı sanıyordum. Hatta belki Kaymakam bile üzölmüş olacaktı. İçinden:

«— *Bu laflar düpedüz patavatsızlık. Bizim hocanın kafası galiba artık sulanma yolunda...»*

diyebilirdi. Halbuki başka bir şey oldu. Önce biraz sessizlik. Biraz sıkıntılı bir vakit. Hele Çiftlik Müdürü eni konu dalmıştı. Dirseği yemek masasında, alnını eline dayamış, gözleri yarı kapalıydı. Fakat sessizliği bozan gene o oldu. Elini yavaşça indirdi. Başını kaldırdı. Gözleri garip bir parlılıyla parlıyordu:

— *Kaymakam Bey, galiba hoca haklı. Galiba biz, haki-katen bir derya ortasında, etrafı kale duvarlarıyla çevrilmiş bir adaya kendimizi hapsedmişiz.*

Halbuki kökümüz halkta olacaktı. Her yıl bir şeyler yetiştirip bir şeyler satmak, şu köye tekaüt bir boğa, o köye ömrünü

tamamlamış iki koç çırak etmekten başka yaptığımız nedir ki? Çuval çuval raporlar...

Ama etrafımızdaki deniz yaşıyor. Kaynaşiyor. Hoca ne güzel söyledi. Bu deniz dediğimiz halkın doğayla savaşında, ona hangi elimizi uzattık? Şu donmuş kanunlar, bu hırpani talimatnamelerle, elimin kolumun bağlı olduğunu biliyorum. Ama, acaba hiç mi bir şey yapamayız?

— *Elbette yapabilirsiniz Müdür Bey. Teknik sizde, ihtisas sizde, önderlik vasfı, büyük ölçülerde karar almak kudreti sizde. Bizim Keltepe hasta, siz doktorsunuz. Size bir şey ödemesek de bizim nabzımızı tutmanız lazım.*

Ben bu sözlerimi bitirmiştım ki masanın öbür ucundan genç bir ses yükseldi. Henüz delikanlılık çağında, narin, temiz, güneş yanığı bir gencin sesi:

— *Keltepe köyü ile birlik kuralım. Keltepe, bizim çiftliğin şefliği, önderliği altına girsin...*

Kaymakam inler gibi haykırdı:

— *Ne dedin?!.. Köyle birlik mi? Ne harikulade fikir...*

— *Evet, birlik; hem iş bana basit görünüyor.*

Ben biraz afallamıştım. Bu delikanlı, bu kadar büyük, bu kadar güzel, ama o nispette çetin bir işi bu kadar basit görebilsin?.. Ama o, bu birliğin hazırlık işlerini sıralamaya dalmıştı bile: Önce köyün, resmî paftalarından birkaç haritası büyütülecekti. Bunların üzerinde erozyon sahaları, toprak arızaları, toprak teşekkülü renklendirilecekti. Sonra, ayrıca toprağın kullanılış şekilleri, kayalıklar, mer'alar, ekin sahaları, dereler ve Sıtmabükü işaretlenecekti. Nihayet hayvan serveti, aile varlığı, çalışma fişleri ve sonra neler neler... Ve tabii Sıtmabükü...

Ben şaşırmıştım. Bir bu narin delikanlıya bakıyor, bir de bu işlerin güçlüğünü düşünüyordum. Dayanamadım, sordum:

— *Bu işlerde hiç çalıştınız mı?*

— *Çalışmadım hocam. Ama bu iş benim ihtisasım. Ziraat Fakültesi'nden çıkarken bir tez hazırlamıştım. Adı: "Köyle Birlik"ti.*

Çiftlik Müdürü de işi benimsedi. Kabataslak projelendirdi bile. Olgun, tecrübeli, inanılır bir insan hissi veriyordu. Kaymakam ise, heyecanından yerinde duramıyordu.

İşe el atıldıkça çıkar yollar bulunuyordu. Yemek masası bir kurmay bürosu halini aldı. "Köyle Birlik" meselesi her tarafa çekildi, her yandan didiklendi. Bütün imkânlar araştırıldı ve sonunda görüldü ki bu fikir, üzerinde çalışmaya değer. Hem de bu çalışma, derhal başlamalıdır.

Muhasebeci bile sonunda işe karıştı:

— *Efendim, bendenize de acizane, hesabat ve saire hususunda bir hizmet emir buyurulursa... Hem şimdi hatırlıyorum ki, talimatnamede; devlet üretme çiftliklerinin çevrelerinde faydalı olmaları için bazı maddeler olacak...*

Çiftlikten ayrılırken, çok düğümler çözülmüştü. Müdür, bizi gülcerek uğurladı:

— *Hocam, bizi saran duvarları yıkmak size nasip oluyor. Şimdi hepimiz etrafımızı daha iyi görüyoruz. Devlet çiftliği değil, halk için çiftlik. Çok doğru, halk için, halkın içinde ve halkın yararına çiftlik. Bize yeni bir ufuk açtınız. Keltepe'yi artık elimizden kurtaramazsınız...*

Cipler hareket ederken Kaymakam son emirlerini genç öncüye not ettirdi. Bu emirleri dinlerken şaşıtm. Bütün bu kararları biz, bugün, burada ve bir yemek toplantısında mı almıştık.

Kararımızın son maddesi de yakında ve belli bir günde Polatlı'da yeniden toplanmaktı. Ama Kaymakam'la Çiftlik Müdürü ve genç öncümüz, ondan önce hep birlikte Ankara'ya gidecektik. Kaymakam yol boyunca söyleniyordu:

— *Kurtulsunlar bakalım şimdi elimden Ankara'dakiler. Artık yeşil masalar başında nutuk çekmek yok hocam... Bırakmam uyusunlar. Toprağa çıkacağız, toprağa yayılacağız. Ama doğru, önce bir örnek lazım, bir örnek. Öyle bir örnek ki, gören pes desin. İşte biz bunu düşünemiyorduk. Nereden başlayacağımızı bilemiyorduk. Sen bize o sırlı ülkenin yolunu gösterdin...*

Sesimi çıkarmadım. Oysa kendim bir yol bilmiyordum ki onlara göstermiş olayım. Yolu bulan, onu seçen, o önder gençti. Zaten doğru olan, tarihin kanununa uygun olan da buydu. Biz, böyle bir inkılap içinde, bizden sonraki kuşakların ardından gitmeliydik. Enerji hazinesi ondaydı.

BEN BİR AVAREYİM

Polatlı'dan bir pazar sabahı hareket ettik. Hava güzel, yol muntazamdı. Neşeli, hareketli bir yolculuktan sonra Ankara'ya vardık. Kafile beni evime kadar getirdi. Daha ben arabadan çantamı alıp yol arkadaşlarıma veda ederken, bizim Semra evin bahçesinden fırladı. Üzerime atıldı, müjdesini verdi:

— *Bizim bebeğimiz oldu dede. Kakasını yapıyo...*

Hepimiz gülüştük. İşi anladım. Demek bizim gelin, bana yeni bir torun getirmişti?.. Kaymakam takıldı:

— *Ayağın uğurlu geldi hoca. Ama şerbetini içmeden bir yere gitmeyiz.*

— *Kaymakam Bey, şimdi ev halkı sökün ederse. zaten yakanızı kurtarıp gidemezsiniz ki...*

Dediğim gibi de oldu. Daha ben gevezelik ederken Semra gene bir ok gibi fırlamıştı. Ama, onun evi ayaklandırmasına vakit kalmadan kafilenin ucu göründü. Hepimiz muhasara altına alındık. Torunlar beni paylaşma kavgasına girdiler. Oğlumla damat, misafirlerle meşgul oldular. Eşim; hani benim şu derbeder hayat arkadaşılığım, çoluklarından, torunlarından başka dünyadan tek zerre nasip almayan eşim de kapıda göründü. Yorgundu, hastalıklıydı, ama her zamanki gibi güler yüzlüydü. Sanki sürüsünü yeden, toplayan, bir kutlu çoban gibi, hepimizi kollarıyla kucaklarcasına karşımızda duruyordu.

Onu omuzlarından yakaladım. Önce ak saçlarından, sonra kırış kırış yanaklarından öptüm. Misafirlere:

— *İşte benim çileli eşim, dedim. Çileli ve vefalı eşim. Ama ben, düpedüz bir avareyim...*

Karımın ilk defa karşılık verdiğini gördüm. Güler yüzü nurdan parlıyordu:

— *Ne demek çileli? Baksana yavrularımıza. Her biri bir ömre değer. Seninle de hepimiz iftihar ediyoruz. Siz onun kusuruna bakmayın beyler. Buyurun, size, yeni gelen yolcuğu gösterelim...*

Şaşırdım. Bizim kadın meğer neler konuşabilirmiş? Biz kafiye halinde bizim yanı gecekonduya girerken, kapının içinde kızım, dördüncü torunumu kucağıma verdi. Çiçekler kadar güzel bir küçük delikanlı. Bana ne kadar benziyordu. Kızımı, yatağında uzanan gelinimi ve sonra torunumu ayrı ayrı öptüm. Göz yaşlarım gene boşandı ki, Kaymakam, o canlı, tok hareketleriyle yanıma yaklaştı. Torunumu kucağımdan aldı. Ev halkına döndü:

— *Çocuğa isim koydunuz mu?*

— *Hayır efendim.*

— *O halde adını ben koyuyorum. Bu delikanlının ismi Uğur'dur. Uğur, sizlere, bizlere ve memlekete uğurlu olsun...*

Herkes coşkun bir sevinç içindeydi. Eşim atıldı:

— *Ne güzel isim. Kırk yıl düşünsem bu kadar tatlı bir isim bulamazdım. Allah sizlerden razı olsun beyler, ayağınız uğurlu olsun...*

Bizim kadının dili gittikçe açılıyordu. Bütün ev halkı, yavrusunun yeni adını müjdelemek için gelinin odasına koştular. Bu gürültü patırtı arasında Semra işi biraz geç anladı, ama iyi anladı. Hemen tayfasını etrafına topladı. Hep birden toplamaya başladılar. Hem bu arada Uğur'a bir şarkı da uyduruverdiler:

«*Onun adı Uğur,
Horul horul uyur,
Ninni Uğur, ninni...»*

Bütün bu hengame içinde ben, nasıl oldu bilmiyorum. Biraz durgunlaştım. Kendimi pek de uzaklarda olmayan bir geçmişin havasına kaptırdım: Eşimin beni Keltepe'ye ilk yolcu ettiği günkü ayrılışımızı

düşünüyordum. O sakin, rahat, güler yüzlü görünmek istiyordu ama, bitkindi, ümitsizdi, perişandı.

Kapıdan dışarıya son adımımı attığım zaman dönmüştüm, yalnızdık. Çocuklar akşamdan beni uğurlamışlardı. Elimi öpmüşler, vedalaşmışlardı. Evlerine gitmişlerdi.

Çilekeş eşime uzun uzun bakmıştım. Eşim oralarda bulundurduğu bir maşrapa suyu yavaşça ayaklarıma doğru serpmiş, konuşmakla inlemek arasında mırıldanmıştı:

— *Git güle güle. Burası evin. Eğer ömrümüz varsa gene güle güle gelir, rahat edersin. Bizi merak etme. Allah ne yazdıysa o olur...*

Sonra birden elini önlüğüne atmış, yüzüne kapamıştı. Başını koluna gömerek öylece kapının bir tarafına dayanmıştı. Yarabbi, bu kadın bu kadar nasıl çökmüştü?.. Bu kadın bir gün önce bile daha canlı değil miydi. Bir günde insan, böyle bir ömür boyu ihtiyarlayabilir miydi?

Ona bir şeyler söylemek, ona teselli vermek, cesaret vermek istiyordum.

— *Halime üzülme yavrum. Senin kadar iyi bir insanı Allah mahzun bırakmaz. Elbette geleceğim. Elbette bu çatı altında daha nice iyi günler yaşayacağız. Bir arada ve çocuklarımızla...*

Zaten biliyorsun, cennet gibi bir yere gidiyorum. Henüz gücümüz, kuvvetimiz yerindeyken biraz daha çalışmalıyız memleketimiz için. Değil mi ya?.. Bak ikimiz de, çok şükür ne kadar sıhhatteyiz?..

Sana oradan bol bol yağlar, ballar, yumurtalar göndereceğim. İstediğin zaman sen de yanıma gelirsin. Her yer çayır çimenmiş. Zaten onun için orasını ben kendim istedim.

Yoksa arkadaşlar bir türlü bırakmak istemediler. İlle eski işine dön diyorlar. Ellerinden zor kurtuldum. Sen de biliyorsun canım...

Evet, karım biliyordu. Ama neyi?.. Gerçeği!.. Onun sezilerinden ne saklanabilirdi ki?..

Zaten bu sözlerin tekini bile söyleyemedim. Hepsi kafamda şekilleşti ve orada kaldı.

Ona son defa uzun uzun baktım. Ama onunla bir daha kucaklaşıp, onu bu bayağı yalanlarla avutmaya gücüm yetmedi. Evimizin kapısından ayrılırken o, hüngür hüngür ağlıyordu. Ben, bütün müşterek hayatımız boyunca onun böyle ağladığını görmemiştim.

KANATLANAN HAYALLER

Ankara'ya gelirken hayallerimiz, ümitlerimiz, kararlarımızla kanatlanmış gibiydik. Çiftlik Müdürü, "Köyde Birlik" işini her an biraz daha programlaştırıyordu. Bizim genç öncümüz, bu fikri ilk ortaya atan genç arkadaşımız Ayhan Bozkır, arabanın arka köşesinde kendi âlemine dalmıştı. Ona dikkat ediyordum. Bu çocuk, Anadolu bozkırının öz, sağlam bir parçasıydı. Zaten Sivrihisar taraflarındanmış, bir köy çocuğuymuş. Bir duygu ve hayal adamı olmaktan ziyade, gerçekten korkmayan, gerçeklerle yoğurulmak isteyen biri olsa gerekti. Kaymakam'ın biraz edebiyat, biraz resmiyet karması nutuklarını dinlemiyor gibiydi.

Görünüşe göre kendini, fakültenin çıkarken hazırladığı ve anladığıma göre fakültenin daha o zaman sabote ettiği "Köyle Birlik" projesine vermişti. Bu projede her halde bir şeyler olsa gerekti. Hele Ayhan Bozkır'ın bu çalışmalarına fakülte hocalarının dudak bükmeleri, onu eserine daha da bağlamıştı. Hatta hocalarından biri bir gün onun fikirleriyle düpedüz eğlenmişti bile:

— *Bu vır zıvır şeylerle uğraşma. Şimdi, hemen yeni bir travay hazırla. Konusu, mesela "Luizyana'da Eğreltiotu Ziraatı" olsun. Vekaletteki Amerikalı müşavire baş vur. O, sana bu konuda istediğin kadar malzeme verebilir. Gerçe bu travay, kimseyi ilgilendirmez. Ama sana Amerika'nın yollarını açabilir. Yoksa, "Köyle Birlik" mavallarıyla?.. Ama gene de sen bilirsin...*

Ne yapacağını gene Ayhan Bozkır bilmişti. Tezini koltuğuna sıkıştırdığı gibi, mezuniyet imtihanlarına dalmıştı. Fakülteyi bitirmişti de. Bir aralık ona; Vekâletteki Amerikalı müşavire yanaşıp "Luiz-

yana'da Eğreltiotu Ziraatı" hakkında saçmalar sıralayarak Amerika'ya atlamanın yollarını aramasını salık veren hocasını sormak istedim:

— *Pekiye Ayhan, o sana Amerika'nın yolunu açmak isteyen akıllı profesörün, senin bu davranışını nasıl karşıladı?*

— *O profesörümüz imtihanlarımızda yoktu. Gene Amerika'daydı. Galiba, Amerika'daki yaban öküzleri hakkında bir eser hazırlamıştı da...*

Evet, öyle anlıyordum ki Ayhan Bozkır, yalnız gerçekçi bir hareket adamı değil, bir karar adamıydı da. Yolculuğumuz sırasında konuşmalara pek karışmadı. Yalnız bir defasında kendi müdürüyle biraz çatıştı:

— *Hayır Müdür Bey, "Köyle Birlik" meselelerini siz biraz yukardan aşağıya alıyorsunuz. Önce toprağı tanımalıyız. İnsanı tanımalıyız. Bugün Keltepe'de kaç kişi yaşadığını bile bilmiyoruz...*

Ben söze karıştım:

— *Şu sonuncu konuda size galiba biraz yardımımız dokunacak. Bizim Samanpazarlı Hafız'la çalışabilirsiniz.*

— *O da kim?*

— *Şey, yani bizim arkadaş. Bizim köyde nüfus, aile fişleri...*

— *Hocam, siz galiba daha şimdiden bizim işlerimize müdahaleye başlamışsınız?..*

Biz gülerken, Kaymakam iş tatlıya bağladı:

— *Sen, ben yokuz; biz varız.*

HAYAL KIRIKLIĞI İRADEYİ BESLERSE

Fakat Ankara'dan Polatlı'ya dönüş, bizim bu Ankara yolculuğu gibi eğlenceli olmadı. Evvela Kaymakam, İçişleri Bakanı'nı görememişti. Oysa, yol boyunca, Sayın Bakana çekeceği nutku bizlere, birkaç

defa tekrarlayarak iyice ezberlemişti. Bu nutuk provasının sonlarında da her defasında:

— *Tabii asıl söylenecek daha bazı şeyler var. Ama onlarla şimdi sizi yormayayım. Bunlar, biraz da idare sırrı. Biz idareciler, aramızda başka bir dil konuşuruz. Gerçi Vekil Bey idareden gelme değil ama, ben Aydın taraflarında nahiye müdürüyken, o da oralarda doktordu. Hulasa çok yakın dostuz. Ben ne vakit istesem kapısını vurur, girebilirim. Hoş, evine uğrayınca beni bırakmazlar ya...*

Ama her nedense Kaymakam Bey, Bakan'a sokulamamıştı. Onu görememişti. Anlaşılan ev ziyareti işi de hayalde kalmıştı. Bakan'ı göremeyince önce Ankara'da hiç kimsenin kapısını çalmadan hemen dönmek istemişti. Fakat gene bizim Vali Muavini, onu hem oyalamış, hem cesaretlendirmiş. Hulasa Kaymakam'a bir şeyler okuyup üflemiş. Bunu Polatlı kafilesi geriye yola çıkmadan önce ve Vali Muavini'nin odasında yaptığımız bir akşam toplantısında anladım. Kaymakam yatıştırılmıştı. Haysiyet duygusu korunmuştu. O, şimdi İçişleri Bakanı ile eski dostluk anılarının suya düşüşünü, hatta eski dostuna bir kırgınlık bile duymadan, hoş bir macera gibi anlatıyordu:

— *Hocam, Aydın taraflarında içli dışlı olduğumuz bizim eski doktora ve şimdiki bakanımıza kırgın değilim. Elbette çok meşgalesi olacak. Gerçi ben bir İlçe Kaymakamı değil, bir eski arkadaş olarak onu görmek istedim. Evet, belki çok meşguldü. Hatta belki de Özel Kalem Müdürü ismimi vermemiştir bile? Neyse, daha iyi oldu. Kısacası, biz kendi işlerimizi kendimiz göreceğiz. Yukarıya kulak asma. Ama size yolda en az on defa dinlettiğim o nutuk gezvazliğini hatırlıyorum da...*

Kaymakam bu son sözleriyle kendi saflığına ve çöken hayallerine kendisi de gülüyordu. Diğer arkadaşları da ona katıldılar. Ben gülmedim. Ayhan Bozkır da gülmedi. O, her zamanki gibi sakin, tabii ve rahattı. Ben, yavaş, fakat sessiz adımlarla Kaymakam'a yaklaştım. Yaşımın verdiği imtiyazdan da cesaret alarak, bir elimi omzuna koydum:

— *Kaymakam Bey, nutkunu unutma. Bir yere yaz. Bir gün gelecek, bu nutku, hem daha da genişleterek Ekmeksizköy'de*

bir kürsünün üstünden, Sayın Bakan'a ve etrafındakilere haykıracaksınız.

Kaymakam'a bir garip teslimiyet sessizliği geldi. Hafifçe güldü:

— *Olabilir hocam, dedi. Hayır olabilir değil, söyleyeceğim ve dinleyecekler...*

Kaymakam son sözlerini bitirirken dikkat ettim. Vali Muavini'nin tatlı, gülümser bakışları benim üstümdeydi.

Çiftlik Müdürü'nün macerası biraz daha hazin olmuş. O, kendi vekilini görmüştü. Vekili onu güler yüzle kabul etmişti. Tarım Bakanı da idareden gelmemiştir ama, hem bir toprak beyi, hem yaman bir politikacıydı. Müdür Bey, Vekilinin karşısında yer alıp adet olan beylik cümleler harcadıktan sonra işi "Köyle Birlik" konusuna dayamış. Vekil, önce birkaç cümle dinlemiş. Sonra koltuğunda kıpırdanmaya başlamış:

«— *Evet, evet anladım. Çok önemli. Ama sen hele şimdi git, düşünürüz...*»

der gibi pozlar takınmaya başlamış. Bizim Müdür bu davranışları anlamamazlıktan gelince, Vekil düpedüz parlamış:

— *Canım Müdür Bey, sizi tanırım, hürmetim vardır, ama ben de sizi orada ciddi işlerle uğraşıyorsunuz sanıyordum. Köyle Birlik, möyle birlik; bunlar orta mektep temsililerine yakışır şeyler. Halbuki tabii duydunuz, biz büyük işlerle meşgulüz. Vatan sathında nurlu ufuklar, büyük ölçüde, görülmemiş kalkınma...*

Sonra Vekil Bey ayağa kalkar gibi, haydi artık çık der gibi, şöyle bir davranmış. Müdür tabii anlamış, sözü ağzında kalmış. O, Vekilin huzurundan ayrılırken, Vekil ona yeni ve önemli talimat veriyormuş:

— *Teklifiniz, düşünceleriniz enteresan. Sizi takdir ediyorum. Sizin vatanseverliğinizden, samimiyetinizden eminim. Neyse, şimdi yerlerinize dönün. Ha, şu mesele de var: Biliyorsunuz şimdi milletle hükümet bir kütle halinde: Billhassa düşmanlarımıza karşı. Hani tabii hem dış, hem iç düşmanlarımızı kastedi-*

yorum. Onun için ve bu birliğin abidesi olan şu (Vatan Cephesi) hareketleriyle biraz meşgul olsanız. Hem bu hususta bir emriniz, ihtiyacınız olursa, çekinmeyin. Doğru bana telefon açın. Yahut da atlar gelirsün canım. Polatlı ile burası kaç adımlık yol. Haydi kardeşim, güle güle. Bütün arkadaşların gözlerinden öperim...

Çiftlik Müdürü macerasını samimi bir sadelik içinde anlatıyor, ama gülmüyordu. Fakat arkadaşlar, ona takılmaktan geri kalmadılar. Önce Vali Muavini sataştı:

— *Müdür Bey, Allah versin. Sana artık yol açıldı. Bari bizim Keltepe işini de (Vatan Cephesi)ne bağlayalım ha, bak o vakit değil Vekil, bizzat Başvekil Keltepe'ye nutuk çekmeye koşarlar. Hem o zaman görelim bakalım Tarım Bakanı, herkesin önünde sana nasıl diller döker...*

Çiftlik Müdürü, hafifçe gülümsemekle birlikte, gene de gülmedi. Bana kalırsa o, Polatlı'dan yola çıktığımız günden, şimdi daha kararlıydı. Kaldı ki bütün işler hep böyle Vekillerle olduğu gibi, acayip gitmemiş. Çiftlik Müdürü diğer temaslarından memnundu. Mesela çiftlikler idaresi, pek memur yatağı değilmiş. Orada topraktan, işten, inşadan anlayan arkadaşlara rastlamış. Onlara evvela benim Polatlı'daki gevezeliklerimi nakletmiş. Hani şu «Devlet çiftliği bir ada, onun etrafında yaşayan halkın tabiatla savaşı bir deniz...» gibi laflar.

— *Arkadaşlara önce hocanın bu sözlerini baştan sona naklettim. Ben kızacaklarını, bağıracaklarını sandım, uzmanların Amerikalısı, Avrupalısı bitti, bu sefer de Keltepe köyündeki emekli öğretmenden mi ders alacağız, diye hepimizi alaya alacaklarını sandım, öyle olmadı. Naklettiğim sözleri yadırgamadılar.*

Hatta içlerinden biri, bize en çok faydası olabilecek olanı, hocanın görüşlerini daha da genişletti: “Bu sözlerde gerçek bir seziş var,” dedi. “Evet, ilkel insanı, doğayla savaşında, ilkel vasıtalarıyla başbaşa bırakmak, onun yenilgisine peşinden razı olmaktır”, dedi. “Halbuki, bizim devlet çiftliklerimiz, yurdururmasına burasına ekin ekip mal satarak para kazanmak için ku-

rumamıştır. Hem şu bizim 5433 numaralı kanunun birinci maddesi..." diye umut verici sözler söyledi...

Müdürü dinledikçe ben de şaşladım. Müdür; kanunları, fıkraları sıraladıkça, hepimiz bir tuhaf oluyorduk. Meğer, devlet üretme çiftliklerine, halka örnek olmak, önder olmak, halka yardım etmek, halkla işbirliği yapmak için ne yetkiler verilmiş. Hayret ettim, demek ki benim halkla devleti birbirinden ayırıcı sandığım kale duvarlarına birtakım kapılar bırakılmış, isteyen bunları açabilirmiş... Bunları dinledikçe biraz sıkıldım. Bilmeyerek, gelişigüzel atıp tutmalarımı düzeltmek istedim:

— *Özür dilerim Müdür Bey, sizin çiftlikte, sizin sofranızdaki gevezeliklerim için özür dilemek isterim. Meğer ki...*

— *Ne meğeri hocam, sözlerinizde baştan sona kadar haklısınız. Bu kanunu ben de bilirim. Daha doğrusu, bilmem lazım gelirdi. Ama itiraf ederim ki, yıllardan beri ben de bunun sayfalarını açmamışım. Biz, şekiller, formaliteler bakımından kurulmuş suni bir düzen içindeyiz. En garibi de, kendi vehimlerimiz, kendi tefsirlerimizle kendi ellerimizi bağlayıp kendimizi birtakım kale duvarları içine hapsettiğimizdir. Bu düzeni yaratan gene biziz...*

Siz, bizi uyardınız. Ben de şimdi size saydığım maddeleri, paragrafları, Ankara'da arkadaşlarla bu kanunu alıcı gözle okurken gördüm. Çünkü biz, kanunları çok defa, kanundan kaçma yollarını aramak için okuruz.

Bu gürültüleri Ayhan Bozkır masanın bir tarafına oturmuş, yalnız dinliyordu. Kafası meşguldü. Çocuk denecek yaşta temiz bir delikanlının kafasında çözülmesi güç birtakım problemlerin durmadan yoğunluğunu, onun gözlerinden okumak, bana heyecan veriyordu.

Vali Muavini'nin odasında geç vakitlere kadar kaldık. Ayrılırken, Vali Muavini kimseye hayırlı yolculuk dilemedi. Emri başka türlü çıktı:

— *Arkadaşlar, epeyi mesafe aldık sanıyorum. Konu aydınlandı. İşin konuluşunda, anlamında, uygulanışında ve amaçlarında hepimiz mutabıkız. Ama, gene de kafalarımızın takıldığı*

bir şeyler var. Yarın da kalın, yarın akşam sizi evimde bekliyorum. Yemek yemeden gelin. Ertesi gün yola çıkarsınız. Hoca'nın iznini de kaldırıyorum. O da Ankara'daki takıntılarını pek fazla uzatmasın. Birkaç gün sonra size katılsın. Ondan sonra da, görelim Mevla neyler?..

Ertesi geceki yemek toplantısı ve sonraki yolculuk tertipleri, hep Muavin Bey'in istediği gibi oldu.

Ben, Polatlı'ya döndüğüm zaman, bizim Ankara komitesinin bir şubesi orada kurulmuştu bile. Hem Ankara'dakinden daha dallı budaklı. Kaymakam, bizim Devlet Çiftliği Müdürü'nden, Ayhan Bozkır'dan ve Tarım Memuru'ndan başka, bizim Albay'ı, Sakarya projesi mühendislerini, Ziraat Bankası Müdürü'nü de etrafına almış. Polatlı'ya vardığım günün akşamı ilk toplantıyı askeri garnizonun bir odasında yaptık. Bizim babacan Albay, toplantı masasının bir başında, daha ben oraya gelmeden yerini almıştı. Kapıdan girdiğimi görünce yerinden fırladı. Boynuma sarıldı:

— *Hoca, sen de cılk çıktın. Ama beni atlatamadın. Kambersiz düşün olur mu yahu?..*

Onu dilediğim gibi öptüm:

— *Sen yalnız aramızda değil, kalbimizdesin kardeşim...*

Daha fazla gevezelik etmemize, Kaymakam'ın kumandası engel oldu:

— *Herkes yerine beyler, kaybedecek tek dakikamız yok...*

Polatlı'dan bizim köye, devlet çiftliğinin bir sahra arabasıyla döndük. Ayhan Bozkır'la beraberdik. Köye varmadn, Sıtmabükü'ne açılan son dönemeci döner dönmez, arabayı durdurdum, yere atladık. Tek kelime konuşmıyordum. Karanlıkdere ağzında, yol kenarındaki küçük bir tepeciğe tırmandım. Ayhan Bozkır hiç bir şey söylemeden peşimden geliyordu. Önümüzde açılan bataklığı iyice görecek bir düzlüğe geldiğimiz zaman durdum.

Sıtmabükü'nün ortasından bir ana kanal, Karanlıkdere ağzından bizim köye doğru bataklığı yarmıştı. Kanal, köyün alt başına varmış-

tı. Kanalin üst başında ekskavatör, belli ki her adımda bataklığı biraz daha yiyerek hedefine yaklaşıyordu. Ana kanalın iki tarafında sıra sıra tepcikler, güneşin altında, birer tespih tanesi şeklinde ağarıp uzanıyordu. Kanal yatağında billur bir akıntı ısl ısl parlıyordu. Karanlık dere ağzından Sakarya vadisi istikametinde küçük bir dereciğin de artık şırıldadığını görüyorduk.

Bu ne güzel görünüştü. Bir dev, adına bataklık denilen koca bir dev, yıllar yılı, hatta nesiller boyunca, buraya yerleşen Türkmen neslini yiyen, eriten hain bir bataklık, bugün, çağdaş tekniğin küçük bir öncüsü olan bir ekskavatörden aldığı yaralarla, daha şimdiden yere serilmişti.

Uzakta ekskavatör kepçesinin, eski kale kapılarını döven bir koçbaşı gibi durmadan işlediğini görebiliyorduk. Bu koçbaşı her kalkışında, bataktan kopardığı çamurlu toprağı kanalın iki tarafına dıziyordu.

İlk konuşan Ayhan oldu:

— *Hoca, daldın...*

— *Evet oğlum. Bu batağı ilk gördüğüm günü, buradan hemen kaçmak için karar verdiğim o uğursuz akşamı düşünüyorum. Önümüzde ne heyecan verici şeyler oluyor, değil mi?*

— *Evet ama ben, olanı değil, olacağı, olabileceği düşünüyorum. Şimdi bu önümüzdeki görünüşe dikkat et hocam. Onu hafızana nakşet. Bu, bir bataklık olmaktan çıkmak için henüz ilk kazmaları yiyen bomboş ovayı unutma.*

— *Ve çıplak sırtları...*

— *Bu kel tepeleri...*

— *Şu çökmüş köyü...*

— *Bu boşluğu, bu hiçliği, bunların hiç birini unutma. Çünkü biz, eğer karar verebilen insanlarsak, yakın günlerde, bu ölü görünüşü artık göremeyiz...*

Ayhan'a döndüm, ona uzun uzun baktım, cevap vermedim. Ama anladım ki, bir başka kuşağın insanı önüneydim. İnsanın kendinden sonra geleceği ve kendinden üstün olanı karşısında kendine bu kadar yakın görmesi hoş bir şey.

Ayhan Bozkır'ın benim bu duygularımdan elbette ki haberi ola-

mazdı .O, daha bana son cümlesini söylerken benden ayrılmış ve o güzel başının içinde kim bilir neler yaratarak kendi âlemine dalmış, gitmişti...

*
**

Bizim sahra arabası harekete geçerken, ekskavatörün yanından iki kişinin, önümüze çıkmak için, bataklıktan koşmaya başladıklarını gördük. Biz, onların hizalarına gelmeden, onlar yola çıktılar. Bunlardan biri Sarı Çavuş'tu, öbürü yabancıydı. Yaklaştık, arabamız durdu. Bizim Sarı Çavuş, o perişan fakat canlı, güleç haliyle karşımdaydı. Boynuna sarılıp keçi sakalını okşamak istedim. O benden evvel davrandı. Bir Osmanlı çavuşu nizamı ile karşımda "hazır ol" vaziyeti aldı:

— *Kumandanım, bir makinist, iki yardımcı, üç amele ile Sarı Çavuş mangası tamamdır!*

Ne kadar sevimli insandı. Gözlerinin içi gülüvordu; gene bir iş yaramanın gururu içindeydi. Onun "tamam" haberini ben de Osmanlıca cevaplandırdım:

— *Yerinde rahat!*

Çavuş, rahat vaziyetine geçti. Sonra hemen sakalını yakaladım. İyi kalpli Sarı Çavuş, ne kadar mutluydu.

Sarı Çavuş'tan sonra yanındaki genç, kendini tanıttı:

— *Hoş geldiniz Hocam, ben kadastro ekibi şefi Orhan Can. Üç kadastrocu arkadaşımla şimdi de biz emrinizdeyiz. Arkadaşlar üç günden beri Keltepe arazisinde işbaşındadırlar. Ankara'dan geldik ve burada çalışmak için emir aldık.*

Ankara'daki konuşmalarda boyuna, kadastro lafları geçtiğini hatırladım. Vali Muavini, meseleyi eline alacağını söylüyordu. Ama kadastro nedir, neye yarar? Olursa ne olur, olmazsa ne olur, pek bilmezdim. Hele Keltepe'de, dağlar zaten bomboştu. Senet sepet ne olacaktı ki... Fakat Ayhan Bozkır atıldı:

— *Hocam, gözünüz aydın. Kafamın takıldığı bir düğüm çözüldü. Ötesi artık kolay...*

— *Hayrola?*

— *Canım, şu kadastro meselesi...*

— *?!*

— *Kadaastro kütük demektir, Hocam. Tıpkı nüfus kütüğü gibi, toprağın kütüğü. Eğer toprağın kimin olduğu belli edilmişse, kimin toprağı üstünde kime hizmet edeceğiz?*

— *Canım bizim Keltepe arazisi arzullâhülvâsia. Yani ucu bucağı yok.*

— *Öyle deme Hocam. Hele bir kıyısına dokun, bin davacı türer. Millet birbirine girer, kanlı bıçaklı olur. Sizinle buraya gelirken, biraz önce tırmandığımız tepecikten Keltepe topraklarına bakarken, kadastro işi içimde çözülmez düğümdü. Her şeyi belki yerine koyar, ama kadastro işini ne yaparız, diye kıvranıp duruyordum. Bir toprağa girerken ve eğer halkın bütün topraklarını topluma mal etmek davasında değilsen, toprağı sağlam bir kadastroya bağlamadan orada hiç bir şeye el atmamak daha iyi...*

Ben bu işin bu kadar önemli olduğunu doğrusu bilmiyordum. Bunları dinledikten sonra Ayhan Bozkır'ı Orhan Can'a takdim ettim. Yahu, meğer bizim kurduğumuz hayal kâşanelerinin amma çürük tarafları varmış.

— *Peki, mademki böyle, neden bütün köylerin kadastroları yapılmaz?*

Cevap veren Orhan Can oldu:

— *Hocam, Türkiye'nin kadastrasının tamamlanması için şehirlerde 300 ve arazide 120 yıla ihtiyaç var. Tabii bugünkü kadastrolarımızla. Bu arada Keltepe'ye de elbette sıra gelecekti. Ama, belki kırk yıl sonra.*

Sonra, Orhan yanıma yaklaştı. Kulağıma gizlice söylüyormuş gibi mırıldandı:

— *Siz gene Vali Muavini'ne dua edin. Bizi Ankara dolaylarından kaptıkları gibi buraya sürdüler. Hem de palas pandiras. Kısacası, idare adamları üstünde siz nüfuz baskısı yapıyorsunuz Hocam...*

Hepimiz gülünce, Sarı Çavuş kahkahaları bastı. Bu konuşmalardan ne anlamıştı, kavrayamadım, zaten o gene de kendi dilince konuştu:

— *Bizim Hoca'yı siz ne sandınız ya efendi?.. Vali Paşaya bir pata çaksa, Ankara'da yer yerinden oynar...*

— *Haydi öyle olsun Çavuşum...*

Köye, cümbür cemaat geldik. Köye girerken etrafımıza birtakım insanlar topladı. Mektebe vardık. Ayhan Bozkır'ı mektebin dershanesinde misafir etmek istiyordum. Portatif karyolasıyla masasını sahra arabasına almıştı. Mektebe gelince gördüm ki, evdeki hesap, çarşıya uymuyor. Bizim dershaneyi kadastrocular zaten işgal etmişler. Ben başka bir çare arayalım diye sağa sola kıvranıyordum ki baktım, kadastro şefi, Ayhan Bozkır'ın eşyalarını yüklenmiş dershaneye taşıyor. Bu yeni insanlar birbirleriyle ne kadar kolay anlaşıyorlar!..

İnsanlar ve Planlar

HALK PUTUNU YARATIR, AMA ONA TAPMAZ

O günlerden sonra bizim köyde artık ipin ucunu kaçırdık. Gelenin gidenin hesabı olmuyordu. Köylünün çoğunluğu yaylıdaydı. Fakat Muhtar'ın, ya da adamlarının eskisi gibi köyden ayrılmaları artık imkânsızdı. Zaten kadastro ekibi, kendileriyle çalışacak köy ileri gelenlerini kendilerine bağlamıştı. Sıtmabükü'nde de işler yayılmıştı. Sonra ziraatçısı, haritacısı, köy uzmanları, hulasa o güne kadar benim de bilmediğim, ne olduklarını, ne iş yaptıklarını anlamadığım birtakım genç, yahut yaşlıca insanlar köyde mekik dokuyorlardı.

Karanlık tarafından bir cip, otomobil, yahut sahra arabası toz dumana katıp sökün edince, Sarı Çavuş hemen narayı atardı:

— *Ha babam, ha; duyuldu bu mal... Koşun bakalım beyler, koşun!..*

Sonra da başlardı raporlarını vermeye:

— *O senin Sivrihisarlı delikanlı yaman. Onda iş var. Dün, anamdan emdiğim sütü burnumdan getirdi. Helal olsun. Elime bir şerit tutturdu, bir ucu da onda, koş babam koş...*

Yahut da:

— *Oh oldu domuzlara. Şu senin haritacılar var ya, o bizim ömürlerinde yerlerinden kımuldamayan ağaları, sürt Allah sürt, dağdan dağa keklik gibi sektiriyorlar. Kuruyorlar topçu dürbünlerini. Bir bu tepeye, bir o tepeye. Yetişsin domuzlar artlarından...*

Hele Hafız'ın yüzünü artık göremiyorum. Önüne gelen ona yapışıyordu. Nihayet Hafız'ı bir odaya oturttuk. Önüne masa, altına sandalye verdik; sedire halı, kilim döşedik. Yerleşti. Bizim köyün mümenat bürosu orası oldu. Gelene laf yetiştirir, gidene yol gösterirdi. Akşamları şöyle bir yanına varıp da:

— *Geçmiş olsun Hafız, ne vakit kaçacaksın Ekmeksizköy'den? Senin işin duman,*
diyecek olurdum. Terbiyeli terbiyeli homurdanırdı:

— *Aman Hocam, asıl şimdi yaşadığımı anlıyorum. Ama bilmem, bir işe yarıyor muyum, bu cahil kafayla?..*

— *Ne demek Hafız, sen bu köyün aranılan adamısın. Hele daha dur bakalım...*

Hafız başını önüne eğer, kendine verilen kâğıtları, fişleri, kro-kileri sıralamaya başlardı.

Bu işlerin böyle olacağını da bana ilk haber veren, gene bizim İmam oldu. Ayhan Bozkır'la Polatlı'dan köye geldiğimiz günün akşamı, yanımıza Hafız'ı alıp, ziyaretine gitmiştik. Daha odaya girerken takıldı:

— *Nasıl Hoca, seyahatler iyi geçmiştir inşallah... Hani şu Akdeniz'de, Adalar denizi kıyılarında orası senin, burası benim dolaşmalar demek istiyorum. Köyler, kasabalar, kahveler, han-lar... İyi oldu, iyi. Bu yazın hiç olmazsa birkaç ay başını din-ledin.*

Sonra da ağır ağır güldü:

— *Sana, artık ayağını kaptırdın, demedim mi Keltepe'ye... Sen bu söze mim koy. Artık kendinin değil, elin malısın sen Hoca. Hem sakın unutma, hayale de kapılma. El oğlu, yalnız ister. Ondan bir şey beklemeyeceksin. O alır ama, vermez...*

— *Ya şu ermişler, evliyalara, artlarından rahmetle anılmı-yorlar mı?*

— *Ne gezer? Hepsi de sağlıklarında taşlanmışlardır. Aç, perişan ölmüşlerdir. Halk putunu yaratır, ama puta tapmaz. Yalnız, tapar görünür.*

— *Demek ki, Hocam...*

— *Hayır, halka hizmet gene de ibadet gibidir. İbadetini yapacaksın, karşılığını aramayacaksın. İbadetin mükâfatı, kalbe verdiği huzurdur. İnsanın kendi kendisiyle doymasıdır...*

— *?!.*

İmam'ın evinde geç vakte kadar kaldık. Evden çıktığımız za-man, Hafız'a:

— *Haydi Hafız, sen odana, hayırlı geceler,*

dedim. Sonra köyün sokaklarına daldım. Köy boştu, ıssızdı. Gece aydınlıktı. Düşündürücüydü. Köyden çıktım. Hani şu çıplak, kıraç, sanki bir gezegenden kopmuş kadar hayatsız tepelere doğru. Ben mektebe dönerken, neredeyse tanyeri ağarıyordu...

*
**

Yazın son ayları, hep birbirine benzeyen işler, uğraşmalar arasında geçti. Sık sık Polatlı'ya inmek zorunda kalıyordum. Polatlı'yla bizim köy arasında artık bir trafik servisi başlamış gibiydi. Her gün gelen giden eksik olmuyordu. Bayındırlık idaresi bir aralık, birtakım vasıtalar göndererek yolları, dönemeçleri biraz bir şeye bile benzetti. Yolumuza tam bir yol denemezdi ama, eski köy yolu perişanlığından da artık kurtulmuştuk.

Polatlı'daki komite canlıydı. Kaymakam, işlerin idaresine Sakarya projesi mühendislerinden birini getirmişti. Delikanlı, ateş gibiydi. İlkide bir bana:

— *Hoca ileride müjdem i isterim. Sakarya projesi tamamlanınca bu toprakların alacağı hali nasıl anlattığımı hatırlıyosun ya. Şimdi bir kehanetim daha var. Sıtmabükü'nü son günlerde kaç kez dolaştım... Şunu haber vereyim: Çok değil, on sene sonra oraların, eski halini bilenler, tanımayacaklardır. Bana göre ilk hedef, 250 hane!..*

— *Nee, şu bizim Ekmeksizköy'de mi?*

— *Ne Ekmeksizköy'ü? Hele şu işi, politikacılarla bürokratlardan on sene için kurtaralım, on sene sonra Keltepe halkı seni de, beni de unuttur ama, Keltepe köyü de Altıntepe köyü olur çıkar. En az 250 hanede belki 2.000 nüfus. Yalnız şartımız şu: İş i pek kimse duymasın. Yoksa, "örnek köy", "pilot bölge" filan diye Türkiyelisi, Amerikalısı bir dadandı mı, iş laf ebeliğinde kaynayıp gider...*

Gece önemli bir toplantı oldu. Bu çocuklar başladıkları işte çok yol almışlar. Benim bile bir aralık başım döner gibi oldu. Bu insanların arasında kendimi cahil, değersiz hissetmeye başladım. Benim

bunların arasında belki de artık işim bitiyordu. Dalgınlığımı görmüş olacaklar ki Çiftlik Müdürü; gene beni okşayıcı sözler buldu:

— *Arkadaşlar, en doğru teşhis, Hocamızdan geldi. Halk bir denizdi, biz bir ada. Hem bu denizle aramızda, bizi ondan ayıran kale duvarları vardı. İşte bütün işlere, önce bu duvarları yıkmakla başlıyoruz.*

Sonra sözü Ayhan'a bıraktı. Ayhan Bozkır'ın sözlerinde, şartları olduğu gibi ve cesaretle dile getiriyordu:

— *Çağımızda köy nedir? Sonra da çağdaş köyün yanında, bizim Hocanın Ekmeksizköy'ü ne ifade eder?.. Biz, işi oradan aldık. Önce şunu belirtelim: Ortaçağda köy, köy değil, kışla gibi bir şeydi. Köylü, ne köyünü bırakıp gidebilmek hakkına, ne de malına, toprağına sahipti. Bizde hâlâ böyle kalıntılar vardır. Şu Ekmeksizköy'de ise bu hukuk esareti olmasa bile, köylü bu sefer de, tabiatın elinde esir' haline düşmüştür. Babalar, tabiatın servetlerini duygusuzca sömürmüşler. Şimdi de bu tabiat, sömürücülerinin çocuklarından, intikamını almaktadır. Onu bataklıklarıyla hasta ederek, kuraklıklarıyla aç bırakarak, verimsizliğiyle tüketerek dağılmaya mecbur kılmaktadır...*

Anlatılanlar ne kadar gerçektir? Ben bu gerçeği görüyordum, ama onun gibi anlatamazdım. Ayhan devam etti:

— *Çağdaş köy, hak bakımından olduğu kadar, iktisatça da, eğitimce de özgür bir küçük cumhuriyettir. Köy, kendine yetmeli ki dağılmasın, barınsın ve üresin... Yani, çağımızda köy, hem hür bir yerleşme, hem de hür bir üretim birimidir. Ekmeksizköy için hazırlığımız budur: Onu hem yeniden yerleştirmek, hem de kendine yeten, üreyen bir üretici ünite kılmak istiyoruz. Bugünün uyuyan imkânlarını harekete getirerek Ekmeksizköy'ü yeniden kuracağız... Planımızı ona göre ayarladık...*

Çocuklar ne yorgun, ne de heyecanlıydılar, sadece kararlıydılar. Ne yapacaklarını biliyorlardı. Ayhan Bozkır'ın son sözleri üzerine, Sakarya mühendisleri yerlerinden fırladılar. Ortaya birtakım çantalar

açıldı, sehpalara konuldu. Renk renk, şekil şekil haritalar, planlar, grafikler açılmaya başladı. Fakat Kaymakam atıldı:

— *Dur, Ayhan oğlum, dur; söylediklerini kafamda biraz sıralayayım. Gerçi ben de mektep bitirdim. Hukuktan çıktım ama. bizim Hukuk Fakültesini ne sen sor, ne ben anlatayım. Bizimki bir diploma turnikesiydi, geçtik, o kadar...*

Öndan sonra Kaymakam, bazı sualler sordu, cevaplar aldı. Mühendisler bir taraftan sergilerini tamamladılar. Sonra yeni konuşmalar başladı ve bu konuşmalar, gecenin geç saatlerine kadar sürdü. Nihayet Kaymakam, kaleminin ucuyla masaya birkaç defa vurdu:

— *Toplantımız sona ermiştir.*

Sonra zile bastı, gelenlere emir verdi:

— *Şimdi bize bir şeyler getirin...*

Kaymakam'a dikkatle baktım: Dalgındı, düşünceliydi. Fakat gözlerinde, karanlık bir gecede yolunu yitirmiş bir adamın, uzakta bir ışık sezmesine benzeyen bir parıltı vardı.

Toplantı yerinden dağılırken Albay, koluma yapıştı:

— *Aman Hocam, beni bırakma. Bize gidelim. Kafam alalak bullak. Bana yardım et. Ben de bir şeyler anlayayım. Hem bana söyle Hocam, bu çocuklar şimdiye kadar neredeydiler, nereden çıktılar, ne vakit yetiştiler?*

Albay'la gecenin karanlığı içinde Polatlı sokaklarına dalmıştık. Hem yürüyor, hem konuşuyorduk:

— *Bu çocuklar daima vardı Albay'ım. Ama biz onları görmüyorduk. Daima vardılar ve her yerde de vardılar. Ama biz varız ya, hani şu sen, ben ve bizim neslimiz?.. Evet, bizim neslimiz ve bizim kuşağımızın acayip gelenekleri var ya... İşte biz, onları okuturuz, içeride ve dışarıda üstün bilgilerle yetiştiririz. Sonra onlar birer birer yetişip de işte, artık hazırız, emrindeyiz, işler gösterin yapalım, halkın hakkını ödeyelim, ona faydalı olalım" dediler mi, biz hemen birtakım tılsımlar, afsunlarla onları bürolara, masalara öyle bağlarız ki, üstünden birkaç yıl geçmeden, bu genç insanlar, bu büroların havasında barem dediko-*

dularıyla siyasi lafazanlıktan başka ellerinden bir şey gelmeyen ölü kalıntılar haline gelirler. İşte hikâye bu...

— Galiba seni anlıyorum, Hocam...

— Evet, insan her zaman vardı. İnsan her zaman vardır. İş var olmakta değil, var olanın, hayat alanında kabiliyetlerini harekete getirebilmesindedir. Mesela şu yürüdüğümüz topraklar, bundan iki bin beş yüz yıl önce, Frigyalıların. Şu arkamızdaki dağın ardında Gordiyon, onların başkentiydi. Frigya'ya bir kral lazım oldu. Sabahları en erken kalkan, yani en çalışkan insan diye Gordiyas'ı kral seçtiler. Basit bir köylüydü ama, Gordiyas'ın yetki ve hareket imkânı boldu. Ondan sonra buraları, dünya yüzünde tarımın, sanatın ve refahın cenneti oldu...

— Şu bizim buraları ha?!

— Evet buraları. Mesela bu Polatlı toprakları. Ormanın, çayırın, yeşilliğin, musiki ve sanatın cennetiydi. Ama niçin 25 yüzyıl öncesinden misal almalı?

— Mesela?..

— Mesela, Atatürk için anlatılan bir hikâye var, bilmem bilir misin?

— Hangisi?

— Atatürk, bir gün adamsızlıktan şikâyet ediyormuş. Dinleyenlerden kâmil bir insan: "Paşam," demiş, "ben İttihat ve Terakki devrinde bu sözleri Sadrazam Talât Paşadan da, Harbiye Nazırı Enver Paşadan da çok dinledim. Onlar da adamsızlıktan şikâyet ederlerdi. Ama o zaman siz vardınız. Vardınız ama, size imkân vermiyorlardı. Şimdi de kim bilir ne kadar insanlar vardır ki, imkân arıyorlardır..."

Hikâye, Albay'ın çok hoşuna gitti. Eve gelmiştik. Yukarıda biraz daha yarenlik ettik. Albay bana odamı gösterdi. Karşılıklı iyi geceler diledik.

Yatağımıza uzandığımız zaman o geceki toplantı, toplantıda konuşulanlar, haritalar, grafikler, planlar dalga dalga, renk renk kafamda tekrar yaşadılar. Hele bu haritalardan bir tanesi vardı ki?..

SİHİRBAZ

Aralık ayının ilk günlerinden birinde, Ekmeksizköy'de, ilk açık hava toplantısını yaptık. Hava güzeldi. Toplantıyı köyün alt başında tertitledik. Keklikpınarı ovası, ıslıl ıslıl parlayan ana kanalı, yan kanalları, Karanlıkdere ağzında henüz çalışılan regülatör setiyle önümüzde serilmişti. Burası, artık eski Sıtmabükü bataklığı değildi. Bataklık yenilmişti, teslim olmuştu. Şimdi bereketler vaat eden uysal toprak ana, kucağına koşacak çocuklarını bekliyordu.

Toplantıya köyün hemen bütün halkı katıldı. Misafirler de vardı. Misafirlerimizi köy ihtiyaçlarının arasına ve bir tarafa dizdiğimiz sandalyelere, sıralara yerleştirdik. Muhtar, şeref mevkiinde yer aldı. İmam'ı da, daha rahat olsun diye, minderleri, yastıklarıyla ayrı bir köşeye oturttuk. En munasip yere bir masa konulmuş, arkasına bir sandalye yerleştirilmişti. Köylüler bu masanın çevresinde oturup halkalandılar. Sarı Çavuş, sahrada ordugâh kurduran bir kumandan davranışıyla oraya buraya koşuyor, kumandalar savuruyordu.

İlk söz bana düştü:

— *Kardeşler, bir konuğumuz var, sizlerle konuşacak. Onun dilini daha iyi anlayacaksınız sanırım. Çünkü, o da bir toprak adamıdır.*

Orta yaşlı, olgun görünüşlü, babacan tavırlı konuğumuz yerinden doğruldu. Masanın başına yöneldi. Temiz, değirmice, açık havaya, rüzgârlara alışık yüzü, mevsimin ilerlemiş olmasına rağmen açık yakası, ceketinin üstüne kıvrılan spor gömleği, külot pantolonu, çizmeleleriyle etrafına emniyet veren bir görünüşü vardı. Yerimi ona terk ettim. Masanın başına geçti, oturdu. Gözleri herkesi tanımak, yüz ifadesini, halini, tabiatını anlamak ister gibi, herkesin üstünde dolaştı. Sonra durdu, elini yanına ve yere bıraktığı büyükçe bir çantaya attı. Çantasını kaldırıp masanın üzerine koydu. Tekrar etrafındaki halkayı gözden geçirdi. Sonra telaşsızca çantasının fermuarını çekip açtı. Elini çantaya daldırdı. Biraz karıştırdı. İçinden bir demet çıkarıp yavaşça masanın bir tarafına koydu. Sonra, bir demet daha ve daha başka demetler. İki yanında iki küçük tepecik peyda oldu. Bu demetlerden birini aldı, elini havaya kaldırıp biraz bekledi ve konuştu:

— *Komşular, buna para derler, evet para!*

Sonra, başka bir demeti kaldırdı ve paketler birbirini kovaladı:

— *Bunlar da para. Beşer liralıklar, onar liralıklar, ellişer liralıklar, yüzer liralıklar...*

Misafir sustu. Elleri hâlâ para demetleriyle oynuyordu. Birini bırakıyor, birini alıyordu. Oradakilerin kendine çevrilmiş, büyülenmiş bakışları altında, usta bir sihirbazın, etrafındakileri mat eden hünerleriyle, işine devam ediyordu:

— *Evet, bunlar para. Bu paralar kimin?*

Misafir susup bekledi, kimse ses vermedi. Artan meraklı birlikte sessizlik de gittikçe derinleşiyordu:

— *Bu paralar benim değil. Ben, bir elçiyim. Geldim. Emaneti getirdim. Ama siz isterseniz, bu paralar sizin olabilir. Hem bu kadarla da kalmaz. Gider, gene gelirim. Gene toplanırız: Gene konuşuruz. Gene paralar getiririm sizlere... Getirdiğim paraları gene burada bırakırım. Keltepe'ye para girer, Keltepe zengin olur. Cepleriniz para görür, hem de çok para...*

Misafir gene sustu, etrafını süzdü. Kendini dinleyenlerin gözlerinde aradığı cevapları okumuş olacak ki, kolunu kaldırdı, ovayı işaretledi:

— *Burası eski bataklı, Sıtmabükü... Ama şimdi, yeni bir ova. Yeni topraklar... Bu topraklar hep sizin...*

Dinleyenlerin göğsünden «Oh!..» der gibi rahatlatıcı bir nefesin estiğini sezer gibi oldum.

— *Evet, bu topraklar sizin. Bu topraklar uyandı artık. Toprak uyanırsa?..*

Kimsede ses yoktu, ama herkes rahatlamıştı. Misafirin «*Bu topraklar uyandı, bu topraklar uyanırsa?..*» derken, kollarını açıp büyük ovayı kucaklar gibi ufuklara yönelen işaretiyle herkes, kendi topraklarına, uyanan topraklarına, sanki onu ilk defa görüyormuş gibi başlarını çevirip ovaya, kanallara, sulara, uzun uzun baktılar. Misafir devam ediyordu:

— *Burası artık, bir bataklık değil. Şimdi güzel, altın değerinde bir ovanız var. Toprak dediğin, ana gibidir. Memelerini, ona layık olan evladına emzirmek ister. Bu anaya layık olmak gerek. Ona yapışmasını bilelim ki, o da bizi beslesin. Zaten ondan koparsak iflah olmaz, dağılırız...*

Misafir durup düşündü. Sonra etrafını çevreleyen halkı tatlı, sakin gülümser gözleriyle kucakladı:

— *Ben bir mühendisim, bir ziraat mühendisi. Pancar işinden anlarım, şeker şirketinin adamıyım. Şimdi bu ovaya da pancar ekeceğiz...*

Hepsinde bir dalgalanma oldu. Herkes ona daha çok yaklaşmak ister gibi, birbirlerini iteleyerek, birbirlerine sokularak halkayı biraz daha sıklaştırdılar.

— *Şimdi bu ovada 1.500 dönüm, işe yarar toprak meydana çıktı. Yarın bu topraklar parsellenip bölünecek, sizlere dağıtılacak, herkes de hissesini alacak. Yarın bu ova, bahçeleri, bostanları, evleri, damlarıyla bir cennet olacak, cennet... Şimdi, işe bir ucundan girişmek gerek. Bu yıl toprak henüz köyün malı. Bizim şirket sizlerle bir anlaşma yapacak. 1.500 dönümün 500 dönümünü bırakıyorum. Geriye kalan 1.000 dönümü köycek pancarlık yapalım. Bu yıl için sürme bizden, ekme de bizden. Suşü gübreyi biz vereceğiz, ileride hesaptan düşmek üzere. Çapalaması sizden. Size ustalar da göndereceğiz, işi gösterecek diye. Bu toprak bu yıl sulama istemez, iyi çapa ile iyi bakım, işi kurtarır. Yeni topraklarınızı bu yıl, alın terinizle sulayacaksınız gayri.*

Öyle görüyordum ki köylüler, mühendisin sözlerini iyi anlıyorlardı. Köye, yeni bir tarım kültürü giriyordu. Ve bu, çok önemli bir aşamayı. Onu sezmemelerine imkân olamazdı. Kaldı ki mühendis, son sözleriyle son perdeyi de açtı:

— *1.000 dönüm yeni, bereketli toprak en az 4.000 ton, yani 4 milyon kilo pancar verir. Bu da en azdan 500.000 lira eder!.. Bu paranın ilk avansını işte size getirdim. Burada tam 50.000 lira var! Altın, bu paralar sizindir...*

Mühendis durdu, dineldi. Para demetlerini iki eliyle göstererek, avuçladı sanki ve: «İşte benim hünerim» diyen muzaffer bir sihirbaz edasıyla başını yukarı kaldırdı. İçlerine kadar gülen gözleri, gülümseyen bakışlarıyla Keltepelileri çepeçevre süzdü. Halk şöyle, yerinde dalgalandı, önce başlar sağa sola oynadı. Herkes birbirine bir şeyler söylüyor, herkesin yüzü gülüyordu. İlk gürleyen, yanımda oturan İsmail Benli oldu, Bir eliyle omzuma çökertircesine vurdu. Herkesi güldüren komik, dinç, tok bir sesle bağırdı:

— *Efendi, şimdi anladım marifetini. Sen bu şeker şirketini kafese koydun mu, koymadın mı; bize karada ölüm yok gayri!..*

Her kafadan bir ses yükseliyordu:

— *Ulen, bu bizim öğretmen...*

— *Desene pancar geldi Keltepe'ye de...*

— *Baksın gari Sakarya özü bize...*

— *Ulen avrat davran, şimdi istersen kundaktaki bebeleri de nişanla gari...*

Bu son sözleri söyleyen Köse'ydü. Hani, şu Hafız'la avlusuna girdiğimiz zaman, kaç ay yeteceği belli olmayan o cılız zahire yığını karşısında karısıyla: "İmam hakkı da var, bekçi hakkı da var, tohumu, kırması da var. Kızı bi satsak mı, oğlanı kasabaya işe atsak mı?" diye kara hesaplara dalan Köse...

Mühendis, etrafındaki mutlu dalgalanmayı bir süre seyretti, sonra kolarını iki yana açarak susturdu:

— *Bu yıllık, mukaveleyi köy idaresiyle yapacağız. Haydi bakalım, Muhtar'la ihtiyarlar toplansınlar pılı pırtılarını; Polatlı'ya iniyoruz.*

— *Üste şeker de verecek misiniz, efendi? Öyle bir âdet de varmış da...*

Bu suali soran Muhtar'dı. Oturduğu sandalyede sağa sola laflar yetiştiriyor, fıkırdayıp duruyordu.

— *Elbette vereceğiz. Buna "şeker primi" derler. Şeker primi, pancar parasından ayrı. Hem de parasız, bu köye bu yıl*

bu işten vagonlarla şeker düşer. Ama bir âdet vardır: Şeker primi kadınların hakkı, ona erkekler dokunamaz...

Muhtar'ın suratı biraz asıldı. Ama kadınlar tarafında bir gülüşmedir gitti.

Misafirler, Muhtar'la köy ihtiyarlarını da beraber götürdüler. Hafız da onlarla gitti. Sonradan öğrendik: Polatlı'da işler çabucak tamamlanmış. Kaymakam, tarım memuruyla Ziraat Bankası ileri gelenleri, bizim işle uğraşmışlar hep. Öyle ki, köydeki toplantının üstünden üç gün geçmeden, heyet, Polatlı'dan döndü. Hem de köyümüzün namına Ziraat Bankası'na önemli bir hazineyi yatırarak...

*
**

Ayhan köyde kalmıştı. Biz, daha toplantı gününün akşamı çalışmalarına daldık. Bataklıkın akıtılmasından sonra ikinci adım da atılmıştı. Köye pancar giriyordu. Pancar demek, iş demek, para demek, yem demek, hayvancılık, sütçülük demektir. İmkânlar birbirini kovalayacaktı. Artık cephe belliydi. Şimdi savaş bütün cephelerde başlayacaktı.

Köyün şimdiden havası değişmişti. Köylüler sokaklarda bir başka çalımla yürüyorlardı sanki. Ama asıl büyük iş daha ilerdeydi.

Ayhan'ın dosyaları, benim tahminimden de düzenli çıktı. Arkamızı iyi bir kaleye dayamıştık. Anadolu bozkırında bir köyün, toprak ve insan gücü ile memleketin köy varlığını saran çarklarını ve imkânlarını harekete getirebilirsek nasıl uyandırılabilceğini, her gün biraz daha anlıyordum. Ayhan'ın bütün hesapları buna dayanıyordu. "Köyle Birlik" denilen anlam buydu. Bu arada Ayhan, bana da hocalık etmekten yorulmuyordu:

— Hocam, tarihin belki en yoğun çağında yaşıyoruz. Dünyada büyük işler oluyor. Önemli ve büyük davalar var. Senin Ekmeksizköy'ün bir küçük âlem, ama bu çağın, bu büyük davaların dışında değil, içinde.

Şimdi her ülke, ya da ülkeler grupları, kendi hayat düzenlerini daha da iyileştirmek, yahut çağdaş bir anlamla daha da rasyonelleştirmek için, kendi usulleri ile düzenlemek çabasında dırlar. Bu çabanın ölçüsü "hız" dır. Hangi ülke, yahut hangi

ülkeler grupları daha hızlı kalkınacak? Hangisi daha rasyonel bir hayat düzenini gerçekleştirebilecek? Dünyadaki asıl yarış, işte budur. Bütün ateş kudretlerine, bütün atom bombalarına, dünyayı bir düğmeye basışta duman haline getirebilecek baş döndürücü bütün silah rekabetine rağmen, bana göre asıl yarış, ekonomi ve toplum düzeni alanında. Bu demektir ki, harpler artık arka planda. Çünkü bugün, yeni dünya harbinin manivelasını harekete getirip düğmeye basacak kadar cesur bir insan, bu gök kubbe altında olmasa gerek. Yoksa, bir deli çıkmalı...

Ayhan'ın anlattıkları doğru olsa gerekti. Gerçi, bütün bir dünyanın kaderinin, bir delinin bir anlık buhranına bağlı kalması, bir çağın bahtsızlığıydı. Ama aynı çağın, insanların refahı, mutluluğu için aynı ölçüde mucizeler yaratan ve bizden önce hiç bir çağın tanımadığı teknik gücü ve kalkınma hızını da insanogluna bağışlamış olması, devrimizin bahtiyarlığıydı. Kafamda bu karşılaştırmaları yaparken. Ayhan sözlerine devam ediyordu:

— *Şimdi, çağımızın bu hız rüzgârı içinde savrulan bütün ülkeleri veya ülkeler grupları, kendi kaderleriyle boğuşurken, biz, kendimizi kaybetmeden onları izlemekle birlikte, asıl kendi gerçeklerimize dönmeliyiz. Bu gerçeklerin en önemlisi de; ülkemizin, az gelişmiş bir ülke olduğu gerçeğidir. Bizim ülkemizde bütün sorunların hareket noktaları bu gerçekte düğümlenir. Çağımızın kalkınma hızına, hayat seviyesine ulaşmak, hiç değilse yaklaşmak, bizim mihver davamız işte budur. Atatürk'ün temel ilkesi de buydu: Yeryüzünde bağımsız, eşit bir millet olarak dünyadaki ileri milletlerin ve medeniyetlerin seviyesine ulaşmak.*

Çağımızın hızına ayak uydurmak. Toplumumuzun gelişmesini, çağımızın akıcı düzen ilkelerine uydurarak ileri toplumlar arasında yerimizi almak...

Ayhan'la konuşmalarımızda bu davalar tartışılıp durdu. Ama o, dünyanın ve çağın büyük davaları arasında küçük davalarımızı, kendi küçük âlemimizin ipucunu elinden kaçırmıyordu:

— *Burada bizim sınırlı bir davamız var: Anadolu bozkırında bir köyü uyandıracğız. Bunu, ne şu düzenin, ne bu rejii*

min çapraşık düğümleri arasında bocalamadan; ülkemizin, çevremizin mevcut, fakat uyuyan imkânlarını, teşkilatlarını harekete getirerek yapacağız. Yani, kendi kozlarımızı oynayacağız.

Bu, elbette ki küçük bir tecrübe... Ama, memleketin büyük âlemi ve büyük realitenin şartlarıyla yapılan bir küçük tecrübe. Eğer başarı kazanırsak, eğer Ekmeksizköy Ekmekliköy olursa, bu neticeyi, diğer köylerin kaderi üstünde söz sahibi olanlara, bir örnek diye gösterebiliriz. Onlara, "Bu imkânlar, sizin elinizin altındadır, harekete geçin" diyebiliriz.

— Fakat Ayhan, Anadolu toprağında binlerce ve binlerce köy var. Hepsi birbirinden perişan, ama hepsinin şartları başka başka.

— Tıpkı Anadolu toprağında yaşayan milyonlarca insan gibi. Milyonlarca başka varlıklar. Tabiatları, eğilimleri, ihtiyaçları, davaları birbirinden ayrı milyonlarca insan. Bunların hepsinin toplamına tek kelimeyle "millet" diyoruz. Hepsini de tek devlete, tek Anayasa'ya, tek hükümet siyasetine bağlıyoruz. Bu binlerce ve binlerce köylerin de toplamı tek ülke. Tek devletin ülkesi. Hatta bunları ayrı ayrı düşünmeden tek ve soyut bir anlamla adlandırabiliriz: Köy...

— Çok iyi anlıyorum Ayhan.

— Bu Ekmeksizköy'ün, bu küçük âlemin kanunlarıyla o büyük âlemin kanunları bir. Değişen şartlardır. Ama bunların hepsi de "köy"ün şartları. Elverir ki biz, bu kanuniyetleri anlamayı ve imkânları harekete getirmeyi bilelim. Köyün iç yapısını kımuldatacak ve yoğuracak manivelaları, örgütleri yaratalım. Göreceksin ki o zaman köyde yeni bir hayat başlayacak. Yeni bir ruh doğacak, yeni hayat usulleri doğacak. Yeni kaedeler keşfolunacak. Hem de kaynakların dereciklere, derelerin çaylara, çayların ulu bir nehre vücut verişindeki kudretlerin akışı içinde...

Büyük doktrinler, rejimler, inkılaplar kendi davalarında yürüyedursun. Biz, şu kendi küçük kabuğumuzu parçalayalım hele. Toprağımızı uyandıralım. Toprak uyanınca?..

Ayhan'ın ele aldığı işe, inancı sonsuzdu. En büyük gücü, dengeli düşünce ve davranışlarıydı... Avucundaki gerçeğin şartlarını ve sınırlarını bu kadar ayırabilen bu genç insanın, yarın daha büyük imkânlarla oynadığı zaman, neler yapabileceğini düşünerek onu seyrediyordum. O, bir laboratuvarda, kendi konusunun üstüne eğilmiş bir araştırmacı kadar sakindi. Ama önündeki potada neleri işlediğini biliyordu:

— *Hocam, şimdi biraz daha işimize yönelelim: Size "imkânların seferber edilişi" dedim. Ama bunun için de ilk önce "Plan" lazım. Plan, hem bir gerçek, hem bir efsanedir. Bu, bizim anlayışımıza ve tutumumuza bağlı. Eğer planı mücerret bir taassup gibi alır ve düşünceleri ona tutsak edersek o bir put, ya da bir fantazi olur. Plan, gaye değil, vasıta. Tıpkı bir silah, bir makine gibi. Yahut, bir gemi ki, biz ona hükmedersek bizi nice selamet kıyılarına götürür. Ama dümeni ve muvazeneyi kaybedersek, bu sefer o, bize hükmeder, varacağıımız sahil ise, rüzgârların bizi attığı sahil olur.*

— *Plan sözünü son yıllarda daima duyarım. Ama anlamı benim için daima belirsiz olmuştur.*

— *Yalnız sizin için değil, planı bizzat kendi iradeleri sunan ve onu bir kamçı gibi kullanacaklarını zanneden niceleri için de. Plan, kaynakların ve imkânların, yeni kaynaklar ve yeni imkânlar yaratılacak bir yönde, insanların yarınki üremelerini, yarınki gelişmelerini hesaba katarak önceden düzenlenmesi demektir.*

— *Yani, bu bir emir mi, bir ayarlama mı?*

— *İşte yüzyılımızın iki kanadındaki çatışmaların düğümü de buradadır. Batı ülkeleri için plan bir ayarlamadır. Doğu, ya da totaliter dediğimiz ülkeler için ise bir emir, bir dikta. Fakat Batı âlemi plan anlamını ve planı Doğudan aldı. Ama onu yeniden imal etti ve bir ayarlama haline getirdi. Doğuda plan, topyekûn bir düzen, Batıda yalnız kader tayin edici kolların ve kilit noktalarının ele alınışıdır.*

— *Şimdi bize de "bir planın çerçevesi içindeyiz" denilir mi?*

— *Elbette. Plan, hem bir köy için, hem bir ülke için, hem*

ülkelerarası işbirliği için aynı şeydir. Değişen rakamlardan ibarettir. Hulasa hangi yönden bakılsa plan, önceden görmek, önceden ayarlamak demektir. Uyuyan güçlerin önceden sezilişi, görülüşü, harekete getirilişi ve bunların uyandırılışı demektir.

— Acaba bunları anlayabildim mi, Ayhan?

— Elbette anladınız Hocam. Çünkü siz de bir plan adamsınız.

— Ben mi?

— Evet. Çünkü Ekmeksizköy'de uyanan hareketlerin itici kudreti oldunuz. Biz, sizin sezışlerinizi dile getiriyoruz. Kendi uyandırdığınız bir hareketin mekanizmasını nasıl anlayamamış olursunuz? Ama, Ekmeksizköy'ü fethetmek için, yalnız öncülerin heyecanı, cesareti yetmez. Uzun, ciddi, bilimsel araştırmalar lazım. Biz belki onu yapıyoruz, ama sizin öncülüğünüz olmasaydı...

— Ayhan...

— Dur Hocam, çalışmamızı bozma. Nerede kalmıştık. Haa Ekmeksizköy'de. Burada planın üç konusu var: Uyandırılacak toprak, uyandırılacak insan gücü ve harekete getirilecek imkânlar, ya da kaynaklar.

— Galiba anlıyorum...

— Elbette anlıyorsunuz. Burada bir asi toprak vardı. Bu toprak yenildi. Şimdi bu toprak uyanıyor, uysallaşıyor. Şimdi bunun üstünde yeni bir insan gücü harekete gelecek. Bugüne kadar uyuyan, dağılmak, erimek üzere olan bir insan gücü şahlanacak. O güç, yol açacak, ağaç dikecek, ev kuracak, yeni ve bugüne kadar mevcut olmayan değerleri yaratacak.

Ama bu yüzyıllardır uyuyan toprağı uyandırmak ve onun üstünde bir insan gücünü şahlandırmak için, birtakım imkânların harekete gelmesi, birtakım kaynakların akması lazımdır. Bu da bir plan işiydi. Bir plan, bir düzenleme. İşte bunu Ekmeksizköy yapamazdı. Bu hareket, "Köy"ün gücünün ve görüşünün dışındaydı. Bu, birtakım öncülerin, önderlerin işiydi. Bir usulün, bir nizamın, daha doğrusu bir "Devlet"in işiydi. İşte bizim bütün müdahalemiz, bu imkânların harekete getirilişinden ibarettir. Biz burada birer aydın insan olarak, yalnız

aydınların da değil, devletin elçileriyiz. Ve devletin halka yönelince neler yapabileceğinin, Orta Anadolu'nun bir bozkır köyünde misalini vermek istiyoruz.

— Ne kadar güzel konuşuyorsun, Ayhan?..

— Konuşan ben değilim. Bende dile gelen, fikirler ve olaylardır Hocam. Fikirler doğdu, olaylar harekete geldi. Siz sezmeseydiniz, arkadaşlarınız düşünmeseydi ve sizin Ankara'daki şu gizli komite dediğiniz, devlet görüşlü dev adamlar harekete gelmeseydi, birtakım gerçeklere el basmasaydı, sıra sıra uzmanlar kafilesi, sonra ekskavatör, sessiz sedasız Ekmeksizköy'e yönelebilir miydi?..

— Hele siz, hele sizin devlet çiftliği?

— Hepsi uyuyan imkânlardı Hocam. Şimdi harekete geliyorlar. Ve bir gün bu memleket, yalnız uyuyan, uyuşturulan imkânlarını harekete getirirse, topraklarımızın rengi derhal değişir Hocam...

Bunun böyle olabileceğine gittikçe aklım yatıyordu. Evet biz, var olan, geliştirilebilecek, genişletilebilecek olan bir imkânlar ve teşkilat parkı üzerindeyiz. Her biri bir ayrı yaratıcı ve teşkilatçı olarak seferber edebileceğimiz yeni bir uzmanlar neslini de uyuşturuyoruz. Böylece, kendi bahtımızı da zincirlemekteyiz. Tıpkı, hazinesinin üstünde açlıktan kıvranan bir pinti sarraf gibi.

Fakat, zengin denizlerle çevrilmiş, hesapsız güzellikte kıyıları, nice imkânlara gece topraklar üstünde, koca bir milletin heyecansız, işsiz uyuşması, yahut da bu toplum içinde gelişmeler, çatışmalar doğurarak onu çağımızın bir Hasta Adam'ı haline sürüklememiz, elbette olamazdı. Buna tarihin mantığı ve eşyanın tabiatı izin vermezdi. Hulasa, bazı görüşlere rağmen, kötümser olamazdım. Ayhan ise benden daha iyimserdi. Onunla gecenin geç saatlerine kadar hem konuştuk, hem çalıştık. Birleştiğimiz nokta şuydu:

Bir toplum, eğer isterse ve yolunu bulursa ve hele o toplum Türk milleti gibi eski bir tarihe, geniş imkânlara, kalabalık bir insan gücüne, enerjilerini belki de iyi istikametlendiremeyen, fakat ayrı ayrı değerli vasıfları olan bir aydınlar potansiyeline malikse; o toplumun ihtilaller olmadan, kanlar dökülmeden de, kendi toprağı üstünde nice fetihler yapması mümkündür.

Bu kanıda da birleştikten sonra Ayhan, o gecenin dosyalarını kaparken, konuşmalarımızı şöyle özetledi:

— *Demek ki, uyuyan insan gücü, önce ayağını toprağa basmalı Hocam. Yoksa insan, ne kendine, ne de yapılacaklara inanır. İnsan kendine ve yapılanlar inanmayınca da, biz istediğimiz kadar planlar yapalım. Bu planlar havada ve insanın dışında kalır.*

Planı insana indirmek ve ona mal etmek lazım. Çünkü plan, insan içindir. İnsan plan için değildir. Plan bir vasıtadır demiştim. İnsan ise, hayal kurabilen, düşünen ve yaratan bir varlıktır. Planı insan yapacaktır. Ve plan insanın emrinde olacak. Her şey insan için.

— *Evet, önce insan...*

— *Siz insandan başlamadınız mı? Kazanılan insan, imkânları harekete getirmede mi? İnsanı kazanmasaydınız, bu hantal bürokrasi çarkı, imkânları harekete getirebilir miydi?*

— *Beni galiba biraz yanlış anlıyorsun Ayhan. Eğer siz...*

— *Hayır Hocam, sizi gayet iyi anlıyorum. Sizin gücünüz, insani olan cephenizdir: İnanç, heyecan ve halk sevgisi. Ama en nadir değerler de bunlar değil mi? Bunlar olmasa çarklar zaten dönmez ki? Yahut da bunlardan mahrum dönen çarklar, sadece tahakkümü, kör kuvvetin iradesini getirir ve insan köleleşir...*

Ayhan'ın benim için söylediklerini kendimce, onun iyi yürekliliğine verdim. Fakat onlar dışında anlattığı her şey, benim için yeniydi, manalıydı, doğruydu.

**Herkese İş, Herkese Ocak,
Herkese Toprak !**

DÜNYAYA AÇILIŞ

Polatlı'ya gidenler, orada birkaç gün oyalandıktan sonra köye döndüler. Ekmeksizköy'e gelişleri de gösterişli oldu. Bir kamyonla dolmuşlardı. Bu, yeni, pırl pırl bir kamyondu. Direksiyonda İsfendiyar'ın oğlu vardı. Yanına babasıyla Muhtar'ı oturtmuştu. Diğer köylüler kamyonun içine dolmuşlardı. Ben bir kamyon gürültüsünü mektepte ders verirken duydum. Ardı arası kesilmeyen klakson sesleri havayı çınlatıyordu. Bizimkiler aklıma gelmedi. Kim bilir gene hangi işin ekibi köye geldi sandım. Fakat Sarı Çavuş, dershaneye saldıınca, iş anlaşıldı:

— *Koş efendi, yetiş. Bizim domuzlar döndüler. Milletin parasını tüm yiyip bitirmişler. Demedim mi ben sana bunlara emniyet etme diye... Bizim bir hain bölük eminimiz vardı da, milletin hakkını...*

Şoför, boyuna klakson çalıyordu. Çıktım, köy inliyordu. Muhtar gene, bir zafer alayında harp arabasına kurulmuş muzaffer bir Roma generali gibi şoförün yanında dimdik oturuyordu. İsfendiyar biraz mahcup gibiydi. Kamyonun içinden sakallı başlar görünüyordu. Önce Muhtar konuştu:

— *Nasıl efendi, beğendin mi? Biz de artık borumuzu ötüreceğiz. Yani sayende. Bas ülen düdüklere!..*

Düdüklere basıldı. Klakson sesleri gene köyü inletmeye başladı. Hepsisi de çocuklar gibi sevinç içindeydiler. İşi çabuk anladım. Kamyonu İsfendiyar almış. Taksitle. Köyün parasıyla ilgisi yok. Zaten çıldı Polatlı'da bizimkilerin itibarı yerindeymiş. Onlara bütün kapılar açılıyormuş. Garnizonda bile ikram görmüşler. Albayla, binbaşılarda, subaylarla bir sofrada oturmuşlar. Muhtar'ın ağzı kulaklarına vuruyordu:

— *Polatlı'yı görme efendi, varsa yoksa Keltepelî. İtibarı-muz yerinde. Yahü, eskiden kimse yüzümüze bakmazdı. Hoş, bizde de bakılacak yüz yoktu ya. Neyse, hani sayende demek isterim efendi.*

Onları odaya buyur ettim. Sarı Çavuş bunu da hoş görmedi. O hâlâ milletin parası derdindeydi:

— *Hele bi sor efendi, sor bu domuzlara, milletin parası ne oldu?.. Bunlara güvenilmez efendi, sor onlara, bas sopayı hepsine, mahkemeye ver herifleri... O parada milletin...*

Kimsenin Çavuş'u dinlediği yoktu. Hepsinin yüzlerinde: «Şu dünyada neler gördük yahu. Kimin aklına gelirdi?» der gibi hoş bir şaşkınlık vardı. Hüseyin Germiyan işi anlattı:

— *Efendi, bizim askerlik bitti. Asker ocağında şoförlüğü de öğrendik millet sayesinde. Şimdi köyde işler açılıyor. Daha şimdiden baraja kum, çakıl işine bağlandık. Yazın yalnız pan-car çeksek kamyonun parası çıkar, iş çok. Bundan sonra mil-leti de Polatlı pazarına kamyonla indireceğiz. Bu da babamın şartı...*

Tam biz bunları konuşurken kamyonun klaksonu feryadı bastı, koştuk. Semra, babasının yerine oturmuştu bile. Kamyon tıklım tıklım çocuk dolmuştu. Hiç birini indirmek kabil olmadı. Hepsi dayat-tılar:

— *Hüseyin Ağam, bizi gezdirsene...*

O gün akşama kadar köyün içi klakson sesleriyle inledi...

İlk traktörün köye girişi de, Ekmeksizköy'de yeni bir hareket yarattı. Bir gün şeker şirketinin mühendisi, küçük bir makineli kafi-leye göründü. Kendisi iki adamıyla bir cipten indi. Cibin arkasından bir toprak düzeltme makinesiyle iki traktör geliyordu. Onlar da mek-tebin önüne yanaştı. Gelenlerle selamlaşmamız, kucaklaşmaya ben-zer bir dostluk yakınlığı içinde geçti. Misafirleri önce odada ağırla-dık. Sonra ekip başı, Ayhan'la kendi adamlarını yanına alarak arazi-ye çıktı. Döndükleri zaman hava kararıyordu. Mühendis toprak üs-tünde emirlerini vermiş, yapılacak işleri göstermişti. Kendisi dönmeye

hazırlanıyordu. Fakat elimizden kurtulamadı. Gece odada kendi aramızda toplandık. Önce pancar işlerini konuştuk. Ama benim kafama günlerden beri hep su meselesi takılmıştı. Ovayı kurtarmıştık. Toprak vaat ediciydi. Ama su meselesi? Ovayı bir de sulayabilirsek? Bu sene, henüz yorulmamış topraktan nasıl olsa mahsul alabilirdik. Ama ileride? Mühendis iyimserdi:

— *Hocam, senin kaygın benim de ilk günlerden beri kafamı kurcalar. Toprağı bugün alıcı gözle bir daha dolaştım. Bana öyle geliyor ki, ana kanalın batısındaki yan kanallar yaz kış su verecekler. Toprakaltı suyu zengin. Hem de derinde değil... Şimdi böyle yerlerde, sulu kanalların ağzını keserek, suyu şişirerek, toprağı yeraltından suluyorlar. İş, birkaç küçük regülatör meselesi. Bunları biz bile yapabiliriz. Köye armağanımız olsun. Ama şu da var ki, buraları nasıl olsa küçük ziraat ve entansif tarım dedikleri çeşitli ürünler yetiştirme sahası olacak. Çok geçmeden herkes evini ovadaki kendi parseline kuracak. Sebze, meyve, pancar, yonca ziraatına dalacak. Yem bolluğuna kavuşarak hayvancılığı geliştirecek. İş böyle olunca da, en iyisi, herkesi toprak sahibi ettiğimiz gibi su sahibi de etmektir. Herkesin kendi toprağı ve herkesin kendi suyu. Her parselde bir beton kuyu, her kuyuya motopomp. Su hazinesi herkesin elinin altında. Ne dersin?..*

— *Bilmem, mümkün olur mu dersiniz?*

— *Neye olmasın Hocam?..*

Ondan sonra konu genişledi. Mühendis, derin bir konferansa daldı. İş, Ekmeksizköy sınırlarını aştı. Dünyanın tecrübeleri, çağın eğilimleri, Asya'da, Rusya'da, Avrupa'da, Amerika'da çeşitli denemeler, çeşitli yollar, çeşitli sistemler. Bunlar bizim Keltepe okulunun toprak duvarları arasında, usta bir sanatkârın yarattığı harikulade bir filmin sahneleri gibi, perde perde canlandı.

— *Bir deneme çağı yaşıyoruz Hocam, bir deneme ve uygulama çağı... Hem de dünya çapında. Yüzyulumuzda hiç bir tecrübe aşırı değildir. Şimdi üç milyar olan dünya nüfusunun bir yüzyıl sonra 30 milyara varacağını hesabeden ileri görüşlü insanlar var. Bu daracık dünyada bu artan kalabalığı barındır-*

mak, besleyebilmek için, eski çağın bütün çerçevelerini göz kırpmadan parçalıyorlar. Artık donmuş kurallar, donmuş formüller itibarını kaybediyor. İnsan gücünün daha iyi kullanılışı, yani yeni bir tabirle, "Tam istihdam", nimetlerin ve gelirlerin daha iyi dağılışı, yani yeni deyişle, "Sosyal adalet" uğrunda, hangi rejime, hangi sisteme bağlı olurlarsa olsun milletler, durmadan denemeler, uygulamalar içinde yoğuruluyorlar. Kimisi hürriyet içinde kalkınma, kimisi disiplin içinde kalkınma, kimisi karma ekonomi, kimisi sınıfsız ekonomi diyerek, hep insanın tabiata daha iyi hâkimiyeti yolunda didinmektedirler. İki milyon nüfuslu İsrail'den 700 milyon nüfuslu Çin'e kadar her yerde insanla tabiat bu gayenini peşinde, savaş içindedir.

İsrail, sentetik bir devlet. Yani, her biri dünyanın bir başka tarafından gelmiş, başka ruhta, başka hazırlıkta, hatta başka dilde insanları, yeniden, İbrani diliyle birleştirerek, hiç birinin evvelce yaşamadığı yeni bir iktisat nizamı içinde zorla bir millet haline getiriyor. Mesela şimdi, bugün bizim Ekmeksizköy'de kendi nizamımızda yaşadığımız gibi, orada da Kibutz denilen müşterek mülkiyetli, yahut Moşav denilen yarı müşterek mülkiyetli 300 kadar köyde, yüz binlerce Yahudi bir başka deneme içinde hayatlarından memnundurlar. Vaktiyle bizim Kudüs sancağımız olan ve o vakit ara sıra çekirge yenen topraklarda, şimdi iki milyonu aşkın insan, gıda bolluğundan sarhoştur...

— Demek iki milyon?..

— Hayır, aslında biraz daha fazla: İki milyon iki yüz bin. Ama yakında beş milyon olmaya çalışıyorlar. Hem de bir avuç toprak üstünde... İsrail'de bir avuç toprağa sığınmış bu iki milyon insanın savaşıyla, Çin'de 750 milyon insanın toprağı saldırışı arasında, insanın toprağı kendi emrine alması bakımından fark yok. Fark, sistemlerde. Hulasa dünya dev mücadeleler içinde...

— Bizim Ekmeksizköy'e gelince?

— Ekmeksizköy de ekmeğin peşinde. Ekmeğin ise, adına toprak dediğimiz arslanın ağzında. Biz de kendi usullerimiz, kendi silahlarımızla bu arslana saldıracağız.

Dünyada bütün toprakların tek elden işletildiği, bütün iş-

lerin tek elden düzenlendiği köyler var. Dünyada herkesin kendi toprağına, kendi işine sahip olduğu, ama kredi, alım-satım, tedarik, taşıma işlerinde çeşitli kooperatifler ve teşkilatlarla işin köylü yararına düzenlendiği köyler de var. Mesela Danimarka'da, Hollanda'da böyle. Oralarda sütün katresi, yumurtanın teki, tavuğun pisliği bile israf edilmez. Her şey kıymetlendirilir ve oralarda bir köy, bizim yüz köyümüz kadar gelir sağlar. Bir de herkesin kendi başına kaldığı, tabiatın elinde tutsak ve oyuncak olduğu, bakımsız, yardımsız, teşkilatsız, başıboş köyler de var.

— Bizim Ekmeksizköy gibi...

— Tamam, bizim Ekmeksizköy gibi. Ama şimdi biz bu Ekmeksizköy'ü kolundan tutalım ve bir kaide üstüne oturtalım. Bu da bizim nizamımız olsun. Seç bakalım bu nizamı Hoca...

— Galiba en iyisi orta yol...

— Evet, Ekmeksizköy, bunu kaldırır. Orta yol... Çok doğru. Herkese iş, herkese ocak, herkese toprak... Ama insanı ne insana köle edelim, ne de tabiatın elinde kendi başına bırakıp, kendi yalnızlığına terk edelim. Hepsinin toprağı olsun, hepsinin suyu olsun, hepsinin evi olsun. Onların emeğini, onların mahsullerini her gün biraz daha değerlendirecek yollar bulalım. Planlar kuralım, bağ, bahçe, arıcılık, kümes hayvancılığı, köy binaları kredileri, tarım kredileri, pancar, hayvancılık, sütçülük kooperatifleri, hulasa bugünkü imkânları harekete getirerek burada yeni bir hayat nizamı yaratalım. İnsanlar toprağıya yeniden yerleşsin. Nüfus artsın, hayat daha güzel, daha neşeli olsun... Tutsak millet kurtulsun, fakir millet zenginleşsin, azlık millet çoğalsın...

Konuşmalarımız geç saatlere kadar sürdü. Mühendisi Hafız'ın evine misafir ettik. Adamları, arkadaşları da yerlerini buldular. Onları odadan uğurlarken, vaktiyle ilköğretim müfettişi olarak gezdiğim köylerdeki öğretmen odalarında geçirdiğim geceleri ürpertilerle düşündüm. Sıkıntılı, konuşuz ve manasız geceler. İsraf edilmiş, kaybolmuş, önemsiz ve hedefsiz geceler. Biraz şaklabanlılık, biraz dedikodu ve sonra uykulu bir pusuş. O gecelerin günahlısı elbette ki bendim. Oralara kendilerini vermiş öğretmenler ordusuna, dağarcığımda ne götür-

rebiliyordum ki... Oysa, Ekmeksizköy'e gelen bu insanlar, benim önümde her gün yeni dünyaların ufuklarını açıyorlardı. Bunlar ne iyi insanlardı, ne harikulade insanlardı. Bu memleketin sınırları içinde, bizim toplumumuzun saflarında bu insanların yetiştiğini, böyle insanların yaşadığını nasıl olmuş da şimdiye kadar görmemiştim.

*
**

DÜNYAYA AÇILMAK

Mühendis, ertesi sabah da köyden kolay ayrılmadı. Herkesin kendi bahçesinde kendi suyu olacağı sözü köye yayılmıştı. Gece biz konuşurken Sarı Çavuş bir kenara büzülmüş, lafa karışmaya ve askerlik hayatından misaller vermeye fırsat bulamamıştı ama, demek sözler arasında köylülere yetiştirecek gene de bir şeyler bulmuştu. Mühendis cibine binmeye çalışırken köylüler onu soru yağmuruna tutuyorlardı. Fakat o, işin içinden hoş bir şekilde çıkmasını bildi.

— *Bana bakın ağalar. Bu gece burada bu köyün misafiriydim. Şimdi de ben sizi bize misafir çağırıyorum. Artık nasıl olsa ellerimiz birbirlerimizin yakasından çözülmeyecek. Bir ayığımız hep burada.*

Şimdi en iyisi, ben size bir kamyon göndereyim. Atlayın içine. Eskişehir'e gelin. Her şeyiniz bizden. Size başka türlü tarlalar, bahçeler, sulama işleri, başka türlü ahırlar, ağıllar, hayvanlar, başka türlü bir çiftlik göstereceğim. Pancarın ne olduğunu, neye yaradığını, şeker fabrikasını, küspeyi, süthaneleri, 50 ineklik, 100 ineklik inekhanelerde sütlerin nasıl oluk gibi aktığını göstereceğim. Gelin ve oralarda Keltepe'nin geleceğini görün... Yarın kamyonu gönderiyorum.

Muhtar gururla atıldı,

— *Bizim kamyonumuz var efendi, şoförümüz de var...*

Mühendis güldü:

— *Öyleyse ne duruyorsunuz birader?.. Atlayın kamyonu atlayabildiğiniz kadar. Hoca bizim yerleri, bizim işleri bilir. Size yolu yordamı tarif eder.*

— *Vay Hoca, demek bizden habersiz...*

Muhtar'ı Mühendis cevaplandırdı:

— *Haberi sonradan çıktı Muhtar ağa, biz buraya baskın verirken, bizi buralara kim sürükledi dersin ki?..*

Bir sessizlik oldu. Ben hemen havayı değiştirdim:

— *Şimdi siz öbür sabah yolculuğa hazırlanın. Muhtar, Evdekilerle helallaşmaya lüzum yok, nasıl olsa bundan sonra sizin de bir ayağınız oralarda olacak...*

Ama Muhtar daldı. İkimizi de uzun uzun süzdü. Sonra sitemli bir sesle konuştu:

— *Efendiler, neredeydiniz siz şimdiye kadar? Madem böyle işler gelirdi elinizden? Günah değil miydi bu milleti rezil, sefil yaşatmak bu küllükte, bugüne dek?..*

Muhtar haklıydı, hem de yerden göğe kadar...

*
**

Daha ertesi günü erkenden bizim kafileyi Eskişehir'e yolcu ettik. Muhtar, hareket ederlerken biraz mızgılandığı:

— *Efendi, bize "Gelin" dediler ya, gidince tanurlar mı dersin oralarda? Düş önümüze efendi, etme...*

Güldüm, Muhtar'ın omuzlarını okşadım:

— *Tanurlar, Muhtar ağa, tanurlar. Sen merak etme. Haydi yolunuz açık olsun...*

Onu yavaşça kamyona sürükledim. Şoför Germiyan'ın yanına oturttum. Baktım ki Muhtar ne olur, ne olmaz diye oraya daha önceden koca bir heybe yerleştirmiş. Her halde içi pideler, bazlamalarla doluydu. Motor çalıştı, kamyon hareket etti. Araba uzaklaşınca kadir karşılıklı uğurlaştık. Ekmeksizköy, dünyaya açılıyordu.

*
**

Daha mühendis köyden hareket ederken, makineler ovaya girmişlerdi. Ova düzdü, toprak tesviye makinesine pek iş düşmüyordu.

Şurada burada küçük tümsekleri önüne katıyor, bir göz açıp kapamadan çukurları, su yatağı yerleri düzleyip geçiyordu. Sonra bir taraftan toprak baştan başa gübrelendi. Sıra sıra kamyonlar, önce suni gübreyi öbek öbek ovaya bıraktılar. Daha sonra köylüler seferber edildi. Gübreler ovaya serpildi. İş günlerce sürdü. Köylüler küle, tuzu benzeyen bu gübreyi önce yadırgadılar, ama sonra kayıtsızca denileni yaptılar. Traktörler köyün altından toprağa girdiler. Eski bataklığın bazı yerleri hâlâ gevşekti. Ama esas saha, suyunu çekmişti. İlk traktöre bağlanan pulluk dişlileri ilk hamlede toprağı kavrayınca, eski sulu çorağın yüzünden ot, ayrık kökleriyle örülmüş sert toprak dilimleri, tatlı bir hışırtıyla koparak bir birleri üstüne devrilmeye başladılar. Toprak taze, kara bir renk bağlamaya başladı. Sonra bu karaltı, ovanın yüzünde ilerledi, yayıldı. Öyle ki, o gün güneş devrini tamamlarken, bizim Keklikpınarı ovasının görünüşü artık değişmişti. İki yanda iki sürülmüş kara parça, köyün alt başından Karanlıkdere istikametine doğru hoş bir sis örtüsü altında, temiz taze kokusunu havaya katıyordu. Eski bataklığın yüzyıllık büyüğü örtüsü, artık omuzlarından alınıyordu.

Traktörler işlerini bitirip ovanın çıktıkları zaman, Sıtmabükü'nün yerinde başka bir toprak yatıyordu. Ortasından, pırıl pırıl ışıltıyan ana kanalın ayırdığı ve Karanlıkdere ağzında gittikçe koyulaşan sonbahar sislerine gömülen kara, bereketler vadeden hoş bir toprak denizi. Sürülmüş, kesekleri kırılmış, tırmıklanmış, ayrıkları alınmış ve yeni uyandırılmış toprağın taze, çekici sarhoşluğu Ekmeksizköy'ü sarmıştı. Toprak artık hazırды, yarın bu toprağa tohumlar atılacaktı. Toprak ana bu tohumları sıcak bağrında ısıtacak, yeşertecekti. Sonra bu yeşil uyanış, toprağın yüzünü sararak coşacak, kabaracaktı. Öyle ki, yağmurlar çiler, rüzgârlar eserken, hareli bir dalgalanma, tarife sığmaz bir oluş musikisi halinde havamızı saracaktı...

Hemen her gün, tek başıma ovayı dolaşıyordum. Kanallar bu yunca, ya da sırtların eteklerinden toprağın kokusunu içime çekerek, yoruluncaya kadar gezerdim. Üçgözeler sularını şimdi bir yan kanalı veriyorlardı. Ama yarın bu sular, masal saraylarındaki gibi beyaz mermerler içine alınacaklardı. Işıl ışıl billur sular, havuzlardan lüvuzlara çağlarken, kuşlar, bülbüller, renk renk bu sinekleri, billur suların şırıltıları arasında cıvıldaşarak ovayı şenlendireceklerdi.

Hem zaten yarın bu ova, böyle alabildiğine bir düzlük olmayacaktı ki. Yollar açılacaktı, evler kurulacaktı. Bahçeler, bostanlar yerecekti. Çeşitli çiftlik binaları, şurada burada tel kafesli kümeslerde oynayan cins tavuklar, ağaçların altında arı kovanları, sonra çardaklar, gölgelikler ve cıvıl cıvıl kaynaşacak olan yarınki kuşak...

Bunları düşünürken çok defa, Üçgözeler'in ardındaki tümsekte oturur, dinlenirdim. Keklikpınarı önümde serilirdi. Şimdi benim dinlendiğim bu yerlerde, kim bilir nice bin yıllar önce de, ya bir yaban avcısı, ya bir cengaver, ya da, şimdi ayağımın altında uyuyan kutsal tapınağın din adamları, bu ufuklara, her biri kendi içinin diliyle konuşarak kim bilir nasıl bakmışlardı. Hatta belki İskender? Evet, Büyük İskender? Şu yanımızdaki tepenin ardındaki Gordiyon'da, çözülmez Gordiyon düğümünü bir darbeye çözünce, kendisine Asya'nın fatihi olacağı müjdelenen İskender... Kiminin gözünde bir avın hayali, kiminin içinde bir şaşkınlık hasreti, kiminin ruhunda inançlara, tanrılara bağlanarak ebedi bir huzur aşkı ile bu ufuklar dile getirilmiştir. Fakat şimdi benim önümde, gerçeğin sınırlı davası yatıyor: Uyandırılmış toprak ve uyanacak insan. Evet, toprak uyanıyordu ve Ekmeksizköy uyanacaktı...

Bizim Muhtar'ın kafilesi, daha makineler ovada işlerini bitirmeden Eskişehir'den döndü. Köyden gittiklerinin haftasıydı. Bir akşam tizeri, gene mektepte çalışırken, köyün içinin birden klakson sesleriyle çınladığını duydum. Anladım, kafile dönmüş olacaktı. Yolculukları, gezileri bir hafta kadar sürmüştü. Ortalığı çınlatarak Keltepe'ye daldıklarına göre, her halde gezilerinden memnun kalmış olacaktı. Kamyonu doğru mektebin önüne dayadılar. Kapıya çıktım. Kamyondakiler bir mektep gezisinden dönen çocuklar gibi, kamyonun içinde fıkrıdaşıyorlardı. Muhtar'la İsfendiyar başlarını şoför mahallinden çıkardılar. İçindekiler, kamyon durunca ayağa fırlayıp sakallarını sağa sola savurdular. Hepsi birden konuşarak, şakıyarak bir şeyler anlatmaya çalışıyorlardı. Onları gülerek başımla selamlarken, bu yaşlı çocukların, kaplarına sığmayan coşkunculuklarını seyrediyordum. Bunlar, dünün o mıymıntı, o ölmüş Keltepelileri olabilirler miydiler?..

Kamyondan atladılar. Hepsinin ayrı ayrı ellerini sıkmak, hepsi-

ni okşamak, hepsiyle kucaklaşmak gerekti. Bu dönüşte bir Hac dönüşünün kavseti, yapmacıklı ağır başlılığı yoktu. Bu koca çocuklar coşmuşlardı. Gördüklerinden sarhoştular, memnundular, sevinçliydi-ler. Bunlar artık kazanılmıştı. Bunları, gördükleri şeyleri aramaktan artık vazgeçiremezdik.

Hepsinin ayrı ayrı gönlünü aldıktan sonra, onları evlerine yolcu ettim. Gece İmam'ın evinde toplanmaya karar verdik. Onlar uzaklaşırken baktım, Muhtar'ın heybesi gene olduğu gibi arkasındaydı. Öbürlerinin de hepsi heybelerini sırtlamışlardı. Demek ki, ne olur ne olmaz diye yüklenen pideler, bazlamalar geri getiriliyordu.

Gecemiz, karışık bir gece oldu. Köye dönen kafilenin adamlarını sırayla konuşturmakta İmam da, ben de zorluk çektik. Muhtar da yatıyordu:

— *Durun yahu komşular, konuşmanın da bir edebi var. Bizi korkuluk olsun diye koymadılar sizin başınıza. Durun yahu, durun, dinleyin. Anlatacağım işte...*

Sonra ortalıktaki geçici yatışmadan faydalanarak hemen başlıyordu:

— *Sizin anlayacağınız şu ki hocalar; biz bugüne kadar tüm ağılda davarmışız. Aha şu Memiş'in davarı var ya, de ki o. Yahu, yarın ahirette Allah sorsa, dese ki: "Ya kulum, ey Ümmeti Muhammed, ben seni yarattım, dünyaya gönderdim, dünyada adam olasın diye. Sen ne yaptın bakalım?" dese... Allah'ın, meleklerin suallerine davar cevap verirdi de biz cevap veremezdik. Hoca. Biz de adam mıymışız yahu?!.*

İmam'ın keyfi yerindeydi. Onun o geceki kadar güldüğünü hiç görmedim. Muhtar bu tekerlemeleri sıralayıp durdukça, bazen gülmekten yorularak başını yastığına dayıyor, nefes almaya, dinlenmeye çalışıyordu. Hoş, Muhtar'ı da tek başına konuşmaya bırakmıyorlardı ya. O daha birkaç cümle yumurtlarken öbür seyyahlar hemen atılıyorlardı:

- *Ne Memiş'in davarı yahu, Ahfeş'in keçisi...*
- *Ümmü ninenin sıpası...*
- *Biz de adam sanırdık kendimizi...*

Bu gürültüler arasında yolculuğun hikâyesini güç bela anlayabildik: Kafile yolunu alıp da uzaktan Eskişehir ve hele şeker fabrikası görününce, yolcular biraz tısmışlar. Renkleri bozulmuş, sesleri kesilmiş. Hiç birinde fabrikaya varıp mühendisi soracak cesaret kalmamış. Hatta aralarında:

— *Dönmeli yahu, bize gelin dediler ya, kim kime dum duma. Unuttular, gittiler, namusumuzla dönelim...*

diyenler de olmuş. Ama Hüseyin Germiyan bu laflara kulak asmamış. Kamyonu sürmüş. Fabrika sahasına girmek için demiryolu geçidini geçerlerken, bir bekçi kıyafetli adam, yolu kesip, kamyonu durdurmuş:

— *Polatlı'dan mısınız, ağalar?*

Muhtar gülerek cevap vermiş:

— *He...*

— *Keltepe'den mi?*

— *He...*

— *Hoş geldiniz kardaşlar, nerede kaldınız yahu? Beyler sizi bekler durur, merak ettiler hani...*

Kamyondakilerin o andaki hallerini gözümde canlandırabiliyordum. Her halde önce hepsi, içlerinden:

— *Hıh,*

demişlerdir. Ama Muhtar kendini çabuk toparlamış. Hemen bir baş, bir kumandan hali takınmış. Tayfasına da bir şeyler tembih etmiş. Bekçi, zaten bunların yanına atlamış. Kafile misafirhanenin önüne varınca, içeriden onları, önde bizim mühendis, âdeta bir heyetle karşılamış. Bu karşılamayı görünce hepsi heybelerinin arkasına gizlenmeye çalışmışlar; fakat karşılayıcılar pişkin. Bunların kırk yıllık ahbabları gibi kollarına girmişler. Heybelerini, torbalarını kamyonu aktarmışlar. Sonra bizimkileri yukarıya çıkararak bir büyük salonda oturup ağırlamışlar. Öyle ki, biraz zaman geçince, arada yabancılık kalmamış, canciğer olmuşlar. Hepsinin dili çözülmüş. Ondan sonra da bunlara büyük programı anlatmışlar.

Hulasa, bir hafta bir rüya gibi geçmiş. Bizimkileri fabrikanın çiftlik binalarında misafir etmişler. Fabrikalar gezilmiş, çiftlikler ge-

zilmiş. Bunları Kütahya'ya, Adapazarı'na götürmüşler. Tarlaları, atelyeleri, kooperatifleri, ambarları göstermişler. Köylerde, çiftliklerde, başka pancar yetiştiricileriyle, kooperatif üyeleriyle tanıştırmışlar. Sormuşlar, dinlemişler. Görmüşler, öğrenmişler. Sonra bunları gene cümbür cemaat uğurlayıp kamyonlarına doldurdukları gibi, güle oynaya yolcu etmişler. Hepsinin ağızları kulaklarına varıyordu. Hele Muhtar'ın ikide bir:

— *Efendi, bizi bir adam yerine koydular ki, şaşarsın,*

deyişleri ne kadar hoştu. Sonra etrafındakilere, bu geziye katılanlara dönüyordu:

— *Komşular, siz sanki bir şey mi gördünüz?.. Dünya uyanmış. Millet yolunu bulmuş, yürüyor. Yahu, nasıldı o Eskişehir'deki inekhaneler?..*

— *Her biri kışla kadardı Muhtar ağa. Tam kışla kadar. Hem bizim askerlikteki kışlalar o kadar tertipli değildi...*

— *Her ahırda 50 inek, 100 inek...*

— *İnek derim sana, her biri vagon gibi...*

— *Yemlikler, küspelikler. Herifler, pancar küspesini kamyonlarla döküyorlar kuyulara...*

— *Oluk gibi süt akıtıyorlar...*

— *Biz havadan sürteriz şu bizim mer'alarda...*

— *Güya Ankara burnumuzun dibinde...*

Sohbet gece geç saatlere kadar sürdü. Hepsinin gözünde pancar, küspeler, yemler, inekler, paralar, rahatlıklar tütüyordu.

— *Biz de gözümüzü açar mıyız dersin, Hoca?*

— *Adam olur muyuz dersin elalem gibi?*

— *Yapışın ağalar işlere. Yoksa sonu yok bu bizim zebilliğin...*

Bu sözleri İmam cevaplandırdı:

— *Yol göründü ağalar. Yapışın bu yolu açanlara. Her yolculuğun başı bir delil bulmak. Hacca giderken bile delilin peşine düşeceksin. Allah delili, yol göstereceksin diye, sebep diye halk etmiş.*

Bizim zamanımız kötüydü. Sizin bir solukta gezdiğiniz yerleri biz, bir ayda dolaşamazdık. Hem de, her taşın başında bir eşkiya yolu keserdi. Elbette daha yolun başındasınız. Ama yürümeyi bilerseniz önünüz açık. Bu yollarda yürümeye niyet edin. Niyet de, ibadettir. Niyet, işi başarmanın yarısıdır...

İmam'ın evinden dağılırken herkes hareketliydi. Herkes, bir şeyler yapmak istiyordu. Herkes, bir şeyler yapmaya niyetliydi. Acaba biz bu niyetlere cevap verebilecek miydik? Acaba biz, yatağından taşırdığımız suları bir nizam altına alıp, arklara, kanallara yöneltebilecek miydik? Yalnız Sarı Çavuş mahzundu. O dernekten mahrum kalmıştı. Yollardan, kışlalardan bahsedilirken bile susuyordu.

— *Nasıl Çavuş, kalkabilecek miyiz bu işlerin altından?..*

Sarı Çavuş birden canlandı:

— *Ne demek efendi, evvel Allah, sen emrettikten sonra...*

Şimdi Sarı Çavuş da memnundu. Gururlanmıştı. Gecenin karanlığında sürüsünü gözden kaybetmek istemeyen bir çoban güveni ile yürüyordu.

**

ARANAN FETVA

Bizim köyde olanların yankısı, artık köyün sınırlarını aşmaya başlamıştı. İki de bir, Sarı Çavuş'un peşine takılmış üç beş kişi, odanın kapısında görünürlerdi. Önce biraz ürkek, biraz sıkılgan, fakat daima saygılı beni selamlarlardı. Onları güler yüzle karşılardım. Oturur dinlerdim. Gelenler hep başka köylerden olurlardı. Ama, hepsinin dilekleri müşterekti:

— *Efendi, bu bizim köyün işi tüm zefillik. Kaymakam'a mu dersin, Vali'ye mi yazarsın, bize bir çare bulunsun efendi. Biz tüm yabancı kaldık. Ne mektep var, ne hoca. Sonra bir de bizim şu halimiz? Dardayız efendi, darda. Bize de bir yol gösteren olsa...*

Haklıydılar. Millet yolun gösterilmesini, yolların açılmasını istiyordu. Biz ki, bu toprakların insanı için, yabancı ellerde hor, hakir

kalmasınlar diye, işte bu çorak Sakarya sırtlarında dünyanın en uzun, en çetin meydan muharebelerinden birini vermiştik. Şimdi onları yok-sulluğun, çaresizliğin penceresinde nasıl zebun bırakabilirdik. Gece-leri kafam, bu soruların cevaplarını bulmak için bulanır, dururdu. Ekmeksizköy'de deneme, elbette ki deryada bir katreydi. Ama devlet demek, bizim Polatlı'daki komitemiz demek değildi ki... Devletin, bütün ülkeyi kapsayabilecek gücü ve imkânları vardı. Topyekûn bir kucaklayış, topyekûn bir uyanış... Acaba böyle müjdeli bir sabah açılabilir miydi?

Fakat sabah uyanınca işler derhal beni sarardı. Gecenin, uykusuzluktan gelen sersemliğini hemen atmak gerekirdi. Kış yarı yağışlı, yarı kurak geçiyordu. Kar bekliyorduk. Kar, yağışların en vefalısıdır. Toprağı örter, gübreleri eritir. Tohum ekilmiş tarlada çimlenen, kardeşlenen güz ekinlerini korur. Sonra vakti gelince, alttan alta, yavaş yavaş, sessiz sedasız erir. Toprağı doyurur. Suya kandırır. Yeraltı hazinelerini besler.

Ova için artık sellerden korkumuz yoktu. Gereken yerlerde kumsaklama hendekleri suları yan kanallara veriyordu. Ana kanal düz, temiz ve istenilen kadar suyu çekebilecek güçteydi. Karanlıkdere regülatörü henüz tamamlanmamıştı ama, set ve taş kaplamalar kısmen yapıldı.

Vakti gelince, ovada tohum toprağa verilecekti. Ardından hoş bir bekleyiş. Sonra toprağın yüzünde ilk yeşertiler açacaktı. Toprak ana, kökleri ısıtacak, besleyecekti. Her gün biraz daha canlanacak, biraz daha kabarcak, haşarı bir hayat hamlesi, toprağı saracaktı. O zaman, bu toprağı el atan Ekmeksizköylüler, ona bakıp:

— *Bu topraklar bizimdir!..*

diyeceklerdi.

Fakat köylüler henüz oldukça işsizdiler. Ayhan'la bir gün bir imece tertiplemeye karar verdik. Ayhan, devlet çiftliğinden bir kamyonla yüklediği kazmaları, kürekleri mektebin önüne yığıdı. Nice zamandır hem fikrimizi, hem hayalimizi kurcalayan bir sırrı deşecektik. Köy idarecileriyle önceden konuştuk, mutabık kaldık. Bir sabah daha güneş ağarrken erkekler, mektebin önünde toplandılar. Kazmaları,

kürekleri kaptılar. Keklikpınarı'na yöneldik. Üçgözeler'in yanındaki tümseğin önüne sıralandılar. Ben biraz yükseğe çıktım:

— *Kardaşlar, bu toprakların üstünde bizden önce de insanlar vardı. Bin yıldan, iki bin yıldan, dört bin yıldan beri buralarda, bizim atalarımız demek olan eski insanlar doğdular, yaşadılar, öldüler. Şimdi bu tepeciğin altında onların bir kalıntısı var. Belki bir saray, belki bir tapınak kalıntısı. Ömrü en az iki bin yıllık. O zamanlar buraları Anadolu'nun mamur bir yeri idi. Anadolu'nun çok yerleri buralardan idare edilirdi.*

Şimdi buradan belki işimize yarayacak bir şeyler çıkacak. Taşlar, mermerler. Onları da yeni işlerimizde kullanırız. Haydi şimdi iş başına!..

Ayhan, ekipleri ayırdı. İlk ekip kazmaları toprağa indirirken, içimde garip ürpertiler duydum. Uyuyan, toprağa gömülen bir geçmiş uyardırmaya, rahatsız etmeye hakkımız var mıydı? O geçmiş ki, artık ayağını bu kubbenin altından çekmiştir. Defterini dürmüştür.

İlk kazılar, yeni zamanlardan nişan veriyordu. Belki de geçen yüzyılın çanak çömlek kırıkları. Ama öğleye doğru ilk mermer parçalarına vardık. Kırık dökük, şekilsiz. Ama sonra temiz parçalar. temiz bloklar çıkmaya başladı. Bu parçalar gittikçe zenginleşti. Öyle görünüyordu ki, bu kalıntılar sonradan peyda olmuştu. Hiç bir yazılı taş bulamadık. Ama bloklar, sütun kaideleri, sütun başlıkları buranın hem bir tapınak olduğunu gösteriyor, hem devri tayin ediyordu. Frigya ile Helenistik devrin karıştığı bir zamanın eserleri içindeydik.

Kazılar ekip değiştirmeleriyle akşama kadar sürdü. Kimse fazla yorulmadı. Akşam kazıyı terk ederken anladık ki, yarın buradan, mesela Üçgözeler havuzları için çok faydalanabilirdik. Hatta belki daha başka işler için de.

Kazı yerini terk ederken, ilk ganimetlerimizi mümkün olduğu kadar düzenle istifledik. Niyetimiz, Gordiyon kazılarında buraya uzmanlar çağırmak ve ileride kazı işine tam girişmekti.

Güneş kaybolurken köye döndük. İnsanların, kendinden binlerce yıl önce yaşamış olan insanlarla aralarında bağıntılar kurabilmeleri ne güzel şeydi...

Mektep gittikçe yorucu oluyordu. Hele yaşlı çocuklar kursu daha çok yorucuydu. Fakat bu genç insanlarla uğraşmak, onlara bir şeyler öğretmeye çalışmak bana kuvvet veriyordu. Daha kursa başlarken bu yıl onlara biraz sosyal bilgiler vermeye kararlıyım. Bunlar, yarının askerleriydi. Askerlik dönüşünde de köyün yetişkin, sorumlu vatandaşları olacaklardı. Onlara bu anlamları verirken ilk ünite "Aile" olmalıydı. Her çocuk dünyaya gözlerini bir aile çevresinde açar. Onun ilk kompleksleri bu çevrenin içinde teşekkül eder. Sonra, köy. Dış âlemle karşılaşma, köyde ve önce köyün sokaklarında başlar. Başka çocuklar, başka aileler ve köyün çevresi...

Bir gün gelir çocuk, köyün ufuklarını aşar, geniş halk deryasını görür. Nihayet devletle karşılaşır. Evinin, köyünün, ülke toplumunun bir üyesi olan ve bir devlet nizamı içinde hakları ve görevleri bulunan bu "vatandaş insan"ın, bütün bu anlamlar üzerinde elbette bir şeyler bilmesi lazımdı.

Bizde köy ailesi, şehirdeki aile birliğine bakarak daha sağlam temellere dayanır. Çünkü köyde aile, bir iş, üretim ve korunma birliğidir. Köyde aile hukuku, köyün hâlâ toplu denetimi altındadır. Köyde aileler, şehrin aksine olarak, birbirlerini tanırlar. Aralarında geleneklerden gelen örf, âdet birliği vardır. Doğum, ölüm, bayram, düğün törenlerinde, ya da tabii afetler karşısında toplu davranırlar. Köy ailesi üstünde, önce aile büyüklerinin, sonra köyün müşterek otoritesi devam ettirilir. Binlerce yıllık müşterek yaşayışın yarattığı bu kuralları, gelenekleri görmemek kabil değildir. Bunlar, bağlayıcı geleneklerdir. Hele toplum içinde evlenmeler, bir mal mübadelesi, bir alım-satım vasfını kaybettikçe, küfüv meselesi bir servet dengesi olmaktan çıkıp bir gönül ve değerleri meselesi haline geldikçe, toplum içinde ailenin daha sağlam temellere dayanacağı da şüphesizdi

Bu konularda ilk derse, çocuklardan birinin nüfus kâğıdını incelemekle giriştim. Çünkü bu nüfus kâğıdı bir vatandaşlık belgesidir. Onda vatandaşın hem aile, hem çevre, hem ülke bağıntılarının hayat boyunca sürece ve ölümden sonra da etkileri devam edecek işaretleri vardır. İş bu şekli alınca, dersler öyle gelişti ki, bir çatının altında bir karşılıklı söyleyip dinleme çerçevesini kırarak, sokaklara, evlere kadar yayılan bir toplum tartışması halini aldı. Garip sualler meydana çıkıyordu:

— *Demek benim nüfus kâğıdım yanlış? Bana ağamın nüfus kâğıdını vermişler o ölünce. Niçin?..*

— *Niçin beni küçük yazdırmışlar? Vakti gelince askerlikten kaçmak için mi? Ben bunu kabul etmem. Ben askere yaşıt-larımla giderim.*

— *Benim adım niçin öz anamın üstüne değil?*

Bu sualler geceleri oda toplantılarına kadar döküldü. Bir akşam İmam'ın evinde önce Muhtar dayattı:

— *Efendi, köyde milleti ayağa kaldırdın. Bizim oğlan tutturur; düzelt benim kütüğümü, diye. Yaşı tutmazmış...*

— *Bizim evde dert başka Hoca. Malum ya karılar... Ama nidelim. Gazi Paşa çıkardı bir defa bu kanunu, "iki evlilik olmaz" diye...*

— *Biz bu hafta takacağız bebeleri Muhtar'ın peşine. Gitsin çıkartsın kütüklerini Polatlı'da. Anlaşıldı gari, herkes kimliğini bilecek.*

Olanlar İmam'ın hoşuna gidiyordu:

— *Birden düzelmez, ağalar. Ama düzelmesi lazım. Artık söz hükümetin. O ne kanun düzerse, o olacak...*

Hulasa, dersler bir nevi köyün müşterek meseleleri halini alarak ilerlemişti. Bu derslerin ilk yoklamasını herkesin önünde yapmak istedim. Dershane gene köylülerle doldu. Bir şeye dikkat ettim: Kursa gelen bütün askerlik öncesi yaştaki çocuklarda, sanki mezuniyet im-tihanlarına giren lise öğrencileri gibi bir telaş, bir hareketlilik vardı. O gece evlerinde bunlara en temiz giysilerini giydirmişlerdi. Demek ki işi artık köy benimsemişti. Sonra oturanlar arasında başka köylerden gençler de görüyordum. Çocuklardan biri sokuluyordu:

— *Öğretmenim, köyünden emmim oğlu misafirimizdi de...*

— *köyünden dayı oğlu geçerken uğramış da...*

Geceyi küçük bir konuşmayla açtım. Sonra hemen yoklamalara geçtim. Öğrencilerden birini kaldırıyordum. Özenerek, bezenerek, kendine güvenerek bir asker çevikliğiyle ayağa dineliyordu.

— *Söyle bakalım, nikâh niçin herkesin önünde kıyılmaktadır?*

— *Çocuğun adı ve soyadı niçin törenle verilir?*

— *Düğünler niçin ailenin yalnız kendi işi değildir? Başkaları da niçin bu düğünlere katılarak olanlara şahit ve razı olmalıdır?*

— *Niçin bayram günleri vardır? Bir Cumhuriyet Bayramı'na katılmakla biz neleri benimsemiş oluyoruz?*

— *Niçin asker oluruz?*

Bu sorular öyle cevaplarla karşılaşılıyordu ki, bazen sıraların etrafında, ya da duvarların diplerinde oturan ana, baba, amcalara bütün gözler çevriliyordu. Sanki başarıyı kazanan delikanlı, onların çocukları değil de, kendileriymiş gibi, hepsinin yüzleri bir hoş oluyordu. Övünmekle mahcup görünmek arasında zor dakikalar yaşıyorlardı.

O gecenin hikâyesi İmam'a nasıl anlatılmış olacaktı ki, ertesi gün onu ziyarete gittiğim zaman, bana takıldı:

— *Hoca, sen dünyaya geç gelmişsin. Daha erken davranaydın iyi müftü olurdun. Millete bakıyorum, sen ne fetva verirsen, ona inanıyorlar.*

— *Fetva sözü yerinde İmam Efendi. Bu millet daima fetva aramıştır. Ve daima ondan yoksun kalmıştır. Halk için fetva, onun çözmek zorunda kaldığı meseleler karşısında, bir bilerin önderliğinden, şehadetinden başka nedir ki? Ama biz bu halka, yüzyıllar ve yüzyıllar boyunca, çözemediği suallerin dilgümlerini çözüp, cevaplarını verebildik mi?*

— *Ne gezer... Şimdi verebiliyor muyuz?*

— *Hayır! Niçin kan davası güderler? Niçin dağda yol keserler? Niçin ormanı yakar, suları kuruturlar? Toprağı yele, sele verirler. Bunları anlatabildik mi?*

— *Anlatamadık Hocam. İmam anlatmayınca cemaat ne yapar?..*

Hulasa köyde işler iyi gidiyordu. Hani biraz vakit, biraz da yer olsa, köyün kadın, erkek bütün cematini toplamak galiba kabil olu

çaktı. Oysa, benim hocalık, müfettişlik zamanımın en büyük derdi suydı: Mektep, cami gibi halkı toplayamıyordu. Demek o zaman bir başarısızlık içindeymişiz. Köyde beliren uyanıklığı, herkesin bir şeyler sormak hevesinden de anlıyordum. Ayhan Bozkır'la yükü paylaşıyorduk: Ayhan bazen benim yerime küçüklere derslere bile giriyordu. Devlet çiftliği de bize boyuna bir şeyler gönderiyordu: Sıralar, levhalar, araçlar...

Nihayet, hem de köy ihtiyarlarının zoruyla yeni bir külfet daha yüklendik: Her cuma gününün gecesi kursu bırakarak, onun yerine, mektebe köylüyü toplayıp onlarla konuşacaktık. İlk toplantı çok canlı oldu.

Konuşan Ayhan'dı. Yazı tahtasının üstüne birtakım renkli levhalar asmıştı. Bunların birini hâlâ hatırlarım. Bu levhada Keltepe'den hiç de farklı olmayan perişan bir köy görünüyordu. Çökmüş damlar, kasvetli sokaklar, ruh ürperten bir kıraçlık. Böğürleri birbirine geçmiş hayvanlar. Bir tarafta, kadın olması gereken bitkin bir mahluk, keçilemiş bir ineği sağmaya çalışıyordu. Levhanın bir yanına bir şişe resmedilmişti.

Sonra levhanın diğer yarısında ormanlar, akarsular, yeşillikler arasında gönül açıcı başka bir köy görünüyordu. Yollar boyunca güzel evler, ağaçlar, asmalar. Dev gibi inekler, hayvanlar ve bizim Beylikköprü'deki Çekoslovakyalı çiftçinin karısını andıran başka türlü, mihhatli bir mahluk. Bu levhanın da bir tarafına başka bir şişe resmedilmişti. Kocaman ve neredeyse insan boyu bir şişe...

Ayhan konuşmaya güzel girdi. Zaten levhada her şey dile geliyordu. Bizim köyümüzle o yeşil, mesut köyü karşılaştırdı. Bizim hayvanımızla onların dev mahluklarını kıyasladı. Sonra, işi süt verimine döktü. Bizde ortalama 360 kilo süt inek başına, onlarda 2.200 kilo. Ama 4.000 - 5.000 kilo verenler de var. İş paraya vurunca bizimkilerin rengi karıştı. Ortalık dalgalandı. Sualler, cevaplar, tartışmalar:

— *Etme hoca, böyle mahluk olmaz dünya yüzünde!..*

diye bağırınlar... Fakat son cevapları bulmak, konuşanları kandırmak işi Ayhan'a kalmadı. Muhtar atıldı:

— *Ne demek olmaz yahu!.. Siz de havaya konuşursunuz. İsimiz gücümüz hava. Biz Eskişehir'deyken...*

Eskişehir yine imdada yetişti. Ayhan döndürüp dolaştırıp sözlerini bir noktaya bağlamak istiyordu: Bu köyün geleceği sütçülükte- dir kanısını kafalara yerleştirmek istiyordu. Ankara sütünü tâ İnegöl' den, Adapazarı'ndan, Kütahya'dan çeker. Oysa Keltepe'ye pancar da girince?..

Fakat işi toparlamayı Muhtar gene Ayhan'a bırakmadı:

— *Ben onu bunu dinlemem komşular. Artık sırtımız ter- leyecek. Biz Eskişehir tarafından döndük döneli hesap ederiz arkadaşlarla gece gündüz. Bu köy en aşağı 500 inek kaldırır daimi. Bir de besiciliğe girersek, oluk gibi akıt sütü Ankara'ya. Yahu, bunun parası saymakla mı bitermiş. Hele şu ovaya bir yayılalım...*

Gece kazanılmıştı. Ayhan'ın davası demek ki başkalarına da mal olmuştu. Bu iş artık yere düşmezdi. Hele bir öncünün davası olmaktan çıkıp, birtakım öncülerin ve inananların davası haline gelince...

*
**

AĞACA DÖNÜŞ

Kışın sonu iyi geçti. Toprak suyunu aldı. Köy kımıldıyordu. Köy kışlarının uyuşukluğu arkada kalmıştı. Zaten şimdi köyde olaylar, köylünün beklediğinden daha hızlı geliyordu. Öyle ki, günler artık işlere yetmemeye başladı. Bahar esintileri başlayıp da köylü yazlık ekine ve nadas işleri için kırlara dağılmadan, yapılacak bir iş vardı. Nice zamandır bu sırrımızı saklıyorduk. Nihayet bir gün köy yolunda uzaktan bir kaç kamyon görüldü. Keklikpınarı ovasının alt başına, Karanlıkdere seti tarafına daldılar. Yüklerini yer yer boşaltmaya başladılar. Onların ovaya girişini gören köylülerde bir telaş görüldü. İşin aslını merak edenler ovoidan önce mektebe koşular. Muhtar koşanların önündeydi. Kamyonların yükünü merak ediyordu. Bu yükler, yüzlerce, binlerce ağaç fidanıydı. Köy korusunu kuracaktık.

Köylü işi çabuk anladı. Hemen seferber oldu. Yükünü boşaltan kamyonlardan ikisi köye yöneldi. Bunlar daha mektebin önüne varmadan bizim meydanda bir insan kalabalığı belirmişti. Bu insanlar, daha kamyonlar durmadan arabalara saldırdılar. Devlet çiftliğinin kaz-

ma, kürekleri de kamyonlara atıldı. Ovada fidan demetlerini gömecektik, dikimden önce soğuk, köklere zarar vermesin diye... Ayhan'la ikimiz bir kamyonun şoför mahalline atladık. Muhtar'la Sarı Çavuş'u da bir kamyonla verdik. Kafile yola düzüldü. Kamyonların yüklerini boşalttıkları alana varınca işin ölçüsü, biraz benim de başımı döndürdü. Binlerce kavak, dişbudak, karaağaç, hatta meşe fidanları, demet demet, küme küme ovanın alt başına yığılmıştı. Muhtar'la arkadaşları bunu görünce, önce durakladılar:

— *Fidan ticaretine mi başladınız efendi,*

diye bize takıldılar da. Hemen işe girişildi. Çocuklar kazmalara küreklere yapışıp evvela uzun, az derin hendekler açmaya koyuldular. Ayhan işi yönetiyordu. Sonra fidan demetlerini, kökleri bu hendeklere gelecek şekilde yan yatırmaya başladılar, diplerini örttüler. İş sona erdiği zaman hava kararıyordu. Kamyonlar bizi gene köye taşıdılar ve döndüler. Biz odaya yürürken Muhtar'la birkaç ihtiyar yanıımızdaydılar. Muhtar boyuna konuşuyordu:

— *Hokumatın ne kadar fidanı varsa kaldırmışsınız efendi. Şaştım. Duyardık biz bu işi. Köylere fidan dağılırmış diye. Ama gidip almazdık bile. Alan köyler de şöyle göstermelik alırlardı. Kavağı, karaağacı diker görünürlerdi. Ama ne bakım, ne koruma var. Daha üstünden ay geçmeden gidip baksan, fidanların şeytanlar oynardı yerinde. Ya çocuklar söker, ya hayvanlar kemirir giderdi. Ama bu bizimkiler de biraz jazla mı ne?*

— *Şimdi Muhtar, sen onları bırak. Yarın değil, ama öbür sabah dikime gireceğiz. Gün ışıırken bütün milleti isterim burada. Ondan sonra dur dinlen yok. Ona göre davran.*

Öyle de oldu. Bir gün sonra daha gün ışımadan bizim mektebin avlusu kaynaşmaya başladı.

Ben daha uyanmadan Muhtar kapımı yumrukluyordu:

— *Uyan efendi, hem milleti ayaklandırır, hem yataқта safa çatarsın. Davran görelim şimdi...*

Hazırlanıp da kapının önüne çıktığım zaman durakladım. Ben, bir amele ekibi bekliyordum. Oysa, köyün kadın, erkek, çoluk çocuk hütün tayfası buradaydı. Herkes kazmasını, küreğini, belini yakalamış

omzuna vurmuştu. Bizim mektep küçüklerine bile bir şeyler yüklemişlerdi. Fidan kamyonları ilk gelip de, ağaçları hendeklere gömmek için davrandığımız zaman dikkat etmiştim. Etrafımızda daha çok gençler, hele bizim kurs delikanlıları vardı. Halbuki şimdi?.. Köy ayaklanmıştı. Havada hoş, canlı bir topluluğun şenliği esiyordu. Bu bir seferberlikti. Köyün seferberliği. Bu kadarını düşünemezdim. Bu kadarını bekleyemezdim. Ayhan yanıma yaklaştı. Ona mırıldandım:

— *Ayhan, bu ne hal?*

— *Başlangıç Hocam. Yörük bir defa yola vurdu mu kendini, artık korkma, arkası gelir.*

Koru yerine bir düğün kafilesi halinde ilerledik. Kurulacak köy koruluğu alanına girince Ayhan, kumandayı aldı. İlk emrini de bana verdi:

— *Geç bakalım Hocam ileri. İlk ağacı sen dikeceksin!..*

Elime bir meşe fidanı aldım. Eski Karanlıkdere yatağı kıyısına yöneldim. Ayhan ortaya kocaman bir harita sermişti. Ölçtü biçti. Sonra ayağını bir noktaya dayayarak yanındaki iki köylüye:

— *Açın çukuru!..*

diye emir verdi. Köylüler, ellerinden kaçırınak istemedikleri bir ava saldırır gibi toprağa çullandılar. Ağaç çukuru meydana gelince, elimdeki meşe fidanını çukura yerleştirdim. Köklerini temizledim, toprağa yaydım. Ekmeksizköy'de ilk ağaç, artık dikime hazırды. Köylüler etrafımı almışlardı. Bir şeyler söylemek lâzımdı, Fazla konuşmadım:

— *Çocuklar, burası vaktiyle meşelikmiş. Meşelerden gökyüzü görünmezmiş. Sonra ne olmuşsa olmuş. Allah, babalarımızın taksiratını affetsin. Sizin dökeceğiniz alın teri hörmetine...*

Fidanı çukurun içinde dimdik tuttum. Yanımdaki iki köylü toprağı, küreklerle çukura devirdiler. Ben yumuşak toprağı, fidanın çevresinde hafifçe çığnedim, pekiştirdim. İlk ağaç dikilmişti. Ekmeksizköy'de, artık bir ağaç vardı...

Ondan sonra Ayhan, ekipleri işe saldırttı. Önce çukurlar kazılacaktı. Ayhan başta, onun peşinde ellerinde şeritler, işaret kazık-

ları taşıyan delikanlılar, sonra her işaretlenen yeri eşen köylüler. Öyle oldu ki, bir süre sonra toprağın üstünde insanlar karınca gibi ve her biri bir işin üstünde kaynaşmaya başladılar. Çocuklar su dağıtıyor, kadınlar bir tarafta kazanlarda, tencerelerde yiyecekler hazırlıyorlardı. Öğleden önce küçük bir mola verildi. Kadınlar, kızlar herkese çorba dağıttılar. Öğle paydosunda daha doyurucu bir yemek vardı. Muhtar kesenin ağzını açmıştı. Öğleden sonra dikim başladı. Ortalık burcu kurcu toprak kokuyordu. Bu kokuya, yakın olan baharın ilk esintileri karışıyordu.

Sonra bu iş, bu kaide ile günlerce sürdü. İlk yıllık dikim için iki hafta kadar çalışıldı. Ovanın görünüşü daha şimdiden değişmişti. Kuru beş senede tamamlanacaktı. Bütün ağaçlar dikildiği zaman. Ekmeksizköy ormanında 30.000 kadarı kavak olmak üzere 50.000 ağaç yeşerecekti. Ayrıca, bir küçük fidanlığımız olacaktı.

Dikim günlerinde köyde bir yılgınlık, dağınıklık görülmedi. Hafız kuru demirbaşını ve günlük iş raporlarını deftere dikkatle işledi. Her akşam iş mayna olurken Ayhan, köylüleri topluyordu. Onlara hem o gün yapılan, hem ertesi gün yapılması gereken işler hakkında bilgi veriyordu. Öyle ki bu koruluk kurulurken Ekmeksizköy'de kimse bir robot gibi çalışmadı ve kimse işin dışında kalmadı. Herkes kendinin, bu harekete getirilen çarkın içindeki yerini ve önemini anlamaktaydı. Kuru köyündü, kuru herkesindi. Onun yaratılmasında da herkesin emek ve alın teri hissesi olması lazımdı. Öyle oldu da. Ben ilk defa orada, halka mal edilmiş ve halkça benimsenmiş bir toplu işin, nasıl hiç bir yorgunluk vermeden ve halkın arzusu ve toplu gücü ile yürütülebileceğinin sırrını ve örneğini Ayhan Bozkır'ın, hem çeşitli kaynakları, hem halkın gücünü bir faydalı hedefe yöneltebilen teşkilatçılığında gördüm.

Köyde işler gittikçe artıyordu. Bir işin ardını, diğeri kovalıyordu. Nihayet ilk pancar tohumu da toprağa düştü. Şeker şirketinin traktörleri önce ovayı bir daha aktardılar. Kesekleri kırdılar, tırmıkladılar, toprak ekime hazır oldu. İlk ekilişe köyce katıldık. Bu işte halka yapacak pek bir şey yoktu. Söz makinelerindi. Ama ilk tohumların toprağa akışını köyce seyretmek istedik. Ekmeksizköy gene hoş günlerinden birini yaşıyordu. Fakat benim işim yalnız onları seyretmekten ibaret kalmadı. Her şey hazır olunca, acar bir delikanlı, beni zor-

la traktöre çıkarttı. Direksiyonu elime verdi, bir şeyler tarif etti. Sonra makineyi harekete getirdi. Önce biraz başım döner gibi oldu, direksiyonu lüzumsuz yere sağa sola zorladım. Delikanlı kulağımın dibinde bağıırıyordu:

— *Hocam, ne sağa, ne sola, yalnız ileri!..*

İstikameti buldum. Evet, ne sağa, ne sola, yalnız ileri. Traktöre bağlı tohum makinesinin dişleri hoş bir tıkırtı içinde durmadan çalışıyordu. Her dişin hareketinde toprağın yüzü çiziliyor, toprak tohumu alıyor, sıcak, vefalı göğsüne saklıyordu. Makineyi uzun çizgiler boyunca işlettim. Sonra durdum, yere atladım. Ardıma dönüp ekilen toprağa baktım: Bu toprak artık bir şeylere gebeydi.

Ovanın rengi büsbütün değişmişti. Zaman zaman bazı köylüleri de alarak köyden çıkardık. Sakarya özü istikametinde inen yol boyunca yürürdük. Ovayı seyreder, sonra köy koruluğu hizasına gelince, koruya daldık. Şimdi buranın bir de korucusu vardı. Daha ekim başlarken bu işe seçilmişti. Yazın ona burada bir ev de yapacaktık. Korucu Süleyman, pek genç sayılmazdı. İşleri evin kadınları görürlerdi. Ama koruculuk için güvenilir adamdı. Ziyaretçiler daha koru topraklarına girerken o, bir taraftan hemen görünürdü. Selamlaşırdı.

O gün gene öyle oldu. Karşılaştık, selamlaştık. Fidanların arasına daldık. Mart içindeydik. Fidanların dalcıklarında ya tomurcuk kabartıları belirmiş, ya küçük gözler açılmıştı. Hele kavakların dalcıkları daha şimdiden hoş bir yeşilimsilik almışlardı. Süleyman'a sordum:

— *Nasıl Süleyman, bu işin tutacağına aklın kesiyor mu?*

— *İş ağaçların tutmasında değil efendi, bizim ağaçları tutmamızda. Biz ağaca sahip olursak, o tutmam demez...*

— *Bu işe millet ne diyor?*

— *Millet; devlet ne derse onu der efendi. Sen bu işe iyi başladın. İş devlete bağladın. Bizde millet, asker gibidir. Nizam ister. Biz nizamsız kaldık mı yıkılırız. Nizamı yaratacaksın.*

— *Mesela?*

— *Mesela. aslında asker var mı? Yok. Askeri toplayacaksınız. Sıraya dizeceksin. Yetiştireceksin. Bölükler, taburlar, alaylar kuracaksınız. Bunu kim yapar? Devlet! Kumandanı devlet se-*

çer, o gönderir. Şimdi bize bu işte bir kumandan lazımdı. Onu bulduk...

— *Demek kumandan olmazsa?!*

— *Nafile olur işler. Biz her işte nizama sokulmalıyız. Kumandan olursa orman da olur. Bağ da olur, bahçe de olur. Bize ordu dili kullanmalı efendi, biz o dili anlarız...*

Süleyman'ın şahsında biraz eski Türkmen, biraz da eski asker konuşuyordu. Süleyman'ın anlayışı belki yanlıştı. Ama yadırganamazdı da. Bu sözlerde bazı anlamlar vardı. Bunlardan bazı manalar çıkarılabildi. Mesela, hem eski aşiret nizamına dönmeden, hem milletin üstünde tam bir ordu disiplinine girmeden, fakat milletin otoriteye ve önderliğe olan bağlılığını da unutmadan bu ülke, daha güdümlü bir düzenleyişle, daha hızlı bir kalkınışa yönltilemez miydi? Mesela topyekûn bir planla? Onun içindir ki Ankara'da:

— *Biz yapalım, plan arkadan gelsin...*

diyen yeni politikacılar, acaba aldanmıyorlar mıydı?

Köylülerle köye dönerken kendi kendime bunları düşünüyordum.

*
**

Havalar ısınmaya başlayınca ovanın rengi her gün biraz daha değişiyordu. Önce hafif, filizi bir yeşerti, sonra yeşilin koyulaşması, gürleşmesi. Pancarlar canlıydı. Köylüler daha ilk yağışlarla beraber kırlara yayıldılar. Bir taraftan güz ekinleri kendini gösterirken, bir taraftan yazlıklara başladılar. Nadaslara girdiler. Davar, sığır da dışarıya uğradı. Çobanlar davarı boş nadaslara sürüyorlardı ama, Sığırtmaç Musa'nın suratu asıktı. Bataklık elden gitmişti.

Sığırtmaç'a takılıyordum:

— *Kardeş, biraz sabret. Bir gün pancar kalkınca, yalnız ovanın artıkları bile hepimizi doyurur...*

— *İyi ama efendi, sığır o güne çıkabilirse...*

Bahar iyi geçiyordu. Havalar hem yağışlı, hem güneşli gidiyordu. Ara sıra gene koruluğa iniyorduk. Şimdi orada bütün fidanlar filizlenmişti. Köyün adamlarında bu koruluğa karşı garip bir çekingen-

lik başlamıştı. Sürüler, sığırlar koruluk tarafına yanaştırılmıyordu. Oysa orada, toprağın yüzünde hoş bir yeşil örtü canlanmıştı. Fakat artık, koruluğu gezenler bile şöylece kenarlardan dolanarak, yaklaşılmaz, dokunulmaz bir yere; kutsal bir ermişin meşe kalıntılarına bakarlarmış gibi, biraz ürkek, biraz tutuk ziyaretlerini tamamlıyorlardı. Bu çekingenliğin sebebini anlamıyordum. Sarı Çavuş:

— *Hele yaklaşırsa ya domuzlar!..*

der geçerdi. İmam daha başka türlü anlattı:

— *Köylü, koruyu benimsedi efendi. Onu şimdilik hükümet işi sayıyor. Ama koruyu tutacak. Hele kavakların hesabı daha şimdiden köylünün kafalarını yormaya başladı. Beş sene, on sene sonra... diye hesaplar düzer dururlar...*

Bu hesaplar benim de kulağıma geliyordu. Köylü, işe kavuşuyor diye seviniyordum. Hafız hemen her akşam bir defa uğradı. Gündüzleri de vakit buldukça bana yardım ederdi. Evlilik hayatından memnun olduğumu görüyordum. Son günlerde o da birtakım derin hesaplar içindeydi. Bir akşam, yemekten sonra geldi. Önce köylülerin dedikodularından bahsetti. Ona ikide bir 5.000 kavak, 10.000 kavak 10 sene sonra ne eder? gibi hesaplar yaptırmak istiyorlarmış. Hafız onlara:

— *5.000, 10.000 kavak değil, 30.000 kavak. Hem kavaktan başka, 20.000 ağaç daha var. 50.000 ağaçlık bir koru...*

dermiş. Herkes derin derin düşünürmüş. Hafız o gece bu lafları kısas kestti:

— *Hocam, bizim de bir hesabımız var. Bizim kayınpederle, bacanakla birlikte bize de ovada 60 dönümlük bir toprak düştü. Kayınpeder nafile. Bacanak sakat. Şimdi bana dayatıyorlar, bu toprağı sen işlet diye...*

Hafız, daha 60 dönüm lafını ederken kafamda bir şimşek çaktı. Bir hatıram canlandı. Lafların sonunu dinlemedim bile. Güzel başku türlü bir manzara bütün teferruatıyla gözümde şekillendi:

Bir zaman Trakya'da bir vazife gezisi yapıyordum. Yolum oradaki şeker fabrikasına düşmüştü. Beni misafir ettiler. Bu arada Alpu-

lu'dan bir öğretmenle birlikte şirketin bir çiftliğini gezdik. Şirketin ziraat mühendisi, bizi arabasına aldı:

— *Size bir deneme göstereceğim...*

dedi. Çıplak, kireçli, yarı bozkır bir sahadan geçtik

— *Burası, Karıştıran ovasının devamıdır. Orta Anadolu bozkırından çok yerde daha verimsizdir. Susuzdur. Fakat bir deneme yapmak istedik. Başarılı olursa çevreye örnek olsun diye, 60 dönüm yer ayırdık. Kısır bir toprak parçası. Oraya gidiyoruz.*

Deneme yerine vardık. Arabadan indik. Kıraç, kireçli bir saha üzerinde dik dörtgen bir toprak parçası, muntazam bir tel örgü içine alınmıştı. Basit, fakat Avrupa'daki çiftlik resimlerinin giriş yerlerini andıran yeşil parmaklıklı bir kapıdan küçük tecrübe çiftliğine girdik. Kendimizi, gür dalları havaya yayılan ulu bir salkımsöğüdün gölgesinde bulduk. Ortada berrak bir havuz vardı. Bir artezyen borusundan bu havuza durmadan sular akıyordu. Havuzun çevresi çiçeklikti. Kına çiçekleri, Mısır menekşeleri, taze kokulu sardunyalar... Havuzun fazla suyu künk borular içinde bahçe arkına dökülüyordu.

Bizi güler yüzlü bir köylü kadın karşıladı. Eteklerine yapışan minimini tertemiz iki çocuk, yadırgamayan gözlerle bize sokulmak istediler. Havuzun karşısında güzel bir köylü evi yapılmıştı. Beyaz badanalı, kırmızı kirmitli, geniş teraslı, rahat bir ev, evi yeşil bir çardak sarıyordu. Salkımsöğüdün bir kısım dalları evin çatısını örtüyordu. Terasın parmaklıklarına menekşe güller sarılmıştı.

Bulduğumuz yerden, bu küçük çiftliğin nihayetlerine doğru uzanan güzel bir orta yol görünüyordu. İki tarafı Frenk üzümü, ahududu çitleri, ya da tellere sardırılmış, budanmış, şekillendirilmiş bodur armut, elma sıralarıyla siperlenmişti. Ziraatçı yol arkadaşımız, çiftliğin hikâyesini özetledi:

— *Bu yeri ovanın bir kenarında ve ovadan bir parça olarak seçtik. Sınırladık. Sonra buraya bir artezyen vurduk. Su çıktı. Suyu havuza aldık, ayağını da arka verdik. Evi, çiftlik binalarını kurduk. Toprağı planladık. Sebze parselleri, yoncalık, biraz bağ, biraz meyvelik ve geriye kalan 40 dönümü de ekim sa-*

hası. Böylelikle her tarafı sulanan, fakat eskiden kıraç, verimsiz olan 60 dönümlük bir toprak üstünde küçük bir çiftlik meydana geldi. Bir göçmen ailesini buraya oturttuk. İstedik ki burası bölgeye örnek olsun. Başkaları da bu işe el atsın. Artezyen işini, uzun vadeyle ödenmek üzere biz üzerimize aldık. Tohum, fidan yardımları da yapacağımızı ilan ettik. Hatta birinin tarlasına teşvik olsun diye parasız ve ona sormadan bir artezyen açtık da. Su fışkırdı...

— Kim bilir ne kadar müracaatla karşılaştınız?

— Ne gezer. Kimse yerinden kıılmıdamadı. Tarlasından su fışkırttığımız köylüyle de davalıyız. Toprağını çamur etmişiz diye.

Biz bahçeye dalmıştık. Sebze parselinde domatesler küme küme, biberler, patlıcanlar salkım salkımdı. Meyvelikte dallar yüklüydü. Yoncalar bir azgınlık içindeydi. Sonra mısır, pancar vs...

O arada, buraya yerleştirilen göçmen ailesinin reisi görüldü. Selamlaştık. Güler yüzlü, babacan bir toprak adamıydı. Bizi havuz başına davet etti. Gittik, oturduk, bize ikramlarda bulundular...

Samanpazarlı Hafız'ı dinlerken hep bunlar hayalimde canlandı. Yeni Keklikpınarı'nda 60 dönüm toprak. Hem de burası kıraç değil, kireçli değil. Su elle tutulacak kadar toprağa yakın. Burada ne harikulade bir küçük "örnek çiftlik" yaratılabilirdi...

Ziraat mühendisi, denemenin başarısına rağmen bu örneğin yayılmamasını, kendi görüşlerine göre şöyle anlatıyordu:

— İş devletle anlatamadık. Devlete kabul ettiremedik. Böyle olunca da bir "Bölge Planlaması"na götüremedik. Eğer bu olsaydı, Trakya'da kireçli, susuz toprakların uyandırılması, bölge planlamasının temel konularından biri olacaktı, bu işte de biz; teşkilatlı bir önderlik yapacaktık. Devlet işi benimseyince halka kolay mal edilecekti.

— Bu fikri devlet büyüklerine ulaştırmadınız mı?

— Ulaştırdık. Yalnız vekillere değil, Başvekil'e de raporlar sunduk. Hepsinden iltifatlar gördük, ama o kadar. Çünkü plan anlamı, henüz devlet anlayışı içine girmemişti. Devlet, idare devleti olmak vasfını, kolay kolay atamıyordu...

— *En garibi, çevre köylülerinin işi anlamayışı...*

— *Köylünün ilkel varlığı ile modern işletme burada da birbirinden ayrıdır. Köylü, modern işletmeyi ya gördüğü halde görmemezlikten gelir, ya da ondan ürker... Kim bilir, şimdi bizimle davacı olan köylü de, bizim onun toprağına parasız bir artezyen açışımızı bir oyun sandı. Bize güvenemedi. Belki de bu açtığımız burguya dayanarak toprağına kapatacağımızı sandı. Haklıdır. Trakya köylerinde çiftçiliğin tarihi, küçük köylülerle, hükümete dayanan mütegalibe çiftlik beyleri arasında, yüzyıllarca süren haksızlıkların tarihinden ibarettir...*

Bu açıklamalar hem hazin, hem gerçektir. Ama deneme güzeldi. Başarılıydı. Cesaret vericiydi. Kulağımın dibinde Hafız, bana Keklik-pınarı'ndaki 60 dönümlük toprak işini anlatırken, o zaman gördüklerim, o zaman dinlediklerim birer birer canlanıyordu.

Biz de devlet değildik. Bizim de kime dayandığımız, nereden kuvvet aldığımız belli değildi. İşlerimiz ne bir bölge planlamasına, ne bir devlet kararına dayanıyordu. Ama biz de bir denemeye girmiştik ve bu denemeyi Ekmeksizköy benimsemişti. Bu, büyük bir şeydi.

Hafız'ı yakaladığım gibi Ayhan'ın yanına götürdüm. Ayhan masasının başında bir şeylerle meşguldü. Bize işi uzun boylu anlatmaya vakit bırakmadı:

— *Tamam. Kimden başlayalım diyordum, şimdi oldu...*

Sonra Hafız'ı kolundan yakaladı. Yanına oturttu. Aradan birkaç dakika geçmeden dalmıştılar meselelerin içine. Bana yapacak bir şey yoktu. Onları kendi davalarıyla başbaşa bıraktım. Çıktım. İşte tam o günlerde Polatlı'dan çağrıldık.

*
**

KÖYÜN DİRLİĞİNE EL ATINCA

Kasabaya varır varmaz, doğru Eğitim Memuru'na gittim. Arkadaşım bana iyi bir haber verdi. Vilayet'in bu yıl yaptıracağı mekteplerden biri, Keltepe'de yapılacakmış. Hem de bizim Keltepe mektebi, Ankara'da ilk ihale edilen mektepmiş. Bu günlerde müteahhidin adamları köye gelecekmiş. Bu iş tatil aylarında bitermiş.

Sonra arkadaşım masasının gözünden bir dosya çıkardı. Açtı. Masanın üzerine bir plan yaydı. Baktım, üç sınıflı bir köy mektebi tipi...

Haber güzeldi. Sevindiriciydi. Ekmeksizköy yeni, güzel bir mektep kazanıyordu. Ama ben, nedense biraz durgunlaştım. Mahzunlaştım. Gözümün önünde Ekmeksizköy'ün toprak mektep damı geldi. Onun ilk halini düşündüm. İlk gördüğüm zaman harap bir ağıldı. Derme çatma bir şeydi. Birer ölü gözü boşluğuyla bakan kapıları, pencereleri, taş toprak, çalı çırpıyla örtülmüştü. Her tarafından davar, gübre kokuları geliyordu. O zaman bu kasvetli yapıya alıcı gözüyle bakmamıştım bile. Binanın halinden bana neydi. O ölmüş, o mıymıntı Keltepe'de kalmayacaktım ki...

Ama sonra işler değişti. Şimdi Ekmeksizköy benim dünyamdır. Benim ümidimdir. Orada başka bir insan oldum. Orada yeniden yaratıldım. O eski toprak ağılın hayali, benim için kutsal bir başlangıçtır. Şimdi o eski ağıldan ayrılmak?..

Eğitim Memuru'nun önüme serdiği planlara bu ruh çatışmaları içinde bakıyordum. Arkadaşım, benim içimden geçenleri anladı mı bilmiyorum. O boyuna izahat veriyordu. Evet, bina güzeldi. Ama bütün standart mektep binalarından biri. Oysa benim toprak damımda, benden bir şeyler vardı. Ben bu damın çamuruyla karılmıştım, direğiyle dikilmiştim...

Gece Kaymakam'ın evinde toplandık. Baktım, bizim gizli komite kalabalıklaşmıştı. Biz toplantıya en son varmışız. Kaymakam beni görünce hem ellerime sarıldı, hem coştı:

— *Hocam, bizim işler duman. Ankara'da suçlarımız duyulmuş. Yakında hepimizi buralardan sürerler. Yazan, soran, gelen, giden gırla... En iyisi mi, işleri öyle bir karıştıralım ki, kimse içinden çıkamasın. Haydi hemen işbaşına...*

Kaymakam her zamandan daha şevклиydi. Daha kararlıydı.

— *Asiler ya suçlu, ya kahraman sayılırlar Kaymakam Bey. Hükmü neticeye göre verirler. Biz, belki birer kahraman değiliz ama, suçlu da değiliz. Sadece doğru yoldayız...*

Kaymakam'ın yüzüne, hoş, rahat bir ifade geldi. Masanın etrafında yerlerimizi aldık. İlk tartışmaların sonunu gene Ayhan topladı:

— Türkiye'de halk için nice kanunlar, nice daireler, nice teşkilatlar vardır. Ama bütün bunların çarkına, bir taraftan bürokrasinin, yani şekilciliğin takozları takılmıştır. Diğer taraftan, Atatürk'ten sonra, politikacının ve aydınının ruhu, teşebbüs gücünü, teşebbüs heyecanını kaybetmiştir.

Çarkları işlemeyen teşkilat ile, teşebbüs gücünden yoksun aydınlar, bir milletin hayatında itici kuvvet değil, ancak fren olurlar. Ama gene de bir itici kuvvet var!..

— O nedir, Ayhan?

Suali soran Kaymakam'dı. Dinledikleri onu heyecanlandırmıştı. Ayhan suali sükunetle cevaplandırdı:

— Halk. Halkın isteği. İyi niyeti. Halkın çalışan çoğunluğu bugün her şey istiyor. Yol, mektep, fabrika, daha verimli bir ziraat, daha iyi bir yaşama. İşte bu isteyiş var ya, o halkın itici gücüdür. Biz ona uyalım. onu harekete getirelim. Bakın neler yaratılır...

— Mesela?..

— Mesela, Keltepe'de köy koruluğu kurulurken halkın işe saldırışını görmeliydiniz. Köy seferberlik halindeydi. Bu seferberlik uyanışını bütün memlekete yayabildiğimizi farzedelim. Ama bu hareketi uyandıracak devlettir, aydınlardır. Eğer onlar hareket, teşebbüs ruhundan yoksunsa?..

— O zaman?..

— O zaman halkın itici gücü konuşur. Biz ona uyarız. Tıpkı Keltepe'de olduğu gibi. Keltepe'de köy koruluğunun yaratılışına halkın kendi gücünden kattığı değer, bizim devlet ve işletmelerin fidanlıklarından toplayıp onlara hediye ettiğimiz fidanlıkların bedelinden çok fazlaydı. Halbuki bu fidanlar, plansız bir ağaçlamada her yıl kaybolur giderler. Keltepe halkının itici gücü de, eğer biz ona yön vermeseydik, yıllar yılı olduğu gibi uyuşur kalırdı.

— Yahut dağılır, giderdi.

— Hocanın dediği doğru. Dağılır giderdi. Zaten dağılmak üzereydi...

Tartışmaların bu kısmını Kaymakam sonuçlandırdı:

— *Evet, imkânları, umumi çarkın, yani bürokrasinin havasına uydurarak âtil halde bırakmak kolay. O zaman ne bize sual soran, ne bizleri sağa sola dağıtmak isteyenler olur. Ama biz, onları bürokrasinin hantal dümen çarklarına bağlamayalım. Harekete getirelim. Uyuyan imkânlarla, halkın itici, yaratıcı gücü birleşsin...*

— *İşte teşebbüs ruhu budur Kaymakam Bey ve bu, bir isyan değildir.*

Haydi çocuklar, gündeme geçelim.

Gündeme geçildi. Önce Ayhan yapılanları anlattı. O geceki hatıralarıma döndüğüm zaman, dinlediklerimi sıralamakta hâlâ zorluk çekerim. Mesela, Ayhan'dan sonra yaşlıca bir zat söz aldı. Çok etraflı konuştu. Asıl şunları belirtti:

— *Kaymakam Bey, bizi buraya Vali Muavini gönderdi. Hatır için geldik dersek inanın. Çünkü neticesiz toplantılar, bürokrasinin hem maskesi, hem gıdasıdır. Ama bakıyoruz burada bir şeyler var. Burada bir şeyler oluyor. Burada bizi de harekete getirecek bir dil konuşuluyor...*

Biz donatımcıyız. Bir devlet kurumuna bağlıyız. Milyonlar ve milyarlar değerinde bir gücü, bir varlığı temsil ederiz. Depolarımız, atelyelerimiz, fabrikalarımız, ustalarımız, uzmanlarımız var. İşimiz çiftçiyi, tarımı, köyü donatmak olmalı. Her türlü suni gübreler, aletler, araçlar, makinelerle. Yayıkta, kovandan, ilaçlama araçlarından traktöre kadar. Ama hangi köyü donattık?.. Hiç!.. Gücümüzü şurada burada dağıtır, dururuz...

Donatım, ya da Donatım Kurumu diye bir şeylerin varlığını belki duymuştum, ama o kadar. Hele Ekmeksizköy'de bu adı duyan yoktu. Halbuki bu düzen, "Ekmeksiz köyler" için kurulmuş?!..

Donatımcı, etraflı konuştu. Her cümlesinde de bizim için yeni imkânlar açılıyordu. Bunlara, yeni ufuklar da diyebilirdik. Donatımcı son sözlerini şöyle bitirdi:

— *Biz sizinle beraberiz. Biz sizin yanınızdayız...*

Açılabilecek sihirli kapılar yalnız onların gösterdiklerinden de ibaret değildi. Birtakım düğümler ardı ardına çözüliyordu. Toprak-Su Teşkilatının adamı söz aldı:

— *Biz köyü gördük. Araştırmalarımızı tamamladık. Programımızı yaptık. Keltepe etrafındaki keleş tepeleri teraslandıracağız. Eğer bu teraslarda bağlar yetiştirilirse erozyon durur. Hem, iki bin yıl önce Sakarya boyları bir bağ deniziydi...*

Bağlık Keltepe?.. Bahçelik Keltepe?.. Ne inanılmaz hayaller? Bir rüyada mıydık?.. Yoksa, bir mucize mi yaratılacaktı?.. Fakat Ziraat Bankası Müdürüyle giriştiğim tartışma beni güzel dalgınlığımdan ayırdı:

— *Fakat, bu kadar borçlanmanın faizi?*

— *Ne faizi Hocam, tüketici borç başka, üretici kredi gene başkadır. Biz kimseye havadan harcasın diye para vermeyiz. Ama kredi, gelir yaratan ve kendi kendini ödeyen bir sermaye yardımıdır. Hem faizi ne? Yüzde üç!..*

— *Ne dediniz, yüzde üç mü?*

— *Elbette. Hem de 5 yıl vadeyle. Bizde bu kredilerin belki yirmi çeşidi var. Toprak edinme, toprak verimlendirme, tesis, bağ, bahçe, kovancılık, hayvancılık, ev, ahır inşaatı, vs...*

Böyle bir borçlanmayı mesela iyi seçilmiş, satışları iyi düzenlenmiş süt inekçiliğiyle iki senede ödeyebilirsiniz...

İyi ama, biz şimdiye kadar ne güne duruyormuşuz?.. Sonra daha çeşitli konuşmalar oldu. Toplantı sona ererken şuna inandım ki, eğer imkânları harekete getirmeyi başarırırsak, bu imkânlar, bizim istek ve ihtiyaçlarımızı hatta aşabilir de. Ne tuhaf sonuç...

Nihayet Kaymakam, kalemiyle masaya hafifçe vurdu. Bir şeyler konuşmak istedi. Fakat konuşamadı. Çok duygulanmıştı. Sadece gülmüsedü. Hepimizi ayrı ayrı süzdü:

— *Ne güzel konuştunuz, çocuklar!..*

dedi, ayağa kalktı. Başka bir şey söyleyemedi.

Köye döndüğüm zaman, müteahhidin adamlarını köyde beni bekler buldum. Bana ilk çullanan Muhtar oldu:

— *Hoca, sen işi azıttın. İşini gücünü bırakır, sürtersin kim bilir nerelerde?.. Yahu, neredeyse millet yollara dökülecekti. Po-*

latlı Kaymakamına, "Ne yaptın bizim öğretmeni" diye...

Muhtar'ın sözlerinde pek de mübalağa olmasa gerekti. Ben mektebin önünde arabadan inerken çocuklar dersteymiş. Cibin motor sesini duyunca birden avluya fırladılar. Zavallı Hafız, zor önlemeye çalışıyordu kapıda birbirlerini iteleyeni. Eğer Hint masallarındaki tanrılar gibi sayısız kollarım olsaydı, hepsini aynı anda kucaklayabilirdim. Yavrucuklar etrafımı sardılar. Benimle gelen arkadaşlar eğer ufak tefek olsalardı aralarında ezilebilirlerdi. Hem ben bu çocuklarla uğraşırken gördüm ki, etrafımızı köylüler sarıyorlar. Kadın erkek, çoluk çocuk bir kalabalık, köyün her bucağından bize doğru koşmaktadır. Muhtar bu halkanın dışından boyuna bağıyordu:

— Nasıl, Hoca?.. Bizim Keltepe milleti sarmaşık gibidir. Bir defa birini tuttu mu, o zor kurtarır gayri kendini milletin elinden...

Doğruydum. Bu Keltepelilerle ben, galiba sarmaşık gibi artık birbirimize girmiştik. Ertesi sabah mektep işine girecektik. Akşam İmam'a gittik. Ben kapıdan görününce o da bana takıldı:

— Hoca, bu şakayı bir daha yapma. Sen artık buralardan bu kadar ayrılamazsın. Giderken de haber vermedin, kalacağım, diye...

İmam'a asıl ben çullandım:

— Sen olanları bilmiyorsun Hoca. Bu köyde artık işler duman. Eğer aklın varsa teyzeyi al, eşyanı topla, göç bu köyden başka yerlere. Burasının artık altı üstüne gelecek Hocam. Kor-karım bizim bu delikanlılar seni de yatağından sürükleyip yarın bağ açmaya, bahçe dikmeye, hendek kazmaya, motor çalıştırmaya zorlayacaklar. Bunların gözü pek Hocam, Keltepe bunlara çattı bir defa. Artık kurtaramaz yakasını...

İmam sessizce dinledi. Rahat rahat güldü. Ben onun bu kadar ferah, bu kadar huzurlu bir anını görmemişim:

— İyi günler gelecek efendi, iyi günler görecekler. Mektep açmakla kalmadınız. Köyün dirliğine el attınız. Köyün dirliğine el atınca? İşte iş bundaydı. İşler açılacak. İnsanlar kum

gibi kaynayacak... Ben göremem, fakat Keltepe, Cennettepe olacak. Tanrı sebebini halk edince... Devlet...

İmam, son kelimelerini konuşurken zaten dili titriyordu, sözlerini tamamlayamadı. Gözleri dumanlandı. Tatlı, sıcak, rahat damlalar yüzünün mihnetli kırışıklıkları arasından yollar seçerek, beyaz, temiz sakalının dalcıkları arasında sere serpe aktı gitti...

*
**

Yeni mektep binasına yer seçerken, eski köy sahasını düşünmedik bile. Köyün yeni planı artık önümüzdeydi. Yeni mektep, Üçgözeler'in yanındaki eski tapınak tümseğinin arkasındaki sırtın düzlüğünde yapılacaktı. İleride, tümseğin üzerini de düzleyip bir oturma yeri haline getirecektik. Ertesi sabah müteahhidin adamlarını da yanımıza katarak erkenden sırta vardık. Kalabalık bir kabile halindeydik. Etrafı bir daha gözden geçirdik. Eski Sıtmabükü'nün yerini alan Keklikpınarı ovası, alt başında, yeşermiş ağaç çizgileriyle köy koruluğu, sonra her tarafı örten yeşil pancar tarlaları, ışıklı ana kanalı, yan kanallarıyla önümüzde yatıyordu.

Mektebin yeri ölçüldü, biçildi. Köşelere kazıklar çakıldı. Plan tekrar kontrol edildi. Muhtar temel atmadn önce bir kurban kesilmesini istedi, önledim. Gönlünü aldım, işlerimizi kansız yapmalıydık. Onu, yeni binanın temel çizgisine ilk kazmayı vurması için öne sürdüm. Biraz şaşaladı:

— *Mektebin temelini bir cahil mi atacak?*

diye direndi.

— *Biz milletçe cahiliz Muhtar. bunun da suçu ne sende, ne bende. Sarıl bakalım kazmaya...*

Bir asker gibi itaat etti. Kazmayı aldı. Temel yerine saldırdı. Sonra da bütün oradakiler kazmalara, küreklere yapıştılar. İş başlamıştı. Daha öğle paydosu olmadan, yeni mektebin temel hatları, meydana çıkmış bulunuyordu.

Havalar gittikçe ısınıyordu. Mektepte son haftalarım biraz yorularak geçiyordu. Akşam kurslarına nisan başında son verdik. Gençlerin çoğu yeni işlere dalmışlardı. Daha biz köye dönmeden Hüseyin Germiyan, müteahhitle anlaşmış; taş, kum, tuğla işlerini üstüne al-

mış, ocaklar açtırarak köy delikanlılarını işe sarmıştı. Binada inşaat işçiliği de vardı. Zaten pancar çapasının zamanı yaklaşmıştı. O zaman kimsenin nefes alacak vakti kalmazdı.

*
**

Bizim ders yılı sona ererken, ovada pancarların ilk çapası da başladı. Mektebin kapanışını bir cuma gününe rastlattım. O gün köylüler köyde bulunurlardı. Öğleden sonra mektepte toplandık. Gördüğüme göre, ders sonuçları normaldi. Çocuklar benim beklediğime göre belki az, fakat ana, babalarının ümit ettiklerinden çok fazla şeyler öğrenmişlerdi. Öyle ki, kapanış törenindeki yoklamalarda onlar, duyduklarına, gördüklerine inanamıyorlarmış gibi haller gösteriyorlardı. Tören kısa sürdü. Fakat canlı, hareketli oldu. Arada köylüler beni de bir sıra suallere boğuyorlardı. Onlar, çocukların başarılarından ziyade, olacak, bitecek işler peşindeydiler. Ama ben sualleri kolayca atlattım. Töreni tam sona erdirirken Hafız'la Sarı Çavuş'a işaret ettim. Benim odama koştular. Oradan koltuklarında, birçok paketlerle döndüler. Masanın üstü, etrafı doldu. Bunların açılışı köylülerin de, çocukların da beklemediği bir hava yarattı. Bunlar, bizim köyü koruyanların, Polatlı'dan, devlet çiftliğinden, Eskişehir'den, mektep çocukları için gönderdikleri hediyelerdi. Şapkalar, kunduralar, önlükler, saten, basma topları, resimler, defterler, kitaplar. Hepsinden göz alıcı olarak da renk renk, biçim biçim çantalar. Garnizon da mektebe koca bir kitaplık hediye etmişti. Bunlar ortaya serildikçe önce çocukların arasında sevinç çığlıkları koptu. Sonra da köylüler kaynaşmaya başladı:

- *Hoca, bunların hepsi bebelerin mi?*
- *Yahu, biz çocukken sen neredeydin?*
- *Hoca, bizi de mektebe yazmaz mısın?..*

Bunları haykıranlar saçlı sakallı bebeklerdi. Her şey bitip çocukları kapıdan bıraktığımız zaman, onlar köyün içine rüzgâr gibi yayıldılar. Biz hepimiz mektebin önünden, onların koşuşlarını, dağılışlarını seyrediyorduk. Şimdi hiç kimse konuşmuyordu, herkes dalgındı, duyguluydu...

Mektep kapandıktan sonra, kısa bir süre için de olsa Ankara'ya gitmeye karar verdim. Son zamanlarda evden gelen mektuplar sitem-

lerle doluydu. Geçen yaz tatilini de köyde harcamış sayılırdım.

Hareketimden bir akşam önce, güneş ufka inerken, yeni mektep inşaatı yerindeydim. Müteahhidin adamları şimdi buraya bir çadır kurmuşlar, küçük bir çardak yapmışlar, çardağın altına bir masa ve sıralar yerleştirmişlerdi. Masanın başına geçtim. Onlar bana ikramda bulunmak istediler. Çay hazırlamaya çalışıyorlardı. Ben ovayı seyrediyordum. Köy halkı ovaya dağılmıştı. Pancar çapası başlamıştı. Herkes toprağa yumulmuştu. Şeker şirketinin adamları köylülerin arındaydılar. Pancar çapasında herkese iş vardır, küçük kızlar, çocuklar bile çalışırlar. Herkes elinde küçük bir çapayla toprağı eşeleyerek, otları temizleyecek, fideleri seyreltecek, kökleri besleyecektir. Ovada çapacılar karınca gibi kaynaşıyorlardı.

Ekmeksizköy'e çapa ilk defa giriyordu. Köylü çapa işlerine alışık değildi. Zaten bizim köy halkının, hem çapaya, hem ikinci çapaya değilse bile, söküme mutlaka işçi araması lazım gelecekti. Halbuki usul işler, pancar kalktıktan sonra başlayacaktı. O gece Muhtar bana dert yandı:

— *Efendi, biz boyumuzdan büyük işlere mi girdik dersin ki? Millet işe daldı ama, biz pek sıkıya gelemeyiz. Çapa neymiş meğer... Belimizin ağrısından kimsenin gözüne sabahlara kadar uyku girmez oldu efendi. Daha kaç çapa var önümüzde?..*

— *Hepsi üç çapa olacak. Sonra da söküm...*

— *Ovanın da ucu bucağı yok...*

— *Hele dayan Muhtar, bu işler hiç...*

Ovanın hakikaten ucu bucağı yoktu. Ama işler ovanın sınırında bilmeyecekti ki...

Muhtar'ın omzunu okşadım, gülümsedim.

— *Gülersin efendi, halimize gülersin. Ama çaremiz yok. Yıktın bizi gayri ökseye. Hoş, millete de, "dur" desen gayri durmaz ya. Aldı bir defa kokusunu dünyanın.*

Gece işlerimi tamamladım. Gerekenlerle vedalaştım. Sabahın erken saatinde yola çıkarken, köyün bütün halkı, ellerinde çapalar, çıkınlarla ovaya akıyorlardı...

Başka Türü İnsanlar Arasında

VII

SOSYAL DEVLET

Konuşan, pek genç sayılmazdı. Fakat dinç, olgun bir kesinlikle konuşuyordu. Sözleri sürükleyiciydi. Üniversite hocasıymış. Biz ilköğretim öğretmenleri için üniversite, kapalı bir kutudur. Üniversiteyi iletiriz, ama bilmeyiz. Üniversite ile aramızda bir bağlantı yoktur. İlköğretim ordusuyla üniversite, birbirinden ayrıdır. İlköğretim davalarıyla üniversitenin çabaları arasında bir köprü kurulmamıştır. Üniversite ile aramızda müşterek bir dil yoktur.

Üniversitenin duvarları ardında üniversiteliler ne yaparlar? Üniversite hocası kimdir? Nasıl bir dil kullanır? Biz bunları bilmeyiz. İldiğimiz şu kadardır ki; bir üniversite vardır ve bu üniversite, bizim hem üstümüzde, hem dışımızdadır.

Ankara'da, Vali Muavini'nin evinde bir üniversite hocasıyla karşılaşınca, onu önce, bir yabancılik duygusuyla yadırgadım, kendimin dışında saydım. Hatta onu yok bildim. Bu davranışım bir aşırılık duygusundan mıydı, bir görgüsüzlük müydü? Bunu tayin edemem, ama bir gerçektir.

Üniversite hocası, benim o güne kadar dinlemediğim şeylerden bahsediyordu:

— “Sosyal devlet” diyorsunuz, “sosyal ilişkiler” diyorsunuz. Ama önce bu kavramlarda mutabık kalmak lazım. Sosyal ilişkiler, insanlarla insanlar arasındaki ilişkilerdir. Sosyal müesseseler, kurumlar ise, bu ilişkilerin yerleşmesi, müesseseleşmesidir. Mesela aile gibi, hukuk gibi, devlet gibi; hatta dil gibi, din gibi...

Sosyal ilişkilerin ve sosyal müesseselerin doğması için toplumun belirmesi lazım. Toplum dışı bir yaratık düşünelim. Onun için sosyal olan hiç bir değer, hiç bir müessese yoktur. Sosyal ilişkiler, hem sosyal değerleri yaratırlar, hem bu değerleri durmadan değiştirirler. Fakat sosyal değerler değıştikçe de,

sosyal müesseseler eski itibarını kaybedip yeni şekiller alırlar. Bu değişmeler, ya sıçramalar, yani devrimler; ya da evrimsel gelişmeler yoluyla olur. Tarih felsefesi, bu değişmeleri, şu veya bu yönden, aydınlatmaya, kanunlara bağlamaya çalışır. Mesela "Devlet"i alalım...

Hoca, ondan sonra devletin çeşitli tariflerini yaptı. Devleti anlayış nazariyelerine, devlet doktrinlerine değindi. Sözü bizim devletimize getirdi:

— *Çağımız, dünyanın her yerinde devlet'i, artık yalnız bir idare ve ordu teşkilatı olmaktan çıkardı. Şimdi devlet, tam bir sosyal nitelik aldı. Şimdi devlet, yalnız idare mekanizması kurmak değil, toplum içindeki sosyal ilişkileri de, toplumun hayrına düzenlemek zorundadır. Eğer bu münasebetler düzenlenmezse, toplumu oluşturan sosyal tabakalar arasındaki çatışmalar, toplumun yapısını parçalar. Sosyal devlet, işte bu çatışmaları toplum yararına düzenleyen devlet'tir.*

Türkiye bunun için bir sosyal devlet olmalıdır. Toplumumuzun içindeki sosyal, ekonomik ve diğer münasebetleri düzenleyebilmelidir. Bu da, milli bir planla olur. Yani topluma devlet'in planlı müdahalesi ile olur. Atatürk'te devletçilik, böyle planlı ve hesaplı müdahalecilikti.

Hocayı belki anlayamıyordum. Ama takip edebiliyordum. Yalnız şunu anlıyordum ki, zamanımızda devletin idare işleri dışında, savunma işleri dışında yapmaya mecbur olduğu, sosyal, ekonomik vazifeleri vardır. Yeni kanunlar çıkarmak, yeni müesseseler yaratmak, milli düzeni, önceden tasarlanan planlı çalışmalara yöneltmek devletin görevidir.

Plan sözünü daha önce dinlemiştim. Ayhan Bozkır bana planı anlatmıştı. Ama onda plan, biraz da bizim Ekmeksizköy konusunda, mevcut imkânları harekete getirmekten ibaret olan bir mana taşıyordu. O, bir küçük âlemin koşullarını harekete getiriyordu. Ama bu küçük âlemlerle, bizim yurt dediğimiz, ülke dediğimiz daha büyük âlem arasında nasıl bir bağıntı kurulacaktı?

Hocayla dinleyenler arasında canlı tartışmalar başladı. Konu

lur benim için yeniydi. Beni de gittikçe çekiyordu. Bu tartışmalara katılamazdım, ama artık çevremi yadırgamıyordum. Kafamda birtakım sorular, meseleler kaynaşıyordu. Nihayet nasıl oldu bilmiyorum, hen de bir sual sordum:

— *Köy de sosyal bir varlık mıdır?*

— *Elbette, Türk toplumunun temel varlıklarından biri. Hem de kuralları, müesseseleri en geleneksel olanı...*

Eğer köy bir işçi, yahut gecekondu mahallesi haline gelmemişse, orada insan, tabiatla yüz yüze savaş halinde ise, köyün kaderi bu savaşın düzenlenebilmesine tabidir. Tabiat köyün, hem en büyük dostu, hem en büyük düşmanıdır. İşte bizim gibi az gelişmiş bir memlekette devletin bir vazifesi de, köyü, tabiata karşı savaşında çağımızın tekniği ve usulleriyle silahlandırmaktır, teşkilatlandırmaktır. Köyün yaşayışını değiştirmek ve köyü yeniden yerleştirmektir. İşte, devletin köyde hatta mektepten önce gelen işi budur...

Bu cümleleri dinlerken, bizim Ekmeksizköy imamının sözlerini hatırladım:

«— *Köyün dirliğine el atmadıkça, Keltepe'ye istersen darülfünun kur. Ne çıkar?..»*

Biri çağdaş bilginin diliyle konuşan, diğeri dünyadan kopmuş, kendi içinde eriyen bir toprak yığnında haşır neşir olan bu iki insanın görüşleri arasında, ne kadar benzerlik vardı.

Söz buraya gelince hocanın yakasını bırakmadım. Neler sordum, neler konuşturdum, bunları burada sıralayamam. Öyle oldu ki, bazen salonda tartışmalar çığırından çıktı. Her kafadan bir ses yükseldi, tıpkı bizim köy odasında olduğu gibi. Ben sorularımın peşini bırakmadım. Hatta bir aralık Vali Muavini işe karışmak zorunda kaldı:

— *Çocuklar, bırakalım hoca sorduklarının cevabını alsın. Zaten siz ne yapsanız, o cevaplarını almadan profesörün yakasını bırakmaz. En iyisi bırakın, bu gece onun gecesi olsun...*

Öyle de oldu. İster istemez. Hoca nazikti. Yorulmadı. Suallerimi yadırgamadı. Hatta bana cesaret verdi:

— Bugün devletin köye yöneldiğini, ona el attığını savunmak zordur. Köy hâlâ kendi başınadır. Doğuda ve memleketin çok yerlerinde derebeylik kalıntıları yaşar. Mağara köyler devri devam eder. Çok yerlerde kuraklık, erozyon, çaresizlik hâkimdir. Birçok taraflarda da, bir bakışta gelişmelere rağmen, sahipsizlik, öndersizlik köyün hastalığıdır. Öyle haller ki, bunları köylü kendi başına sağaltamaz. Devletin eli lâzım. Devlet ölçüsünde düzenleme lâzım. Bu düzenleme yok. Köyün küçük âlemini, ülkenin büyük âlemi içinde ele almalı ve bu iki âlemi birbirine bağlamalı. Memleket ölçüsünde sosyal plan budur.

— Böyle bir plan nasıl meydana gelir?

— İşte bu bir rejim ve nizam sorunudur. Bu bir sosyal devlet işidir. Sosyal devlet ise devletin anayasasında tarif edilir. Böyle bir anayasanın ve böyle bir sosyal devletin ilk vasfı, planlılıktır. Millet hayatının ana kollarını içine alan bir planlılık. İşe, Atatürk'ün bıraktığı ve yarıda kalan noktadan başlamalıyız.

— Atatürk bir ihtilalci miydi?

— Hayır, bir inkılapçı, bir ıslahatçıydı. İhtilal kısa vadeli, geçici bir müdahaledir. İnkılap, toplumun yapısını, uzun bir süre boyunca değiştiren, ona eski müesseseler yerine yeni müesseseler getiren, aydın bir önderin, bir önder kadrosunun disiplin ve heyecanından gıda alan bir toplum hareketidir. Atatürkçülük buydu.

Konuyu belki dağıtmıştım. Belki dinleyenleri de yormuştum. Ama ben çevremdeki aydınlardan kendimi âdeta alacaklı görüyordum. Onların bize, söyleyecekleri, verecekleri bir şeyler olmalıydı. Bu şeyleri istemek hakkımızdı:

— Peki hocam, bu yarıda kalıp da, yeniden başlayacağımız yolun şimdi ilk konuları nelerdir?

— Sosyal devlet. Ülke ölçüsünde ve milli hayatı bütün kollarıyla, yani tarım, endüstri, sağlık, eğitim, iskân, yeniden yerleşme, insan gücü, vs. bütün hatlarıyla içine alan bir disiplin ve planlılık. Bütün imkânların harekete getirilişi. Milli gelirin hem artırılışı, hem adaletli dağılışı...

— *Bu bir ihtilal işi midir?*

— *Hayır! Mesela sizin köyü alalım. Bu köy, devlet hizmetleri yoluyla milli gelirden ne alır? Yol işlerinden, sağlık işlerinden, eğitim işlerinden, imar, konut, mahsulleri değerlendirme, toprağı koruma, ağaçlandırma ve bu gibi hizmetlerden ne kadar faydalanır?*

— *Hiç!..*

— *Milli gelire ne katıyor?*

— *Hiç!.. Bizim köy bir kıymet yaratmaz ki...*

— *Fakat kıymet yaratabilir mi? Mesela köye yol ulaşsa, toprak korunsa, mahsul değerlendirilse, aletler, vasıtalar, kredi, gübre, yeni inşa malzemesi, sağlık, eğitim işleri ve diğer hizmetler köye girse?*

— *Elbette, fakat bunları kim sağlayacak?*

— *Mesela sizin köyde, günün fiyatına göre paraya çevirsek acaba adam başına yılda kaç lira gelir düşer?*

— *Kaç lira mı? Hemen hemen hiç!*

— *Hocam, sizin köyün adı nedir?*

— *Ekmeksizköy...*

— *Ekmeksizköy mü?..*

*
**

KÜLTÜR ELÇİLERİ

O geceyi unutamam, çünkü o geceye kadar böyle bir tartışmanın içinde bulunmadım. Biz ilköğretim hocaları bir araya geldiğimiz zaman konuşacak pek fazla bir şey bulamayız. Biraz Vekaleti çekiştiririz. Biraz maaşlardan bahsederiz. Nihayet biraz siyaset yapar, biraz da birbirlerimizi çekiştiririz. Öğretmenlerin son zamanlarda artan dernek, lokal topluluklarına gelince, bunları gerçi canlı kılmak isteriz. Ama pek samimi arkadaşlarla yapılan biraz muhtevalı dertleşmelerimizi saymazsak, tartışma konularımız gene bu sınırlar içinde kalır. Kafalarımız, hafif bir gövertiyle örtülü. fakat yeteri kadar işlenmemiş bir tarla gibidir. Onun besleyici unsuru olacak fikre, toplum anlayışına ve dünya görüşüne bu tarla açıktır. Ama biz, bu malzemeyi nasıl sağlayabiliriz?

Mekteplerin iç sorunları ise zaten hepimizi bıktırmıştır.

Gece yarısından sonra Vali Muavini'nin evinden ayrılırken profesör, beni cesaretlendirici sözlerle elimi sıktı. Nezaket ve hoşgörülük gösterdi. Kendisini fakültede ziyaret edebileceğimi söyledi. Çok duygulandım. Hem ona, hem bana böyle bir toplantıya katılmak fırsatını veren ev sahibine teşekkür ettim. Kendilerine, belki sıkıntılı bir gece geçirttiğim için de diğer misafirlerden özür diledim. Fakat hepsi dostça davrandılar. Hatta bazıları:

— *Konuşulanlardan çok faydalandık.*

dediler. Ama en doğrusunu Eğitim Müdürü söyledi:

— *Hoca, hiç üzülme. Devletin halka karşı görevleri olduğu gibi, halk içinden gelip, üstün yetişmek fırsatına erişen fikir ve kültür adamlarının da, bize karşı bazı görevleri var.*

Bu üstün yetişmiş insanlar bizi aydınlatacaklar, bize yardım edecekler. Onlar dünya kültürünün bizim aramızda elçileridirler. Hizmetleri yalnız üniversite kürsülerinde bitmez.

Gece evime dönerken, konuşulanları tekrar düşündüm. Gerçi kesin sonuçlara varılamamıştı. Ama bizim Ekmeksizköy'ün ve bütün Ekmeksizköylerin, toplum gelirine hiç bir şey katmadıkları da gerçektir. Hem bu kısırlık yalnız köyün suçu sayılamazdı. Köylü suçlu değil, yetersiz demek daha doğru olurdu. Evet, Ekmeksizköy yetersizdi. Çünkü onu yetersiz bırakmışlardı...

Bu defa Ankara'ya gelişim, bana her gün yeni ufuklar açıyordu. Arkadaşlar beni bırakmıyorlardı. Ankara'yı ilk defa tanımaya başlamış gibiydim. O günlere kadar biz, hep kendi küçük âlemimizde yaşamıştık. Evlerimizin, mahallelerimizin, vazifelerimizin küçük âleminde. Günlük gazetelerin, değersiz dergilerin, kof kitapların küçük âleminde... Kendi küçük dünyamızda mahpusluk. Kendi kabuğu içinde bir şeyler kemiren ve bu kabuğu parçalayamadan hayatı sona eren birer ceviz kurdu gibiydik.

Fakat bu defa Ankara'da, o güne kadar bilmediğim yerlerin kapılarını çaldım. Tanımadığım insanlarla tanıştım. Bilmediğim bahisleri tartıştım. Mesela, müzelere gittim. Ankara kalesinin altında bir Eti müzesi gördüm. Eserlerin serildiği salonlara girdiğim zaman orası

birtakım yabancı turistlerin istilası içindeydi. Oysa ben, hem de burada serilen ve her biri dünyada tek olduğu anlaşılan eserlerin tekini bile görmeden, ders verdiğim, ya da teftiş ettiğim ilk mekteplerde:

«— *Anadolu'da bizim otokton ve uygar atalarımız olan Etilerin sanat eserlerine bakarsak...»*

diye nice tekerlemeler savurmuştum! Sonra bir gün de bir konferansta bulundum. Konferansçı, Anadolu'nun yarattığı ilk yazının hikâyesini anlatıyordu. Perdeye aksettirilen resimlerde, tâ 4.000 yıl önceki kalıntılardan derlenen, insanoğlunun anlamları çizgiyi döküşünden, yazıyı yaratışında yüzyıllarca süren çabalarını canlandıran işaretler, sonra yazının gelişmesi, harflerin, kelimelerin soyutlaşması, ne baş döndürücü bir maceraydı...

Kitaplıklara, sergilere, konserlere, tartışmalara gidiyordum. Bir gün bir yabancı kültür heyetinin salonlarında, bir Türk ressamının resim sergisini gördüm. Burada sergilenen eserlerden hiç bir şey anlamadım. Ama, her halde bunlar da bir terkıpti. Bir dış âlemin, bir iç âlemin, bir sanatkârın fırçasında soyut ifadelere bürünüşü ve sonra renk halinde, desen halinde tuallere dökülüğü. Bunları yaratan insan her halde bir şeyler duyuyordu. Onun sanat anlayışı, elbette benim derme çatma duyuşumdan üstündü. Ona saygı göstermeliydim, anlamasam bile...

Hulasa bu defa Ankara, benim için çok iç açıcı oldu. Bu arada fakülteye de gittim. Böyle bir yere ilk defa gidiyordum. Adına "gençlik" dediğimiz, fakat pek de tanımadığımız, hareketli, özgür, hatta biraz asi toplum parçası içinde, önce sıkılarak, çevremi yadırgayarak, kendime yol açmaya çalıştım. Galiba son imtihan günleriydi. Fakülte koridorları tıklım tıklımdı. Nihayet yolumu buldum, Profesörün odasına vardım. İçeriye haber gönderdim, kapı açıktı. Kapıda kendisi göründü, beni güler yüzle karşıladı. Odaya alıp rahat bir koltuğa oturttu. Bir taraftan hal hatır sorarken, bir taraftan telefonlar etti, birilerini çağırdı. Vakitsiz geldiğimi anladım, münasip sözler bulup ayrılma müsaadesi almaya hazırlandım. Çağırdıkları birer birer geldiler, hepsi genç insanlardı. Belki asistanlar, belki doçentler. Hepsinin de yüzlerinde bilginin, düşünürülüğün, her alında parlamayan temiz, aydınlık halesi vardı. Ben tam gitmeye davranırken, Profesör onlara döndü:

— *İşte size bahsettiğim Ekmeksizköy öğretmeni. Yeni arkadaşım. Onunla sizlerin de tanışmanızı istedim...*

Ben şaşırđım. Profesör bana:

— *Hocam, dedi, size arkadaşlarımı tanıtayım. Sizin tecrübelerinizden mahrumsalar da, hepsi değerli gençlerdir.*

Birer birer ellerini sıktım. Sonra hepsinin isimlerini, görevlerini bildirdi. Daha ben ne söyleyeceğimi, ne yapacağımı toparlayamadan içlerinden biri atıldı:

— *Hocamız bize sizden bahsettiler. Tecrübelerinizden, görüşlerinizden biz de faydalanmak isteriz.*

Benim tecrübelerim? Benim görüşlerim? Fakat bunların ne değerleri olabilirdi ki? Ama aradan çok geçmeden birbirimize kaynaştık. Hava çabuk yumuşadı, ferahlaştı. Çocuklar en çok köyden konuşmak istiyorlardı, öyle de oldu. Köy ki, bir sert tabiat ortasında, çetin bir hayat kavgasıdır!.. Onlara bu kavgayı yaşayan insanı anlattım. Eğer bu insana biz, yalnız bu kavganın içine kapanmış, çaresiz bir yaratık gibi değil de, nice nice geleneklerin beşeri değerlerini taşıyan bir varlık gibi bakabilirsek? Bu insana el uzatırsak? Bu insan bir gün uyanır, silkinirse? Biz ki, yalnız kafanın değerlerini temsil ediyoruz. Şehrin bu entellektüel gücüyle köyün brütal işgücü birbirini tamamlarsa?

— *Evet hocam, bu iki kaynak bugün birbirine yabancı. Mesela ben, "Türkiye'nin demografik hareketlerinde köyün yeri", yani kısacası "Köyde nüfus hareketleri" konusunda bir tez hazırladım. Yakında bunu bir doktora tezi olarak hocalarımın önünde savunacağım. Sanıyorum ki, tezimi beğenecekler. Bir bilim kolunun doktoru olacağım. Ama, itirafl edeyim ki, tek bir köy bile tanımadım. Yani, köyde aileyi bilmem. Onun üreme kanunları hakkında hiç fikrim yoktur. Bu bilmediğim üreyişin kanuniyetleri hakkında hükümler çıkarmam, gülünç değil mi?*

Ona cesaret vermek işi bana düştü. Onu ve isterlerse arkadaşlarını Ekmeksizköy'e davet ettim:

— *Bir köy ki, dağılmak üzereydi. 50 kadar toprak damın altında yarı aç, yarı hasta bir kalıntıydı. Halbuki bu insanların*

ataları, güçlü bir Türkmen aşireti halinde, Orta Asya'dan Rum diyarına kadar gelebilmişti. Sakarya'dan Köroğlu dağlarına kadar koca bir bölgeyi derya gibi kaplamıştı. İşte bu Ekmeksizköy'de siz, bu deryanın nasıl kurulduğunu, soylu bir kolun nasıl eridiğini göreceksiniz. Halbuki onları yutan bu topraklar, tarih öncesinden beri insanoğullarının vatanı ve nice uygarlıkların beşiği idi.

— Ne harikulade bir konu...

— Aynı zamanda gerçek. Çünkü tabiat, hatır gönül tanımaz. O, kendi kanunlarıyla yaşar. Eğer insan ona hükmetmesini bilirse o, teslim olur. Sırlarını, hazinelerini insafsızca yer, bitirir. Helenistik devrin mucize şehirlerini yaratan insanlar, bir gün bakımsız kalan akarsuların yarattığı bataklıklardan saldıran sivrisineklerin hortumlarıyla tükenmediler mi?

Bizim Ekmeksizköy'ün hikâyesi de budur. Ormanlar tükenip, akarsular kuruyup, topraklar akınca, bir çemenzar olan Keklikpınarı bir Sıtmabükü haline gelince, her şey bitti. Tabiat hükmünü yerine getirmişti...

— Ne harikulade hikâye!..

— Evet hazin, ama gerçek...

— Ne kadar düşündürücü? Ne kadar manalı? Biz havada çalışıyoruz hocam. Havada ve kökünden kopmuş aydınlar olarak. Halbuki kökümüz toprakta olmalıydı. Bu topraklar üstünde savaşan halkın içinde olmalıydı. Ondan kopmamalıydık...

— Fakat oraya döneceksiniz. Artık gözlerini açan halk, sizi kendine çekecek. Orada büyük problemler, canlı, renkli kaynaklar bulacaksınız. Derslerinizin, doktora tezlerinizin malzemesini halkın hayat kavgasından derleyeceksiniz...

— Derya gibi bir kaynak.

— Evet. Sizi oraya çağırıyoruz çocuklar. Halka yönelin, ona çok şeyler götüreceksiniz ve ondan çok şeyler alacaksınız...

Hoş bir sessizlik oldu. Sonra çeşitli sorular sordular. En son olarak onlara Ekmeksizköy'den iyi haberler de verdim:

— Çökmüş, dağılmak üzere olan insanlar, şimdi gözlerini açıyor. Şimdi uyandırılan topraklara saldırıyorlar. Onu, didik

didik ediyorlar. Gerçi kollarının, ayaklarının, bellerinin ağrısından geceleri uyku uyuyamıyorlar. Fakat şimdi dünkü Sıtma-bükü'nün yüzü, yemyeşil. Hatta bir ormancık bile doğuyor. Ekmeksizköy, ilk defa toprağı alt etmenin düğün şenliği içindedir.

Bu mucize, köye yönelen ve ne yaptıklarını bilen, çoğu sizin yaşlarınızda birkaç kararlı adamın eseri...

Profesörden güç izin alabildim. Çocuklar beni fakültenin kapısına kadar geçirdiler. Bu sefer koridorları tıklım tıklım dolduran gençler, hocalarının arasında saygılı bir davranışla uğurlanan yaşlı bir misafiri görünce, bize yol açtılar. Bizi selamladılar.

Kapıda uğurlayıcılarla vedalaştım. Fakat anladım ki, onlarla daha çok karşılaşacağız...

*
**

RÜYAMDAKİ GÜNEŞ

Köye dönmek zamanım geliyordu. Zaten oradan beni boyuna çağırıyorlardı. Ama Ankara'da da boş kalmıyordum.

Son Polatlı toplantısında tanıştığımız Donatımcı arkadaşlar bir gün beni aldılar. Donatım depoları Ankara'nın dışındadır. Önce onları gezdik, neler yoktu ki?.. Sonra başka bir sahaya gittik, bir motopompun çalışmasını gördük. Ben hemen motora saldırdım. Motoru durduruyordum, çalıştırıyordum. Birden bir depreniş, sonra deve boyunu şeklindeki verici borunun ağzında önce tereddütlü bir püskürme ve birden delice bir fışkırış. Sonra toprağın bağı daha da çok vermek istermiş de, biz onu zincirliyormuşuz gibi, çılgın bir tazyikin motoru zorlayışı. Dev bir hamleyle suyun toprağa dökülüşü. Bir çağlayış, temiz, billur, gür bir akıntı. Az ileride sebze karıkları, bu karıklara yayılan suyu toprağın emişi. Köklerin, fidelerin damarlarına suyun yürüyüşünü sanki görür gibi oluyoruz. Ne baş döndürücü bir temaşa...

Halbuki bizim şu çileli Ekmeksizköy, şu bir insanın kucaklayabileceği motorun fışkırttığı suyun yarısını bile vermeyen bir pınarın başında ömrünü körletmiyor mu?

Donatımcı arkadaşlar bana planlarını da anlattılar:

— *Herkese toprak ve herkese su!.. Sizin köy için en uygun şekil budur, hocam. Uyandırılan topraklardan herkes hissesini alıyor. Biz de her parsel suyu sağlayacağız.*

Gerçi büyük tesisler düşünülebilir. Gerçi, mesela eski tapınağın ardındaki tepelere yapılacak bir iki büyük depoya, yalnız birkaç motopompun vereceği suyla bütün ovayı sulamak kabildir. Cezayir'de, İtalya'da, İsrail'de bunun binbir örneği var.

Bu türlü işletmede idare, bakım kolay; maliyet ucuz olur. Hatta toprağın bile köyce, müşterek kullanıldığı yerler var. Mesela İsrail'de Kiputz'lar, Bulgaristan'da Kolhoz'lar. Ama geleneklerin de maliyet kadar, teknik kadar önemi var. Sizin köy büyük işletme sahası değil. Bir küçük müstahsiller köyü olacak. Mer'alar köy malı, köy korosu köy malı, kanallar, tabii akarsular köy malı. Belki ileride kooperatif süthanesi, kooperatif işletmeleri de yapabilirsiniz. Ama şimdi ovada herkesin kendi parseli olacak ve biz size her parsel kendi suyunu sağlamak için motor ulaştıracağız. İşte ilk planımız bu. Herkes için toprak, herkes için su. Ekmeksizköy'de bizce hedef budur...

— *Peki, bunu nasıl sağlayacaksınız? Ayrı ayrı aileler, ayrı ayrı borçlular? Herkes bir tarafa da çekebilir...*

— *Hocam, onlar eskidendi. Biz kimseyle uğraşmayacağız. Köyde bir "Donatım Kooperatifi" kuracağız. Biz yalnız kooperatifle karşılaşacağız. Onun da statüsü belli. Bizim muhatabımız kooperatif, yani köyün teşkilat gücü olacak. Köylüyü vadeli borçlandıracağız, bütün teknik hizmetleri de düzenleyeceğiz. Teknik yardım yapacağız. Mesela tamirler, yenilemeler gibi...*

— *Köylü bunları kullanabilecek mi?*

— *Öğreteceğiz. Bir küçük donatım kursu tertitledik. Başka yerlere örnek olsun diye, her masraf bizden. Bir taraftan köyde araziye dalarken, diğer taraftan köyden 20 delikanlıyı alacağız. Adapazarı'nda kendi atelyelerimize götüreceğiz. Bir ay çalıştıracğız. Biraz yevmiye de alacaklar. Onlar köye dönünce göreceksin, yalnız motopompla kalmayacaklar; depolarımızı boşaltıp köye taşımak isteyecekler. Yayıktan, arı kovanından, kulçuka makinesinden traktöre kadar...*

— *Ya kanunlar, formaliteler?.. Hani şu köylünün önüne her zaman kale kapıları gibi dikilen şeyler?*

— *Onlar pertavsız gibidir hocam, kullanışa bakar. Ya pertavsız kullanmayı bilir, güneşin sıcaklığını merkezleştirir, ateşi elde edersin; yahut da elinde pertavsız, hiç bir işe yaramayan bir lüzumsuz alet gibidir; evirir, çevirir, sıkılır atarsın...*

Donatımcılarla geçirdiğimiz günün gecesi yatağımda uyuyamadım. Donatımcının pertavsız zihnime takıldı. Misal ne kadar doğrudu. Pertavsız, onu kullanmayı bilen elindeyse, o güneşi kendine ram eder...

O gece rüyamda hep güneşi gördüm...

*
**

Köyden gelen haberler sıklaştı. Hüseyin Germiyan ne vakit Ankara'ya inse, bize uğrardı, yeni haberler getirirdi. O, şimdi ev halkının, hele bizim torunların sevgilisi olmuştu. Çok defaları sabahın erken veya akşam saatlerinde sokağın başından bir kamyon motorunun sesi duyulur duyulmaz bizim evin tayfası sokağa fırlardı. Aradan birkaç dakika geçmeden de Hüseyin'in kamyonu; mahallenin çocuklar ordusu tarafından şarılırdı. O, her birine söyleyecek bir söz bulur, gönlünü alırdı. Ama çok defa da, bütün bu yaratıkları tıklım tıklım kamyonu doldurup, Yenişehir'i, Çankaya'yı da içine alan şenlikli bir tur yaptırmadan ellerinden kurtulamazdı. Bu turda kamyon, Kızılay'dan, Atatürk Bulvarı'ndan, Sefaretlerin, cumhurbaşkanlığı köşkünün önünden geçerken, havada nasıl kıyametler koparıldığını, herkesin bu vakitsiz göstericileri kim bilir nasıl gülerik seyretdiklerini düşünür, biz de evde gülüşür, dururduk. Hüseyin'in anlattıklarına göre, trafik polisi, önce onlara yol göstermiş. Hatta bir defasında halden anlayan bir polis, Hürriyet Meydanı'nın bu müstakbel nümayişçilerine, elini alnına koyup selam bile durmuş...

Köyde işlerin iyi gittiği anlaşılıyordu. Ovada ikinci çapa birinciden zorlu olmuş. Yeni mektebin kaba yapısı meydana çıkmış. Ayhan, sık sık köye uğruyormuş. Hafız'ın başını kaşıyacak vakti yokmuş. Arada köylü çapaya yetişemeyince, Muhtar işçi bulmayı ve pancar işçisi hesabını da ona yüklemiş. Şeker şirketi bir avans daha vermek istemiş, almamışlar.

— *Sonunda hesaplaşırız...*

demişler. Polatlı'dan, Aıkara'dan gelen gidenler de oluyormuş. Bun-
 luru oyalamak da Hafız'ın işiymiş. İmam Efendi mahsusan selam eder,
 gözlerimden öpermiş.

— *Ya senin Semra'dan ne haber?*

— *Şimdi bizim Semra, sizin Semra'yı kıskanıyor. Ne vakit
 "Ankara'ya gidiyorum" desem, "Sen Ankara'daki Semra'nın ba-
 bası oldun" diye tutturuyor. Sonra, "Dönerken Semra'yı da ge-
 tir" diye tembihler geçiyor.*

Ben Ankara'ya geledi altı hafta oluyordu. Zaman zaman arka-
 daşlarla buluşuyorduk. Bu toplantılara üniversitedeki dostlarımızdan
 da katılanlar oluyordu. Bir gece bizim evde toplanalım dedik. Eşim
 haberi alınca başı döndü:

— *Biz onları nasıl ağırlarız...*

diye. Ama ağırladık işte. Hem Vali Muavini ile nice büyük insanların
 bize misafir gelişleri mahalleyi çalkalandırdı. Eski tanıdıklar, «*Hoca
 partici oldu, Vatan Cephesi'ne girdi*» diyorlarmış. Hatta, «*Bu gidişle
 mebus olur*» diyenler de varmış...

Toplantı akşamı çocukları evden savdık. Bize, oğlumla kızım
 hizmet edeceklerdi. Oturma odamıza uzunca bir masa uyduruldu. Ma-
 sanın bir tarafını yerli sedire verdik. Diğer taraflarına, birbirini tut-
 maz sandalyeler dizdik. Eşim neyi var, neyi yoksa minderlere yaydı.
 Yeni perdeler taktı. Misafirler gelmeye başlayınca da onlara şöyle bir
 "hoş geldiniz" deyip mutfığa koştu. Gelenlerin yerleşmeleri zordu.
 En iyisi, hemen masaya oturmak, oturduk. Buna oturmak değil, sı-
 kıışmak demek daha doğru olur. Öyle ki, masa başı yükünü alınca, biz
 bir ziyafet sofrasında yer almaktan ziyade bir konserve kutusuna istif
 edilmiş balıklar gibi birbirimize girmiştik. Bu hal hepimizi neşelen-
 dirdi. Nasıl olsa artık bu masanın başından bir yere kıvıldaşamazdık.
 İş oluruna verdik ve öyle eğlendik ki... O gece ben, belki ilk defa,
 ama hepimiz cümbür cemaat sarhoş olduk. Öyle ki, gece yoldan ge-
 çen komşuların bazıları bizim evde düğün var sanmışlar. Bir kısmı
 da bu sessiz, ağır başlı evde neler olup bittiğini bir türlü manalandıra-

mamışlar. Gecenin geç saatlerinde dağılırken, herkes memnundu. Bana, eşime ve çocuklarıma içten gelen ferahlıkla veda ettiler...

*
**

VADİDEKİ MÜNZEVİ

Artık köye dönmeye hazırlanmalıydım. Fakat bu dönüşten önce yaptığımız bir ziyaret, bende etkiler bıraktı. Onu da anlatmadan geçemeyeceğim. Bir gün, emekli bir Maarifçi arkadaşım bana:

— *Bu pazar seninle bir kır gezisi yapalım. Seni bir kır adamıyla tanıştıracam,*

dedi. Pazar sabahı bizim Cebeci istasyonundan trene bindik. Son banliyö istasyonunda trenden indik. Sonra köyün çarşısından, kahveler arasından geçerek kıra çıkınca, birkaç kilometre süren bir yolculuk başladı. Yeşil bir vadideydik. İki sıra kıraç sırtlar arasında, bostanlar, bahçelerle işlenmiş güzel bir vadi. Nihayet arkadaşım, “*Geldik*” dedi. Yolun sağı meyvelikti ve kenarları düzgün bir kavak sırasıyla sınırlanmıştı. Solda söğütler, akçaağaçlar ve çiftlik binaları vardı. Tavuklar, kovanlar, çiftlik hayvanları, altın bir yayla güneşi ve ağaçlıklar arasında kıvrılan serin bir dere...

Arkadaşım bu küçük toprağın sahibi hakkında yolda bana çok şeyler anlattı. O da eski bir Maarifçiymiş. Fakat dalgalı bir hayat yaşamış. Şimdi emekliymiş...

Odasında yoktu. Bir çoban çocuğu:

— *Bey bahçede,*

dedi. Bahçelere girdik. Yeraltı sularını dereye akıtacak çamurlu bir hendeğin içinde bir şeylerle meşguldü. Ayak seslerimizi duydu, başını kaldırdı, gülümsedi. İşini bırakarak toprağın yüzüne çıktı. Kolları omuzlarına kadar çamur içindeydi. Çizmelerinin içi çamurla dolmuşu benzerdi. Her tarafına sıvı toprak giyinmişti. Alnından sızan terler bu çamurdan giysi üstüne yol yol damlıyordu. Ellerin çamurlarını toprakla kuruladı, sonra bize el uzattı:

— *Hoş geldiniz çocuklar. İyi ettiniz geldiğinize. Dere boyunca oturursunuz, odada mı?*

— *Yorulmuşsunuzdur hocam, odaya gidelim. Belki terlisinizdir de...*

— *Yok canım, kulak asma. Benim bir günde yaptığım işi, en beceriksiz toprak işçisi yarım saatte yapar...*

Eve vardık, bir kapı açtı. Önce bizi buyur etti, girdik.

Orta boylu, kumral, sakin bakışlı, daha ilk görünüşte bir Rumenli insanı olduğu anlaşılan kendi halinde biriydi. Ev, ağaçların gölgelediği, geniş saçaklı, alçak bir toprak damdı. Odaya girince tam karşı duvarda büyük bir şömine gördük. Üzerine çeşitli eşya sıralanmıştı. Burası filmlerde görülen basit, fakat toprağın bir parçası olan Amerikan çiftlik evlerini andırıyordu. Şöminenin bir tarafında duvara usulü küçük bir yazı levhasının dikkatimi çektiğini gördü. Yazı Farsça bir beyitti:

«Cengû heftâd dü millet heme râ öwr binih,
Çün nedidend hakikat, heme efsâne zedend...»

— *Bu beyti hatalı yazdırmışım, ama ben farkında değildim. Yanlış, bir ziyaretinde Hasan Âli buldu. Manasını çıkarabildiniz mi?*

— *Pek değil...*

— *Manası şu: “Dünyada yetmiş iki millet birbirleriyle boğuşmak için daima bahane buldular. Çünkü hakikatı göremediler ve her zaman, gerçek olmayana, yani efsaneye saplandılar...”*

— *Siz bunu nasıl izah edersiniz?*

Bir masa başındaydık. Ev sahibi büfeden bir şeyler aldı. Masanın üstüne üç kadeh koydu, kadehlerimize vermut doldurdu:

— *Hele şunları alın da...*

Kadehlerimizi kaldırdık, içtik. Biraz fasıla oldu. Sonra konuştu:

— *Bu bitmeyen dava, nizamlar ve insanlar çatışmasıdır. Nizamlar, insanların eseridirler. Ama insan, nizamlar üstündeki hâkimiyetini kaçırsa, nizamlar insana hükmederler... Halbuki aslında, dinler de, saltanatlar da, rejimler de, doktrinler de insanlar içindir. Yoksa insanlar bunlar için değil...*

Sonra kadehlerimize birer parça daha vermut koydu

— *Asıl olan insandır. Ama tarihin akışı içinde, insanlarla rejimler arasındaki karşılıklı öyle bir etkiler sistemi doğuyor ki, hem insanlar rejimleri, hem rejimler insanları sürüklüyorlar. Bu karşılıklı tesirlerin, bu sürüklenişin temel güçleri hakkında tarih felsefesinin görüşleri çeşitlidir. Fakat görünen şu ki, insanlar rejimlere hâkim olup, onu toplumun birleşik iradesi gibi kullanabildikleri sürece sosyal kurallar insanın hizmetinde birer terakki unsurudur. Toplumun kendi rejimi üstündeki murakabesi kaybolunca da, ya cihangirler, ya diktatörler türer, tiranlar, din veya doktrin adamları, demagoglar, hem toplum içinde hem toplumlar arasında savaşı, toplum nizamı haline getirirler.*

— *Hem de bu çağda?*

— *Bizim yaşadığımız çağ, insanoğlunun, toplum nizamı üstünde kontrolünü en ziyade elden kaçırdığı çağdır. İnsanların, inançlar, doktrinler uğruna ya da öncülerin, diktatörlerin veya demagogların elinde en çok kurban verdiği çağdır.*

— *Buna bir son yok mu?*

— *Ben olduğuna inanıyorum.*

Yeşil ağaçların daları arasından süzülen güneş ışıkları, oturduğumuz odanın önündeki terasta kırılıyordu. Biz, yalnız gölgelerin hoş serinliği içindeydik; konuşmalarımız uzadı, genişledi. Yüzyıllar boyunca çeşitli olaylara, çeşitli gelişmelere dokunuldu. Dikkat ediyordum. ev sahibi, bütün bu olaylar, gelişmeler içinde daima insan'ı arıyordu. Ona göre, tarihin, fikirlerin ve rejimlerin hem yaratıcısı, hem tut sağı olan insan'ı!..

— *Gerçek başka, kutsal gene başkadır. Kutsal olan gerçek olmayabilir. Ama insan; gerçeklerin, zaruretlerin hasılası olarak yarattığı fikirlerini ve rejimlerini, bir zaman gelir kutsallaştırır. Onları dokunulmaz hale getirir. Dokunulmazlığın, kutsallığın başladığı yerde ise gerçek sona erer. Nas'lar, dogma'lar başlar. Yeni fikirler de, rejimler de donar. İnsanın kendi eserine kendi sinin tapışı ve kendi eserine kendisini kurban verışı, işte ondan sonra başlar.*

— *Bu bir kanuniyet mi?*

— *Öyle. Bir sosyal determinizm, Atina'nın Sokrat'ı kurban ettiğini düşünün. Ortaçağ, din ulularını din namına yaktı. Bağdat'ta Mansur'u, insanı insanüstü kıldığı, tanrılaştırdığı, yani bilinmeyene karşı bilineni savunduğu için parçaladılar. Fransız ihtilalinde hürriyet getirenler, hürriyet namına kurban edildiler. Çağımızdaki Rus ihtilalinin öncü kadrosu da ihtilal namına kurşuna dizildiler.*

— *Bütün bunlar?..*

— *Bütün bunlar oluş'un zekâtıdır ve insanoğlunu ancak yeni arayışlar yöneltir. Büyük toplumlar, büyük doğum ağırları çekebilen toplumlardır.*

— *O halde şu Fars şairinin dediği?*

— *Bir sosyal determinizm. İnsanın hem tabiatın, hem toplumun kanunlarına hâkim olmasına kadar sürecek...*

Çiftlik damından çıktık, bahçelerde yürüdük. Temiz bir yaz güneşi. Oynak gölgeler. Dere boyunca bir galeri halini almış ayva dalları altından su kenarına çıktık. Bir kuytu gölgeliğe tahta sıralar konulmuştu. Dereden hoş bir çağıltı geliyordu. Etrafımızda oynayan kümes hayvanlarının, yaz kuşlarının, su sineklerinin cıvıltıları ve kendini her zerreye cömertçe veren bereketli ahengin hazzı içinde sarhoş gibiydim...

Hakikat Olan Rüya

VIII

HAKİKAT OLAN RÜYA

Ankara'dan bir öğle sonu ayrıldık. Hüseyin Germiyan kamyonunu yeni mektebin doğramalarıyla doldurmuştu. Ben onun yanına oturdum. Çantalarımı doğramaların arasına yerleştirdik. Polatlı'da durmadık. Eğer orada oyalansaydım kolay ayrılamazdım. Akşama doğru ova göründü. İlk gözüme çarpan, koru yeri oldu. Fidanlar dizi diziydi, hepsi yeşermişti. Fidanların altı yeşil çiçekli bir çayır örtüsüyle kaplıydı. Hem, meğer ne kadar çok ağaç dikmişiz?..

Yeni mektep inşaatı da uzaktan ne kadar güzel görünüyordu. Bina çıkmıştı, çatı atılmıştı. Üçgözel'in ardındaki sırta hoş bir görünüş vermişti. Ovada gene insanlar kaynaşıyordu. Halbuki bu insanların bu sıralarda yaylada olmaları lâzımdı. Görünüyordu ki, ova, mer'ayı yenmişti. Kamyon köy yolunda ilerledikçe ova daha iyi açıldı. Galiba son çapa yapılıyordu. Her halde dışarıdan işçiler de çalıştırılıyordu. Köyün altında mektep sırtına dolaştık. İnşaatçıların çardağı yanında durduk. Ben kamyon'dan atladım. İlk selamlaşmaları kısa keserek hemen mektep yapısına daldım. Geniş bir hol, ferah, aydınlık dershaneler, öğretmen odası. Sonra yanda başka bir kısım. Genişçe bir oturma odası, bir küçük oda, holü, mutfağıyla bir öğretmen dairesi. Etraf açıklık, ufuk geniş. Önde Keklikpınarı ovası. Güneşli, mavi bir sema altında iç açıcı bir yayla manzarası.

Ben mektebi gezerken işçiler kamyonu boşalttılar. Sonra köye hareket ettik. Hüseyin beni eski mektebin önüne getirdiği zaman, hem Hafız'ı, hem Sarı Çavuş'u orada buldum. Kamyonu uzaktan görmüşler. Yolumu bekliyorlarmış. Hepimiz, hasretimize kavuşmuş insanların sevinci içindeydik. Çantalarımı, paketlerimi odaya taşıdılar. Köye birçok şeylerle geldim. Önce bir yığın kitap çıkardık paketlerden. Bunlar, bana üniversitedeki arkadaşların hediye ettikleri bir hazinedi. Bu kadar kitabı toplamak için belki derleme imcesi yapmışlardı. Bu kitaplar daha etajere sıralanmadan, yerlerini almadan bile

oda, bir okur-yazar adamın yaşadığı bir yer halini aldı. Sarı Çavuş'un gözleri açılmıştı:

— *Hoca, sen burayı medrese mi belledin yahu... Bizim İmam heybesinde dört kitapla gelmiş bu köye. Kırk yıldır onları okur, bitiremez. Sen bunlara dalarsan efendi, kim güder bu Keltepe milletini?..*

Açtığım başka bir paket, Sarı Çavuş'un lafını yarıda kesti: Önce bir keten ceket, sonra keten külotu, bir de keten kasket, bir avcı çorabı ve altı kalın lastikten sağlam bir çift ayakkabı... Ben bunları onun önüne dizerken Sarı Çavuş şaşırılmıştı. Ne diyeceğini bilemiyordu. Sonra önüne bir paket daha sürdürdüm:

— *Bu da Sığırtmaç Musa'nın, verirsin...*

Biraz tuhaf oldu ama, fazla belli etmedi. O gün daha güneş batmadan Sarı Çavuş'la Sığırtmaç Musa, köyün sokaklarında birer muzaffer asker gibi başları yukarıda, dimdik dolaşıyorlardı yeni elbiseleriyle...

Hafız'a Ankara'dan getirdiğim sadece bir haberdirdi: Ziraat Bankası'nda kooperatifçilik kursları başlıyordu. Onu bu mevsim oraya asil öğrenci diye alacaklardı. Hemen hareket etmesi lazımdı. İki gün sonra yola çıktı.

*
**

Gece İmam'ın evinde topluştık. Hoca'yı daha iyi gördüm. Teyzeye yeni bir gaz ocağı getirdim, dünyalar onun oldu. Hemen doldurdu, ateşledi; üzerine tencereyi vurdu. İmam'a da bir boyun atkısı. Muhtar takıldı:

— *Hani bizim payımız, hoca?*

— *Arkadan geliyor Muhtar. Bir seferberlik emri. Yakında alırsın. Ondan sonra da artık güzdü, kıştı yok. Milletini toplar, çullanırsın işlere, eğer hak edebilirsen...*

— *Aman efendi, biz zaten seferberiz, hani sayende. Milletin kolu kanadı mı kaldı ki. Yaylayı kocalarla avratlara bıraktık. Köyde kalanlar, çoluk çocuğa kadar ovada çapa yapacaklar diye gece-gündüz. Altmış adam da topladık etraftan. Banu*

mısın demez. Bir yandık efendi, yandık. Gazi Paşadan emir gel-se, kıpırdamayız gayri.

Ama kıpırdayacaklardı. Hem de nasıl... İmam gülüyordu:

— *Geçti Muhtar, geçti o senin dediğin günler. Sen bu kış çarıkları sağlam bağla. Bana ilerisi başka türlü görünüyor bu işin. Bu Jön Türkler korkarım beni de rahat bırakmayacaklar yatağında.*

Öyle de olabilirdi. Gece geç vakte kadar İmam'ın evinde kaldık. Herkes bir şeyler anlatıyordu:

— *O senin Ayhan yaman, iyi yetiştirmişsin hani. Neredeyse müteahhidin adamlarını dövecekti geçende. İşleri erken bırakırlar diye.*

Hafız da işleri anlattı. Donatımcılar üç defa gelmişler ovaya. Karanlıkdere regülatörünün yapısı bitmiş. Kapıları takılacakmış. Su işleri, kışın Karanlıkdere'yi yaracakmış. Keleş tepeleri birtakım adam-lar ölçüp biçmişler. Ne yapacaklarsa. Ama şimdi asıl dert, pancar sö-kümüymüş. Millet bitmiş yorgunluktan. En az yüz elli adam lazımmış dışarıdan...

— *Peki, avans aldınız mı gene şirketten?*

Muhtar cevap verdi:

— *Avansı ne yapacağız efendi? Bankada paramız dağ gibi durur. Çok para görürsek aklımızı karıştırırız. Hele alacağımız dursun bakalım şirketin bankasında... Nasıl olsa alırız.*

Bu tükenmiş, yoksul insanların, paraya karşı gösterdikleri bu tok gözlülüğü anlayamıyordum. Bu, ancak bir eski efendilik geleneği ola-bilirdi. Köy ihtiyarları, ilk avanstan köylüye bir şeyler dağıtmışlardı. Dikim masrafları, işçi masrafları olmuştu. Daha başka masraflar da olacaktı. Hafız'a alçak sesle sordum:

— *Bizde defteri tamam. Haftada, on günde bir Muhtar'la bankaya iner, hesap karşılaştırırız. Köylüye avans dağıtırken Muhtar'la İsfendiyar kendilerine bir şey almadılar. Bana ise, hem*

ortak hakkı, hem kâtiplik parası verdiler. Ben bu parayı ne yapayım hocam?..

Paranın ne yapılacağını, asıl sonbaharda ve bütün köy soracaktı. Köyde iki gün oyalandıktan sonra Polatlı'ya indim. Önce Kaymakam'ı gördüm. Sonra Eğitim Memuru'yle birlikte garnizona gittik. Albay'la kucaklaştık. Fakat Ankara'da olup bitenleri ayak üstü konuşmalarla anlatmama razı olmadı. Polatlı'da üç gün kaldım. Bir günü devlet çiftliğinde geçirdik. Sonra Ayhan'ı, çiftlik adamlarını da alarak Polatlı'ya döndük. Son gecemiz de toplantıyla geçti. Bütün mesele, pancarın kalkmasından sonra başlayacak işlerdi. Anlaşıyordu ki, artık bu işleri dışarıdan ve yukarıdan yönetemezdik. Yapacaklarımızı köylüye mal etmeli, onu ön safa çekmeliydik. Bunları artık köylü de önceden bilmeli, benimsemeli, ona hem gücü, hem ruhuyla katılmalıydı.

*
**

Yazın son devresi iyi geçiyordu. Bu yıl ekinler iyi oldu. Mektebin doğramaları takılmış, sıvaları tamamlanmıştı. Badanası yapılmış, bina temizlenmişti. Mektebe, bu engin bozkır sırtlarında, daha uzaklardan görünecek beyaz bir renk yakışırdı. Biz bu beyaza hafif bir bej rengi verdik. Bir gün de ilçenin, Eğitimin adamlarıyla müteahhit geldiler. Binayı küçük bir törenle köye teslim ettiler.

Pancar sökümü vakti gelince yayladakiler de köye indiler. Köy adamakıllı kalabalıklaştı. Etraftan yüzden fazla söküm işçisi bulundu. Bunları yerleştirmek için garnizondan emanet çadırlar getirttik. Üçgözeler'in ilerisinde küçük bir kamp kuruldu. Bu kampın kumandanlığı Sarı Çavuş'a verildi. İntizamdan, temizlikten o sorumluydu. Bu sorumluluğunu hakkıyla yürüttü de. Ben Hafız'ın işlerine bakıyordum. Kayıtlar, hesaplarla uğraşıyordum. Fakat pancar taşınması için Hüseyin'in kamyonu yetmezdi. Nakil işini, olduğu gibi ona bıraktık. Başka kamyonlar bulacak, çalıştıracak, mahsulü Beylikköprü istasyonuna aktaracaktı. Vagonlara yükletecek, fişlerini getirecekti. Şirketin adamları hemen her gün aramızdaydılar. Sökümü düzenlediler ve nihayet ovoidan ilk pancar söküldü. Yüklendi. İlk mahsul yola çıkarırken İmam bulunmak istemiş. O gün onu erkenden bir kağına oturup, yeni mektebe getirdiler. Mektebin önüne postunu, minderlerini

serdiler. Tahtına kurulmadan önce, Hoca'ya yeni binayı gezdirdik, gösterdik. Her adımda durdu, etrafını uzun uzun inceledi. Gördüklerinden memnundu:

— *Ne güzel işler, ne hayırlı işler...*

Sonra onu mektebin önündeki yerine oturttuk. Tam o sırada ilk yükünü alan kamyon ovidan ilerledi, mektebin altına geldi. Keklik-pınarı ovasının ilk pancarları tepeleme kamyonu dolduruyordu. Arkadan iki kamyon daha yetişti. Muhtar kamyonlar gelince yerinden indi. Kasketini kucağına almıştı, içine pancar doldurmuştu. Bir kucak pancarla bize doğru tınnandı. Geldi, yükünü önümüze bıraktı. Bir şeyler söylemek istedi, başaramadı. Titrek bir sesle:

— *Bugünleri de gördük efendi...*

diyebildi.

Ona yaklaştım. Etrafımızı köylüler sarmışlardı. Omuzunu okşadım, güldü ve başka bir şey söylemedim.

İmam, önümüze serilen pancarlardan istedi. Muhtar hemen davrandı, getirdiği pancarların hemen hepsini İmam'ın kucağına yığı. Bunların içinde hele bir tanesi vardı ki, belki bir insan başı kadardı. İmam evirdi, çevirdi ve gülümsedi.

Çevreme baktım. Bizi seyredenlerin yüzlerinde, hoş, ferah ifadeler vardı. Hepsi de olanlardan memnundu. Çetin ve şüpheli savaşın sonunu almışlardı. Başarılı savaşçıların gururu içindeydiler. Bizim ilk mahsul törenimiz işte böyle oldu. Muhtar'la köy ağaları kamyonlara atlayıp arabalar hareket ederken, biz de minderlere yerleştik. Önümüze bezler serdiler, sıcak pideler dizdiler, soframızı yiyeceklerle donattılar. Ne güzel bir sabah yaşadık.

*
**

Hafız'dan hoş mektuplar geliyordu. Onu, orada eski arkadaşları dostça karşılamışlar. Rahatı iyiymiş. Hocaları selam ediyorlarmış. Dersler biraz çetinmiş ama, ölse bile altından kalkacakmış.

Fakat o günlerde bizim köyün büyük hadisesi, bir yolcu kafilesini uğurlamak oldu.

Sığırtmaç Musa, bayramlıklarını giymiş mektep çocukları gibi,

ona getirdiğim keten elbiseler içinde eğilmiş, elimi öpmeye çalışıyordu. Kasketini bir asker çavuşu dikkatiyle başına oturtmuştu. Gene bir asker gibi ve belki de farkına varınadan "hazır ol" vaziyeti almıştı. Kara bıyıklarının, sakalının çevrelediği esmer, yağız yüzünde bir temizlik, halinde önemli bir yolculuğa hazırlanışın ciddi ifadesi vardı. Sonra diğer yolcularla vedalaştık. İsfendiyar, Geyikli İsmail, ayrıca köy delikanlılarından üçü, önce benimle, sonra da etrafımızı saran kalabalık köylülerle helallaştılar. Kızları, kadınları daha açıkta bekliyorlardı. Onları birkaç adım uğurladım, kendilerini bekleyenlere bıraktım. Az sonra, kamyonu dolup ayrılırlarken, bütün köy halkı arkalarından el salladık.

*
**

Yolculukları uzuncaydı. Önce Polatlı'ya gidecekler, sonra oradan trene binip Kayseri'ye, Erzurum'a, hatta gerekirse Kars'a varacaklardı. İsfendiyar'ın cepleri banka mektupları, şirket emirleri, tavsiyelerle doluydu. Nitekim, yirmi gün kadar sonra yolcuların Beylikköpürü'ye indikleri haberi köye ulaşınca, köyde bir dalgalanma oldu. Herkes köyün alt başına döküldü. Kafilenin ucu, ovanın ucundan görününce de gençler, çocuklar hemen yollara seğirttiler, gelenleri karşılamak için.

Kafile, tozu dumana katarak ilerliyordu. Biz, hepimiz köyün alt başındaydık. Köy halkı oraya toplanmıştı. Birkaç misafirimiz de vardı. Nihayet uç, köye girdi. Önde İsfendiyar yürüyordu. Eline bastonla sopa arası bir değnek almıştı. Sağında solunda gene elleri sopalı gençler yol alıyordu. Sonra toz duman içinde canlı, hareketli, itişen kakaşan, yeni yuvalarının kokusunu alan haşarı bir sürü yürüyordu. Bir inek sürüsü. Sürünün önünde giden bir boğa bir heykel kadar güzeldi. Ardında kafilesini sürüklüyordu. Hepsi birbirinden canlı, hepsi birbirinden sıhhatli, hepsi birbirinden tenasüplü kırk kadar inek. Bu ineklerin bizim Ekmeksizköy'de adına sığır, inek denilen sünepe, kavruk, bodur yaratıkla hiç bir benzerlikleri yoktu. İneklerin yanlarında birkaç buzağı da görülüyordu. Ama belli ki çoğunluk gebelerdeydi. Nihayet sürünün sonunda Sığirtmaç Musa göründü. İstila ettiği ülkelerden topladığı tutsakları önüne katmış, mağrur bir akıncı gibi, gittiğinden daha dik, daha sıhhatli ilerliyordu.

Gördüklerinden en çok şaşırın, en çok kıpırdanan Muhtar'dı:

— *Aman efendi, bunlar da ne?! Bunlar hepimizi yer bitirir efendi, biz bunlara nasıl bakarız ki?..*

— *Eskişehir'de, Adapazarı'nda gezdiğiniz çiftliklerde nasıl bakıyorlarsa öyle Muhtar ağa. Eski Keltepe öldü Muhtar. Sen şimdi ahırlardaki kıvır zıvırları hemen pazara yollamaya bak...*

Muhtar'ın hem kendine güvenemeyen, hem de yeni ve karışık bir oyuncak karşısında sevinen çocuksu bir hali vardı. Sürüyü durdurdular. Halkalandılar. Ayhan'la iki misafir hemen hayvanların aralarına daldılar. Ondan sonra iş zaten onlarını.

Gece, hep bu iş üstünde konuştuk. Ayhan'a göre seçim fena değildi. Çiftliğin adamıyla şirketin mühendisi de hayvanları beğenmişlerdi. Zaten şirketin Kayseri'deki, Erzurum'daki teşkilatı bu işle görevlendirilmişti. Tarım müdürlüğüne de yazılmıştı. Önce bizimkileri Kayseri pazarında dolaştırmışlar. İyi damızlıklar varmış, ama almamışlar. Erzurum'a varınca Erzurum'la Kars arasını gezdirmişler. Burada süthaneleri, peynir zavodlarını göstermişler. Nihayet seçim başlamış. Bu gelen parti seçilmiş. Bu bir numune partisiymiş. Ayhan, ulur hayvancılığının ve sütçülüğün bizim köyün hayatında temel gelir kaynaklarından biri olacağını ve yaz-kış gelir sağlayacağını söylüyordu. Pancar ve küspe köye girdikten sonra bunun başarılmaması için hiç bir sebep yoktu. Ovada ayrıca yem ve yonca işini de düzenleyeceklerdi.

Getirilen hayvanlar ancak birkaç aileye taksim edildiler. Bu aileler titizlikle seçildiler. Hayvanlar, bir örnek bakım altına alınacaklardı. Ahırlar düzelecek, ferahlandırılacaktı. Devlet çiftliği bu örnek bakımın düzenlenmesini üstüne alıyordu. Köyde devamlı denebilecek bir bakım ustası bulundurulacaktı. Pancar küspesi toptan getirilecekti. Yem toptan sağlanacaktı. Süt Polatlı'ya indirilecek, garnizon kantinine teslim edilecekti. Bu yıl bu tecrübeleri izleyen köylüye, gelecek yıl geniş ölçüde hayvan sağlanması planlanmıştı. Yeni gelen hayvanlar için zaten kimse borçlandırılmıyordu. Bunlar bu yıl için köyün malıydı. Bedelleri köy namına ve köyün bankadaki parasıyla, şeker şirketinin köy lehine bankaya açtığı hesaptan ödenmişti. Bakıcı ailelere bir bakım masrafı ödenecekti. Gelecek yıl ise, köyde bü-

yük ölçüde ahır ve besi hayvancılığına geçilecekti. Köy süthanesi kurulacaktı. Ayhan'ın planları bunlardı. Ben bu planları daha önce de dinlemiştim. Ama ortada aksiyon, yani hareket ve iş yokken plan, havada görünür. Şimdi iş başlamıştı...

Ayhan bunları gece yorulmadan, yavaş yavaş ve herkesin anlayacağı gibi anlattı:

— *Ankara burnumuzun dibi. Düşünün, Ankara sütünü Adapazarı'ndan, İnegöl'den, Eskişehir'den, hatta Kütahya'dan çeker. Süte altın değeri öder, gene de süt kıtlığı çekilir. Halbuki ileride biz, sütü buradan, hatta kamyonla sevk edebiliriz. Köy süthanesi sütü toplar, muayene eder, karmalar yapar, kaplara doldurur. Hesabınızı tutar ve siz her gün bir şey kazandığınızı bilirsiniz. Sonra besicilik de var, Eskişehir'den gördüğünüz gibi.*

— *Efendi, bu iş akla yakın. Hele bu mahlukatı gördükten sonra. Ama siz bizi boşlamayacaksınız. Bizi bırakırsanız, elimiz ayağımız dolaşır, birbirimize gireriz...*

— *İsteseniz de giremezsiniz Muhtar. Orduda bölükler birbirlerine girer miydi? İşler birbirine karışır mıydı? Köye düzen girince, herkes yapacağını bilir. Çarklar birbirlerine çarpmaz. Bugün, her işin bir düzeni var. Hele sen biraz bekle Muhtar...*

O geceki konuşmada, işi köye mal etmenin, işe köylüyü inandırmanın ve işi ona benimsetmenin ilk dersini dinledim. Ders bitmişti, ama başlangıç güzeldi. Aydınlıktı ve konular elle tutulur haldeydi.

İşte bu düzenlerin köye girişi, o gecenin ardından geldi. Ama ben size önce şu bizim yeni mektebimizi anlatayım...

*
**

SÜLEYMAN IŞIK

Pancar işleri sona ererken mektebin açılma günü de geliyordu. Bu yıl yeni mektebe geçecektik. Bina tamamlanmış, sıvasını çekmişti. Oraya taşınmadan birkaç gün önce Hüseyin Germiyan Ankara'dan köye yeni bir görevli getirdi. Genç bir öğretmen: Süleyman Işık.

Uzunca boylu, zayıfça, fakat sıhhatli, 25 yaşlarında bir ilkokul öğretmeni. Hafif esmer yüzünde şahsiyetin, iradenin belirtisi olan anlamlı çizgiler var. Aslı, Keskin köylerindenmiş. Köy öğretmen okulunu bitirmiş. Askerliğini doğu illerinde yapmış. İki yıl kadar da şurada burada çalışmış. Bizim köyü kendi istemiş. Bunu duyunca şaşım. Işık anlattı:

— *Bana sizden bir hocam bahsetti. Şimdi Maarif Müdürüdür. Arkadaşınızmış. Bana Keltepe'ye git, dedi. Hocanın yanında çalış, dedi. Derhal kabul ettim. Tayinimi yaptırdı. Hemen yola çıktım. Onun dedikleri daima doğrudur...*

Süleyman Işık'ı ilk görüşte sevdim. Bir arkadaş daha kazanıyordum. Hem Eğitim Müdürünün onu buraya gönderişi, kendisinin bu tayini hazırlayışı, ne kadar iyi olmuştu. Ben pek düşünmüyordum ama, bu yıl yeni bir mektebe geçecektik. Çocuklar üç sınıf olacaklardı. Akşam kursları da vardı. Bunların altından nasıl kalkacaktım. Hem Müdür, Süleyman'ı yola çıkarırken boş durmamış, ne yapmış yapmış. Hüseyin Germiyan'ın kamyonunu da doldurtmuştu: Sıralar, masalar, sandalyeler, yazı tahtaları, dolaplar vb...

Işık geldiği gün, o gece için onu dershaneye misafir ettik. Mütevazı eşyasını oraya taşıdık. Bir kerevet uydurduk. Ertesi gün zaten yeni mektebe geçecektik.

Sabah erkenden Muhtar'la ihtiyarlar, bir manga da delikanlı toplayarak Hüseyin'in kamyonu ile bizim odanın önüne dayandılar. Çocuklar dershaneye saldırdılar. Fakat benim eski mektepteki odama gelip de eşyalarımı taşımaya giriştikleri zaman, mahzunlaştım. İçim burkuldu. Buradan ayrılmak bana acı geliyordu. Ben burada kendimi bulmuştum. Burada gözümü dünyaya açmıştım. Bu çatıyla benim aramda görünmez, ama çözülmez bağlar vardı. Bu duygularımın Muhtar galiba farkına vardı:

— *Üzülme Hoca, zaten senin konağını elinden alan yok. Mübarek olsun sana ölünceye kadar bu bizim eski ağıl. Burada ne bulursun bilmem ki...*

Söyledikleri bir taraftan doğruduydu. Eski mektep binası genç kalacaktı. Tekrar ağıl olmayacaktı. Burasını köyün idare binası yap-

caktık. Hatta bana, senin odanı derleyip donatıp gene sana bırakacağız, diyorlardı. Dershane de köyün toplantı salonu olacaktı. Bina-
nın sağına da üç odalı bir kanat eklenecekti. Bizim yeni mektep in-
şaatından kalan malzemeyle onu birkaç haftada başarmak işten bile
değildi. Fakat ben, yeni inşaatın tamamlanmasını beklemeden Hafız'ı
benim eski odama yerleştirdim, kapısına bir de levha astık: “Köy Ki-
taplığı Odası”.

Dershane eşyası kamyonu yüklenmişti. Sonra bizim eşyaları da
yüklediler. Delikanlılar sıraların, masaların aralarına yerleştiler. Ben
yürüyeyim dedim. Ama Muhtar kolumdan tuttuğu gibi beni şoför
mahalline sürükledi. Süleyman Işık'ı da gene kolundan çekerek ara-
larına aldılar. Bana da:

— *Haydi Hoca, var git gayri sağlıklı, biz arkadaşımızı
bulduk,*

diye el salladılar. Süleyman daha şimdiden bizimkilerle kaynaşmıştı.

Akşam olmadan yeni mektebe yerleştik. Öğretmen dairesindeki
iki odadan büyüğüne benim eşyalarımı tertipleddiler. Küçük oda, Işık'
ın oldu. Sıralar, masalar her üç dershaneye taksim edildi. Öğretmen-
ler odası, masaları, sandalyeleri, etajeri, dolaplarıyla yüze gülen, mun-
tazam, medeni bir çalışma yeri oldu. Köyün yeni mektebe ilk hedi-
yesini de Muhtar o sırada meydana çıkardı. Üç güzel oda radyum
lambası:

— *Al bakalım Hoca, âlemi ısıtmaya çalışırsın. Hele bir
kendi damını ısıt.*

Mektebin açılışı törensiz oldu. Yalnız Polatlı'dan Eğitim Memu-
ru'nu çağırdım. Köy ihtiyarları ile Hafız da geldiler. Ayhan başka ha-
zırlıklarla meşguldü. Açılış gününü Sarı Çavuş iki gün önceden köye
duyurdu. Kendisi de o gün sabahtan geldi, mektebin önüne dikildi.
Kıtasına, “silah başına” borusu çaldırıp da, askerin talimgahta tam
vaktinde dizilip dizilmeyeceklerini kontrol eden bir redif binbaşısı
gibi. Ama garip bir şey oldu: Çocukların çoğu, daha Sarı Çavuş mey-
danda görünmeden mektebin önünü doldurmuşlardı bile. Gerçi Sarı
Çavuş gene vazifesini yaptı. Gene sürünün başındaki çoban gibi göz-

leri köyün küçük tayfasındaydı. Ama yüzünde, sanki işine geç kalmış olmanın tatlı bir mahcupluğu vardı.

Meydan dolunca, mektebin önündeki sahanlığa çıktık. Önce ortada dalgalanan, koşuşan, bağrışan, çığıışan taze hayat dalgasına baktım. Köyde, mektebi ilk açtığımız gün, öteye beriye gizlenir gibi kümelenen, bize yaklaşımdan korkan ilk ürkek öncüler gözümün önüne geldi. O gün de, güzel bir gündü. Ama şimdi, pınarlar coşmuştu. Akıntılar belirmişti. Derecikler birleşmişti. Sonra, Ekmeksizköy'ün geleceğinin bereketli tohumunu kendi bağrında taşıyan billur bir dere, işte gelmiş, yeni mektebin kapısına dayanmıştı.

Vakit gelince Işık, düdüğünü öttürdü. Çocukların arasına indi. Önce bir kaynaşma oldu, sonra yavaş yavaş sıralar belirdi. Sıralar hizalandı. Her şey tamam olunca Hafız'a işaret ettim. İçeri girdi. Güzel bir levha getirdi. Onu aldım, mektep kapısının yan duvarına yaklaştım. Hazırlanan yerine astım. Karşısında bir süre durdum. Levhanın üstünde şu kelimeler yazılıydı: *Keklikpınarı İlkokulu...*

Bir gün Ekmeksizköy'de, böyle bir yapının kapısında ve önümüzde kaynaşan böyle bir hayat seli karşısında, bu levhayı görebilmek, benim için bir rüyaydı. Nice mihnetli gecelerin rüyası. Ama bu rüya, artık hakikat olmuştu.

Işık'a işaret ettim. Üç sınıftan üç çocuk seçti. Sıraladı. Ortadaki masanın üstünden katlanmış bayrağı saygıyla aldı. Onların ortasında yer alan yavruya teslim etti. Sonra her üç çocuk bir saf halinde ilerlediler, bayrak direğinin yanına vardılar. Çocukların ikisi, iki tarafta vaziyet aldı. Her şey hazırды, bir düdük sesi. Hepimiz vaziyet aldık. Kurban Dayı'yla onun neslinden olan arkadaşları, Abdülhamit devri nizamiyelerinin biraz babacan "Has dur!" vaziyetine geçtiler. Muhtar'la Sarı Çavuş ve ben, Seferberlik devrinin dinç, başlar yukarıda ve yıldırım süratiyle girilen hazır ol vaziyetini aldık. Hafız'la Eğitim Memuru, şimdi sokaklarda bayrak geçerken, yahut bir yerde İstiklal Marşı çalınırken girilen saygı duruşundaydılar.

Ortadaki kız çocuğu, alışıık hareketlerle bayrağı açtı, düzenledi ve onu gönderine çekmeye başladı. Bayrak yükseldi. Çekildi. Bir süre sessiz bir saygı duruşu. Sonra gene bir düdük sesi. Havaya; güneşin

doğuşu, dünyayı aydınlatışı gibi hoş bir ferahlık yayıldı. Tören bitmişti.

Işık'ın kumandasıyla sıralar mektebe yöneldiler. Merdivenlere vardılar. Bayrak direğine bayrağı çeken kız çocuğu en öndeydi. Bir yavru ceylan gibi başı yukarıda ilerliyordu. Bu kız çocuğu Semra'ydı ve artık güzel bir küçük hanım oluyordu. Tıpkı benim Ankara'daki Semra'm gibi...

Romanların Anlattığı Köy

KÖYDE DE İNSANLAR YAŞAR

Mevsim sona eriyordu. Ekmeksizköy'de üçüncü yılımı yaşamaya başlıyordum. Fakat arkama baktığım zaman, burada yaşadığım sürebana, olduğundan daha uzun görünüyordu. Sanki uzak yollardan gelmiştim. Nice geçitler geçmiştim. Önümde daha nice dönemeçler vardı. Ama bu dönemeçler beni korkutmuyordu. Hatta aslı aranırsa, benim bu köyde yaşayışım, su gibi akıp gitmişti denebilir. Gerçi Ekmeksizköy'le ilk karşılaşmam bende, ölüm kadar bitirici bir ruh düşkünlüğü yaratmıştı. Sonum geldi sanmıştım. Son hayat bağıllığımı da yitirmiş gibiydim. Ne arzum, ne ümidim kalmıştı, ne de önümde bir çıkar yol görünüyordu.

Sonra ne oldu? Olanlar şu ki; ben işte Ekmeksizköy'de kalmıştım. Ekmeksizköy benim için, yeni bir hayat başlangıcı olmuştu. Hatta Ekmeksizköy'deki hayatımdan öncesi, şimdi bana ne kadar boş, ne kadar renksiz görünüyor.

Gerçi, ilk ayak bastığım zaman, bana o kadar çamurlu, o kadar kasvetli gelen bu yolun bu kadar ferahlığa çıkışı, belki sadece bir talih oyunudur. Bu, belki benim şansım. Benim ilk görüşte mıymıntı, ölmüş, tükenmiş sandığım Ekmeksizköy'ün, öyle değil de, sadece uysal oluşunda belki bir talih meleğinin eli var. Çünkü burada hiç bir engelle karşılaşmadım. Hiç bir mücadele geçirmedim. Olaylar sanki kendi kendine gelişti. Kimseyle uğraşmadım, kimseyle çatışmadım. Halbuki bize anlatılan köy, bir çatışmalar kördüğümü değil midir?

Okuduğum köy hikâyelerini, köy romanlarını zaman zaman düşünürüm. Bizim çocukluğumuzda, gençliğimizde, köy edebiyata girmemişti. Çünkü saltanat devrinin yazarı, köy görmemişti. Köyü bilmezdi. Yeni devirde köy, edebiyatımıza Yakup Kadri'nin «Yaban» ile girdi. Bir imparatorluğun çöküntüsünden sonra, Anadolu'nun tâ ortasına, ta şu bizim köyün sırtlarına kadar gelen bir istila dalgasının ortasında, her şeyin yozlaştığı, değersizleştiği yabancı bir ortamın

hikâyesi. Sonra yeni bir köy yazarları kuşağı belirdi. Onların ele aldıkları hikâyelerde, romanlarda ise, belki gerçek, ama bozulmamış bir maya dile gelir. Onların dile getirdikleri köylerde herkes, birbirine düşmandır. Herkes kendi damının duvarları içinde diğerlerine karşı hayatını canı pahasına korumaya çalışır. Herkes birbirine saldırır. Her gözü dönmüş delikanlının aklı, başkasının karısında, kızındadır. Babalar çocuklarını, analar evlatlarını cinayetlere teşvik ederler. Kan davaları güdülür. İhtiyarlar, kadınlar, çocuklar, kızlar cinayetler işlerler. Gelinleri saçlarından sürüyüp dağlara kaldırırılar. Muhtar düzenbaz, ihtiyarlar soyguncu, bakkal muhtekir, softa ya yobaz, ya da sabi sübyan düşmanıdır.

Bu romanlarda, bu hikâyelerde köy, doğadan, tabiattan çok kendi düzensizliğinin elinde ezilir. İlkönce kendi değerlerini, geleneklerini yer. İnsan orada, insan olmaktan çıkar. Öyle ki, bu hikâyeleri okuduktan sonra şaşarız: Peki ama, nasıl oluyor da, gene de insanlar, bu toprağa sarılabiliyorlar? Nasıl oluyor da, hâlâ adına köy denilen bir şey var? Nasıl oluyor da gene de orada yaşayan insanlar, akşamları kapılarını kapayıp damlarının altında yataklarına çekilebiliyorlar? Nasıl oluyor da köy, gene de gece uykusuna dalabiliyor? Köylüler gene gün doğarken uyanıp, sokaklara, kırlara, dağlara, yaylalara yayılabiliyorlar?

Halbuki bu hikâyelere bakarsak, kurt ağlın kapısındadır. Hasan Hüseyin'i, Ali Veli'yi, elde balta, belde kama her duvarın arkasında, pusuda beklemektedir. Birbirlerini öldürmek için...

Ağılda davar, ahırda sığır bile emniyette değildir. Duvarlar delinecektir. Kapılar kırılacaktır. Sonra da atı alan Üsküdar'ı geçecektir. Çünkü jandarma, ağanın, tahkikatçı, beyin sofrasında haklıların haklarını yemekle meşguldürler. Öyle ki, köyde şikâyet, arşı-âlâya bile çıksa, gök kapıları kapanacaktır. Yakarışları, kabul ve merhamet görmeyecektir.

Evet, romanlarda, hikâyelerde anlatılan köy budur. Herkes kaba, herkes cahil, görgüsüz, anlayışsızdır. Bencil ve zalimdir. Lanetleme bir el, bu köy denilen yığınakların üstüne, Tanrı'nın ebedi gazabını saçmıştır. Onları da lanetlemiştir. Ne dua mihrapları, ne ümit kapıları, ne kurtuluş yolları açıktır.

Bu hikâyelerde, romanlarda öyle bir dil konuşulur ki, biz hatta

bu dili de anlamayız. Kaba, yontulmamış, gırtlaktan gelen sesler, heceler, sözcüklerden örülmüş bir tarih öncesi uluyuşu. Sanki insanlar konuşmuyor da, dağda belde çakallar gibi haykırıyorlar...

Halbuki bu insanlar da bizdendirler. Onlar da bizim dilimizi konuşurlar. Gerçi işlenmemiş, gerçi eski boyların, eski kaynakların ıksanlarını, kalıntılarını aksettiren lehçeler. Ama o kadar. Bu dilde de insanlar gene sevmeyi, yakarmayı, acıyı, ya da günlük hayatı pekâlâ dile getirebiliyorlar. Şiirleri, şarkıları, masalları var. Niçin malzememizi mutlaka çamurda arayalım?.. Onlarda da aile duygusu, evlat sevgisi, Tanrı aşkı var. Türküler okuyabiliyorlar ki, bu türkülerde, bize hiç bir şey ifade etmeyen çıplak bozkır, bir çiçek tarlası gibi anlatılıyor. Köy, o kadar yırtıcı, o kadar anlayışsız olsaydı, binlerce yıldan beri kendi varlığını, geleneklerini nasıl muhafaza edebilirdi? Şehirlerde olduğu gibi, sokak başlarında polisler, köşe başlarında karakollar, jandarmalar, savcılar olmadığı halde, uçsuz bucaksız mesafelerin ortasına serpilmiş bu yığınaklarda insanlar, yüzyıllar ve yüzyıllardan beri yaşayabilirler miydi?

Herkes birbirini yiyorsa, herkes birbirinin canına, malına, ırzına, düşmansa, kısacası köyde hayat, sadece vahşi bir kavgaysa, orada insanların her biri nasıl olur da bir tarafa dağılmazlar? Yahut da bu yerler Tanrı'nın gazabı altında nasıl olur da eriyip gitmezler, Sodom ve Gomora gibi?..

Gerçi, sert hayatın, kanunları da serttir. Köyde insanın tabiatla savaşı ise, en sert bir hayat kavgasıdır. Bu hayat kavgasında insanlar da sert olurlar. Mesela, Birinci Dünya Harbinde, muharebeye girdiğimiz günlerin akşamlarını hatırlarım. O akşamlarda biz, o muharebelerin sabahındaki insanlar değildik. Sert, vahşi ve kanunsuz bir boğazlaşmanın, bir ölüm-kalım kavgasının sert içgüdüleri, bizi tarih öncesindeki atalarımızın kaba ölçülerine döndürürdü. Yüzyılların getirdiği değerler değersizleşirdi. Daha vahşi teneffüs ederdik.

Köyde ise insan, ebedi bir ölüm-kalım davasındadır. Ebedi bir korku içinde yaşar. Biz şehirlerde dolaşır veya odalarımızda, yahut sinemalarda, tiyatrolarda günlük hayatımızı yaşarken, köyde kuraklık toprağın yeşil örtüsünü kavurabilir. Dolu mahsulü mahvedebilir. Sel sürüyü sürükler. Bir kıvılcım harmanları yakar. Yahut kurt ağıla saldırır. Haşarat zehirler. Sıtma halsiz düşürür. Yahut da şehirde

artık bir şey ifade etmeyen hastalıklar, köyde bir ocağın dayanağını alıp götürebilir.

Şu da var ki, cahil, elbette şuurundan ziyade hisleri, enstenklerle hareket edecektir. Ama o haliyle de gene insandır. Kendinden önce gelen insanlardan kalan değerleri, gelenekleri kendi içinde saklar. Hatta bunlar uyandırılmamış olsa bile. Sonra bu değerlerin, geleneklerin yerine, bazen kaba duygunun ya da duygusuzluğun harekete gelişini, niçin bütün köye mal etmeli?..

Kaldı ki, köyün bu tortusundan, bu işlenmemişliğinden köy sorumlu olamaz ki. Köy. yüzyıllar boyunca şehrin doygunu, baskını altında yaşamıştır. Adına ülke dediğimiz büyük ortam içinde köy, terk edilmişliğinden niçin kendi sorumlu olsun? Onun kaderine hâkim olanların hiç mi suçu yok? Köye "uyan!" denildi de köy uyanmadı mı? Köy insanların içlerinde, kuşaktan kuşağa geçen, uyuşmuş, fakat gün yüzüne çıkmaya hazır değerler vardır. Biz bu değerlere yöneldik de, cevap alamadık mı? Biz köyü kendi çıkarlarında, kendi halinde bırakmışsak, bunun elbette bir suçu ve bir suçlusu vardır. Ve suç bizimdir. Suçlu biziz...

Hem de köy, bu terk edilmişliğine bakmayarak, asıl suçluyu affetmek değil, hatta suçlu dahi saymayarak, en az 1.000 yıllık, 3.000 yıllık, 5.000 yıllık bir savaşın gene de ön safında toprağına yapışmıştır. Onunla çarpışıyor, onu terk etmemek için canını tüketiyor. Nice mihnetler içinde sürüp giden bu toprak bağlılığının biraz saygı ya hakkı yok mudur? Kaldı ki, şimdi onu toprağından koparmak, kanserleşmiş şehirlerin gecekondularına atmak için, devlet planlarını hazırlayan biz değil miyiz?..

Gerçi Ekmeksizköy belki biraz fazla uysaldı. Belki bir talih meleşti burada benim üstüme kanadını germişti. Köy beni bir yaban saymamıştı. Yahut da bir perişanlık doymuşluğu ile buradaki insanlar, ırz düşmanlığını, kan davalarını, hırsızlığı bilmiyorlardı. Belki öyle değil de, eski aşiretin şuur altında hâlâ yaşayan töresi ve patri yarkal otoritesi, nizamı koruyordu.

Sebepler ne olursa olsun, gerçek şuydu ki, bizim köyde de insanlar yaşıyorlardı. Ve burada biz, birbirimizin dilini anlayabiliyorduk...

İLK ALIN TERİNİN DEĞERİ

Ekinler biçilmişti. Harmanlar kaldırılmıştı. Pancar mevsimi kapanmıştı. Pancar, şeker şirketi depolarında, belki şeker haline bile gelmişti. Milli hasılaya, artık biz de bir şey katmıştık.

Şimdi köyde sessiz bir bekleyiş vardı. Alttan alta dolaşan, yüze çıkmayan söylentilerle beslenen sessiz bir bekleyiş. Şirket öne düşmüştü. Köy çalışmıştı. Pancarlar teslim edilmişti. Acaba hesaplaşma nasıl olacaktı? Sarı Çavuş, işin alayındaydı. Önüne geleni kızdırıyordu:

— *Şirket bizim pancarları beğenmemiş arkadaşlar. Hepsini Porsuk çayına dökmüş. Nafile bir şey bekleme...*

Kurban Dayı yatıştırıcıydı:

— *Hükümetin üstüne varılmaz. Bırak o davranşın.*

— *Hemen Polatlı'ya varalım. Kaymakam'ın yakasına yapışalım. Şirketten paramızı alsın.*

Bütün bu söylentiler saman altında yürüyor, yüze çıkmıyordu. Muhtar'la İsfendiyar, dedikodulara karışmıyorlardı. Hafız ise, köyle Polatlı, Eskişehir arasında mekik dokuyordu.

Nihayet bir gün Hafız, köye Ayhan'la birlikte döndü. O akşam da Sarı Çavuş köye haberi duyurdu. Ertesi pazar günü köylü, öğle namazından sonra eski mektebin önünde toplanacaktı. O gece yataklarında:

— *Acaba bu iş nasıl bitecek?*

diye gussa çekenler oldu mu, bilmiyorum. Fakat ertesi gün toplantı yerine halk, umursamaz bir sükûnet içinde geldi. Mektebin önüne bir sıra sandalyeler dizilmişti. Ortaya bir masa konmuştu. Köy halkının bu masanın etrafını çevrelemesi tamamlanırken, Karanlıkdere yolundan iki cip görüldü. Arabalar yaklaştı, geldi, mektebin yanında durdu. Biz Muhtar'la, ihtiyarlarla beraber, gelenleri karşıladık. Öndeki cipten Şeker Şirketi'nin adamları indiler. Arkadakinden Devlet Çiftliği Müdürü ile Ziraat Bankası adamları çıktılar. Az sonra herkes yerini almıştı.

Toplantı merasimsiz geçti. Konuşmaları Çiftlik Müdürü açtı. Sö-

zî sonra Şeker Şirketi Mühendisi'ne verdi. Bu Mühendis, mevsim açılırken köyün alt başında milleti toplayıp, onlara elindeki para demetleriyle sanki sihirbazlıklar gösteren babacan insandı. Konuşmasına aynı sıcaklıkla başladı. O konuşmaya başlayınca, dinleyenlerin yüzlerinde gene güleş, rahat ifadeler belirdi. Biraz köylüye takıldı, biraz sataştı, biraz milleti güldürdü. Ama bu sefer yanında çantası yoktu ve ellerinde para demetleriyle oynamıyordu. Sonunda şu anlaşıldı:

Yeni açılan topraklarda 945 dönüm pancar edilmişti. 2781 ton pancar teslim alınmıştı. Bu pancarın bedeli 389.340 lira tutuyordu. 50.000 lira baştan avans olarak verilmişti. 50.000 lira da daha sonra, köye damızlık inekler getirilmesi sırasında Polatlı Ziraat Bankası'ndaki köy hesabına yatırılmıştı. Bu yıl için sürme ekme masrafı olarak Şirket bir şey almıyordu. Gübre bedeli en elverişli tarife üstünden hesaplanarak kesilmişti. Geriye kalan 254.000 lira da tamamen ve köy hesabına Polatlı'daki Ziraat Bankası'na yatırılmıştı. Para köyündü. Ayrıca şeker primi olarak köye verilecek iki vagon şeker de hazırды. Nereye denilirse oraya gönderilecekti...

Mühendis sözlerini hem okşayıcı, hem uyarıcı cümlelerle bitirirken, herkes onu alkışlıyordu. Köylülerin arasında rahat bir fısıltı dalgalandı. Muhtar daha alkışlar sona ermeden yerinden yavaşça kalktı. Ağır adımlarla masaya yöneldi. Masanın başında durdu:

— *Paranız tamamdır komşular, bankadadır. Polatlı'ya gittik, Eskişehir'e gittik, hesaplar temiz. Bir kuruş hakkımız yenmemiş. Pancarda çalışan büyük küçük nüfusa ve çalışacak halde olmayan köylülerimize göre her ailenin hakkını çıkarttık. Defterler Hafız'da. Masraflar da hesaplandı, isteyen katipten kâğıdını alsın. Heyetten çeksın parasını...*

Üstelik bize verilen şekere gelince? Bu şekeri Polatlı deposuna indireceğiz. Ama onun parası kadınların. Bir kuruşuna dokunmayacaksınız.

Muhtar bir süre sustu, köylülerine baktı. Sonra konuşmasına devam etti:

— *Biz bir delilsiz kervandık komşular. Yolu yitirmiştik, dağılacaktık. Sonra Allah bize deliller gönderdi. Bu bizim öğret-*

men, köyde kıpırdanmaya başlayınca, hepiniz, köye hükümeti getirecek diye ürkünüz. İşte hükümet geldi. Arkası gelecek de...

Muhtar bize döndü, biz onu alkışlıyorduk. Daha da bir şeyler söyleyecek oldu. Söz bulamadı. Güldü. Başını iki tarafa salladı. Geldi, aramıza otururken de:

— *Ötesini sen tamamla Hoca,*

diyebildi.

Muhtar'dan sonra toplantı daha da sürdü. Ziraat Bankası Müdürü, bankadaki köy hesabı işlerini iyice anlattı:

— *Bu hesap daima işlenmelidir. Yeni hesaplar da açılmalıdır. Sizin hem paranız, hem itibarınız olmalıdır. İtibar da paradır. En iyisi, kooperatiflerde birleşmektir. Tek çiftçiye tek askere benzetirsek, kooperatiflerde birleşmiş çiftçi, bölük demektir. tabur demektir, alay demektir. Tek askerin yaptığını düşün. Bir de taburun, alayın gücünü...*

Ondan sonra Ziraat Bankası Müdürü uzun uzadıya, fakat kimseyi yormadan ve herkesin anlayacağı gibi, kredi çeşitlerini, kredi şartlarını, kooperatifleri anlattı. Bu anlatılanlardan köylüler neler anladılar, bilmiyorum. Fakat ben çok şeyler öğrendim. Müdür'ün son sözü şunlardı:

— *Kooperatif kurup siz bize bir yatırırsanız biz, bire beş katarız. Bizim kasamız, sizin kasanız olur. Sizin koyduğunuz bir, sizin sermayenizdir. Bizim kattığımız beş, size atılan itibardır. Ama kooperatifçe bir işe girilirken, hem sermayeyi, hem itibarınızı tıpkı kendi paranız gibi kullanırsınız. Kısacası, siz davranmayı bilerseniz, daha şimdiden bankada, yüz binlerce liranız var demektir. Haydi arkadaşlar! At binenin, kılıç kuşananın...*

Misafirler köyden erken dönemediler. Toplantı sona erdikten sonra da herkesin birçok soracakları oldu. Onlar herkese cevap yetiştirmeye çalıştılar. Misafirleri onların ellerinden zor kurtarıp yolcu edebildik.

Bu yolcuları uğurlarken, Muhtar'la arkadaşları bana yapıştılar:

— *Bunların yakasını bırakma efendi, demiri tavında dövme!*..

— *Yakalarını bırakmak ne demek Muhtar? Asıl siz şimdi yakalarınızı kurtarın bakalım elimizden. İşlere bu geceden başlayacağız...*

Öyle de oldu. Yemekten sonra, ihtiyarlarla Hafız'ın odasında toplandık. Ayhan'ın dosyaları artık birer birer gün ışığına çıkacaktı. Çalışmalar çetin olabilirdi. Belki de uzun sürerdi. Hazırlıkların sonunu belki tam alamaz, hatta el atılan işlerin sonunu belki de görmezdik. Ama bir yola girmiştik. Bu yolda yürüyorduk. Bu yolda yalnız değildik. Ve, artık ne yapacağımızı biliyorduk...

*
**

İNSANLAR VE MÜESSESELER

Ayhan, belki yarım saatten beri konuşuyordu:

— *Teşkilatlı köy nedir? Siz bunu düşünürken biraz metafiziğe kaçıyorsunuz Hocam. Yani, maddi koşulların ve ilişkilerin dışına çıkıyorsunuz. Oysa sorun, işi var olana bağlamak ve var olanın yapısını değiştirmeye çalışmaktan ibarettir. Eğer bu değiştirme, önceden tasarlanan yönlerde, önceden tasarlanan sürede ve önceden tasarlanan usuller ve müdahalelerle yapılırsa kaynaklar ve imkânlar önceden tasarlanan hacimlerde seferber edilebilirse, işte buna; toplumun ekonomik yapısının planlı geliştirilmesi denir. İsterseniz buna; bu yapının değiştirilmesi de diyebilirsiniz. Bu iş ister bir köy çapında, ister bir ülke çapında olsun, nitelik değişmez. Değişen rakamlardır.*

— *Çok güzel. Fakat benim metafizik görüşüm dediğiniz?*

— *Sizin metafizik diyebileceğim görüşünüz şu ki; bizim Keltepe'de yapmak istediğimizi, Keltepe'nin dışında ve üstünde, bambaşka, yeni bir şeymiş gibi düşünüyorsunuz gibi geliyor bana... Oysa her köy, ne kadar ilkel olsa bile, sosyal bir örgüttür. Keltepe de öyle... Yani teşkilatlı bir varlıktır. Ama bu varlık, yapısını ve müesseselerini tarihin yüzyıllarca süren akışı içinde yavaş yavaş yaratmıştır. Sonra bu yapı, bu müesseseler,*

şartların aleyhte gelişmeleriyle yıpranmıştır da. Ama şimdi yapılacak şey, bu varlığın dışına ve üstüne çıkmadan, onun yapısını değiştirmek ve ona yeni müesseseler vermektir. Ekonomik yapıdaki ve müesseselerdeki değişmeler, bu yapının diğer kurallarında da elbette ki ilerlemeler yaratacaktır.

— Bu müesseseler nelerdir?

— Haa, tamam. Şimdi asıl konuya geldik. Keltepe, gerçi daima bir sosyal örgüttü. Ama şimdi el attığımız müesseseler, kuruluşlar, Keltepe'nin yeni, çağdaş müesseseleridir. Yani, iş ve işbirliği şekilleridir. Mesela kooperatifler. Hem de çeşitli kooperatifler. Bunlar Keltepe'nin iktisadi düzenini değiştirecek ve bu değişiklik, onun diğer hayat sahalarını ilerletecektir.

— Bu, bir ıslahat değil mi?

— Elbette. Bu, planlı ve müdahaleli bir ıslahatçılıktır. Pasif, kadere bırakılmış ve sadece insani dilek ve temennilerden başka bir şeydir.

— Bir yol...

— Evet bir yol. Hatta buna bir nizam, bir rejim de diyebilirsiniz. Toplum yapısında ihtilaller yoluyla değişiklikler güdenler vardır. Islahat yoluyla değişiklikler güdenler vardır. İhtilal, toplum yapısındaki temel müesseseleri topyekûn ve uzun süre içinde değiştirme amacı güdüyorsa bu bir inkılap olur. Keltepe'de de bir inkılap olacak. Ama bu inkılap, bir köyün yeniden kuruluşundan ibaret...

Ayhan'la bu konuşmaları, gecenin geç saatlerine kadar sürdürdük. Ve ihtiyarlarla yaptığımız gece toplantısından sonra, biz gene Hafız'ın odasında kalmıştık. İşte o gece, köyde dört kooperatifin kurulmasına karar verildi. "Pancar Ekicileri Kooperatifi" pancar kredilerini ve bazı tarım vasıtaları tedariki işini düzenleyecektir. "Hayvan Yetiştiricileri ve Süt Üreticileri Kooperatifi", köyde ahır hayvancılığını, iyi cins inekçiliği düzenleyecek, süthane kuracak ve satışlarını idare edecekti. "Donatım Kooperatifi", başta su motorları olmak üzere tarım donatım araçlarını sağlayacak ve yeni parsellerde beton kuyuların yapılışını tek elden düzenleyecekti. En son ve en

önemli kooperatif olarak da “*Keklikpınarı Yapı Kooperatifi*” kurulacaktı. Bunun amacı, Ekmeksizköy’ü yeniden kurmaktı.

— *Hocam, görüyorsunuz ki, bunların her biri birer yeni müessesese. Demek ki, köye yeni müesseseler giriyor. Bu yeni müesseseler köyün iç yapısına katılıyor ve onu değiştiriyor. İşte metafizik olmayan bu. Biz, var olanı anlıyoruz. Mevcudu kabul ediyoruz ve onu değiştiriyoruz. Böylelikle bu köy, yeni bir biçim içinde, yeni bir nitelik alacak. İktisadi çalışma şekli gibi. sosyal kimyası da gelişecek. İnsanlar, müesseseleri yaratacak ve müesseseler, insanların emrinde olacak...*

Ayhan’ın son sözleri bunlardı. Ona sordum:

— *O halde bu müesseselerin kurulmasıyla Keltepe, bir teşkilatlı köy mü olacak?*

— *Elbette. Hiç değilse teşkillatlanmaya başlayan bir köy olacak. Hem de, bakın, bütün bu müesseselerin hiç biri havada değildir, hayal değildir. Hiç yoktan düşünülen ve yaratılması na çalışılan ve tek bir adamın hayal hazinesinden doğan teşkilat değildir. Mesela Falanster’ler gibi.*

— *Falanster nedir ki?*

— *Falanster, XVIII. yüzyıl sonlarıyla XIX. yüzyıl başlarında yaşamış olan Fourier adında bir Fransızın adına bağlı olan bir garip sitedir. Fourier bir filozoftu. Hayalci sosyalist olarak anılır. Kafasında bir başka müessesese düşündü. Her 1800 kadar insan bir araya gelecek. Müşterek bir site, daha doğrusu bir kışla kuracaklar. Bunun adına “Falanster” dedi. İstihsal ve tevzi müşterek olacak. Her türlü içtimai fenalık ve sefalet de kalkacak.*

— *Evet, hayal...*

— *Fakat Falanster hayalde kalmadı. Fourier, bunu meydana getireceğim diye tecrübelerle girişti. Netice, iflas oldu. Çünkü, var olanı alıp, onu değiştirmeyi düşünmedi. Nüfusun, tekniğin ve toplum sınırlarının baş döndürücü değişmelerini de göremedi. Halbuki burada biz, mevcut bir köy toplumuna, denenmiş müesseseleri ve çalışma yöntemlerini getiriyoruz. Kanunlarımızı*

zın benimsediği, devletin teşvik ettiği yapıları, yönetimleri, nizamları, denetimleri ve iyi kullanılırsa verimli sonuçları belirli müesseseleri, yani kooperatifleri getiriyoruz. Kooperatif elbette ki her şey demek değil. Toplumunu temelden ve topyekûn değiştiremez, yeniden şekilleştiremez. Ama gene de bir şeydir. Hele Keltepe için...

— *Anlıyorum Ayhan. Yani imkânları harekete getiriyorsun. Uyuyan imkânları uyandırıyor sunuz. Yeni bir kap içinde köy yeniden kurulacak. Yani, var olanı daha iyi yapacaksınız.*

— *Doğru. Ama, niçin “yapacaksınız” diyorsun Hocam?.. Yapacaksınız değil, yapacağız dememiz lazım. Yoksa, bizi çektiğiniz yolda siz daha şimdiden yoruldunuz mu?*

Ayhan konuşurken, ben bir taraftan çayı hazırlamıştım. Ayrılmadan önce çaylarımızı içtik. Sonra o yerine dönerken, bana biraz daha arkadaşlık etti. Üçgözeler'e gelmeden vedalaştık. Mektebe geldikten sonra ve çok geçmeden, doğuda sabahın ilk yalancı aydınlığı belirmeye başlamıştı.

*
**

ÇARKLAR DÖNERSE

O geceyi izleyen günler, çok hareketli geçti. Kooperatiflerin kuruluşu birbirini kovaladı. Her kuruluş için, şehirden, o işkoluyla ilgili olanlar geldikleri zaman, Ayhan her cihetten hazır dosyalarla önlere çıkıyordu. Yardımcısı Hafız'dı. Statüler, üye listeleri, taahhütler ve diğer belgeler, daha toplantıdan önce hazırlanmış bulunuyordu. Şimdi köy bürosu haline getirilen benim eski odamın görünüşü değişmişti. Masalar, etajerler, dolaplar, defterler ve bütün çalışma imkânlarıyla eski ağılın bu samanlığı, şimdi hareketli bir işyeri olmuştu. Eski mektebe eklenen bina kanadı da meydana çıktı. Odaların birini ihtiyar heyetine ayırdılar. Diğer iki oda şimdilik misafirler için tertiplendi. Gerekli eşya alındı. Eski mektep binasının kapısına “Köy Birliği” diye bir de levha asıldı. Her kooperatif kurulduca, Hafız'ın bürosunun kapısına o kooperatif için de bir levha

asılıyordu. Köy Birliği binasının genel bakımı Sarı Çavuş'a bırakıldı. Ve kendisine iyi bir maaş bağlandı.

Hulasa Ekmeksizköy, kendini çarklara kaptırmıştı. Çarklar dönüyor, döndükçe de köyün eski hayatına, ilkel yapısına yeni hareketler getiriyordu. Ekmeksizköy artık, kenarda unutulmuş, yalnız bir varlık olmaktan çıkmıştı. Tarım işleri, hayvancılık, donatım işleri, hatta yapı işleri için köyün dışında, birtakım merkezler, teşekküller ve şehirlerle çeşitli bağlantılar doğmuştu. İnsanlar geliyor, insanlar gidiyor, kâğıtlar veriliyordu. Köyde artık düşünen sorumlu başlar, organlar belirmişti.

Köyün içinden yeni insanlar, yeni şefler türedi. Kurulan bütün işleri eski köy ihtiyarlarının omuzlarına yükleyemedik. Zaten onlar da bunu istemiyorlardı. Her örgüt için yeni, genç insanlar ortaya çıkıyordu. Hüseyin Germiyan, Donatım Kooperatifi'nin Başkanlığına getirildi. Köy için çok önemli olan hayvancılık, sütçülük işlerini, o günlere kadar ileri atılmayan ve askerliğini daha birkaç yıl önce tamamlamış olan genç bir köylü, Selim Dereli üstüne aldı. En hoş tarafı, bu kooperatifin yönetimine iki kadının da girmiş olmasıydı: Hatice Alanlı ve İsmet Gücer. İki de orta yaşlıydı. Sürü, davar sahibiydiler. Ama dış âlemle ilgileri, ara sıra hafta pazarına bakraçlar içinde yoğurt veya kirli bez parçalarına sarılmış birkaç topak yağ indirmekten ibaret kalmıştı. Şimdi bunlar, Ankara'ya ve belki de devlet işletmelerine süt verecek üretici bir teşekkülün yöneticileri oluyorlardı. Diğer kooperatifler de yeni insanlar buldular. Hatta, beni bile işlerin başına getirmek istediler. Önledim. Muhtar:

— *Sen, bizim yalnız mektep hocamız değil, akıl hocamızsın. Gel otur bu işlerin başına,*

diye tutturdu.

Gelen damızlık hayvanlar, devlet çiftliği adamlarının devamlı kontrolü altındaydı. Selim Dereli onlara katıldı. Bunlar köyde büyük küspe kuyuları yaptırıldılar. Yem ambarları tertiplendiler. Fakat bu iş asıl gelecek yıl genişletilecekti. Ayhan gücünün büyük bir kısmını buna veriyordu.

Köyde ilk büyük sulama kuyusu, işte o günlerde açıldı. Siz beton halkalı bir bostan kuyusunun nasıl açıldığını bilmem gördünüz

mü? Basit, fakat zevkli bir iş. Donatımcılar bir gün Hüseyin Germiyan'ın kamyonuyla köye birtakım adamlar ve malzeme gönderdiler. İlk numuneyi yapacak, donatacak, işleteceklerdi. Kuyucular, Bursa taraflarındanmış. Daha ilk geldikleri gün:

— *Biz bütün kuyuları açarız,*

diye herkesi kıpırdattılar. Köylü ilk kuyunun tamamlanmasını ve işin sonucunu görmek istiyordu. İlk kuyu Hafız'ın topraklarında açıldı. Onun, kaynatasının ve bacanağının bir arada 60 dönümlük toprakları Üçgözeler'in az ilerisine düşüyordu. Gelenlerin çadırı oraya kuruldu. Ben işi sonuna kadar takip ettim. Önce birtakım saç levhaları, aralarında on santim kadar aralık kalacak şekilde iç içe iki büyük halka halinde hazırladılar. Bu halkaların birbirlerine binmemeleri ve aralarındaki aralığın korunması için alttan, üstten cıvatalı uzunca miller geçirdiler. İki tabaka arasına demirler uzatıp beton döktüler. Biraz donunca saçlar söküldü. Beton halka meydana çıktı. Cidarlar sıra sıra delikler açtılar. Halkanın yüksekliği bir metreydi, genişliği üç metre kadar vardı. Sonra kuyu yerinde bunun içini kazmaya başladılar. Halka gittikçe iniyordu. Hulasa halkalar üst üste ekleniyor, alttan toprak eşiliyor; eşilen toprak, üstte kurulan bucurgatla yukarı alınıyordu.

Suya üç metrede varıldı. O zaman kuyu ağzının yanına bir benzin motopompu koydular. Hortumu sarkıttılar. Bir taraftan hortum, suları yüze fıskırtıyor, bir taraftan üste halkalar ekleniyor, alttan toprak eşildikçe gövdenin derine doğru indiği görülüyordu. Motor güçlü ve kuyunun etrafı beton halkayla korunmuş olduğu için hiç bir tehlike ve sıkıntı olmadan kuyunun dibinde üç işçi rahatça çalışıyordu. Nihayet yedi metreye inilince toprak eşme işi bırakıldı. Kuyu temizlendi. Sular aktarıldı. İşçiler çıktılar. Kuyu tamamlanmıştı. Bu iş ancak beş gün sürdü. Daha çabuk da yapılabilirdi. İşe son verildiğinin sabahı kuyunun başına vardığımız zaman, kuyunun içinde zengin bir su hazinesinin, sahibinin emrine hazır olarak uyduğunu gördük. Kuyucular:

— *Burası ova değil derya, diyorlardı. Toprak pınarlar gibi su sızdırıyor. Bu kadar suyla yalnız Hafız'ın tarlası değil, dünya sulanır...*

Ertesi gün Donatım'ın adamları üç parmaklık yeni bir motopompu kuyunun başına yerleştirdiler. O sırada hemen bütün köy, kuyunun etrafını sarmıştı. Hortum salındı. Motor hazırlandı. Donatım'ın adamı Hafız'ın yaşlı kaynatasını çağırdı. Eline bir kayış ucu sıkıştırdı:

— Çek şunu dayı!..

diye bağırdı. Dayı, kayışın ucunu çekti. Bir homurtu, Motorda bir titreyiş... Önce verici deve boynunun ağzında tereddütlü bir püskürtme. Sonra, Keltepe pınarlarının bir günde verecekleri suyun birkaç mislini hemen verecek gür bir su dalgası çılgın bir hızla etrafa fışkırdı ve yayıldı. Motor durmadan çalışıyordu. Sular durmadan fışkırıyordu. Kuyunun su seviyesinde belirli bir iniş olmuyor gibiydi. Bizim ovanın altı galiba hakikaten deryaydı. Keltepe'nin rengini değiştirecek mucizelerin halk üstünde en etkilisi, yeraltı suyunun yer üstüne işte böyle kaynaşması oldu. Keltepe'ye gelen kuyucular, daha o gün siparişler almaya başladılar. Donatım Kooperatifi Başkanının ilk işi, Ekmeksizköy'den Adapazarı'na motor kursu için gönderilecek 20 delikanlıyı seçmek oldu. Onları hafta sonunda bir sabah köyce uğurladık.

*
**

EKMEKSİZKÖY'DE GÜNEŞ SİSTEMİ

Süleyman Işık, mektepte benim büyük yardımcım oldu. Onun iki zevki vardı: Okumak ve okutmak. Benim Ankara'dan getirdiğim kitaplarım dalmıştı. Onlara el atacak vakit bile bulamadım. Geceleri, bazen mektepte konuşuyor, bazen köye iniyorduk. Süleyman, köyle, benden daha ziyade içli dışlı olmuştu. Herkesle tanışıyordu. Hemen her eve girip çıkmıştı. Bir gece de İmam'ın evindeydik. İmam bana gene takıldı:

— *Hoca, bu senin çömez, senden aşkın. Onda bu şeytanı tıyü varken, senin de benim de pabuçlarımız yakında damı atılır.*

Doğruydu. Süleyman Işık'tan hepimiz memnunduk. Hele çocuklar onun etrafında bir hale gibiydi. Hocalığı mükemmeldi. Onun-

lı yeni yılın gece kursu işini de düzenledik. Bu yıl kurs ilk gece yeni mektepte açılacak, sonra derslere şimdi köy idaresi olan eski binada devam edecektik. Köylüler yeni binayı pek tanımıyorlardı. Onlara yeni mektebi tanıtmalıydık. Açılışın da biraz merasimli olmasını istiyorduk.

Tertiplerimiz tamamlandı. Günü geldi. O gece yeni mektepte askerlik öncesi kursun dersleri başlayacaktı. Bu yıl iki sınıf açacaktık. Bir sınıfa eski kurs öğrencileri devam edecekti. Bir sınıfa da yeni gençleri alacaktık. Açılış gecesi için Muhtar nedense, bizim aklımıza gelmeyen bir iş yaptı. Civar köylere haberciler gönderdi. Oralardan misafirler davet etti. Polatlı'dan da dört misafir gelecekti: Kaymakam, Maarif Memuru, Albay ve Tüccar Süleyman Hesapsız. Bunlar için idare binasının yeni misafir odalarında yerler hazırladık. Kaymakam benim eski odamda kalacaktı.

Törene oldukça erken saatte başladık. Süleyman Işık gündüz öğrencilerini holde sıralamıştı. Radyum lambaları yakılmıştı. Her yer ışıklar içindeydi. Bütün dershaneler açıldı. En büyük dersane yeni kurs öğrencileri içindi. Bu dersane ile mektebin holü uzun bir salon halini almıştı. Holün bir yanına yabancı misafirler ve köy ihtiyarları için sandalyeler yerleştirildi. Her yer çabuk doldu. Bu arada Hüseyin'in kamyonunda yanına alıp getirdiği İmam'ı da, kollarına girip misafirler sırasında bir sandalyeye yerleştirdiler.

Kaymakam'la arkadaşları içeri girerken, köylüler ayağa kalktılar. Kaymakam hepsini selamladı. Doğru İmam'ın bulunduğu yere yöneldi. İmam ayağa kalkmak gayretindeydi, fakat Kaymakam, onun elini tuttu. Yerine oturttu:

— *Sizi tanıyoruz hocam, dedi. Sizi tanıyoruz. Yardımlarınız için size çok şeyler borçluyuz. Hem köylü adına, hem kendi adımıza. Bize destek oldunuz. Sağ olun. Buyrun rahat edin, yorulmayın.*

— *Hayır oğlum, yorulmuyorum. Rahatım, bahtiyarım. Size bir yardımım oldu da denemez. Siz, sizden öncekilerin yapmadığı bir şeyi yaptınız. Halkın içine geldiniz. Elinize halkın nabzını aldınız. Onu okumayı bildiniz. Bu halk, en az yüz yıldan*

beri sizin bize yolladığınız insanları bekliyorlar. İşte hepimizi bugüne ulaştıran yolculuğun tılsımı burada...

Herkes dikkat kesilmişti. Konuşulanları dinliyordu. İmam, sanki gençlik günlerinde, bir cami kürsüsünde vaız verir gibi, sesinin bütün gücü ve tesirliliğiyle konuşuyordu:

— Tanrının halka gönderdiği elçiler yalnız peygamberler değildir. Halkın hayrına konuşan herkes, Hakkın dilini anlar ve halka tercüman olur. Buraya yolladığınız bu insanlar, bu öğretmenler, mühendisler, toprak adamları, hep böyle insanlar. Siz, onlar ve bize bütün yol gösterenler, Tanrının elçileri gibisiniz. Sağ olun, sağ olsunlar...

Kaymakam'la İmam, tekrar uzun uzun el sıkıştılar, Kaymakam, İmam'ın yanına oturdu. İkinin de yüzünde bahtiyar ifadeler vardı. Bu bahtiyarlık, bir rüzgâr gibi, salonun havasına da yayıldı. Herkes tatlı bir rahatlık içindeydi.

Tören başladı. Önce Süleyman Işık, küçük öğrenci safları önünde yerini aldı. İşaretini verdi: İstiklâl Marşı... Hepimiz ayağa kalktık. Kaymakam, İmam'ın koluna girmişti. Birbirlerine yaslanmış gibiydiler. Ben küçüklerin bu marşı okuyabileceklerinden şüpheliydim. Gerçi son günlerde Işık, onlara bunu öğretmek için çalışıyordu. Marş falsosuz bitti. Herkes yerli yerine oturdu. Sonra ben konuşma masasına yöneldim. Size o geceyi tamamen anlatmam güçtür. Fakat ben, her düşündükçe o gecenin havasını yaşarım. Konuşma kısa oldu. Sözlerim sona erince Süleyman Işık, küçükler ordusuna tekrar bir işaret verdi. Hep birden şakıldılar:

*«Biz Sakarya çocukları,
Biz Sakarya çocukları,
Babalarımız bu toprakları kanlarıyla sulamış,
Biz alın teriyle sulayacağız,
Yarın...»*

Salon alkışlarla çınladı. Küçükler baş eğerek halkı selamladılar. Sonra Süleyman Işık, bu alkışlar arasında onları yürüttü, salondan çıkardı. Kamyonu ile kapıda bekleyen Hüseyin Germiyan, onları alacak ve yarın alın terleriyle sulayacakları topraklarda kendilerini bek-

leyen vazifelerine bir an önce yetişmeleri için, tatlı rüyalara dalacakları evlerine ulaştıracaktı. Çocukların son dizisi kapıdan kaybolurken alkışlar hâlâ devam ediyordu. Eski kurs öğrencilerinin yok olması ve yeni sınıfın ders başlatılması, kara tahtaya ilk yazdığım kelime ve bunun işaretler, seslerle dile getirilişi, ilk sualler, ilk cevaplar ve bu arada eğitim sanatının, hocalık sanatının, karşısında yer alanları daha ilk andan fethetmek için gizlediği sırlar ve imkânlar o gece de harekete getirildi. Şu farkla ki, o gece bu sanatın rüzgârları, yalnız dersane sıralarında kurs öğrencisi olarak yer alanları değil, büyük-küçük, kadın-erkek orada bulunan herkesi okşadı. O kadar ki, ders sona erip de ben yerime dönmek isterken Muhtar bağırdı:

— *Sen bu ümmeti Muhammedin hakkını yemişsin Hoca! Bu iş madem bu kadar kolaymış, neye yazmazsın bizi de mektebe? Tövbeler olsun anladım Hocanın dersini yahu!..*

Muhtar'ı İmam cevaplandırdı:

— *Sizi de sıraya oturtmayacakları ne malum Muhtar ağa? Ya öğretmen yarın tutturursa, "Keltepe'de okuma-yazma bilmeyen hiç kalmayacak" diye? Ne diyebilirsin ki?..*

— *Ne diyeceğim efendi, kitabımı sıkıştırırım koltuğumun altına. Geçer otururum karşısına tövbeler olsun...*

Herkes gülüyor, herkes kaynaşıyordu. Ben gecenin, Kaymakam'ın sözleriyle bitmesini bekliyordum. Fakat bir aralık salonun hali bir köylüler kongresine döndü. Civar köylerden gelen misafirlerden biri, önce birkaç söz söylemek için yerinden kalktı. Dilekleri Kaymakam' dandı:

— *Biz de köylüüz Kaymakam Bey, biz de bu milletteyiz. Niye bize el uzatmazsın ki?.. Ne okul var, ne öğretmen. Sulsuzluktan kırılırız. Ekin de, hayvan da nafîle. Bize de bir medet...*

Fakat iş, dilek bununla kalmadı. Arkasından birkaç kişi birden konuşmaya başladı. Hepsi dertlerini sıralıyordu. Bunlar da yakın köylerden gelenlerdi. Az sonra, bütün civar köylüleri hep birden ayaklandılar. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Kaymakam mani olmuyordu. Dinlediklerinden memnundu. Bütün Ekmeksizköylüler ve hele İmam,

yerinde duramıyorlardı. Herkes gülüyordu. Ben de bu coşkunuğa katılacak oldum. Fakat yakın bir köyün muhtarı, hemen bana saldırdı. Bütün sesleri bastırarak:

— *Gülersin efendi, gülersin. Ama haliniz nedir demezsin. Bize de bir yol göster yahu, bize de bir el at. Keltepelilerin duası yeter bana deme. Bize de bir yol açılın, canını seveyim öğretmen...*

Kaymakam yerinden kalktı, masaya yöneldi. Herkes sessizleşti. Kaymakam güzel konuştu. İnanandırıcı konuştu. Kendisine söylenenlerden, çok faydalandığını söyledi. Dilekleri özetledi:

— *Bunlarla uğraşacağım... dedi. Bana gelin, hep birlikte çareler arayalım... dedi. Bilerek istemek, istenileni yapabilmeyenin yarısıdır. Keltepe'nin marifeti şudur ki; burada olanlar, bizden bilerek istenmiştir ve yapılanlar, yapılacakların ancak başlangıcıdır. Gelin, konuşalım, toplaşalım ve çareler arayalım...*

dedi.

Biraz önce ayaklanan, konuşan misafirlere bakıyordum. Eğer Kaymakam onlara: «*Buyurun ağalar, hemen şimdi yola çıkıyoruz Polatlı'ya, görelim neler yapabiliriz...*» dese, hemen yerlerinden fırlarlardı, yola çıkabilirlerdi. İşte bu isteyiş, işte bu hazır oluş var ya, bence, eğer bir mecraya yöneltilirse, muazzam bir güçtür.

*
**

GARİP BİR KOZMOGRAFYA DERSİ

Kaymakam yerine geçince Ayhan'ın, Hafız'ın günlük işleri üstündeki birkaç tebliğlerini dinledi. Onlar da bitince, artık kalkabilir-dik. Fakat Muhtar ayaklandı. Önce Kaymakam'a, sonra bütün misafirlere kısaca teşekkür etti. Daha sonra bana döndü:

— *Burayı iyi süslemişsin Hoca. Keltepe'de böyle bir mektebi rüyamda görsem şaşardım. Saray olmuş burası. Hepsini anladık ama, burada bir şey var. Buradan hep ona bakar konuşuruz aramızda. O nedir yahu?*

Muhtar kolunu kaldırmış, bir dolabın üstündeki bir cihazı gösteriyordu. Bu cihaz, bir güneş sistemiydi. Burada tesadüfen bulunuyordu. Ben, Ankara Maarif Müdürlüğü'nden daha ilk defa Keltepe'ye bir şeyler tırtıklarken onu da orada bir dolabın üstünde görmüştüm. Oraya kim bilir ne zaman, nereden gelmiş, sahipsiz bir aletti. Maarif Müdürü'ne sormuş, geçmiştim. Fakat benim ilgim Müdürün ukladında kalmış veya orada tozlanan bu marifetten kurtulmak istemiş olacaktı ki, buraya gelen sıra ve dolaplar partisi arasında onu da derlemiş, ambalajlayıp yollamıştı. Bize hiç lüzumu yoktu. Ama yeni mektebi tertiplerken onu da silmiş, temizlemiş, eksikliğini tamamlamış, bir ziynet eşyası gibi bir dolabın üstüne yerleştirmiştik.

Fakat şimdi ben, bu güneş sistemini Muhtar'a nasıl anlatabilirdim ki? Ama Muhtar hâlâ konuşuyordu. Etrafında ona uyanlar da vardı:

— *Bu, bir ders aleti Muhtar. Ama şimdi ne sana, ne bana yarar. Senin anlayacağın, güneşi gösteriyor. Dünyaları gösteriyor.*

— *İyi ya Hoca, bize de göster güneşi, dünyayı... Dedik ya artık, "Koltuğumuza kitabımızı alıp huzuruna varacağız" diye. De ki ders veriyorsun millete...*

Ben, işin içinden çıkmak isterken, Süleyman Işık yanıma sokuldu:

— *Farzet ki toplantının sonunda bir film gösteriyoruz Hocam. Gel anlatalım şunu köylülere...*

— *Neyi, güneş sistemini mi?*

— *Öyle ya, ne olur ki?*

Süleyman'ın çıkışı, bana önce yaşlılığımı hatırlattı. Sıkıntılı bir tereddüt içindeydim. Belki karar veremeyecektim. Ama Kaymakam'la İmam'ın tarafından da baskılar gelmeye başladı:

— *Halkın sesine kulak ver Hoca!..*

Salondaki kalabalık da kaynaşıyordu. Anlaşılan Keltepe, «Güneş sistemini isteriz!» diye kazan kaldıracabilecekti. Ayaklandım:

— *Arkadaşlar, anlaşıldı. Haydi sizin dediğiniz olsun. Ben hani belki anlaşılmaz diye...*

Muhtar sözümlü tamamlamadı:

— *Efendi, sen bizim bu Keltepe'ye musallat olduktan sonra, bizim artık anlayamayacağımız şey kalmadı. Hele şu şeytan düzenine bir el at bakalım...*

Bu sefer iş beni de sardı. Köylülere güneş sisteminin gösterilmesi, anlatılması inanılmaz bir şey olacaktı. Böyle bir hikâyenin İsveç veya Finlandiya köylerinde geçmiş olması mümkündü. Ama Türkiye'de?.. Bu Orta Anadolu'da? Hele bu Keltepe köyünde?

Süleyman Işık'a işaret ettim. Hemen koştu. Cihazı yerinden indirdi, masanın üstüne yerleştirdi.

Mekteplerde, güneşle onun etrafında dönen yıldızları ve uydularını göstermek için kullanılan güneş sistemi, ortada küçük bir petrol lambacığı etrafında, aralıklı serpiştirilmiş yuvarlak, merkezden belirli mesafeye uzanan bir telin ucundadır. Uyduları olan yıldızların etrafında ayrıca ve gene ince teller üstünde yuvarlakçıklar vardır. Lambanın altında iki çark bulunur. Bunların birindeki kol çevrilince bütün sistem harekete gelir. Güneş yerindeki lamba, kendi etrafında döner. Etraftaki yıldızlar, güneş ve uydular da kendi yörüngelerinde.

Küçük lambayı yaktım. Sonra cemaata döndüm:

— *Güneşi görmeyen var mı? Diyelim ki, bu ortadaki ışık güneş olsun. Dünyayı bilmeyen var mı? Diyelim ki işte şu elimde tuttuğum yuvarlak da dünya olsun...*

Sonra Hafız'a işaret ettim. «*Lambaları söndürsünler*» diye. Lambalar söndürüldü. Ortada yalnız bizim küçük güneşçiğin ışığı kaldı. Çarkı çevirdim. Bütün yıldızlar harekete geldi. Dünya hem güneşin etrafında, hem kendi ekseninde dönerken, Ay da dünya etrafında dönüyordu. Güneş kendi eksenini etrafında dönmekteydi. Dönüşü hızlandırdım, güneş sistemimiz fırıl fırıl dönmeye başladı. Yıldızlar Güneş etrafında, uydular da kendi yıldızları etrafında dönüyorlardı. Sonra yıldızları tarife giriştim. Çok derine gitmedim. Önce Çobanyıldız'ını, yani Zühre'yi gösterdim. Sonra da güneş çevresi yıldızlarını sıraladım. Dünya, bu sıranın içinde dördüncü geliyordu.

— *Gökyüzünde binlerce, milyonlarca yıldızlar var. Bilginler derler ki; Güneş bu yıldızlardan biri. Hem Dünyamız, hem*

de şurada saydığım başka dünyalar onun etrafında dönerler. Ay da Dünyamızın etrafında döner. Bu dönüşte Dünyanın hangi yüzü Güneşe dönükse orası gündüz olur. Arkada kalan yüzü de gece. Bakın şimdi gece ile gündüze.

Sistemi, birkaç defa daha yavaş döndürdüm. Dünyamızın Güneş dönük yüzü değiştiğinde, dünyanın başka başka yerleri aydınlanıyordu.

Sonra güneş sistemini durdurdum, lambalar yakıldı.

— *Bu bir ders değil. Anlaşılması da kolay değil. Ama işte bu düzen böyle yaratılmış. İşin hikmeti bunun böyle yaratılışında. Anladın mı Muhtar?*

Muhtar'ın cevap vermesine vakit kalmadı. Salonun şeref köşesinden yorgun, fakat gür, davudi bir ses yükseldi:

— *Zâlike takdirül azizül alim (1)...*

Bu sözleri söyleyen, bizim yaşlı İmam'dı. Sonra ilave etti:

— *Ve küllün fi felekin yesbehûn... Allahüllezi rejea-s-semâvati bigayri amedin terevnehâ sümmestevâ alelar (2).*

Bu sözler, gökten gelen kutsal dalgalar gibi havaya yayıldı. Önce derin bir sessizlik oldu. Sonra cemaat tarafından hafif bir inilti, bir yakarış halinde gelen sesler, İmam'ın davudi ses dalgasına karıştı:

— *Âmin!..*

İşte benim Ekmeksizköy'de verdiğim garip kozmografya dersi o gece böyle bitti...

(1) Bunlar, aziz ve âlim olan Tanrı'nın takdiriyledir.

(2) Güneş ve bütün yıldızlar uzayda, bir mesnede dayanmaksızın kendi yörüngelerinde yüzüp dururlar. (Ayetler, burada kısaltılarak yazılmıştır).

Bir Selamet Öncüsü

DEĞİŞEN İNSAN

Şartların değişmesiyle insanın değişmesi, Samanpazarlı Hafız'ın şahsında canlı bir misal buldu. Gerçi bütün köy değişiyordu. Bataklığın kuruyuşu, toprağın uyanışı, tabiatla, toprakla savaşta yeni vasıtaların köye girişi, köyün de rengini değiştiriyordu. Yeni önderler, yeni imkânlar ve nihayet, sapa bir yerde terk edilmiş bir köyün, çevresiyle, ülkesiyle bağlantılar kuruluşu, bu köyün insanlarını elbette değiştiriyordu. Olaylara katılmak güç ve işbirliği, daha iyisini istemek ve daha iyi olacağına inanmak, Ekmeksizköy'de yeni bir zihniyet örgüsü yaratıyordu. Temeldeki değişiklikler zihniyet örgüsü yaratıyordu. Temeldeki değişiklikler zihniyette değişikliği ve zihniyetteki değişiklikler temelde değişiklikleri davet ederek Ekmeksizköy'ün madde ve ruh yapısında başka bir dokunun geliştiğini görmemek kabil değildi.

Fakat asıl Samanpazarlı Hafız'da bu oluş, herkesi şaşırtan, insanı düşündüren ölçüler, misaller veriyordu. Samanpazarlı Hafız kimdi? Ekmeksizköy'de ilk karşılaştığım adam. Bir sürgün, bir sığıntı, bir hayta. Daha ilk konuşmamızda onun için içimden:

«— *Bu, ya bir polis kaçkını, ya bir şaklabandır,*»

demiştim. Hantal, hırpani, derbeder bir yaratık. Güya köyde imam yamağı, güya bir müezzin, bir Kur'an kursu mollasıydı. Ama ne kendine, ne çevresine karşı hiç bir bağlantısı yoktu. Gözünde, Ankara'daki Samanpazarı'nın kahveleri tütüyordu. Meşhur zarcılar, kumarbazlar, çevresini haraca kesmiş kabadayılar onun kahramanlardı. Bana, onları tanıyıp tanımadığımı sormuştu, tanımadığımı anlayınca da dudak bükmüş, belki bana acımişti. Ne kendine, ne etrafına inanıyordu. Ona göre, köylüler namaza abdestsiz geliyorlardı. Bunu söylerken kıs kıs gülüşünde:

— *Hoş, ben de öyleyim ya,*

der gibi alaycı bir hali vardı. Sonra ne oldu? Olanlar şaşırtıcı. Bazen

hem İmam, hem Muhtar bana takılırlardı:

— *Hoca, bu köyde senin asıl taleben bu bizim Hafız. Sen bu haytayı adam ettikten sonra...*

Arada evlenmişti. Ama bu köyün ona bir kız verebilmesi de bir şeylerin değiştiğini göstermiyor muydu? Kaldı ki evlenmek, olağan bir şeydir. Halbuki olan, yalnız, Hafız'ın iyi bir ev erkeği oluşu değildi. Şimdi o önce kendine inanan, sonra herkesin inandığı bir insan oldu. Kaynatası, bacanağı, yeni topraklarının idaresini ona bırakmışlardı. Kendisi de bir toprak sahibiydi. Hep bir arada 60 dönüm tutan bu toprak için büyük projeler peşindeydi. İlk sulama kuyusunu o açtırdı. Donatım kooperatifinden ilk motopompu o aldı. Şimdi elinin altında 60 dönümlük sulu, bereketli bir toprak var. Bizim bozkırda bu, bir çiftlik demektir. Sonra artık, Ekmeksizköy camii altındaki pis, murdar odada, geceleri bir idare lambası altında yarı aç, yarı tok çürüyen bir yaratık değil. Hem şimdi, evvelce olduğu gibi başını yastığa koyar koymaz uyuyan, çünkü kafasının içinde hiç bir kaygı, hiç bir tasavvur olmayan tufeyli bir yaratık da değil. Evi, barkı, misafirleri var. İnsanca giyiniyor. Herhangi bir şehirde adına büro de nebilecek bir odada çalışıyor. Dosyaları, kitapları, defterleri var. Ona köyün önemli işleri emanet olunmuş. Kasasında halkın paraları var. Defterlere halkın hesapları işleniyor. Köy idaresi, kooperatif başkanları Polatlı Ziraat Bankası'ndan eğer para çekeceklerse, Banka Müdürü ilkönce, kâğıtların altında Hafız'ın imzasını arıyor; sorumlu kâtip olarak. İki yaz Ankara'ya gitti; fakat Samanpazarı kahvelerinde kumar oynamak için değil. Ders gördü, kurs geçirdi. Eline belgeler verdiler, ona, köy kooperatif işlerinde gerekli bilgiler verildi diye. Köye son dönüşümde Kurs Müdürü, bana latifeli bir haber bile yolladı:

— *Hoca, bu Hafız'ın kadrini bilsin, yoksa biz onu çeker alırız.*

Ama Ekmeksizköy onu artık bırakmaz ki. Şimdi köyün liderleriyle birlikte, köy adına Ankara'ya, Polatlı'ya, Eskişehir'e gidiyor. İşler, sorumluluklar yükleniyor. Görevler başarıyor, Memurlar, müdürler, müfettişler, hatta Kaymakam ve daha başkaları onu güler yüzle karşıyorlar. İtibarlı misafir olarak yer gösteriyorlar. İkramda bulu-

nuyorlar. Konuştukları kimseler, ayrılırken onu nezaketle, hatta saygıyla uğurluyorlar.

Ama asıl değişiklik onun iç âleminde geliyordu. İç âleminde bir pınarın gözeleri açılmış, durmadan yeni hayat hamleleri fışkırıyordu. Yeni arzular, yeni ihtiraslar onu yoğuruyor, biçimlendiriyordu.

Onun yeni bir insan olduğunu, eski hayatının sığıntı Hafız'ın öldüğünü köy de biliyor. Nitekim birkaç hafta önce onu İmam'ın evine çağırıyorlar. İhtiyarlar da, kooperatif liderleri de orada, İmam ona diyor ki:

— *Oğlum Hafız, sen artık fazla yoruluyorsun. Köyün bütün işleri senin üstünde. Artık eski işlerine yetişemezsin. Git bak, Polatlı'da mı olur, Ankara'da mı olur; bize bir imam yardımcı bul, namaz kıldırsın, müezzinlik etsin. Ölülerimizi yıkasın, cenazeleri gömdürsün. Bunlar artık senin işin değil...*

Hafız dinliyor, saygı gösteriyor. Sonra İmam'ın elini öpüp ayrılıyor. Yola düşüyor. Nitekim şimdi Ekmeksizköy'ün bu işleri yapan başka bir adamı var. Hafız onu Ankara'da bulmuş. Ama bu da başka türlü bir tip. Sakal bırakmış bir genç. Galiba İmam-Hatip Okulu'ndan çıkmış. Hareketli, iddialı, hatta belki de savaştan bir tip. Her şeyi kesin konuşuyor. Ona göre, her bildiği doğru. Her söylediği kesin. İsmi Nurullah Öncü. Kendisini herkese:

— *Ben bir selamet öncüsüyüm...*

diye takdim ediyor.

Kıt, kısır bir dağarcık. Ama onu, köy düğünlerinde herkese meydan okuyan zayıf, fakat iddialı, sataştan bir pehlivan gibi yetiştirmişler. Yahut o, kendisini böyle hazırlamış. Hafız, komşularına karşı bu sakallı genç yüzünden sıkıldıkça:

— *Siz merak etmeyin, onu bana bırakın,*

diye biraz terliyor.

Ben de Hafız'a cesaret veriyorum:

— *Hafız, dayanakları zayıf da olsa inanış, hem de ihtiraslı inanış, kendine ve sözlerine güven fena bir şey değildi. Hazin olan, ümitsizlik veren şey, ne kendine, ne de değerlere*

inanmaktır. Bu genç mademki kendini beğeniyor. Yaptıklarını, söylediklerini beğeniyor. Söylediklerinin doğruluğuna, kesinliklerine inanmaktadır. O halde gelişebilecek bir insan karşısındasın. Elverir ki doğrunun, bilginin, gerçeklerin malzemesiyle onu zenginleştirebilesin.

— Fakat Hocam, bu zavallı, hiç bir şey okumayan, hiç bir gelişme duygusu olmayan, sadece koş, inatçı bir yaratık. Ona hangi dille hitap edebilirim ki?..

— Dediğin gibi olabilir. Belki zamanının bir kısmı boşa harcanmıştır. Ama bu suç onun değil ki. Ona ancak verdiklerini almış olabilir. Yahut öyle de değil de, iyi niyetle ve faydalı olmak için verilen şeyleri anlayamamış, hazmedememiş olabilir. Ama unutma ki, Harp Okulu'ndan her çıkan teğmenin hayalinde bir Napolyon, bir Atatürk olmak arzusu yaşar. Ona yol açmalı. Ona yetişme ve gerçeklerle yoğurulma imkânı vermeli ki, kendi kendini daha iyi tanısin. Ölçüleri dengeleşsin ve kendini yetiştirebilsin. Onu yalnız bırakma, olumsuz ve kötümser olursa yazık...

— Dediklerinizi gayet iyi anlıyorum Hocam. Belki ben sabırsızım. Hatta haksızım. İnsanlara imkânlar vermeli. Onların, içinde yaşadıkları şartları değiştirmeli. Bu sözler bana, sizin bir gün köye ilk geldiğiniz günlerde, Muhtar'ın ağıl yaptığı mektep binasında söylediğiniz sözlerdir.

Hafız'ın bu sözleri unutmayışı, onları hatırlayışı ve tam yerinde kullanışı beni bir eski âleme sürükledi. Eski Ekmeksizköy'e. Oradaki ilk günlerime. Çok duygulandım ve bahsi kapatmak istedim:

— Evet, söylemiş olabilirim Hafız. Sen şimdiki duruma bak. Yarın başka türlü bir köyünüze olacak. Güzel mektebiniz gibi güzel bir caminiz, köy işleri için teşekkülleriniz, bürolarınız, örgütleriniz olacak. Bizim toplumumuzdan ne cami mektebi, ne mektep camiye kovabilir. Bunlar karşı karşıya değil, yan yana yaşamak zorundadırlar. Bu sakallı gencin iddialılığına, savaşkanlık arzularına bakma. O da bu kovmayı başaramaz. Başardığını bir an düşünsen bile, yalnız ve geri kalır. İlerleyen

dünya ise onu siler, süpürür. Hatta bugünkü Ekmeksizköy şartları içinde bile.

— *Eğer siz olmasaydınız Hocam...*

— *Hayır Hafız, bizler olmasak da dünya yürüyecektir. Daha ileriye, daha adaletliye, daha teşkilatlıya doğru. Şimdi sen işine bak. Arkadaşını kazan. Din de, mektep de, cami de; bütün toplum müesseseleri de hepsi insanlar içindir. Eğer insanların içinde kendimizin bazı değerleri taşıdığımızı inanıyorsak, bu değerleri halkın hayrına kullanmalıyız...*

O günden sonra Hafız'ı sık sık Nurullah Öncü'yle beraber görüyordum. Evvela onu cami altındaki pis kovuktan kurtardı. Köyde bir odaya yerleştirdi. Odasını donattı. Kitaplarına raf yaptırdı. Ortaya masa ve sandalyeler koydurdu. Kap kacak sağladı. Hafız, onu bizim İmam'a ilk götürdüğü gün, Nurullah Öncü'nün İmam hakkındaki görüşlerini bana nakletmişti. Nurullah Öncü:

— *Bu imam echeli cühelâ, demiş. Ben Teştâzanî'den bahsedince nasıl apıştı kaldı. Dili tutuldu. Ağzını açamadı. Haddi varsa çıksın karşıma... Bunları süpüreceğiz Hafız. Zaten süpürülmüş ya!..*

Selamet öncüsünün bu sözlerine Hafız çok kırılmıştı. Halbuki son günlerde bakıyordum, selamet öncüsü, hem Hafız'ın bürosundan, hem İmam'ın evinden pek çıkmıyordu. Hafız'a ufak tefek yardımları da oluyordu. Hatta bir defa da bana:

— *Hocam, dedi, mektepte bir emriniz olursa hazırım.*

— *Sağ ol kardeş, ama köyde yapılacak o kadar çok işler var ki, yakında bize vakit ayıramazsın bile. Mektep şimdilik gidiyor. Sen hele şu cami için bir şeyler düşün. Acaba ne yap-sak ki?..*

Köyün işleri çığ gibi artıyordu. Ayhan'la Selim Dereli hemen her zaman baş başaydılar. Sık sık Polatlı'ya, Eskişehir'e, Ankara'ya koşuyorlardı. Selim Dereli'nin bazen günlerce Polatlı devlet çiftliğinde misafir edildiği de oluyordu. Fakat şimdilik ben gene Hafız'a geleyim...

Hafız bir akşam bana gelip de elindeki bir tomar planı, projeyi önüme serdiği zaman, şaşırđım. Yanında selamet öncüsü de vardı. İkisini de iyi karşıladım. Oturttum. Hal hatır sormak istedim. Fakat Hafız sabırsızdı. Bu bir tomar plandan, projeden en üsttekini açtı. Masanın üstüne yaydı. Şaşkınlığım o vakit başımı döndürdü. Ben bu plandaki küçük çiftliği daha önce görmüştüm. Bu benim vaktiyle Trakya'da gördüğüm küçük cennetti. Kıraç, kireçli Karıştıran Ovasının bir kenarında, Şeker Şirketi İşletmesi'nin etrafını telle çevirdiği 60 dönümlük arazi üstünde tek bir artezyen etrafında yaratılan yeşil, bereketli mucize. Gerçi onu Hafız'a, Ayhan'a anlatmamıştım ama, bir gün olup bu cennet bahçesinin Ekmeksizköy'de, hem de Hafızların 60 dönümlük yeni topraklarında böylesine eksiksiz projelenceğini düşünmemiştim:

— *Fakat Hafız, burası bu plan...*

— *Sizin talimatınızla hazırlandı Hocam.*

— *Demek eski Sıtmabükü'nde...*

— *Hayır Hocam, Keklikpınarı'nda. Sıtmabükü hinmetinizle çoktan öldü. Tıpkı eski Hafız gibi...*

Bir şey söyleyemedim. Planı önüme çektim, uzun uzun inceledim. Trakya'da gördüğüm küçük çiftlikteki artezyenin yerinde Hafız'ın toprağına beton sulama kuyusu ve motopomp yerleştirilmişti. Çiftlik evinin yerinde gene bir çiftlik evi vardı. Her halde ulu salıkımsöğütler olması gereken ağaçların gölgelediği bir çiftlik evi. Anayol, su arkaları, sebzelikler, meyvelikler, yonca, bostan parselleri, daha arkada münavebeli ekimler için bir saha. Etraf gene tel örgüyle çevrilmiş, yolların boyu bodur ağaçlarla çitlendirilmişti. Trakya'daki çiftlikten farkı şudur ki, burada bu toprak üç parsel bölünmüştü. Aynı kaynaktan sulanan üç parsel ve bir köylü evi yerine üç parsel üstünde üç ev. Şu da var ki, bu planda topraktan faydalanma işleri galiba biraz daha hesaplıydı.

— *Tebrik ederim Hafız. Allah tamamına kavuştursun. Şimdi iş kaldı bu rüyayı hakikat yapmana. Sen bu köyde yeraltının suyunu yer üstüne ilk önce çıkarabilmekle halka bir öncü oldun. Bak, şimdi ovada birçok kuyular açılıyor, herkes işba-*

şında. Umarım ki şimdi hem bu suyu, hem toprağı değerlendirmekle de bir öncü olursun.

— Öncü olan ben değilim Hocam. Ama işe el attık bile. Devlet çiftliği 100 meyve fidanı hediye ediyor. Yonca, sebze tohumlarını veriyor. Evler için çalışıyoruz. Kaynatam da, bacanak da bana boyuna, "Hafız bizden geçti, şu evleri bir an önce kur da geçelim oraya, sana dua edelim." diyorlar. Önümüzdeki kış galiba ovadayız.

— İnşallah bu işte de öncü olursun.

Bu sözün üzerine Nurullah Öncü, beklemediğim bir karşılama da bulundu:

— *Selamet öncüsü.*

— *Doğru, Nurullah. Hafız bir selamet örneği, bir selamet öncüsü oluyor köyde. Bunu takdir edeceğimi biliyordum. Bir gün senin de aynı hayırlı yolda halka rehber olacağına inanıyorum.*

— *Biz ahret için çalışıyoruz Hocam. Ebedi huzur için.*

— *Huzur vicdanımızda başlar oğlum. Ahrete açılan kapıyı vicdanımızda aramalıyız. Ahret, sadece nefis murakabesi, ebedilik özleminin ifadesidir. Bu, insanın, hem zaafı, hem kuvvetidir.*

Bir süre sonra Hafız planları toplarken Nurullah Öncü ona yardım ediyordu. Çocukları kapıya kadar uğurladım. İkisi de camiye gideceklerdi. Yatsı namazı vaktiydi.

*
**

ERMİŞ KİMDİR

Birkaç gün, ders saatlerinden sonra Süleyman Işık'la vaktimizi hep açık havada ve birlikte geçirdik. Mektepte işimiz bitince hemen ovaya iniyorduk. Tabii Sarı Çavuş yanımızda. Zaten Sarı Çavuş, şimdi köyün sadece bekçisi değil, kâhyası gibi bir şeydi. Her şeyi kendisinin yönettiğine inanıyordu. Hele köy misafir odalarının da onun emrinde oluşu, gelen yabancılarla devamlı teması, onlarla beraber sofraya oturuşu, onu tatmin ediyordu:

— *Akşam gene beyler beni bırakmadılar efendi, anlattım onlara Hanya'yı Konya'yı. Hayrımız olsun zavallılara.*

Süleyman Işık'la hemen daima önce Üçgözeler'e uğradık. Gözelerdeki mermer taşın üstünde kaynayan sulardan içerdik. İlk kazının verdiği mermer hazinesi gene öyle yığılı duruyordu. İlk işlerimizden biri bu tümseği büsbütün açmak olmalıydı. Sonra Hafız'ın kuyusunu varırdık. Kuyu muntazam halkalanmıştı, üstü dikkatli kapatılmıştı. Motor küçük bir dam içine alınmıştı. Sonra Ayhan'la ana kanal boyunca köy koruluğuna giderdik. Korucu Süleyman, bizi karşıladı. Artık o da, çocukları da burada geçici bir evde oturuyorlardı. Yeni mektep inşaatının artıklarından kurulan eğreti bir eve Süleyman bizi buyur ederdi. Girerdik. Kulübenin içi tertemizdi. En küçük çocuğu hemen kucaklarımıza sıçrardı. Eşi bize ayran, poğaç hazırlardı. Köy korusuna daha şimdiden koru denebilirdi. Yazın pek kayıp verilmişti. Tutmayan fidan yok gibiydi. Toprağın yazın dokunulmayan yeşil örtüsü, toprak için tabii bir gübre tabakası teşkil ediyordu. Eğer ağaçlar arasından, ilkbahar yağmurlarından sonra ileride pulluk geçirebilirsek ağaçlar daha çabuk gelişirdi. Zaten bahara çıkarken ikinci dikim alanı ağaçlandırılacaktı.

Süleyman, bize gene güzel teşbihler yapıyordu. Mektepteki törende bulunmuş, hem de eşiyile beraber. Çocukları o gece köye bırakmışlar. Söz arasında ona sordum:

— *Nasıl buldun o akşam misafirleri?*

— *Misafirler haklı Hoca. Zefillik içinde zavallılar. Amu Kaymakam'ı kötü yakaladılar. Şimdi taşınıp duruyorlarmış Polatlı'ya. Kaymakam, mühendisler yollamış köylere. "Ne yapabiliriz?" diye. Muhtarlardan biri bizim yeğendir. Bana asıldı. "Aca ba şu sizin öğretmenin maaşını artırsak, bize gelir mi?" diye.*

— *Sen ne dedin Süleyman? Bu iş olsa bari...*

Süleyman rahat rahat güldü:

— *Geçti gayrı efendi. Allah gecinden versin, sen artık Ge-yikli'deki ermişin yanında yerini hazırlamaya bak. Senin arku toprağın oradan alınmış...*

Süleyman'ın temsili belki biraz sertti ama, ne kadar mistik, hatta romantikti. Geyikli'deki ermişin yanında gömülmek? Bir adsız olmak? Halk tarafından ve halkın kalbinde yaşatılmak?

— *Hayır Süleyman, ermişler bir daha gelmezler. Onlar büyük insanlardı. Adları bile bilinmeyen, ama halkın büyüttüğü, yaşadığı insanlar. Halka mal olan insanlar...*

O gün, kuru bekçisinin evinden çıkınca Karanlıkdere setine doğru yürürken Süleyman Işık sordu, Ermiş'in ne olduğunu. Ona Geyikli yaylasını anlattım. Perişan, fakat dokunulmaz mezarının üstündeki, helki Frigyalılar devrinden, ya da Roma veya Hıristiyanlık çağlarından kalan taş kalıntılarını anlattım:

— *Belki hiç yaşamamıştır ve bir kutsal ziyaret yerinin sembolüdür. Belki çok tanrılı devrin bir rahibi, belki bir Hıristiyan azizi, belki bir velî, belki de Türkmen'e buralara kadar yol açan bir öncüdür?!.. Ama gerçek şudur ki; o, hâlâ yaşıyor halkın muhayyilesinde.*

— *Bir selamet öncüsü olarak...*

Bir gün, mektebe dönerken, Süleyman Işık'la, ertesi gün Geyikli yaylasına çıkmak için sözleştik. Ermiş'i ziyaret edecektik. Ve Frigya mağaralarını gezecektik.

YERLEŞMEK

Uygarlık, yerleşmekle başlamış olsa gerek. Nitekim eski dilimizde uygarlık kelimesinin karşılığı olan medeniyet, doğrudan doğruya kentlileşmek, şehirlileşmek demek. Yazının icadı için önce yerleşilmeli ki, insanlararası otokton bağıntılar doğabilsin ve bunların değişmez işaretlerle, yani yazıyla ifadesine vakit bulunabilsin.

Köyün yeniden yerleşmesi işlerine girince, zaman zaman bu düşüncelere dalmışımdır. Çünkü Hafız'ın bir süre önce sarfettiği:

— *Ev işleri için de hazırlıktayız,*

sözlerinin üzerinden çok geçmemişti ki, bir gün Ayhan, Ankara'dan kocaman bir planla döndü. Bunu doğruca köy idare binasına, eski

mektep dershanesinin kapıdan girince tam karşı duvarına astı. Plan, neredeyse tavandan yere kadar uzanıyordu. Bu plan, renkli bir tabloydu. Etrafı setler, teraslar şeklinde bağlarla örtülü çepeçevre tepelerin ortasında yayılan ovamsı bir vadi. Ortada bir ana kanal. Sonra yan kanallar mavi sularıyla ışıltıyor. Anayollar ovayı bölüyor. Altı başta bir regülatör seti. Sonra bir mavi gölcük. Gölcüğün etrafı bir yeşil orman. Sonra yollarla bölünen yerlerde parseller, bahçeler, bostanlar, ekim alanları. Nihayet üst başta bir köy var. Bir yıldız şeklinde yerleştirilmiş. Ortada cami, kamu binaları, çarşısı ile köy meydanı. Sonra beş istikamette yayılan iç yollar etrafında beyaz badanalı, kırmızı kiremitli evler. Hepsi de küçük bahçeler içinde. Bahçelerin arka taraflarında küçük çiftlik binaları. Ahırcıklar, kümesler, ot, saman depoları.

Bu köyün dışında büyük ahır, ağıl binaları yapılmış. Başta bir küçük işletme: Köy süthanesi. Altı bodrum olsa gerek. 100 haneli bir Batı Almanya, ya da yeni bir İsrail köyünü andırıyor. Burası bir masal köyü. Tablonun yukarısına büyük harflerle köyün adı yazılmış: KEKLİKPINARI KÖYÜ...

Demek ki bizim Ekmeksizköy, artık tarihe karıştıyordu. Ayhan bu planı yerine astığı zaman orada beş kişiydik: Ayhan ve benimle birlikte Hafız, Süleyman Işık ve Nurullah Öncü. Ayhan'ın bavulundan daha bir şeyler çıktı. Parseller ve teferruat planları. Köyde yapılacak üç tip evlerden her birine ait ön planlar. Büyük, orta ve küçük evler. Sonra umumi köy binaları: Köy idaresi, kooperatifler evi, dükkânlar ve bir de cami binası.

Cami, küçük fakat beyaz, temiz, iç açıcı ve minareli bir binaydı. Nurullah Öncü bir detektif gibi atıldı bu resimlerin üstüne. Yüzünün hatları sertti, şüpheliydi. Biz hiç konuşmuyorduk. Sonra yavaş yavaş bu hatlar yumuşadı. Parmağını cami bahçesinin arkasındaki bir noktaya bastı:

— *Ya burası nedir?*

— *Sizin eviniz. Cami imamının evi. Bir hol, iki oda ve bir de hem kitaplık, hem çalışma odası olacak. Şömineli bir saloncuk. Hol aynı zamanda yemek ve oturma odası. Bodrumunda diğer ihtiyaç yerleri var. Yıkınma yeri, yakıt deposu, vs...*

Nurullah Öncü bu plan paftasını aldı. Önüne yaydı ve daldı. Biz başka bir paftanın üstündeydik:

— Hocam, burası ahır hayvancılığı sitesi. Bu köyün temel tesislerinden biri. Şöyle düşündüğümüzü biliyorsun: Hedefimiz herkese iş, herkese ocak, herkese topraktır. Keklikpınarı bir küçük, fakat ileri ve teşkilatlı müstahsiller köyü olacak. Yani, herkesin kendi toprağı, herkesin kendi işi, herkesin kendi evi olacaktır. Ama ayrıca bu özel mülkiyet unsurları ve benimsemeler yanında köyün toplumunu ilgilendiren konular da var: Mer'alar, tabii akarsular, göl, köy ormanı ve sulama seti ile arklar, kanallar müşterek. Bunlar bizim köylerimizde zaten böyledir.

Bir de işbirliği konuları var: Mesela kooperatif. Köy süthanesi, hayvancılık ve hayvan mahsulleri kooperatifinin malıdır ve kooperatif adına işletilir. Bunun yanına çiftlik hayvancılığı besi ve yetiştirme binalarını ekledik. Damızlık boğalar, damızlık ve süt inekleri, besi ahırları, yeni depoları, gübre depoları, keza kooperatif malı. Çünkü bunlar, büyük sermaye ve fenni bakım ister, bakıcı, hatta veteriner ister. Sağım, süt işleme ustaları ister. Ama eğer bunlar sağlanırsa köye de oluk gibi altın akar.

— Yani, diğer köylüler bu işlere girmeyecekler mi?

— Ne demek, her isteyen her işe girecek. Her köylü, isterse kooperatife de üye olsun, kendi evinde, kendi alurunda, ahır hayvancılığı, besicilik yapabilecek ve isterse sütünü köy süthanesine satacak. Ama köy süthanesini bir adamın işletmesine fiilen imkan yok. Mesela, yalnız şu bizim kooperatif; sütçülük sitesi, ahırlar, depolar demirbaş hayvanlar, süthane ve vasıtalar ile birlikte 1.000.000 lira!..

— Bu para nereden bulunur Ayhan? Bizim şu Keltepe...

— Bu para bulundu bile Hocam. Keklikpınarı Hayvancılık ve Sütçülük Kooperatifi için Ziraat Bankası bize bu krediyi açmıştır. Zaten bu kredileri açmak onun görevleri arasındadır. Ama istenilmeyince ne yapsın? Biz, sadece bu imkanı harekete getirdik. Binalar için on sene vadeli, hayvanlar için dört sene vadeli. Yem için bir sene vadeli ve hepsi 1.000.000 lira...

— *Demek senin Selim Dereli'yle yolculuklarınız?..*

— *Hep bunun içindi. Selim Dereli bir lider Hocam. Bir köy lideri. Ve yalnız Selim değil, Hüseyin Germiyan, İsfendiyar, hepsi birer lider. Bankada onları hayranlıkla dinliyorlar. Vali Muavini onları başarıları için tebrik etti. İnek satınalma işleri, süthane tesisleri işi, yem, inşaat işleri ve hatta siitümüzü satacağımız yer işi hepsi hallolundu. Biz Ankara'daki Devlet Orman Çiftliğiyle işbirliği yapacağız. Orada bu sütler pastörize edilecek...*

Söyleyecek söz bulamadım. Ayhan haklı çıkmıştı:

— *Halka inelim, işlerimizi halka mal edelim, çünkü iş asıl onlarındır,*

derdi. Halka indi, işi halka mal etti ve halk daha ilk adımda liderlerini vermeye başladı.

Ondan sonra geç vakte kadar konuştuk. Konu her tarafından değişti. Ama işin en baş döndürücü tarafı, köyün yeniden kuruluşuydu. Onu ertesi gece ve daha kalabalıkla konuşacaktık. Konuşmalar sona ererken Nurullah Öncü hâlâ cami planı üstüne eğilmişti. Tam ayrılırken; hayıflanır gibi atıldı:

— *Şu minareye bir de hoparlör olsa...*

— *Olmaz. Hoparlör minarede hem çirkindir, hem ezan sesini madenleştirir, bozar. Tesirini azaltır. Bir ses bir davet olmaktan çıkar. Nara atmak gibi bir şey olur. Tabii ses, en güzelidir...*

Bunu söyleyen Hafız'dı. Biz hiç sesimizi çıkarmadık. Fakat Nurullah Öncü de sustu, düşündü. Başını hafif hafif salladı. Galiba Hafız'ı o da tasdik ediyordu...

*
**

Ertesi geceki toplantıdan önce akşam yemeğimizi Işık'la birlikte İmam'ın evinde yedik. İmam bana çattı:

— *Hocam, sen bizim bu selamet öncüsünü galiba baştan çıkaracaksın.*

— Hayrola İmam Efendi?

— Olanlar oldu gibi geliyor bana. Bu zavallı Nurullah bir yol tutturmuştu. Bütün düğümleri çözmüştü. Bütün meseleleri halletmişti. Ne diyorsa, ne biliyorsa doğrudu. Ondan başka bilen yoktu. Onun bilgilerinden başka bilgi de yoktu. Delikanlı rahattı, mutluymdu. Cennetin anahtarları da elindeydi. Onu dinleyenleri içeri alacak, dinlemeyenleri kapı dışında bırakacaktı. Hulasa, yaman bir öncüdü...

— Evet, bir selamet öncüsü...

— Tamam. Ama şimdi selameti de öncülüğü de şaşırmış. Bir cami mi yapacaktıydınız, ne yapacaktıydınız. Caminin arkasında bahçeler içinde bir de imam evi olacaktı. Bizim ev kadar bir kütüphane odası varmış...

— Evet, mesela Almanya'da, Hollanda'da, İngiltere'de kiliselerin rahip evlerinde olduğu gibi...

— Tamam, oğlan iste oradan dertlenmiş. Bugün bana geldi. Ağlamaktıydı. Önce Süleyman'ın odasındaki kitapları tutturdu. Sonra sözü bu yeni kitap odasına getirdi. Başladı kendini yermeye...

— Neden Hocam?

— Söylediklerinden aklımda kalanları şunlar: "Bize de bir şey mi okuttular sanki? Niçin gençliğimizi harcarlar? Ben mesleğime inanıyorum. Ona bağlıyım. Kendimi de bir şey sanıyordum. Halbuki hava. Benim, ömrümde okuduğum kitapların sayısı yirmi beşi aşmaz. Onları da yarım yamalak okudum. Dünyayı anlatan dergiler, kitapları okumayı, dünyaya arka çevirmeyi de marifet saydık. Üstlerinde kasvetli türbe, harabe resimleri basılı birtakım karanlık dergileri dini edebiyat sandık. Ben bu halimle o cami evindeki kitaplığı neyle doldurayım? Bu bizim okulları da acaba ne vakit bir şeye benzetecekler? Süleyman Işık'a bakıyorum, Ayhan Bey'e bakıyorum. Biz mi bunlarla yarışacağız?" İşte seninkinin derdi bu. Anladın mı şimdi?..

— Anladım, çok sevindim Hocam. Bu çocukta bir cevher olmasa, kendi nefisini böyle denetleyemez.

— Haa, o da var. Bir nefis murakabesinden mi bahsetmişsin. Ahretin yolunu mu göstermişsin, ne olmuş?.. Önce yadırga-

mış. Ama sonra düşünmüş. "Galiba öğretmen haklı" diyor. "Biz ezberciyiz, öğretmen, düşünen adam" diyor...

— Biraz mübalağa etmiş Hocam. Aramızda o kadar fark yok. Ama sen, "Selamet Öncüsü" için merak etme. O, selameti bulacaktır. Madem ki arıyor...

Yemekten sonra İmam'ın evinden idare binasına geldik. Yemekte İmama, önce Selim Dereli'nin, Hüseyin Germiyan'ın, İsfendiyar'ın marifetlerini anlattım. Polatlı'da, Ankara'da nasıl herkesi kazandıklarını, herkeste kendilerine, nasıl güven hatta saygı uyandırdıklarını anlattım, çok sevindi:

— Vasıflı insan, çeki taşı gibidir. Eğer kullanırsan ağır basar. Yoksa, dağda taşın bir değeri yoktur.

İmam'ın benzetisi güzeldi. Sonra sağlanan kredileri saydım. Önümüzdeki yıl 200 iyi cins ineklik bir inekhanenin işletmeye açılacağını, köy süthanesinin kurulacağını, aynı vasıfta ve kooperatif garantisini de taşıyacak sütlere şimdiden Ankara'da sürüm yeri bulunduğunu anlattım. Böyle garantili süt partisinin de Ankara'ya ilk defa gireceğini söyledim. Bütün bu süt, hayvan işlerine Şeker Şirketi'nin de ayrıca dayanak ve yardımcı olacağını öğrendi. İşi hiç yadırgamadı. Cesaret verdi:

— Kooperatif dediğiniz şirket hayvancılığı yanında, halkı da hayvancılığa teşvik etmeyi, onların da hilesiz mallarını köy süthanesinin satın alması usulünü iyi bulmuşsunuz. Arka tekerlek, ön tekerleğin izinden gitmeye mecburdur. Halk şirketin işlerine ayak uydurmak zorunda kalacak, temiz çalışmayı öğrenecektir. İyi düşünmüş, arkanızı da sağlam yere dayamışsınız...

Yeni köy projesi işinden o akşam şöylece bahsettim. Yalnız yeni cami proje ve resimlerinden, getirdiğim bir takımı ona bıraktım. Vedalaştık, çıktık.

*
**

İlk çağlarda şehir kurmak gururu ve heyecanı, şehirler fethetmekten üstün sayılırmış. Kurduğu şehirlere ismini veren hükümdar bilirmiş ki, kendinden sonra dünya ne kadar değişse, adını verdiği

şehirle birlikte kendi namı da yüzyıllarca yaşayacaktır. O gece toplantıda, bu heyecanın bir zerresini içimde duymadım desem doğru söylememiş olurum. Bir şehir kuracağım ve şehre adımın verileceği için değil. Fakat, bir küçük köyü ölçüsünde olsa da, böyle bir kuruluş işini izleyebildiğim için.

Toplantıya Ayhan bir misafiriyle beraber geldi. Köyün ihtiyarlarıyla, yeni kooperatiflerin başkan ve idarecileri, Hafız ve bizim selamet öncüsü, hulasa köyün liderleri oradaydılar. Toplantı odasında masalar birleştirilmiş, etrafına sandalyeler dizilmişti. Hepimiz yerlerimizi aldık. Toplantıya heybetli bir havanın hâkim olduğunu seziyordum. Ayhan doğruca konuya girdi:

— *Ankara tarafından Hasanoğlan'da, Eskişehir civarında Çukurhisar yolunda, Marmara'da ve daha bunlara benzer bazı yerlerde, birtakım yeni köylerin yapıldığını, ama bunların boş kaldığını, kimsenin oralarda oturmadıklarını görürsünüz...*

Çünkü buraları, orada oturacaklar yapmamışlardır. Yukarıdan birtakım insanlar, oralarda birer köy kurulmasını istemişlerdir. Temeller atılırken nutuklar söylemişler, kurbanlar kesmişlerdir. Köylüye de: "Bunlar sizin malınız, 10.000 liralık ev 5.000 liraya, 20.000 liralık ev 10.000 liraya mal olacak, 10 senede, 20 senede borcunuzu taksitle ödeyeceksiniz" demişlerdir. Ama sonunda, 5.000 liraya mal olacak dedikleri ev 20.000 liraya, 10.000 liraya mal olacak dedikleri ev de 40.000 liraya mal olmuştur. Kimse de eski yerini yurdunu bırakıp bunlara geçmemişlerdir. Şimdi bu inşaatın hepsi boş durur.

Ayhan'ın dedikleri doğruydu. Ben bu saydıklarının bir kısmını görmüş, hikâyelerini dinlemiştim. Ayhan sözüne devam etti:

— *Şimdi, burada da bir yeni köy kurulacak. Ama süs olsun diye değil. Burada Keltepe, yeni ve kendi toprağına göçecek. Susuz köy sulu köye, ağaçsız köy yeşil köye, harap köy mamur köye dönecek ve bunu siz kendiniz yapacaksınız. Bakın nasıl?..*

İşte bu sözlerden sonra Ayhan duvardaki büyük planın başına geçti. Önce bütün Keklikpınarı ovasının alacağı yeni şekli nokta

nokta gösterdi. Kanallar, göl, orman, baraj, yollar, parseller. Sonra elindeki değneği yeni köyün üzerine koydu. Meydanı, camiyi, köy kooperatif binalarını, yeni köyün beş kolu üzerinde sıralanan bahçeli evleri birer birer anlattı. Sonra çantasını açtı. Caminin, idare binalarının, üç tip evlerden her birinin plan ve resimlerini gösterdi. Bunları masaya yaydı. Bundan sonra da hayvancılık sitesine, hayvan, süt işlerine geçti.

.Bu işlerin daha sonra Selim Dereli tarafından anlatılacağını söyledi ve sözü yanında oturan misafirimize bıraktı:

— *Arkadaşlar, ben Ankara'dan geldim. İmar Vekaleti'nin mühendisiyim. Bizim vazifemiz: şehirlerin, kasabaların, köylerin yapılışıyla uğraşmak...*

Sonra bu işlerin nasıl yürüdüğünü anlattı. Sözü bizim köye getirdi:

— *Biz buraya, birkaç defa geldik, gittik. Sizin arkadaşlarla Ankara'da da çalıştık. Bir "örnek köy" yapılsın diyoruz bu bozkırda. Bazı imkânlarımız var. Malzeme yardımı yapacağız. Emeğe katılacaksınız. Kendi evlerinizi kendiniz yapacaksınız. Köy malı olan binalar için de bazı masraf yardımları yapacağız. Ustalar yollayacağız. İşlerin asıl kontrolü sizin yapı kooperatifinizde olacak. Biz size yardımcıyız, hem plan, hem malzeme, hem de biraz kamu yatırımı bakımından. Bizim de vazifelerimiz zaten bunlar. Ama işin esasını unutmayın: Kendi evini kendin yap!.. Bizimki de kendi evini kendi yapana yardım...*

O sırada Ayhan masadan ayrılmış, Hafız'la Sarı Çavuş'u da alarak büroya geçmişti. Az sonra bunlar iki yanından kucakladıkları bir şeyi dikkatle taşıyarak getirdiler. Masanın ortasına yerleştirdiler. Bu, yeni yapılacak köyün büyük maketi idi. Ayhan yerine geçerken bütün gözler bu maketin üstündeydi.

Maket göz alıcıydı. Dört yanı birer metre olan bir satıh üzerine yeni köy inşa olunmuştu. Köy, yeşillikler içindeydi. Beyaz, renkli, beyaz minareli bir cami köy meydanına bakıyordu. Köy idaresi, kooperatif binaları, dükkânlar, bu meydanın etrafında ayan beyan görünüyordu. Sonra kocaman bir yıldız kollarını beş yana açmıştı. Köyün

anayolları olan bu kolların iki tarafında bahçeler içinde badanalı, kırmızı kiremitli evler yer almıştı. Tam 100 ev. Gerçi bu köyde 100 hane yoktu. Ama ilerideki genişlemeyi de hesaba katmışlardı. İleride açılacak ailelerin kuracakları evlerin yerlerini köy idaresi gösterecekti. Eski köyde terk edilecek arsalarla karşı burada yeni arsalar seçilecek ve bunlar için köylü ayrıca bir şey ödemeyecekti.

Tavana asılmış radyum lambalarının keskin zıyaları altında bu renkli maket, olduğundan daha güzel görünüyordu.

Ondan sonra toplantı hareketli, gürültülü bir akış içinde geçti. Her şey paraya dayanıyordu. O zaman Ayhan, hesapları ortaya serdi. Arsalar önceden belirtilecek, gerekirse kur'a baş vurulacaktı. Binaların temelleri taş, evlerin duvarları kerpiç, döşeme ve tavanları tahta, damları kiremitli olacaktı. Umumi binaların kat döşemeleri beton ve ahşap, duvarları tuğla yapılacaktı. Fakat İmar Vekaleti kerpiç için pres makineleri gönderecek ve bu kerpiçler bir nevi pişmemiş, fakat tazyikli tuğla halinde olacaktı. Bütün doğramaları İmar Vekaleti verecek, kapılar ve pencereler birkaç standart ölçü üzerine hazırlanacaktı. Köy camii için Kaymakam, Polatlı'dan gereken parayı sağlamış. Köy Yapı Kooperatifi'ne açılan kredi, yabancı işçi ücretleriyle gereken malzeme içindi. Vade on beş yıldır. Faiz yüzde beş.

Muhtar pratik bir yol gösterdi:

— *Biz gene bankaya borçlanalım ya, ama pek borca da boğulmayalım. Pancar satışından bundan sonra kilo başına küçük bir şey kesilsin. Yapıların borcu için. Süthaneye teslim edilecek sütlerin üstüne de küçük bir köy hissesi konsun. Acaba bir şey tutar mı?*

— *Çok tutar Muhtar, çok tutar. Bu köy inşaatı için sizin borç taksitiniz yılda ortalama 100.000 lira kadar bir şey olacak. Yalnız bu köy hisseleri bu taksiti hemen hemen karşılar.*

En son İsfendiyar konuştu. Ankara'yı, Ankara'da gördüklerini, konuştuklarını anlattı. Yapı Kooperatifi'nin başkanı oydu. Umutlarını nakletti:

— *Biz Ankara'yı bilmezdik komşular. Ankara bize göre kapalı kutuydu. Ankara'dan korkardık. Ama oradakiler de in-*

san. Onlar da halka faydalı olmak istiyorlar. Ellerinde de çok imkânlar var. İş, yolu açmakta, kapıyı bulmakta. Bu da delilsiz olmaz. Mesela şu kooperatif deyip kurmasaydık, tek başımıza varsaydık, kim bize kasasının kapısını açıp, buyur ağa, al derdi. Zamana uyacağız ve birbirimize dayanacağız. Artık mesele bu.

O gece toplanan köylüler, yeni köyün yapılması ve Keltepe'nin oraya göçürülmesi işine karar verdiler. Ama bu karar yetmezdi. İsfendiyar'ın cuma günü bütün köylüyü toplamasına, işi anlatmasına karar verildi. Planlar, resimler ve maket bu toplantı odasında böylece kalacak, sergilenecekti.

Toplantı dağıldıktan sonra bir süre biz gene odada kaldık. Hafız çay hazırladı, içtik. Hem yorucu, hem dinlendirici bir gece geçirmiştik.

*
**

BOZKIRIN AĞACI

Süleyman Işık olmasaydı o yıl mektebi nasıl yürütürdüm, bilmiyordum. Üç gündüz sınıfından başka, haftada beş gece de işlerinden baş kaldıracak vakti yoktu. Bana yardım edemezdi. Geceleri bile bürosunda çalışmak zorunda kalıyordu. Fakat bereket versin, Ziraat Bankası onu yalnız bırakmıyordu. Haftada bir gün, Polatlı'dan gelen bir banka memuru, onun kooperatif defterlerini düzenliyordu. Donatım Kooperatif'i'nin, Hayvancılık-Sütçülük Kooperatif'i'nin, Köy Yapı Kooperatif'i'nin işleri genişlemekteydi. Yapı işleri için genel toplantıda karar alındı. Heyete yetkiler verildi. Ovada açılan beton kuyuların sayısı da artıyordu. Kuyucular birkaç ekip halinde çalışıyorlardı. Ovada en az otuz kuyunun açılacağını umuyorduk.

Adapazarı'na kursa gidenlerin dönüşünden sonra, gece kursu daha da kalabalıklaştı. Kursun iki sınıfına birer gece arayla ders veriyorduk. Haftanın beşinci geceleri, her iki sınıfın bir arada katıldığı derslerdi. Bunları daha ziyade müşterek genel konular üstünde yürütüyorduk.

İşte o sıralarda köye, ikinci bir motorlu vasıta mal oldu. Hüseyin Germiyan'ın kamyonundan başka, bu sefer de İbrahim Alanlı, oğluna kendi hesabına bir traktör satın aldı. Askerlikten yeni dönen oğlu.

askerken öğrendiği şoförlüğü şimdi babasının traktöründe uygulayacaktı. Traktör köye kocaman bir bayrağı dalgalandırarak girdi. Hemen ertesi gün, araziye çıktı. Dönüm başına bir para karşılığı isteyenin tarlasını sürecekti. İstenince başka köylere de gidecekti. Ovada köy korusunun ikinci yıla ait dikim işlerine, işte o sıralarda girdik.

Bu yıl, iş daha kolay düzenlendi. Bir önceki yılda olduğu gibi, köy gene seferber oldu. Kadınlar gene koruluk kenarındaki dere yatağı boyuna kazanları kurdular. Muhtar daha cömert davrandı. Devlet çiftliğinin adamları gene kumandayı ele aldılar. Ayhan gene baştaydı. Öyle ki, on gün kadar bir zaman içinde çoğu kavak olan 10.000 meyvesiz ağaç fidanı bizim eski koruluğumuzun alanını bir misli daha genişletti. Hem bu dikim esnasında köy halkı eski ağaçlanmış sahayı yakından görerek bir yıl önceki emeklerinin neye yaradığını, kurulan korunun bu gidişle nelere gebe olduğunu daha iyi görebildiler. Şimdi, Ekmeksizköy ovasının alt başında, köy koruluğu eni konu bir yer kaplıyordu. Bir dikim yılımız daha vardı. Bu arada biz, yeni mektebin etrafındaki ağaçlama işlerini de başarabildik.

Ben yılbaşına Ankara'ya gitmek için hazırlanıyordum. Ara sıra Polatlı'ya inerdim. Havalar henüz elverişliydi. Yamaçlarda güz ekini oldukça iyi gitti. Kooperatifçilerin hemen hiç biri köyde değildi. Polatlı'da, Ankara'da, Eskişehir'de bir şeyler peşinde koşuyorlardı. Kış basmadan Karanlıkdere yatağına bir ekskavatörün gönderileceğini de umuyorduk. Hüseyin Germiyan yeni mektep yapılırken işlettiği taş, kum, çakıl ocaklarına kim bilir nerelerden topladığı bir kamyon dolusu işçiyi üşüştürmüş, yeni yapılacak inşaat için malzeme hazırlığına girişmişti.

Ankara'ya hareketimden bir gün önce küçük bir törenciğe katılmam lazım geldi. Ekmeksizköy toprağına ilk meyve ağacını diktik.

Bu şöyle oldu: Ben, artık yolculuğa hazırlanmıştım. Bir gün önce mektebi, kursu tatil etmiştik. Köyde gerekenlerle vedalaşmıştım bile. Fakat o sabah Hafız, erkenden odamın kapısında göründü. Yüzünde hoş bir ifade vardı:

— *Hocam, haydi araziye çıkıyoruz!*

— *Hayrola?*

— *Sizin Trakya çiftliğine ilk ağaçları dikeceğiz...*

Anladım. Demek Hafız'ın ağaç fidanları gelmişti. Yola çıktık, on kişi kadar vardık. Hafızların toprağına vardığımız zaman Ayhan'ı orada buldum. Daha şimdiden üç parselde 100 kadar ağaç çukuru sıraya dizilmişti. Kuyunun yanında fidan demetleri, diplerinden toprağına gömülüydüler. Ayhan da hemen işe girişmiş. Sabahın henüz dağılmayan hafif sisi içinde tatlı bir toprak kokusu havaya yaygındı. Kumanda gene Ayhan'daydı:

— *Geç bakalım Hoca şu sıranın başına!..*

— *Emret oğlum.*

Ayaklarımın dibine bir yığın fidan bıraktılar. Hafız'a:

— *Senin parsel neresi?*

diye sordum.

— *Burada, benim parselin üzerindeyiz.*

Yerden bir zerdali fidanı seçtim. Ayhan elime bir ağaç makası sıkıştırdı. Fidanın köklerini temizledim. Dallarını hafiflettim. Gerçi, tek çekirdekli ağaçların dallarına pek dokunulmaz. Ama ilk dikişte onun ileride alacağı muvazeneli şekli düşünerek, onu taçlandıracağın. Ben de öyle yaptım:

— *Çocuklar, Keklikpınarı toprağına ilk meyveli ağacı dikeyoruz. Bu bir inkılaptır. Büyük bir inkılap. İnsanoğlunun bozkırda yeni bir zaferi. Önce bir bataklığın yenilişini gördük. Sonra yeraltının suyunu yer üstüne çıkardınız. Hem bakın, ovanın alt başında şimdi bir orman doğuyor. Bugün de ilk meyve ağacını dikeceğiz.*

Keltepe'ye geldiğim günlerde bana, "Bizim köyün toprağında, yerden bir kulaç yukarıya kalkan hiç bir bitki yoktur" demişlerdi. Ama gene aynı adamlar, sonra binlerce orman ağacını kendi elleriyle diktiler.

Şimdi, biz de burada ilk meyve ağacını dikeyoruz. Bir zerdali fidanı seçtim. Çünkü bence zerdali, bozkırın en değerli meyve ağacıdır. Vatanı bozkırdır. Bozkır insanı gibi, susuz kireçli, fakir topraklar üstünde yaşar. Bozkırın yeşil bayrağı zerdalidir. Bayrağımızı açıyoruz...

Sonra fidanı çukuruna yerleştirdim. Dibine eğildim, köklerini yaydım, bastırdım. Hafız'a işaret ettim. Hafız kürekle yavaş yavaş toprağı veriyordu. Toprağı hafif hafif, çepçevre çığnedim. Tekrar toprak atıldı. Yağmur suları için, kar için çevre bileziğini düzenledim. Biraz geriye çekildim. Baktım. Ekmeksizköy'e ilk meyveli fidan dikilmişti. Samanpazarlı Hafız'ın Ekmeksizköy'de ilk dikili ağacı da böyle meydana geldi.

Ondan sonra etrafımdakiler ağaçlara saldırdılar. Cins cins, sıra sıra fidancıklar dizilmeye başladı. Dikkat ediyordum. En gayretli çalışanlardan biri, bizim Nurullah Öncü'ydü. Hani şu selamet öncüsü. Şimdi o, Hafız'ın en yakın yardımcısı olmuştu. Hafız'ın bürosundan çıkmıyordu. Hafız onu, istediğı gibi sağa sola koşturabiliyordu. Köyde Hafız'ın gölgesi haline gelmekteydi. Genç yüzündeki kara çember sakalı da galiba biraz küçülmüştü. Hulasa bana öyle geliyordu ki selamet öncüsü, kendini selamete ulaştırmaktadır...

*
**

İKİ MİSAFİR

Fakat ben, ertesi sabah, Ankara'ya hareket edemedim. Ovadan dönüyorduk. Bir spor otomobilin köye doğru yaklaştığını gördük. Biz idare binasına varmıştık ki, otomobil yetiştii. Karşılıdık. İçinden sevimli iki delikanlı atladı. Yüzlerinde bozkır güneşinin yanığı, üzerlerinde bozkır toprağının kokusu yoktu. Fakat alınlarında, münevverliğin, her gün biraz daha geliştirilen köklü bir kültürün, her karşılaşmaları insanı daha ilk anda büyüleyen saygıdeğer nuru parlıyordu. Bunlar benim, Ankara'da tanıştığım üniversiteli iki doçent dostumdu. Onları Ekmeksizköy'de ve birden karşımda görünce ne kadar sevindiğimi bilemezsiniz.

İkisini de:

— *Hoş geldiniz çocuklar, aman ne iyi ettiniz geldiniz,* diye karşılıdım. Uzun uzun el sıkıştık. Sonra onlara hemen yanımdaki arkadaşları tanıştırdım:

— *Ayhan Bozkır. Bizim köyün diktatörü. Şu dakikadan itibaren siz de onun emrindesiniz.*

— *Ayhan Beyi tanıyoruz ve hemen emrine giriyoruz. Bize ondan az mı bahsettin Hocam?..*

— *Bu da Samanpazarlı Hafız.*

— *Onu da tanıyoruz. Şimdi de görüştüğümüze memnunuz.*

— *Ya Sarı Çavuş'u?*

— *Demek ki Sarı Çavuş arkadaşımız budur. Şu meşhur Sarı Çavuş...*

Sarı Çavuş, daha ona sıra gelirken, kasketi düzgün, düğmeleri ilikli, dizleri, topukları birbirine yapışık, dimdik hazır ol vaziyeti almıştı. İki misafir ayrı ayrı onun da elini sıktılar. Hem de uzun uzun. Anlaşıldı ki ben Ankara'dayken bizim köyün meşhurlarını orada da meşhur etmişim.

Sonra diğer hazır olanları takdim ettim:

— *Öğretmen Süleyman Işık.*

— *Demek şimdi yeni bir arkadaşımız daha var.*

— *Nurullah Öncü. Bizim öncümüz.*

Anladılar. Genç, ablak yüzüne garip bir ifade veren kara çember sakalını ilgiyle süzdüler. Öncü, onlara önemli bir şahsiyetin ağır başlılığıyla el uzattı. Daha sonra da oradaki diğer köylülerimizi tanıttım.

İşin bu faslı bitince toplantı odasına doğru merdivenlere yöneldik. Bir taraftan da Sarı Çavuş'a:

— *Misafirlerimizin eşyalarını odalarına götür, Çavuş,*

diye işaret ettim. O zaman misafirlerden biri, eşyaları çıkarmak için otomobile yöneldi. Sarı Çavuş da koştu. Önce iki küçük valiz indirdiler. Sonra Sarı Çavuş büyükçe bir paket çıkardı. İçindeki kitaplar olsa gerekti:

— *Hocam, bu senin içindi. Ama izin verirsen onu Işık Beye teslim edelim. Şimdi söz hakkı gençlerin. Pakette seni ilgilendirecek bir eser bulacaksın: "Anadolu'nun Arkeolojik Coğrafyası". Gordiyon'dan, Frigya mağaralarından bahsediyordun. Kitapta bir şeyler var bunlar için. 25 yüzyıl önce batıdan İran'a, Hint'e kadar uzanan "Şah Yolu"nun Gordiyon'dan geçtiğini biliyor muydun? Dönüşte Gordiyon'a gideceğiz.*

— *Yolun izi geçenlerde Gordiyon'da bulunmuş. Darâ'nın ric'at ettiği ve İskender'in geçtiği yolun. Dönüşte beraberiz.*

— *Ankara yolculuğu mu?*

— *Evet.*

— *Mükemmel...*

Sarı Çavuş arabadan diğer bir paket daha çıkardı. Valizlerle beraber misafir odalarına taşımaya davranırken, otomobilin yanındaki doçent atıldı:

— *O paketi ayır Çavuş. O senin. Onu da sana getirdik. Lütfen...*

Sarı Çavuş bir hoş oldu. Renkten renge giriyordu sanırım. Bana şöylece bir göz attı. Dostça bir sitemle:

«— *Benim ünümü Ankara'lara da mı yürüttün?*

der gibi bir hal vardı yüzünde...

Toplantı odasının kapısından girerken misafirler duraladılar. Her tarafa merakla göz gezdiriyorlardı. Tam karşı duvarda, Keklikpınarı ovasının alacağı şekli, kurulacak yeni köyü, süt-hayvancılık sitesi gösteren büyük plan asılıydı. Ortada uzun bir toplantı masası halini alan yan yana masaların üstüne resimler, teferruat planları serilmişti. Bunların ortasında da yeni köyümüzün canlı denecek kadar gösterişli maketi duruyordu. Bu planın karşısında, bu resimlerin, bu maketin etrafında son günlerde köy halkı kaynaşmış durmuşlardı. Nurullah Öncü yeni köy camiiinin büyük bir proje resmini ayırmış, onu da duvardaki büyük planın bir yanına iliştiirmişti. Misafirlerden biri sordu:

— *Hoca, bu bulunduğumuz bina nedir?*

— *Bizim eski mektep.*

— *Hani şu davar ağılı mı?*

Gülüştük. Meğer ben Ankara'dayken yalnız bizim köyün meşhurlarını değil, sırlarını da ortaya sermişim...

Masanın etrafına otururken Hafız'a işaret ettim. Öğle yemeğini onun yandaki bürosunda yiyecektik. Bunu sezen misafirler birden atıldılar:

— *Hoca, kimseye zahmet verme, biz bir şeyler getirdik.*

— *Ekmeksizköy'de ekmek bulamayacağınızı bildiğiniz için mi?*

Ben bunları söylerken Hafız fırladı gitti.

*
**

Misafirlere küçük bir program yaptık. Köyde iki gece kalacaklardı. Yemekten sonra ovayı gezecektik. Üçgözeler'i, tapınak kalıntılarını, kanalları, yeni kuyuları, köy korusunu, regülatörü gezecektik. Dönüşte yeni mektebe çıkacak, çay içecektik. Akşam yemeğinden sonra İmam'ın evine gidecektik. Sonra onları odalarına bırakacaktık.

Ertesi sabah öğleden önce İsfendiyar'la köyde çalışacaklardı. Hafız onlara gecedeki köy fişlerini verecekti. Misafirlerden bilhassa "Türk Köyünde Demografik Hareketler" hakkında bir tez hazırlayan doçent, bazı sondajlar yapmak istiyordu.

Öğleden sonra da yaylaya, Ermiş'in ziyaret yerine ve Frigya mağaralarına gidecektik. İkinci gece, Muhtar, köy ihtiyarları ve kooperatif liderleri toplanacaktık. Daha ertesi sabah da hep birlikte yolu çıkacak ve yolda önce Gordiyon kalıntılarını, eski eserler deposunu gezerek Ankara'ya hareket edecektik.

Bu program aksaksız uygulandı. Yemek esnasında Ayhan onlara, karşımızda asılı köy planındaki özellikleri anlattı. Şimdi keleş tepeler halinde gördüğümüz tepelerin, ilkbahardan başlayarak teraslandırıp set set bağlar haline geldikleri zaman, Ankara yöresinde en büyük şaraplık üzüm müstahsilinin Ekmeksizköy olacağını anlattı. Devlet Toprak-Su İdaresi teraslamayı düzenleyecekti. İdarenin yarımına, köy emeğini ya da masrafını katacaktı. Ankara'da en büyük şarap fabrikası, bütün bağ çubuklarını ve aşılama üstüne alıyordu. Hatta onun teklifi, ileride bütün üzümlerin kendilerine teslimi için köyle 10 yıllık bir mukavele yapmıştı. Zaten 2500 yıl önce, Frigya'nın en vasıflı bağcılık sahaları, üzüm alanları buralarıydı.

Yemekten sonra programın ilk faslına başladık. Bu gezilerin teferuatını size anlatmayacağım. Gezi, ilgi çekici geçti. Güneşe, açık havaya ve hele bozkır toprağına, denebilir ki ilk defa çıkan bu iklim bilgini delikanlı, burada uyuyan imkânları, Avrupa'da gördükleri ne-

İlcelerle ve makul olarak karşılaştırmayı biliyorlardı. Hafız'ın yeni buhçesine geldiğimiz zaman Ayhan, onları ilk dikilen zerdalinin başında durdurdu:

— *Bunu diken Hocadır. İlk meyveli ağacı toprağa koyarken, "Bu bir inkılaptır" diye konuştu.*

— *Evet, doğru. Bir inkılap. Boşluğun, çıplaklığın, entansif bir tarım alanı haline gelişi. Yani, bir nitelikten başka bir niteliğe dönüşü. Bu elbette bir inkılaptır. Ama bizim gördüğümüze göre, bu inkılap, yalnız bu parselde değil, bütün Ekmeksizköy'ün yapısında oluşmaktadır...*

Kuyuları gezerken Hafız onlara su motorunu işletti. Hiddetli bir depreniştikten sonra gümr, güçlü bir su seli, yeni ağaçlığa doğru açılan su yollarına yayıldı. Doçent:

— *İşte bu da inkılap. Su, yeraltında uyuyordu. Hatta bir zaman bir bataklıkta besleyip bir köyü öldürüyordu. Halbuki şimdi bu güç, insanın emrinde. Bu, tabiatı ram etmek, tabiata hükmetmektir. İşte hakiki inkılap budur.*

Bu son sözleri söyleyen Nurullah Öncü'ydü:

— *Doğru Hocam. Fakat Tanrı'nın yarattığı bu imkânları insanoğlu hükmü altına alıp onlardan faydalanmazsa, Tanrı'nın, "Ey insanlar, ben sizin için nice nimetler yarattım, onlardan faydalanasınız diye..." işaretine uymayan insan asi olmaz mı?*

— *Evet beyefendi, asi olur...*

Koru bekçisinin kulübesinden misafirleri zorlukla kurtardık. Bekçinin eşi, günlük yumurtalarını ille pişirmek istiyordu. Regülatörden sonra yeni mektebe geldiğimiz zaman, misafirler önce binayı gezdiler. Sonra öğretmenler odasına oturduk. Süleyman Işık bize çay hazırladı.

İNANCALAR VE MÜSPET İLİMLER

Gece İmam'ın evine vardığımız zaman, İmam yalnız değildi. Muhtar'la İsfendiyar da oradaydı. Muhtar daha ilk selamlaşmalardan sonra hemen şikâyete başladı:

— *Efendi, bizden artık misafirleri de saklar oldun. Sizi bugün uzaktan ovada dolaşır görünce, acep bizim öğretmen misafirlerle topraklarımızı mı paylaşır diye kuşkulandık.*

— *Zaten iş öyleydi Muhtar, ama olmadı. Misafirler senin Keltepe'yi beğenmediler. "Toprakları onların olsun" dediler... Buraları bize yaramaz, burada apartman yapılmaz ki, dediler...*

Hepimiz gülüştük. Yarın gece zaten toplanacağımızı haber verdik. Sonra da misafirler İmam'la bir tartışmaya daldılar. Konu hiç beklenmeyen bir şeydi: İlahiyat.

İmam'ın evinden geç vakit ayrılabiliriz. Misafirleri odalarına bırakıp ayrılırken Nurullah Öncü yanıma sokuldu:

— *Hocam, bu beyler Ezher medresesinde mi okumuşlar, bunlar din bilgini mi?*

— *Hayır oğlum, ikisi de iktisatçı. Ama insanoğlunun hayatında din, ya da hiç değilse inancalar, müspet ilimlerden daha önce doğmuştur. Sistematik ilim yokken, ilkel inancalar vardı. Çağdaş aydınlar için, din anlamı bir genel kültür konusudur. Hele İkinci Dünya Harbinden sonra Batı Avrupa'da dini yayınlar, ayrı ayrı ilim kollarının her birinden daha fazlaymış derler. Bu gençler de çağdaş aydınlardır. Sosyal hayatla ilgili gelişmeleri ve sorunları bilmez olurlar mı?*

Nurullah Öncü bir şey demedi. Derin düşüncelere dalmış gibiydi. Ayrılırken hafif bir sesle:

— *Hocam, bir batı dili, az çok bir şey anlayacak kadar nice zamanda öğrenilir dersin?*

— *Pek bilmem Nurullah. Ama şunu bilirim ki; bir dil bilen, bir insandır, iki dil bilen iki insandır. Burada çok vaktin var. Gençsin de. Niçin bir yabancı dil öğrenmeye başlamıyorsun?*

— *Olur mu dersin?*

— *Niçin olmasın?.. Bu işe belki Süleyman Işık'la beraber de başlayabilirsiniz.*

— *Işık Bey kabul etse...*

Nurullah Öncü bizi, hem de gecenin o saatinde tâ yeni mektebe kadar uğurladı.

Misafirlerin köydeki gezi programları kusursuz uygulandı. Ertesi sabah çaydan sonra onları İsfendiyar aldı. Sarı Çavuş'u da kafilye kattık. Öğle yemeği için, hatta biraz geç döndüler. Heyecan içindydiler. Bütün evlerde iyi karşılanmışlar. Kadınlar, erkeklerden daha ilgiliymiş. Her sorulana serbest cevaplar veriyorlarmış. Demografik inceleme davasında olan misafirimiz ilk karşılaşmalarda gerçihiraz şaşırmış. Mesela ilk konuşturulduğu orta yaşlı, güzelce bir kadına, birden:

— *Efendim, acaba doğum kontrolü hakkında siz ne düşünürsünüz?*

diye bir sual sormuş. Kadın anlamamış, onu da doktor sanmış:

— *Altı çocuğum var Doktor Bey,*

diye cevap vermiş. Görünüşe göre yedinciye de gebeymiş.

Doçent bunları anlatırken kendisi bizden daha çok gülüyordu. Ama sonra açılmış, köylülerle kaynaşmışlar. Ona kalırsa çok şeyler görmüş, çok şeyler öğrenmişler:

— *Doktora tezimden âdeta utanıyorum Hocam. Tezimin giriş kısmında Avrupa'da, Amerika'da, hatta zenciler, kızıl derililer arasındaki üreme kanuniyetlerine değinen malzeme bile var. Yalnız önemsiz bir şey eksik: Anadolu köyündeki üreme ilkeleri. Halbuki tezimin konusu, Türk köyündeki demografik hareketlerdir!..*

Öğleden sonra onları, yanlarına Süleyman Işık'ı katarak yaylaya, mağaralara yolladım. Spor otomobili Ermiş'in ormancığına kadar çıkabilmiş. Dönüşte yoldan ayrılarak yaya yürümüşler, mağaralara gitmişler.

— *Heyecanlı bir gezi oldu, diyorlardı. Biz mağara adamları devrinden kalma yerler hiç görmemiştik.*

— *Mağara insanları devrinde ilk avcılarının o zaman orman deryası içinde olan bu mağaralarda barınmış olmaları mümkündür. Çünkü Sakarya vadisi, doğudan batıya tarih öncesinden beri en önemli geçitlerden biridir. Kültür devirlerinde, mesela Eti*

konfederasyonu, Frigya devri, Roma, Galatlar ve Hıristiyanlık devirlerinde ise buraları büyük iskan bölgeleriydi. Hatta çağımızın insanları bile bu mağaraları yakın zamanlara kadar yaylak sığınakları olarak kullanmışlar. Orman tükenmeden önce.

— *Birkaç saat sanki başka bir âlemde yaşadık...*

Geceki toplantı hem faydalı, hem eğlenceli geçti. Daha biz kapıdan girerken Muhtar, misafirlere çullandı:

— *Efendiler, galiba bizim öğretmenliğe siz de göz diktiniz. Yeter yahu. Birinden yakamızı kurtaralım derken, ikincisi geldi. Şimdi bir de siz çöreklenirsiniz buraya, bize göçmekten başka ne kalır bu köyden...*

Misafirlerden biri, hoş bir cevap buldu:

— *Hepimize yer var Muhtar ağa, bu gökkubbe altında. Biz öğretime gelmedik ama, galiba gene de kurtaramayacaksınız yakamızı artık elimizden. İki de bir buradayız.*

— *Orası öyle efendi. Duyuldu bizim Keltepe. Eskiden kim çalardı kapımızı. Hoş geldiniz. Başımızda yeriniz var her zaman. Ama sen bize anlat hele: Bundan sonra kadınların çocuk doğurmaları da mı kanuna bağlanacakmış!.. Senin dolaşmandan sonra köy çalkanıyor yahu. "Kim çocuk yapmak isterse, hükümetten izin alacakmış" diyorlar...*

Hepimiz kahkahaları bastık. Demek bizim demografik inceleme, köyde iyi ilgi uyandırmış:

— *Bu, sizin köye göre değil Muhtar. İsteddiğiniz kadar çocuk yapın bundan sonra da. Benden size izin...*

Doğumun kontrolü sondajlarının Ekmeksizköy'deki akisleri işte böyle oldu.

Gece çok iyi geçti. Misafirlerden biri, tahsilini yaptığı memlekette gördüğü çiftlikleri anlattı. Oralarda her çiftliğin, ya da her köy kooperatifinin sabahları süt güğümelerini şoselerin kenarlarını bırakıp akşamları boş güğümleri oralardan toplamaları, paralarını da bir zarf içinde ve gününde eksiksiz ellerine dağıtılmaları herkesi ilgilendirdi. Herkes sual sormaya başladı. Sualler çoğaldı, derinleşti, yu

yıldı. Öyle ki, toplantıdan çıkarken dinlediklerimi kafamda sıralamakta ben bile zorluk çekiyordum. Sonra kooperatifçilik alanında birçok şeyler dinlemiştim ama, o gece bu işlerin, dünya görmüş genç bir iktisatçı elinde, nasıl bir manivela olarak, hatta bütün toplumun yapısını değiştirebilecek bir önem taşıdığını ilk defa öğreniyordum.

Köylüler bizi uğurlarken, Muhtar, misafirlerden kesin sözler alınmadan onları bırakmadı. Bu seferki misafirlik sayılmazmış, onlar, benim misafirlerim sayılırlarmış. Şimdi de ona misafir gelmeliymişler:

— *Bugüne kadar hep biz sizin ayaklarınıza gittik. Şimdi siz bizim ayağımıza geleceksiniz. Gazi Paşa size, "Artık köylüler efendi oldu" demedi mi yahu?..*

Ertesi sabah hareket edecektik, köylülerle vedalaştık. Sabah yola çıkarken, mektep için Süleyman Işık'a son talimatı verdim.

Polatlı'ya Beylikköprü üzerinden indik. Yolda Gordiyon harabelerine uğradık. İlkçağdan kalan her harabe, ziyaretçiye kendi diliyle seslenir. Atina harabelerinde hikmet ve felsefe, Efes'te, hatta Narsis'in kütüphanesine rağmen Skolastika'nın sefahat havası, süslü gençler, biraz din dile gelir. Bergama'nın, Side'nin kendilerine göre karakterleri vardır. Fakat Gordiyon'da ben daima Gordiyas'ı düşünürüm. Toprak adamı olmaktan başka asaleti olmayan Gordiyas'ı. Fakat tarlasına gitmek için herkesten erken uyanan, herkesten önce yola çıkan, bunun için de kral seçilince kağnisinin boyunduruğunu en kutsal alâmet olarak tapınağın mihrabına asan, hulasa tarımı kutsallaştıran, hem din, hem siyaset haline getiren Gordiyas'ı...

Zaten Gordiyon'da ne Atina'daki mimari şaheserleri, ne Efes'teki mermer caddeler, Agora'ya giden yolun iki tarafındaki imparator anıtları, ne stad, tiyatro vardır. Gordiyon, bir kale şehridir. Kale uyaktadır. Buraya doğu tarafındaki kapıdan girilir. İki tarafta yüksek duvarlar arasında dik bir rampadan saray kalıntılarına çıkılır. Kalemin en düşündürücü yeri, büyük salondan geçilince Sakarya'ya bakan yüksek terastır. İskender, ihtimal ki bu salonda konakladı. Yan koridor kalıntıları arasında, yeni çıkarılmış kapı kacak parçaları ve bunların birinde yanmış, fakat şeklini muhafaza etmiş buğday külçeleri gördük.

Batı Anadolu'dan, İran'da Persepolis'e kadar uzanan "Şah Yo-

lu'nun meydana çıkarılan izini kalenin dış düzlüğünde gördük. Gordiyon'da uzunca zaman oyalandık. Eski eserler deposunu, Midas'ın, bir tepe altındaki mezarını gezdik. Sonra Beylikköprü'de biraz kalırarak, Ankara'ya yöneldik. Misafirler, orada Avrupalı çiftçi Baha'yı tanıdılar. Baha'nın küçük çiftliği, bende uyandırdığı etkileri onların üzerinde de uyandırdı. Yol arkadaşlarımdan biri:

— *Hocam, dedi, yalnız şu dört duvar arasındaki birkaç dekarlık köy işletmesi bile, Anadolu bozkırında yerleşmek ve daha iyi yaşamak için tutulacak yolu bize gösterebilir. O halde Ankara'daki tükenmez kavgalarımız nedir?*

Onun bu sualine arkadaşı cevap verdi:

— *Gerçeğe yönelememektir, kardeşim. Toprağa döneme mektir, suçtur, kaostur...*

Genç yol arkadaşı, galiba haklıydı.

*
**

KENDİ EVİNİ, KENDİN YAP

Ankara'da fazla kalamazdım. Eğitim Müdürü bana daha ilk görüşte takıldı:

— *Hocam, sen buz gibi bir vazife kaçağısın. Yahu, yılbaşı şından sana ne?.. Bu sırada oradan ayrılır mı? Millet in iki ayığını bir pabuca koydun. Senin köylüler buralara fena dadandı lar. Her kapının ipini çekiyorlar. Geçenlerde bilmem hanğı kooperatifinizin adamları neredeyse Vali Beyin kapısına dayanıp, onu uykusundan edeceklermiş. "Herkes gelir Keltepe'ye, sen niçin bizi arayıp sormazsın?" diyesiymişler.*

— *Fena mı, halk kendi işlerine kendisi sahip olmalıdır diye mekteplerde nutuk vermez miydik? İşte sahip oldu.*

— *Doğru, Türkiye'deki 40.000 köyden geriye kalan 39.999'u da, başına senin gibi birer eli bayraklı bulup, hükümet memurlarını uykularından uyandırmak için yollara düklürlerse seyret sen gayri ötesini.*

— *Nerede o günler kardeş...*

Ankara'da yılbaşı gecesini bizim evde geçirdim. O gece ev, galiba, bizim okul kadar kalabalıktı. Temeller nasıl oldu da, çökmedi bilmem. Çünkü, Semra ile taifesi, etraflarına mahalleden en az on beş çocuk daha toplayıp gece yarılarında kadar bilmem ne dansı yapıyoruz diye, tepindiler. Damat, gelin, hısım akraba da onlara katıldılar. Neredeyse beni de sıçratıp duracaklardı.

Bir akşam da üniversiteli arkadaşlardan birinin evinde misafirdik. Bizim Sayın Profesör de oradaydı. Daha beni görünce ellerime yapıştı:

— *Hoca, bu senin Keltepe'de ne keramet var, Allahaşkına!.. İki günde neler okuyup üfledin ki, bu bizim çocukları, döndükleri zaman âdeta tanıyamadım. Yahu, mademki böyle marifetlerin var, en iyisi işi sıraya koyalım da bizim buradaki bütün delikanlıları ikişer gün için yollayalım sizin üniversiteye...*

— *Tabiriniz yerinde Hocam. Çocuklar hakikaten bir başka üniversitenin kapısını çaldılar. Kapı aralandı. Ama o kadar. Bu üniversite, toprağın ve insanın savaştığı arenadır. Sözlerinizde yanlış olan, yalnız bir nokta var. O da şu ki; arenada ben, bir hoca değil, hâlâ bir öğrenciyim...*

Gecenin nasıl geçtiğini anlamadık diyebilirim. Ayrılırken çocuklara, Muhtar'a verdikleri sözü hatırlattım:

— *Biz belki yakında ve daha uzunca kalmak üzere geleceğiz,*

dediler. Ankara'da kaldığım günler içinde yaptığım diğer bir ziyareti de daima hatırlarım. Bir gün Vali Muavini bana:

— *Gidip Nafta Vekilini göreceksin,*

dedi. Bir vekille ne işim olabilirdi? Muavin, telefonla Vekaleti buldu. Saat aldı. Bana da:

— *Bugün tam 3'te, haydi yolun açık olsun,*

dedi. Vaktinde gittim. Hususi Kalem'de fazla beklemedim. Vekil Bey beni güler yüzle karşıladı. Bir köşede alçak bir masanın etrafında yer aldık. Nazik sözlerle hatırlamı sordu:

— *Muallim Bey. Sizi de, sizin köyün macerasını da biliyorum. Köye ilk fırsatta geleceğim. Bir parti adamı olarak değil, bir vekil olarak da değil. İlgi çekici bir çalışmanız var. Bürokratik yolları ve şekilleri, hem de ne insanları, ne de imkânları zorlamadan aşmayı biliyorsunuz. Galiba asıl "Vatan Cephesi"nin en güzel örneğini siz veriyorsunuz.*

Fakat Vekil Bey, itimat buyurunuz ki... Benim hemen hiç hizmetim...

— *Hayır Muallim Bey, ben hepsini biliyorum. Bir koca ekskavatörü ve birtakım ekipleri, işlerinin başlarından alıp sapu bir köye kaydırırmak, bunun için de nice insanları kazanmak ne demektir bilirim... Fakat sonunda ne oldu? Koca bir bataklık kurudu. Bereketli bir toprak uyandırıldı: Ölmüş bir köy uyandı. Yoksul köy zenginleşti. Tarım, hayvancılık, zirai sanatlar harekete geliyor. En önemlisi de, şimdi orada yeni bir köy kuruluyor...*

Düşünüyorum. Yarın bu hamlelerin hepsi başarıya ulaşmış sonuçlarını verilerse, şu bizim köy kalkınması dediğimiz davanın muzaffer bir misali verilmiş olmaz mı? Oysa biz, "Vatan Cephesi"ni köye götürürken ne yapıyoruz? Biraz şımartma, biraz rüşvet ve köyde bedbaht bir bölünme. Halbuki köye, onu kazanarak, onu uyandırarak girmeliydik... Onun bütününe hayatını değiştirmeliydik...

Bize kahve getirdiler. Ben, kendisine vakitlerini aldığım için üzüldüğümü, fakat kendilerini tanımış olduğum için de bahtıyarlığını bildirdim.

Vekil Beyin ismini daima duyardım. Ama onu başka türlü sınırdık. İyi bir hatip, aktif adam, fakat aşırı partizan ve biraz de magog.

Bir fen adamıymış. Bayındırlık işlerinde çalışmış. Bana bizim köye ne yapabileceğini sordu.

— *Yapılacak işler, anlıyorum ki bildiğiniz işler Vekil Bey. Ön planda tekrar bir ekskavatör isteriz.*

— *Karanlıkdere'yi yarmak için, değil mi?*

— *Evet. Sonra köy yolunda biraz daha çalışmak lâzım. Her*

de regülatörün tamamlanmasıyla Sakarya istikametine inen vadede bir sulama arki ister.

— *Hepsi benim işim. Sen Vali Muavini'ne söyle. Bana telefon etsin. Yeni köyü ne yapıyorsunuz?*

— *İmar Vekaletiyle birlikte ele aldık. Ama asıl iş, Köy Yapı Kooperatifi'nin. Çocuklar, "Kendi evini kendin yap" esından ayrılmıyor. Mükemmel bir buluş.*

— *Çok doğru. Biz, yani hükümet; Eskişehir'de, Hasanoglan'da, Marmara'da bazı yeni köyler yaptık. Fakat hazır yapıp köylülere buyurun dediğimiz evlere kimse göçmedi. Hepsi boş duruyor. Boş duracaklar da.*

Vekil Beyden müsaade istedim. Beni teşyi etti. Ayrılırken:

— *Unutma Muallim Bey, sana geleceğim. Beni arkadaşını bil. Nerede olursam olayım. kapımı vurup girebilirsin...*

Vekil Beyin emrini Vali Muavini Beye naklettim. Konuştuğlarımızı anlattım. O, bana:

— *Vekili kafese koymuşsun Hoca, diye takıldı.*

— *Bizim işlerin hepsini biliyor.*

— *Şahsi dostumdur. Ara sıra şöyle bahsederim.*

— *Uzaktan tanıdığımızdan başka türlü bir adam.*

— *Kendi kendisiyle savaşıyor, ama kendi kendisini yene-meyen bir adam. Partisinin damgası, şahsiyetine daima galip geliyor. Ama inşa sahasında muhakkak ki büyük eserler verdi...*

Vakti gelince köye döndüm. Büroda Hafız'dan başka kimse yoktu. Mektebe göndersin diye, çantamı ona bıraktım. Sonra ayak üstü İmam'a uğradım. Mektebe vardığım zaman kimseyi göremedim. Muallim odasını açtım. Süleyman Işık'la Nurullah, bir masanın başında defterlerine, kâğıtlarına kapanmışlardı. Benim girdiğimi görünce ayağa kalktılar. Yaklaştım. Süleyman Işık, mektepte öğrendiği kör topal İngilizce bilgisiyle Nurullah Öncü'ye İngilizcede harflerin okunuşunu anlatmaya çalışıyordu. Güldüm, önlerine küçük bir paket bıraktım. Açtılar. İçinden güzel birkaç kitap çıktı: Çabuk ve pratik İngilizce öğrenimi hakkında...

SIĞINTI İHTİLAL VE BİR İNSANIN OLUŞU

Vekil Beyin elçisi, Vekil Beyden önce geldi. Bir gün idare binasıydık. Sarı Çavuş gene her zamanki gibi içeri daldı, gürlledi:

— *Göründü senin 42'lik...*

Çavuş, ekskavatöre 42'lik derdi. İlk defa gördüğü zaman topu benzetmişti. Sonra onun marifetlerini gördükçe bu topu da derece derece terfi ettirdi. Obüs, 15'lik, nihayet 42'lik yaptı. 42'lik top, Birinci Dünya Harbinin şöhreti idi. Almanlar böyle bir top yapmışlardı. Ama ne netice almışlardı? Hiç...

Dışarı çıktık. Ekskavatör geliyordu. Köye girdi. Caminin önünde durdu. Biz de oraya yöneldik. Bu sefer gelenler başkaydı. Biz onları hoş geldiniz derken arkadan bir cip de yetişti. Cipten, eski tanıdığımız kimseler indiler:

— *Hocam, bizi gene çektin buralara. Ama bu seferki pek palas pandıras oldu. Yahu, elinde böyle bir güç varsa, şu bizim maaşlara da bir dokunsan.*

Misafirleri idare binasına getirdik. Ekip başı toplantı odasını girerken duraladı:

— *Yahu, buralarda neler olmuş, Hoca? Bizim müsteşarın odasında bu kadar harita, resim yoktur. Sonra o tepedeki yeni bina? Allah versin. Bu işlerde bir keramet var ya...*

Ertesi sabah Karanlıkdere yatağına inildi. Güzergâh zaten belliydi. Ekskavatör işe girdi. Birkaç gün içinde ekip başları işaret kırıklarını tamamladılar. Ankara'ya döndüler. Ondan sonra makine uzunca bir zaman bu dereden ayrılmadı.

Fakat Vekil Bey de sözünü tuttu. Hayvancılık-Sütçülük Sitesi'nin temelini atıldığı günlerdeydi. Biz, Süleyman Işık'la mektepte yemeğe hazırlanıyorduk. Dışarıda bir motor sesi duyduk. Çıktım. Bir cip geldi, durdu. İçinden orta boylu, yıpranmışa benzer bir trençkota süzülürmüş, şapkasını başına iyice geçirmiş biri indi. Tanıdım. Gelen Vekil Beydi. Cip şoföründen başka yanında kimse yoktu. Koştum. İki eski arkadaş gibi karşılaştık:

— *Polatlı'dan geçiyordum. Arkadaşlara anlattım. Kayma-*

kam'ın cibini aldığım gibi, kaçtım. Sana bir merhaba demek için. Yalnız arkadaşça bir ziyaret...

Mektebe girdik. Ona, Işık'ı takdim ettim. Işık'a da sadece:

— *Beyefendi arkadaşımıdır,*

dedim. Zaten hazır olan mütevazi soframıza hep beraber oturduk. Önce ekskavatörden söz açtı:

— *Bu sizin derede iş var Hoca... Sen işi Sakarya özüne kadar indirtebilirsen en az 1.000 dekar daha yer kazanırsınız. Ama sel suları hendeğe alınıp afetler önlendikten sonra, köylülerin de eski molozları, çakılları temizleyip toprağı meydana çıkarmaları için epeyi terlemeleri lâzım gelecek.*

— *Kolayı var işin. Bunun için de bir kooperatif kurarız!..*

— *Fena alıştınız bu kooperatifçiliğe. Bunun sonu nereye kadar varır dersin?..*

— *Bütün Türkiye'nin kooperatifleşmesine...*

— *Hani işi sana bıraksalar galiba bunu da yapacaksın, Hoca.*

— *Bunu elbette ki ben başaramam. Ama benim yapamamışlığım, bu işin yapılamayacak bir şey olduğunu ispat etmez ki... Bana bırakmasanız da, zaman, size emredek...*

Misafir rahat rahat güldü:

— *Kardeş, sen burada alfabe mi okutuyorsun, yoksa mantık mı?..*

— *Eğer bu sözlerde bir mantık hissesi varsa, ben de mantığı burada sadece öğrendim.*

Yemekten sonra odada yalnız kaldık. Işık, bize kahve hazırlamaya gitti. Ondan sonra da odasına çekildi. O gün zaten hafta sonuydu, mektep yoktu, anlaşılan Nurullah Öncü gelecek, gene İngilizceye dalacaklardı.

Vekil-Beyin sohbeti tatlıydı:

— *Ben mühendisim. Daha mühendis mektebindeyken politika beni çekerdi. Her türlü talebe hareketlerinin de öncüsü*

gibiydim. Dünya, büyük devrimler yaşıyordu. Şimal komşumuz bir dev tecrübeye girmişti. Bu çetin, fakat şümüllü mücadelenin, dünyanın hemen her üniversitesinde sempatanları olduğu gibi, bizde de sempatiyle izleyicileri vardı. Ben onlardan biriydim. O tecrübenin içine karışmış, oradan dönmüş bir şairin bütün şiirleri ezberimdeydi. Hulâsa neredeyse ben de bir ihtilalci olup çıkacaktım...

— Sonra nasıl oldu da ihtilalci olmadınız, Vekil Bey?

— Gayet basit: Mektepten çıkınca Anadolu'da vazife aldım. Vazifem, yol mühendisliği. Bizim tabiatımızla, bizim insanımızla, köylümüzle, şehirlimizle, devlet organlarımızla, kanunlarımızla, imkânlarımızla tanıştım. Kafam adamakıllı karıştı. Karşılaştığım problemleri çözemediğim gibi, ihtilal dayanaklarını da bulamıyordum.

Evet, bu ülke kalkınmalıydı. Topyekûn kalkınmalıydı. Ama bunu şimal komşumuzda olduğu gibi yapmak istersek, bir sınıf ihtilali yapacaktık. Fakat ortada sınıf yoktu. Yahut da bu ihtilal, dış müdahale ve yardımlarla bir sığıntı ihtilali olacaktı ki, ona da bizim ihtilalimiz denemezdi.

Hulasa, Anadolu yolları mı benim ihtilalciliği yedi; ben mi zaten ihtilalci değildim, bilmiyorum. Fakat şunu düşünürdüm ki, bu memleketin her halde bir çıkış yolu olmalıdır. Mustafa Kemal'in başladığı iş yürümelidir. Ama nasıl? İşte ben bu düğümü hâlâ da pek çözmüş değilim...

— Fakat Vekil Bey, dünya tarihinde en çözülmöz diye anılan bir düğümün, yani Gordiyon düğümünün bir vuruşta çözüldüğü bir eski beldenin kapısında bulunuyorsunuz. Gordiyon, hemen şu tepelerin ardındadır. Yani, bu toprakta çözülmöz düğüm yoktur.

Gordiyon efsanesi bana, kılıçla sabanın mücadelesi gibi görünür. Gordiyas sabanın, İskender kılıcın adamıydı. İskender'in imparatorluğu parçalandı. Ama Gordiyas'ın kutsal sabanı daha nimetler yaratır.

— Yani siz şimdi, burada sabana sarılıyorsunuz demek?

— Evet, sabana. Ama şimdi Gordiyas devrinde değiliz. Çağımızın da bir sözü var. Bugün tek çiftçi, bir taraftan ihtiyaç

ların tazyiki, diğer taraftan piyasanın meçhulâtı içinde bir Demokles kılıcı altında yaşar. Tek işçi de öyle, tek tüccar da öyle. Bugün tek insanlar da öyle. İşçiyi sendikada, çiftçiyi kooperatifte, tüccarı şirketlerde birleştirmezsen bu kılıç er geç başlarına iner. Hatta bugün tek devlet bile yaşayamaz... O da ittifaqlara girecek, yardımlar sağlayacak. İşte bizim burada yaptığımız, teşkilat yoluyla çiftçiye ulaşmaktır. Daha şimdiden bir kooperatifimiz var. Ama bunlar, köyü yeniden kurmaya bile el atmışlardır.

— Bu kadar mı?

— Hayır. Bir küçük formülümüz de var: İmkânları seferber etmek. İşte sizin şu bataklığı kurutan, şimdi de şu derede çalışan ekskavatörünüz var ya, bu bir imkânın seferber edilişidir. Köy korusunun kuruluşu, mektebin yapılışı, geniş ölçüde pancar, donatım kuyuları ve yeraltı suyunun yer üstüne çıkarılışı, site temelinin atılışı ve daha diğerler...

— Bu, âdeta bir sistem. Bir köycülük sistemi. Bu sistem belki basit, mütevazi. Ama bunda bir şeyler var. Devletin tepeden inişi yerine, devleti halkın kendi içine çekişi. Sizi tebrik ederim.

— Ama Vekil Bey, ben sadece başkalarının dilini konuşuyorum. Yoksa, bu çarkların içinde ben, sadece yaşlı bir emekli öğretmenim. Mesela bir Ayhan Bozkır var ki...

O sırada kapı vuruldu.

— Giriniz.

Giren, Ayhan Bozkır'dı.

— Hoş geldiniz Vekil Beyefendi.

Eyvah, bizim sır bir anda çözüldü, gitti. Ayhan, Vekili tanımişti...

Az sonra üçümüz de cibe dolduk. Önce idare binasına vardık.

Ama artık kumanda Ayhan'daydı. Ondan sonrasını anlatmayacağım. Bürodan sonra, site yerine, sonra ovaya, kuyulara, regülatöre, kurya gittik. İlkbahara doğru Toprak-Su İdaresi'nin girişeceği teraslama sahalarını gördük. Yeni köyün yerini inceledik. Sonra Vekil Beyi yola çıkarıp, uğurladık. Vekil ayrılınca, Ayhan yüzüme baktı. Alaylı bir sesle konuştu:

— Hocam, “Vatan Cephesi”ne mi girdin yoksa?

— Hayır Ayhan, bizim Cephemiz, birini daha kazandı...

*
**

EZBERCİLİK ÇERÇEVELERİ KIRILINCA

Kış artık kendini hissettiriyordu. O yıl bizim köye ilk defa linyit girdi. Galiba pek uzak olmayan bir ocaktan getiriliyordu. Mektebe linyit sobaları kurduk. Köy sandığı bizim için biraz masrafa girdi. Ama çocuklar da koltuklarında tezek taşımaktan kurtuldular. Yeni köy evlerinde ısıtma işi zaten başka türlü hallediliyordu. Türkiye'ye gelip köy kuran bazı Bulgaristan göçmenlerinin kendi köy evlerinde uyguladıkları bir nevi fırın-soba sistemi bu evlerde inşaat sırasında yapılacaktı. Fırın, mutfak, hamamlık tek gözden yakılacak linyitle ısıtılınca, evin içinde devamlı bir ısı sağlanabiliyordu. Kış ayları henüz hazırlık, hem de fırsat buldukça iş içinde geçiyordu. Taş, kum ocakları çok şey hazırdı. İlkbahar yağmurları geçip de prese kerpiç işlerine girmeden önce taş temellerle, tuğladan yapılacak umumi binaları çıkarılmış olacaktı.

Fakat en önemli iş, önümüzdeki ekim mevsiminde ovadan faydalanmak şekliydi. Bu yıl pancara çok yer ayıramazdık. Zaten pancarı artık herkes kendi parselinde kendisi ekecekti. Ovada ekine de pek gitmek istemiyorduk. Öyle bir mahsule el atmalıydık ki, hem çok bereketli, hem kârlı, hem rakipsiz olmalıydı. Onu Muhtar buldu. Askerliğini Ege tarafında yaparken bereketli kavun, karpuz bostanları görünüş. “Bizim köyde bu işe girelim” diyordu. İş her tarafında incelediler. Devlet çiftliğine gittiler. Toprak muayeneleri yaptırıldılar. Nihayet karar verildi. İş tohuma kaldı. Onu da Eskişehir Şeker Teşkilatı'nın yardımıyla hallettiler. Bize yetecek bütün bostan tohumu garanti edildi. Hafız'ın bahçesinde de bir sebzelik kurulacaktı. Örnek olsun diye.

Ekskavatör Karanlıkdere'de oldukça önemli işler yaptıktan sonra, soğuklar başlayınca, baharda gene gelmek üzere geri çağırıldı. Tam o sıralarda İsfendiyar'la arkadaşlarını da Ankara'ya çağırıldılar. Bir hafta sonra geri geldikleri zaman öğrendik ki, yeni topraklar üstün-

de Keklikpınarı köyünün inşası işi ihale edilmiş. İmar Vekaleti de bu inşaat için kendi hesabına bir kontrol mühendisi tayin etmiş.

Hulasa kış ayları birtakım tertipler, hazırlıklar içinde geçiyordu. Önümüzdeki mevsim, Ekmeksizköy için çok şeylere gebeydi ve baharın ilk belirtileriyle beraber köy yeri de bir şantiye ve ova, Ekmeksizköylülerin toprağa saldırış alanı oldu. Geçen yıla göre büyük fark şuydu ki, şimdi herkes kendi toprağında, fakat, köyce işbirliğinin sağladığı imkânlarla çalışıyordu.

Şeker Şirketi münavebe şartlarına uygun ekim sahalarını belirtti. Pancar Müstahsilleri Kooperatifi merkezle devamlı temaslar içindeydi. Köye gelen traktör hem çok işe yarıyor, hem iyi kazanıyordu. Suni gübreler de geldi, serpildi. İlk sürümler yapıldı. Sütçülük sitesinde şuradan buradan gelmiş önemli bir işçi kalabalığı barınıyordu. Öyle görünüyordu ki bu yaz köye çok işçi lazım olacaktı. İşçi tedariki işlerini havada bırakmamak için, Muhtar bu işi köy bürosunda topladı. Arkadaşlarından Dursun'u bu işe memur etti. Hafız'ın başını kaşıyacak vakti yoktu. İşçi hesaplarını da Nurullah Öncü'ye tutturmaya karar verdi:

— *Bu molla boş oturur durur. Katılsın bakalım milletin çabasına. Ezan okumakla iş bitmez ki. Milletin karnı doyacak ki, namaz kılabilsin...*

Öncü, önce biraz şaşaladı, ürktü. O günlerde camide cuma namazından sonra "İslami ahlak esasatı" diye birtakım vaızlar tutturmuştu. Çalışmaktan, tasarruftan, alın terinin faziletinden bahsediyordu. Fakat Süleyman Işık imdadına yetişti. İşçi hesaplarını kabul etmesini, korkmamasını, kendisine yardım edeceğini söyledi. Ondan sonra gerçi bu vaızlar pek uzamadı. Ama Nurullah Öncü, kendisini çalışmaya iyice verdi. Alın terini tattı. Ve hatta biraz tasarrufa bile imkân buldu. İngilizce öğrenimi ise düşe kalka yürüyordu. Hatta bir defa odasında bir de İngilizce resimli dergi gördüm. Resimlerin altındaki yazıları sökmeye çalışıyormuş... Öncü'nün bu gayretleri İmam'ın da dikkatini çekmiş. Bir gün ona uğradığım zaman, bana:

— *Senin Molla işi ilerletti, dedi. Geçenlerde bana geldi.*

İngilizceyi öğrenmenin faziletlerini saydı. Sonunda da "Utlub-ül-ilme velev bissîn," diye ekledi (1).

— *Eğer bugünlerde gelirse bu sefer de kooperatifçilik öğrenmenin faziletleri hakkında hadisler nakledecektir...*

— *Hayrola?*

— *Şimdi Süleyman Işık'tan hesap, Hafız'dan da kooperatifçilik dersleri alıyor. Köyün tuttuğu işçilerin defteri de ona teslim...*

— *Hayret, desene ki selamet öncüsü selamet yolunu buldu?.. Ama bu kadar çabuk?..*

— *Nurullah, istidatlı çocuk, Hocam. Onun yalnız şekilcilik ve ezbercilik çerçevelerini kırabilmesi lazımdı. Yahut da bunlardan hiç olmazsa şüphe etmesi. Onu da kendi kendine başardı...*

— *Darısı bütün Nurullahların başına...*

Fakat ilkbahar müjdecisi olan günlerin en önemli olayı, bir gün, Toprak-Su İdaresi ekibinin köyün alt başına çadırlarını kurmaları oldu. Kel tepeler teraslanacaktı. Ekmeksizköyün ovası fethedilmişti. Şimdi hücum sırası tepelere gelmişti. Tepeler fethedilecekti.

O akşam ekibin başı olan genç, Ekmeksizköy tepelerinin teraslama planlarını ve teraslanmadan sonra alacağı görünüşü gösteren paftaları, idare odasında Keklikpınarı ovasının büyük paftası yanına asıyordu. O kadar heyecanlanmışım ki, duramadım. Bunları onun elinden kaptığım gibi, fırladım. Koşum İmam'ın evine. Kapıları tıpkı Sarı Çavuş'un göğüslemesi gibi açtım:

— *Şunlara bak Hocam, şunlara!.. Bu sırtları tanıyabil din mi?*

— *Şu bizim keleş tepeler...*

— *Evet, Keltepe'ye damgasını vuran tepeler. Ama nereye gitmiş o keleşlik?*

— *Bu bağlar, bu yeşil setler. Şu yer yer görünenler su depoları mı? Sanki Sebâ Melîkesi'nin kat kat bahçeleri... Kur'*

(1) «İlim Çın'de de olsa arayınız» anlamındaki hadis.

an'da adı geçen İrem bağları. Bu nasıl olur Hoca? Bunlar nasıl olur?.. Bu işler rüya mı, mucize mi?..

— *Hiç biri değil Hocam. Bir gerçek. Sadece bir güçbirliği. Halkın ve devletin güçbirliği. İmkânların harekete getirilişi. O kadar.*

— *Demek bütün memleket buna yöneltilbilse?*

— *İşte o zaman bu bir mucize olur...*

Çağımızın başka bir mucizesi gene o günlerde Ekmeksizköy'e girdi. Bir hafta pazarı sonu, Polatlı'dan dönen Muhtar, gece idare binasına, hiç kimseye selam bile vermeye vakit bulamadan bir işgal kumandanı gibi girdi. Arkasında Sarı Çavuş, kucağında kocaman bir karton paket taşıyordu. Muhtar, emir veriyordu:

— *Şuraya ulan Sarı. şuraya!..*

Paket, onun dediği köşeye bir masanın üstüne konuldu. Muhtar, telaşla açtı. Ortaya çıkan, büyük bir pilli radyoydu. Muhtar ambalaj kâğıtlarını attı, radyoyu düzenledi. Sonra spikerin sesi yükseldi:

«— *Sayın dinleyiciler, burası Ankara Radyosu... Şimdi, haber bültenini vereceğiz...*»

Muhtar, ancak ondan sonra cemaata döndü. Gözlerini bana çevirdi:

— *Zaten bize ipin ucunu kaçırttın. Al bu da benden köye armağan olsun... Nasıl, beğendin mi hovardalığımı?*

Ben gülüyordum. Ama cevap vermeme lüzum kalmadı. Düğmesi başka bir istasyona çevrilen radyo, şimdi de bir şarkıya başlamıştı. Millet memnundu. Muhtar'ı alkışlıyorlardı. Odada gürültü ayyuka çıkıyordu. Ama bütün gürültüyü bastıran Sarı Çavuş'un sesiydi:

— *Ağaymışsın be koca efe, arslanmışsın!.. Desene ki bizim köy artık kasaba oldu yahu!.. Kaldırmalı Polatlı Kaymakamını oradan, oturtmalı Keltepe'ye!..*

Muhtar bir köşeye kuruldu. Eline kahvesini sundular. Halinde, «*İşte, ben bu işi bu kadar yaparım*» diyen mağrur bir ifade vardı.

GARİP BİR ÖNDER

Çirmenli Mustafa Ağa, bir Bulgaristan göçmeniymiş. O, heybesi omzunda Hüseyin'in bir pazar dönüşü Polatlı'dan gelen kamyonundan atlayıp köy odasına, sanki kırk yıldır buradaymış gibi, rahat adımlarla girdi. Herkesi güler yüzle, yüksek sesle selamladı. Heybesini, telaşsızca kapının kenarına indirdi, rahatça oturdu. Sonra gene herkesle merhabalaştı. Aynı rahatlıkla herkese hal-hatır sordu.

Orta boylu, güneşten yanmış değirmi yüzü, hafif kumral bir sakalla çevriliydi, gözlerinin içi gülen, çevresine rahatlık, telaşsızlık saçan sevimli bir insandı. Basit, fakat temiz bir şayak elbise giymişti. Bu elbisenin daha Türkiye'ye göçmeden Bulgaristan'da ve belki kendi evindeki el tezgâhında dokunmuş olması da mümkündü.

Mustafa Ağa'nın hikâyesi, çabuk anlaşıldı. Eskişehir'den geliyormuş. Onu, oradan yollamışlar. Bana bir de mektupçuk getirmiş. Bahçıvanmış. Şirketin bahçelerinde çalışırmış. Sebzedен, bostandan, ağaçtan anlarmış. «*Orada iş var...*» demişler, yollamışlar. Burada bağcılık, bostancılıkta elinden ne gelirse yapacaktı. Muhtar bu işe henü sevindi, hem de sevimli yabancıya takılmaktan kendini alamadı:

— *Öyleyse yandın Mustafa Ağa. Halin duman. Bu bizim Keltepe milleti sebzeyi, bostanı pazarda, o da karşıdan görür. Kimsenin eli çapaya, tırmığa yatkın değildir. Yalnız geçen yıl bir pancar yaptık ki, neuzübillâh...*

Mustafa Ağa, o kadar rahat dinliyor, o kadar rahat konuşuyor du ki, onun neşesi, geniş kalpliliği, kendine emniyeti, oradakileri de etkilemekte gecikmedi:

— *A be buraya, bunun için geldik ya be Muhtar. Sen adu ma değil, önce toprağa bak. Ben daha ilk bakışta anlarım. A be sizin elinizde altın hazinesi var be!.. A be buradan bütün An kara'yı besleriz be Muhtar. A be bu kuyular, bu toprak, bir di sizin gibi hemşeriler olduktan sonra, Deliorman pehlivanları bile bizim sırtımızı yere getiremez. A be kımlıdayın be! Öldü nüz mü be?..*

İşte, o zaman bizim köy odasının havasında, belki de o gün-

kadar görmediğim bir kaynaşma oldu. Az sonra da herkes Mustafa Ağa'ya sahip çıkmaya başladı:

— *Mustafa Ağa, hele şu heybeyi al da buyur, gidelim eve...*

Bir başkası atıldı:

— *Dur bakalım Veli Dayı, Öğretmene ne yazmışlar, öğrenelim...*

— *Hele Muhtar, sen Mustafa Ağa'yı bırakma...*

Fakat Mustafa Ağa hiç telaşlanmıyordu:

— *Heybe, tohum heybesi. Bu tohum bize, istesek bütün ovayı dolduracak fide verir. Ben nerede, o başımın altında. Hele, bekçi dayı benim pılı pırtıyı bir indirsin bakalım.*

İş çabuk düzenlendi. Mustafa Ağa şimdilik Hafız'ın misafiri olacaktı. Ama onun kararı zaten önceden verilmişti:

— *Benim yerim, tohum yastıklarının yanıdır. Ben oracıkta kendime bir kulübecik yaparım. Hele yarın olsun bakalım.*

Mustafa Ağa, daha o geceden, bizim köyü fethetmişti... Ertesi gün, sabah namazından sonra, evden çıkmış. Köyün içini dışını, tepelerin eteklerini, ovayı, Karanlıkdere kıyılarını dolaşmış. Korum bekçisiyle ahabap olmuş. Nihayet mektebe doğru yönelmiş. Üçgözeler'de karar kılmış. «*Tohum yastıklarının yeri işte burası*» demiş. Gözelerle eski tapınak tümseğinin arasında bir yer seçmiş. Sonra mektebe çıkmış. Daha odama girerken:

— *Muallim Bey, dedi, benim karargâh burası...*

Eliyle pencereden Üçgözeler tarafını gösteriyordu.

— *Çok iyi Mustafa Ağa. Allah yardımcın olsun. Bakalım nasıl başa çıkacaksın bizim cemaatla?..*

— *A be ne var başa çıkacak be Muallim Bey? Hepsi yemiş, yatmışlar dombaylar gibi. Terleyecekler şimdi biraz. Ama hele alsınlar tadını bu işin. Karun olurlar be Ankara'nın burnunun dibinde...*

Mustafa Ağa, Eskişehir'den getirdiği mektupta anlatıldığı gibiydi. Arkadaş bana,

«Mustafa Ağa'yı kaçırma Hocam, köye bedel adamdır. Bu adam işinin sanatkârı. Eğer yalnız para için çalışsa çiftlik ağası olur az zamanda. Ama o, biraz da zevk için çalışıyor...»

diyordu. Ağa, birkaç gün içinde köyün sevgilisi oldu. Yeniçeri devşirmeye gelmiş devşirme ağası gibi, her evin avlusuna dalıyor, her rastladığı ile ahbaplaşıyor, elinin altında kimler olduğunu, kimlerle işe dalacağını, kimlere ne yol göstereceğini düzenleyip duruyordu her halde. Onunla biraz da hemşeri çıktık. Benim babam da Deliorman' dandı. O da oraları bilirmiş. Kısa bir zamanda, Üçgözeler'deki kulübesini kimseden yardım istemeden yaptı, meydana çıkardı. Önce Germiyanlı Hüseyin'e Sakarya boylarından beş on demet kamışla birkaç söğüt dalları getirtti. Sonra evin çevresi için yere kazıklar çaktık. Aralarını yaptıkları sıyrılmış söğüt dallarıyla güzelce örttü. Üste, ağaçtan çatı iskeletini attı. Onun üstünü kamışla kapatıp, tertipledi. En sonunda hem söğütten duvar örgülerini içten dıştan sıvadı, hem de çatıya verilen kamışların üstünü. Bir kapıcık uydurdu. Meydana güzel bir kulübe, daha doğrusu bir evcik çıktı. Mustafa Ağa attı yatağını, heybesini içine, yerleştirdi.

Ondan sonra tohum-fide yastıklarına başladı. Bir kısmı taze, bir kısmı yanık birçok gübreler getirtti. Genişçe bir yerin toprağını açarak çukurlattı. Alta yaş gübre döşedi. Üstüne elenmiş toprakla karışık yanık gübre serdi. Yastıklar hazır. Bunun üzerine biber, patlıcan, domates, lahana tohumları serildi. Üstü tekrar topraklı yanık gübreyle örtüldü. Fideler çıkmaya başlayınca geceleri dondan korunmak için yastıkların üstü hasırla örtülecekti. Alttan yaş gübrenin yanmasından fışkıracak sıcaklık, üstten güneşin ısı ve su, bu tohumları çabucak uyandıracak, yeşertecekti. Vakti gelince bu fideler sebze ekilecek yerlere taşınıp Ekmeksizköy'ün ilk bostanları meydana gelecekti. Mustafa Ağa'nın aslında bir aylığı yoktu. O, yetişecek fideleri dağıtırken bunlar için biraz para alacaktı. Ama bakıyordum, o, işin daha çok zevkinde gibiydi.

Mustafa Ağa'nın sebze fidesi yastıkları ekildikten sonra da, heybesi boşalmamıştı. Heybenin bir gözü de karpuz, kavun çekirdekleriyle doluydu.

— *Efendi, bilir misin... diyordu, bu kadar karpuz kavun tohumu ile Bulgaristan'da bir gâvur köyü geçinir. Orda bağcılık, bostancılık, altındır. On dönüm bostanı, yirmi dönüm bağı olanı parmakla gösterirler. Sizin bu Keltepe neye uyumuş böyle be?..*

Hafız, Mustafa Ağa'nın etrafında pervaneydi. Onunla altmış dönümlük aile toprağı üstünde tartıştı durdu. Ona hâsılata ortaklık bile teklif etti. Mustafa Ağa'nın gözü toktu:

— *A be Hafız Efendi. A be sen gam çekme be. Yaparız bir şey bu topraklara. A be sende bu toprak olduktan sonra nideceğin köy kâtipliğini be...*

Hulasa öyle oldu ki, aradan çok geçmeden o, bu işlerde herkesin akıl hocası oldu:

— *A be Muallim Bey, bu senin köylüler beni agronom mu sandılar ne?.. A be ben agronom değilim be (1).*

Bir gün ona Beylikköprü'deki Baha Beyin bahçesini görüp görmediğini sordum.

— *Beylikköprü'den geçerek geldik buraya .Hüseyin, oraya biraz yük bıraktı. Benim geçtiğim yerde de bahçe varsa, ben görürüm. Ağaç budaması nafile. Lahanalar gevşek. Zamanı değil di ki başka zerzevatı görelim. Kovanlara diyecek yok. Bizim Çirmen'deki Panayot'un kovanlarından daha iyi. Ama keramet kokonada. Aygır gibi karı.*

Çirmenli Mustafa, her gün biraz daha köyün malı oluyordu. Gündüzleri fidelikte uğraşırđı. Geceleri ise onu kulübesinde bırakmazlardı. Toprak-Su İdaresi'nin yeni teraslama işleri de onu sarmıştı:

— *A be siz bu tepeleri bağ yaparsanız mahsulün taşınmasına güç mü yetirirsiniz? Buralarda Hafız, Ali, Çavuşüzümü, cinsleri yetişmez ama, vurun Papaskarasını, basın şaraphaneleri!.. A be bizim Çirmen'in gâvurlarının elinde böyle yerler olsa, parayı koyacak yer bulamazlar!..*

(1) Ziraatçı, Bulgaristan'da teknik ziraat memurlarına verilen isim.

O yıl da, akşam kursunu vaktinden önce tatil ettik. Delikanlılar işlere dalacaklardı. İki mevsim okuyan öğrencilere belgeler verdik. Bunlar pekâlâ okuyor, yazıyorlardı. Biraz hesap, biraz yurt bilgisi, biraz tarih biliyorlardı. Daha bir şeyler de öğrenmişlerdi. Fakat yeni yıl için kararımız başkaydı. Acaba gece kurslarına biraz da meslek kursu şekli veremez miydik? Mesela bağcılık, bahçecilik, sütçülük işlerinde? Niçin olmasın?.. Hele elimizde Çirmenli Mustafa Ağa gibi bir öğretmen de olduktan sonra. Ağanın hoş bir anlatışı vardı. Bazen köy odasında kendini konusuna kaptırırdı:

— *A be çocuklar, pırasa deyip geçmeyin be. Hiç zoru yoktur. Kar altında saklanır. Bir dönüm pırasa yatağından bir kamyon pırasa çıkar be. Heybe dolusu para derim sana!..*

Ovada işler iyi gidiyordu. Pancar işlerini gene Şeker Şirketi adamları düzenledi. Pancar ekildi. Bu sefer herkesin kendi parseline. İşte tam o günlerde Kaymakam'dan bir davet aldım. Polatlı'ya indim.

*
**

Kaymakam bana:

— *Hocam, yola çıkacağız,*

dedi. Sebebini pek sormadım. Fakat hemen o gün bir ciple hareket ettik. Ayhan'la Devlet Çiftliği Müdürü de beraberdi. Ertesi gün öğleden sonra Nafia Vekaleti'nde toplantı halindeydik. Vekil Bey toplantıyı idare ediyordu. Vali Muavini, Ziraat Bankası Umum Müdürü, Ziraat Müdürü, Maarif Müdürü, Sular İdaresi, Malzeme İşleri Bakanları ve daha birkaç büyük, bir masanın etrafında toplanmıştık. Bizim eski gizli komite, artık bir "Devlet Kurmayı" halini almıştı. İlk konuşma, Kaymakam'ın dert yanmasıyla başladı:

— *Bir dangalaklık ettim Vekil Bey. Keltepe'deki mektebin açılış gecesi, oradaki civar köylerin adamları bana: "Biz de bir şeyler isteriz, mektepler isteriz, iş isteriz!.." diye saldırınca, o gecenin havasının da heyecanı içinde: "Bana gelin, isteriz, çareler arayalım" demiş bulundum. Ondan sonra yakarı kurtarı bilirsen kurtar. Bu Keltepe başımıza iş açtı Vekil Bey. Şimdi bütün millet ayakta. "Biz de Keltepe gibi olmak isteriz!" diye.*

— *Sen ne yaptın Kaymakam Bey?*

— Civarda on köyü şöyle böyle inceledim. Hepsinde yapılabilecek bir şeyler var. Ama bu işler artık bizim takatimizi aştı. Perakende tedbirlerle olmaz. Bu işlerin bir yolu olsa gerek...

— Evet var, “Bölge Planlaması” Ama bizde bunun ne anlamı, ne organı vardır. Bizim görülmemiş kalkınmamız, plandan ziyade, kumandayla yürüyor. Başvekil heyecanlı adam. Cesur, kararlı adam. Çok şeyler yapmak istediği muhakkak. İş ve inşa alanında büyük kararlar verebiliyor. Biz, bu büyük ölçüde kararlara muhtaçtık. Çünkü bizden önceki devrede, uzun süren iktidarın yorgunluğu, İkinci Dünya Harbi devrinin yıpratıcı şartları, yorgunluklarıyla eski iktidar karar kabiliyetini haklı olarak kaybetmişti.

Biz, halk içinden ve zinde bir güç olarak geldik. Bir şeyler yapıyoruz da. Ama memleket ölçüsünde bir planlama, bir “Devlet Planlama Teşkilatı” ve bu arada Bölge Planlamaları, hulasa, kumanda'nın ve o günün havasına göre kararlar vermenin yerini Batılı anlamıyla bir teşkilata ve disipline mal etmek... İşte, bu olmuyor. Kalkınmamızda çarklar birbirine çarpıyor. Ben nihayet kendi Vekaletimde ne kurtarabilirsem ona sarılıyorum. Yollar, limanlar, barajlar, sulama ve elektrifikasyon...

Vekil Bey serbestçe ve galiba hakikaten yerinde birtakım gerçekleri dile getiriyordu. Hayatımda böyle konular dinleyeceğimi, böyle toplantılara katılacağımı düşünemezdim. Vekil devam etti:

— Ben, bu saydıklarımın dışında neler yapabilirim bilmiyorum. Hem plan, hem bölge planlaması işini gene de zorlayacağım. Mesela Keltepe'de bir örnek kalkınma gibi, Polatlı çevresinde de bir örnek bölge hareketi yolunu arayayım. Ama şimdi biz, asıl işimize gelelim: Keltepe'nin işlerine. Bana kalsa işinizin kader tayin edici safhasına giriyorsunuz. Hiç olmazsa bu örnek üstünde zaferi tamamlayın. Bizim elimizde de bir koz, bir örnek vermiş olacaksınız. Şimdi işin neresindesiniz, önünüzde neler var, bunları görelim. Kararlara varalım. Memleketimizde ilk, sessiz sedasız ve yukarıdan aşağı değil, aşağıdan yukarıya gelen şu hareketi bir defa meydana çıkaralım.

Ondan sonra sözü çiftlik müdürü aldı. Zaten bütün işler, dosyalar, raporlar, Ayhan'ın kanalından orada toplanıyordu. Müdür, işi gene baştan özetledi. Anlattı. İçinde bulunduğumuz noktaya getirdi. Ona göre, şimdi işin en önemli cephesi, köyün, "içinde teşkilatlanması"ydı. Tam kooperatifleşmiş köy, bizde ilk defa Keltepe olacaktı. Türkiye'nin belki en fakir, en perişan, en ümitsiz köylerinden biri. Eğer bu köy, çıkış yolu bulursa, bizzat hükümet için de, bundan daha cesaret verici bir şey olamazdı.

«— Fakat kooperatif, öyle bir vasıta, öyle bir makinedir ki, bu makinenin çarkları insanlardır. İnsanların gücü kuvveti, ruhi eğilimleri, karakterleri, zaatları, kuvvetleri ve geleneklerin bu insanların varlığına vurduğu damgalar bu mekanizmanın işlemesine etkilerini yaparlar. Kooperatif bir şahıslar ve şahsiyetler birliğidir. Halbuki, anonim şirketlerin, diğer sermaye şirketlerinin, kartellerin, tröstlerin, bankaların şahsiyetleri yoktur...»

Ekmeksizköy'de girişilen masumane hareketlerin ve teşekküllerin bu kadar geniş manaları, azametli cepheleri olduğunu düşünemedim. Bir anda, birtakım heybetli çarkları korkunç dişlileri arasında savruluyormuşum duygusuna düştüm. İçime bir korku siner gibi oldu. Bütün dinleyenlerin üstünde de buna benzer bir havanın estiğini sezüyordum:

«— Fakat kooperatifin asıl kutsal ve mucizeli tarafı da buradadır. Çünkü insan, bu çarkların dönüşünü her adımda izleyebilir: Kooperatifin attığı her adımda ona katılan şahsın bir müdahalesi, yani kooperatifçinin, kooperatifle, bir bütünleşmesi vardır. Mesela Keltepe'deki sütçülük işini düşünün. Keltepe'deki her ortak, her an bu işin içinde yaşar. Her şey onun gözleri önünde yürür. Çayır, yem, hayvanların havalandırılması, beslenmesi, sağım, sütlerin sevki, hulasa bir faaliyet ki, ona karşı insan, her çarkın hareketlerine aktif olarak katılır. Halbuki mesela, bir anonim şirkette hissedarlar değil, idareciler hâkimdir. Bu ortaklar, o şirketin yaptığı işin, işlettiği teşebbüsün, şurada veya buradaki şubelerinin nerede olduğunu bile bilmezler. Mesela bir Londralı aksiyoner. Afrika ormanları içindeki ve

kendisinin de hissesi olan madenlerin yerini, haritada bile gösteremez.

Bugün Keltepe'de günün ilk konusu, kooperatiflere yardımdır. Çünkü Keltepeliler bugün, sınırlarını kendilerinin de kavrayamayacakları birtakım çarkların rüzgârına, kendilerini kahramanca kaptırmışlardır. Bu harekette bir yenilgi ile karşılaşıl-mamalıdır. Bu tecrübe yenilmemelidir.»

Müdürün bu sözleri, girişilen işlerin hem önemini belirtti, hem onları aydınlattı. Havaya ferahlık verdi.

— *“Kahraman” tabiriniz yerinde Müdür Bey, Kahraman ve Öncü. Bugün Keltepe köylüleri için kullanılacak en güzel vasıflar bunlardır. Onun başarısı, nice Keltepe'lere ışık tutabilir, yol gösterebilir. Şimdi işleri sıralayalım.*

Bu son sözler Vekil Beyindi.

Sonra söz, Ayhan'a düştü. Ayhan, bugüne kadar yapılanları bir anda özetledi. Dosyalarını ortaya koydu ve önümüzdeki sorunları birer birer saydı. Toplantıda, Maarif Müdürüne not almak düşmüştü. Eli durmadan işliyordu. Sonra Toprak-Su Teşkilatı'nın işleri özetlendi. Bu yaz, Keleştepelerde 300 dekar toprak teraslandırılacaktı. Şimdi girdiğimiz bahar mevsiminde ise, bir başlangıç olsun diye 50 dekarlık kısmın bağ haline getirilmesi kabildi. Bağlar, köyün malı olacak, ileride köy isterse bunları sahiplendirebilecekti. Bağ çubuklarını Ziraat Müdürü gönderecekti. Yalnız, işçi kıtlığı bir meseleydi.

Ondan sonra sütçülük sitesi işine geçildi. Site, ahırlar, ambarlar ve bir de süthaneden meydana geliyordu. Fakat su meselesi vardı. Nafia Vekili:

— *Ben orada bir artezyen açtırırım,*

deyince, herkese, serin bir su karşısındaki ferahlık geldi. Eksikler, gedikler not edildi. Ziraat Bankası kredileri kâfi gelecekti. Orada işçi kıtlığı hissedilmiyordu. Sonbaharda sütün Ankara'ya sevki başlayacak ve sonbahara doğru yeniden 100 ineğin satın alınması için Erzurum, Kars tarafına adamlar gönderilecekti. Ziraat Bankası Umum Müdürü:

— *Krediler müsaittir,*

diyordu. Ayhan'ın tâ önceden sezdiği doğru çıkıyordu. Keltepe yalnız ahır-besi hayvancılığı ve sütçülükle kalkınabilirdi.

İş, yeni köy inşaatına gelince, sözü Vekil Bey aldı. İmar Vekiliyle bu iş için konuşmuş. Köy Yapı Kooperatifi'nin mukavelesini de getirtip incelemişler. Bugünlerde köye hem İmar'dan, hem Bayındırlıktan birer mühendis gönderilecekti. Pres, kerpiç makineleri belki yola çıkarılmıştı bile. İmar da, daha şimdiden ve eldeki standartlara göre doğramaları Karadeniz tarafında bir orman atelyesine sipariş etmişti.

Daha bazı konuşmalar da oldu. Vekil Bey toplantı sona ererken bana döndü:

— *Sen bugün az konuştun Hocam, son söz senindir.*

O gün ben pek söyleyecek söz bulamamıştım. Öyle konular konuşuyorlardı ki, onları dinlemek ve düşünmek bir mazhariyetti.

— *Vekil Bey, dedim, bu sizin arkadaşların bir taraftan büyük kararlar, büyük yapıcılık hamleleri içinde koşuşlarını, diğer taraftan bu hareketleri, bir Milli Planlama Teşkilatı'na bağlayamamalarını düşünüyorum. Bunu nasıl yorumlarsınız? Bu sorumu, günün toplantısı dışında sayın.*

— *Hocam, bu sualin yerindedir. Yalnız senin değil, bütün sağduyulu aydınların sualıdır. Her yerde bu sualle karşılaşırım. Sözüm şudur ki, bu iki hareket arasındaki çelişme, büyük politikayla küçük politika arasındaki çatışmadandır. Bu çatışmada mantık değil, ona katılanların yaratılışları, karakterleri, ruhları rol oynuyor. Sanıyorum ki, bir tökezleme olursa, bu çatışmadan olacaktır...*

Sonra yerinden kalktı. Hepimize:

— *Haydi çocuklar, dedi, şuraya bir şeyler hazırlattım. Öğle yemeğimizi yiyelim. Yemekten sonra da herkes işinin başına...*

Yan odaya geçtik. Büyük bir masanın etrafında yerlerimizi aldık. Yemek neşe içinde geçti. İşlerden hiç bahsedilmedi. Sofrada en çok konuşan bendim...

BİR ANITIN TEMELİ

Köy, bir şantiye halini aldı. Çadırlar, barakalar, taş, kum, ke-
reste yığınları, çamur, kireç kuyuları. Ovada ise insanlar kaynaşı-
yorlardı. Köyle birbirimizi kaybetmiş gibiydik. Muhtar'a, İsfendi-
yar'a, köy ihtiyarlarına, kooperatif liderlerine rastladıkça şöyle ayak
üzeri, telaşlı telaşlı beş on kelime konuşurlar, fırlar, giderlerdi. Hep-
sinin de üstü başı toz toprak, kireç lekeleri içinde görünürdü. Hele
Sarı Çavuş, harbin tam civcivli zamanında siperden sipere seken bir
acar takım kumandanı gibi, sağa sola koşar dururdu. Hafız'ın büro-
sunun önü, hele sabah ve akşam saatlerinde küme küme işçilerle do-
lardı. İnşaat sahasının şurasında burasında eğreti kahve, aşçı, kebabçı
barakaları açılmıştı. Bazen bunların birinin önüne çömelip ya bir
bardak çay içmeye, ya da içinde minicik şiş kebapları sıkıştırılmış bir
ekmek parçasını gevelemeye çalışan Muhtar'a rastladığım zaman acıklı
acıklı başını sallardı:

— *Borç bini aştıktan sonra baklava, börek ye derler efendi. Nedir bu bizim halimiz yahu? Nerede o eski günler? Uzatır bacaklarımızı, yataydık akşama kadar...*

— *Öyleydi Muhtar, nerede o günler...*

İkimiz de gülerdik. O, hemen eklerdi:

— *Aman efendi, gözünü seveyim; yeni dertler çıkarma başımıza. Zaten gittik okkanın altına ya, kalk bakalım kalkabilirsen... Gene istermişler beni Ankara'ya...*

Sonra hemen aklına bir şey gelmiş gibi birden davranırdı:

— *Aman bana müsaade...*

Yeni köyün temeli atılacağı gün, Nurullah Öncü tutturdu:

— *Önce caminin temeli atılmalıdır. Cami, Beytullah'tır, Kâbe'dir. Önce cami...*

Bunları sabahın erken saatinde İmam'ın evinde konuşuyorduk. Az sonra inşaat yerine varacaktık. Köyün temelini atacaktık. Nurullah konuşurken dinleyenler başlarını sallayıp duruyorlardı. Fakat İmam'ın müdahalesi başka türlü oldu:

— *Kazmayı önce yola vurun çocuklar. Yol bir tarikdir. Tarik dine de, dünyaya da ulaştırır. Hatta din bile bir tarik. Cami ise bir kapıdır. Oraya bile yoldan varacaksınız...*

Nurullah bu fetvaya bir şey diyemedi. Başını eğdi ve saygı içinde dinledi. Fakat ben, temel atma yerinde ikisinin ortasını seçtim. Yeni köyün meydan yerinin etrafına yerli, yabancı bütün cemaat sıralanmıştı. Süleyman Işık mektep çocuklarını temiz elbiseleri içinde meydanın bir tarafına dizmişti. Herkes hazır olup, vakit gelince ortaya çıktım. Köy planına göre bu meydanın ortasında eski Frigya mermerlerinden bir sütun dikilecek, üzerine köyün ismi oyulacaktı. Sütunun temel çukuru hazırды. Arkadaşlara işaret ettim, yanıma bir tekne harç getirdiler. Elime bir mala verdiler. Sonra öğrenciler safına döndüm:

— *Kızlardan biri gelsin,*

dedim. Semra gene herkesten önce ve bu sefer bir keklik gibi sekererek değil, yavru bir ceylan gibi sıçrayarak geldi. Çünkü o, artık 13-14 yaşlarında bir küçük hanımdı. Tıpkı benim Ankara'daki Semra'm gibi.

— *Bir erkek çocuk gelsin,*

dedim. Sığırtmacı Musa'nın torunu hepsinden önce davrandı. Semra'nın yanına dikildi.

— *Komşular, dedim, biz bugün varız yarın yok. Ama yavrularımız yarın bu köyün asıl sahipleri olacaktır. Yeşillik içinde, güzellik, bolluk içinde, barış içinde, adalet içinde uzun yıllar yaşayacaklar. Bu köyün asıl sahipleri onlar olacaklar. Şimdi ilk harcı köy anıtının temeline onlar koysunlar. Hak onlarındır...*

Elimdeki malayı Semra'ya verdim, serbestçe aldı. Harca daldı. İlk harcı yeni köyün temeline attı. Sonra elindeki malayı yanındaki arkadaşına verdi. Tam o sırada, anıt temelinin yanındaki bayrak direğine Muhtar, köy adına bayrağı çekiyordu. Bayrak yavaş yavaş yükselirken herkes saygı duruşuna geçti ve mektep çocuklarının safından bir nağme rüzgârı yükseldi:

«*Biz Sakarya çocukları,
Biz Sakarya çocukları,*

*'Babalarımız bu toprakları kanlarıyla sulamış,
Biz alın terimizle sulayacağız,
Yarın...»*

Şarkı sona erince, herkes rahat vaziyeti aldı. Beklemediğim bir manzara karşısında kaldım. Bütün köy halkı, tıpkı bir bayram sabahı gibi birbirlerinin ellerine sarılarak, ya da kucaklaşarak birbirlerini tebrik ediyorlardı. Mektep çocuklarında bile el sıkışmalar, kucaklaşmalar görüyordum. Hemen herkesin gözlerinde sevinç yaşları vardı. Ben, etrafımın bir halkayla sarıldığını gördüm. Önce Nurullah Öncü, elime sarıldı:

— Bu en güzeli oldu Hocam. Çocuklar, günahsızlığın, geleceğin elçileridir. Söz elbette onlarındır.

Sonra, çevremi alanlarla kucaklaştım. Muhtar hem ağlıyor, hem:

— Sen, bize hakkını helal etmezsen Hoca, biz tüm kalırız vebal içinde...

diye söyleniyordu. Ben ancak:

— Benim sizde helal edecek bir hakkım yok ki. kardeşim,

diyebildim.

*
**

O günden birkaç gün sonra, gündüz sınıflarını da kapattık. Bütün köy işe daldı. Yaylaya ancak ihtiyar kadınlarla çobanları ve çocukları yollayabildiler. Köy yeri, sütçülük sitesi, ova, keleş tepeler, hulasa her yer bir iş, bir inşa rüzgârları içinde savruluyordu. Ekmeksizköy'ün havasında, işin, kurmanın, yaratmanın ve güvenli bir ümidin mesut havası esiyordu.

Ben, hemen daima işyerlerindeydim. Bir gün köye gelen bir açık otomobile köy imamını da aldım. Hava bahar havası, güneş ve bulutlar bereket vaadediciydi. Ekmeksizköy mutlu bir çalışma hamlesi içindeydi. İmam'a önce sütçülük sitesini gösterdim. Ahırları, ambarları, büroyu, süthaneyi, sanki tamamlanmışlar, bitmişler ve hep çalışılıyormuş gibi tarif ettim. İnşaatın yakınında uzun bir çardak altında, kışa girerken Kars taraflarından getirilen 40 ineğimiz gölgeleniyorlardı. Buzağılar ayrı bir bölme içindeydi. Bu yıl bu ineklerden yalnız bir

tanesi buzağısını atmış, bir yavrusunu ölü doğurmuş, diğerleri ahu gözlü yavrular vermişlerdi. Çiftliğin bakım-sağım ustası, İmam'a hayvanları adıyla tanıtıyordu:

— *Şu baştaki yaramaz var ya, adı Şehnaz. Yanındaki Füsün, sonra Fatma. Fatma rekortmen. Günde 16 kilo süt verdiği oldu. Bir sağım mevsiminde 2.000 kiloyu aşarmayanı zaten saklamayız...*

— *Fakat ağa, bunlar inek değil, jil...*

— *Öyledir Hoca Efendi. Hele şu binaların damını alalım da sonbaharda bu düzlüğe 140 inek dizelim, o zaman gör jil sürüsünü...*

— *Allah nazardan saklasın, başka ne diyebilirim...*

Sonra yeni köy yerine yöneldik. En az 100 işçi karınca gibi çalışıyorlardı. Nurullah Öncü, orada bizi karşıladı. Cami inşaatı yerine götürdü. O, bizden sonra caminin temelini duayla harcını koymuş, bir de kurban kestirmişti. İmam hafifçe güldü. Otomobilleri kolunu uzatıp molların sakalını çekti. Başka bir şey söylemedi...

Köy yerinden Üçgözeler'e daldık. Müteahhit burasını açtırmış, ne kadar taş, kalıntı varsa çıkartılmış ve tümsek kapatılarak bir tepcik halinde düzeltilmişti. Çirmenli Mustafa Ağa'nın kulübesi ve fidecikleri hemen gözelerin yanındaydı. Ağa, bizi gene her zamanki cana yakın güler yüz lülüğü ile karşıladı:

— *A be İmam Efendi be, a be panayır yerine döndü bu sizin köy be. Bizim Turnova panayırında sanır insan kendini be. A be bu sizin Muallim Bey, bizim Bulgaristan'da olsa partileri kapışır alimallah, onu sen mebus yapacan, ben mebus yapacan diye be...*

İmam, Mustafa Ağa'yı çok severdi. Mustafa Ağa da, hemen her köye inişinde uğrardı ona. Demek, Mustafa Ağa'ya kalsa, ben mebus oldum gitti. İşte bu hiç aklıma gelmemişti. Otomobili hemen fide yastıklarının yanına sürdük. Mustafa Ağa da asıl sanatını o vakit dile getirdi. Usta bir bahçıvan elinden çıkmış bu yastıklarda, sulanmış yanık gübre örtülerinin üzeri, yeşil bir saç dalgası gibi fıskıratan domates, biber, patlıcan, lahana fidecikleriyle örtülüydü. Burada bir

servet yatıyordu. Oradan ayrılırken Mustafa Ağa'yı da arabaya aldık. İmam derin bir hayret içindeydi:

— *Polatlı pazarından dönüşte, torbalarına pazar arttığı birkaç parça çürük domates, soğan alabilmek için içleri yanan eski Keltepe köylülerini düşün. Bir de şimdi Polatlı pazarını taze sebze, bostana boğacak Keltepelileri. Hoca, bu işi benim hâlâ aklım almıyor...*

Demin baktım da, bu mevsimde bu bataklıkta sivrisinek bulutlarıyla, yaylaya çıkarılamayan birkaç sığır, eşek çöküntüsünden başka bir şey görülmezdi. Hele insan? Halbuki bu inşaat, bu ovada şimdi kim bilir ne kadar can çalışıyor?..

— *Dünkü yabancı işçi sayısı 145'ti Hocam. Ama işçi asıl bundan sonra lazım. Muhtar senin Dursun'u yolladı Gerede, Bolu taraflarına. Kimi bulursa yakalayıp getirsin diye... Muhtar şimdi her gün kazanlar kaynatıyor işçiler için. "Doyarlarsa çalışırlar" diyor.*

— *Aferin Muhtar'a.*

Hafız'ın bahçesi gözelerden uzak değildi. Bahçe daha şimdiden şeklini almıştı. 60 dekar toprağın etrafı hafif bir hendekle çevrilmiş, tel örgüyle sınırlanmıştı. Dikilen ağaçlar filizleniyordu. Mustafa Ağa, karıkları hazırlatmıştı. Burada 6 işçi çalıştırılıyordu. Otomobil kuyunun, motopompun yanına yanaştı, durdu. Mustafa Ağa atladı. Motorun başına vardı. Hareket çarkını işletti. Motorun deveboynundan Keltepe'nin bütün sularından güçlü bir pınar fışkırdı. Bir beton yalağa dökülen sular, oradan muntazam bir su yoluna yöneldi. İmam daldı, düşündü. Gözlerini bu manzaradan ayıramıyordu. Baktı, baktı.

— *Hoca, senin asıl marifetin, şu Samanpazarlı Hafız'dır, dedi. Bu haytayı bugünkü hale getirmek?.. Ama benim hakkımı yedin Hoca, ben gençken sen neredeydin ki?..*

Hepimiz gülüştük. Sonra Mustafa Ağa, şoföre bir şeyler söyledi, bir istikamet gösterdi. Araba, ana kanala doğru bir tarla yolundan yöneldi. Kanala vardı, durdu. Bir tarafı kanala dayanan 20 dekar kadar iyi tertiplenmiş, karıkları, su yolları hazırlanmış güzel bir bahçe yerini önümüzde seriliyordu. Mustafa Ağa:

— *İşte İmam Efendi, dedi, senin bahçe de burası. Fideleri dikelim de gösterelim dedik ama, madem ayağınla geldin, bak Beğenmezsen satarız. A be siz, iki ay sonra gelin buraya be...*

Topraklar taksim olunurken İmam'a bir hisse ayrıldığını biliyordum. Ama İmam kendini, kendi toprağı üzerinde görünce, bir tuhaf oldu. Sevinmekle heyecanlanmak, ya da ağlamak arasında yüzü karıştı. Mustafa Ağa, havayı yatıştırmak gayretindeydi. İmam'a fazla heyecan yaramazdı:

— *İmam Efendi, buraya kuyu istemez. Yazın kanal suyunu şişirip komşuların motoruyla sularız buraları. Hele bu yıl dene yelim. Ben buranın yarısına karpuz ekeceğim. Hem az su ister hem burası kumsal. Karpuz kudurur burada be...*

— *Sağ ol Mustafa Ağa. Dünya malı neyime. Ama sizlerin bu hakkını nasıl öderim diye...*

Ben atıldım:

— *Sen ne diyorsun Hoca, bu köyün sana olan borcu...*

İmam sözlerimi kesti. Gözlerinden akan iki damla yaş eliyle sildi:

— *Teyzeni getir bir gün buraya. Ama fideler dikilsin de..* diyebildi.

Köy korusuna geldiğimiz zaman, bizi Bekçi Süleyman karşıladı. Yemyeşil bir çayır örtüsü üzerinde 20.000 ağaç fidanı daha şimdiden buraya bir taze orman havası vermişti. Regülatör kapağı da artık takılmıştı. Ormanla regülatör arasında planlanan göl belirmeye başlamıştı. Hoca bunu görünce şaşıtı:

— *Bu da mı vardı?*

— *Bir gölcük Hocam, mavi bir gölcük. Ormanları bitirip Geyikli'de kurdukları gölün yerine Keltepeliler işte burada hem bir orman, hem bir göl yaratıyorlar. Bu, Ermiş'e karşı onların bir borcuydu. Ataların, babaların bu borcunu çocukları ödüyorlar...*

Dönüşü Karanlıkdere yolundan yapamazdık. Planda, kanalları üzerinde iki küçük köprü vardı ama, bu köprüler daha yapılamamış

tı. Tekrar aynı yoldan döndük. Yalnız, ovanın kuzeyinde ve Karanlıkdere yolu boyundaki kel tepelerde ilerleyen teraslamayı karşıdan seyrettik. Maksadı anlattım. İlk teraslarda bugünlerde 50 dekarlık bağ dikimine başlanacaktı. Amerikan çubukları gelmişti. Bugün yarın dikime girilecekti. Teraslarda çalışan işçiler, işlerini bırakmış, çadırlarının önünde akşam nevalelerini hazırlamakla meşguldüler. Köye dönünce doğru İmam'ın evine indik. Teyze bizi kapıda ve biraz merakla bekliyormuş. İmam'ı sağ salim karşısında görünce, yüzü güldü ve o akşam bizi bırakmadı.

Kökünden Kopmamak

EKMEKSİZKÖY'DE AMERİKALILAR

Çirmenli Mustafa Ağa, köyün hakikaten agronomu oldu. Fideler yetişip de dikim başlayınca ovada sebze, bostan işlerine giren bütün köylülere yol göstermek, yapılanları kontrol etmek, işçilere iş öğretmek ona düştü. Dışarılardan gelen işçilerden, az çok sebze, bostan işlerinde çalışmış birkaçını yardımcı diye seçti. Sabah erkenden herkes fideliğin başına toplanıyor, fidesini alıyor, tarlasına gidiyordu. Ondan sonra parselleri dolaşmak, yardımcılarını sağa sola saldırmak, yanlış dikimleri tekrarlatmak, gübrelemek, sulama işlerine nezaret etmek, onun vazifesiydi. Önüne gelene de çatardı:

— *A be ne bakarsınız dombaylar gibi be! A be bu kızanlar ne pinekler burada uyuz tavuklar gibi be! A be çevirsene suyu be!..*

Karpuz kavun bostanlarında işler daha başka türlü yürüyordu. Evvela yataklar hazırlanıyor, yataklar arasında ince su geçitleri bırakılıyor, sonra bu yatakların üstüne sırayla çekirdekler gömülüyordu. Mustafa Ağa tek bir çekirdeğin yerde süründüğünü, ya da israf edildiğini görse, kıyameti koparıyordu:

— *A be günah değil mi be... A be bunlar Çirmen tohumu be... Yedi düveli arasan bulamazsın be buncağızları!..*

Hafızların topraklarına neredeyse bir küçük çiftlik demek daha verinde olacaktı. Orada Mustafa, Hafızlarla ortak çalışıyordu. İmam'ın bahçesine de sevabına çeki düzen veriyordu.

Sütçülük sitesinin inşaatı yolundaydı. Köy inşaatında da baş döndürücü bir çalışma vardı. Nurullah Öncü, hemen her saat cami işlerinin başındaydı. Hafız'ın bürosuna şimdi kocaman bir kasa da getirilmiş, yerleştirilmişti. Muhtar akşam üzerleri kasanın başına geçiyor, cebinden çıkardığı anahtar demetinden bir tanesini seçerek ka-

sayı açıyordu. Hafız'ın fişlerini doldurup verdiği istihkak sahiplerine para ödeyişinde Muhtar'ın azametli bir amirlik hali vardı.

Fakat benim en çok oyalandığım yerler, yeni teraslama sahalarıydı. İlk bağ çubuklarının dikimini günlerce izledim. Her setin iç kenarlarına küçük çukurlar açılıyordu. İleride aşılacak Amerikan yabancı bağ çubukları biraz makaslanıp, hafifçe gübreyle karıştırılmış bu çukurlara toprakla gömülüyor, sulanıyordu. Aşağıda, en yakın bostan kuyusundan eğreti uzatılan bir boru, sırtta dizili varillere zaman zaman su veriyordu. Ankara'da büyük bir şarap fabrikası, daha şimdiden bu bağları benimsemiş, dikim ustaları göndererek işi kontrolleri altına almışlardı.

Köyün sütçülük sitesinde Ulaştırma Bakanının açtırmayı vaadettiği artezyen burgu makinesi, o günlerde, köye geldi. Yer seçildi, kule dikildi. Burgu işlemeye başladı. O günden sonra da ben bu işin gönüllü işçisi oldum. Öyle ki, Sarı Çavuş benim öğle yemeklerimi bile artık burgu yerine getiriyordu. Orada çalışanlarla hep birlikte geçinip gidiyorduk. Ama Çavuş'un yüzü hem alaylı, hem biraz asıktı:

— *Efendi, baban da kuyucu muydu yahu... Hoca mısın, bostancı mısın, amele misin bilemedik gitti... Yahu, cephelerde yedek subaylık etmiş adama amelelik yakıştır mı...*

Çavuş'u dinleyenler gülerlerdi. Paçasından, kolundan çekip hemen yemeğe oturturlardı. O hem oturur, hem gene de söylenir dururdu:

— *Karavanaya oturmayı bile bilmezsiniz, a acemiler... Hele şöyle yan bağdaş kurun. Kaşık istifi birbirinize sokulun. Sağ elin ortaya gelecek. Kaşık kavgası yok. Sırayla alacan yiyeceğini. Çavuş'un kumandasıyla...*

Çavuş'un dediklerini yapardık. Hoşuna giderdi. Gençliğindeki nöbetçi çavuşluğu kurumunu takınırdı. Hem o güler, hem hepimizi güldürürdü...

Mektep tatil olduktan sonra Süleyman Işık'ın memleketine gideceğini sanıyordum. Gitmedi, köyde kalmayı yeğledi:

— *Mektepler açılmadan şöyle bir gider, dolaşırım, yeter,* diyordu. Şimdi onun Hafız'ın bürosunda ayrı bir masası vardı. Ora-

da çalışıyordu. Nurullah Öncü, cami inşaatında işçi gibi uğraşıp, işin başından ayrılmadığı için, Hafız'ın yardımcısı Süleyman Işık olmuştu. Süleyman Işık'ın aydınlık görüşleri vardı:

— *Köy Öğretmen Okulu'na ben, kendi isteğimle girdim. Başka bir meslek seçebilirdim. Ama köy öğretmenliği denilince, heyecanlı bir çalışma yolu düşünüyordum. Her öğretmenin bildiği şu, "Beyaz Zambaklar Memleketinde" kitapçığını ben de birkaç defa okumuştum. Konu bir köy öğretmenin hikâyesi sayılabilirdi. Ben de köyde uyuyan dehaları uyandırmak, kılıcın, cihangirliğin şan ve şerefiyle değil, bilginin ve yürek dilinin gücüyle kaleler fethetmek istiyordum. Ama bu iş için mektep, bana ne öğretti?.. Hemen hemen hiç. Köyü bilmeden, tanımadan köy öğretmeni oldum. İlk duyduğum his, derin bir yalnızlık, bir yabancılık, unutulmuşluk ve inkâr edilmişlik oldu. Ama şimdi burada, bütün bu dönen çarkların arasında savrulurken, hele Hafız'a yardım ederken, köyün yapısını, işini, insanını, zaatlarını, meziyetlerini tanıyorum. Hulasa bu yardım, aslında benim kendi kendime yardımdır...*

Süleyman Işık'a söylenecek hiç bir şey yoktu. Kendi nefsiyle hesaplaşmaktan çekinmeyen ve kendi kendini yeniden yoğurabilen bir genç insandı. Bir insan en güvenilir yardımcı olarak kendisine, gene kendisini seçebilirse o insan muzaffer olmuş demektir.

Süleyman işinden memnun olduğu gibi, ben de işçiliğimden memnundum. Artezyen ustaları, bana takılırlardı:

— *Hoca, buradaki maaşın galiba pek o kadar ahım şahım değil. Müdüre söyleyeyim, şöyle bir sürveyyanlık filan uydursak...*

*
**

EĞİTİM BİR BÜTÜN

Fakat bir gün, öğleye doğru, burju makinesinin başındaki işime istemeyerek ara vermek zorunda kaldım.

Sakarya yolundan inşaat sahasına doğru iki cip ilerliyordu. Her gün gelen gidenlerden birileri olsa gerekti. Fakat inşaat alanına giren

arabalar az sonra bizim tarafa yöneldiler. Sütçülük sitesinin ilgilileri sandım. Arabalar geldi, yaklaştı. Bizim burgu makinesinin yanınd durdu. İçlerinden ikisi kadın olmak üzere altı kişi indi. Bir bakıştı anladım. Bunlar, yabancı olsalar gerekti.

İster istemez motorun başından ayrıldım. Üst tabaka sularını geçmiş, orta derinlikte çalışıyorduk. Zaman zaman fışkıran sudan, çamurdan üstüm başım perişandı. Yakında, seksen metrelerde temel suyunu alacağımızı umuyorduk.

— *Buralarda çok derine inmeye lüzum kalmayacak...*

deniliyordu.

Ellerimi bir şeylerle kurulamaya çalışarak misafirlere doğru ilerledim. Onlar beni süzüyorlardı. Kasketimin kenarlarından yüzüme terler akıyordu, gömleğim vücuduma yapışmıştı. Ben de bu kadar yorulduğumun farkında değildim. Gelenlerden biri, ilerledi:

— *Efendim, biz köy öğretmenini arıyoruz. Bu misafirler yabancılardır. Amerikalı ve İngiliz. Bazı köyler görmek istedik. Ankara'da bu köyü tavsiye ettiler. Vekaletlerde resmi müşavirlik görevleri var. Milli Eğitim Bakanlığı'nda ve Tarım Bakanlığı'nda...*

— *Öğretmen benim efendim. Hoş geldiniz. Buyurun, emrinizdeyim. Kıyafetimi mazur görün. Ama mektebe gidelim. Orada hem biraz kendime çeki düzen veririm, hem de siz istirahat edersiniz...*

Sözlerim, önce benimle konuşan beyi şaşırttı. Sonra bu sözler yabancılara tercüme edilince de, misafirlerin yüzünde bazı ifadeler belirdi. Hepsi bir şeyler söylüyorlardı tercümana.

— *Efendim, sözlerinizi naklettim. Hem hayret ettiler, hem sevindiler. Hele şu ortadaki bay, sizi kendisine benzetti. Onun da Arizona'da çiftliği varmış. Çiftliğin sularını hep kendi çıkartmış. Bu tarafta olduğunuzu aşağıda söylediler, sizi arıyorduk. Ama bir motorun başında bulacağımızı ummuyorduk.*

Sonra bizleri birbirimize isimlerimizle tanıttı.

— *Buyurun gidelim, dedim.*

Pek cibe sıkışacak halde değildim, yanımdakiler rahatsız olabirlerdi. Fakat Arizonalı misafir, teklifsizce koluma sarıldı. Beni cibe sürükledi. Önce beni bindirdi. Sonra o da yanıma geçti. Cipler hareket edip, idare binasının önünden geçerken. Sülcyman Işık'ı da aldık. O da bir yere sıkıştı.

Mektebin öğretmenler odasında konuşuyorduk. Süleyman çay hazırladı, ikramlarda bulundu. Önce karşılıklı tanıştık. Onların sözlerini bize nakleden misafir de ziraatçymış. Tarım Bakanlığı'nda görevliymiş. Yabancı misafirlerimizin görevleri de köy eğitimi üstünde incelemeler yapmak, çalışmakmış. Milletlerarası bir teşekküle bağlıymışlar. Anladığıma göre, dünyanın her yerini görmüşler. Biri Siyam'da uzun zaman çalışmış. Bayanlar daha çok Hindistan'da hizmet etmişler. Diğer bir misafirimiz rahipmiş. Zenci ülkelerde çok bulunmuş. Benim Arizonalı yeni dostum ise hem çiftçi, hem öğretmenmiş.

Tanışmamız bittikten sonra tercümanın ilk suali şu oldu:

— *Köy eğitimi deyince, ne anladığınızı soruyorlar efendim?*

Bu suale ne cevap verebilirdim?!.. Fakat misafirlerimizin cevap bekleyen bir halleri vardı.

— *Aslında eğitim, bir bütün olsa gerek... Belki özel bir köy eğitimi yok bile. Eğitim, toplumun canlı varlığına bilinçli, aktif bir müdahaledir. Konusu insandır. İnsanın kabiliyetlerini belirli bir yönde uyandırmak ve geliştirmek işidir. Zaten eğitimin sosyal yanı da, bu cephesidir. Bu yönü toplumun içinde bulunduğu şartlar ve toplumun içinde yaşadığı çağın istekleri emreder...*

Ziraatçı misafir, sözlerimi kendilerine nakletti. Sonra konuşmalara devam edildi:

— *O halde eğitim tek bir kavram değil, buyuruyorlar.*

— *Evet, bir eğitim, bir de eğitimin sosyal yönü var. Birincisi biraz da soyut bir konu. Bir teknik, bir sanat. Sadece bir vasıta. İkincisi ise, dinamik bir unsur. İçinde yaşanan şartların, içinde yaşadığımız çağın bir emri. Toplumun ihtiyaçlarına ve çağın akışına ayak uydurmak işi, yeni bir gaye.*

— O halde köy eğitimi?..

— Köy de bir toplum. Toplumun bir parçası. Onun da kendi içinde yaşadığı şartları, çağın akışına uydurma çabası olacak elbette. Bir vasıta olan eğitim, köyün insanına öyle aktif ve şuurlu bir müdahale şeklinde uygulanacak ki, bu insanın uyuyan kabiliyetleri, çağdaş hayat temposuna ayak uyduracak şekilde uyandırılacak. Yani vasıta, gaye ile tamamlanacak. Gaysiz eğitim ölü bir düzendir. Bizim son Osmanlı devri eğitimi mizde ve bütün donmuş memleketlerde olduğu gibi. Yalnız ah rete dönük bir telkin...

*
**

KÖKÜNDEN KOPMAMAK

Söze, gene ben devam ettim:

— Evet, köy de bir vasıta ve bir gaye. Eğitim bir bütün. Yalnız öz, ya da içeriği değişiyor. Köyde eğitimin amacı, köy insanının kabiliyetlerini, zamanın hızına ayak uyduracak şekilde geliştirmektir. Onun kendi kökünü, kendi köyünü maddi ve manevi yapısını, büyük âlem içinde kendi küçük âlemini değiştirmektedir. Onun yeniden ve gayeye daha uygun bir düzende nizamlanmasına yardım etmektir. İşte bir öğretmen olarak bu köyde, benim yaptığım da budur.

— Köy eğitiminden söz ederken, hep çocuktan değil, insandan söz ettiniz diyorlar?..

— Çocuk, köyün diğer insan topluluğunun dışında değil ki. Çocuğu köyden ayırarak işleyemeyiz ki... Çocuk, önce ailenin, sonra köyün ve en sonra okulun bir unsuru. Bizim gibi az gelişmiş bir memlekette, çocuğu köyün küçük âlemi içinde almak ve köyle birlikte değiştirmeye çalışmak lâzım.

Bu son cümle üzerine arada canlı bir tartışma başladı, Yabancı misafirlerimizin hepsi, az gelişmiş ülkelerde çalışmışlardı. Az gelişmiş ülkelerde köy çocuğunu köyle birlikte almak ve köyün küçük âlemini bütün olarak değiştirmek fikri onları sardı. Mesela konuşanlardan bir bayan:

— Biz, her gittiğimiz yerde, yalnız çocuğu aldıık ve eğitim, köyde yalnız çocuk işidir sandık. Bay Öğretmenin görüşü gerekse, bir hata içindeyiz, dedi.

Arizonalı dostum ise memnundu:

— Arizona'da benim mektebim, bizim oradaki çiftliklerin bir parçasıdır. Bizim köyle sizin köy arasında çok mesafe var. Ama biz, bir temel fikirde birleşiyoruz.

Ben, arada şunu sordum:

— Çalıştığınız diğer az gelişmiş ülkelerle Türkiye arasında çalışma konularınız bakımından ne fark var?

— Maddi yapı bakımından hemen hiç fark yok. Ama Türkiye'de, insanların görüşlerinde bir şahsiyet var. Örneğin, Güneydoğu Asya memleketlerinde sadece dinliyor ve yapıyorlar. En müspet işlere dini bir mistik havası veriyorlar. Oysa Türkiye'de, hele düşünen insanların her biri, özgür bir şahsiyet. Fikirlerinde çatışma olsa bile.

— Siz bunu nasıl izah edersiniz?

— Binlerce yıllardan beri devletler kurmuş ve devletler idare etmiş olmanın ruhlarda bıraktığı bir özgürlük eğilimi...

— Doğru olsa gerek...

Sonra söz, gene eğitim konusuna geldi. Sordular:

— Sizin anlattığınız ölçüler bakımından Türkiye'de eğitimin en aksak tarafı nedir?

— Gençleri köklerinden koparmasıdır. Onları koştukları köklere, yani ailesine, köyüne, kasabasına dönemeyecek kadar aslına yabancı kalmasıdır.

Gerçi Türk toplumuna işçiler de, alışverişçiler de, avukatlar, doktorlar, iş adamları da lazım. Ama bizde olan şey, bu üst tabakaların aşırı şekilde şişirilmesidir. Koptuğu köke ilgisizlik, bizde hastalık halini almış gibidir. Hatta bugün Türkiye'den, çoğu fakir ailelerden gelen binlerce doktorun, arkalarına bakmadan vatanlarını bırakıp kaçmalarını, Avrupa'dan, Amerika'dan birtakım köksüzlerin, eski Cezayir'de "Yabancılar Lejyonu"na ücretli asker yazılmalarına benzetirim.

Hem bu gidişle Türkiye'de, çoğu büyük şehirlere biriken bir aydınlar ve yarı aydınlar enflasyonu ile karşılaşmamız mümkün değildir. Böyle bir enflasyon, memlekette siyaset spekülasyonlarının da nedeni olmaktadır.

Kökünden kopmak konusunu misafirlerimizden bazıları önemli bulmuyorlardı:

— *Herkesin vatani, çalıştığı, kazandığı yerdir.*

Cevap verdim:

— *Bugünkü Amerika, sanıyorum ki, sentetik bir milletleşme evresinden geçerek şimdiki Amerikalılık yapısını aldı. Oysa biz, yüzyıllar ve yüzyıllardan beri bu topraklar üstünde yaşıyoruz. Yalnız, çağın ileri ölçülerinin dışında kaldık. Bilhassa, Batıdaki sanayileşme hareketlerine ayak uyduramadık. Az gelişmiş ülkeler sırasına düştük. Ama şimdi, bazı gayelerimiz var. Bu gayeleri şehirde ve köyde yeniden yoğurarak çağdaş nizama uyduracağız.*

Bu davada memleketin insanlarına, yalnız yaşamak ve kazanmak değil, bazı vazife ilkeleri de önder olmalıdır. Bunda eğitimin büyük etkisi var. Mesela bizim şu Keltepe'de...

Daha sonra konuşma, bizim köyün konularına döküldü.

O zaman sorunlar elle tutulur şekiller aldılar. Kendilerini burayı gönderenlerin, onlara, işlerimizden söz ettiklerini anlıyordum. İstedikleri de, dış yardımlarla bağlı oldukları milletlerarası teşekkülün himniyesinde "Yatılı Bölge Köy Okulları" kurmaktı. Bunun için yer, fikir ve usuller arıyorlardı. Kendilerine yardımcı olmamı, hatta mektebi de bu civarda kurmamızı istiyorlardı.

Bizde ilk yatılı bölge okulu fikri, rahmetli Başvekil Semsettin Beyindir. Onun galiba 1915-1916 yıllarında çıkan «Hurâfattan Hikâyeye» isimli eserinde, bu düşüncelerini, o zaman cephede bir yedek subayken okudum. Fikir gerçekleşmedi. 1930 yıllarında açılan yatılı bölge okulları da maalesef birer yetimhane havasına gömüldüler. Şimdi, ele alınan teşebbüs için başarı dilerim. Ama o kadar. Yatılı bir okul, zaten daha ilk adımda, çocuğu kökünden koparmak değil midir? Niçin köyü ayağımıza getirelim?..

Onları, köyü görmeye davet ettim.

Önce ovaya inmek istediler. Cipleri bıraktık. Mektebin altında Frigya kalıntılarını gördüler. Anlattım. Benim Amerikalı arkadaş konuşuyordu:

— *Eski bir tarih, eski bir uygarlık. Amerika'nın mahrum olduğu hazine...*

— *Amerika'nın hem şansı, hem eksikliği. Amerika'da bir taraftan dinamizm var. Bir taraftan da, geleneksel değerlerin kontrolünden sökülüş...*

Tarımcı, sözlerimi İngilizceye çevirdi. Misafirler bu sözleri yadırgamadılar. Sonra hemen yanibaşımızda Çirmenli Mustafa Ağa'nın malikanesine yöneldik. Mustafa Ağa, bir fide yastığına çömelmiş, galiba ertesi sabah dağıtacağı fideleri demetliyordu. Bizi görünce kalktı. Her zamanki o Allah vergisi güler yüzlülüğü, iyiliğiyle yanımıza geldi. Misafirlere dönerek, onu takdim ettim:

— *İşte bizim gelecek mevsimdeki gece kursumuzun öğretmeni, Çirmenli Mustafa Ağa...*

Hepsi canlandılar. Mustafa Ağa'nın çamurlu, topraklı ellerini haremle sıkıyorlardı. Tecrüman hepsinin çok memnun olduklarını söylerken Mustafa Ağa söylenip duruyordu:

— *A be Muallim Bey be. Bu gâvurlar nereden çıktı be? Kimmiş senin öğretmenin be? Bu musibet köyde önce agronom olduk, şimdi de hoca mı olacaktıyız be? Tüh canına yahu...*

Ben, Mustafa Ağa'yı dinleliyordum:

— *Bu köy tükenmişti. Açtı. Dağılacaktı. Sıtmadan kırılıyordu. Yapacağı hiç bir şey de yoktu. Sonra bazı yollar bulundu. Bataklık kurutuldu. Ama, yeni işler lazımdı. Sütçülük, bağcılık, bostancılık, bahçecilik, hatta ormancılık...*

Bana sorarsanız, bunların içinde toprağın asıl hakkı bu sebzeçilik, bostancılıktır. Onu da bu adam bilir. Köylünün dilini anlar. İlk sebze tohumunu bu getirdi. İlk fideyi bu yetiştirdi. İlk bostanı bu açtı. Bu adam, bir inkılapçı, bir önderdir. Köye yeni bir yaşama gücü sağladı. Zamanın isteklerinden birini bul-

du ve onu köye mal etti. Gelecek yıl, yetişkin gençlere akşam kurslarında ders verecek...

— *A be ben mi be Hoca? A be sen kaçırдың mı be?*

Fakat misafirler gerçek bir olay karşısında olduklarını kavramışlardı. Benim bu son sözlerimi iki defa tercüme ettirdiler. Sorular sorular, cevaplar aldılar. Mustafa Ağa'nın gene ellerine yapıştılar. Ağrı, hem onları gülererek sevimli davranışlarıyla okşuyor, hem söyleniyordu:

— *Etme be çorbacı!.. Bırak be kokona!.. A be ne olmuş ki sanki be?.. Hoca, bunlar memleketlerinde adam görmemişler mi be?..*

Yanımıza Mustafa Ağa'yı da aldık. Ovaya girdik. Her yeri az çok görüp yeni köy inşaatına ve nihayet idare binasına geldiğimiz zaman, karşımızda hazır bir masa bulduk. Hafız, sütler, tereyağlar, yumurtalar hazırlanmış, misafirleri ağırlamak için. Muhtar, İsfendiyar ve Nurullah Öncü de oradaydı.

Sofrada hoş bir vakit geçirdik. İdare odasının karşı duvarını hem yukarıdan aşağıya kaplayan büyük plan hakkında, her gelen giden artık Muhtar izahat veriyordu:

— *Aha bu yan var ya efendi; tüm bağılık olacak. Görsün Sivrihisarlılar bağ nasıl olurmuş. Hem buraları bin yıl önce bağlıkmış da sonra bilmem ne olmuş. Neyse orasını Hoca anlatsın...*

Aha bu ahırlar var ya efendi; inekleri tâ Erzurum'dan gelir Ama inek derim sana...

Muhtar bunları böyle kendine göre sıraladıkça tercüman onun sözlerini olduğu gibi naklediyor olmalı ki, dinlediklerine bizim gibi onlar da gülüyorlardı. Misafirler her halde hem gördüklerinden, hem dinlediklerinden memnundular. Tercüman bize tam:

— *Müsaade ederseniz tekrar gelmek istiyorlar. Hem şu yarı tılı bölge okulu meselesi...*

derken, bizim deli Sarı Çavuş, gene fırtına gibi kapıdan içeriye daldı:

— *Koşun yahu, koşun; ne duruyorsunuz?.. Koşun makinenin başına!..*

Hepimiz ayağa kalktık. Tercüme yarıda kalmıştı. Sarı Çavuş dışarı fırlamış, koşuyordu motora doğru. Bir kaza ihtimali içimi burktu. Hepimiz acele seğirttik. Burgu makinesinin yanına vardığımız zaman, ustalarda telaş eseri yoktu. Hepsinin yüzünde, bize ferahlı bir sürpriz saklayan insanların sevinçli hali vardı. Baş makinist:

— *Kismetiniz gür olsun ağalar, buyurun suyumuz fışkırdı,* dedi. Artezyen burgusu boyunca sarılan borunun ağzından şimdilik bulanık, fakat gür, güçlü bir su sütunu ebedi hazinesinden kaynayıp duruyordu. Hepimiz büyülenmiş gibiydik. Bir sır çözülmüştü. Bir mucize dile gelmişti.

Hiç birimiz bir şey konuşamıyorduk. Muhtar yavaş yavaş, hatta biraz çekingen adımlarla ilerledi. Ellerini kaynayan sulara daldırdı. Avuçladı avuçladı. içti içti. Sonra bize döndü. Bir şeyler söylemek istedi. Fakat gene söyleyemedi. Yalnız, çocuğumsu bir şaşkınlık içindeki iri, siyah gözleriyle hepimizi süzdü. Yüzünde, tarif olunamaz bir mutluluğun sessiz, fakat coşkunun sevinci parlıyordu...

Bu, neşe, bu sevinç, yalnız bizi değil, yanımızdaki yabancıları da aynı coşkunlukla sardı. Yerin tükenmez hazinesinden gelen su, durmadan kaynıyordu ve daima kaynayacaktı.

Biraz kendime gelip de etrafıma baktığım zaman, köy tarafından; sokaklar, damlar arasından, inşaat yerlerinden, yollardan, kırlardan, çoluk çocuk, kadın erkek bir insan selinin suya doğru koştuklarını görüyordum...

Güneş, Toprak, Deniz ve Tarih

BÜLBÜL DAĞINDA

Ekmeksizköylüler, baş döndürücü bir hayat rüzgârı içinde savruluyorlardı. Bütün çarklar birden harekete geldi. Ovada işler, yalnız gündüzleri değil, geceleri de alıyordu. Sebze karıkları fidelenmiş, fideler gelişmiş, yükselmişti. Parsel parsel, bölük bölük, öbek öbek domates, biber, patlıcan karıkları, soğan, sarmsak tarlaları içinde toprağa yumulmuş kızlar, kadınlar, erkekler, sabahın alaca karanlığından gecelere kadar durmadan çalışıyorlardı. Bostan parselleri aralarında su yollarından ıslıl ıslıl yürüyen sular, ayın, yıldızların alaca karanlığı içinde parlardı.

Çirmenli Mustafa Ağa bu su yollarının kenarlarına lahanalar, yem pancarları diktirmişti. Karpuz, kavun bostanları ayırıyordu. Bu bitkilerin kolları, belki yüzyıllar boyunca dinlenen eski bataklığın yeni açılan, yeni uyuyan bereketli toprağında öyle sere serpe uzayıp gidiyordu ki. Eğer gecenin ıssızlığında kulağınızı toprağın cümbüşüne verseniz, bitkilerde hayatın çatlayışını, onun kutsal musikisi içinde sanki duyardınız.

Çirmenli Mustafa, şimdi bir kır serdarı gibi ovada, gece gündüz ayaktaydı. Onu gören ve onu seven herkes, hemen işe sarılırdı. Çirmenlinin sesi, gece gündüz şuradan buradan parlardı:

— *A be, bostancı uyurmuymuş be! A be Çirmen gâvurlarını canı yok muydu be! Ne boğarsın buncağızları biile suya be! A be çapan yok muydu senin be, döndürmüşsün kelemeye bu bostanı be!..*

Keleş tepelerdeki bağ teraslarında ise artık toprağın rengi kararlıyordu. İleride aşılacak yabancı Amerikan çubukları dallanıp budaklanıyorlardı. Sığırtmaç Musa'nın şikâyeti yoktu. Yem boldu. Köy damızlıkları, üzerleri Sakarya özünden getirilmiş söğüt dallarıyla örtülü gölgelikler altında geviş getirip duruyorlardı.

Mektepte de boş durmuyorduk. Geceleri Süleyman Işık ve hatta

Nurullah Öncü'yle birlikte, önümüzdeki kış mevsimi için planlar tartışıyorduk. Nurullah, bir din kursu açmak fikrindeydi:

— *Bu kursta, din işleriyle birlikte dünya işlerini anlatmak istiyorum. Biz mollalar, cehaletimizden, dini dondurmuşuz. Dünyayı öldürmüşüz. Ne Tanrı'ya, ne de Kayser'e yaranabilmişiz. Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya, Kayser'in hakkını Kayser'e vermeli.*

Nurullah'ın planlarına ne denebilirdi. Fakat bizi, gece kursunun meslek kursu halinde yürütülmesi işi iyice sardı. Hatta acaba bu iş için basit resimler, filmler tedarik edemeyiz mi? diye düşünüyorduk. Ama ne olursa olsun, kursta okuma-yazmanın yanında; bağcılık, bostancılık, hayvancılık konularını koyacaktık. Pancar işleri, inekçilik, sütçülük için uzmanlar getiririz, hatta devlet çiftliklerine, şirket işletmelerine, fidanlıklara küçük seyahatler tertip ederiz, diyorduk. Bu derslere yaşa bakmaksızın, kadın erkek herkes katılabilecekti. Zaten kış geceleri uzundu ve boş geçiyordu.

Evden gelen, beni çağıran mektuplara ise itiraf ederim ki biraz geç, biraz savsaklayarak cevaplar veriyordum. Bu davranış doğru değildi ama, Ekmeksizköy'de de sonsuz bir tatlı rüya içinde gibiydim. Buradan ayrılamıyordum. Fakat Ankara'dan gelen bir haber, beni ister istemez bu güzel rüyamdan ayırdı. Polatlı'da bir gece kalarak Kaymakam'a ve arkadaşlara Ekmeksizköy'de olanları anlattım.

Ertesi gün Ankara'ya vardım. Eğitim Müdürü, bana takıldı:

— *Hocam, işi çapkınlığa vurdun demek? Amerikalı kadınlar mı varmış, ne varmış. Sana abayı yakmışlar. Mutlaka Keltepe öğretmenini istiyorlarmış. Hadi, davran bakalım, gidelim nikâh dairesine!..*

Güle eğlene daireden çıktık. Bir Vekalet toplantısına gidiyorduk. Toplantı salonuna girdiğimiz zaman, bizim dostları orada bulduk. Önce benim Arizonalı ahabım ellerime sarıldı. Sonra sayın bayanlarla hararetle selamlaştık. Rahip, beni takdis eder gibi elimi sıktı. Onların hem müşaviri, hem tercümanı olan tarımcı ile dostça selamlaştık. Eğitim Müdürü boyuna takılıyordu:

— *Yahu, bunlarla kırk yıl ahablık mı ettin. Yoksa bizden izin almadan tertipler peşinde misin?*

Nihayet salona başka bir bey girdi. Belli ki önemli bir zat. Hepimizi şöylece selamladı. Büyük bir masanın etrafına oturduk.

Az sonra iş anlaşıldı. Önemli zat konuştu, yabancılar konuştu. İş "Yatılı Bölge Okulları" işiydi. Galiba raporlar hazırlanmış. Bazı bölgeleri görüp bu mektepler için yerler seçeceklermiş. Toplantıyı idare eden önemli zat, emrini şöyle bildirdi:

— *Muallim Bey, heyete siz de refakat edeceksiniz. Her halde biri tavsiye etmiş olacak. Neyse, madem ısrar ediyorlar, siz de katılın. Hem biraz yevmiye almış olursunuz. Şimdi aranızda toplanırsınız, konuşursunuz, işi programlaştırır, yola çıkarırsınız.*

Sonra yerinden kalktı. Hepimiz ayaklandık. Bizleri gene hafifçe selamlayıp odadan çıkarken duraladı, bana döndü:

— *Haa, sormayı unuttum: Şey, sizi tanımıyorum da?*

— *Ben, emekli ilkokul müfettişi...*

— *İyi, iyi. Şimdi bir işiniz gücünüz var mı?*

— *Bir köyde geçici kadro ile öğretmenlik yapmaya çalışıyorum efendim.*

— *Hangi köy bu?*

— *Keltepe...*

— *Ne tuhaf isim. Hiç duymamıştım...*

— *Evvelce ben de duymamıştım efendim...*

Odanın bir köşesinde yanyana duran Eğitim Müdürü ile tarımcı tercüman, bizim bu konuşmalarımıza kıs kıs gülüyorlardı.

Önemli zat çıktı. Benim şu söyleyeceklerim de içimde kaldı:

— *Efendim, bu işte faydalı olabileceğimi sanmıyorum. Zaten bu dolaşmalara yaşımda, sıhhatim de müsait değil. Özür dilerim. Hem ailem de rahatsız...*

filan gibi masallar düzmüştüm içimden, ama olmadı. Zaten Sayın Bayın bunları dinleyecek tahammülü de olmasa gerekti. Hulasa, Bay yahut Başkan çıkıp biz kafese kapanınca, sert bir hocanın dershaneden çıkmasından sonra bayram yapan çocuklar gibi, geniş bir nefes aldık. Birbirimize karıştık. Yabancı uzmanlar memnundular. Hepsisi de ellerimi sıkıyorlardı. Bana:

— *Zahmet edip geldiğiniz, yol arkadaşlığımızı kabul ettiğiniz için, çok teşekkür ederiz. Ümidimiz sizde, bize yol göstereceksiniz...*

Fakat hangi ümit, hangi yol gösterme?.. Maarif Müdürü ise, «*Oh olsun!*» der gibi konuşuyordu:

— *Yahu, Keltepe'de işsizlikten mi bunalıyordun?.. Düş bakalım şimdi yollara. Hem, kimlerle yola çıkıyorsun, deyince, teyze ne yalanlar uyduracaksın kim bilir...*

Yolculuk hakikaten başa düştü. Üç gün sonra hareket edecektik. Önce köye gidip, arkadaşları görmeliydim... Eve şöylece bir uğrayıp o gün hemen köye hareket ettim. Daha ertesi gün, Ankara'daydım.

*
**

İki rahat otomobille hareket ettik. Arizonalı dostumla rahip uzman ve ziraatçı arkadaş bir otomobildeydik. Bayanlarla diğer uzmanlar ayrı otomobile yerleştiler. Biz önde hareket edecektik. İlk hedef Kocaeli, Marmara bölgesiydi. Sonra Ege'yi, Akdeniz bölgesini dolaşacak. Orta Anadolu'ya girecektik. Bu defaki seyahat programı bununla bitecekti. Ankara'ya dönünce raporlar hazırlanacak ve eğer, "Yatılı Bölge Köy Okulları" için seçeceğimiz yerler olursa, sonradan oralara teknik uzmanlar gidip, şartları daha etraflı inceleyeceklerdi.

Bu seyahatin tafsilatını size anlatmayacağım. Ama gezimiz rahat geçti. Yolculukta birbirlerimize daha iyi kaynaştık. Ben seyyah rehberliğimi kendi istediğim gibi yaptım. Bu da onları memnun etti. Gittiğimiz bölgelerde yalnız yatılı bölge köy okulları için yerler aramakla kalmadık. Onlara, köylerde, kasabalarda, şehirlerde, kendilerinin belki dikkatlerini çekmeyecek özellikleri gösterdim. Bunlardan ben de faydalandım. Gezdiğimiz yerlerde de hakikaten hareketlilik vardı. Yollar yapılıyor, tarlalar açılıyor, bahçeler kuruluyor, fabrikalar tesis ediliyordu. Millet işe sarılmıştı. Gerçi bu canlanış, biraz da ocaklarda, bucaklarda halkın siyasi parçalanması pahasına olmuştu. Ama gene de siyaset halka mal olmuş, bucaklara, köylere, uçlara kadar gitmiş, dünya sorunları, memleket sorunları, çevre politikacılarının zaviyelerinden olsa da sokaklara, kahvelere girmişti.

Gerçi bu son durumları misafirlere anlatamazdım. Ama bu seyahat bende, toplum içindeki sosyal gelişmeleri, siyasi gelişmeleri, çelişmelerden ve çatışmalardan koruyacak, düzenli ve disiplinli bir sosyal devlet yapısına olan inancı daha da artırdı. Ferdi inkâr etmeyecek, ferdi kör bir alet haline getirmeyecek, cemiyeti makine ve insanları bu makinelerin hüviyetsiz parçaları haline koymayacak özgür, fakat planlı bir milli devlet hasreti, bu seyahatte bende iyice yerleşti...

Yol boyunca misafirlerimizin, hepsinin de bir noktada mutabık kaldıklarını görüyorduk. Hemen her bölgede sık sık soruyorlardı:

— *Fakat baylar, sizin böyle bir memleketiniz, böyle hazır bir insan gücünüz olduktan sonra, siz nasıl oluyor da az gelişmiş ülke olarak kalıyorsunuz?*

Hele Bolu dağlarından, Düzce ovasından, Bursa ovasından Marmara kıyılarına, Ege'ye, Akdeniz'e doğru kaydıkça yol arkadaşlarımızın bu sualleri bir şaşkınlık, bir isyan halini alıyordu. Hatta bir aralık Arizonalı dostum, dayanamadı, parladı:

— *Azizim, size köy çocukları için bölge okulları değil, bütün bu olanakları değerlendiremeyen idarecileriniz için aydınlarınız için sopa, ya da cezaevleri lazım!..*

Hele kadınlar?.. Onlar, gördüklerinden sarhoştular. Efes harabelerinin mermer caddelerinde bir haz ve heyecan sarhoşluğu içinde dolaştıktan sonra Bülbüladağı'na çıkmıştık, lokantanın yeşil bahçesinde yemek yiyorduk. Kadın arkadaşlarımızdan biri, dayanamadı:

— *Biz galiba hatalı bir yoldayız. Ben hemen yarı ömrümü sömürgelerle, esaret çekmiş, aşağılık duygusuna gömülmüş halklar arasında geçirdim. Oralarda da gerçi eski, ince bir uygarlığın eserleri meydandadır... Saraylar, mabetler, sarayların mabetlere mahsus maddi ve manevi kültür eserleri vardır. Ama bu uygarlık halka inmemiştir. Saray duvarlarının bittiği noktadan hasır kulübeler ve çıplaklık başlar. Halbuki burada?.. Belki asrın temposuna ayak uyduramamış, ama efendi bir millet var. Hem de dünyanın hazineleri üstünde yaşıyor.*

— *Evet, bizim oralarda kurduğumuz ve yarı manastır hayatı, süren yatılı bölge okullarının burada yeri yok.*

Hele rahip, bedbin olmaktan ziyade, bahtiyardı:

— Azizim, Hıristiyanlığın vatanı eski Türk topraklarıdır. Hıristiyanlık, Ortadoğuda doğmuş, buralarda gelişmiş, fakat gene burada kalelerini kaybetmiştir. Bu sonuca elbette üzgünüm. Ama şimdi tarihi tartışmanın hiç faydası yok. Biraz önce Efes'i gezerken, orada toplanan Büyük Hıristiyanlık Konseyi'nin tartışma akisleri, St. Paul'un vaizleri, Meryem'in, şimdi şu yanımdaki binada yaşadığına olan inancın heyecanı beni sarıyor.

Ama bence asıl olan, insandır. Hangi dinden olursa olsun. Buralarda, yüzlerinde asil bir hamurun gururunu taşıyan müstait insanlar görüyorum.

En iyisi siz, kendinize dönün dostum. Kurtuluşunuzu kendi toprağınızın temellerinde, hazinelerinde, imkânlarında ve kendi içinizde arayın. Tıpkı sizin kendi köyünüzde yaptığınız gibi...

Rahibin bu ateşli sözlerine kimse itiraz edemedi. Bunları kimse yadırgamadı. Kendisine hem bu görüşleri, hem de köyümüz hakkındaki iltifatları için teşekkür ettim.

Geceyi Kuşadası'nda geçirdik. Efes gününden sonra yolculuk bütünü sarıcı oldu. Didim'i, Priyen'i, sonra Menderes vadilerini, Bodrum'u, Marmaris'i, Köyceğiz'i anlatamayacağım kadar heyecanlar içinde geldik. Bodrum kalesindeki Şövalye tarikatlarının armaları, içinden daha dün insanlar çıkmış gibi görünen koğuşlar, kuleler, sonra Hiyerapolis, hele Elmalı ovasındaki mücevher kadar güzel Ömer Paşa camii gezdikten sonra, dünyanın en zengin tarih kalıntıları ve dünyanın en güzel dağları arasından Finike'ye iniş. Bir renk ve çiçek deriyası içinde kasabaya giriş, bazilikalar, tiyatrolar arasında ve hemen deniz kenarında kaynayan nehir kadar coşkun sular, bahçeler, portakallıklar...

*
**

ORİJİNAL BİR BULUŞ

Büyük göller üzerinden Akdeniz'e iniş, sahil yolları, Çukurova Hatay, dönüşte Toroslar, Konya'da, taşları danteller gibi işlenmiş kalıntılar. Bizim heyet orada başka bir karar verdi. Konya'da kalacak ve

seyahat raporlarını orada hazırlayacaklardı. Düzce ovasında, Balıkesir taraflarında, Söke'de ve Çukurova ile Konya civarında olmak üzere, yatılı bölge köy okulları için 10 kadar yer seçilmişti. Fakat dikkat ediyordum. Heyette, yola çıkarken gördüğüm kesin kanaatlerden, kolay sentezlerden, ezbere tavsiyelerden, hazır formüllerden eser kalmamıştı. Nefislerine, sistemlerine bir itimatsızlık gelmiş gibiydi. Kolonilerde olduğu gibi, bu mekteplerde, kayıtsız şartsız bir önderlik sağlayabileceklerine olan inançları sarsılmış, gitmişti. Birçok mektepleri de gezmiştik. Kız enstitüleri, öğretmen okulları. Hele eski köy enstitüleri üzerlerinde çeşitli tesirler yapmıştı. Arifiye Öğretmen Okulu'nu gezerken bu enstitülerin ilkeleri ve çalışmaları üstünde geniş konuşmalar yapmıştık. Bu arada bir misafirimiz bana sormuştu:

— *Bu enstitülerin niteliğini bize bir cümleyle özetleyebilir misiniz?*

— *Köy çocuğunu kökünden koparmadan ve köyündekine benzer şartlar içinde, fakat birer önder olarak hazırlayarak, gene köye iade etmek.*

— *Orijinal bir buluş.*

— *Evet, size daima tekrar ettiğim de budur. Biz, köye gitmeliyiz. Köyü ayağımıza çağırmak, onu kendi düzenimize yükseletmek değildir. Onu ve onun insanlarını, kendi tabii temeli ve çevresi içinde çağdaş vasıtalara ve ölçülere ulaştırmak. İşte bençe köyün davası budur. Yatılı bölge köy okullarında da...*

Ben cümlemi ancak bitirmiştik ki, rahip kararını bildirdi:

— *Ben Ankara'dan hemen memleketime döneceğim. Sanıyorum ki, sizlere önderlik değil, sizlerle işbirliği en doğru yoldur. Güneydoğu Asya'ya veya Hattı-Üstüva Afrika'sına gelinece? Orada meseleler başka...*

Ankara'ya döndüğüm zaman, şehirde fazla oyalanmadım. Zaten vazifem bitmişti. Yol arkadaşlarıma veda ederken, benden bir gün daha kalmamı rica etmişlerdi. Bir gece hazırlamışlar, kaldım. Hemen bütün misafirler yabancıydı. Çok güzel bir gece geçirdik. Ayrılırken dostça vedalaştık. Tam çıkarken, Arizonalı dostum, bağıırıyordu:

— *Azizim, ben rahip arkadaşım kadar çabuk çekilmem ringten! Seni bırakmayacağım. Her zaman köyüne geleceğim. Zaten daha işimiz bitmedi ki...*

— *Hepinizi bekleriz dostum. İşlere gelince, insanlar yaşadıkça işler daima başlar ve hiç bir zaman bitmez. Haydi hoşça kalın...*

*
**

Evdekilerle birkaç gün geçirip, arkadaşlarla da birkaç defa buluştuktan sonra Ankara'dan ayrıldım. Bu yolculukta yalnız değildim. Köye önemli misafirler götürüyordum: Üniversitedeki Profesör dostumla, o sırada Ankara'da olan eski Doçent arkadaşlarımızdan biri, benimle birlikte geliyorlardı. Bir küçük pazarlığımız da vardı. Bu misafirlik için hiç bir program yapmayacaktık. Hareketlerinde serbest olacaklardı. Onların bu isteklerini hemen kabul ettim. Zaten bir program yapsak da ben bu programa sadık kalabileceğimi sanmazdım. Köy kim bilir nasıl karmakarışıktı.

Misafirlerimi doğru mektebe çıkardım, orada yerleştirdik. Zaten daha ova görünür görünmez, köyün nasıl tıklım tıklım olduğu belliydi. Profesör'ün fikri, bu misafirlik sırasında biraz civar köylerle meşgul olmağı:

— *Gençliğimde bir inceleme yapmıştım. Radyosu olan köylerle, radyosu olmayan köyler arasında bir karşılaştırma. Radyosu olan köylerin manevi havası, köylülerinin konuşmaları, dünya işleri, memleket işleri üzerinde davranışları, radyosu olmayan köylerden farklıydı. Şimdi de bazı sondağlar yapmak istiyorum. Ama sen tamamıyla serbestsin. Sen yanımızda olursan, belki soracaklarımı şaşırırım.*

— *Âlâ, o halde ben serbestliğimi hemen kullanmaya başlıyorum...*

Basit bir öğle yemeğinden sonra hemen çıktım. İlk işim, fideliğe inmek oldu. Mustafa Ağa yoktu. Ben de ovaya daldım. Hafız'lı Muhtar'ı, yanlarında birkaç kişiyle beraber Hafız'ın bahçesindeki kuyunun başında otururlarken buldum. Önlerindeki beton yalağın içine taze hıyarları atmışlardı. Motor çalışıyordu, gürül gürül fışkıran sular

yalağa dökülüyordu. Beni görünce davranmak istediler. Ben de oturdum.

— *Mektebe bir otomobil çıktığını görünce, belki geldi dedim, ama pek ummadımdı, Hoca. Sen artık yolu sapıttın. Amerikalı karılarla gezermişsin. Amerika'ya gitti diyenler de oldu. Neredeydin yahu, bu milleti bırakıp kendi başına...*

— *İşte geldim ya Muhtar. Amerikalı karılarla gittik ama, sonra beni beğenmediler, bıraktılar. Öyle olunca da Amerika'ya gitmek suya düştü. Sen şimdi söyle bakalım: Ne var, ne yok?..*

— *Ne olacak, bu ağalarla kavgadayız. Bunlar, Polatlı'dan, Ankara'dan gelmişler. Bizim bostanlara toptan müşteri olmak isterler. Karpuzu kavunu da toptan çekerler. Ama, anlayamayız ki...*

— *Muhtar, senin artık; bostanın, karpuz, kavunun da mı var?.. Kabzımal mı oldun yoksa?*

Muhtar elime taze hıyarlardan sıkıştırdı. Sonra da rahat rahat güldü. Cevap vermedi. Ayağa kalktı. Biz de davrandık. O zaman yalnız hafifçe:

— *Hele gelin bakalım,*

diye mırıldandı...

Bahçelere girdik. O zaman anladım, Muhtar'ın rahat rahat gülüşünün hikmetini. Sağa baktım, sola baktım. Sebzeliklere, bostanlara, pancar parsellerine baktım. Bizim Ekmeksizköy artık, bir altın pösteki üzerinde oturuyordu. Tam o sırada Ayhan'la Mustafa Ağa bir kanalın içinden tırmanıp karşımıza çıktılar. İmam'ın bostanına su kesiyorlarmış. Mustafa, bana daha karşıdan saldırdı:

— *A be Daskalos, nerelerdesin be? Takılırsın gâvur karılarınun peşine. A be bizim Çirmen'de senin gibi yanaşma olsa, diğirmene koşarlar be, aklı başına gelsin diye...*

O bir taraftan bunları söylerken, bir taraftan boynuma sarılıyordu:

— *A be öğretmen, bırakma milleti yahu. Baksana bu muhtarcağızın haline. Kamaçoğa getirirler zavallıyı bu madrabazlar be...*

Mustafa Ağa'nın sözlerine hem biz gülüyorduk, hem madrabazlar gülüyordu.

Onları kendi pazarlıklarına bırakıp biz, Ayhan'la ayrıldık. Mustafa Ağa orada oldukça zor kamaçoğa getirirlerdi madrabazlar bizim Keltepe'yi...

Önce bostanları dolaştık. Ayhan'a göre, karpuz, kavun işi umulduğundan çok şeyler getirecekti. Hatta ona kalırsa bu ovada bu mahsul için özel vasıflar olsa gerekti. Bütün Ankara toprağında bu vasıfta ve berekette bir bostan serveti görülmüş değildi. İş tohumun safiyetini muhafaza edebilmekteydi.

— *Sana bir şey haber vereyim mi Hoca... Hani Langa bostanı, Arnavutköy çileği, Kırkağaç kavunu, filan gibi özellikli mahsul şöhretleri var ya. Bana kalsa, bu yıl pazarlarda bizim karpuzlar böyle bir nam yapacak. Sonra da her yıl aranacaktır. Yalnız, bunlara bir isim bulamadım. Keltepe karpuzu diyemeyiz. Öğürtü verici bir isim.*

— *Keltepe ne demek, Keklikpınarı desene...*

— *Keklikpınarı karpuzu. Evet, güzel isim. Malatya kayısı, Kütahya vişnesi gibi nam salacak Keklikpınarı bostanları...*

— *Sen ne tahmin edersin bu sene çıkacak mahsulü?*

— *Bu sene taşımakla bitmez. Sanıyorum ki, gelecek sene millet hep bu işe sarılacak.*

— *Sebzeler nasıl?*

— *Bütün Ankara ilinde, bir arada, bu kadar geniş sulu sebze alanı yoktur. Ama bana sorarsan, kerametın yarısı Mustafa Ağa'nın tohumlarında. Gerisi de onun sürükleyici, yetiştirici ustalığında. Bu adamı buraya Allah gönderdi Hocam...*

Ovayı yeteri kadar görüp, inşaat yerlerine döndük. İnşaat aksaksız yürüyordu. Caminin, kamu binalarının iskeletleri çıkmıştı. Nurullah gene işinin başındaydı. Başında mavi bir bere, gözlerinde iri kara gözlükler, saçı sakalı toz toprak içinde, cami bahçesindeki evin, yani kendi evinin temellerinde çalışıyordu... Beni görünce, dikildi. Gözleri parladı. Yüzüne dost, mesut bir gülümseme yayıldı:

— *Nasıl Hocam, elim işe yattıyor mu?*

— *Mükemmel bir işçisin oğlum. Hem evini, hem kendini inşa ediyorsun. Tebrik ederim.*

Nurullah Öncü, hayatında galiba ilk defa tebrik ediliyordu. Gözleri bulandı. Başını önüne eğdi. Elindeki harç malasına yapışmış kum, kireç artıklarını bir yongayla temizler gibi yaptı. Yavaşça:

— *Teşekkür ederim...*

dedi ve harç yığımına eğildi.

Artezyenin yanına vardığımız zaman İsfendiyar'la Selim Dereli oradaydılar. Yanlarında bir yabancı vardı. Ziraat Bankası kontrol mühendisiymiş. Ankara'dan gönderilmiş.

Artezyen suyunu şimdilik eğreti bir havuza almışlardı. Havuzdan taşan su, bir su yolundan önce harç, kireç kuyularına, artanı da ince bir arktan alt başta ana kanala akıyordu. Havuzun yanına bir gölgelik de kurmuşlardı. Sığırtmaç Musa sandalyeler koşturdu. "*Hoş geldiniz...*" dedi. Sonra da bakraçla ayran ve bardaklar getirdi. Sığırtmaç'a göre Sarı Çavuş, peşimizdeymiş. Beni arıyormuş:

— *Köye döner de nerelerde dolaşır bu adam...*

diyormuş. Anlaşılan köydeki işlerin raporunu önce kendi veremediği için bana kızmış olacaktı. Mektebe koşmuş. Belki de şimdi ova da sağa sola aranırını. Sarı Çavuş'u bugün ihmal ettiğimi ben de anladım. O Sarı Çavuş ki benim bu köyde ilk arkadaşım. Her gidiş gelişimde beni uğurlayan, karşılayan odur. Üzüldüm, kendimi kabahatli, vefasız buldum. Derhal gidip onu bulmalıydım. Fakat hacet kalmadı. Köyün bir sokağından görüldü. Kalktım. Ona doğru yürüdüm, yanma varınca, boynuna sarıldım:

— *Neredesin Sarı Çavuş, seni arıyorum,*

diye bağırdım. Yumuşadı. Gözleri bulandı, başını önüne eğdi:

— *Kusura bakma efendi. Ben de senin peşindeyim de...*

*
**

ÖĞRETMENİN EVİ

Geceyi mektepte kendi aramızda geçirdik. Süleyman Işık, Hafız'a haber salmış, yemek için Işık'la bir şeyler hazırlamışlardı. Sof-

rayı mektebin alt tarafında Üçgözeler'in başına kurmuşlardı. Yemekte biraz bir şeyler de aldık. O akşam hep misafirlerimiz ve en çok Profcsör konuştu. Onlar da ovaya inmişler, ormanı gezmişler, kuyuları, bostanları görmüşler. Bostancılarla, işçilerle, kadınlar, çocuklar, hulasa kimlere rastlamışlarsa onlarla görüşmüşler. Orada burada onları misafir etmişler. Ayran, ekmeğe, taze hıyar, hatta yeni kızarmaya başlayan domatesler ikram etmişler. Bir yerde de Çirimenli Mustafa Ağa'ya rastlamışlar. O, ikisini de yabancı sanmış. Cevap alamayacağını da bilerek:

— *Hoş geldiniz be çelebiler,*

diye selamlamış. Bunlar Türkçe karşılık verince de, istifini bozmamış:

— *A be ne bileyim be?.. Bu bizim öğretime musallat oldu bu cenabet gâvurlar be. Siz kimsiniz ya be?..*

Mustafa Ağa ile de oturmuşlar, konuşmuşlar.

— *Bu adam bir harika azizim. Bir öncü, bir teşkilatçı. Hem de bir idealist kendi çapında. Ona göre dünyanın mihveri bağlar, bahçeler. Onda kâr kaygısı yok. O, bu işin sanatkârı. Bizim yanımızda bir köylü kadını öyle bir tatlı haşladı ki, kadın kızmaktan ziyade, hem onun dediği işe koşuyor, hem boyuna; Allah razı olsun Mustafa Ağa, Allah razı olsun!.. diye bin parça oluyordu önünde.*

— *Kim bilir ne hoş konuşmuştur?*

— *Ne diyorsun azizim. Bir sebze tarlasında sebzeler susuz mu kalmış ne olmuş. İnsan onu dinlerken zanneder ki, bir zalim ana, yavrularını susuzluktan öldürüyor.*

— *Ben onun tam böyle bir sahnesine şahit oldum. Gene bir kadını yakalamış bağıırıyordu: "A be yazık değil mi bu mak-sımcıklara be!.. Onların da canı var be! Nasıl bükmüşler boyun-cuklarını yavrucuklar be! A be hiç mi merhamet yok sende be?"*

— *Bu, bir önder Hocam.*

— *Bu köyün direklerinden biri...*

Ertesi sabah daha çay içerken mektebin önünde birtakım gürültüler oldu. İki kamyon, mektebin biraz alt yanına kayarak eski tapınak tümseğine doğru yanaştı. Oralarda yapılacak bir iş yoktu. Ben,

belki mektebin bahçe duvarları için taş taşıyorlar sandım. Kahvaltıdan sonra biz de çıktık. Oraya yöneldik. Tümseğin başında epeyi kalabalık vardı. Köy inşaatındaki imar kontrolörü, Muhtar, köy ihtiyarları da oradaydılar. Bir bahçe duvarı için bu kadar merasimli bir temel atma olamazdı. Bizi görünce onlar da bize doğru geldiler. Misafirlere:

— *Hoş geldiniz,*

dediler.

— *Bu Hoca, misafirleri zaten bizden kaçırır,*

dediler. Köye tekrar tekrar davet ettiği Doçentle kırk yıllık ahbab gibi el sıkıştılar. Profesörü de tanıttım. Memnun oldular.

— *Hayrola Muhtar, bu hazırlık?*

— *Efendi, baştan işi tutarken bir eksikimiz oldu. Kusur da senin. Neyse, sen şimdi uzun etme. Bu tümseğin üstüne bir ev yapacağız. Sen yokken düşündük. Mühendis Bey de Allah razı olsun resmini çıkardı. Şimdi temel atacağız. Sen gelmeden başlayalım dedik ya, olmadı. Neyse gene hayırlısı olsun.*

— *Bu ne evi olacak Muhtar? Yoksa mektebe komşu mu geliyorsun?*

— *Onun gibi bir şey. Bu ev öğretmen evi olacak Hoca. Senin evin olacak, Allah ömür verdikçe. Ondan sonrası da Allah kerim...*

Birden bir şey diyemedim. Bir ev düşünemezdim. Mektepte rahattım da. Ama bir öğretmen evi?.. Evet yarın bu mektep elbet böyle kalmayacaktı. Nice öğretmenler gelecektiler. Belki başka evler lazım olacaktı. Muhtar, benim düşüncelerimin sonunu beklemedi. “*Sen, hele şu tarafa çekil*” der gibi bir işaret yaptı. Mühendise döndü:

— *Göster yerini efendi, kazıkları çakalım.*

Mühendis, planlarını açtı. Ayağını bir noktaya bastı. İlk kazık oraya çakıldı. Sonra temel kazıkları çakıldı. Bu iş de bitince:

— *Al bakalım şu kazmayı efendi... Kendi evine kendin temel at. Ben senin daha ilk görüşte bu köye kazık çakacağını anlamıştım zaten...*

Sarı Çavuş elime kazmayı tutuştururken herkes gülüyordu. Temel hattına yanaşım. Durdum. Kazma havaya kalktı ve yere indi. Ondan sonra kazmalar, küreklerle temele saldırdılar.

Misafirlerle ben, bir insan çevresinin ortasında, olanları seyrediyorduk. Muhtar'la köy ihtiyaçları etrafımızı almışlardı. Herkesin gözü, yerden koparılan, açılan, çözülen temel topraklarındaydı. Kürekçiler bunları alıyor, etrafa yayıyorlardı. Profesör koluma girmişti. Daha da yaklaştı. Kulağıma fısıldar gibi:

— *Azizim, insanların iyi hasletleri, iyi tarafları, ancak, iyi şartlar içinde uyanıyor. Bir kucak tezek için, bir uyuz eşek için birbirlerine saldıran, cana kıyan, ev yıkan köylüyü düşün. Bir de bu insanların yüzlerindeki asil ifadeye bak. Ayaklarının altında toprak uyanınca, içlerinde uyuyan eşendilik tohumları da çiçekleniyor.*

— *Hem eşendilik, hem insanlık tohumları diyelim Hocam. İnsan ruhunun çödküntüsü yoklukla başlar...*

Mühendis, çalışanlara talimatını verdikten sonra cemaat kamyonlarına yöneldi. Hüseyin Dereli'yle Sarı Çavuş'u da misafirlerin yanlarına katarak otomobillere bindirdim. Onlar civar köyleri dolaşacaklardı. Akşam için Muhtar, idare odasında buluşmamıza söz aldı. Ben mektebe döndüm. Yazılacak mektuplarım vardı.

*
**

Mevsim sonuna doğru Ekmeksizköy, hem yorulmuş, hem doymuştu. Sebze, pancar, bostan olgunlaştıkça, köy yolunu aşındıran kamyonların sayısı arttı. Çirmenli Mustafa, birtakım dalaverecilerin, ne idüğü belirsizlerin köye dadanmalarını önledi.

— *Bütün malınızı alırım, siz hele yollayın...*

diyen türedi alıcıları köyden sopayla kovaladı. Ayhan'a göre, gelecek yıl satışları teşkilatlandırmak lazım gelecekti. Bir bostancılık kooperatifi şarttı. Hem alım-satımları, hem sevkiyatı düzenlemek için, işin müşavirliğini Mustafa Ağa'ya bırakacak ve Hafız'ın bürosunda çalışmak için gelecek yıl köye maaşlı iki kooperatif kâtibi tutacaktık. Keklikpınarı bostanları hakikaten ün salmıştı. Mustafa Ağa aşar top-

lar gibi tarlalardan tohumluk devşiriyordu. Onun işaretlediği karpuz, kavuna, hıyara, kabağa ve diğer sebzelere vaktinden evvel kim-
senin el dokundurmayaya hakkı yoktu. Bunların nasıl derleneceğini, nasıl muhafaza edileceğini de herkese ezberletip duruyordu:

— *A be bostan demek, tohum demek be. Tohumu kaybet-
tin mi, çekiver kuyruğunu bu işin. Bizim Çirmen'de bir Apostol
çorbacı vardı, tohumunu karının çeyiz sandığında saklardı be...*

Nurullah'ın camii meydana çıktı. Yalnız minare eksikti. Diğer kamu binalarına sağdan soldan yerleşmeye başladılar bile. Eğreti bak-
kal, eğreti kahvehane yeni binalara geçmişti. O sene köye pek taşın-
ılmazdı ama, ertesi yazın Keltepe Keklikpınarı'na göç edebilirdi. Vakti gelince biraz yol, silindir yardımı kopartacağımı da sanıyordum benim Vekil Bey dostumdan.

Sütçülük sitesinde ahırlar tamamlanmıştı. Süthane binası çıkmıştı. İş tesislere kalmıştı. Ona Şeker Şirketi öncülük ediyordu. Es-
kişehir'de bu şirketin mükemmel süt tesisleri vardı. Zaten bizim yap-
acağımız, sütü üretmek, toplamak, korumak ve sevketmekten ibaretti.

Öğretmen evinin, benim ilk sandığımdan daha şatafatlı olacağı anlaşılıyordu. Hele evin önünde ovaya bakan bir teras vardı ki...

Zaman zaman Polatlı'ya iniyordum. Oradaki arkadaşlar:

— *Köyün açılış törenine bizi ne vakit çağıracaksın?..*

diye asılıyorlardı. Köyün açılış törenine olmasa bile, onları bir gün köye çağırmayı tasarlamıştık. Köy kuruluyla de planlar yapıyorduk. Ovada mahsul tamamen kalkmadan bu davetin yapılmasını istiyordum. Ankara'dan da birkaç kişi çağırılmıyordum. Nihayet gününü kararlaştırdık. Bu kadar davetliyi kapalı bir yerde ağırlayamazdık. İnşaat kerestelerinden yeni mektebin önünde eğreti çardaklar yaptık. Sıralar, masalar hazırladık. Mustafa Ağa birkaç gün önce bahçivanlığı bıraktı. Yanına iki işçi aldı. Tuğla taşıttı, çamur kardırdı. Yeni öğretmen evinin bahçesine yakın bir yerde mükemmel bir göçmen fırını yaptı; Yerden dört köşe bir kaide üstünde, kubbeli bir fırın. İçini dışını sıvadı. Fırının döşemesinin altına çakıl taşları, cam, şişe kırıkları döşedi, üstünü temiz tuğlayla düzledi, içini dışını sıvadı. Bir akşam üzeri işini bitirdi. Biz, etrafını almış seyrediyorduk:

— *A be al sana fırın. Ot yak, çalı yak, kök yak. Sen bir sigara içerken ısınır. Sürersin pideleri içine, sürersin lengerleri içine. Hıdırellezmiş gibi çöksün millet kuzu yemeye. Sana da dua etsinler bana da...*

Günü gelince bizim köy, hakikaten bir Hıdırellez şenliğine girdi. Polatlı'dan Kaymakam bir kafile getirmişti. Kulağıma da:

— *Bayındırlık Bakanı kaçabilirse gelecek,*

diye haber verdi. Polatlı'dan, Eskişehir'den takım takım misafirler geldi.

Muhtar, en az on köyün muhtarını da çağırmişti. Garnizonun tabak, çatal gibi şeyleriyle karavanalarını bir kamyon sandalyeyle birlikte bir gün önceden köye taşıdık. Mustafa Ağa yanına birkaç kişiyle, daha gecedен işe başladı. Her kuzu kesilişinde Sarı Çavuş'un gözleri açılıyordu. Ama, misafir çağrılan civar köylüler bize bunların daha fazlasını hediye getirdiler. Köy halkı da hasırlarını, kilimlerini kapmışlar, çardağın etrafına serilmişlerdi.

En tesirli karşılaşmamız Vali Muavini'yle oldu. Yanında Eğitim Müdürü vardı. Muavin Beyle Müdür arabalarından inip de kendilerini karşıladığım zaman, etrafımızda kimse yoktu, herkes gelen gidenlerle meşguldü. Önce sessizce el sıkıştık. Muavin Bey elimi bırakmadı. Yeni öğretmen evi binasını kendimize siper almıştık. Ovaya, ormana, kanallara, akarsulara, işleyen motorlara, teraslanmış tepelere, dağlara, bahçelere, sonra yeni köy inşaatına, sütçülük sitesine ve her tarafta, kaynayan, fışkıran hayat hamlesine baktı baktı. Gülmekle ağlamak arasında mutlu bir ruh gerginliği içindeydi. Çevreyi, ufukları, havada esen iş ve hareket şarkısını hepimiz aynı duygularla dinledik. Maarif Müdürünün sırtında yazın sıcaklığına rağmen, yıllar yılı giydiği aynı ütülü, fakat dikiş yerleri yıpranmış elbise vardı. Vali Muavini Bey aynı sade insandı. Nihayet:

— *Fakat bu bir mucize kardeşim, diyebildi. Senin hikâyeni senden ve başkalarından daima dinledim. Ama bu gördüklerimi düşünemezdim. Bu bir mucize kardeşim, bu büyük, inanılmaz bir eser, bir zafer... Bu bir tılsım oyunu, bir rüya... Ya bir gün ülkemiz bu tılsımı bulabilirse?.. Yani bütün Türkiye demek istiyorum...*

— *Bu tılsım bir maniveladan ibarettir. Hem bu manivelanın düğmesine ilk basan sizsiniz. Bu bir mucize ise hikâyesi basit: Toprağın ve insanların uyanışı. Şimdi buradan maddeyi görüyorsunuz. Halbuki bu köyün içinde bir de insan varlığı harekete geldi. Köyün iktisadi yapısı değişti. Eski Ekmeksizköy insanların bugün milyonlara değer itibarı var. Bu ovadan yalnız bu yıl kaldırılan malın değeri ise baş döndürücüdür. Bu manivelayı siz harekete getirdiniz efendim.*

Muavin Bey belki bir şeyler söyleyecekti. Fakat yerimiz keşfolunmuştu. Başında Kaymakam'ın bulunduğu sivil, asker bir kafile bizi bastırdılar. Vali Muavini ancak ondan sonra etrafı çevreleyen misafirleri ve halkı selamlamaya yönelebildi.

Törensiz, söylevsiz bir gün yaşadık. Gün, köyün günü oldu. Sofraya oturacağımız sırada Vekil Bey de geldiler. Onu da sade bir samimilik içinde karşıladık. Çirmenli Mustafa Ağa karavanalarını sofralara sürerken:

— *A be buna Köstendil güveci derler be. A be siz bunu nereden bileceğsınız be,*

diye devamlı eserini övüyordu. Köstendil güveci hakikaten güzeldi de. Köstendil güveçlerinin yanlarına, süt sitesinde yapılmış sini yoğurtları dizdiler. Ovanın sebzelerinden salatalar verdiler. En sonra da, hem çevrede, hem Ankara'da ün salan karpuz, kavun ikram edildi.

Yemekten sonra misafirlerle köylüler büsbütün birbirlerine karşıtılar. Öyle ki, mesela Vekil Beyi bir ara kaybettik ve ancak dönüş saatine yakın tekrar görebildik. Muhtar'la arkadaşlarını yanına almış. Önce artezyeni görüp sütçülük sitesini gezmişler. Sonra da İmam'ın ziyaretine gitmişler. O günlerde İmam biraz rahatsızdı. Köyün gününe katılamadı. Vekil Bey oradan dönünce, beni yakaladı:

— *Yahu, bu senin İmam hazine?!.*

— *Evet, her şeyden önce insan.*

— *Kâmil bir insan. Yazık, yıllar yılı bu köy onu çürütmüş.*

— *Ben tamamen o fikirde değilim. Köyün maddi hayatına elbette ki dokunamamış. Bunu zaten yapamazdı da. Onun ayakta olduğu yılları düşünün. Kıtliklar, harpler, asayişsizlik, yokluk ve*

vasıtasızlık. Fakat köyün manevi hayatına kuvvetle damgasını vurmuş. Taassubu olmayan, fakat uysal, muvazeneli bir köy. Bunda onun büyük hissesi var.

Vekil Beyi sonra bizim garnizon arkadaşlarıyla tanıştırdım. Albay'la hemen kaynaştılar. Hele Albay, inşaat hatıralarına girince aralarında daha yakın bir dil birliği meydana geldi. Yol, yapı, su, liman işleri üstündeki konuşmalar, etraflarına misafirlerden, köylülerden geniş bir halka topladı. Öyle oldu ki, Ekmeksizköy mektebinin önündeki bu düzlükte, devrin ve memleketin bütün meseleleri, hiç bir eğilim gütmeyen, parti veya iktidar davası haline bürünmeden ortaya serildi.

Akşama doğru misafirleri köyce uğurladık. Gürültü patırdı arasında koca bir kabile yola çıkarken Çirmenli Mustafa'nın herkesi götürüyordu. Mustafa Ağa köy halkının başında, bir Köstendil güveci ustası gibi değil, serhat boylarına Beylerbeyi uğurlayan bir Rume- li çiftlik beyi gibi ağır, vakarlı, herkese söyleyecek sözler buluyordu:

— *A be kızanlar, gene gelin be. A be arayın bu milleti be. Bırakmayın bu milleti çobansız sürü gibi be...*

Yola düzülen kafilenin ciplerini, otomobillerini gözlerimizle takip ettik. O aralık Muhtar yanıma yaklaştı:

— *Efendi, Ankara Meclisine döndürdün bugün burasını. Bu kadar lafları bunlar nereden öğrenirler yahu?!*

Halbuki o laflar konuşulurken Muhtar, en çok lafa katılanlardan, en çok sual soranlardan biriydi. Görüyorum ki, gördüklerinden, dinlediklerinden çok memnundu.

Mevsim sona ererken köyden Erzurum-Kars taraflarına ve bu sefer daha kalabalık bir ekip gönderildi. Şeker Şirketi ile Ziraat Vekaleti teşkilatı, onlara yardım için bütün tertibatı aldılar. Ziraat Bakanlığı da yanlarına bir memurunu verdi. Bu ekibe hem de zorla Sarı Çavuş'u da kattık. Biraz gezsin, görsün diye. Fakat bu iş ona, Sığırtmacı Musa'nın emrine girmek gibi göründü. Dayattı. Fakat kandırdık:

— *Hem arkadaşlara yol gösterir, hem de Erzurum, Kars tabyalarını görürsün,*

dedik. "Tabyalar, kaleler" sözlerini işitince dayanamadı:

— *Nerede o eski askerlik, nerede o eski tabyalar, kumandanlar?..*

diye söylendi ama, gene de katıldı kafileye.

Bu kafilenin dönüşünü anlatmayacağım. Aldıkları hayvanlar parti parti Beylikköprü istasyonuna indirildi. Oradan köye çekildi. Öyle ki bu sevkiyatın sonu alınıp hayvanlar yeni siteye yerleştiği zaman, devlet çiftliği adamlarının dediğine göre Keltepe, bütün Ankara ilinde, cins ve mütecanis ahır hayvancılığı serveti bakımından en ileri, en zengin köy sayılırdı. Küspe yatakları, yem ambarları doluydu. Süt-hane çalışmaya başlamıştı bile. Şimdi sütler kamyonla doğru Ankara'ya gönderiliyor, oradaki Orman Çiftliği pastörizasyon tesislerine teslim ediliyordu.

Ekmeksizköy artık yalnız değildi. Sapa, yoksul, unutulmuş değildi. Çalışıyordu, kazanıyordu ve tuttuğu yolun ilerisi artık belliydi...

Adam Olmak

XIII

AĞLAR ÖRÜLÜNCE

Ekmeksizköy'de dördüncü kışa giriyordum. Yaz sonu tekrar kısa bir Ankara yolculuğu yaptım. Yeni kuvvetlerle yeni ders yılına giriyorduk. Mektepte üç öğretmen olduk. Ben, Süleyman Işık ve eşi. Işık, mevsim sonunda iki hafta için köyden ayrıldı. Ankara'ya gitti, nişanlısıyla evlendi. Köye beraber döndüler. Eşi de bir öğretmen: Semiha Işık. Süleyman Işık gibi cevherli, duygulu ve çalışkan. Hulasa Ekmeksizköy'de artık bir gelinim oldu ve köy de bu yeni gelini pek çabuk kendinden saydı, onu benimsedi. Zaten o yılın sonbaharı köy için düğünler mevsimi oldu. Köy artık varlıklıydı. Önü açıktı. Bütün civar köyler bizim köye kız vermek, ya da oradan kız almak için can atıyorlardı. Süleyman Işık'ın eşi de köye gelen bu gelinlerden biri gibi, köyün içinde çevresini yaptı. Köye karıştı.

Ben, mektepteki odamı, daha gelin gelmeden boşalttım. Yeni evime geçtim. Bu yeni öğretmen evi, benim bütün ömrüm boyunca yaşadığım evlerin en geniş, en güzeli. Bütün odalar bir orta salona açılıyor. Bu salonda yanacak soba her tarafı ısıtacak. Hem bu salonda ayrıca bir şömine var. Prese kırmızı tuğladan yapılmış. Tuğlaların arasına beyaz derz çekilmiş. Şöminenin üstündeki raf mermerine eşimin, çocukların, torunların resimlerini dizdim. Artık kendi evimizde gibiydim. Salona masalar, sandalyeler koyduk, kitap etajerimi yerleştirdim. Evin ancak bir odasını donatabildik. Fakat terasta büyük bir masa, etrafında iki sıra ve bir de açılır kapanır şezlongum var. Masayla sıralar müteahhitlerin hediyesi, şezlongu da bana Polatlı'dan Albay dostum yolladı. Terasta ona uzanıp ufuklara baktığım zaman, ovayı, köyü, ormanı, gölü, kanalları ve bütün karşı dağları tatlı bir ruh ferahlığı içinde seyrediyordum. Tam karşı tepelerde de kat kat teraslar ve köyün yeni bağları var.

Köyün nüfusu arttı. Eski köy yeri âdeta gecekondu kulübeleriyle

sarıldı. Bunlar köye yerleşen işçiler, inşaat adamları, toprak işçileri, sitede çalışanlar.

Yeni yıl, mektep için de, köy için de yeni bir iş yılı olacaktı. Üç sınıflı mektepte dördüncü sınıfı da okutmak için Maariften izin aldık. Gece kursları için ise geniş bir programımız vardı. Bu kurslara dinleyici olarak meslek konuşmalarını izlemek için yaşlılar da katılacak. Ama asıl sevindiğim şu: Semiha Işık'a köy kızları, gelinleri asılmışlar:

— *Bizi neye okutmazlar?..*

Öyle ya, onları niçin okutmayız ki?.. Bu isteği duyunca o kadar sevindim ki, anlatamam. Semiha Işık'ı dinleyince baktım, ona yol göstermeye, onu teşvik etmeye lüzum yok. O işleri kendi teşebbüsüyle düzenlemiş bile. Muhtar'ı, ihtiyarları kandırmış. Köyün eski mescidi onarılacak, değiştirilecek, geçici olarak bir kadınlar kursu haline getirilecek. Nurullah Öncü, tamamlanmamış olsa da, artık yeni cami binasında çalışmaya başlamıştı.

Asıl işler, tabii köyün işleriydi. Mevsim kapanıyordu. Mahsul kaldırılmış, hesaplar çıkarılmıştı. Ayhan gene köye geldi ve hemen kooperatif toplantıları başladı. Pancar Ekicileri Kooperatifi, Hayvan Yetiştiricileri-Sütçülük Kooperatifi, Donatım Kooperatifi, Köy Yapı Kooperatifi toplantıları ayrı günlerde yapıldı. Her toplantı günü o kooperatifin ilgilileri Polatlı'dan, Ankara'dan, Eskişehir'den geliyorlardı. Bu ilk ve toplu teşebbüsün başarısı için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bu toplantıların sonu, köyde yeni bir kooperatifin daha kuruluşuyla alındı: Bağcılık Kooperatifi. Toplantıların hepsine katıldım. İlk ve son konuşmaları yapmak bana düştü. Fakat Bağcılık Kooperatifi teklifi köylüden geldi. Önce kendi aralarında tartışmalar. Muhtar, son toplantıda köylü adına konuştu:

— *Efendi, Allah razı olsun, hükümet yardım etti. Tepeler açıldı, bağlar dikiliyor. Ama yarın 300 dönüm bağ dile kolay. Biz onun altından kalkamayız tek başımıza. Zaten, vakit gelince mahsulünü de toptan satacağız. Ankara'da şarap fabrikasına.*

İyisi mi, bağların da inekhaneler gibi bağlatalım başını kooperatife, kooperatif işletsin. Allah'ın toprağı bol. İsteyen ayrıca da bağ açsın tepelerde.

Hem de koyalım Mustafa Day'ı bu işin başına usta diye. O yetişmeyecekse bulsun bize kendi gibi birini...

Mustafa, işi önce pek kavramadı:

— *A be ne ustasıymışım be?.. A be adamı agronom yaparsınız, muallim yaparsınız, usta yaparsınız. Sizde insaf yok mu be?..*

Mustafa Ağa'nın söylenişleri milletin gürültüsü arasında boğuluyordu. İş anlattılar, kendisinin akli pek yatmadı. Ama:

— *Tekirdağ'da hemşehrilere yazalım be. Akli kıt birini kandıralım be...*

diye işi tatlıya bağladı. Bağcılık Kooperatifi'nin kurucu heyeti hemen oracıkta seçildi.

Köyün yapısında kooperatifler yerleşiyordu. Büyük bir makinenin, birbirini tamamlayan, birbirine güç, hareket veren cihazları gibi işleyecek görünüyorlardı. Kimsenin kendi özel yetiştiriciliğine de engel olmadan dönecek bu çarkların içinde, insan gücü bir köle hizmeti haline düşmeden, köyde işbirliği dediğimiz birleştirici mekanizma, köyün üretim kudretini tek başına köylünün düşünemeyeceği seviyelere ulaştırabilecekti.

Kooperatifler köye, tek başına köylünün rüyasında bile göremeyeceği yatırım imkânları sağlıyordu. İlk sermaye birikiyor ve genişliyordu. Köylünün yetişemediği işler için işçi kiralamak, canlı üretim sermayeleri olan iyi cins hayvan kadrosunu sağlamak, araçlar, motorlar, suni gübre edinmek, binalar, evler yapabilmek ve nihayet mahsulün değerlendirilmesinde, mesela; sütçülük işlerinde olduğu gibi, değerlendirme organları yaratmak, öyle görünüyor ki, mucizeli neticeler verecekti.

Ben bunları bir zaman az çok duyar, fakat birtakım nazariyecilerin, ya da hayalperestlerin kafa oyunları zannedirdim. Gerçi bir zaman Ankara'da bir araya gelen bir avuç insanın, gülünç denecek kadar önemsiz ilk tevdiatıyla, o zaman milyonu aşan ve şimdiki en az 10 milyonu ifade eden bir yatırımı harekete getirebildiklerini ve böylelikle modern Bahçelievler Kooperatif Mahallesi'ni yarattıklarını

görmüştük. Ama bu akıl almaz başarı, o zaman bize, onu kuran insanların şahsi, ya da resmi nüfuzlarının eseri gibi gelmişti.

Fakat artık anlıyordum ki, kooperatif bir şahıs şirkettir ama, aslında bir elbirliğidir. Bir maniveladır ki, eğer kullanılabilirse, Arşimet'in manivelası gibi dünyayı yerinden oynatmasa da, Ekmeksiz köy'ü Ekmekliköy yapabilir.

Yeni ders yılına bu hareketli hava içinde girdik. Muhtar mektebin, öğretmen evinin bodrumlarını daha yazdan linyit kömürü ve odunla doldurttu. Mektebin şimdi iki de hademesi vardı. Biri kadın. Erkek hademe geceleri de mektebin bodrum katındaki bir odada kalan yaşlı, fakat becerikli bir Geredeli.

Gece kurslarını ekim başından itibaren başlatmaya karar verdik. Kurslar köy idare binasında yapılacaktı.

Kış için tasarladığımız işlerin hepsi aksaksız yürüdü diyebilirim. Bu arada Çirmenli Mustafa Ağa'nın konuştuğu geceler, eski Osmanlı kahvelerindeki meddah toplantıları gibi renkli, neşeli, fakat faydalı geçiyordu. Onun, köylünün dikkatini toplamak, merakını uyandırmak ve sonra onları nereye ulaştırmak istiyorsa oraya sürüklemek hususunda şaşılacak ustalığı vardı. Ders verilen masanın başına geçmeden oturduğu yerden şöyle bir dikilir, herkesin dikkatini hemen kendine çekerdi:

— *A be siz, Suhindul gâvurlarının bağlarını görseniz şaşkınlıktan dilinizi yutarsınız be. Vagonları sıra sıra doldurup üzüm yollarlar ki Alaman'a, gelen parayı develer kaldıramaz...*

Sonra başlardı bağların bakımını anlatmaya. O sayede ben de öğrendim ki, bağcıya bağında yaz-kış iş vardır. Bahçecilik, bostancılık için de bilgileri, görgüleri, tavsiyeleri derindi. Bunları sıkmadan, fakat dikkatli bir tertip içinde sıralardı.

Kooperatiflere gelince, o zaten kooperatiflerden başka çalışma şekli hemen hemen bilmiyordu:

— *A be Bolşevikler gelmeden bizim Çirmen'den çıktım. Şimdi orada ne yaparlar bilmem. Ama, eski Bulgarlar neredeyse nefes almak için bile kooperatif kurarlardı. Bizim kasabanın kilisesi kooperatifindi. Çarşısı da öyle.*

O kış, önümüzdeki yılın işlerini ilk defa köy liderleriyle müştereken planladık. Muhtar, köy idaresinden iki kişi, kooperatiflerin başkanları, Hafız, Çirmenli Mustafa, zaman zaman toplanırdık. Ayhan onlara gündem düzenlemeyi, söz alma, konuşma, söz sürelerine uyma kaidelerini, zabıt, defter tutma yollarını öyle belletiyordu ki, içlerinden biri bu ölçülere uymazsa kendileri onu ikaz edebiliyorlardı. Nihayet bu toplantılara Muhtar başkanlık etmeye başladı. Bu staj tamam olunca Polatlı'da yapılan bir toplantıya köy ekibimizle gittik.

Toplantı bir öğle sonu, bir lokalin salonunda yapıldı. Toplantıya Kaymakam başkanlık ediyordu. Devlet çiftliğinden, Eskişehir'den, Ankara'dan ilgililer gelmişlerdi. Ayhan gündemi okudu. Mesele, köyün eksiklerinin önümüzdeki yaz tamamlanarak yeni köyün açılmasıydı.

Ziraat Bankası Umum Müdürü, önce o yıl yapılan yatırımları anlattı:

— *Keltepe köyü, yatırımların önceden planlandığı ilk köyümüzdür. Yalnız Polatlı ilçesinde, yalnız Ankara ilinde değil, belki de bütün Türkiye'de... Bir bakışta küçük görünen büyük hamle. Bu hamle; memleketimizin kanunları, müesseseleri ve zihniyeti içinde ve bunlar zorlanmadan, mevcut, fakat uyuyan, ya da israf edilen imkânları harekete getirebilmenin eseridir. Bu eser, köyü seven, kendini ona veren aydınlarla, köylünün birbirini tamamlayan işbirliğidir. Yalnız bir eser değil, bir nümunedir...*

Umum Müdür alkışlandı ve devam etti:

— *Plan nedir? Plan, fantaziye kaçmadan, kaynakların, vasıtaların, insan gücünün ve sermayenin, önceden belirli hedefler yönünde ayarlanması, değil mi? İşte Keltepe'de bu başarı elde edilmiştir. Şimdi 5 kooperatifin ördüğü bir teşkilat ağı içinde bu köyde yatırımlar istikametlenmiş ve insan gücü verimini vermekte bulunmuştur. Biz banka olarak, hem bu kooperatiflere, hem yeni kurulacak kooperatiflere destek olmaya hazırız.*

Umum Müdür ondan sonra yapılan yardımları, yatırımları, alınan neticeleri anlattı ve sözlerini, Keltepe'de sebze ve bostan işlerini de bir alım-satım kooperatifine bağlama tavsiyesiyle bitirdi:

— *Keklikpınarı ovasının garip vasıfları olduğu anlaşılıyor. Bir mikro-klima. Yani, kendine göre özellikleri olan bir küçük*

iklim. Mahsullerin vasıflarını koruyun, piyasaya toplu çıkın ve bir de...

Gözleriyle etrafı araştırdı. Bakışları Çirmenli Mustafa'nın üstünde durdu. Elini ona doğru uzattı. Sözlerini tamamladı:

— *Ve bu adamı elden kaçırmayın...*

Bu sefer alkışlar daha sürekli oldu. Ondan sonra İmar Bakanlığı kontrolörü, donatım temsilcileri, Ziraat Müdürü, Çiftlik Müdürü, hulasa işle ilgili herkes kendi konularını anlattılar.

Bağların tamamlanması, bağcılık kooperatifinin keleş tepeler sırtlarında ovadan motopomlarla beslenen birkaç beton depo tesisi, Karadere'ye barajdan su arkı yürütülmesi, Karanlıkdere topraklarının, iki veya üç yılda tamamen işletmeye açılması, süthanenin eksik tesislerinin tamamlanması ve yeni köyün önümüzdeki yaz, nihayet ağustos sonunda açılması karar altına alındı. Bu arada verilen bir karar da köyün elektrikleştirilmesi işinin etüt edilmesiydi.

O akşam bize istasyon gazinosunda bir yemek verdiler. Sivil, asker belki 50 kişi vardık. Masrafları galiba Ziraat Bankası çekmiş, Muhtar sofranın yıldızıydı. Eğer ziyafetin sonuna doğru beni de konuşmaya zorlayıp ayağa kaldırmasaydılar, gece bir düğün gecesi gibi geçecekti. Ama ister istemez konuştum ve bu konuşmayı yaparken, iki yıl kadar evvel askeri gazinoda yaptığım konuşmayı hatırladım. O zamandan beri aradan ne kadar az zaman geçmiş, ama bu zaman içinde ne kadar çok şeyler değişmişti.

Yerime oturunca, geceyi kapamak için Kaymakam ayağa kalktı. Kısa, çok içli bir konuşma yaptı. Bu konuşmanın bazı cümleleri hâlâ hatırımdadır:

— *Keltepe bizim, hem bahtiyarlığımız, hem kederimizdir. Bir köyün önderlerini buluşu, insan gücünün şahlanması, imkânların harekete getirilişi ve toprağın uyandırılışı, bahtiyarlığımızdır. Ama, şimdi nice köylerimiz var ki, hele bu mucizeyi gördükten sonra bize geliyorlar. Yakınıyorlar. "Biz bu toprağın çocukları değil miyiz?" diye.*

Dünyada işe yaramayacak insan olmadığı gibi, dünyada bir kalkınma yolu bulunmayacak köy de yoktur. İsrail, Necef çölünde orman yetiştiriyor. On yıl önce oraya göçen vahşi, cahil, pis

Yemen Yahudilerini medeni, okur-yazar, temiz ve müstahsil yapıyor. Halbuki biz, en az bin yıldır bu topraklardayız. Tarihin en eski uygarlıklarını yaratmış bir milletiz. Bu vasıflarımızı harekete getirelim. Toprağımıza dönelim ve onu yeniden fethedelim. Tıpkı Keltepe'de uygulanan usullerle...

Toplantı sona erdi. Salondan çıkıyorduk, Muhtar yanıma yanaştı. Onun aklı, başka bir tarafa takılmıştı:

— *Efendi, ben bu ikramın altında kalmam. Şu köyü mü açacaksınız, köy mü yapacaksınız, neyse, gelsin o gün de görünler Keltepe'yi neymiş...*

Muhtarın omuzunu okşadım.

*
**

YENİDEN YARATILIŞ VE İRADENİN BİR DİLEĞE YÖNELİŞİ

Kış aylarında Ekmeksizköy bir taraftan günlük hayatını yaşarken, bir taraftan da son hücumu hazırlayan bir ordugâhın hummalı havasını yaşıyordu. Bir toplumun belki de yüzyıllarca sürmüş bir uyuşukluktan uyanışı, gayesizlikten, çaresizlikten kurtuluşu, artık yapacağı bir şeylerin oluşu ve geleceğe inanişi; o toplumun yeniden yaratılışı gibidir. Bu yaratılış, toplum yapısının maddi değişimiyle başlar, ama asıl mucizesini toplumun ruhunda yapar. Toplumun insanların kendilerini bulmak, kendine inanmak, aşağılık duygularından sıyrılmak, hulasa artık sağlam bir temele yerleşip doğrulmak ve başını yükseğe kaldırmak!.. Bence kalkınma işte budur.

Ekmeksizköy'de işte bu hava esmeye başladı. Evlerde, sokaklarda, toplantılarda, kahvede, mescitte insanlar başka konular üstünde ve sanki başka bir dil konuşuyorlar. Daha o kadar kısa bir zaman önce, hani şu vaktiyle köy okulu olsun diye yapıp Muhtar'ın davar ağılı haline getirdiği eski toprak damın etrafında, bir ölmüşlüğü, bir toprağa gömülmüşlüğü estdiği günlerdeki insan artıklarıyla, bugünlerin insanları arasında hiç benzerlik yoktu.

Mesela Semiha Işık'ın kadınlar kursunu, onarılan eski mescit da-

mına toplayıp da, ilk dersine başladığı günü hatırlıyorum. Gerçi kızların bir kısmını ilk derse anaları, nineleri getirmiş; sonra kendileri de şuraya buraya, duvar diplerine çömelip olacak şeyleri izlemeye başlamışlardı. Ben, kursu açarken bir söylev verecek yerde, sordum:

— *Söyleyin bakalım kızlar, bizden neler istersiniz?*

Kızların cevap vermesine vakit kalmadan, duvar dibinden bir nişane atıldı:

— *Bebelerimizi okuttun Hoca Efendi... Hani bizi de okutaydın ya...*

Hepimiz gülüştük. Şimdi bu sıralara oturanların çoğu, evli kadınlardı. Evlerindeki beşiklerde, salıncaklarda çocukları uyuyordu. Hepsinin de yüzlerinde serbest, uyanık ve kendilerini yeni bir hayatın akışı içinde gören insanların rahatlığı, emniyeti vardı.

— *Peki ama, niçin okusunlar bakalım?.. Onu da söyle...*

— *Adam olsunlar diye efendi...*

Adam olmak!.. Evet, bu iki kelime, bizim dilimizde yerleşmiş en anlamlı deyimdir. Adam olmak dediğimiz zaman, onu söyleyenin ölçülerine, ufkuna göre her şey anlaşılır. «Adam olmak», evet, Ekmeksizköylü nine, kızlarının, gelinlerinin adam olmasını istiyordu.

O halde işe hemen başlayabilirdik. Ben sözlerimi kesip, masanın başına Semiha Işık'ı davet ettim. Ders başladı, ama garip bir şekilde başladı. Ben, Semiha'nın tahta başına geçeceğini, ilk harfleri yazacağını, ilk sesleri çıkartacağını sanıyordum. Öyle olmadı, Semiha, masanın üzerine bir bohça koydu, açtı. İçinden çeşit çeşit işler, çocuk çamaşırları, kadın eşyaları, süsler, işlemeler çıkarıp yaydı. Bunları, hiç konuşmadan, fakat her eline aldığı şeyi herkesin göreceği gibi yayararak, sererek, usta bir hokkabazın hünerlerine, marifetlerine daha önceden bütün seyircileri hazırlaması gibi sakın, fakat kendinden emin hareketlerle sürükleyici bir davranış içinde yapıyordu.

Eski mescit damındaki genç, ihtiyar bütün kızlar, kadınlar daha ilk anda büyülenmiş gibiydi. Sonra bu parçalardan birini aldı, havaya kaldırdı. Bu, o kadar sade, fakat o kadar güzel bir bebek elbisesiydi ki, kızların, gelinlerin bakışları bir anda onun üstünde düğümlendi:

— Kızlar, önce dikiş işlerinden başlayacağız. Bakın, size kalıplar getirdim. Bu güzel bebek elbisesinin kalıbı, şunlar. Bakın şu basmayı, bu kalıba göre keseceğim; iğneleyeceğim. Az sonra bebek elbisesi meydana çıkacak. Sonra siz de basmalar, bezler alacaksınız, kalıplar kullanacaksınız, elbiseler biçeceksiniz. Hem de yarından tezi yok...

Arada size; okumak, yazmak, hesap yapmak da öğreteceğim. Onlar kolay. Birkaç ayda okur-yazar kızlar olacaksınız.

Dinleyenlere baktım: Genç, ihtiyar hepsinin yüzünde sevincin taşkınlıkları esiyordu, hepsi büyülenmişlerdi, hepsi kazanılmışlardı. Semiha Işık, benim düşünemeyeceğim kadar işinin ustasıydı. Burada bana yapacak iş kalmamıştı.

Yavaşça, sezdirmeyerek, şöyle sağa sola bakıyormuşum gibi kapağı yaklaştım, gülerek çıktım. Zaten benim kalış veya çıkışımla meşgul olan yoktu ki. Onların önüne yeni bir âlemin kapıları açılmıştı. Bu açılan kapıların önünde beliren âlemden kendilerini artık kurtaramazlardı, zaten kurtaramadılar da...

O gün köyde, mektepte, rüyada gezer gibi dolaştım. Zihnim hep aynı sözlere takılıyordu. Kızını, gelinini önüne katıp, eski mescit damındaki derslere getiren ninenin sözleri:

— Adam olmak. Biz adam olsunlar istiyoruz kızlarımız, bebelerimiz.

Evet, bu köyün, bu çevrenin, bu ülkenin, bütün insanlarımızın yolu zaten bu olmalıydı. Köylünün, işçinin, esnafın, görevlinin, aydının ve politikacının ülküsü, adam olmaktan başka ne olabilirdi ki? Çalışan, düşünen ve yaratan insanlar olmak. Ekmeksizköylü ninenin dilinde bütün bir ülkü ifadesini buluyordu.

Akşam yemeğinde Semiha Işık:

— Hocam, dersimi nasıl buldun?

diye sordu. Semiha'ya baktım, saçlarını hafifçe okşadım.

— Sen bir sanatkârsın kızım. Sanatının sırrı da ne yapmak istediğini, ne yapacağını bilmendir. Ne yapmak istediğini, ne yapacağını bilmek ise; başarının yarısı değil, hepsidir...

Çocuklar duygulandılar, başlarını tabaklarına eğdiler, mutluydular.

Yemekten sonra bahçeye çıktım. Kendi kendime kalmak, düşünmek istiyordum. Ya bu ülkede herkes ne istediğini, ne yapacağını bilse?.. O zaman acaba bir kör dövüşü bir zafer yürüyüşüne dönmez mi?

Köye doğru yürüdüm. Yolum İmam'ın evine yöneldi. Kapıyı vurdum. Oturduğu yerde yatsı namazını kılıyordu, bir kenara çöktüm. İki yanına selam verdi, namazını bitirdi. Biz de selamlaştık, yüzünde ibadetin huzuru vardı. Bana ilk sözleri şunlar oldu:

— *Hoca, bu sefer işi kökünden yakaladınız. Toprağı uyandırmak, insanı toprağa bağlamak, köyün dirliğini düzeltmek, güzel. Ama eliniz köylünün yarısındaydı. Kadını dışarıda bırakıyorsunuz. Halbuki kadın, erkeğin yarısıdır. Şimdi ona el attınız. Fetih tamam oluyor. Az önce Tanrı'ya sizin için dua ettim. Dua, iradenin bir dileğe yönelişi ve o dilek yolunda kutuplaşmasıdır. Umarım ki Tanrı dileğimizi kabul eder. Sağ olun...*

İmam, o günkü kadınlar dersinin köydeki yankılarını anlattı, köy çalkalanıyormuş. Yarın mescit kadınları almaz, taşarmış. Çok evlerde analar, nineler daha bu akşamdan Polatlı'ya erkeklerini salmışlar. Polatlı çarşısını yağma edip bezleri, basmaları köye taşısınlar diye.

— *Bu köyde iki günden beri çocukla büyüğü ayırmamak ve eğitimi yalnız çocuk eğitimi değil, bütün cemaatin meselesi haline getirmek, mektebi köyün hayatıyla birleştirmek ve onu cemaata mal etmek istedin. İşte senin muvaffakiyetinin sırrı budur. Hem öğretmen kaldın, hem öncü oldun. Bakıyorum, senin çocuklar da o yolda, mesela şu Semiha Hoca Hanım...*

Bir süre sonra İmam'ın evinden çıktım. Köyün içinde yürürken onun bir cümlesi kafamda yoğrulup duruyordu: “*Hem öğretmen kalmak, hem cemaata öncü olmak?..*” Evet, bunda düşünülecek manalar vardı. Öğretmen kalmak, köyün günlük çatışmalarına, çelişmelerine katılmamak. Ama cemaata öncü olmak?.. Doğru olan her halde buydu. Bunu ne kadar yapabildim, bilmiyorum. Fakat şunu anlıyorum ki öğretmen; ne bekçi, ne muhtar, ne de jandarmadır. O, öğretmen-

dir. Yolları arayabilir. İmkânları açabilir, toprağa renk verir, suları uyandırır. Kurullar, teşkilatlar kurdurur. Ama kendisi bunların hepsinin dışında, hepsinin üstünde kalır. Bir öncü, bir yol gösterici olarak. Bir öğretmen olarak...

İdare binası önünden geçerken baktım: Toplantı odası ışıklar içindeydi. Süleyman Işık gece dersini veriyordu. Dershane tıklım tıklımdı ve sıralarda delikanlılarla babalar yan yanaydı.

Hayata Daha İyi Bağlanmak

ARKA TOPRAĞIM

Bahar yaklaşıyor. Toprak ısındı, hayat uyandı. Köylünün yeni mevsiminde ilk toplu yürüyüşü, köyün korusuna saldırıyla başladı. Korunun kuruluşu işinin üçüncü ve son yılıydı. O yıla düşen dikim işleri de aksaksız yürüdü. Ankara'dan, devlet çiftliğinden, Eskişehir'den yollanan son 10.000 meyvesiz ağacı daha önceki yıllarda olduğu gibi ve artık alışılmış bir iş disiplini içinde toprağa sıraladık. Böylelikle de Ekmeksizköy, 500 dekar üstünde ve çoğu kavak olmak üzere 30.000 ağaçlık bir koruya sahip oldu. En son fidanı otuz bininci ağaç sayarak sessiz bir törenle ben diktim.

İlk meşeyi de ben dikmiştim, son fidanı da benim dikmemi istediler. Bir tesadüfle, bu da bir meşeydi. Vaktiyle dalları, gövdeleriyle güneşin ışınını geçirmeyen eski Karanlıkdere meşeleri cinsinden genç, narin bir fidancık. Ona öyle bir yer seçmek istedim ki, yıllar sonra bu ormana yönelecek her yolcu, önce onun altında gölgelensin. Karanlıkdere bendiyle onun ardında genişleyen mavi göl arasında öyle bir düzlük vardı ki, Sakarya yolundan Ekmeksizköy'e gelecek her yolcu, eğer ormana giriş yerinde bir nefes almak isterse, yolunu mutlaka bu düzliğe çevirecekti. Orada toplandık, ağacın çukuru açıldı. Fidanı temizledim, biçimlendirdim. Sonra toprağa yerleştirdim. Köklerini yadım, düzelttim. Yavaş yavaş toprak verildi. Toprağı çepçevre çiğneyip bastırdım. Büyükçe bir kovayı gölden doldurdum, ağacıma can suyunu verdim. Otuz bininci ağaç, böylece toprağa dikildi. O günden sonra bu ağaca köylüler, "Öğretmenin ağacı" dediler. Onu hâlâ böyle anarlar. Öğretmenin ağacı, Keltepe'de daha şimdiden bir tür kutsallık almıştır. Tıpkı Ermiş'in ziyaret yerindeki meşeleri gibi. Zaman zaman köy korusunu gezerken ağacıma ziyaret eder, altında oturur, dinlenirim. Bir yanda regülatör setinden dökülen suların şarlıtı, bir yanda gittikçe güzelleşen ve sularına kavakların, dişbudakların, salkımsöğütlerin yeşil gölgeleri vuran mavi göl hayallere dalarım,

Öyle hayal ederim ki, mesela elli yıl sonra, yüz yıl sonra benim meşemin dalları, güneşi kesecektir. Gölgesi, tıpkı yüzyıl önce, gölgesinde taburlar barınan eski ulu meşelerden biri gibi bu düzlüğe gölge salacaktır. O zaman, altında yolcular mı dinlenir. Köy kızları, gelinleri, düğünler, dernekler mi tertip ederler. Yoksa yüzyıl sonraki mektep çocukları, dağlarda yürüyüş, bağlarda üzüm bayramları, gölde yüzme yarışları yaptıktan sonra, ormandaki kuşların binbir cıvıltı-ları arasında bu meşenin altında, serinlemeye mi koşarlar, bilemem.

Yahut hiç biri olmaz da, yüzyıl sonra, baştan başa bir yeşillik deryasına gömülecek olan Ekmeksizköy'deki benim ağacım, sere serpe, tek ve تنها dallarını rüzgârlarda mı savurur. Ne olursa olsun, öyle düşünürüm ki, ruhum o zamanlar bu toprakların üstünde uçacaktır. Bu kıyıya uğrayacak, bu düzlükte ve artık dev cüsseli ağacı-mın gölgesinde esecek, dinlenecektir.

*
**

Ekmeksizköy, ilkbaharı, yoğun bir hareket içinde yaşadı. Hafız'ın ön ayak olduğu ağaçlandırma bu bahar bütün ovaya yayıldı. Ankara'dan, Kocaeli'den Anadolu'nun çeşitli yerlerinden cins ve çeşit çeşit meyve fidanları tedariki bir ticaret işi halini aldı. Pancar için ayrılan yerlere pancar ekildi. Çirmenli Mustafa gene tohum yastıklarını, fideliklerini hazırladı. Toprak-Su İdaresi'nin teraslandırıdığı yerlerde yabancı asma çubuklarının dikilişini artık kooperatif düzenliyordu. İşin başında devamlı bir usta bulunuyordu. Hem de şarap fabrikası hesabına. Fabrikanın amacı, bu tepelerdeki bağ sahasını en az 500 dekara çıkarmaktı. Yeni köy inşaatında ise yeni mevsimin ilk hareketi, yeni caminin yanında beyaz, tenasüplü bir minarenin yükselmeye başlayışı oldu.

Yeni köyün birkaç yönde, bir ana yollar planı içinde açılan sokaklarının etrafında köy evlerinin şekilleri gittikçe beliriyordu. Kamu binalarıyla köy çarşısı artık açılmıştı. Hulasa, ağustosun sonuna doğru yeni köy açılacak, eski köyün buraya göç işi başarılabilecek gibi görünüyordu.

Mektebi ve kursu, vakti gelince tatil ettik. Kadınlar kursunda Semiha Işık inanılmaz neticeler aldı. Gece kursunda meslek eğitimiyle genel öğretimi birlikte yürütmek işi, ilerisi için bize çok cesaret verici

oldu. Öyle ki, tam başarılmasa bile, kadın-erkek, okuma yaşındaki bütün köy halkını okutmak ve bütün köye meslek eğitimi sokmak imkânı aramızda, artık bir fantazi, bir hayal gibi tartışılmıyordu. Bu amaca, pekâlâ ulaşılabilirdi. Hiç olmazsa belirli, fakat yüksek bir oranda kooperatifler artık günlük hayata mal oluyordu ve köyün nizamını onlarsız işletmek artık mümkün değildi.

Yaz aylarında, ben köyden gene pek ayrılamadım. Gerçi, ara sıra Polatlı'ya, Ankara'ya iniyordum, ama oralarda pek kalamıyordum. Temmuz ayı ortalarında ise Muhtar'la birlikte Ankara'ya, hem de teknik bir danışma için çağrıldık. Konu; köyün elektrikleştirilmesiydi. Ayhan Bozkır'ı da yanımıza aldık. Ankara'ya vardığımızın ertesi günü İmar Bakanlığı'nda bulunacaktık. Bakanlığın bizim köy inşaatındaki kontrolörünü bulacak ve onun da katılmasıyla gerekli kim-selerle görüşecektik.

Ana nakil hatlarından cereyan almadan, kendi özel santralıyla bir köyün elektrikleştirilmesi, biraz masraflı bir iştir. Ama Ekmek-sizköy için bu elektrikleştirme bir fantazi, ya da bir süs değildi. Hayvancılık ve sütçülük sitesi için elektrik şarttı. Ankara ilinin en büyük, en donatımlı, en vasıflı hayvanlarını barındıran inekhaneleri, bu köydeydi. Bunlar, gece-gündüz devamlı bakım istiyordu. Süthane, gene elektriksiz çalışamazdı. Eğer başarılabilirse, sulama işlerinde de elektrik en ucuz ve verimli gücü teşkil ediyordu. Bedelini de birkaç misliyle öderdi. Nihâyet yeni ve gösterişli bir köyün elektrikle ışıklandırılması güzel, temiz, iç açıcı bir şey olacaktı. Vekaletteki toplantıda konuşmaları idare eden mühendisin inancı şuydu:

— *Elektrikle ışıklandırılan bir köyde insanlar daha güler yüzlüdür. Çünkü akşamla birlikte köyün üstüne çöken karanlık ve kasvet, bu köylerde yoktur. Elektrikle ısıtılan köy halkının günü daha uzundur. Onlara gece daha geç gelir. Zamanı daha iyi değerlendirirler ve elektrikli köy halkı, daha çok yaşıyor demektir. Sonra elektrikli köyde halk, dünyaya daha iyi bağlanır. Çünkü her ev radyo sahibi olur. Hem memleketin, hem dünyanın olaylarının içinde yaşar ve hayata daha iyi bağlanır...*

Bunlar çok sürükleyiciydi. Sonra şunu da öğrendik ki, bir bakışta bize baş döndürücü gelen, başarılabilir gelen bu ışıklandırma

işi, çalışmasının ana kollarını teşkilatlandırınış bir köy hem altından kalkılamaz bir yük değıldir, hem de bu köyde artık kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Süt sitesi, gece-gündüz devamlı bir bakım istiyordu. Bu da ışıklandırınaya muhtaçtı. Süthane öyle. Ovadaki motopompların akaryakıtla değıl, birer dinamo kurularak elektrikle harekete getirilmesi büyük kolaylık ve menfaat sağlayacaktı ve gereken şey, nihayet küçük bir elektrojen grubuydu. Bu vesileyle Ankara'ya gelişimde başka bir haberle karşılaştım. Maarif Müdürü'nü ziyaret ettiğimiz zaman benimle şakalaştı:

— *Hayırlı olsun Hocam, namın Amerikalara da yürüdü..*

Önüme bir dosya sürdü. Önce bir şey anlayamadım:

— *Berber seyahat ettiğiniz yabancıların incelemeleri kararlara ulaşmış. Bu seyahatteki kadınlar da galiba sana vuruldular ki, kurulmasına çalıştıkları ilk, "Yatılı Bölge Okulu"nu sizin tarafta meydana getirmeye karar vermişler. Hatta bir aralık Keltepe'yi bile düşünmüşler. Dosyadaki raporlarında bak şöyle bir kayıt var:*

"Keltepe, Orta Anadolu'da tipik bir bozkır köyüdür. Fakir ve perişandı. Kurak, verimsiz, çıplaktı. Belki dağılacaktı. Ama şimdi burada, en tabii usuller ve tamamen mevcut imkânlarla yürüyen bir halk-hükümet işbirliği sayesinde mucizeli bir kalkınma tecrübesi başarıya ulaşmaktadır. Bölge okulu için de bundan daha eleştirici bir çalışma çevresi bulunamaz."

Fakat orası olmazsa, aynı köye yakın ve oradaki tecrübeleri kolayca takip edebilecek bir yer olmak üzere, sizin Karanlıkdere vadisinin Sakarya'ya açıldığı sahayı tavsiye ediyorlar. Yani, gene sizin köyün toprakları. Galiba bu heyete bu kararı alsınlar diye köyce rüşvet verdiniz...

— *Tuhaf, böyle bir karar aklıma gelmezdi. Hatta ben bu tip mekteplere karşıydım da. Bu türlü mektepler bizde pek çabuk yetimhaneye dönerler. Fakat...*

— *Senin görüşlerin de raporda yer almış. "Çocukları köy çevresinden ayırmayalım, biz köye gidelim" görüşünü savunmuşsun. Onlar da raporda yazılı. Bu görüşü onlar da savun-*

yorlar. Yeni bölge okulu, tıpkı köy olacakmış ve çocuk gene köye iade edilecekmış.

— Bu kolay değil. Ama karar beni gene de şaşırttı.

— Şaşacağı başka bir şey daha var: Senin bu okulda ya müdür, ya müşavir olarak mutlak çalışmanı da istiyorlar. Partiyi vurdun demektir, Hoca!.. Birleşik Milletler Teşkilatı'nın kasası, derya kadar zenginmiş. Malum ya Amerikan hazinesi...

Biz gülüşüyorduk. Fakat yanımda oturan Muhtar, işi pek anlamamıştı. Boyuna soruyordu:

— Ne olmuş ki efendi, hele bi anlat? Amerika'ya mı gidiyon yoksa?

Eğitim Müdürüne cevabım biraz latifeliydi ama, açtıktı. Öyle ki, Muhtar bile anladı:

— Kardeş, ben Keltepe'de yeniden dünyaya geldim. Galiba arka toprağım da oradan alınmış. Oradan ayrılmam...

O gece, bizim evde yemek yedik. Ev halkı Muhtar'ı çok sevdiler. Küçük torunlar onun kucağından, omuzlarından inmek bilmediler. Semra, onu daha ilk görüşte uzun uzun süzdü...

— Köydeki Semra'nın babası bu amca mı?

diye sordu

Ertesi sabah erken, köye hareket ettik...

Ovada, kumanda artık Çirmenli Mustafa'nındı. Sebze, kavun, karpuz ve her türlü bostan mahsullerini tek elden sevk etmek, tek elden değerlendirmek işi, bizi fazla yormadan düzenlendi. Mustafa Ağa, bu işlerin ehliydi. "Toprak Mahsulleri Alım-Satım Kooperatifi" Ankara'da sağlam bağlantılar yaptı. Her müstahsilin ayrı ayrı mahsulünü taşıması, müşteri araması, vasıta araması, müstahsil mallarının birbirine rekabeti önledi. Veresiye satışın yerini, yalnız peşin satış değil, hatta daha mahsul verilmeden avanslı satışlar aldı. Çirmenli Mustafa'yı bu kooperatifi başına geçirdiler. Ama bu toplantı oldukça gürültülü oldu ve Mustafa Ağa bütün köylülerle çetin bir mücadele yapmak zorunda kaldı. Çünkü halk, toplanıp da daha işin konuşulmasına geçilmeden Muhtar, Mustafa Ağa'ya yapıştı:

— *Bana bak Ağa Dayı, köylünün bir kararı var, haberini olsun. Seni oy briliğiyle Keltepe kütüğüne kaydettim. Millet in oyu neyse ona karşı gelinmez. Yedek parsellerden sana toprak veriyoruz. Yeni köy yerinde de evin olacak. Toprak bütün köylülere verilen gibi parasız. Evinin taksitlerini de bütün millet gibi ödersin. Fideliginde, kooperatifinde de çalışabildiğin kadar çalış, hakkını al. İşte cemaatin kararı bu... Artık elimizden kaçamazsın...*

Çirmenli Mustafa, daha Muhtar'ın ilk cümlelerinde yerinde kaynamaya başladı. Bir şeyler söylüyor, eliyle koluyla işaretler yapıyor. bağırıp çağırıyordu. Ama onu dinleyen yoktu. Sözleri de gürültüler, gülüşler, alkışlar arasında kayboluyordu:

— *A be, siz kaçırdınız mı be?! A be ne çullanırsınız insanın başına? A be, bizim hemşeriler Tekirdağı'nda, İnegöl'de ne derler be?.. A be biz de gökten düşmedik be, hısım, akraba...*

Kavgı, gürültü uzun sürdü, ama Çirmenli kurtulamadı. Muhtar dayatıyordu:

— *Sen geçtin artık kütüğe dayı, senin adını bu kütükten bütün Rumeli macırları gelse çıkaramaz. Otur oturduğun yerde işlere başlayalım, o kadar!..*

Mustafa Ağa'yı delikanlılar neredeyse karga-tulumba edeceklerdi. Başına üşüşmüşlerdi:

— *He de, dayı, he de. Yoksa yandın gitti...*

Sonra bana yapıştılar:

— *Söyle bu adama Hocá. "He" desin, ne inatçı miller yahu!..*

İşin sonunda kurtuluş olamayacağını Ağa da anlayınca, direnmekten vazgeçti. Bir şeyler mırıldandı kendi kendine. Melül mahzun etrafına göz gezdirdi:

— *A be, ökse gibi yapışırırsınız be! De, ne olacaksın olsun be. Tüh be yahu hepinize!..*

Odada gürültülü alkışlar koptu. Çirimenli Mustafa, artık Keltepelî olmuştu.

Ekmeksizköy'le Ankara arasında süt ve bostan kamyonları sıra sıra işlemeye başladı. Köyde, ovada, bağlarda, sitede, Karanlıkdere'de köylüler, işçiler kaynaşıyordu. Ekmeksizköy tam bir çalışma içindeydi. Bir iş seferberliği içindeydi. Bu köyde, herkese iş, herkese ocak, herkese toprak vardı...

Ağustosun sonu, bu hummalı hareketler içinde geldi.

Ama o sırada biz, başka bir karara vardık: Köyün açılışını ağustosun sonunda değil de, 14 eylülde yapacaktık. 14 eylül, Sakarya Harbinde zaferin belirlediği gündü. Vaktiyle bir 22 ağustos günü başlayan Sakarya Meydan Muharebesi, 22 gün sonra 14 eylülde bitmişti. Bu meydan muharebesi; bu dağlarda, bu topraklar üstünde geçmiş ve sonunda zaferle bitmişti. Şimdi biz de 14 eylül günü, gene bu topraklarda bir başka zaferi kutlayacaktık.

Zafer Anıtı

EKMEKSİZKÖY'ÜN SONU

14 eylül, köyün büyük günü oldu:

Hani daha ilk geldiğim akşam «Ben burada bir gün bile durmam, kaçarım» diye inlediğim kasvetli, tükenmiş Ekmeksizköy, işte o gün öldü. Yerinde yeni bir köy doğdu: Keklikpınarı.

O gün, güneşin bozkırı en keskin ışıklarıyla yıkadığı öğle sıralarında, Vali Beyin otomobili Karanlıkdere yolundan görüldü. İlerledi, yaklaştı, köy meydanında durdu. Şoför arabanın kapısını açtı. Valinin yanında Vali Muavini ile Eğitim Müdürü vardı. Meydanı çevreleyen yığınlar, saf saf dalgalandı. Etrafı alkış sesleri sardı.

Vali Beyi; Kaymakam, bölgenin sivil, asker görevlileri, köy idarecileri, civar köylerden gelen heyetler karşıladılar. Selamlaşıldı, tanışıldı. Sonra karşılayıcılar, tören meydanını çeviren saflar arasında yerlerini aldılar.

Vali Beyi dört yıldan beri görmemiştim. Son karşılaşmam ise benim için iç açıcı olmayan bir hatıraydı. Ama bu olayı unutmuştum. Şimdi onu bu kadar yakından aramızda görünce, bu unutulmuş ve hafızanın kim bilir hangi köşelerine itilmiş olan bir sahne, içimde garip bir burkuntuyla uyanır gibi oldu:

Emeklilik günlerimi kovalayan maddi, ruhi çöküntüler son hadine varıp da, nerede, ne şartlarla olursa olsun bir iş bulabilmek için Eğitim Müdürü'nün kapısını çaldığım günlerdeydi. Uğraşılmış, didenilmiş, bana eğretli bir kadroyla bir köy hocalığı bulunmuştu. Keltepe'ye öğretmen tayin olunmuştum. Tayin cvrakım elime verilince son imzayı almak için Vilayette Vali Beyin odasına varmış, hafifce vurarak araladığım kapısında huzuruna girmiştım. Saygılı, çekingen adımlarla birkaç adım atmış, durmuşum. Çünkü Vali Bey, telefonla konuşuyordu, beni görmedi bile. Gerçi şen, hareketli bir edâyla konuşulan şeyler, bana bir briç partisi bahsi gibi geldi, ama, bu konuşmalar önemli bir devlet işi, hatta bir devlet sıyrıle de ilgili olabilirdi.

Huzuruna girdiğime sıkıldım, ne yapacağımı bilmiyordum. Sessizce dönüp çıkmaya hazırlanıyordum ki, hafifçe başına bana doğru döndürdü. Beni tanırdı. Nice yıllar emrinde çalışmışım. Hatırımı sorduğu, iltifatlarda bulunduğu zamanlar da olmuştu. Fakat bu defa, pek de yumuşak sayılmayacak bir baş işaretiyle ve gene devam eden telefon konuşmaları arasında dışarıya çıkmamı, yandaki odaya baş vurmamı bildirmişti. Onu, gene başımla ve saygıyla selamlamışım.

Önce arka arka kapıya doğru gerileyerek dönmüş, gene aynı sessizlik, çekingenlikle aralayıp dışarı çıkarken kapıyı yavaşça kapamışım. Tayin evrakım hâlâ elimde, göğsümün üstündeydi. Acı bir ruh düşkünlüğü içindeydim. Bir an için, her şeyi göze almak, elimdeki evrakımı Maarif Müdürü'nün masasına bırakıp, başımı alıp kaçmak, kaybolmak duygularına kapılmışım.

Ondan sonra olanları size bu hatıralarımda zaten anlattım.

İşte, o gün köyün tören meydanında Vali Beyi, o kadar yakından görünce, içimdeki bu eski ruh kırıklığı birden canlanır gibi oldu. Ama, bu kasvetli duyguları çabuk attım. Zaten bu olayda Vali Beye nasıl kırılabilirdim ki. O, vazifesinin başındaydı ve vazifesini yapıyordu. Benim evrakımı mutlaka kendisinin imzalaması da şart değildi ki. Bir baş işaretiyle de olsa, bana bildirmiş olduğu gibi, Vali Muavini'ne de pekâlâ baş vurabilirdim. Kendimi yeniden tören meydanının canlı, güneşli, şen havasına verdim.

*
**

Vali Bey, güler yüzle hareketli davranışlarıyla halkı selamlamaya devam etti. Her taraftan alkışlar yükselirken Kaymakam, ona yaklaştı. Kendisine bir tepsi içinde sunulan makası aldı. Valiye uzattı. Vali, makası canlı bir hareketle aldı. O önde, Vali Muavini'yle Kaymakam ve Eğitim Müdürü arkada, meydanın ortasına doğru yöneldi.

Köy meydanı hınca hınçtı. Meydan ve meydanı çevreleyen kamu binaları, köy camii, sokaklar yeşillikler, bayraklarla süslenmişti. Meydanın tam orta kısmında, Frigya mermerlerinden bordür taşlarıyla çevrili, çiçekler, çimenlerle bezenmiş yuvarlak bir bahçe yapılmıştı. Bu bahçeciğin ortasında da köyün anıtı yükseliyordu. Gene Frigya mermerlerinden bir kaideyle onun üstünde aynı mermerlerden ayrı bir gövde. Anıt, büyük bir bayrakla örtülüydü.

Köyün yaşlı imamını, benim vefalı, iyi kalpli ve öngörüşlü dostumu, meydana bakan kooperatif binalarından birinin balkonuna minderler, yastıklar arasına yerleştirmişlerdi.

Vali Bey, arkasındakilerle bu yeşil bahçe madalyonuna doğru ilerlerken, ben, anıtı açmak için yürüdüğünü sandım. Halbuki öyle olmadı. Evvela meydanın çevresinde ve kendisine en yakın insanlara doğru yöneldi. O zaman, Vali'nin meydanı çevreleyen safları, grupları teftiş edeceğini anladım. Resmi misafirlerin önünden şöyle geçti, bir ara civar köylerin heyetleriyle konuştu. Sonra bizim köyün teşkilat grupları sıralanmıştı. Meydan çevresine göre yerlerini almış altı levha altında, altı kooperatif heyeti, başlarında liderleriyle Vali'yi selamladılar. Levhalarda kırmızı zemin üzerine iri beyaz yazılarla kooperatiflerin isimleri yazılıydı. Köy Yapı Kooperatifi heyetinin başında İsfendiyar, Donatım Kooperatifi'nin başında oğlu Hüseyin Germiyan, Pancar Yetiştiricileri, Bağ Yetiştiricileri, Hayvancılık ve Süt Mahsulleri Kooperatifi öncüleri, nihayet Sebze ve Bostan Alım-Satım Kooperatifi heyeti ve başlarında Çirmenli Mustafa Ağa... İri yapısı, güler yüzü, babacan görünüşüyle yerindeydi.

Vali, hepsiyle ilgilendi. Hele Çirmenliyle uzun boylu konuştu. Belli ki ikisi de birbirlerinden hoşlanmışlardı. Sonra köylüler, kadın erkek, çoluk çocuğuyla bütün Keltepe halkı.

Nihayet teftiş sırası mektep öğrencilerine geldi. Bu safların başında Semiha Işık'la Süleyman Işık yer almışlardı. Öğrenci safının sonunda da ben duruyordum. Vali, önce iki genç öğretmenin ellerini sıktı. Onlarla konuştu. Sonra çocuk safları önünde hemen her çocukla ilgilendi. Kimisini okşayarak, kimisiyle konuşarak ağır ağır çocuk dizilerinin sonuna doğru geliyordu. O yaklaşırken vaziyet almış, saygı duruşuna hazırlanmışım. Eğer bana kadar gelirse, Vali Beyi başınıla selamlayacaktım. El uzatırsa, eğilecek, elimi verecektim. Hatta zayıf bir ihtimal olsa da, hatırımı sorar veya bazı emirleri olursa münasip şekilde karşılık verebilmek için, kafamda bazı saygı sözleri, kısa cevaplar da hazırlamışım.

Nitekim Vali Bey, en son çocukları da teftiş ederek, okşayarak bulunduğum yere kadar geldi. Karşımda durdu. Kendisini hemen başıyla selamlamaya davrandım. Fakat o, başı yukarıda, yüzünde, hiç

beklemediğim bir dostluk, içten taşan bir samimiyet havası içinde elimi yakaladı, neredeyse herkesin duyabileceği bir sesle beni azarladı:

— *Hocam, sana dargınım, sana küskünüm. Neredesin, nerelerdesin?.. Beni sormazsın, sarmazsın. Bu nasıl arkadaşlık... Ama şimdi, herkesin önünde cezayı çekeceksin. Al bakalım şu makası. Düş önümüze!..*

Hayatımda bu kadar şaşırdığımı, bu kadar bocaladığımı hiç hatırlamam. Makas elimdeydi. Elim o kadar titriyordu ki, onu düşürebilirdim. Vali Bey'in arkadaşları halime gülüyorlardı. Ama o, hem sözlerini tekrarlıyor, hem koluma girmiş, beni anıta doğru sürüklüyordu. Meydan, gene alkışlardan çınlamaktaydı. Herkesin yüzünde mutlu bir heyecan seviliyordu. Misafirlerin, grupların, heyetlerin, köylülerin saflarından çılgın bir sevinç havası. coşkun alkışlar yükseliyordu.

Hiç bir söz söyleyemeden, hiç bir direnişte bulunamadan, sarsak, iradesiz adımlarla anıta yürüdüm, yaklaştım. Vali Bey'le arkadaşları arkamda saygı duruşuna geçtiler. Son adımı attım. Bütün meydana bir sessizlik çökerken, anıtın ardında yer alan garnizon mızıkası İstiklâl Marşı'na başladı. Anıtı örten bayrağın kurdelesini kestim. Bayrak kaydı, kucağıma düştü. Onu göğsümde topladım. Anıt meydana çıkmıştı. Yeni kurulan köy, hayata açılmıştı.

Önümde, etrafını çimenlerin, çiçeklerin bezediği, madalyonun ortasında baştanbaşa Frigya mermerlerinden işlenmiş kaidesi ve bu kaide üstünde, yüzyıllarca sürececek hayatına göre yapılmış üst gövdesiyle köyün anıtı yükseliyordu. Bu üst gövdenin ortasında, dört köşe bir çerçeve içinde, köyün ismi oyulmuştu: *Keklikpınarı!* Bu kelimenin altında tarih vardı: 14 eylül...

İşte o anda, artık Ekmeksizköy'ün sonu geldi. Ekmeksizköy, Ekmekliköy oldu. Bir adım geri çekildim, vaziyet aldım. Köyün zafer anıtını ve Keklikpınarı'nın doğuşunu selamladım. Sonra geri döndüm. Vali Bey bana, tekrar elini uzattı. Arkadaşlar ayrı ayrı elimi sıktılar. Hepsinin yüzlerinde bu mutlu zaferin coşkun heyecanı esiyordu. Meydan alkışlardan çınılıyordu.

Ne halde olduğumu, ne düşündüğümü, hele Vali Bey'e ne söyleyeceğimi bilemiyordum. Bir robot gibi, sağa sola şaşkın şaşkın ba-

kıyor; bazen birinin, bazen diğzerinin elini yakalıyordum. Ağlamakla gülümsemek arası bir hal içinde bocalıyordum ki, Vali Muavini'yle Eğitim Müdürü bana yaklaştılar ve son mukavemetimi de kıran bir tatlılık içinde şu sözleri söylediler:

— *Kendine gel kardeş. Vali Bey'e teşekkür etsene. Bizim gizli komitenin daha ilk günden koruyucu başkanı oydu...*

İşte bunu düşünenezdim, işte bu en güzel haberdı. Halbuki ben... O zaman kendimi tutamadım, göz yaşlarımı bıraktım. Vali Bey koluma girmiş, beni sürüklüyordu:

— *Seni vefasız seni, seni asi mahluk seni...*

Bir büfe haline getirilen köy kahvesine doğru yürüyorduk ki, o sırada, hiç beklemediğim, ancak romanlarda rastlanan başka bir sürprizle karşılaştım:

Köy kahvesinin yanındaki idare binasının balkonundan tiz bir çocuk çığılığı yükseldi:

— *Dede!..*

Baktım, benim Semra'mdı... O, eşim ve bütün ev halkı çılgınca alkışlarla beni selâmlıyorlardı...

O gün, bana oynanan bu tatlı oyun, ne mutlu bir oyundu...

*
**

YILDÖNÜMÜ

Şimdi Keklikpınarı'nda, hayatımın son dönemini yaşıyorum. Rahat ve mutluyum. Bugün, Ekmeksizköy'e geldiğim ve: «*Burada bir gün bile durmam, giderim*» dediğim günün onuncu yıldönümü. Güneş gene o güneş, gökler gene o gökler, dağlar gene o dağlar. Ama o kasvetli, o tükenmiş Ekmeksizköy'ün yerinde, şimdi yeşilliklere, bolluklar gömülmüş, mutlu bir Keklikpınarı var. Köy her gün daha da genişliyor, gelişiyor, kalabalıklaşıyor. Eski Sıtmabükü bataklığının yerinde şimdi bir cennet ova serili.

Her tarafından ekşi gübre kokuları taşan davar ağılı, eski toprak damlı mektep, bugün hatıralardan artık silinmiştir. Eski Keltepe'nin

köstebek yuvalarını andıran toprak dam artıklarından eser bile yok.

Şimdiki mektebim, yeni pavyonlarıyla çimenler, çiçeklerle çevrili bir eğitim sitesi halini aldı. Eski Frigya tapınak tümseğinin üzerine yapılan öğretmen evim ise, güller, yaseminlerle bezenmiş, dalları meyve salkımlarıyla kırılan bahçeler, karaağaçlar, dişbudaklar, salkımsöğütler ortasında bir cennet köşkü. Bu ağaçlar, evimin çatısına, terasına gölgelerini seriyorlar. Rüzgâr, tatlı bir serinlikle esiyor.

Terasta bir şezlonga uzanıyorum. Altta, şimdi Üçgözeler'in suları Frigya tapınağının kalıntılarından yapılmış mermer havuzlar içinde ıslıl ıslıl hareniliyor. Ovayı örten meyveliklerden bahçelerden, kanallar görünmüyor. Karşı sırtlar set set, kademe kademe, yüklerce dekarı aşan gür, zengin bağlarla örtülü. Bağ omcalarının yeşil yaprakları arasında, cins cins üzüm salkımları, toprağın sıcaklığını, güneşin rengini emiyorlar.

Hele köy korusu? O şimdi gür, genç, gümrah bir orman. Bu orman, Karanlıkdere regülatörünün arkasında oluşan mavi gölü çevreliyor.

Benim ağacım gittikçe büyüyor. Köylüler ona, "Öğretmenin ağacı" diyorlar. Şimdi bu ağaç, dinç, sere serpe, genç bir meşe. Yeşil çayır ortasında, regülatörle Karanlıkdere arasındaki küçük düzlüğü süslüyor... Tatil günlerinde, bayram günlerinde, şenlik günlerinde, köy kızlarının oyun yeri orası. Sakarya yönünden köye gelen yolcular, Keklikpınarı ovasına varınca, daima orada gölgelenirler. Ben de, sık sık ağacımı ziyaret eder, altında oturur, dinlenirim, düşünürüm. Bazen çetin, bazen çetrefil, fakat renkli ve daima muzaffer geçen on yıllık bir hayat hikâyesinin çeşitli sayfaları, ruhumda açılır.

Karanlıkdere barajından Sakarya yönüne inen dolambaçlı dar vadi, bağları, bahçeleri, yoncalıklarıyla bugün altın bir zincir. Bu vadinin Sakarya'ya açıldığı sahada, ilk örnek "Yatılı Bölge Okulu" kurulmuştur. Yabancı ve yerli dostlarım, sık sık beni oraya sürüklerler. Haftanın bazı günleri orada da çalışırım: Oradaki çocuklar, köklerinden kopmasın diye... Zaten bu okul, toprak eğitiminin ve köy örgütlenmesi derslerinin çok kısımlarını bizim Keklikpınarı'nda yapar.

Eski arkadaşlarım, Polatlı'da, devlet çiftliğinde, idarelerde, şirkette, üniversitede ve her tarafta dostlarım var. Hepsi de, her fırsatta Keklikpınarı'na koşarlar. Toplanır, güler, gevezelik eder ve Ekmek-

sizköy'ü Keklikpınarı'na ulaştıran bazen çetin, bazen eğlenceli, ama her safhası bir başka türlü ilgi çekici olan serüvenimizi anarız. Kaymakam, şimdi Vali oldu. Valimiz siyasete atıldı. Vali Muavini bugün milletvekili. Eğitim Müdürü şimdi Bakanlığın yüksek bir görevlisi. Onunla her gün daha güçlenen bir kardeşlik bağı içindeyiz. Bana yazıyor: *"Yerime geçen arkadaşına baş vursam da, bir başka Keltepe köyünde ben de geçici bir öğretmenlik istesem mi"* diye.

Fakat onu bırakmazlar. İşleri genişlemiştir. O, anlayışlı, dengeli bir devlet görevlisi olarak, kendine gösterilen her işte, bir öncü gibi, çevresinde temiz rüzgârlar estirir.

Eski Vekil dostum, büyük bir siyasi fırtına içinde devrildi. Hürriyetini kaybetti. Sonra da insafsız bir hastalık, gene bu hürriyetsizlik içinde, onu dünyasından aldı. Muhakkak ki, bir değerdi. Bütün ömrü boyunca bir şeyler arayan, bir şeyler yapmak isteyen bir aksiyon ve karar adamıydı...

Ayhan Bozkır şimdi Ankara'da, akademik kariyere geçti. İçeride ve dışarıda aranan bir insan oldu. Ona artık bazı eski hocaları, sığıntı Amerika seyahatleri koparabilmesi için, mesela, eski Amerika'daki yaban öküzleri, ya da Luizyana'da eğreltiotu ziraatı hakkında uydurma travaylar hazırlayıp, Ankara'daki Amerikan görevlilerine müracaatı tavsiye edemezler. Çünkü onun, eski Amerika ve Luizyana üzerinde değil, fakat Anadolu konuları üzerinde, orijinal etütleri, bugün yabancı dillere çevriliyor.

Süleyman Işık'la Semiha Işık'ın çocukları şimdi iki tane. Köydeki kızlar kursu, artık bir enstitü gibi hareketlidir. Komşu köylerden kızlar, bu kursta yetişsinler diye Keklikpınarı'ndaki tanıdık ailelerin yanlarına gönderiliyorlar. Çok defa da bizim köyün delikanlılarıyla evlenip köyde yeni yuvalar kuruyorlar. Hafız ise şimdi bir uzman... Nerede bir kooperatif kurma teşebbüsü olsa, ona gelirler, ona danışır. Evi, çocukları, ovadaki küçük, fakat örnek çiftliğiyle mutlu bir hayat yaşıyor. Selamet öncüsü Nurullah Öncü'ye gelince? O artık mantıklı, dengeli, çalışkan, kendini yetiştiren, aydın kafalı bir din adamı. Cami bahçesindeki imam evinde ayrı bir okuma odası var. Etajerlerinde kitaplar, dergiler. İngilizcesi, artık ona yetiyor denebilir. Hatta radyoda dinlediği İngilizce haberlerden, bana bir şeyler bile nakledebiliyor.

İki yıl kadar oluyor: Köyün imamını kaybettik. İstirap çekmeden, yalnız eski yatalaklığın alışkanlıkları içinde, gözleri her zaman canlı, vekarlı, iyi kalpli, iyi duygulu bir insan olarak birkaç gün içinde söndü. Dostluk bağlarıyla bağlandığım insanlar arasında hiç bir kayıp, bana onun kaybının verdiği sarsıntıyı vermedi. Köyce ardından ağladık. Onu, köyün yeni mezarlığında en göze çarpar bir köşeye gömdüler, mezarının etrafını ağaçladılar. Köy, ona bir de türbe yaptırdı. Taşına benden bir yazı istediler, iki cümle verdim:

*«Bu köyün imamıydı ve her zaman
halkın önünde yürüdü.»*

*
**

Zaman yürüyor, ilerliyor, değişiyor. Günlük hayat, ekonomik şartlar, sosyal yapı değiştikçe, ihtiyaçlar, âdetler, duygular, düşünceler de değişiyor. Tabiata hâkim olan ebedi hareket kanunları, toplumu da yödürüyor. Ama, hep aslolan insan. Her şey onun için... Bana bu son on yılın öğrettiği gerçek şudur: Toplum içinde, gelişmeyi insanın hayrına yöneltebileceğimiz nispette mutlu oluruz. Nizamların, rejimlerin ereği, hikmeti bundan başka ne olabilir ki...

Güneş, yavaş yavaş ufka iniyor. Terastayım. İçeride eşim, akşam için bir şeyler hazırlamakta. Terasın önündeki bahçede, bugün ikisi de birer güzel hanım olan benim Semra'mla, Semra Germiyan, Işıkların çocuklarıyla oynuyorlar. Bir şezlonga uzanıp arkama yaslanıyorum. Terasın dehlizine dizilen saksıların teras kolonlarından, parınaklıklarından sarkan çiçekler, menekşe gülleri arasından ovaya, karşı bağlara, ufukta mor dağlara kadar her şey, önümde serili. Karşımda kaynaşan âleme bir daha bakıyorum. Her tarafta renk, hareket, hayat var. Az sonra güneş büsbütün ufka inip de gece her yere hâkim olunca, köy, yollar, site, pırıl pırıl elektrik ışıkları altında nurlanacak.

Yaşamak ne güzel? İnsanların yaşamaları, çalışabilmeleri, çalışmalarının, düşüncelerinin ve hayallerinin mahsullerini devşirebilmeleri ne güzel?..

İnsan denilen soy varlık, bütün bu mutluluklara layık...

Güneş ufka indikçe, ovadaki hareketler de artıyor. Tarlalarda, yollarda yeni ve kusursuz derecede uygar bir köy halini alan Keklik-

pınarı'nın sokaklarında, insanlar karıncalar gibi çalışıyor, kaynaşıyorlar.

Üzerime, hareketin ve huzurun rahatlığı çöküyor. Dudaklarımın arasında, şimdi bana gençliğimin şarkısı gibi gelen dağınık dizeler mırıldanıyorum:

*«Biz Sakarya çocukları,
Babalarımız bu toprakları kanlarıyla sulamış,
Biz, alın terimizle sulayacağız,
Yarın...»*

Ovalara, bahçelere, bağlara ve ufuklara bir daha bakıyorum: Babalarının kanlarıyla suladıkları bu toprakları çocuklarımız şimdi, gerçekten alın terleriyle suluyorlar.

Bu dizeleri yazdığım ve onları ağıl bozması, toprak bir mektep damı altında, şimdi her biri birer gürbüz delikanlı, birer kız, gelin, birer anne olan çocuklarımla beraber haykırdığım günleri bir daha hatırlıyorum ve düşünüyorum. Kendi kendime mırıldanıyorum:

— Evet, hepimiz sözlerimizde durduk çocuklar. Sizler ve ben. Babalarımızın dün kanlarıyla suladıkları toprakları, bugün alın terlerimizle suluyoruz. Belki sizin genç, dinç toprak savaşına ben gereği gibi ayak uyduramıyorum...

Ama siz, alın terinizle, ben de sevinç göz yaşlarımla mutluyuz. Bu toprakların hem alın terine, hem mutlu göz yaşlarına ihtiyacı var...

Başımı şezlonga bırakıyorum. Göz yaşlarım rahat, sere serpe, mutlu bir akışla kaynaklarından süzülüyor.

Bu mutlu göz yaşları, yüzümün çizgileri, kırışıkları arasından kendilerine yollar buluyorlar. Kanallar çiziyorlar. Sıcacık ve taze, akıyor, akıyorlar.

Yavaşça gözlerimi kapıyorum. Gözle görülen renkler, şekiller âlemi siliniyor. Ama onların yerinde, onlardan daha güzel bir iç âlemin sönmeyen, kararmayan muammalı şenliği, bütün dünyayı dolduran bir musiki içinde benliğimi soruyor:

Varım ve yaşıyorum...

Ekmeksizköy Öğretmeni, dünyanın her tarafına yayılmış binlerce, milyonlarca adsızdan biridir. O da başkaları için çalıştı. Ama kendisi için yaşadı ve kendisiyle doydular.

ISBN 978-975-14-0161-8

